

**EVLYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ'NİN
DEĞER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Fatıma YILMAZ

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ORTAÖĞRETİM SOSYAL ALANLAR ANA BİLİM DALI**

**GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

ARALIK, 2015

TELİF HAKKI ve TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren on iki (12) ay sonra tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Fatıma
Soyadı : YILMAZ
Bölümü : Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
İmza :
Teslim Tarihi :/12/2015

TEZİN

Türkçe Adı : Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin Değer Eğitimi Açısından
İncelenmesi

İngilizce Adı : The Analysis of Evliyâ Çelebi's Travelogue in Terms of Value
Education

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı : Fatıma YILMAZ

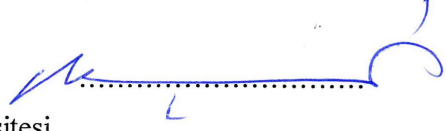
İmza :

Jüri Onay Sayfası

Fatıma YILMAZ tarafından hazırlanan “Evliya Çelebi Seyahatnamesi’nin Değer Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. İsmet ÇETİN

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi

Başkan : Doç. Dr. Halil ÇELTİK

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı Gazi Üniversitesi

Üye : Yrd. Doç. Dr. Ahmet DEMİR

Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Başkent Üniversitesi

Tez savunma tarihi: **07.12**/2015

Bu tezin Gazi Üniversitesi Ortaöğretim Sosyal Alanlar Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Servet KARABAĞ

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı yapmamda, ilgisini ve desteğini hiçbir zaman esirgemeyen, eleőtirileri ile beni yönlendiren, değerli bilgilerinden istifade ettiğim tez danıőmanım değerli hocam Prof. Dr. İsmet ÇETİN'e teőekkürlerimi sunarım.

Çalıőmalarım esnasında teknik konularda desteğini esirgemeyen değerli eőim Sadullah YILMAZ'a, zaman zaman ihmal ettiğim oğullarım Ahmet Semih YILMAZ ve Mehmet Burak YILMAZ'a, beni bugünlere getiren fedakâr annem Ayőe ÖZDEMİR'e, olmadı bu iş deyip vazgeçtiğim zamanlarda beni yeniden toparlayan canım babam Mehmet ÖZDEMİR'e teşekkür ediyorum.

**EVLYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ'NİN
DEĞER EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)**

**Fatıma YILMAZ
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
Aralık 2015**

ÖZ

Bu çalışmada Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'ndeki değerler tespit edilmiş ve eserin değer eğitiminde kullanımı ele alınmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde problem durumu, tezin önemi ve amacı, varsayımlar, sınırlılıklar belirtilmiştir. İkinci bölümde önce Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâme'yi yazarken kullandığı bilgi derleme metotları ve anlatım biçimleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra değer kavramı, değerlerin önemi, sınıflandırılması, değer eğitimi, Evliyâ Çelebi ve Seyahatnâmesi ile ilgili verilen bilgilerle kavramsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Çalışmanın evrenini Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin 6. ve 7. ciltleri oluşturur. Çalışma; kaynak taramaya dayalı olarak, genel tarama tekniği ve içerik çözümlemesi ile elde edilen bilgilerin yorumlanmasıyla oluşturulmuştur. Dördüncü bölümde Seyahatnâme değerler açısından incelenmiştir. Değerleri içeren ifadeler ile tutum ve davranış örnekleri tespit edilmiştir. Tespit edilen değerler ahlaki, siyasi, sosyal, dini, estetik, ilmi ve iktisadi değerler olarak sınıflandırılmıştır ve bu başlıklarda tek tek incelenmiş, bir değer indeks tablosu oluşturulmuştur. Çalışma sonunda eserde en çok ahlaki değerlerin yer aldığı görülmüştür. Ahlaki değerlerden sonra estetik ve dini değerlerin de eserde geniş yer tuttuğu tespit edilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde elde edilen bilgiler yorumlanmış ve Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin değer eğitiminde kullanıma uygunluğuyla ilgili değerlendirmeler yapılmıştır.

Bilim Kodu :
Anahtar Kelimeler : Değer, değer eğitimi, Evliyâ Çelebi, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi
Sayfa Adedi : 383
Danışman : Prof. Dr. İsmet ÇETİN

**THE ANALYSIS OF EVLİYÂ ÇELEBİ'S TRAVELOGUE
IN TERMS OF VALUE EDUCATION**

(Master Thesis)

Fatıma YILMAZ

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

December 2015

ABSTRACT

In this study the values in Evliyâ Çelebi's Travelogue were identified and the use of this book in value education is discussed. In the first chapter of this study the situation of the problem, the significance and the goals of the thesis, assumptions, and limitations are investigated. The second chapter is focused on the data compilation methods and forms of expression of Evliyâ Çelebi while he was utilized in writing his Travelogue. Later, a framework is formed with utilizing given information about the concept of value, the importance of values, their classification, value education, Evliyâ Çelebi and his Travelogue. The research data is gathered from the 6th and 7th volumes of Evliyâ Çelebi's Travelogue in modern Turkish. This study is based on the interpretation of the data obtained from general survey and content analysis. In the fourth chapter, the Travelogue is examined in terms of values. Statements containing the values and attitudes and patterns of behavior have been identified. These identified values are classified as moral, political, social, religious, aesthetic, scientific, and economic values. A value index table is created through examination of these values individually. Findings indicate that moral values are the most frequent values. However, aesthetic and religious values are also quite common. In the final chapter of this study, findings are interpreted and the evaluations regarding the suitability of the use of Evliyâ Çelebi's Travelogue in value educations are provided.

Science Code :

Key Words : Value, value education, Evliyâ Çelebi, Evliyâ Çelebi Travelogue

Page Number : 383

Advisor : Prof. Dr. İsmet ÇETİN

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	iv
ÖZ.....	v
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar LİSTESİ	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xii
BÖLÜM 1	
GİRİŞ.....	1
1.1. Problem Durumu.....	1
1.2. Çalışmanın Önemi.....	3
1.3. Çalışmanın Amacı.....	6
1.4. Varsayımlar.....	6
1.5. Sınırlılıklar.....	6
BÖLÜM 2	
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	7
2.1. Bilgi Derleme Metodları.....	7
2.1.1. Gözlem	7
2.1.2. Mülakat.....	9
2.1.3. Konuyla İlgili Eserler	11
2.1.4. Hayal Gücü	14
2.2. Anlatım Biçimleri	16
2.2.1. Düşünsel İçerikli Metinlerde Kullanılan Anlatım Biçimleri	16
2.2.2. Sanatsal İçerikli Metinlerde Kullanılan Anlatım Biçimleri	18
2.3. Değerler.....	22
2.3.1. Değer Kavramı.....	22
2.3.2. Değerlerin Önemi	25
2.3.3. Değerlerin Sınıflandırılması.....	27

2.3.4. Değer Eğitimi	29
2.3.4.1. Değer Eğitiminde Toplum	32
2.3.4.2. Değer Eğitiminde Okullar.....	33
2.3.4.3. Değer Eğitiminde Edebiyat ve Edebi Eser	35
2.4. Evliyâ Çelebi ve Seyahatnâme	37
BÖLÜM 3	
YÖNTEM	41
3.1. Çalışmanın Modeli.....	41
3.2. Çalışmanın Evreni.....	41
3.3. Veri Toplama Yöntemi.....	42
3.4. Verilerin Analiz Edilmesi.....	42
BÖLÜM 4	
BULGULAR	43
4.1. Ahlakî Değerler.....	43
4.1.1. Alçak Gönüllülük Değeri	44
4.1.2. Yiğitlik, Cesaret, Kahramanlık, Beceriklilik Değeri	48
4.1.3. Merhamet ve Bağışlama Değeri	56
4.1.4. İyi Niyet ve Hoşgörü Değeri	58
4.1.5. Hoşsohbet Olma, Sabır, Dostluk, Fedakârlık Değeri.....	60
4.1.6. Gayretli Olma, Kararlı Olma, Çalışkanlık, Sorumluluk, Zamanı İyi Kullanma Değeri68
4.1.7. Sağlıklı Olmaya Önem Verme, Zararlı Alışkanlıklardan Kaçınma, Temizlik Değeri.....	77
4.1.8. Sevgi, Saygı, İnsana Önem Verme Değeri	82
4.1.9. Dürüstlük, Sözünde Durma, Emaneti Koruma, Güven Verme, Onurlu Olma Değeri	87
4.1.10. Tutumluluk, Cömertlik, Kanaatkârlık Değeri	92
4.1.11. Doğa Sevgisi, Hayvan Sevgisi Değeri	95
4.1.12. Kadirşinaslık, Vefa, Sadakat Değeri.....	101
4.1.13. Edepli Olma, Görgülü Olma, Eğitilmiş Olma Değeri	106
4.1.14. Adil Olma, İleri Görüşlülük, Erdemli Olma Ve Ders Alma Değeri.....	109
4.1.15. Hakkını Arama, Haksızlığa Direnme, Özgürlük ve Özgüven Değeri	114
4.2. Sosyal Değerler	117

4.2.1. Yardımseverlik Değeri	117
4.2.2. Dayanışma Değeri.....	125
4.2.3. Duyarlılık Değeri	135
4.2.4. Paylaşma Değeri	138
4.2.5. Misafirperverlik Değeri	139
4.2.6. Aile Birliğine Önem Verme Değeri.....	147
4.2.7. Kültürel Varlığı Koruma Değeri	147
4.2.8. Adaletin İşlemesi Değeri	152
4.3. Siyasi Değerler	154
4.3.1. Yönetim Gücünü Doğru Kullanma Değeri	155
4.3.2. Yönetime Pozitif Yaklaşım Değeri	167
4.3.3. Yönetime Negatif Yaklaşım Değeri.....	173
4.3.4. Barış, Özgürlük Değeri.....	175
4.4. Dini Değerler	178
4.4.1. İslamı Yaşama Değeri	179
4.4.2. Hakikat Sevgisi Değeri	192
4.4.3. Allah’a Şükretme Değeri	197
4.4.4. Ayet – Hadise Uygun Yaşama Değeri	207
4.4.5. Din Büyüklerine Saygı Değeri	215
4.4.6. İbadet Yerlerine Saygı Değeri.....	217
4.4.7. Türbe ve Şehitlere Saygı Değeri	222
4.4.8. Dinlere Saygı Değeri	227
4.5. Estetik Değerler	228
4.5.1. Mekân Uyum ve Güzelliğini Fark Etme ve Beğenme Değeri.....	228
4.5.2. Şehir, Kasaba Güzelliğini Fark Etme ve Beğenme Değeri	233
4.5.3. Kale, Saray Güzelliğini Fark Etme ve Beğenme Değeri.....	239
4.5.4. İbadet Yeri Güzelliğini Fark Etme ve Beğenme Değeri	247
4.5.5. Yeme – İçme Güzelliğini Fark Etme ve Beğenme Değeri	255
4.5.6. İnsan Güzelliği Ve Zarafetini Fark Etme ve Beğenme Değeri	257
4.5.7. Resim, Heykel, Mimari Gibi Güzel Sanatları Fark Etme ve Beğenme Değeri.....	260
4.5.8. Bilgi ve Duyguları Manzum İfade Değeri.....	269
4.6. İlmi Değerler.....	292
4.6.1. İlme Önem Verme Değeri	292

4.6.2. İlim Adamlarına Önem Verme Değeri	300
4.6.3. Yeniliğe Açık Olma ve Bilimsellik Değeri	308
4.6.4. Kitaba Önem Verme Değeri	310
4.7. İktisadi Değerler	311
4.7.1. Geliri Adaletli Paylaşma, Kanaatkârlık ve Tutumluluk Değeri	312
4.7.2. İhtiyacı Olana Borç Verme ve Borcu Zamanında Ödeme Değeri.....	316
4.7.3. Emegin Karşılığını Dürüstçe Alma Değeri.....	317
BÖLÜM 5	
SONUÇ	371
KAYNAKLAR.....	377
ÖZGEÇMİŞ	383

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap Değerler Tablosu	318
Tablo 2. Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap Değerler Tablosu	344
Tablo 3. Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap Değer Yüzdesi Tablosu.....	370
Tablo 4. Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap Değer Yüzdesi Tablosu.....	370

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e.	Adı geçen eser
s.	Sayfa
vb.	Ve başkası, ve başkaları, ve benzeri, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	Ve diğeri

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. Problem Durumu

Türk seyahat edebiyatı içerisinde önemli yere sahip olan eserler vardır. Babür Şah'ın Babürname'si, Seydi Ali Reis'in Miratü'l-Memalik adlı eserleri bunlardandır. Ancak, Türk edebiyatında seyahatnâme denilince ilk akla gelen Evliyâ Çelebi'nin seyahatnâmesidir. Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin Türk edebiyatındaki seyahatnâme türünün zirvesinde olduğu herkes tarafından bilinen bir gerçektir.

Ahmet Hamdi Tanpınar Evliyâ Çelebi'nin değerini en iyi ifade edenlerden biridir:

Eski nasirlerimiz içinde Evliyâ Çelebi'nin hakikaten istisnâ bir talihi vardır. Devrinde ve hatta içinde yaşadığı zihniyetin devamı müddetince hemen hiç tanınmadı. Bugün elimizde bulunan büyük menbaların hiçbirinde ondan bahsedildiğini görmeyiz. Tanındıktan sonra ise kendi zamanının ve mensup olduğu âlemin imkânsız bir enmuzeci gibi seviliyor. Ve hakikatte de öyledir, devrinin asırlarca tanımadığı bu adam, bugün için olduğu gibi gelecek nesiller için de yaşadığı zamanın en güzel ifadesi olmuştur.

Bununla beraber onun hakkında ne dereceye kadar büyük bir muharrir sıfatını kullanabiliriz? Bizim anladığımız mânâda o kadar az yazmış ki... Daha iyisi onun için “güzel konuşan, gördüklerini anlatan adam” demek olacak. Bizim eskilerin arasında bile bundan derbeder üsluplu bir muharrir bulmak güçtür. Fakat yazmak, bir okuyucu kalabalığına bir şeyden bahsetmek, gördüğü, işittiği veya düşündüğü bir şeyi anlatmak ve hepsinden daha gücü olan mâşerî bir zihniyeti vermekte Evliyâ Çelebi emsalsizdir. O zaman bütün edebiyatımızda yaratılıştan büyük muharrir doğanların başında onu saymak lazım gelir. (Tanpınar, 1995, s. 161).

Evliyâ Çelebi'nin ömrünün elli yılı seyahatlerde geçmiştir. Bu seyahatler sırasında gezdiği ülke, şehir, kasaba ve köyleri başkalarına da tanıtılabilmek amacıyla gezdiği her yerin tarihi, coğrafyası, folkloru, âdetleri hakkında bilgiler vermiş ve bu yolla tam on ciltlik bir seyahatnâme meydana getirmiştir. Seyahatnâme'nin İstanbul kütüphanelerinde beş ayrı yazması vardır. Bu yazmalara göre ciltlerde anlatılan yerler şunlardır:

1. Cilt: İstanbul'un tarihi, kuşatmaları ve fethi, İstanbul'daki mübarek makamlar, camiler, Sultan Süleyman Kanunnamesi, Anadolu ve Rumeli'nin mülkî taksimatı, çeşitli kimseler tarafından yapılan cami, tekke, medrese, mescit, türbe, darülhadis, imaret,

hastane, konak, kervansaray, sebilhane, hamamlar... Fatih Sultan Mehmet zamanından itibaren yetişen vezirler, âlimler, nişancılar. İstanbul esnafı ve sanatlar.

2. Cilt: Mudanya ve Bursa... Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, İstanbul'un fethinden önce gelen padişahlar, Bursa'daki cami, türbe ve diğer sanat eserleri, Bursa'nın âlimleri, vezirleri, şairleri, Trabzon ve havalisi, Gürcistan dolayları.
3. Cilt: Üsküdar'dan Şam'a kadar yol boyunca bütün şehir ve kasabalar, Şumnu, Niğbolu, Silistre, Filibe, Sofya ve Edirne hakkında geniş ve ilgi çekici bilgiler.
4. Cilt: İstanbul'dan Van'a kadar yol üzerindeki bütün şehir ve kasabalar, Evliyâ Çelebi'nin elçi olarak İran'a gidişi, İran ve Irak hakkında bilgiler.
5. Cilt: Tokat, Rumeli, Sarıkamış'tan Orta Avrupa'ya kadar olan çeşitli ülke ve eyaletler.
6. Cilt: Macaristan ve Almanya.
7. Cilt: Avusturya, Kırım, Dağıstan, Çerkezistan, Kıpçak diyarı, Ejderhan havalisi.
8. Cilt: Kırım ve Girit olayları ile Selanik ve Rumeli'deki olaylar.
9. Cilt: İstanbul'dan Mekke ve Medine'ye kadar olan yol üzerindeki bütün şehir ve kasabalar, Evliyâ Çelebi'nin başından geçen ilginç olaylar, Mekke ve Medine hakkında geniş bilgiler.
10. Cilt: Mısır ve havalisi. (Dülger, 2006, s. 6).

Evliyâ Çelebi'nin 10 ciltlik seyahatnâmesi bir gezi kitabı olması yanında; her cümlesiyle Osmanlı insanının hayata bakışını yansıtan dil ve üslubu, anlattığı yerleri coğrafyası yanında tarihi, geleneği, göreneği, inançları, törenleri, efsaneleri, günlük hayata dair çeşitli yönleriyle tanıtmaya gibi pek çok farklı özellik taşımaktadır.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'si çok geniş bir sahayı içine almaktadır. Eserde hemen hemen Evliyâ Çelebi'nin yaşadığı dönem bütün Osmanlı coğrafyası, başta Türkiye olmak üzere İran, Irak, Suriye, Mısır, Rusya, Kırım, Balkanlar, Macaristan, Almanya, Flemenk, İsveç, Lehistan gibi çeşitli ülke ve şehirlere ait geniş bilgiler vardır (Banarlı, 1998, s. 691). 16. ve 17. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun geniş sınırları içindeki önemli şehir ve ülkelerin yaşama biçimleri, âdetleri, gelenekleri, görenekleri, töreleri, inançları, törenleri ve günlük yaşamları hakkında zengin bilgiler ile doludur (Örnek, 1995, s. 34). Bu yönüyle eser, halk bilimcilerin başvurmaları gereken önemli bir kaynaktır.

Evliyâ Çelebi eserinde gezdiği yerler ve bu yerlerin tarihi hakkında bilgi verirken sadece kendi gözlemleri ile yetinmemiştir. Kazvinî, Makrizî, Taberî, Zehebî, Celalzade, Solakzade, Âlî, Atlas Minor gibi belli başlı yazarların konu ile ilgili eserlerine, kanunnamelere, eyalet tahrir defterlerine menakıbnamelere ve ayrıca Latin, Yunan dilleri

ile yazılmış çeşitli tarihi-coğrafi eserlere başvurmuştur. Böylece ortaya çıkan eserin değeri bir kat daha artmıştır. Evliyâ Çelebi'nin gezdiği her ülke ve şehrin tarihi hakkında kimi zaman duyduklarına gördüklerine kimi zaman çeşitli tarih kitaplarına kimi zaman da hayal gücüne dayanarak kıymetli bilgiler vermesi eseri, 17. yüzyıl ve öncesi İslam ve Osmanlı tarihini araştırmak isteyenlerin başvuracakları önemli bir kaynak haline getirmiştir (Dülger, 2006, s. 6).

Seyahatnâme içeriğinin yanında döneminde yazılan diğer eserlere göre farklı olan dil ve üslubuyla da dikkat çekicidir. Evliyâ Çelebi'nin çağdaşı olan nesir yazarlarından ayrılacak önemli özellikleri vardır. Öncelikle, devrine ve devrindeki yazarlara göre sade bir dili vardır. Güçlü tasvirleri, sıcak mizahı, seciler ve mübalağalar ile süslü üslubu Evliyâ Çelebi'nin önemli ayırıcı noktalarıdır (Dülger, 2006, s. 6). Bu yönüyle eser dil bilimciler ve edebiyatçılar için başvurmaya değer önemli bir eserdir.

1.2. Çalışmanın Önemi

Bir milletin büyüklüğü, coğrafi yüzölçümüyle değil kültür varlıkları, zenginlikleri, milli birlik ve bütünlüğü ile ölçülür. Çağdaş dünyayı şekillendiren ekonomik, sosyal, teknolojik ve kültürel şartlara ayak uydurmaya çalışarak dış dünyaya açılan günümüz Türkiye'sinde, kültürümüzün özünü teşkil eden Mevlana, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Veli, Nasreddin Hoca ve Evliyâ Çelebi gibi değerlere sahip çıkılması; var olmanın, ayakta kalmanın, milli birlik ve beraberliği korunmanın en önemli koşullarındandır (Dedebağı, 2007, s. 2).

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin bugüne kadar yerli ve yabancı araştırmacılar tarafından, bilimsel ölçüler içerisinde ya da güncel olarak, çeşitli açılardan değişik amaçlarla pek çok incelemesi yapılmıştır.

Onun çağındaki emsallerine göre dili iyi kullandığını; yazarın ve eserin üslup açısından ilginç yönlerini; mimari algısının ve bilgisinin kuvvetini; "Evliyâ'dan tarihsel olarak yararlanmak imkânsız" türü inanışların boşluğunu; seyahatnâmenin edebî türler açısından ne gibi özellikler gösterdiğini; her türlü yazılı ve sözlü kaynağa dayanan ve zengin bir çeşitlilik gösteren eserdeki manzum alıntılarını; o çağların Osmanlı toplumundaki değişik etnik ve dinî kesimlerin hamamları kullanmaları açısından kültür yapısına yansıyan özelliklerini; Türk kütüphaneciliği, hat sanatı ve yazı gereçleri yönünden, folklorik unsurlar ve tasavvufi kültür bakımından taşıdığı unsurları inceleyen pek çok araştırma yapılmıştır.

Seyahatnâmenin incelenmesi gereken pek çok yönü incelenmiş fakat Seyahatnâme'nin bir metin olarak değerine değer katacak; okuyucusunu iyiye, doğruya, güzele ulaştıracak; ait olduğu toplumun birlik ve beraberliğini artıracak değer eğitimi yönüne dokunulmamıştır.

Bugüne kadar eğitim ile ilgili yapılan çalışmalarla şu sonuca ulaşılmıştır:

Eğitimin genel amacı, bireyin; topluma, toplumda ortak kabul görmüş değerlere uyum sağlamayı kolaylaştırması, ahlaki değerlerin özümsemiş içselleştirilmesi ve insanın doğasındaki özelliklerin açığa çıkartılmasıdır. Eğitimle sıkı bir bağı olan edebiyat ve edebi eserlerde de amaç; bireye iyi, güzel ve doğru gibi değerleri sezdirerek, seçimi bireye bırakmaktır. Edebi eserler insana özgü bazı değer ve niteliklerin yerleşip kökleşmesi, toplumsal yaşamın ve çağın gerektirdiği değerlerin benimsenmesi yolunda önemli roller oynar. Kısacası edebi eserler hem bireysel hayatla, hem de sosyal hayatla ilgili olarak, iyiye, güzele ve doğruya yönelme ve yeni değerler kazanma yolunda telkinlerde bulunur. İnsanları bu doğrultuda eğitir (Dedebağ, 2007, s. 2).

Biz çalışmamızda edebî bir üslupla, gezdiği yerlerin tarihi, coğrafyası, folkloru hakkında bilgi veren Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde değer eğitimine dair unsurları tespit ederek, eserden günümüzde yararlanma yollarıyla ilgili tekliflerde bulunacağız.

Bugün, özellikle batı dünyasında bir çığ gibi büyüyen kişisel gelişim endüstrisi, değişik teknik ve yöntemler sayesinde; bireyin kendini gerçekleştirmesini, çevresiyle uyumlu ilişkiler kurmasını, egoist düşüncelerden sıyrılarak başarılı, mutlu ve huzurlu bir hayat oluşturmasını amaçlamaktadır (Dedebağ, 2007, s. 2). Bu yolda, batının gelişmiş tekniğiyle işlenerek küresel dünyanın yalnız insanının hizmetine sunulan, ideal insan tipini gösteren eğitim programları, filmler, çizgi filmler, romanlar ve çizgi romanlar büyük rağbet görmektedir.

Aktarılmak istenen değerler Edward De Bono, Alvin Toffler, Peter Drucker, Bob Stone gibi yabancı yazarların kitaplarında oluşturduğu kişisel gelişim programları; Avatar, X-Men, Captain America, Green Lantern, Matrix, Cesur Yürek, Başlangıç, Robin Hood, Iron Men, Yıp Men gibi filmler; Süpermen, İnanılmaz Aile, Hulk gibi çizgi filmler; Robinson Crusoe, Robin Hood, Üç Silahşörlere, Demir Maske gibi romanlar; Conan, Kaptan Swing, Kızılmaske, Mister No, Örümcek Adam, Süpermen, Batman, Temel Reis, Tommiks, Zagor gibi çizgi romanlarda oluşturulan ikonlar ile anlatılmaya çalışılır. Buralarda verilen imajlar ve hikayeler günlük hayattaki problemleri çözmeye yeni mitler üretirler. Bu mitler insan hayatında önemli olan sorunlarla ilgilenir ve insanların ölümle, şiddetle, aşkla, işle ve toplumsal çatışmayla uzlaşmalarını çekici çerçeveler içinde mümkün kılar. Gangsterlere, kızıltilkililere, savaşa, teröristlere, katillere, yabancılara karşı güçsüz kalan toplumu; süper man, süper polis, kahraman kovboy, biyonik kadın gibi kahramanlarla korur. Bu mitler egemen kurumları ve yaşam biçimlerini doğallaştırır, kişileri topluma uyarlamayı

sağlayacak şekilde eğitir (Ölçer, 2006, s. 24). Batı'daki bu uygulamalara karşılık ülkemizde toplumsal birlik ve beraberlik içinde insanın yaratılışındaki değerleri ortaya çıkartmayı amaçlayan eğitime, Evliyâ Çelebi'nin eserinin katkısını tespit etmek konumuzun değerini arttırmaktadır.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'sini sadece bir gezi yazısı değil, bir öğretici, bir eğitim disiplini, bir bilim-felsefe ve değerler fihristi gözüyle bakılabilirse, milli kültürün kökleşmesine ve gelecek kuşaklara aktarılmasına hizmet edebilecek bir konuma çekilmiş olur kanaatindeyiz. Seyahatnâmede bu unsurlar çokca yer almaktadır. Bunların dikkatli bir inceleme ile süzülmesi ve değerler eğitiminde kullanılacak örneklerin ortaya konulması önemlidir. Bu suretle eğitim planlamacılarına bu konuda (değerler eğitimi konusunda) somut veriler sunulmuş olacaktır. Bizi bu çalışmaya sevk eden saiklerden en önemlisi bu olmuştur. Bu kapsamda, seyahatnâmedeki değerler eğitimine konu olabilecek madde başlıkları tespit edilmiş nerede nasıl kullanıldığı belirtilmiştir.

Eğitim araştırmalarında kişisel deneyimler çok önemlidir. Konu insani olduğundan, deneyimlerin eğitime getirdiği, teorik yalınlıktan uzak tecrübi boyut, gerçekçi sağlam adımların atılmasına imkan vermektedir. Oysa bizdeki eğitim araştırmaları yabancı eserlerden tercümelere dayalı olup tüm deneyimler yabancılara aittir. Dolayısıyla bu eserlere dayalı yapılan eğitim kuram ve uygulamalarında Türk toplumuna uymayan durumlar oluşmakta ve beklenmeyen sonuçlar gelişmektedir. Bu noktadan hareketle seyahatnâmedeki değerler eğitime yönelik zengin ve tarihi derinliği olan verilerin Türk araştırmacılarına ve eğitim planlamacılarına katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

İçinde yaşadığı topluma olduğu kadar farklı kültür ve toplum yapılarına da kolaylıkla uyum sağlayabilecek biçimde esnek ve donanımlı olmayı, sorgulayabilmeyi, araştırabilmeyi, toplumsal ve bireysel ilişkilerde saygılı olmayı, ulusal değerlere sahip çıkarken yaşamı evrensel boyutta algılayabilmeyi, kendisiyle ve çevresiyle barışık bireyler yetiştirmeyi ve bu konuda bireyde farkındalık yaratabilmeyi amaç edinmiş bir eğitim sisteminin, bu amacı gerçekleştirmeye çalışırken bu konuda ön plana çıkmış bilge kişileri ve eserlerini kucaklamadan başarıya ulaşması mümkün görünmemektedir (Dedebağı, 2007, s. 12).

Bu nedenle, Evliyâ Çelebi'nin eserinin değer eğitimi yönünden incelenmesi ve değerlendirilmesi, bu çalışmayı sadece akademik yönden değil toplumsal gelişmeye katkısı açısından da önemli kılmaktadır.

1.3. Çalışmanın Amacı

Çalışmada Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'sindeki ahlaki, sosyal, siyasi, dini, ilmi, estetik, iktisadi değerlerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda tespit edilen değerlerin esere eğitici bir özellik kazandırıp kazandırmadığı ve eserin eğitimde kullanılabilirliği de değerlendirilmek istenmiştir. Bu amaca ulaşmak için,

1. Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'deki bilgileri hangi yollarla edinmiştir?
2. Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'deki bilgileri okura hangi yollarla aktarmıştır?
3. Seyahatnâme'de hangi değerlere yer verilmiştir?
4. Evliyâ Çelebi'nin eğitimci yönü var mıdır? Varsa, bu eğitimci yönünü eserinde nasıl ortaya koymuştur?
5. Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'sinin okul dönemine, toplum ve aile yaşantısına, bireyin kendini gerçekleştirmesine, sosyal adalet ve ahlakın korunmasına, yaratıcılık ruhunun gelişmesine, Türkçe sevgisi ve dil duyarlılığı kazanımına olumlu yönde katkısı var mıdır?

sorularına cevap aranacaktır.

1.4. Varsayımlar

1. Çalışmaya konu olan Evliyâ Çelebi, ait olduğu dönemin genel bilinçlilik düzeyini aşan, etkisi Türk insanının bireysel ve toplumsal varoluşunda günümüze uzanan bir gerçekliktir.
2. Seyahatnâme'de ahlaki, sosyal, siyasi, dini, estetik, iktisadi, ilmi değer sahalarını temsil eden söylemler, kişiler ve anlatılar vardır.
3. Çalışma Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'sini değerler bakımından inceleme ve bu yansımaların kaynağı olan eğitici benliği bütün olarak değerlendirme özelliğine sahiptir.
4. Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'si değer eğitiminde kullanılacak nitelikli bir eserdir.

1.5. Sınırlılıklar

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'ndeki birey ve toplumun değer eğitimi ile ilgili görüş, düşünce, metin ve örneklerle sınırlıdır.

BÖLÜM 2

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Bilgi Derleme Metotları

2.1.1. Gözlem

Evliyâ Çelebi 50 yıla yaklaşan sürede 17. yy siyasi ve sosyal coğrafyasını gezerek duyup dinlediği, okuyup bilgi edindiği yerleri ve o yerlerde yaşayanlar hakkındaki düşüncelerini özel bir üslupla kaleme aldığı on ciltlik seyahatnâmesinde bize aktarmıştır.

Seyahatnâmedeki konulara ve bunların ele alınışına bakıldığında dikkati çeken en önemli özellik eserin, kanıtlanabilir bilimsel bilgilerden çok halkın ilgisini çekecek, ders çıkarıp örnek alabileceği bilgileri içerdiğidir. Bu bilgileri ele alıp aktarırken Evliyâ Çelebi'nin kendi yorumlarını, düşüncelerini eklemesi de eserin gerçekçiliğinin sorgulanmasına ve aktarılan bilgilerin güvenilirliğinin azalmasına sebep olmuştur. Fakat Seyahatnâme'nin üzerinde yapılan çalışmalar bu yorumların eserin önemli ve ayırt edici özelliklerinden biri olduğunu göstermiştir.

Seyahatnâmedeki bilgiler, yazarının kendi gözlemleri, görgü tanıklarından dinledikleri, hayal gücüne dayanarak anlattıkları, halk arasında anlatılan ve inanılan olağanüstü olaylar ile bazı kitaplardan faydalanıp aktardıklarına dayanır (İz'den aktaran Küçükkaya, 2002, s. 75). Evliyâ Çelebi yazdığı eser için bilgi toplarken seyahatnâme yazı türü için olmazsa olmaz “gözlem tekniği” nin yanında kimi zaman bir derlemeci gibi “mülakat tekniği” ni kullanır; kimi zamanda Kur'ân'dan, yerli ve yabancı tarihi kaynaklardan, Doğu İslam mitolojisinden; bir kısmı sözlü geleneğin ürünü olan değişik hikaye ve söylencelerden yani “konuyla ilgili eserlerden”, ayrıca kendi “hayal gücünden” yararlanır.(Mengi, 2002,s.198) Evliyâ Çelebi'nin temel bir yazılı kalıp oluşturduğu ve kalıbı doldurmak için de derlediği bilgiyi uygun bir şekilde kullandığı görülür. Bu bir üslup meselesi değil, bir yazım tekniği,

bir eser kurgusunun en temel noktalarını belirleme işidir. Evliyâ Çelebi bilgiyi adeta bir derlemeci gibi, “gözlem” ve “görüşme” yöntemleriyle elde etmekte ve yazılı kaynaklardan elde ettiği bilgiyle birleştirerek nihai metni kurgulamaktadır (Ekici, 2011, s. 28).

Seyyahlık bir meslektir. Seyyahlık yoğun bir gözlemin ürünüdür. Her meslekte olduğu gibi bu işin de belli incelikleri vardır. Bir seyyah gezdiği yerlere nasıl bakacağını bilir. Gezmeye ve görmeye tutkundur. Evliyâ Çelebi de seyyahlık mesleğinin ustasıdır. Yolculuklarında birçok maceralar yaşamış, hayatı boyunca yolculuğa çıkmıştır. Yolculukları boyunca seyahat haricinde sefer, savaş, elçilik gibi meşgaleleri de olmuştur ancak onun bir gözü daima seyahatinde ve derleyeceği bilgilerdedir (Uğraş, 2012, s. 15).

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi’nde “gözlem” en belirgin bilgi edinme yoludur; çünkü Evliyâ Çelebi’nin dünyasında gezmek, görmek ve özellikle gördüklerini güzel bir üslupla başkalarına anlatmak bir özlemdir (Küçükaya, 2002, s. 75).

Gözlem “Bir nesnenin, olayın veya bir gerçeğin, niteliklerinin bilinmesi amacıyla, dikkatli ve planlı olarak ele alınıp incelenmesi” dir. (TDK sözlük) Gözlem sayesinde belirli hedeflere yöneltmiş bir bakış ve dinleyiş ile belli bir kimseye, yere, olaya, nesneye, duruma ve şarta ait bilgi toplanır. (Özsoy’dan aktaran Karasar, 2005).Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi yıllarca sürmüş bir seyahatler silsilesinde Evliyâ Çelebi’nin gözlemlerini, yaşadıklarını, dikkat, kaygı, merak ve heyecanlarını kaydeden bir metin. Fakat metindeki gözlemlerin taşıdığı bir özellik, yani bir kısmının kurmacalaştırılarak aktarılması sosyal yaşama ait gözlemlerinin oldukça ilginç bulunmasına başka alanlarda verdiği bilgilerin ise şüpheli kabul edilmesine yol açmıştır (Sheridan, 2011, s. 149).

Seyahatnâmenin 6. ve 7. kitaplarının tamamına yakınında gözlem tekniğinin kullanıldığını görüyoruz. 6. kitapta Melek Ahmed Paşa’nın doğum yeri, ilk çıkışı ve yetişmesinin anlatıldığı bölümde (Kahraman, 2010, s. 171-173, 176); Mihaç Ovası Gazasının anlatıldığı bölümde (Kahraman, 2010, s. 243-244); Ungurus (Macar) kralı taht merkezi, Alman diyarı Budin Kalesi’nin tarihi, kuşatmaları ve buraya Süleyman Han tarafından girilmesinin anlatıldığı bölümde (Kahraman, 2010, s. 276-293); Üstürgon Kalesi’nin tarihinin anlatıldığı bölümde (Kahraman, 2010, s. 348-350); Sigetvar Kalesi fethi için yapılan sefer-i hümayunların, Sokullu Vezir’in güzel tedbirinin, Sultan Süleyman’ın kalıcı yurda gitmesinin anlatıldığı bölümde (Kahraman, 2010, s. 657-668). gözlem tekniğinin kullanılmadığını görüyoruz. Bahsedilen bölümlerin ortak özelliği; Evliyâ Çelebi’nin yaşadığı dönemden önce yaşanmış olayların, başkalarından ya da kaynaklardan elde

edilmiş bilgiler doğrultusunda anlatılmasıdır. Yani gözlem yapmaya ya da gözlem yapmış gibi yapmaya engel olan anlatılan olaylardır.

Seyahatnâme'nin 7. kitabında Gırıjgal Kalesi şehitlerinin ziyaretinin bildirildiği bölümde (Kahraman, 2011, s. 40), Ustolni- Belgrad kalesi'nin isimlenme sebebinin anlatıldığı bölümde (Kahraman, 2011, s. 46-49), Kızılelma Beç Kalesi'nin özelliklerinin yazıldığı bölümde (Kahraman, 2011, s. 214), İskender tacı goronanın tarihinin anlatıldığı bölümde (Kahraman, 2011, s. 261), Demirkapı Girdabı'nın yapılmasının sebebinin bildirildiği bölümde (Kahraman, 2011, s. 386-388) gözlem yapılmadığı, 6. kitapta olduğu gibi Evliyâ Çelebi'nin yaşadığı dönemden önce yaşanmış olayların, başkalarından ya da kaynaklardan elde ettiği bilgiler doğrultusunda anlattığı tespit edilmiştir.

2.1.2. Mülakat

Büyük Türkçe Sözlük'te "Bir konu üzerinde aydınlanmak ya da bir kimsenin kişiliği üzerinde bilgi edinmek amacıyla yüz yüze yapılan konuşma, buluşma, görüşme." olarak tanımlanan mülakat(görüşme), sözel olarak bilgi toplama yoludur. Mülakat sözlü bir kaynaktır. Mülakatın temeli karşılıklı konuşmadır. Karşılıklı konuşma bireyin sosyal hayatta da sık sık başvurduğu bir bilgi aktarma yoludur. Bilimsel bir araştırmada veri toplamak için yapılan mülakat ile günlük yaşamda diğer insanlarla yapılan mülakat biçimi gerek görüşen gerekse görüşülenden beklenenler açısından birbirinden çok farklıdır. Bu ayrımı da dikkate alarak Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde bilgi edinme yolu olarak kullanılan mülakat tekniğine baktığımızda,

... bize ilk bilgiyi Evliyâ Çelebi'nin bizzat kendisi vermekte, eserini yazarken sözlü ve yazılı kaynakları nasıl kullandığını, eserinin 3. cildinde Edirne şehrini anlattığı kısımda şöyle dile getirmektedir:

"Edirne'de 6170 adet satrançvari yüksek ve alçak umumi yol vardır. Geceleyin şehri 3000 bekçi fenerleriyle beklerler. Eğer 'Ey Evliyâ! Gerçek seyyah-ı alem ve nedim-i ademsin. Amma her şehrin bu derece vasıflarını nereden öğreniyorsun?' Diye sorulsa derim ki: 'Ben çocukluğumdan beri seyahati isteyip rüyamda hazret-i Peygamberin mübarek izni ile Evliyâ ve enbiya ziyaretine memur olduğumdan, Osmanlı ülkesini kırk bir yıldan beri gezip dolaşırken, hakim ve zabıtları, yaşlı ve gün görmüş ihtiyarları ile görüşerek şehrin ahvalini onlardan sorarak araştırdım. Nice sicillere ve vakıfnamelere müracaat edip, bütün hayır ve hasenatın tarihlerini zapt ve kaydedip yazdım. Prensibimiz böyledir. Teselliyi burada buluruz" (Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi; 1999, s. 264).

Evliyâ Çelebi'nin en önemli kaynakları arasında sözlü kaynaklar yer almaktadır. Özellikle kendisinin de belirttiği gibi, gittiği yerlerde görüştüğü yerel yöneticilerden, kendisini konuk eden ev sahiplerinden ve gezerken tanıştığı yaşlı kişilerden bilgi almış ve muhtemelen bunları çağdaş bir halkbilimci tarzıyla not ederek, daha sonra eserini yazarken uygun yerlerde, yazılı kaynaklardan elde ettiği bilgilerle birleştirmiştir...(Ekici, 2011, s. 31).

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde önemli diyebileceğimiz ölçüde mülakat tekniğini kullanmış ve bilgi toplamıştır. Mülakatlarında kullandığı sözlü kaynakların önemli bir kısmı erkek ve yaşlı kişiler (Kahraman, 2010, s. 145, 153, 170-172, 191, 230, 256, 341, 344, 464, 613, 651, 686), serhat gazileri (Kahraman, 2010, s. 6, 17, 21, 624, 679, 680-681, 683), kâfirler (Kahraman, 2010, s. 9, 29, 353, 580, 594), esirlerdir (Kahraman, 2010, s. 34, 39, 82, 416, 425, 439, 443, 445, 447- 450, 484-485, 599, 716-717); bunların yanında yerel yöneticileri (Kahraman, 2010, s. 29, 41, 48, 99, 101, 215, 255, 315, 406, 426, 512, 520, 560) ve tüm belde halkını (Kahraman, 2010, s. 203, 514, 517, 524, 546, 559, 687) da onun sözlü kaynakları arasında saymak mümkündür. (Ekici, 2011, s. 31). Evliyâ Çelebi'nin bu kaynaklardan derlediği bilgileri aktardığı zaman ve aktarma şekli de metnin dikkat çeken bir özelliğidir.

Evliyâ Çelebi, bilgiyi yaşanan hayatın içinde vermiştir (Kahraman, 2010, s. 197, 282). Bu onun bilgileri bir kayıt defteri olarak aktarmanın ötesindeki hedefini; seyahat olarak, tarih olarak, birey olarak yaşadığı hayatı anlatmadaki tutkusunu açıkça gösterir. Hayatın ve tarihin iç içeliğini metin düzlemine aktarır ve kendisinin de şahit olduğu mülakatı diyaloglarla metne taşıyarak, anlattığı olayı adeta sahneler (Tezcan, 2011,s.159) (Kahraman, 2010, s. 90-91, 100, 159-167, 173, 367, 380, 383-386, 388-389, 391-395, 433-434, 451-452, 454-456, 593, 595).

Evliyâ Çelebi eserinde mülakat tekniğini kullanırken, kendi vermek istediği bilgileri başkasının ağzından söyler; böylece kendi bilgilerini sözlü kaynaklara dayandırıyor gibi anlatır. (Tezcan, 2011, s. 162) (Kahraman, 2010, s. 95, 210, 231, 509-510).

Evliyâ Çelebi sözlü kaynaklardan aldığı bilgileri verdiği bilgilerin tartışmalı olduğu noktalarda kullanmakta, böylece kendisini, belki sahip olduğu konum gereği, bu bilgilerin tartışılabilirliğinden uzak tutmayı amaçlamaktadır (Ekici, 2011, s. 27). Bu sözlü kaynaklar onun gözlemlerine ya da duyularına dayanan bilgileri doğrulayan ya doğrulatan görgü tanığının ifadeleridir: Görgü tanığının ifadeleri, ya olayı vuku bulduğu zamanda görmüş olan tanıkların ifadeleridir ya da o tanıklardan duyanların ifadeleridir. (Tezcan, 2011, s. 163) (Kahraman, 2010, s. 27, 50, 64, 124-125, 202, 244-245, 271-272, 613).

Seyahatnâme'de "tanığın güvenilirliği" Evliyâ Çelebi'nin sözlü bilgi aktarımında en önemli dayanağıdır (Kahraman, 2011, s. 188, 237-238, 242, 592, 633). Pek çok tarihçinin yazdığı Mihaç Ovası Gazası'nı Müteferrika Kuzu Ali Ağa gibi olaya tanık olmuş birinin nakliyle anlatmayı önemli bulur. Bu sayede söylediklerinin doğruluğundan kuşkuya düşülmesini önlemeye çalışır. Onun görgü tanıklarının başında babası gelir. Kimi olayların

inandırıcılığında Evliyâ Çelebi'nin, babasına görgü tanığı olarak dayanması önemli bir konudur. Kuşkusuz babasının tanıklığı onun için tanığın güvenilirliği ve diğer kaynaklardan farklı yönlerle olayı aktarması açısından önemlidir. Evliyâ Çelebi Seyahatnâme (Evliyâ Çelebi, 2011, s. 668)'de bu konuda şunları söyler “Süleyman Han'ın nice türlü halini yazmışlar, ama merhum babamız padişah musahibi olup 48 senelik halifeliğinde birlikte olup ölümünü dahi görüp doğru söz olduğundan böylece kısaltılarak yazıldı.” Halkalıpınar semtinin adlandırılması, Budin Kalesinde Süleyman Han'ın ziyafeti sonrası olanlar, Budin'in ayrıntılı tarihi, Üstürgon Kalesi'nin fethedilmesi, Kızılelma Camii'ndeki dolabın kapağı, Süleyman Han'ın ölümü ve yaşananlar, Körföz Adası'nın fethi babası sayesinde anlatılır (Tezcan, 2011, s. 160) (Kahraman, 2010, s. 158, 280, 285, 291, 293, 351, 362, 512, 668, 702).

Bazı cümlelerde sadece “derler” “diye meşhurdur” gibi kalıplaşmış ifadeler kullanılır. Bu yöntemle Evliyâ Çelebi adeta derleyip aktardığı bilgiye genel kabul kazandırır. Aynı zamanda halkın geleneklerini, inançlarını, hekimliğini, giyim-kuşamını, yediklerini-içtiklerini, söyleyişlerini yani folklorunu da kayda geçirir (Kahraman, 2010, s. 106, 116, 120-121, 135, 156, 196, 209, 219, 224, 242, 251, 254, 270, 314, 338, 345-346, 354, 372, 422, 431, 437, 466, 489, 496, 506, 516, 548, 550, 556, 565-567, 570, 575, 605, 622, 634, 638, 644, 663, 665, 691).

Seyahatnâme'nin verdiği bilgilerin güvenilirliği çokça tartışılan bir konu olduğundan yapılan mülakatların güvenilirliği ile ilgili de pek çok farklı fikir var. Ancak farklı bölümlerde karşımıza çıkan Evliyâ Çelebi'nin; esirlerine geçtikleri sahranın adını sorup “bilmediklerinden yazılmadı.” ifadesi (Kahraman, 2010, s. 103), “derler, uydurmadır” ifadesi (Kahraman, 2010, s. 328), “diye iftira ettiler” ifadesi (Kahraman, 2010, s. 600) kullandığı mülakat tekniğinin güvenilirliğini artırıyor.

Böylece Evliyâ Çelebi, kaynaklardan ve genel bilgilerden edindiği bilgiyi görgü tanıklarına dayandırmış kimi zaman babasının yaşayıp anlattıklarını aktararak, kimi zaman görmediği kalelerin içlerinden çıkan esirlerden dinlediklerini aktararak gözlemin bilgi toplamadaki sınırlarını mülakat tekniğiyle genişletmiştir.

2.1.3. Konuyla İlgili Eserler

Evliyâ Çelebi, rüyasında Peygamber efendimizi (sallallahü aleyhi ve sellem) görmüş, huzuruna varınca; “Şefaât ya Resulallah!” diyecekken, heyecanla; “Seyahat ya

Resulallah!” demiş. Peygamber efendimiz de tebessüm ederek bu gence hem şefaatinin müjdelemiş, hem de seyahati ihvan etmiş, orada bulunan Sa’d bin Ebi Vakkas da gezdiği yerleri ve gördüklerini yazmasını tavsiye etmiş. Evliyâ Çelebi de gittiği yerleri ve orada yaşanan olayları dikkatle gözlemlemiş, gittiği yerlerin umumi durumunu, coğrafi özelliklerini, şehirlerin kuruluş tarihini, halkının vasıflarını, dilini, adet ve ananesini, kıyafet ve milli oyunlarını, sanat ve meşgul oldukları işleri en ince ayrıntısına kadar tasvir etmiş; aynı zamanda gezdiği ülkelerde gördüğü cami, mescit, mektep, medrese, darü’l-kura, emaret, han, hamam, çeşme, kuyu, köprü gibi her türlü eseri ve abideleri anlatmış; hatta çoğunlukla bunları yaptıran ve yapanları ve bunlar için düşürülen tarih beyitlerini, meşhur ziyaretgâhları ve buralarda medfun bulunan Evliyâların biyografilerini ve bunlara ait menkıbeleri nakletmiştir. Böylece Sa’d Ebi Vakkas’ın verdiği vazifeyi hakkıyla yerine getirmeye çalışmıştır. Fakat Seyahatnâme dikkatle incelendiği zaman, Evliyâ Çelebi’nin verdiği bilgilerin önemli bir kısmının orijinal olmadığı görülür (Eren, 1960, s. 15). Yani Evliyâ Çelebi eserini eksik bırakmamak için bazen görmediği yer ve hadiseleri ya başkalarından öğrenerek ya da eski tarih ve coğrafya kitaplarından okuyup eserinin her bakımdan eksiksiz olması için gayret göstermiştir. Gözlem ve mülakat dışında “konuyla ilgili eserlerden” faydalanma yoluyla elde mevcut olmayan ve ihtiyaç duyulan bilgileri toplamıştır.

Konuyla ilgili eserlerden yararlanma metodunu kullanırken Evliyâ Çelebi’nin en belirgin özelliği, dönem yazarlarının pek çoğu tarafından da yapılan bir uygulamadır. Yani faydalandığı eserlerin bazılarında Seyahatnâme’nin birçok yerinde bahsederken -ki bugünkü metotlara göre değil-, bazılarında elde ettiği bilgileri şahsi bilgisiymiş gibi gösterir (Eren, 1960). Bunu yaparken Evliyâ Çelebi’nin amacı; “Seyyah-ı alem” unvanının bütünüyle ve sadece kendisine ait olmasını sağlamak mıdır?(Mackay, 2009) Yoksa üstlendiği vazifeyi tam yapmak için eserini eksiksiz hale getirmek midir? bilemiyoruz.

Eren (1960, s. 38)’e göre Evliyâ Çelebi kaynaklardan üç şekilde yararlanmıştır: Seyahatnâme’de adı geçen ve Evliyâ Çelebi tarafından faydalanılmış bulunan eserler, Seyahatnâme’de adı geçmediği halde Evliyâ Çelebi’nin faydalandığı eserler, Seyahatnâme’de kaynak olarak gösterildiği halde Evliyâ Çelebi’nin faydalanmadığı eserler.

Bu sınıflandırmayı da dikkate alarak kaynak eser kullanımı açısından Seyahatnâme’nin incelediğimiz ciltlerine baktığımızda en başta Kur’ân-ı Kerim’i (Kahraman, 2010, s. 1, 21, 23-24, 52-53, 72, 124, 168, 170, 173, 181, 189, 199, 259, 285, 291, 344, 347, 361, 372,

393, 528, 538, 554, 597, 601, 666, 697-698, 702) ve hadisleri (Kahraman, 2010, s. 129, 181-182, 225, 294, 326, 330, 338) görüyoruz. Evliyâ Çelebi'nin naklettiği hadisleri yazılı bir kaynaktan aldığını söylemek oldukça zor. Çünkü hadis naklinde sahihlikten bahsetmek için gereken, kaynak belirtmeyi eserde görmüyoruz. Aynı şekilde ezbere bildiği Kur'ân-ı Kerim'i yazılı bir metinden değil de zihnine naksettiği bilgilerden aktardığı öne sürülebilir (Gemici, 2011, s. 40).

“Bütün tarihçiler” (Kahraman, 2010, s. 6, 153, 233, 276, 305, 407), “Osmanoğlu Tarihçileri” (Kahraman, 2010, s. 528), “Macar veya Rum veya Latin veya Ungurus Tarihçilere veya Felemenk Kralı Tarihi'ne göre” (Kahraman, 2010, s. 4, 23, 32, 51, 66, 155, 220, 244, 246, 264, 275, 277, 336, 346, 556), “Bütün siyer kitapları” (Kahraman, 2010, s. 93), “Freng hekimleri” (Kahraman, 2010, s. 488) kalıplaşmış ifadeleriyle verilen bilgiler de Kur'ân-ı Kerim'den verilen ayetler gibi adeta ezberden verilen bilgi niteliğini taşıyor. Bu yönüyle Evliyâ Çelebi sözlü kültür ortamında değil, yazılı kültür ortamında büyümüş ve yazılı kültürün temel kalıplarını çok iyi öğrenmiş eğitilmiş bir kişi olarak karşımıza çıkıyor (Ekici, 2011. s. 28).

“Risale-i Menakıb-ı Melek Ahmed Paşa” (Kahraman, 2010, s. 177), “Mevlana Mesnevisi” (Kahraman, 2010, s. 181), “Cezeri Hazretleri'nin buyurduğu beyit” (Kahraman, 2010, s. 174), “Kitab-ı Şatibi” (Kahraman, 2010, s. 175), “Minor coğrafyası ” (Kahraman, 2010, s. 44), gördüğünü söylediği siciller (Kahraman, 2010, s. 256, 296-297), vakfiyeler (Kahraman, 2010, s. 156) “Köprülü Mehmet Paşa oğlu Serdar Ahmet Paşa'nın Fargaçi Kaptan'a gönderdiği Mektubun sureti” (Kahraman, 2010, s. 413-414) ise eserde doğrudan doğruya kaynak olarak gösteriliyor. “Yanvan Tarihi” de bu eserlerden biri aslında. Terkoz Kalesi'nin nasıl yıkılıp yeniden yapıldığının (Kahraman, 2010, s. 184), Ahtapolu Kalesi'nin yapıcısının (Kahraman, 2010, s. 186), Peçoy Kalesi'nin yapılışının (Kahraman, 2010, s. 246) anlatıldığı bölümlerde ismi kullanılıyor. Ancak bu eserin bir nüshası bugüne kadar kütüphanelerde tespit edilememiş. Evliyâ Çelebi'nin verdiği bilgilerden ise eserin Latince mi Yunanca mı yazıldığı dahi anlaşılamamaktadır. Ayrıca aynı konu üzerinde aynı eser kaynak gösterilerek verilen bilgilerin tutarsız oluşu Evliyâ Çelebi'nin bu eserden ne derece ve ne şekilde faydalandığı konusunda da soru işaretleri oluşturmaktadır. Bütün bunlara rağmen, Seyahatnâme'de eserin adının geçmesi dahi bu eserden haberdar olup, içeriği hakkında fikir sahibi olmamızı sağlaması yönüyle önemlidir.(Eren, 1960. s.36)

Evliyâ Çelebi'nin kaynaklarına gezdiği yerlerde gördüğü ve not alıp eserinde kullandığı tarih düşürmek için kullanılan camii (Kahraman, 2010, s. 144, 150, 157, 191, 233, 250,

313, 369, 553, 557, 559, 568, 615, 630, 631, 645, 673), çeşme (Kahraman, 2010, s. 206, 632, 655), türbe (Kahraman, 2010, s. 147), tabya (Kahraman, 2010, s. 318, 672), hamam (Kahraman, 2010, s. 323), kale ve saray (Kahraman, 2010, s. 212-213, 251, 294, 304, 310, 686, 688) gibi yapıların kitabelerini de ekleyebiliriz. Bunlar içinde babasının yazdığı cami kitabeleri (Kahraman, 2010, s. 362-363, 514) ayrı bir yere, özenli ve saygılı bir anlatıma sahiptir.

Seyahatnâme’de geçen “Macarcada, Latince vb.... demektir, Süleyman Han asrından önce..., ...yapıcısı Yejder Ban imiş.” (Kahraman, 2010, s. 14-16, 18, 22, 26-27, 36, 59, 70, 97, 115, 413) gibi ifadelerde kaynak kullanımına işaret etse de açık bir şekilde sözlü veya yazılı bir kaynaktan alındığı belirtilmemiştir. Bu durumu kabul edilebilir karşılamanızı sağlayacak Evliyâ Çelebi’nin eserinde kullandığı temel anlatım tekniği, başka bir ifadeyle kurgudur. Ekici (2011, s. 28) bu konuda “Çeşitli şehir ve beldeleri anlatırken kullanılan yöntem dikkatli bir şekilde incelendiğinde Evliyâ Çelebi’nin temel bir yazılı kalıp oluşturduğu ve kalıbı doldurmak için de yazılı ve sözlü malzemeyi uygun bir şekilde kullandığı görülür. Bu bir üslup meselesi değil, bir yazım tekniği, bir eser kurgusunun en temel noktalarını belirleme işidir.” der.

2.1.4. Hayal Gücü

Bir seyyah, seyahatini anlatırken; “gerçek” saklanması gereken bir devlet sırrı olduğu için; daha önce söylenenleri tekrarlamak istemediğinden; doğru bilgi alınabilecek gerçek kişileri bulamamış veya kişisel olarak gerçek bilgiye ulaşmış olabileceğinden gerçekleri değiştirme ihtiyacı duyabilir. Ancak seyyah, bazen de sunumunu süslemek için kasıtlı olarak bu yönetime başvurabilir. Seyyah, gerçekte yaşadığından daha fazla sıkıntıyla karşılaştığını belirterek kendisini kahraman bir kişi olarak ön plana çıkartmak ister. Ya da anlatımında karşılaştığı sıkıntıları en aza indirgeyerek, tüm engellerin üzerinde bir kişilik olduğunu da vurgulayabilir (Gürer, 2010. s. 24).

Evliyâ Çelebi’de bilgiyi ve yaşananı yani gerçeği verirken hayal gücüne de eserinde geniş yer vermiştir. Bu durum eserin, sadece verilen bilgilerin doğruluğu açısından değerlendirip, eksik bir bakışla yaklaşanlar tarafından uydurmaca, yalanlarla dolu önemsiz bir metin olarak görülmesine sebep olmuştur. Oysaki eserin hayal gücüne de yer vermesi, verilen bilgiye dinamizm kazandırmakta ve eserin güncelliğini sürdürmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Evliyâ Çelebi, bilgileri bir kayıt defteri olarak aktarmanın ötesinde; bilgiyi

yaşanan hayatın içinde vermiş böylece seyahatini 10 cilt boyunca canlı ve ilgi çekici bir anlatımla ortaya koymuştur (Tezcan, 2011. s. 161).

Seyahatnâme'nin 6. kitabında Uyvar Kalesi'nden Komaran yoluna zahire temin etmek için giden askerlerle yola çıkan Evliyâ Çelebi tuzağa düşer ve düşmandan kaçarken, herkes bir yana dağılır. Yalnız kalan Evliyâ Çelebi ne tarafa gitsem diye düşünürken "...hatıra nice hayaller ve tasavvurlar gelir...". Ne dost, ne dert ortağı ne gidecek yol var deyip dua ederken, bir beyaz koç ortaya çıkar, altındaki yaralı at eşinip toparlanır ve koçun yol göstermesi ile derin ırmağı, düşmanları atlatan Evliyâ Çelebi Uyvar yolunu bulur (Kahraman, 2010, s. 475-477). Hindi Baba tekkesinde yatan ve uykuya dalan Evliyâ Çelebi'ye rüyasında o aziz "...gaza edersin ve ganimet malları alırsın..."der ve aynısı çıkar (Kahraman, 2010, s. 406). Hindi Baba Sultan Evliyâ Çelebi'nin rüyasında "Esenlikle ve ganimetle yine gelip kavuşursun." buyurur. Ve Evliyâ Çelebi dönüşünde tekrar türbeyi ziyaret eder (Kahraman, 2010, s. 521). Çayniçe şehrinin mezarlığındaki suskunlar hal dili ile Evliyâ Çelebi'den Fatiha isterler (Kahraman, 2010, s. 555). Evliyâ Çelebi Ciğerdelen Kalesi Dizdarı'nın evinde konuk olup uyuyunca babasını rüyasında görür. Bunu ev sahibi dizdara yorumlatır. Ciğerdelen Ovasında yapılacak büyük savaştan bahsetmesi ve rüyada görülenlerin gerçekleşmesi "Acayip Doğru Rüya" başlığı ile anlatılmış (Kahraman, 2010, s. 379-380). Buradaki olayların tahkiyeli anlatımında kerametlerin, mucizelerin varlığı söz konusudur. Yazarın sürpriz mantığı kendi otobiyografisinin anlatılışında olduğu gibi eserde yer alan kişilerde de karşımıza çıkar. Bu tarz, olağanüstü ve epik karakterli olayların oluşu, okuyanı hareketli ve zengin bir dünya içine sokar ki, bu eserin dikkat çekici özelliklerinden biridir. Mübalağalı anlatımla pekiştirilen olağanüstü nitelikli keramet ve mucizelerin olması, okuyucunun beklenmedik sürprizlerle karşılaşım ve meraklanmasını ve esere olan ilgisinin devam etmesini sağlıyor (Mengi, 2002, s. 203).

Bitik (2011, s. 15) bu konuda "Evliyâ'nın anlatısını oluştururken temel aldığı yazılı metinleri tespit etmek bir ölçüye kadar mümkün olsa da kattığı motiflerin, olayların ne kadarını duyduğunu, ne kadarını kendi hayal gücü yardımıyla oluşturduğunu bilmek mümkün değil. Ancak Seyahatnâme'nin metni bize, Evliyâ'nın sistematik bir teknik kullanarak bu anlatıyı kurguladığını ve diğer yazılı kaynaklarda yer almayan bilgilerle süsleyerek renklendirdiğini, deliller ve tanıklar yarattığını gösteriyor."diyerek Evliyâ Çelebi'nin bilgi edinmede kendi hayal gücünden de büyük ölçüde yararlandığını gösteriyor.

2.2. Anlatım Biçimleri

Herhangi bir konu hakkında bilgi vermek, duyguları, güzellikleri paylaşmak gibi amaçları gerçekleştirmek için yazılı bir anlatım oluştururken, birikim sahibi olmak kadar uygun bir anlatım biçimi kullanmak da önemlidir. Anlatım biçimleri olmaksızın yazarın anlatmak istediklerini okuyucuya sunabilmesi mümkün değildir. Bu sebeple istenilen amaca ulaşmak için konuya uygun anlatım biçimlerini seçmek metnin taşınması gereken önemli bir özelliktir. Yazılı bir anlatım oluştururken her zaman aynı söylemler kullanılamaz. Verilmek istenen mesaja ve sözü edilenlere uygun olan anlatım biçimleri kullanılır.

“Anlatım biçimi” olarak adlandırılan kavramı ve kapsamını kesin sınırlarla belirlemek mümkün değil. Çünkü bu konuda isimlendirmeden sınıflandırmaya kadar pek çok farklı görüş var. Ancak ortaklaşa kabul edilen bir gerçek var ki “metnin yazılış amacı”na göre anlatım biçimi de şekillenir.

Seyahatnâme’de bir anlatıcı olarak Evliyâ Çelebinin iki kimliği bulunur. Hem “ravi”dir hem de bir “musahip”.Anlatımlarında da bu iki kimliğin eşzamanlı yansımalarıyla karşılaşırız. Yani Evliyâ Çelebi Seyahatnâme’de hem bilgilendirme ve hem de eğlendirme amacı güder (Sheridan, 2011. s. 155). Bu amaca ulaşmak için eserinde, hem düşünsel içerikli metinlerde kullanılan anlatım biçimleri (doğrudan doğruya anlatım, delil ve ispat göstererek anlatım), hem de sanatsal içerikli metinlerde kullanılan anlatım biçimleri (hikaye etme, tasvir, özlü anlatım, manzum anlatım, konuşmalı anlatıma) etkin rol oynar.

2.2.1. Düşünsel İçerikli Metinlerde Kullanılan Anlatım Biçimleri

“Doğrudan doğruya anlatım”; bilgi, haber vermek, bir fikri telkin etmek için en çok kullanılan anlatım biçimidir. “Delil ve ispat yoluyla anlatım” ise genellikle doğrudan doğruya anlatımla birlikte kullanılan bir anlatım biçimidir. Doğrudan doğruya anlatım ile bir şeyi tarif ve izah ederken, delil ve ispat yolu ile anlatılması bunun doğal bir sonucudur. Delil ve ispat yoluyla anlatımın özelliği inandırmak ve ikna etmektir. Bu özelliği, yani bilgi verip ve aydınlatırken inandırıcı bir amaç gütmesi delil ve ispat yoluyla anlatımı, kullanımı daha zor hale getirir (Tansel, 1963. s. 93). Düşünsel içerikli metinlerde anlatılanlar gerçek yaşamdaki nesnelere, varlıklara, durumlara, olaylara, olgularla ilgilidir ve anlatılanlarda hayal gücünün yeri yok gibidir. Üslup kaygısı önem taşımaz ve mantık ölçüsü içinde açıklamak, tartışmak esastır. Bu sebeple doğrudan doğruya ve delil ispata

dayanan anlatım biçimi, düşensel içeriği aktarmak amacıyla oluşturulan bir metin için uygun anlatım biçimidir.

Doğrudan doğruya anlatım biçimi, konularına göre; bir eşyanın nasıl yapıldığı, bir şehrin teşekkülünü, bir fikri, karakterlerin canlandırılmasını anlatmak şeklinde dörde ayrılır. İşlenecek konuyla ilgili fikirlerin iyi planlanmış olması, mantıka uygun sıralanması bu anlatım biçimiyle verilecek fikrin açıkça anlaşılmasını ve etkili olmasının en önemli şartıdır. (Tansel, 1963, s. 95). Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâme'yi yazarken çeşitli şehir ve beldelerin anlatımında temel bir yazılı kalıp oluşturduğu ve kalıbı doldurmak için de yazılı ve sözlü malzemeyi uygun bir şekilde kullandığı görülür. Evliyâ Çelebi bu kadar geniş bir coğrafyayı, bu kadar ciltte ancak doğrudan doğruya anlatım biçimini kullanıp, böyle bir yazılı kalıba oturtarak anlaşılır ve etkili anlatabilirdi. Evliyâ Çelebi'nin tipik bir şehir anlatım planında ilk olarak görülen ve duyulan beldenin adı ve kısaca anlamı; şehrin ve şehri oluşturan kalenin kuruluş hikayesi; zaman içinde kimlerin buraya yönetici olduğu ve eğer burası imparatorluk dahilinde bir yerse, Osmanoğulları'nın burayı nasıl/ne zaman hakimiyet altına aldığı anlatılır. Daha sonra kalenin şekline, kaç asker barındırdığına; genellikle şehirdeki en önemli camileri ilk başta anlatmak üzere, şehrin tüm ibadethanelerine (kiliseler de dahil) eğer biliyorsa bu camilerin banilerine ve caminin şekline, sayısına; mahallelerde kimlerin yaşadığına; mescitlerin sayısına ve isimlerine; medreselerin sayısına, isimlerine ve buralarda ders veren, ders alan, ünlü alimlerine; dar'ul-hadis ve dar'ul-kurralarına, buraların sayı ve isimlerine; tekkelerin isimlerine, özelliklerine, kimlerin buralarda bulunduğu, tekke postnişinine; hanlara/kervansaraylara, buraların şekil özelliklerine, hangi malların alınıp satıldığına, esnafının özelliklerine; çeşmelere/sebillere/hayratlara, çeşmelerin şekilsel özelliklerine, yaptırıcısına; hamamların sayısına, bazı önemli hamamların şekillerine, yaptırıcısına, mimarına; kaplıcaların sayısına, ismi ve hangi hastalığa şifa verdiği; köprülerin ismine, şekil özelliklerine; mesire yerlerine; şehir ricaline; şehir halkına; şehrin havası ve suyuna; şehrin yiyeceklerine; şehirde yetiştirilen ürünlere dair bilgiler sınıflandırılarak yer alır (Ekici, 2011, s. 29).

Evliyâ Çelebi'nin seçtiği anlatım biçimlerinin belirli görecelilere uygun olması sebebiyle; herhangi bir bilginin sahihliğinden, tarihsel vakanın dürüstlüğünden okurda doğabilecek kuşkulardan yazarın kendisini kurtarmak isteği delil ve ispat yoluyla anlatımın da eserde sıkça kullanmasını sağlamıştır (Hüseynov, 2011, s. 65). Delil ve ispat yoluyla anlatım davanın ispatı, davanın tahlili, delillerin tertibi gibi esaslara dayanır (Tansel, 1963, s.121).

Evliyâ Çelebi de eserinde, münakaşaya elverişli konuları, mümkün olduğunca okuyucuyu inandırmaya dönük bir düzenle anlatmış, verdiği bilgileri delillendirmeye çalışmıştır.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâme’de sözün yetersiz kaldığı veya tekdüzeleştiği, zayıfladığı yerlerde sayıları devreye sokar. Sayısal verilerin kullanımı bilgilerin ispatlanmasını ve somutlaştırılmasını sağlar. Seyahatnâme’de söz ve sayı birbirini bütünler (Özdemir, 2011, s. 144). Anlatılan coğrafya, mekanlar ve yapılar sayılarla yeni bir boyut kazanır. Böylece mekanlar ve yapılar arasında oranlama, kıyaslama imkanı da oluşur ve anlatılanlar için bir kanıtlama yöntemi daha ortaya çıkar. Birçok esnafla ilgili somut istatistik rakamlar açıklayan Evliyâ Çelebi, verdiği sayısal tarihlerle de bilgilerini delillendirip inandırıcılığını artırmaya çalışır.

Evliyâ Çelebi gözlemlerine ya da duyularına dayanan bilgileri doğrulayan görgü tanıklarını, sözlü kaynak olarak delil ve ispata dayanan anlatım biçiminde sıkça kullanmıştır. Görgü tanıkları ya olayı vuku bulduğu zamanda görmüş olan kişilerdir ya da o tanıklardan duyanlardır. Bu yöntemle verilmek istenen bilgi ortaya konulmuş ve bu bilginin başkalarınca kabul edilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Başta Kur’ân-ı Kerim ve hadisler olmak üzere yazılı kaynaklar da bilgilerin ispatlanmasında kullanılmıştır. Bu kaynaklar “ Minor coğrafyası” gibi isimleriyle kullanılması yanında, “Latin tarihleri...” gibi genellemeler yapılarak da eserde yer alır. Bazen sadece yazılı kaynağın adı bazen de yazılı kaynaktan yapılan alıntılarla verilen bilgiler desteklenir.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâme’de, bilgilerini ispatlamak için farklı bir yol olarak, okur ile arasındaki ilişkide belirleyici bir unsur olan üslubu da kullanır. “Hâlâ” kalıp ifadesini cümleler arasında bağlayıcı unsur olarak kullanıp söylediklerine süreklilik katarak anlattıklarını delillendirir. Verdiği bilgileri yaptığı benzetme ve karşılaştırmalarla pekiştirir; örneklemelerle doğruluğunu artırmaya çalışır. Doğruluk derecesini belirten sözcüklerin kullanıldığı bu tür bölümlerde, dilin ve anlatım biçiminin okuyucuya hoş gelecek biçimde kullanılması, bilgilerin kabullenilmesini sağlar (Akbayır, 2006, s. 32).

2.2.2. Sanatsal İçerikli Metinlerde kullanılan Anlatım Biçimleri

Evliyâ Çelebi, Seyahatnâme’nin akışı içinde değişik konulara yer vermiş ve ele aldığı konuya göre de anlatım biçimi kullanmıştır. Seyahatnâme’nin ele aldığı konuda bilgi verirken; uyduğu bir planı olmakla beraber, anlatımda çağrışım ve sözün sözü açması planlı sıralamadan daha önemli bir yer tutar. Böylece Evliyâ Çelebi seyahatini

kurmacalaştırır. Eserin güvenilirliği açısından tartışılan ve eksiklik olarak görülen bu özellik aslında uzun soluklu ve kapsamlı bir eser olmasını sağlamanın yanında 17.yy Osmanlı nesir geleneği hakkında bilgi veren eşsiz bir eser olmasını da sağlıyor (Mengi, 2002, s. 198). Nesnel bilgi ile kurmaca bu eserde başarılı bir şekilde bütünleşirken aynı zamanda esere sanatsal bir nitelik de veriyor.

Evliyâ Çelebi bir tarihçi gibi yaptığı seyahatlerinde topladığı bilgileri tarih ile harmanlayarak bir plana göre düzenleyip verirken yalnız bir tarihçi kimliği ile değil sanatçı kimliği ile de karşımıza çıkar. Olayları kendi bakış açısıyla yansıtır ve nesnel bilgilere bu şekilde kurmacayı ekler. Bu sebeple düşünsel içerikli metinlerde kullanılan anlatım biçimleri yanında sanatsal içerikli metinlerde kullanılan anlatım biçimlerine de eserinde yer verir. Yani eserde bilgilendirme, delil ve kanıt sunma, tasvir ve hikaye etme, manzum ve konuşmalı anlatım, özlü anlatım iç içedir (Mengi, 2009, s. 286).

“Hikaye yolu ile anlatımda” verilmek istenen bilgi olaylar aracılığıyla verilir. Bu anlatım biçiminde amaç okuyanları heyecanlandırmaktır; olaylar uyandırdıkları heyecan sebebiyle dikkat çeker ve anlatıma da ilgi çekici bir özellik kazandırır. Hikaye yolu ile anlatımda olayı basit bir şekilde anlatmak yerine “tasvir yoluyla” ayrıntılı ve ilgi çekici bir tablo çizilirse verilmek istenen bilgi daha etkili şekilde verilir. Bu sebeple herhangi bir şeyin görünüşünü, kokusunu, tadını, hareketini, hissettiklerini anlatmaya ve canlandırmaya yarayan anlatım biçimi tasvir ile, hikaye etme çok defa bir arada kullanılır (Tansel, 1963, s. 35)

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi sanatsal içerikli metinlerde çok kullanılan ve en eski anlatım biçimlerinden biri olan hikaye yolu ile anlatıma dayalı bir eserdir. Osmanlı mirasının kayda geçirildiği Seyahatnâme’de Evliyâ Çelebi gezdiği yerlerde gördüğü, duyduğu ya da okuduklarını anlatır. Anlatımın akışı içinde anımsamalarla, değinmelerle konuyla alakalı hikayelere geçer. Bu hikayelerle kimi zaman kendi şahit olduğu olayları hikayeleştirir, kimi zaman geçmişe ait anlatıları hikayeleştirir, kimi zaman da gezdiği yerlerde Osmanlı öncesi dönemde yaşananları hikayeleştirir. Bu hikayeleri, çoğunlukla kendi başından geçmiş gibi anlatırken, özellikle geçmişteki hikayelerin anlatımında olayları başka bir hikaye anlatıcısının dilinden aktarır.

Evliyâ Çelebi, gezdiği yerlerle ilgili verdiği bilgilerde, ağırlıklı olarak yer alan betimsel özelliklerin yanında insan yaşantısıyla ilişki kuran ve sözlü bellekte hala işlevli olan hikayeleri de sunar (Özay, 2011, s. 129). Mimari yapılar, coğrafi şekiller ya da yerleşim yerleriyle ilgili bilgi aktarırken çoğunlukla söze tasvirle başlar, ancak tasviri hikaye etme

izler ve tasvirle hikayeleştirme iç içe geçerek eserde yerini alır. Bu özellik mekan ve çevre tanımlarıyla sınırlı kalmayıp olay, kişi, durum tanımlarında da kullanılır. Bazen de anlatımda hikaye etme öncelikli olarak kullanılır. Bu yöntemle oluşturulan bölümlerde uzun hikayeleştirmelerle hayat hikayeleri anlatılır (Mengi, 2002, s. 199).

Seyahatnâme'deki hikayeleştirilen anlatım biçiminin taşıdığı önemli bir özellikte olağanüstüye dayalı olmasıdır. Olay, kişi ve mekanların anlatımına; efsane, rivayet, mucize ve kerametler eklenerek olağanüstü bir nitelik kazandırılır. “Mine'l Aca'ib ü Garaib” vs. başlıklı kısımlarda bağımsız olarak yer alan olağanüstü hikayeleştirme Evliyâ Çelebi'nin kendi hayatını anlatırken kullandığı hikayelerde de açıkça görülür. Okuyucuyu meraklandırmak amacıyla kullanılan hikaye etme anlatım biçimine eklenen bu olağanüstülükler, okuyucunun sürprizlerle şaşırıp, daha da meraklanmasını, böylece esere olan ilgisinin devamını sağlamaktadır.

Anlatılan birçok mekanın, olayın, kişinin, durumun bilgisi, Evliyâ Çelebi'nin o anki bakış açısıyla oluşturulmuş bir hikayeye sarmalanmış ve zenginleştirilmiştir. Bu hikayeler örnek vermek, kanıt getirmek, açıklamak, ders vermek, düşündürmek, kınamak, alay etmek, eğlendirmek, ilgi çekmek, merak artırmak için kullanılmıştır (Mengi, 2002, s. 207). Böylece tasvirle iç içe geçmiş hikayeleştirilen anlatım biçimi Seyahatnâme'yi kuru bir gezi notu olmaktan çıkarıp sonu merakla beklenen bir anlatıya dönüştürmüştür (Oğuz, 2011, s. 120).

Anlatıma canlılık kazandırmak ve okuyucunun dikkatini çekmek için Evliyâ Çelebi'nin sıkça başvurduğu yollardan birisi de konuşmalı anlatım biçimidir. Bu anlatım biçiminde, aktarmak istediği bir konu üzerinde iki veya daha çok kişiyi karşılıklı konuşturur (Karasoy, Yavuz, Kayasandık & Direkçi, 2007, s. 305). Karşılıklı konuşmalar aracılığıyla da verilecek bilgileri verir.

Seyahatnâme'de “konuşmalı anlatım”, özellikle hikayeleştirilen anlatımların içinde sıkça kullanılır ve bu sayede Evliyâ Çelebi halk ağzından, yabancı dillerden, argo ifadelerden, değişik ağız ve şivelerden derlediği kelime ve deyimleri eserde başarıyla sergiler. (Mengi, 2002, s. 201) “.....şehrengizinin tamamlanması” başlığını sıklıkla kullanmasından, eksiksiz bilgi vermeye özen gösterdiği anlaşılan Evliyâ Çelebi, anlattığı coğrafya ile ilgili bölümü, dil özelliklerini vermeden tamamlamış kabul etmez. Anlattığı coğrafyanın dili, ağız ve şivesi hakkında vereceği bilgileri de bu anlatım biçimiyle etkili şekilde verir.

Hikaye etme anlatım biçiminin konuşmaya dayalı anlatımla desteklenmesi sonucu, anlatılanlar göstermeye dayalı bir metindeki gibi sahnelenir ve göz önünde canlandırılır. Böylece Evliyâ Çelebi'nin kurmacalarla edebi bir nitelik kazandırdığı anlatım zenginleşir, renklenir ve okuyucuyu esere bağlar.

Anlatımın monotonluktan ve sıkıcılıktan kurtarmak için Evliyâ Çelebi'nin kullandığı bir başka anlatım biçimi de “manzum anlatım”dır. Manzum anlatım; duygu, düşünce ve hayallerin belli nazım türleriyle ölçülü ve kafiyeli olarak ifade edilmesidir (Karasoy, vd., 2007, s. 310). Evliyâ Çelebi eserini düz yazıyla ifade ederken manzum anlatımı kullanarak estetik söyleyişin imkanlarından da yararlanmıştı. Seyahatnâme’de anlatılan duygu, düşünce ve bilgiler daha yoğun bir anlatım olan manzum anlatımla, tekrarlanarak örneklendirilip desteklenmiş, kanıtlanmıştı.

Seyahatnâme’deki manzum anlatımların bir kısmı yazarın gözlemlerini ve duygularını nazım formunda ifade ederken görülür, bir kısmı da kitabelere; din-devlet büyüklerinin doğumu, ölümü ve köşk, saray, çeşme, bedesten, han, cami, türbe gibi çeşitli imaretlerin tarih beyitlerine; duvar yazılarına ve yazılı-sözlü kaynaklara dayanan manzum iktibaslarda görülür. Yani manzum anlatımların bir kısmı Evliyâ Çelebi'nin kendisine ait olmakla birlikte, çoğunluğu diğer kaynaklara dayanmaktadır (Horata, 2002, s. 37).

Seyahatnâme’ye sanatsal bir nitelik kazandıran manzum anlatımın işlevlerini Horata (2002) “Üslubu derinleştirmek ve zenginleştirmek amacı güden, çıkarıldığında bir kayba yol açmayacak olan, poetik süsler olarak nitelenebilecek şiirler; Atasözleri gibi, kıssadan hisse çıkarmaya yarayan, anlatılan konuyu daha özlü ve veciz bir ifadeyle tekrarlayarak, verilmek istenen mesajın daha açık ve etkili bir şekilde anlaşılmasını kolaylaştıran şiirler; Bahsedilen kişi ve herhangi bir olay karşısında yazarın duygu ve düşüncelerini daha yoğun ve etkili bir dille anlatmasına yardımcı olan şiirler. ” şeklinde sınıflandırır.

Evliyâ Çelebi konuyu daha iyi açıklamak ve söylediğini pekiştirmek için Seyahatnâme’de “özlü anlatım biçimini” de kullanır. Okuyan üzerinde çabuk, kesin ve güzel bir etki bırakan bu anlatım biçimi, yorumlandığında çok geniş anlamlar çıkacak bir konunun az, öz ve açık olarak ifade edilmesidir (Karasoy, vd., 2007, s. 308). Seyahatnâme’de özlü anlatımın kullanıldığı bölümlerde bir ders verme gayreti, kıssadan hisse geleneği vardır. Evliyâ Çelebi Kur’ân-ı Kerim’den bir ayet, bir hadis, Arapça Farsça bir ibare ya da sözlü gelenekten derlediği bir atasözünü kullanarak, anlatacaklarını bitirirken alınması gereken hisseyi verir. Bu özlü ifadeler anlatılan konuyla geniş kitleler arasında çağrışım uyandırmakta ve onların konuyu, hisseyi daha iyi anlamasını sağlamaktadır.

2.3. Değerler

2.3.1. Değer Kavramı

Matematikten ilahiyata, iktisattan fiziğe kadar birçok bilim alanı tarafından kullanılan değer kavramı aynı zamanda sosyoloji, psikoloji, felsefe ve değer eğitimcilerinin ortaklaşa kullandığı bir kavramdır. Değer kavramının birçok bilim dalının alanına girmesi tanımlanması ile ilgili bir güçlüğü ve çeşitliliği getirmiştir.

Türkçe Sözlük'te değer sözcüğü "Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan, soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet" olarak tanımlanır. Matematik Terimleri Sözlüğü'nde "Bir simgenin karşılık geldiği nicelik ya da tutar." olarak tanımlanır. Fizik Terimleri Sözlüğü'nde "Bir büyüklüğün ya da bir özelliğin bir birim cinsinden nicel tutarı." olarak tanımlanır.

Sosyoloji, psikoloji, felsefe ve değer eğitimcilerinin ortaklaşa kullandığı fakat farklı şekillerde tanımladığı bir sosyal bilim kavramı olarak bakıldığında ise Doğanay değeri "yaşamı etkileyen, yaşamda önem verilen düşünceler" olarak tanımlar (Kumbasar, 2011, s. 19). Şentürk değerini "kişinin kıymet verdiği, ihtiyaç duyduğu, sevdiği ve beğendiği maddi ve manevi her şey" olduğunu ifade eder (Kumbasar, 2011, s. 19). Doğan "kişi ya da toplumun kabul ettiği var olma ve hareket etme tarzı" olarak tanımlar (Kumbasar, 2011, s. 19). Burada birbirinden farklı tanımlarla karşılaşılıyor gibi görülsede aslında tanımlar arasında ortaklıklar vardır. Değerlerin davranışları yönlendirdiği, toplumun sahip olduğu ortak bakış açılarını yansıttığı, doğru ve yanlış ayırt etmeye yarayan soyut ölçüler olduğu görülür.

Kapsamlı bir tanım yapacak olursak "değer, bir şeyin arzu edilebilir(iyi) veya edilemez (kötü) olduğu hakkındaki inanç ve bunu belirten ifadelerdir" diyebiliriz. Ancak bu inanç nesnel ve duygulardan tümüyle arındırılmış bir fikir niteliği taşımaz. Değer bilgi, duygu ve hareket gibi üç yapıcı unsurdan oluşur. Yani sahip olunan değer; hem o konu hakkında düşünmeye, hem o konuya karşı duygusal davranmaya, hem de o konuyla ilgili bir harekette bulunmaya iter (Güngör, 2010, s. 28).

Değerler bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor yönleriyle inançlar gibi üç boyutlu yapısının yanında, inançtan daha yukarıda bir zihinsel organizasyondur. Çünkü tek bir inanca değil; kültürel, insani, ahlaki, sosyal, dini gibi organize olmuş bir grup inanca dayanır.

Bir şeyin arzu edilebilir(iyi) veya edilemez(kötü) olduğu ile ilgili, doğruyu yapmaya sevk eden inançlar, yani değer, bir değer hükmünden ibarettir. Bu sebeple değer, en geniş

anlamıyla, doğru davranışı(arzu edilebilir) ortaya koymak için sunulan kalıp hükümdür. Burada “Doğru davranış nedir?” sorusu önemlidir. Doğru davranış, mantık dahilinde olan, genel itibariyle herkesin uygun bulduğu, kişiyi rencide etmeyen, şahsi menfaatlerden arınmış, tarafsız biçimde memnuniyetin sağlandığı davranışlardır (Turna, 2011, s. 7). Burada yapılan doğru davranış tanımı değerler tarafsız olma, evrensel kıymet statüsünde bulunma özelliklerini de gösterir. Fakat bu sorunun cevabının değişik kültür ve çevrelere, değişik şahsiyetlere sahip insanlar arasında farklar göstermekle kalmayıp, aynı zamanda bu soruyu düşünen ve araştırma konusu yapmış kimseler arasında da çok farklı görüşlere yol açtığı unutulmamalıdır. Bir kimsenin doğru, iyi dediği davranış bir başkasınca öyle değerlendirilmiyor olabilir (Güngör, 2010, s. 13). “Doğru”nun kapsamı ile ilgili dahi farklı bakış açıları vardır: Doğru deyince ona şu veya bu cinsten bir kalite atfedilmiş olur, doğru diyen kimse kendi duygularını belirtir, doğru ifadesi başkalarına belli bir şekilde davranmaları için verilmiş bir emir ve kumanda sayılır, gibi (Güngör, 2010, s. 18).

Değerler sosyolojik bir olgudur. Değerler insan davranışlarına yön veren kalıp hükümlerdir, insanın iradesine göre davranış seçiminde, etkin ve belirleyici rol oynar. İnsan davranışları boşlukta meydana gelmediği için sadece bireyle değil çevre ile de güçlü bir ilişkisi vardır. İnsanların çevre ile ilişkileri ve gözlemleri çeşitli davranış kalıplarının oluşmasını sağlar. Bu davranış kalıpları toplumun üzerinde çok geniş ve kuvvetli ittifakının olduğu değerler doğrultusunda şekillenir (Güngör, 2010, s. 26). Yani değer dediğimiz sosyolojik olgu bireysel olmaktan ötedir (Turna, 2011, s. 7). Toplumun ortak kabulleridir ve sosyal ortamda gözlem ve etkileşim sonucunda yaşayarak öğrenilirler. Fakat burada dikkat edilmesi gereken gelişmiş bir değer anlayışında istenilen, bireyin toplumun ortak kabullerine uymamaktan çekinerek hareket etmesi değil; çevreden aldığı izlenimleri belli bir şekilde organize edip, içselleştirerek kendine mal ettiği değerlerle hareket etmesidir.

Değerler, birbirinden bağımsız düşünülemez ve aralarına kesin bir sınır çizgisi de çekilemez, değerlerin başka sahalara ait değerlerle mutlaka ilişkili olmaları gerekir. Öncelikle sosyal, siyasi, ahlaki vs. her değer grubu aynı bütünün parçası olması yönüyle birbiriyle organik bir ilişki içindedir. Aynı zamanda insanın çevreye uyumunu sağlayan en önemli unsur, gerek davranışlar gerekse düşüncedeki ahenktir. İnsan bu ahenge ulaşmak için herhangi bir sebeple uyuşmayan düşünce-davranış ilişkisini ya da düşünce muhtevasını uzlaştırıp dengelemeye çalışır. Bu tutarlı olma isteği, insan davranışlarının şekillenmesinde en önemli belirleyici ve düşünce muhtevasının başlıca unsuru olan değerler arasında da yüksek düzeyde ahengin kurulmasını gerektirir (Güngör, 2010, s. 74).

Değerler arasında da bir öncelik ve sonralık münasebeti vardır. Her toplumun kendine özgün bir kültürü, tarihi buna uygun bir yaşayışı ve bunların etkisiyle oluşan bir değerler sistemi bulunur. Toplum ve bu toplumda yaşayan bireyler, geçirdiği yaşantılara bağlı olarak bu değerler arasında bir hiyerarşi oluşturur. Değerlerin öncelik ve sonralığı topluma göre ve kişilere göre değişkenlik gösterebilmektedir (Akbaş, 2004, s. 49). Kimi için misafirperverlik en önemli değerken, kimi için yardımseverlik en önemli değer olabilmektedir. Kişilerin yaşı, cinsiyeti, eğitimi, sosyal konumu da bu değişiklikte etkilidir (Şen, 2007, s. 9).

Değerler değişkendir. Birey geçirdiği yaşantılara bağlı olarak zihnen ve duygusal olarak geliştikçe, sahip olduğu değerleri değiştirmeye veya düzenlemeye ihtiyaç duyar. Topluma ait bir birey olmak için, toplumun ortak kabullerine uyması da bireyin değerlerinde değişikliğe sebep olur. Toplumun ortak kabulleri de toplumdaki topluma olduğu gibi, aynı toplumda yaşananlar sonucu, zamana bağlı olarak, değişir. Değerler mutlak değişmez olmadığı için geçirilen yaşantılara bağlı olarak birey yeni değerler oluşturur ve önem sıralarını değiştirir. Toplum ise hayat tarzları ve buna bağlı olarak alışkanlıklar değiştikçe ortaya çıkan yeni sorunlara çözüm yolları bulurken değerlerde değişiklikler yapar ve uygun değerler üretir.

Değerler örf ve adetler, hukuk, din, bilim, sanat, moda gibi çeşitli sosyolojik kavramlarla ve yaşamın gerçekleri ile ilişkilidir. Bu karşılıklı bir ilişkidir. Bu kavramların oluşumunda değerler etkili olduğu gibi, değerlerin şekillenmesinde de bu kavramlar etkili olur. İnsanları ve değer yargılarını tesiri altına alan bu kavramların bazısının değerleri temellendirdiği bazısının zamanla değer kendisi olduğu görülür.

Değerin tanımını yapmaya çalışırken sıraladığımız özellikler, pek çok araştırmacı tarafından az çok farklılıklarla dile getirilmiştir. Son olarak değerler konusunda araştırmalar yapan Schwartz ve Bilsky'nin (Safran vd'den aktaran Sönmez, 2011, s. 37) değerlerin altı maddede toplanan özelliklerini sıralamak faydalı olacaktır. Bu özellikler sırasıyla şunlardır:

1. Değerler inançtır. Ancak tümüyle nesnel ve duygulardan arındırılmış değillerdir. Fikir niteliği taşımazlar. Soyut ve kişiseldirler, etkinlik kazandıklarında duygularla iç içe geçerler.
2. Değerler bireyin amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşmada etkili olan davranış biçimleriyle (hakbilirlik, yardımseverlik...) ilişkilidir.
3. Değerler özgül eylem ve durumların üzerindedir. Örneğin itaatkârlık değeri, evde, işte, okulda ve tanımadığımız ilişkilerin tümünde geçerlidir.
4. Değerler davranışların, insanların ve olayların seçilmesini ya da değişimini yönlendiren standartlar olarak işlev görür.
5. Değerler taşıdıkları öneme göre kendi aralarında sıralanır. Bu sıralama değer önceliklerini belirleyen bir sistem oluşturur.

6. Değerler değişime açık yapılardır. Zaman içinde ortaya çıkan yeni ihtiyaçları karşılamak için değer önceliklerinde değişiklikler olabilir.

2.3.2. Değerlerin Önemi

Değerler hem toplum hem de toplumu oluşturan birey için büyük bir öneme sahiptir. Öncelikle bireye yaşadığı topluma ayak uydurması için yol göstererek onu sosyalleştirme, böylelikle huzurlu bir insan olmasına katkıda bulunma işlevini gerçekleştirirken birey yönüyle büyük önem taşır.

İnsanın hayatını kolaylaştırdığı gibi diğer insanlarla olan ilişkilerini sağlamlaştıran değerler insana doğruyu, iyiyi, arzu edileni gösteren işaretlerdir. Aynı trafik işaretleri gibi yaşamın karmaşası içinde ilerleyen insana rehberlik eden yön tayin edicilere benzerler. Değerler insan davranışlarının yol göstericisi olarak hayatta istenilen düzgün davranışın tercih edilmesinde mühim rol oynarlar.

Değerler bireyin, dış alemi kavrama ve şekillendirmede kullandığı duygu ve bilgi donanımının içinde yer alan en tesirli zihin organizasyonudur. (Turna,2011,s.9) Bu özelliği sayesinde değerler sosyal hayatta çatışma ve karar verme durumuyla karşılaşan bireye karar verip çatışmalarını çözme imkanı sunar.

Değerler bireyin davranışlarını, yapıp ettiklerini değerlendirmesinde asli ölçütlerdir. Sosyal onaylamaların, teşvik yahut tenkitlerin merkezinde yer alan bir sosyal kontrol mekanizması olarak, kişiden ne istendiğini, hangi davranışa ne tepki verileceğini öğretir. Arzu edilen davranış hükümlerini tayin ederek cinayet, zina ve hırsızlığa yasaklamalar getirip; bunların terk edilmesi gerektiğini söylerken barış, adalet ve sevginin yüceltilmesini ve onlara yönelmeyi telkin eder.

Değerler kişinin toplum içerisindeki statüsünün belirlenmesinde önemli rol oynar. İnsanlar yaşamları boyunca çeşitli sosyal ortamların bir üyesi olurlar. Ailenin bir ferdi, okulun bir öğrencisi, iş hayatının bir çalışanı olan birey kendine özgü değer ve alışkanlıkları olan bu ortamların kendisinden beklediği değerlere uyarsa diğer insanlarla etkili iletişime geçer ve sosyal konumu için uygun alt yapıyı oluşturur (Kumbasar, 2011, s. 22).

Değerler erdemli bir hayat yaşamak için de önem taşır. Erdemli bir insan olmak ve erdemli bir hayat yaşamak insanların övdüğü, arzuladığı, ön plana çıkardığı bir durumdur. Erdem, ahlaki bakımdan sürekli iyi ve değerli olan davranışlar olarak tanımlanır. Değerleri

içselleştiren ve davranışlarına buna göre yön veren bireyler erdemlilik vasfına sahip olup, erdemli bir toplumu oluşturabilir.

Değerlerin birey yönüyle önemini ifade ederken Tezcan'ın değer işlevleri sıralaması faydalı olacaktır. Tezcan değerlerin işlevini beş maddede toplar.

1. Bireye amaç ve yön tayin eder.
2. Bireysel ve toplumsal faaliyetlerin genel yönünü verir.
3. Bireylerin davranışlarını yargılamaya yardımcı olur.
4. Bireyin başkalarından ne beklemesi gerektiğini ve kendisinden ne beklediğini bilmesini sağlar.
5. Bireyin doğru ve yanlış, haklı ve haksız, hoşça giden ve gitmeyeni, ahlaki ve ahlaki olmayanı ayırt etmesini sağlar (Yazıcı'dan aktaran Kumbasar, 2011, s. 24).

Birey yönüyle taşıdığı önem yanında, insanları ortak kabullerde birleştirerek toplumsal bütünlüğü kurma ve gelecek nesillere aktarma işlevini gerçekleştirirken de toplum yönüyle büyük önem taşır.

Değerler bireyin kendisini kontrol etmesini sağladığı kadar toplumun da bireyi kontrol etmesini sağlar. Birlikte yaşayan toplulukların ideal kabulleri olan değerler, daha önce denenip sağlaması yapıldığı için, kendisine güvenilmeye layık ilkelerdir. Bu sebeple toplumun geneli tarafından benimsenen bu ortak kabuller ortak huzurun, toplumsal birlik ve beraberliğin ve diğer tüm gereksinimlerin korunması ve devamını sağlayan temel ölçütlerdir.

Değerler insanlar arasında paylaşılır ve ciddiye alınır, çünkü değerler üzerinde toplumun hemen hemen tamamı tarafından çok geniş ve kuvvetli bir kabul vardır. Bu sebeple toplumun önemli iç dinamiklerinden olan değerler hayata, insanın içinde olduğu her harekete özel bir önem ve mana kazandırdığından uğruna çok büyük fedakârlıklar yapılır.

Değerlerin bir önemli özelliği de insanı ve milleti medenileştirici bir disiplini ifade etmesidir. Bir milletin çağdaş uygarlıklar düzeyine çıkması toplumun kalkınmasına, iktisadi açıdan gelişmesine, kültürün yaşatılmasına ve düzenli bir toplumsal yaşam sürülmesine bağlıdır. Değerler ve onun ortaya koyduğu hükümler, bu gerekleri yerine getirir. Bu noktada değerlerin, eğitim yoluyla aktarılması toplumların geleceği ve medenileşmesi için büyük önem taşımaktadır. Yaşadığı toplumun değerlerini bilen bireyler onu olumlu anlamda değiştirip güçlü, kalkınmış bir toplum hâline getirmek için gayret sarf ederken; tersi durumda, toplum değerlerini kaybederse, ahlakî, hukuki ve ekonomik olarak çökerek başka toplumların kölesi haline gelir (Kumbasar, 2011, s. 23).

Değerler, davranışları belirlediği için bir araya gelen değerler bir sistem olarak denetim, yöneltme, baskı ve yüceltme mekanizması meydana getirir. Toplumda kıymetler

manzumesi halinde ödül/ceza sisteminin doğmasına vesile olur. Bir toplumun değerler sistemi yozlaşmış ve zamanla kaybolmuşsa, o toplumun en güçlü sosyal kontrol mekanizması da kaybolmuş demektir. Değerin kaybolduğu zamanlarda ise toplumsal kaos çıkar. Değerlerin yaptırım gücüne sahip olması, insanlarda toplumsal düzen ve topluluk bilincinin oluşması yönünde katkı sağlar.

Değerlerin önemi farklı bilim dallarından bakılınca birçok yönden ele alınabilir. Bir psikolog insan ruhuyla ve onu harekete geçirici saiklerle ilgilenir. Bu sebeple değer onun için ruha temas eden ve bu yönüyle harekete geçiren bir etken vazifesi gören; davranışı, sözü değerlendirirken kullanılan temel kriterdir. Bir sosyolog, antropolog veya etnograf için değer; toplumu, kabulleri, ritüelleri, kültürel dokuyu, en geniş anlamıyla yaşantıyı irdelemede hareket noktasıdır. Buradan anlaşılacağı gibi değerler, sosyal bilimcilerin insanı ve toplumu kavramada çıkış noktalarıdır (Turna, 2011, s. 9).

Değerlerin toplum yönüyle önemini ifade ederken Fichter'ın değer işlevleri sıralaması faydalı olacaktır. Fichter değerlerin işlevini altı maddede toplar.

1. Değerler bireyin ve toplulukların sosyal değerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılır. Tabakalaşma sistemini mümkün kılar. Bireyin çevresindekilerin gözünde nerede durduğunu bilmesine yardım eder. Değerler kişilerin dikkatini yararlı ve önemli olarak görülen maddi kültür nesnelere üzerinde odaklar. Bu değerli nesne, birey veya grup için her zaman en iyi olmayabilir. Fakat o nesnenin sosyal olarak değerli görülmesine ve onun için çaba gösterilmesine yol açar.
3. Her toplumda ideal düşünme ve davranma yollarına değerler tarafından işaret edilir. Değerler, sosyal olarak kabul edilebilir davranışın âdeta şemasını çizer. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini en iyi hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.
4. Değerler kişilerin sosyal rollerini seçmesine ve gerçekleştirmesine rehberlik eder.
5. Değerler sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, doğru şeyleri yapmaya yüreklendirir. Ayrıca değerler onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder ve sosyal ihlallerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolayca anlaşılabilmesini sağlar.
6. Değerler dayanışmayı sağlayan başlıca unsurlardandır. İnsan kendisiyle aynı değeri taşıyan insanlara yaklaşır. Ortak değerler, sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir. (Fichter' dan Kumbasar, 2011,s.23)

2.3.3. Değerlerin Sınıflandırılması

Değerlerin, insanların bütün yaşamları süresince, hayatlarının şekillendirilmesinde ve davranışlarının yönlendirilmesinde belirleyici olduğunu belirttik. Yaşamın farklı özelliklere sahip birçok yönü olduğunu da deneyimlerimizle biliyoruz. Bu sebeple yaşamın her yönüne farklı türden değerlerle yaklaşmak gerekir. Ayrıca her değer kendisiyle ilgili davranışlar düzenlediğini biliyoruz. Değerler konusunda araştırma yapanlar da çalışmalarını kolaylaştırmak ve sağlam temellere oturtmak için değerlerin bu

özelliklerinden bazılarını esas alarak çeşitli sınıflandırmalar yapmışlardır. Değerlerin tanımı konusunda yaşanan çeşitlilik, sınıflandırılmasında da karşımıza çıkmakta.

Değerler konusunda birçok sınıflama bulunmaktadır. Değerlerin “bireysel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler” , “sübjektif ve objektif değerler” , “ toplumsal, ulusal ve küresel değerler” olarak çeşitli şekillerde sınıflandırılmasının yanında bir de çok kabul gören sınıflandırmalar vardır. Rokeach’ın sınıflandırması bunlardan biridir.

Rokeach değerleri “gaye değerler” ve “vasıta değerler” olmak üzere iki gruba ayırmıştır. Gaye değerlerde de (aile güvenliği, barış içinde bir dünya, başarılı olma, bilgelik, dini olgunluk, eşitlik, gerçekler dünyası, güzellikler dünyası, heyecan verici bir yaşam, iç huzur, mutluluk, gerçek dostluk, özgürlük, rahat bir yaşam, sosyal kabul, ulusal güvenlik, zevk) vasıta değerlerde de (bağımsız olma, bağışlayıcılık, cesaret, dürüstlük, entelektüellik, geniş görüşlülük, hırslılık, itaatkârlık, kendini kontrol, kibarlık, kendine hâkim olma, mantıklılık, neşelilik, sevecenlik, sorumluluk sahibi olma, temizlik, yardımseverlik, yaratıcılık) 18’er tane değer bulunmaktadır.

Bu sınıflandırmada gaye değerler yaşamın temel amaçlarını, vasıta değerler ise gaye değerlere ulaşmak için kullanılacak davranış tarzlarını temsil eder (Akbaş’tan aktaran Kumbasar, 2011, s. 28). Fakat gaye değerlerle vasıta değerlerin kişiden kişiye yerlerinin değişebileceği ve bazı durumlarda gaye değerlerle araç değerler arasındaki uygunsuzluk bu sınıflandırmanın eleştirilmesine sebep olmuştur.

Schwartz ise Rokeach’ın değer sınıflaması üzerinde çalışarak değerleri 10 temel değer tipi (güç, başarı, hazcılık, uyarılım, öz yönelim, evrenselcilik, gelenekseverlik, uyma, güven, iyilikseverlik) olarak gruplamıştır. Toplam 56 değeri bu 10 grupta sınıflandırmıştır.

Spranger’ın sınıflandırılması ise en tanınmış sınıflandırmadır. Spranger, yaptığı değer testiyle deneklerinin her birinde hâkim olan değerlere göre onları kişilik tiplerine ayırmaya çalışmış ve herkesin altı temel kişilik tipinden birine gireceğini iddia etmiştir. Spranger ve ondan ilham alarak “Study of Values” adlı çalışma yapan Allport, Vernon ve Lindzey’den sonra değerleri altı grupta toplamak alışkanlık haline gelmiştir (Güngör, 2010, s. 85). Bu değerler şu şekildedir:

1. Bilimsel Değer: Gerçeği önemsemeyi, bilgiyi, muhakemeyi, eleştirel düşünmeyi içerir.
2. Ekonomik Değer: Yararlı ve pratik olana önem verilir.
3. Estetik Değer: Deneyim, tercih ve kabulleri kapsar.
4. Sosyal Değer: Toplumsal ve bireysel ilişkileri kapsar. En yüksek değer insan sevgisidir.

5. Politik Değer: Güç, yetkinlik, liderlik vb. değerleri kapsar.

6. Dini Değer: Dünya ve evren hakkındaki genel değerleri kapsar (Kumbasar, 2011, s. 28).

Güngör (2010,s. 85), bu değerlere bir de ahlaki değerleri eklemiş, dürüstlük, doğruluk, yardımseverlik ve hoşgörülü olma gibi değerlerin ahlaki değerler olduğunu ifade etmiştir.

Değerleri, yaşamın hangi yönünü kuşatıp şekillendirdiğine dikkat ederek yapılan bu sınıflandırma değerleri daha somut bir düzlemde tahlil edip, inceleyebilmemizi sağlıyor. Bu sebeple inceleyeceğimiz eserde değerleri bu tarz bir sınıflandırmayla ele alacağız.

2.3.4. Değer Eğitimi

Eğitim, dünyanın var oluşuyla başlayıp dünya var oldukça bireyi geliştirme ve olumlu yönde şekillendirme işlevini yapmaya devam edecek olan, değişmeye ve yeniliğe sahip bir kavramdır. İlkel toplumlarda insanların yeme, içme, barınma, kendini savunabilme kısacası hayatta kalabilmeleri için birbirlerine öğrettikleri her şey eğitimin içerisine girerken; gelişmiş toplumlarda da insanların değişen ihtiyaçlarını giderme yollarını öğretme işi eğitimin amaçları içerisine girer. Eğitim aileyle başlayıp okulla devam eden bir süreçtir ancak sadece bu iki kurumun çabasıyla eğitim istenen amaca ulaşamaz. Bireyin çevreyle olan iletişimi, yaşadıklarından edindiği tecrübeler de kişiliğinin oluşmasında, eğitilmesinde etkilidir. Sosyal bir varlık olan insan toplumdan ayrı düşünülemez. Toplumsal bir kurum olan ailede eğitim sürecine başlayan birey, toplumda yaş sınırı olmadan eğitimine devam eder. Bu sebeple toplumu oluşturan her birimin eğitim sürecine katıldığı bilincine, sorumluluğuna ve hassasiyetine sahip olması gerekir (Akın, 2009, s. 182).

Eğitimle ilgili pek çok görüş içerisinde Kant'ın şu görüşleri ilgi çekicidir. Kant'a göre, eğitim insanları,

1. Disipline etmelidir. Disipline etmek, gerek bireysel, gerekse toplumsal yaşamda insandaki hayvani olan özelliklerin insani olan özelliklere üstün gelmesini engellemek demektir.
2. Eğitim insanı ayrıca kültürlendirmelidir. Bu kültürlenme bilgi ve öğretimi içerir, insanın yeteneğini ve gizil gücünü (potansiyelini) ortaya çıkarır.
3. Eğitim kişiye şahsi karar verebilme yetisi sağlamalı, toplum içinde kendini sevdirecek yaşama yeteneği kazandırmalıdır.
4. Ahlak eğitimi, eğitimin bir parçası olmalıdır. İnsanın birçok amacının olması yeterli değildir. Kendisini bu amaçlara ulaştırabilecek ilkelerinin de olması gerekir (Yayla'dan aktaran Salar, 2011, s.15).

Kant sıraladığı bu amaçlarla, eğitimin kişinin yaşadığı topluma uyum sağlamasına yardımcı olan ve kendisinde bulunan yetenekleri geliştiren bir süreç olduğunu söylerken değerlerin de bir gelişme ve öğrenme konusu olduğunu vurgular.

Değerler doğru davranışın kalıp hükümleri olduğu için bir noktada ahlakın, değerleri içine alabilecek özel bir mahiyeti vardır. Ahlak doğru davranışlar repertuarı, kişinin kendinde derinleşen değerler cetvelidir (Turna, 2011, s. 20). Bu sebeple ahlaki gelişim dönemlerini bilmek değerlerin içselleştirilme düzeyini anlamayı ve buna göre değerler eğitiminde yaklaşım belirlememize yardımcı olur. En yaygın görüş, ahlaki gelişmeyi merhaleler halinde ele alan ve bunu zihni gelişmenin bir görünüşü sayan, kaynağını Piaget’den alan ve Kohlberg tarafından geliştirilen teoridir (Güngör, 2010, s. 87). Buna göre ahlaki gelişim üç dönem takip eder. Bu gelişim 16 yaşlarında tamamlanır, ancak yaş ilerlemesinin mutlaka, o yaşa karşılık gösterilen gelişme merhalesine ulaşma anlamı taşımadığı unutulmamalıdır. Birinci dönem “gelenek öncesi düzey”: Bu düzeyde değerler dışa bağımlı ve kişinin kendi ihtiyaçları ön plandadır. Kişi önce cezadan kaçındığı için kurallara uyar. Sonra ödüle ulaşmak için kurallara uyar. İkinci dönem “geleneksel düzey”: Birey bu düzeyde başka kişilerin ve grupların ihtiyaçlarını dikkate alır. Geleneksel değerler benimsenir. Önce iyi çocuk evresinde olup başkalarının onayını almak için kurallara uyar. Sonra otoriteye, sosyal kurallara ve kanunlara suçluluk ve dışlanma kaygısından dolayı uyar. Üçüncü dönem “gelenek ötesi düzey”: İnsan haklarının gözetildiği evrensel değerler benimsenir. Önce davranışlarına insanlığın ortak mutluluğu için gerekli olan değerler yön verir. Sonra davranışlarına insan hakları, eşitlik, demokrasi, özgürlük gibi evrensel ilkeler yön verir (Akbaş, 2004, s. 100).

Değerler kalıtsal olmayıp öğrenme sonucu sonradan oluşurlar. Değerlerin öğrenilmesi, sosyal rollerin öğrenilmesi gibi sosyal bir öğrenmedir. Değer oluşumu çocuklukta başlar ve yaşantılar yoluyla devam eder. Toplum, yaşamdaki konumuna göre bireye uygun roller belirler. Bir ailenin oğlu ya da kızı, bir okulun öğrencisi, bir topluluğun yaşlısı ya da genci, bulunulan ortamın sahibi veya misafiri olarak yüklediği sosyal rollere göre bireye neleri yapıp neleri yapmaması gerektiğini gösteren değerler öğretir.

Değer eğitimi bireyin daha çok duygu gelişimine dönük olduğu için bilişsel veya psikomotor öğrenmeden farklıdır, duyuşsal alana hitap eder. Duyuşsal eğitim, öğrencinin his, duygu, ahlak ve etik konusundaki bireysel ve sosyal gelişimini kapsar. Duyuşsal alandaki öğrenmeler aynı zamanda bir değer kazanımıdır. Duyuşsal alandaki öğrenmeler beş basamakta gerçekleşir. İlk basamak uyarıcının farkına varma ve almaya istekli hale gelmeyle ilgilidir. İkinci basamakta birey uyarıcıya karşı tepki vermekten mutlu olur. Üçüncü basamak değer vermedir. Bu basamakta davranışlar, tutarlı ve istikrarlı hale gelir ve tutum ve inanç özellikleri göstermeye başlar. Bu basamakta olan birey bir değer

tutucusu olarak algılanır. Dördüncü basamak örgütlenme seviyesinde, değerleri örgütleyip sistemleştirme, aralarındaki karşılıklı ilişkileri tayin etme, hangi değerlerin baskın ve hangi değerlerin silik olduğunu kararlaştırma vardır. Bireyin içinde bulunduğu değerler ile nitelendiği beşinci basamakta birey karşılaştığı hallerde duygusal tedirginliğe düşmeksizin benimsediği değerler ile tutarlı hareketler yapar. Duyuşsal öğrenmede kabullenme, kendine mal etme ve sahiplenme süreçlerini geçerek verilen bilgiyi içselleştirme önemlidir. Değerlerin içselleştirilmesi deyince ise karşımıza “vicdan” kavramı çıkar.

Değer eğitiminde bireydeki “vicdan” yeteneğinin gelişmesi amaçlanır. Vicdan kişinin kendi ahlak değerlerini dolaysız biçimde kendiliğinden yargılamasını sağlayan iç duyudur. Ahlaki davranışlarda bilgi ve birikimler değil duygular ön plandadır. Bir insan yanlış olduğunu bildiği bir davranışı; içten, hissi bir etki olmadıkça hiç pişmanlık duymadan işleyebilir. Bu durumda vicdan yeteneğinin, bilgi ve duyguların ölçülü birlikteliğiyle ahlaki mekanizmanın bireyde içselleşmesiyle oluştuğu unutulmamalıdır. Böylece birey neyin doğru neyin yanlış olduğuna kendisi dolaysız karar verir.

Vicdan, yeterli olgunluk kazanan bireyin dış kontrol mekanizmalarını içselleşmesidir. Birey aile ortamından başlayarak yaşamı boyunca içinde bulunduğu sosyal ortamın terbiyesinde bulunur: Toplum hangi davranışa ne tepki veriyor? Yaptırımları neler? Yapılması istenen uygun hareket biçimi ne? gibi toplumun ortak kabullerini sürekli öğrenir. Belli bir süre sonra gereken olgunluğa ulaşan birey, davranışlarını sosyal çevrenin tepkilerine göre değil kendi değerler sistemine göre şekillendirir. Bu durum kişide vicdan mekanizmasının çalışmaya başladığının göstergesidir. Fakat vicdan herkeste aynı seviyede görülmez. Aynı kabahati işleyen farklı kişilerin çektikleri vicdan azabı farklı seviyededir. Vicdanın gücünü belirleyen ise çocukluk çağında ailede alınan eğitimidir. En kuvvetli vicdan; katı, acımasız ve soğuk bir disiplin almış kimselerde değil sevgi terbiyesi ve erdem fikriyle yetişen bireylerde görülür. Kuvvetli bir vicdana sahip olmak insana sorumluluk duygusu ve davranışlarına tutarlılık verir (Turna, 2011, s. 29).

Değer eğitiminin iki hedefi vardır. Birinci hedef, genç insanın ve bütün insanların daha karakterli bir hayat sürmesi ve hayatından memnun kalmasını sağlamaktır. İçinde doğduğu ahlaki değerlerden oluşmuş bir çevreye uyum sağlamak için bireyin geçirdiği deneyimler sonucunda başarı veya tatmin duygusuna ulaşmasıdır. İkinci hedef ise, toplumun iyiliğine katkı sağlamaktır. Kendisi için istediğini sadece kendi için değil herkes için istemesini amaçlar (Akbaş, 2004, s. 61).

Değer eğitimi hem bireyin kendisi hem de parçası olduğu toplum açısından önemlidir. Bireyin doğru bir değer eğitimi ile; davranışlarında tutarlılığın olması, ideal ve iyiye yaklaşması sağlanır. İnsan ilişkilerinde anlaşılır, insancıl değerler geliştirememiş kimselere eğitilmiş gözüyle bakmanın doğru olmayacağı da dikkat çekici bir gerçektir (Ünal'dan aktaran Akbaş, 2004, s. 80). Değerleri içselleştiren birey, saygı, sevgi, bağlılık, yaşama özgürlüğü, kendini gerçekleştirme gibi bireysel değerlerle birlikte insanlık sevgisi, bilgisizlikle savaş, vatan millet sevgisi gibi toplumsal değerleri benimser ve sadece kendi mutluluğu için değil toplumun mutluluğu için mücadele eder (Salar, 2011, s. 24). Bir toplumu oluşturan bireylerin değerleri ile olan bağı kopmuş, değerlerini kaybetmişse, o toplumun birlik ve beraberliğini sürdürmesi zordur. Sağladığı birçok fayda yanında toplumun varlığı yokluğu üzerinde de bu derece etkili olan değerlerin eğitimi ve öğretiminin önemi kendiliğinden ortaya çıkmaktadır.

2.3.4.1. Değer Eğitiminde Toplum

Toplum içinde yaşayan birey, geçirdiği planlı ve plansız yaşantılar sonucunda bilgiler, beceriler ve duygular edinir. Bunlar sonucunda kendi hayatı ve toplumun diğer bireyleri için “doğru” ve “yanlış”lar belirler ve bunları kendi hayatının yönlendiricisi konumuna getirir. Böylece değerlerini içselleştirmiş olur.

İhtiyaçlarını gidermek amacıyla diğer insanlarla iletişim kurarak, bazı davranışlar kazanan birey bu davranışlar ihtiyaçlarını giderdiği için bunları topluma yeni katılan bireylere de aktarır. Her toplum kendi değerlerini bu şekilde yeni kuşaklara geçirir. Bu değer eğitimi ailede, sokakta, işyerinde her türlü merasimde bilinçli ya da bilinç dışı oluşan öğrenmeleri kapsar (Akbaş, 2004, s. 26).

Değerlerin öğretiminde toplum bir okul ve her insan da bu okulun hem öğretmeni hem de öğrencisidir, yani toplumda değerlerin yaşaması bütün toplumun üyelerinin sorumluluğundadır (Güngör'den aktaran Akbaş, 2004, s. 79). Ailede bu sorumlukta en büyük paya sahiptir. Psikologların pek çoğu ahlaki gelişmeyi 16 yaşına kadar tamamlanan bir süreç olarak gösterir. Bu 16 yaşından sonra ahlaki öğrenmenin artık bitmiş olduğu anlamına gelmez ama artık başkalarının empoze ettiği kalıplar hiç düşünmeden kabul edilmez (Güngör, 2010, s. 68). Bu durum değer aktarımında çocukluk dönemindeki tek kaynak aileyi de içine alan toplumun önemini artırır.

Değer aktarımında toplumun işlevi olmazsa olmazdır ama toplum bireyi gelişigüzel yetiştirir. Böyle olunca da bu süreçte olumlu kazanımların yanında istenmeyen davranışların kazanılması, bütün bilgi, beceri ve değerlerin aktarılamaması gibi olumsuzluklarla karşılaşmak mümkündür (Akbaş, 2004, s. 26). Bu sebeple toplum değer eğitiminde tek başına yeterli değildir.

2.3.4.2. Değer Eğitiminde Okullar

Değer eğitiminde toplumun tüm birimleri etkin rol oynadığı gibi, toplumsal bir kurum olarak eğitim de sosyalleşme sürecini kullanarak bireylere toplumun bazı değerlerini kazandırır. İnsanları hayata hazırlama, karşılaşılan problemleri çözmeyi öğretme, kendisi ve çevresiyle barışık bireyler yetiştirmeyi temel alan eğitimin bu hedeflerine ulaşması toplumun değerlerini toplumu oluşturacak bireylere aktarması ile olur. Burada dikkat edilmesi gereken okulda verilen değerlerle sosyal hayatta öğrenilen değerler arasındaki çelişkiyi azaltmak, böylece değer eğitiminin etkisini artırmaktır. Okullar çocuğun doğal eğitimcilerinin (aile, komşu, çevre) eksik ve hatalı öğretimlerini gerçek eğitimciler yoluyla düzeltir.

Değerlerin eğitimi/öğretimi birçok ülkede aileler, eğitimciler, eğitim kurumları, dini kurumlar, sivil toplum örgütleri tarafından önemsenmiş, bireylerin değerlerini geliştirmeye dönük çalışmalar yapılmıştır. Bunlar içinde okullar; eğitim ve öğretimin planlı, programlı yapıldığı yerler olması sebebiyle değer öğretiminin en etkili sahalarından biridir. Eğitim, bireyi topluma yararlı hale getirme olarak tanımlandığında da okulların değer öğretimindeki önemi belirtilmiş olur.

Okulda yapılan değer eğitiminin önemli bir yönü okulda değerlerin bir bütün olarak bulunmasıdır. Okul anonsları ve zillerini, sınıfı, öğrenci koridorlarını, program dışı aktiviteleri, öğle yemeklerini, servisleri, ev ödevlerini, velilerle ve toplumla yapılan işbirliğini değer eğitiminde kullanmak mümkündür. Herkes, her yerde öğrencileri etkileyecek fırsatlar sunsa da okulda yapılan değer öğretiminde, öğretim programları ve onların uygulayıcısı öğretmenler ayrı ve büyük bir öneme sahiptir. Öğretim programları hangi değerlere, hangi yeterlilikte, ne kadar yer verdiğiyle; öğretmenler ise davranışları ile öğrencilere model olması ve uyguladığı yaklaşımlarla önem taşır (Şen, 2007, s. 15).

Okulda değerlerin aktarılmasında ve öğrencilerin kendi değerlerini seçmesinde en büyük görev öğretmenlere düşmektedir. Öğretim programlarının uygulayıcısı öğretmenler

okulların asıl faktörüdür. Öğretmen, hem eğitim sürecinin düzenleyicisi hem de eğitim sürecinin bir parçası olduğu için, bir öğrencinin okul hayatındaki en önemli öğenin öğretmen olduğu da söylenebilir. Bu durum öğretmeni, öğrenciden beklenen davranışlar için model olmak zorunda bırakır. (Akbaş, 2004, s. 93). Değerlerin öğrenilmesi bir kimseyi model edinmekle olur. Bir kimse çeşitli sebeplerle kendisiyle özdeşleştiği kişinin davranışlarını kendi davranışları olarak belirler. Modellerle öğrenme prensibi etkili bir değer kazandırma metodudur ancak öğretmenin model olması tek başına yeterli değildir. Öğretmen değer eğitiminde farklı etkinlik ve stratejiler de kullanılmalıdır.

Okullarda değer öğretiminin nasıl yapılması gerektiği konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bunlardan ilki “değeri telkin etmek, aşılama”. İnsan davranışlarına şekil vermek amacıyla kullanılan telkin, öğüt yöntemi neredeyse insanların var oluşundan beri kullanılmış. Bu yaklaşımda yeterince söyler ve gösterirseniz insanlar sonunda sizin istediğiniz gibi davranacaktır varsayımı vardır. Bu yöntem kullanırken öğütlerle değer ve davranışlar açıklanır ve düzenlenir. Telkin yönteminde oldukça çok kullanılan tekniklerden biri ahlaki yönü bulunan tarihsel veya kurgusal hikayeler kullanmaktır. İstenilen değerler yaşam öyküleri ile telkin edilir, böylece anlatılan öyküler diğer bireylerin davranışlarının ahlaki sorumluluğu konusunda düşüncelerini sağlar (Akbaş, 2004, s. 96).

“Değeri açıklamak” yaklaşımında, öğrencilere kendi değerlerinin farkına varması için yardımda bulunulmak esastır. Bu yaklaşım bireylerin kendi değerlerini açık bir şekilde anlayamayacaklarını varsaymaktadır.(Welton ve Mallan’dan akt. Akbaş, 2004, s.98) Bireyin hayatı boyunca seçimlerini neye göre yapacağı, karar almada nasıl davranacağı ve karşılaştığı problemleri nasıl çözeceği gibi sorularına doğru cevap verebilmesi için kendi değerlerini açıklığa kavuşturması gerekir. Değerlerin içeriğinden çok değerlerin oluşma süreciyle ilgilenen bu yaklaşımda, öğrencilerin kendi yaşantıları yoluyla -yaptığı/yapacağı davranışın doğruluğu üzerinde karşılıklı konuşma gibi- değerlerinin farkına varması ve onları içselleştirmesi sağlanır.

“Ahlaki muhakeme “ yaklaşımında amaç, öğrencilere verilen ahlaki ikilem içeren hikâyelerle onların ahlaki yargılarını ortaya çıkarmaktır. Burada önemli olan ortaya çıkan çözümden çok neden o çözüme ulaşıldığıdır. Ahlaki muhakeme yolu ile değer öğretiminde, davranışların doğruluğu üzerinde tartışma yapılabilecek örnek olaylardan yararlanılır (Akbaş, 2004, s. 100).

Son yaklaşım “değer analizi” dir. Bu yaklaşım dikkati, düşüncüyü ve ayırt etmeyi gerektirir. Gerçek ya da yapay bir problemle karşılaşıldığı zaman, öğrenciler bir pozisyon alır ve

değer soruları üzerinde duygusal olmadan, akılcı, mantıklı ve sistematik bir şekilde değer sorularını yargılar. Böylece birey ilgili değerın önemini kendisi keşfeder (Şen, 2007, s. 21).

Öğretim programları öğretmenin öğrenciye hangi değerleri vereceğini belirler. Öğretmen vereceği değerın özelliğine, öğrenci seviyesine göre uygun olan yaklaşımı seçer. Böylece okulların kültür boyutundaki hedefi, değerlerin genç nesillere aktarılması sistemli bir değer öğretimi ile gerçekleşmiş olur.

2.3.4.3. Değer Eğitiminde Edebiyat ve Edebi Eser

Eğitim sisteminin genel amaçları içerisinde yer bulan değerleri, okullarda sadece eğitim programlarına yerleştirerek bireylere kazandırmaya çalışmak eksik bir yaklaşımdır. Çünkü okullarda bilişsel davranışlara ulaşma düzeyleri devamlı kontrol edilirken, duyuşsal davranışlar planlı bir şekilde kazandırılmamakta ve ölçülmemektedir. Değer eğitiminin duyuşsal bir öğrenme olması, eğitim kurumlarında değer öğretimi için ayrı bir ders açılmasını da etkili bir yöntem olmaktan çıkarır. Bunun yerine her konunun öğretiminde değer kavramına yer verilmesi; matematik, sosyal bilgiler gibi derslerde insanlığın tarihinin, göz alıcı ve karanlık yanlarının anlatılması daha etkili bir yöntemdir (Ryan'dan aktaran Akbaş, 2004, s. 63). Buradan hareketle diyebiliriz ki değer eğitiminde, okulda veya okul dışında çeşitli metinlerin kullanılması önemlidir.

Değerler eğitiminde edebi eserler büyük önem taşır. Çünkü edebiyat ve eğitim insana hizmet etmeyi ve onu hayata hazırlamayı amaçlayarak birbirini bütünleyen iki kavramdır. Eğitim bireyde davranış, tutum ve tavır değişikliği yaparken merkezine insanı alır ve malzemesi insandır. Aileyle başlayıp okulla sürdürülen bu süreç ömür boyu devam ederken, bu noktada edebiyatta bu sürece katılır. Edebiyat olay, düşünce, duygu ve hayallerin dil aracılığıyla sözlü veya yazılı olarak biçimlendirilmesi sanatıdır ve konusu insandır. Ancak “edebiyat”, okulun örgütlü ve programlanmış olarak yaptığı kültürel değerleri öğrencilere kazandırıp onları hayata hazırlama işini kendi kurallarına göre estetik bir zevkle yoğurup telkin yoluyla yapar (Akın, 2009, s. 184). Edebiyat, değer aktarımında eğitimin en büyük yardımcısıdır.

Edebiyat din gibi, dil gibi ahlak gibi en ilkel dönemlerden en uygar dönemlere kadar devamlılığını sürdürmüş ve canlılığını korumuş bir sanattır. Uzun yıllar varlığını koruyarak insanı etkileyen ve insanlar arasında birlik ve beraberliği sağlayan bir değerdir. Estetik olma ve güzeli anlatma özelliğinin yanında “sunduğu örnek yaşantı ve deneyimlerle”

toplumun aksayan yanlarına da değinen, yol gösterici ve çözüm üretici, bireyi topluma hazırlayan, iyiye, doğruya, güzele ulaştırmayı amaçlayan, bireyin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştiren yönüyle faydalı bir sanat dalıdır. Peyami Safa'ya göre de “Edebiyatın doğrudan doğruya gayesi güzel olmak, dolayısıyla faydalı olmaktır. Şüphesiz güzel olmak onun gayesi, faydalı olmak da neticesidir” (Safa'dan aktaran Akın, 2009, s. 185).

Birey, ya başkalarının yaşantıları sonucunda oluşturduğu ve kendisine hazır olarak aktardığı değerleri kabul ederek ya da kendi yaşantısı sonucunda değerlere ulaşır. Bu sebeple değerlerin bireylere aktarılmasında hikayeler, biyografiler, tarihi olaylar kullanılarak ideal yaşamlar ve değer sahibi rehberler gösterilebilir. Birey de okuduğu metinlerdeki hazır yaşantılardan “iyiler bütünü”, değerleri öğrenip benimseyebilir (Akbaş, 2004, s. 79). İnsanoğlunun duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi konu alan edebiyat, insana çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örnekleri verir ki insanlar ancak böyle bir geniş ortam içinde kendisine uygun olan yolu seçme özgürlüğünü kazanır.

Değer eğitiminde edebi eserlerin okuyucuyu saran, onu içine çeken yönü önemli bir avantajdır. Yazar, özellikle okuyucuya vermek istediği değerleri eserinin olay kurgusunun gelişiminde büyük katkısı olan kahramanları yoluyla verir. Okuyucu -öğrenen durumunda bulunan birey- kendisini okuduğu eserin kurgusal âleminin bir parçası olarak görür. Böylece okuyucu kendini kaptırdığı bu dünyanın içinde eserin başkahramanını model alır, o kişinin davranışlarını kendi davranışları olarak benimser ve taşıdığı vasıflara sahip olmak ister. Böylece verilmek istenen değerler okuyucuya başarıyla verilir (Akın, 2009, s. 199).

Aile, toplum ve okul yanında edebiyatta insanların duygu dünyasına hitap ederek hem bireysel hem de sosyal telkin yoluna başvurur ve bu doğrultuda insanları özellikle duygu yönüyle eğitir. Bu sebeple edebi eserler değerlerin aktarılması ve bireyde içselleştirilmesini sağlayan önemli ve göz ardı edilemez kıymetlerdir.

Okul ortamında öğrencilere edebi eserler vasıtasıyla değerlerin aktarılma sürecini ve başarılı okuma çalışmalarının yapılma aşamalarını bilmekte faydalı olacaktır. Şu şekilde belirtilir:

1. Hazırlık: Bu aşamada öğrencilere kazandırılacak değer ve/veya değerlere uygun edebi eser, hikaye belirlenir. Aktarılacak değerlerle ilgili olanların ön bilgileri harekete geçirilir.
2. Tanımlama/Kavrama: Öğrenciler, hikâyedeki karakteri ve olayları tanımlayabilmeli/kavrayabilmeli, yaşanan olayı ve ana öğelerini; ikilemli durumu meydana getiren olayları ve bunun kahramanlarını, geçtiği yeri ve zamanı kavrama çalışmaları yapılır.
3. Katılma: Öğrenciler, hikâyede geçen ikilemli durumla ilgili bağ kurabilmeli, empati yapmaları ve karakter ile duyuşsal bir bağ hissetmeleri sağlanmalı.

4. Olayın iç yüzünü anlama: Bu aşamada okuyuculara karakterin yaşadığı ikilemler için tartışma ortamı oluşturulur, yaşanan ikilemler analiz edilir. Kahramanın yüz yüze olduğu olayda uygun olmayan davranışlar ve bunların yerini alabilecek alternatifler bulunur. Öğrencilerin doğru davranışlarına ilişkin alternatifler arasından kendi tercihlerini yapmalarına olanak yaratılır (Karataş'dan aktaran Sönmez, 2011, s. 53).

2.4. Evliyâ Çelebi ve Seyahatnâmesi

Evliyâ Çelebi'nin doğumundan ölümüne kadar altı Osmanlı padişahı görev yapmıştır I. Ahmed (1603-1617), I. Mustafa (1617-1623), II. Osman (1618-1622), IV. Murat (1623-1640), I. İbrahim (1640-1648), IV. Mehmed (1648-1687). Evliyâ Çelebi'nin yaşadığı yıllar (1611-1683/84) Köprülü Mehmed ve Köprülü Fazıl Ahmed Paşa'nın sadrazam olduğu, IV. Murad'ın tahta çıktığı Osmanlı İmparatorluğu'nun duraklama döneminin sonlarına rastlar. 17. yüzyıl imparatorluk için yönetimdeki bozulmayla birlikte ekonomik ve toplumsal sıkıntıların yaygın olduğu bir çağdır. Anadolu Celâli ayaklanmalarıyla sarsılırken, İstanbul zaman zaman Yeniçerilerin ve değişik saray gruplarının çatışma alanına dönüşüyordu. İran yaşanan bu sıkıntıları fırsat bilip Osmanlı'ya savaş açmıştı. Çatışmanın Kasr-ı Şirin antlaşmasıyla (1639) geçici olarak son bulmasından rahatlayan Osmanlı İmparatorluğu Venedik'e, Lehistan'a ve Alman İmparatoru'na karşı daha geniş çapta savaş girişimlerine yönelmiştir ki bu siyaset İkinci Viyana kuşatmasıyla doruğuna ulaşmıştır Fakat beklenen zafer kazanılmayınca devlet idaresindeki huzursuzluk iyice artmıştır (Şavk, 2011, s. 4-5).

Evliyâ Çelebi'ye ait bilgiler çoğunlukla yazdığı Seyahatnâme'den elde edilmiştir. Türk Edebiyatında Seyahatnâme deyince akla ilk gelen isim olmasına rağmen kaynaklarda hakkında bilgiye rastlanmamaktadır.

Evliyâ Çelebi, 10 Muharrem 1020 (25 Mart 1611)'de İstanbul'daki dünyaya gelir. Evliyâ Çelebi'nin ailesi aslen Kütahyalıdır. Ancak İstanbul'un fethinden sonra bu şehre gelip Unkapanı semtine yerleşirler. Babası saray-ı âmire kuyumcubaşısı Derviş Mehmet Zıllî'dir. Annesi Sultan I. Ahmet'in hükümdarlığı zamanında saraya getirilmiş ve sarayın kuyumcubaşısı ile evlendirilmiş Abaza asıllı bir kadındır. Annesinin Melek Ahmet Paşa ile akrabalığı vardır.

Evliyâ Çelebi, sıbyan mektebinde okuduktan sonra Şeyhülislam Hamit Efendi'nin medresesinde yedi sene eğitim görür, hafızlık çalışır, babasından bazı sanatsal hüneler öğrenir. Ardından da saraya kabul edilip öğrenimine Enderun'da devam eder. Saraya girdikten bir süre sonra Silahdar Melek Ahmet Paşa tarafından IV. Murat'ın huzuruna

çıkartılır ve padişahın emri ile sarayın Kılar-ı Has bölümüne alınır. Burada tecvit, hat, musiki gibi konularda dersler alır.

Evliyâ Çelebi, seyahatlerinin sebebini 1040 yılının Muharrem ayının bir gecesinde (19 Ağustos 1630) gördüğü bir rüyaya bağlar. Bu rüyaya göre İstanbul'da Yemiş İskelesi civarındaki Ahi Çelebi Camii'nde kalabalık bir cemaatle birlikte Hz.Muhammed'i görür. Tam bu sırada heyecana kapılır ve "Şefa'at ya Resulullah" diyeceği yerde "Seyahat ya Resulullah" der. Bunun üzerine Hz. Peygamber tebessüm ederek Evliyâ Çelebi'ye şefa'at, seyahat ve ziyareti müjdelir. Daha sonra cemaate bulunan ashabın, aşere-i mübeşşerenin ve dört halifenin duasını alır. Ashaptan Sa'd bin Ebu Vakkas Evliyâ Çelebi'ye gezdiği yerlerde gördüklerini yazmasını söyler. Evliyâ Çelebi ertesi gün bu rüyayı Kasımpaşa Mevlevihanesi'nin şeyhi olan Abdullah Dede'ye tabir ettirir. O da Sa'd bin Ebu Vakkas'ın tavsiyesine uymasını ve ilk önce İstanbul'u yazmasını tavsiye eder. Bunun üzerine Evliyâ Çelebi İstanbul'u gezmeye başlar (Dülger, 2006, s. 1). Küçük yaşlarda babasının arkadaşlarından dinlediği gizemli ve heyecanlı seyahat hikâyeleri Evliyâ Çelebi'yi çok etkiler ve onda gezme isteği uyandırır, yani Evliyâ Çelebi'yi diyar diyar gezdiren sadece bir rüya değildir.

Evliyâ Çelebi'nin uzak memleketlere ilk seyahati 1640 yılında Ketenci Ömer Paşa'nın Trabzon'a vali olarak gönderilmesi ile başlar. Bu arada beş yıl çeşitli yerlere seyahatlerde bulunur. 1645 yılında İstanbul'a dönen Evliyâ Çelebi, ertesi yıl Defterdarzade Mehmet Paşa'nın Erzurum beylerbeyliğine atanması üzerine müezzin ve musahip sıfatları ile Paşa'nın maiyetine girer. Yolculukları sırasında Anadolu'nun çeşitli şehirlerini dolaşır. 1648 yılında Şam'a beylerbeyi olarak tayin edilen Murtaza Paşa ile birlikte görevli olarak Şam'a gider. Daha sonra Murtaza Paşa'nın Sivas'a nakli üzerine onunla birlikte Sivas'a gider ve çeşitli vesileler ile Orta ve Doğu Anadolu'yu gezer. 1650 yılında ise İstanbul'a döner. Aynı yıl akrabası Melek Ahmet Paşa'nın sadrazam olması Evliyâ Çelebi'nin hayatında önemli bir dönüm noktası olur. Melek Ahmet Paşa azledilir ve görevine Özi'de devam eder. Evliyâ Çelebi de Paşa ile Özi'ye gider. 1659 yılında Avrupa seyahatine çıkar. İstanbul'a dönüşünün ardından 1663 yılında Fazıl Ahmet Paşa'nın Avusturya seferine katılır. 1664 yılında Vasvar Muahedesi'nden sonra yeni fethedilen kaleleri dolaşır ve elçi Kara Mehmet Paşa'nın maiyetinde Viyana'ya gider. 1668 Mayıs'ında İstanbul'a dönen Evliyâ Çelebi, Rumeli seyahatine çıkar. 1670 yılının Aralık ayında İstanbul'a döner. Mayıs 1671'de hacca gitmek için yola çıkar. Rodos adalarını, Ege Bölgesini, Güney Anadolu'yu,

Suriye'yi gezer. Hac vazifesini yerine getirdikten sonra Mısır'a gider. Mısır'da on yıldan fazla kalır. Seyahatnâmesini de burada tamamlar (Dülger, 2006, s. 2).

Evliyâ Çelebi'nin nerede öldüğü ve gömüldüğüne dair kesin bilgiler olmasa da, Mısır'dan İstanbul'a döndükten sonra öldüğüne ve Meyyitzade kabri civarındaki aile kabristanlığına gömüldüğüne dair iddialar vardır (Dülger, 2006, s. 2).

Ömrünün 50 yılını seyahatlerde geçirmiş olan Evliyâ Çelebi üç kıtada imparatorluk kurmuş büyük bir devletin hemen her tarafını gezmiş ve tamamı on cilt olan Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde gezip gördüklerini, duyup öğrendiklerini hatta daha fazlasını anlatmıştır. Bu seyahatler sırasında 16. ve 17. yüzyıl Osmanlı İmparatorluğunun geniş sınırları içindeki gezdiği ülke, şehir ve kasaba başkalarına da tanıtılabilmek amacıyla gezdiği her yerin tarihi, coğrafyası, folkloru, âdetleri, gelenekleri, görenekleri, töreleri, inançları, törenleri ve günlük yaşamları, dili hakkında geniş bilgiler vermiştir. Böylece eser tarihçiden dilciye, sosyologdan müzikçiye herkesin faydalanabileceği bir eser özelliği kazanmıştır.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin önemli bir özelliği de seyahatnâme olması yanında zengin içeriğinden dolayı tarih, otobiyografi, hatırat ya da okuru eğlendirmek ve hayatın gizlerini paylaşmak üzere kaleme alınan bir sohbet olarak da nitelendirilebilmesidir. Seyahatnâme, sadece bilgi verme amacı taşıyan bir metin değildir. Bunun ötesinde bir sanat eseridir. Evliyâ Çelebi eserde, içeriğindeki çeşitlilik yanında dili kendine has kullanımı ile üslûbunu zenginleştirmiş ve gidip gördüğü yerleri daha etkili ifade etmiştir (Gül, 2006, s. 19). Bu özelliğiyle Seyahatnâme'deki içeriğin gerçek ve hatasız olduğunu söylemek ne kadar doğru değilse, içeriğin bütünüyle hatalı ve yanlış bilgilerden oluştuğunu söylemekte o kadar yanlış olur (Küçükaya, 2002, s. 75).

Seyahatnâme'nin önemini Şavk (2011, s. 55) şu şekilde sıralar:

“Seyahatnâme, İslam edebiyatının, belki de dünya edebiyatının en uzun ve kapsamlı seyahat anlatısıdır. Evliyâ'nın İstanbul tasviri, hiç tartışmasız bu kent üzerine yazılan en iyi rehber kitaptır. Camiler, köprüler, medreseler, hamamlar, çeşmeler gibi tarihi yapılar konusunda bir kaynak eser niteliğindedir. Evliyâ'nın anlattıkları ile günümüze kadar ayakta kalan eserlerin özellikleri büyük oranda örtüşür. Bu yönüyle de hem Çelebi hem de eseri güvenilir bir kaynaktır. Ayrıca günümüzde harabeye dönmüş anıt eserlerin o günkü durumlarını anlamak için son derece önemli bir kaynaktır. Seyahatnâme 17. yy. Osmanlı Türkçesi ve 30 civarında farklı dil malzemesi barındıran bir kaynak eserdir. Bugün bile siyasal sınırlar bakımından kesinlik kazanmamış olan Balkanlar'daki gelişmelerin tarihsel geçmişi ve Orta Avrupa'daki son yapılanmaların arka planını gözler önüne seren bir tarih kaynağıdır. Yemek kültüründen bitki bilime, konuşma dilinden edebi dile, geçmişten geleceğe toplumsal yapının bütün unsurlarını içeren zengin bir antolojidir. Seyahatnâme'nin bir diğer özelliği de zikrettiği eserlerden gelir. Evliyâ Çelebi'nin kaynak olarak gösterdiği birkaç eserin kütüphanelerde olmadığı Meşkure Eren tarafından 1960'da yayımlanan bir tezle tespit edilmiştir. Seyahatnâme bu yönüyle bir eski eser arşivi gibidir. Şunu da belirtmek gerekir ki Osmanlılarda gezip

gördüklerini kaleme alan isim çok azdır. Daha çok Batılı seyyahlar tarafından kaleme alınan eserlerden İstanbul'un geçmişini görebiliyoruz. Seyahatnâme bu açıdan da ayrı bir önemi hak eder.”

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin ilk yayını İdam Gazetesi sahibi Ahmed Cevdet Bey ile Necib Âsım Bey, Pertev Paşa Kütüphanesindeki nüshayı esas alarak 1896 senesinde İstanbul'da basmaya başlamışlardır. 1902 senesine kadar ancak ilk altı cildi yayımlanabilmiştir. Seyahatnâme'nin bu matbu nüshası Türkiye'de olduğu kadar bütün dünyada da kullanılmıştır. Yedinci ve sekizinci ciltleri 1928'de Türk Tarih Encümeni, dokuz ve onuncu ciltleri ise 1935-1938'de yeni harflerle Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekâleti yayımlamıştır. Bu ilk yayınlar sansür döneminde yayımlandığı için eksik ve hatalı birçok bölümün olduğu görülür. Fakat bundan sonrada 10 cildi kapsayan başka yayın yoktur. Bu yayının ilk cildinden 100 yıl sonra 1996 yılında Yapı Kredi Yayınları tarafından birinci cildin tam metni yeniden yayımlanmış, bundan sonra da, Yapı Kredi Yayınları tarafından tüm ciltlerin transkripsiyonu ve günümüz Türkçesine çevrilmiş baskısı, 6. cilde kadar da tıpkı basımı yayımlanmıştır.

Seyahatnâme'nin ilk Türkçe sadeleştirilmesi Zuhuri Danışman tarafından yapılmıştır. Bundan başka Seyahatnâme hakkında yapılan dikkat çekici Türkçe çalışmalar şunlardır: Reşat Ekrem Koçu'nun Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi(5 cilt, 1943-1951); Mustafa Nihat Özön'ün Seyahat-nâmesi (3 cilt, 1944-1945); Mehmet Aksoy ile Server İskit'in Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesinden En Güzel Parçalar'ı (1962); Nihâl Atsız'ın Evliyâ Çelebi'den Seçmeleri (2 cilt, 1971, 1972) sayılabilir.(Küçükkaya, 2002, s.71)

BÖLÜM 3

YÖNTEM

3.1. Çalışmanın Modeli

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'ndeki değerleri belirlemek amacıyla gerçekleştirilecek bu çalışma; kaynak taramaya dayalı olarak seçilen metinde, genel tarama tekniği ve içerik çözümlemesi ile elde edilen bilgilerin yorumlanmasıyla yürütülecektir.

Çalışmada olguların betimlemesi hedeflendiğinden, çalışmanın yöntemi; betimsel alan araştırması yöntemidir.

3.2. Çalışmanın Evreni

Bu çalışmada Yapı Kredi Yayınları tarafından çıkarılan “Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi”nin 6. ve 7. cildi esas alınacaktır. Bu baskı Seyahatnâme'nin bugüne kadar yapılan en güvenilir ve en son baskısı olduğu için seçilmiştir. Ayrıca metinden gelişigüzel çıkarılan bölüm olmaması ve son cildine kadar yayımlanmış olması bu baskıyı esas almamıza sebeptir.

Erol Güngör'ün “Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar” isimli eser de aranacak değerlerin sınıflandırılmasında ve belirlenmesinde kullanılmıştır.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesinin yukarıda bahsedilen yayınları yanında; Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi ve eğitim ile ilgili yazılmış bilimsel eserler, ders kitapları, makaleler, sözlükler, ansiklopedi maddeleri çalışmanın evrenini oluşturur.

3.3. Verilerin Toplanması

Bu çalışmada veriler kaynak taramaya dayalı olarak, genel tarama tekniği ve içerik çözümlemesi ile elde edilmiştir.

Çalışmanın başında, literatür taraması ile Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi hakkında yapılan ulusal-uluslararası kitap ve makale türü çalışmalar incelenmiştir. Çalışma yapılan konu ile ilgili gerekli dokümanlar toplanmıştır. Dokümanlardaki bilgiler doğrultusunda konunun teorik çerçevesi oluşturulmuş ve aranacak değerler belirlenmiştir. Değerler ahlaki, sosyal, siyasi, dini, estetik, ilmi ve iktisadi başlıklarıyla aranmıştır.

Değerler gözlemlenemez. Fakat ahlaki durumları anlatan cümleler, ahlaki cümleler bir değeri belirtirler. Psikolojide ilk değer testini yapan Spranger de değer araştırmaları yapan Güngör de yaptıkları değer testlerinde değer ölçmek için, o değeri temsil eden ifadelerden faydalanmıştır (Güngör, 2010, s. 85).

Bu tespitler doğrultusunda Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6.- 7. ciltleri taranarak değerler tespit edilmiştir. On ciltlik Seyahatnâme'nin hacimli yapısı eserin tamamını esas alarak yapılacak çalışmayı zorlaştıracığı ve çalışmanın anlaşılabilirliğini güçleştireceği için çalışma iki ciltle sınırlandırılmıştır. Ayrıca eserin değerler eğitiminde kullanılabilirliğini tespit etmekte iki cilt belirleyici olacaktır. Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin 6. ve 7. ciltlerinde anlatılan bölgenin Osmanlı İmparatorluğu'nun ulaşmak istediği Kızılelmaların bulunduğu ve hakimiyet kurduğu Avrupa'yı kapsamaması bu ciltleri seçmemizdeki en önemli sebeptir. Bu içeriğin hem metni ilgi çekici kıldığı hem de metindeki değer aktarımını artıracığı düşünülmüştür.

3.4. Verilerin Analiz Edilmesi

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6.- 7. ciltlerinde tespit edilen değerlerin analizinde Erol Güngör'ün değerler sınıflandırması esas alınmıştır.

Tespit edilen değerler "ahlaki, siyasi, sosyal, dini, estetik, ilmi, iktisadi" başlıkları altında sınıflandırılmış; eserin ilgili yerlerinde ele alınışı ve kullanılışı belirlenmiştir. Değerlerle ilgili iletilerin nasıl verildiği ve değerlerin nasıl işlendiği tespit edildikten sonra Seyahatnâme'nin değer eğitiminde kullanımıyla ilgili sonuçlara ulaşılmıştır.

BÖLÜM 4

BULGULAR

4.1. Ahlaki Değerler

Değerlerin en geniş kapsamlı olanı ahlak sahasında sınıflandırılan değerlerdir. Evliyâ Çelebi seyahatnâmesinde de ahlaki değerler karşımıza en sık çıkan değer grubudur. Ahlaki değerler, insani ilişkilerin temelini oluşturduğu için insanlar arasındaki tüm ilişkiler, siyasi veya ticari de olsa ahlaki değerlerle bağlantılıdır (Turna, 2011, s. 39).

Ahlaki değerler, insanoğlunun yaşamını şekillendiren ve toplumsal ilişkilerini belirleyen temel ilkelerdir. Dolayısıyla gerek toplumda gerek ailede gerekse okulda elde ettiğimiz bu değerlerin tamamını bu çalışmada sıralamak oldukça güçtür ve çalışma evrenimizi de aşacaktır. Bu sebeple burada çalışma konumuz olan Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'ndeki ahlaki değerler ele alınmıştır. Eserden bu değerlere yönelik pek çok malzeme toplanmıştır. Öncelikle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde tespit edilen ahlaki değerler sıralanmış, sonra sınıflandırılmış ve metinde bu değerleri içeren ifadeler ile tutum ve davranış örnekleri sayfa sıralaması ile verilmiştir. Değerlerin tespitinden sonra ise değer indeksi tablolarında ahlaki değer ifadelerinin hangi değere karşılık geldiği gösterilmiştir.

“Alçak gönüllülük” Evliyâ Çelebi'nin kendinden bahsederken kullandığı sözcükler dolayısıyla sıkça karşımıza çıkan bir ahlaki değerdir. Bunun dışında eserde “sorumluluk, sözünde durma, çalışkanlık, çalışarak yaşama, gayretli olma, cesaret, yiğitlik, dostluk, hoşsohbetlik, bağışlama, iyi niyetli olma, iyilik yapma, tedbirli olma, sabırlı olma, merhametli olma, sağlıklı olmaya önem verme, evlat sevgisi, saygı, özgüven, onurlu olma, kanaatkârlık, temizlik, doğa sevgisi, insana önem verme, nezaket, kadirşinaslık, vefalı olmak, edepli olma, adil olma, ölçülülük, sadelik, ileri görüşlülük, dürüstlük, doğru sözlülük, namuslu olma, vatansever, sevecen, kahramanlık, cömertlik, görgülü olmak, tutumluluk, zararlı alışkanlıktan kaçınma, emaneti koruma, eğitilmiş olma, bilgili olma,

fazilet sahibi, hakkını arama, haksızlığa direnme, hayvan sevgisi, güven verme, hoşgörü, fedakârlık, özgürlük, yaşananlardan ders alma, sadakat” ahlaki değerleri tespit edilmiştir.

4.1.1. Alçak Gönüllülük Değeri

Alçak gönüllülük değeri Evliyâ Çelebi kendinden bahsederken kullandığı sıfatlar dolayısıyla eserde çokça yer almıştır. Bunun yanında tanıttığı kişiler ve milletlerin özelliklerini sıralarken de bu değerler görülmüştür.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“ (---)ayetiyle kesin emri üzere gaza ferman olunup bu abd-i kemter de gazaya talib ü rağib olup,”(s. 1)

“Bu hakirin ilk bu gazada çeteye gittiğimizi bildirir” (s. 7)

“Hakir, fırsat ganimettir deyip” (s. 8)

“Hakir yine Melek Ahmed Paşa efendimizden izin alıp bu Tuzda şehrinde batı tarafa 50 adet silahlı yiğitler ile bir gün bir gece dağlar içinde seğirtip” (s. 16)

“hemen hakir : ‘Baka gaziler bizler at sırtına geldikten sonra can ve baş ile oynar bir garip gazileriz. Bu diyara biz gelmedik, köylerini görmedik ve kasabalarını bilmedik. Ordumuza boş gitmemek için aç kurt koyuna salar gibi her yer ne olsa sarılıp elbette av alırız.’” (s. 17)

“hakir ve 7 adet kölelerin ezân-ı muhammedî okuyarak padişahın zaferinin ilanı işaretleri dikilip, bütün kiliseleri mabut kabul ettikleri putlardan temizlendi, resim ve heykellerden arındı.” (s. 19)

“bir haber getirmeye gittiler, ama hakir bile gitmedim.”(s. 21)

“bu kaleye herkes girip gezip dolaşıp alış verişler olunca hakir de içeri girip gezip dolaştım.” (s. 23)

“Hakir Melek Ahmed Paşa efendimizle uğrayıp seyrettik.” (s. 25)

“Bu mahalde hakir 18 yiğit ile Şamoş Nehri’ni geçip doğu tarafında dağlar aşır bir gece seğirtip Şafii vaktinde bir köy basıp 14 adet seçkin güneş parçası oğlanları esir, 150 adet sığırlar ile 200 adet koyunlar ganimet alıp” (s. 25)

“Hakir vardığımda ancak birkaç kârgir yapı kiliseleri kalmış idi.” (s. 27)

“Hakir de nal ve mih almaya almaya kaleye girip seyrettim.” (s. 28)

“Bu hakirin Tise Nehri’nden Orta Macar vilâyetine çapula gittiğimiz konaklardan bildirir.”
(s. 35)

“Hakire ancak bir çeleng bağışlanıp serdar başıma kendi elleriyle koyduğundan dünya kadar hoşlandım.” (s. 41)

“Hakir de bir gazada 3 adet esire malik oldum ve 3 kölem de birer esir ile doydular. (s. 41)

“Hakir 3 kölem ve altı adet çatal atlarım ile bu mahalden kalkıp,” (s. 42)

“Hüseyin Paşa Budin ayanından Hüseyin Odabaşı ve Mustafa Odabaşı ile 9 kişi, hakir ile 10 kişi olup küheylan atlamıza binip mektupları alıp (s. 43)

“Bizler de üzüntülü dönüp o sahrada ve Serdar Hüseyin Paşa ile kalan 10.000 askere kavuştuk. O an Hüseyin Ağa ‘nın yarasını sarıp sarmalayıp başımızdan geçen bütün hikayeyi Hüseyin Paşa’ya bir bir anlatınca bütün gaziler bir yere gelip (s. 44)

“hakir Kaşa Kalesi altına varıp Mustafa Ağa ve 50 adet yiğit hizmetçilerimiz ve bu hakir ile hepsi 51 adam olup (s. 45)

“Nemse nemeşleri gelip bizlerden Mustafa Odabaşı’yla 11 adam hakir ile 12 adam olup yine Kaşa Kalesi deyip mektuplar ve serdarın mektubu ile Kaşa’ya girdik” (s. 54)

“Hakir de at tepip ileri vardım.” (s. 55)

“bu mahalde hakir doğu tarafına 16 kişi çeteye gidip” (s. 56)

“Hakir de o yolda bir gece kale içinde yatıp zevk u safâlar edip kaleyi seyrettik. O kadar güzelleri var ki anlatılmaz. Hatta hanemizin bir açılmamış gonca, banü-sıfat, bir tebekani elması yanaklı ve al kiraz dudaklı, ahu gözlü, şirin sözlü, dişleri inci gibi dizilmiş, sanki bir peri Aline adında bir tertemiz yıldız kızı var idi ki misk kokulu saçlarını dağıtıp, kıvrım kıvrım, belik belik edip şib ü zerbağ fistanını ve rokmasını giyip salındığında görenin aklı perişan olurdu.” (s. 60)

“Hatta hakir,” (s. 64)

“bu sofranın boyunu bu hakir adımladım, tam 1.500 adım çimenlik üzerinde bir nimet deryası idi.” (s. 66)

“borular çalınca hakir Melek Ahmed Paşa’nın mübarek elini öpüp hayır dua ile Yusuf Kethüda ile 5 kölem ve bir hafif seyishanemiz ile Seykel seferine yola çıktık.” (s. 71)

“Bu hakir o cengden beri bildim ki insanoğlundan sonra yaratılmışların şerefli küheylan atlarıdır.” (s. 73)

“gayri bölük başılara da hil’atler bağışlanıp hakire bir esir verdiler.” (s. 73)

“Hakir o gün Melek Ahmed Paşalıdan 50 pür-silah yiğit, 250 adam Tımışvarlı ve Eğreli Kanije gazilerinden çatal atlılar ve 500 Tatar gazileri, hepimiz 800 yiğit çatal atlı olup Allah’a tevekkül deyip Seykel Ovası’ndan kuzey yönüne bir gün bir gece seğırtip “ (s. 79)

“Hakir 7 yiğit ile bir saraya girdim ve kapılarını kapattım.” (s. 79)

“Daha önce bu hakir Seykel gazasında 800 yiğit ile ta Leh diyarına seğırtip” (s. 96)

“Hakir bu kaleye girip seyr edemedim.” (s. 97)

“Bu hakir de kelenin şekli, zemini, tarz ve tarzını, içi ve dışını seyretmeye başladık.” (s. 100)

“Oradan 50.000 guruş miri malı hinto arabalara yükleyip bazı alaybeylerine ve ağalara birer çuka ve birer kumaş verip hakire de iki çuka, iki kumaş ve bir mineli saat verip” (s. 102)

“hakir yaya olup bu kaleyi tam bir buçuk saatte firdolayı dolaşıp seyrettim” (s. 105)

“Şah Polad Ağa bu hakire bir seçkin Totgulamı ve 2 Nemse kızı verdi.Bütün Tatar askeri Akkirman diyarına yollanıp Demirkapı tarafına gittiler.Allah yollarını açık ede.” (s. 112)

“Melek Ahmed Paşa bu hakiri huzuruna çağırıp,” (s. 117)

“Ve nice tarihçiler ‘Arnabüd’ kavmi yazmışlar, ama tatlı dildir, birbirine izzet ikram ile alçak gönüllü ve yumuşakça sözler söylerler.” (s. 126)

“Sonra buradan Melek Paşa efendimiz Vize beyine bu hakiri gönderip” (s. 152)

“Zira bu hakir Tuna yalılarında bazı hizmetlerde bulunurken gördüğüm Tuna Fethülislamı yanında bir demir kapı vardır;” (s. 155)

“hakire “Amin de” dedi. Sonra,

‘Efendim, senden sana selam, Melek Ahmed kulun eski dilencidir, yine kapına geldi. Hiçbir kere kapından mahrum göndermemişsimdir. Şimdi yine, şimdi yine senin kapına geldi. İzzetin celal, cemal ve azametinin hakkıyçun olsun, 124.000 peygamberin olsun, bizzat Habibin Muhammed Mustafa ruhiyçün olsun, adem oğlanı aşıkınVeys el-Karani ve 77.000 tabakat sahibi kibar-ı kümmelingavs-ı a’zamların yüzleri suyuna olsun bu Ahmed kulunun duasını kabul eyle’ diye ‘ Evliyâm amin de ha’ dedi” (s. 160)

“vasiyetleri üzere üstadı Kiçi Mehmed Efendi hazretlerinin ayakuçlarına belirsiz, yani kubbesiz defnedip üzerine çadırlar kurup tam 7 gün 7 gece bu hakir 300 adet fakir ile gece gündüz yirmişer hatm-ı şerif okunurdu. Allah bol bol rahmet eylesin.” (s. 168)

“At çabaladıkça gömüldüğünü görünce hamd olsun fakir çabuk davranıp attan kendimi bir tarafa atıp güçlükle canımı kurtardım.” (s. 195)

“Ardında Kadızade İbrahim Paşa sanki veziriazam gibi muhteşem giyimiyle bütün silahları cevher ve murassa, kendüleri zer-ender geçti. Bunu güngörmüş adamlar görünce, “Niğbolu Sancağı mansıbyla böyle vezirane giyimli ve muhteşem geçmemek gerek idi” dediler” (s. 237)

“Tarihçiler bu ovada yapılan savaşı çeşitli şekilde anlatıp yazmışlardır. Ama Süleyman Han silahdarlığından emekli Müteferrika Kuzu Ali Ağa bu cengde padişahın yanında olduğundan onlardan dinleyip kalemi elimize alıp gücümüzün yettiği kadar denizde damla ve güneşte zerre kadar bu kısma yazalım.” (s. 242)

““Bu kaleyi Allah’a emanet ettim. Ve Süleyman Paşa hakir Süleyman’a seni Budin’e nazırlar nazırı vekil ettim.” “ (s. 292)

“Öyle bir kamil ve ayar sahibi yüce gönüllü bir vezir basit ve sıradan şiirimizin kusuruna bakmayıp yüz guruş, bir çuka ve bir at ihsan etti. Allah ömürler versin.” (s. 410)

“Sonra yine bu gösterişsiz fakir Evliyâ bu camiin çatısı altında ilk defa öğle namazı kılınması için” (s. 460)

“Devletini korutmak için bütün krallara karşı alçakgönüllülük gösterip tüm krallar ile sulh etmiş tedbirli bir keferedir.” (s. 576)

“İmdi dinlenmekte olan vefalı dostlara şöyle malum ola ki, bu kemter kul gösterişsiz Evliyâ bu ana kadar 27 yılda durmadan dinlenmeden seyahat edip 16 padişahlık yeri gezip dolaşp nice kere yüz bin yapıları insaf gözüyle inceleyip” (s. 626)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Ey imdi ey vefalı dostlar, bu hakir, çok kusurlu Evliyâ bu ana dek 27 yıldır 9 padişahlık yerde 1.740 adet sağlam kalelerdir seyrettim.” (s. 183)

“Ama biz o yiğitlik meydanı cenginde sizden 20 bin Hıristiyanı göz önünde kılıçtan geçirip asla alay etmedik. Ama siz fodul Hıristiyanlarsınız, karılarına tafra için azıcık şeyi bahane

edip alay edersiniz. İstanbul'da sizin elçinize de gerçekten Üstürگون Sahrası'nda bizim kılıcımızdan kırılan kelleleriyle, çinize bir alay gösterebilirler. Üstürگون'da 28 bin kelle Veziriazam otağı önüne döküldüğü halde hiç kelle alayı etmedik'

Dediğimde tüm kâfirler'si si' deyip sus pus oldular.” (s. 275)

“Erdel Vilâyeti'nde Seydi Ahmed Paşa ile kışladığımız sene Sibin Kalesi'nde bir Macar esirimiz var idi, o tarihi okudu, hakir de öylece yazdım.” (s. 400)

“Kırım hanlarının kanunları, kaideleri, hükümetleri garip ve acayip temadır. Hatta Osmanoğulları, Acem şahları, başka padişahlar ve krallar gibi gösteriş ve ihtişamları yoktur ve istemezler de, zira 'Baba ve dedemizden gördüğümüz yoktur, bidat etmeziz'derler.” (s. 513)

“Sultan Mahmud Sarayı diğer padişah sarayları gibi değildir, zira ihtişama, gösterişe düşkün değildir.” (s. 667)

4.1.2. Yiğitlik, Cesaret, Kahramanlık, Beceriklilik Değeri

Dönemin zihniyeti sebebiyle, toplumda önemli ve ayırt edici değerler olarak görülmüş, kişilerin tanıtımında sıkça kullanılmıştır. Ayrıca Evliyâ Çelebi'nin seyahatleri sırasında savaş, sefer gibi görevlerinin de olması ve bu görevlerde yaşadıklarını anlatması bu değerlerin eserde sıkça görülmesini sağlamıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Zira Seydi cenginde 87.000 Nemse, Macar, İslavin, Korol, Leh ve Çek kâfirlerini o şiddetli kışta bu sahra içinde beyaz kar üzerine kâfirlerin kızıl kanlarını 12.000 yiğit ile dökmüşüzdür.” (s. 6)

“ancak hala İslam askeri ile bu sahrada otururken 50.000 düşman avlayan, yel gibi hızlı Tatar 600.000 seçkin safkan atları ile yalı ağası olan Şah Polad Ağa geldi.”(s. 6)

“Rum gulgulesi ve velvelesi sesleri korkusundan (3b) kale içinde bütün mallarını mülklerini bırakıp ancak çocuk aileleriyle dağlara ve sarp mağaralara kaçmışlar. Biz de 200 yiğit cüret edip yavaş yavaş kale içine girdik. Asla adam ve ademoğlu yok.”(s. 9)

“Kalenin batı tarafından Melek Ahmed Paşa kolundan Rumeli askeri merdiven ve kementlerle kalenin duvarı üzerine tırmaşıp ve nice burçları ve bedenleri üzere serdengeçtiler sarmaşıp” (s. 18)

“o gün serdara çaşıtlarımız gelip haber verdiler ki,

‘Hala Kemen Yanoş Kral Ecetvar Kalesi nahiyesinde bütün hersekleri, beyleri ve sekleri, yüz bin askerle başına toplayıp bugün yahut yarın üzerimize gelmek üzeredir. Zira Seydi Ahmed Paşa öldü, diye küffarın pek taşkınlığı vardır.Ve Osmanoğlu askerini ta bu kâfiristan ortasına çekinceye dek bir yerden baş göstermedi.Gafil olman ‘ deyip serdarı uyarıp bol bol bahşişler alıp yine çaşıtlığa gittiler.Artık ağırlıkları ileri koyuvermeyip ve çetecileri yasaklayıp tuğlar ve ağırlıklar bir yerden gitmek ferman olunup” (s. 20)

“ama kale kâfirleri daha önce pusuya girip hayli ümmet-i Muhammed’i esir edip zincire bağladılar.

Bu içler acısı durum seraskere yansıyıp bu kaleden dil almak için efendimiz Melek Ahmed Paşa tayin olundu. Bir gece 2.000 adet tertemiz, silahlı yiğitler anılan kale altında pusu yerlerine koyup sabah olunca kale kapısı açılıp bütün pis kâfirler korkusuzca dışarı çıktıklarında hemen pusuda olan gaziler “Allah” deyip kılıç vurdular.” (s. 26)

“Katana kâfirleri gayet cesur ve yiğit yunakları olur, ama yine Erdel kralına tabidirler.” (s. 32)

“Bu Tirepişvar sahrasında serdara çaşıtlar gelip melun Kemen Yanoş’un Orta Macar diyarında 50.000 asker ile dört tarafta serseri gezdiği haberi verilince Tımişvar Paşası Siyavuş Paşa kerdeşi Sarı Hüseyin Paşa Tımişvar askeriyle adı geçen melunnun üzerine tayin edilip gittiler. Ve artlarınca 20.000 seçkin hayal koşkol atlı zor batır yiğitlerden Tatar askerleri atlanıp gittiler.” (s. 34)

“2.000 kadar cesur Tatar yiğitleri Şafii vaktinde kale altına varıp bütün kâfirler varoş içinde uğursuz hanelerinde yatarken o kadar esir ve ganimet mallarını alınıp varoşu Nemrud ateşine vuruldu.” (s. 37)

“Bütün Macar’dan yiğit, zengin, cesur ve güzelleri bol vilâyettir, ama şehirlerinin çoğunu yakıp ganimet mallarını alıp yaka yıka o gün gidip,” (s. 39)

“Sonunda bu mahalden geçirilir diye can kuşlarımızı Allah’a ısmarladık. Herkes arkadaşlarıyla helalleşip kılıçları, oklukları ve diğer silahlarını herkes arkalarına bağlayıp bazı iş görmüş ve çete gözetmiş gaziler silahlarını tulumlara ve sazdan sallara koydular.10.000 bahadır yiğitler 25.000 Arap atları ile amansız Tise Nehri’ne vurup yüzerek can pazarına düşüp bir kenara geçmede. Hüseyin Paşa salları ile geçti, hakir tüm

esvap ve eşyalarımı tulumlara koyup iki at ortasına gelip Tatar'dann gördüğüm gibi esenlikle Tise Nehri'ni geçip şükür secdesi ettim.” (s. 42)

“İslam askerinin korkmadan çekinmeden top altına konduğu kâfir kaleden görünce melunun kararı kalmayıp Osmanoğlu'nun haşmetinden korkusundan hediyeleriyle kral meydanına gelip hediyelerini arz edip kaleye Can Arslan Paşa ile bir yeniçeri odası yasakçı tayin olundu.” (s. 60)

“Bu İslam askeri içinden 20.000 seçkin atlı pür-silah yiğit ve 10.000 adet tüfengli yaya cesur, korkusuz yiğitlere Budin Veziri İsmail Paşa'yı Budin Eyaleti askeriyle serdar edelim,” (s. 71)

“ama Cenab-ı Hakk'ın ezeli hikmeti ve kudreti üzere yaratılmışların en şerefli olan cesaret ve yiğitlik sahibi insanlardır.” (s. 71)

“Ardından tüm gaziler korkusuzca taburun şarampav diplerine varıp tabura bin yerden ateş vurmaya başladılar.” (s. 75)

“Şafii vaktinde 60.000 kâfir sarhoş, nahoş ve zırhlar içinde domuz gibi hor hor horlayıp yatarlarken hemen bir kere tüm gaziler can u gönülden Allah Allah'a yol buldurup bir taraftan da günbang-ı Muhammedi ile İslam askeri at bırakıp kâfirlerle savaşarak türlü türlü kahramanlıklar edip candan baştan geçmiş” (s. 91)

“Ertesi gün tüm asker mamur olup kale varoşunu yakmaya 1.000 adet seçkin cesur serdengeçti yazıldı. Hepsi çıplak kılıçları ağızlarına alıp varoş dibine Şamos Nehri'ni geçip” (s. 97-98)

“Bizzat Serdar Ali gerçekten de arslan gibi cesurca Sam edasıyla kır atı üzerinde usta pehlivan, altında samur kapaniçe ve Selimi üzre serdar sorgucu ile Asaf-ı Berhaya gibi huşu ile geçti” (s. 104)

“Hatta tüm gazileri bizimle Erdel gazalarında bile idiler, gerçekten de cesur ve yiğit askerdir.” (s. 121)

“İçinde dizdarı, 700 adet yarar ve bahadır yalınayak başı kabak, kotur, şehbaz, cesur ve şehnaz yiğitleri var, gece gündüz Kotur kâfirleriyle savaşıp ceng etmede mücahid gazilerdir, ama giysileri gayet gülünç giysilerdir.” (s. 129)

“İşte bu türden bir alay gazi sipahileridir. Her an çete ve potura kovup ceng ederler ki Kotur kâfirinin, Kilimente ve Karadağ Arnavut kâfirlerinin gözlerini korkutup ödlerini patlatmış Podgoriçse gazileridir.” (s. 129)

“Bizler de pervasızca Buduva Kalesi yakınından” (s. 130)

“Bunun da yarar, bahadır, korkusuz ve cesur yiğitleri var” (s. 131)

“Serdar Ali Bey bu kefereleri kılavuz edip 3.000 adet serdengeçti cengaver, yiğit ve cesur gaziler ile kaleye ördeklerin girip çıktıkları su deliğinden gaziler girip “Allah Allah” diye gülbang getirip o an aman ve zaman vermeyip Lena Kalesi’ni feth ederler.” (s. 135)

“Güçlü kuvvetli, cesur ve hünerli yiğit olduğundan güreşçilikte 70 oyun bilip değme pehlivan arkasını yere getirmemiştir ki bu sanatta da eşsiz idi.” (s. 178)

“bu serhatlarda Sirem ve Semendire’nin zeamet ve timar sahipleri meşhurdur.Allah’ın emriyle her ne gazada bulundularsa da zafer kazanmışlardır ve vatanlarına esenlik ve ganimetle gelmişlerdir.Zira alaybeyi, çeribaşı ve yüzbaşılıarı gayet cesur, bahadır, hünerli er yiğitler olurlar. Kısacası heybetli, asaletli ve cesaretle pür-silah heybetli askerdir.” (s. 221)

“Sözün anlamı odur ki Süleyman Han bu topu o şiddetli kışta 20 konak yerde Alman diyarının Beç Kalesi’nden selametle çıkardı. Hüner odur ki yaz günlerinde şimdi zamanımız serdarları ve Osmanoğlu padişahları böyle ejder topu bir konak yere götüreler, ha hüner diyeler, ama acayip hikmettir.” (s. 231)

“Hamd olsun, bu yedi kere yüz bin kâfiri ateşli kılıçtan geçiren 100.000 asker idi ve onların içinden de kılıç ustalığı gösterenler, ancak 12.000 hünerli yiğit idi, bu Rabbimin bir fazlıdır.” (s. 244)

“Dev palasına benzer iri elli, yiğit, hünerli, cesur ve korkusuz erleri olur.” (s. 257)

“Ne çare yardımdan ümit kesip bir gece 40.000 murdar kâfir sarhoş ve uyuşuk domuzlar gibi horlayıp yatarlarken tüm Cankurtaran gazileri canlarını kurtarmaktan geçip tüm kadın ve oğlanlarıyla 2.060 adet küçük büyük insan olurlar. Dal satır kale kapısından dışarı çıkıp can u gönlünden Cankurtaranlı Allah Allah sesleriyle kâfirlere bir yaylım kaleden top ve bir yaylım tüfeng atıp can havliyle girişip o Şafii vaktinde kâfire bir kılıç vururlar ki anlatılmasında dil kısa kalır.” (s. 269)

“Her biri birer güçlü bilekli zorba kağan arslana benzer yiğitler ki her biri Anadolu diyarında reaya vüberayanın koyununu, kuzu, tavuk ve kazlarını yemekten MadiKerib’e dönmüşler idi. Sözün kısası 3 günde 70.000 kâfiri kılıçtan geçirip 20.000 seçkin kâfir Tuna Nehri’nde boğulup 100.000 kâfirden bir keferenin bile canı kurtulmayıp keskin kılıcın ağzından geçinceye dek tüm celali askerlerinin de hepsi şehit olur.” (s. 271)

“26.000 ‘Benim, diğeri değil!’ diyen serkaplan, cesur, atılgan yiğitler olup hepsi Budin Kalesi muhafazasına gelip” (s. 295)

“Tüm çayıtlar, bütün yarar kılavuzlar ve tüm Amr-ı Ayyar gibi yarar ve namlı yiğitler bu çetebaşının bayrağı altındadır ki her biri ateş parçası cambaz ve korkusuz yiğitlerdir.” (s. 298)

“Allah yolunda mücahit Gazi Gerz İlyas bir yiğit er imiş. Semendire Sancağı yakınında Bana kasabasında bir dilaver gazi, hünerli, cesur, er yiğit imiş. Nice sene bu kâfiristanı ve ümmet-i Muhammedi korutup” (s. 326)

“Halkının çoğunluğu silahları askeri taifedir ki gece gündüz at üzerinde çete ve potura kovup savaş ederler. Kahi baş alıp kahice baş verirler.” (s. 332)

“Hepsi gayet seçkin cesur, korkusuz ve namlı yiğitlerdir.” (s. 352)

“Sonunda askerimizin seçkinlerinden her biri birer kale değer, dengi olmayan, heybet ve cesaretle sahip-kıran mertebesinde 72 adet seçkin yiğitlerimiz toprağa düştü .” (s. 394)

“Hemen paşa 300 kadar adam ile kaldı, hüküm Allah’ın deyip hakir de paşa ile kaldım.” (s. 395)

“Bu anılan Bucak Tatarı toplam 47.000 adet seçkin donanımlı mükemmel, güçlü, zorba, şahbaz, cesur ve hünerli yiğitlerdir ki Akkirman Kalesi’ni Sultan Bayezid-i Veli kâfir elinden feth ettiğinde” (s. 431)

“Derhal Seyfi oğlan dışarı çıkıp şehbaz ve cesur güçlü bir yiğit olmuş idi.” (s. 472)

“Yarar, cesur ve yiğit kâfirleri vardır,ama at-binici değillerdir.” (s. 482)

“Genellikle taze yiğitleri baldırları çıplak gezip hepsi kılıç, pala ve pinyal şiş taşıyıp pürsilah gezerler. Ara sıra kâfirinKotur Kalesi tarafına çeteye gider gazi, korkusuz, cesur dilaver yiğitleri var.” (s. 545)

“Delikanlı yiğitleri, şehbaz, cesur ve hünerli gençleri silahlı kırkar ve ellişer adet yiğitleri küme küme olup Venedik kâfirinin Kotur Kalesi, Perast Kalesi, Pirmorya ve Loboşka tarafları kâfiriyle daima ceng ederler, bir alay gazileri vardır.” (s. 562)

“Bu şehrin suyu ve havası hoş olduğundan güzel kızları meşhurdur, ama güzel oğlanları nadir olup tazeleri cengaver ve cesur yiğitler olur.” (s. 592)

“Halkı gayet cesur, yarar, yiğit ve namlıdır, ama adamları azdır.” (s. 605)

“Bu Gabele’nin gayet şehbaz, yiğit, cesur ve hünerli gazileri olur.” (s. 618)

“Her bir çocuk birer sanat ile taklalar atarak kimi baş aşağı, kimisi bağdaş kurarve kimisi ikişer üçer olup birbirlerini kucaklayıp aşağı suya atılırlar. Cenab-ı Allah saklayıp derhal dışarı kenara çıkıp kayalardan yukarı tırmaşıp köprübaşına gelip vezir ve ileri gelenlerden bahşiş alırlar. Ama başka insanlar aşağı atlamak değil, aşağı bakmaya cesaret edemeyip ödü patlar.

Böyle bir deli suya kendini atmak cidden insan için büyük cesarettir.” (s. 628)

“Gerçekten de cesur, yarar, namlı, hünerli yiğitleri olur. MüftizadeAhmed Ağa o gün Rüstemane savaş etmiştir ki Sam ve Neriman o mertebe ceng etmemiş ola. Tüm halkı gaziler ve garipleri sever insanlardır. Velinimet, sofrsa sahibi keremkâr adamları vardır.” (s. 636-637)

“Gayet cesur ve yiğit gazileri vardır.” (s. 696)

“Gerçekte adı geçen Kurşuncuoğlu, Yunak Ali Ve Pirbe Fazlı adlı kimseler yetmiş tasta geçmiş öldürücü zehir gibi her biri birer ateş parçası, korkusuz, yiğit, gazi, işbilir ve cesur namlı er oğlu erler ve birer canlar, serverler idiler.” (s. 700/701)

“Hemen bizim gaziler bu savaş meydanı içinde kâfirler ile bir yaylım yiğitlik savaşı ve kahramanlık ederek bir elbeşti eyledik ki göz açıp kapayıncaya kadar hayli kâfirin kelleleri vuruşma meydanında yuvarlandı.” (s. 709)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“ ‘Kelleye gelecek gelir, makul olmayan sözdür, hemen ganimet isteriz’ dediklerinde az çoğa tabi olup o gün Purunduk şehri altından kalkıp batı tarafa Tuna’nın başı olan Alman dağların eteğinde at sürerek gidip,” (s. 12)

“Ancak bu kalenin büyüklüğüne göre kulu azdır, ama uzdur.” (s. 34)

“Hisar içinde 300 kadar küçükhaneleri, ambar ve cebehaneleri ve Murad Han’ın bir küçük camii var, ama gayet cesur ve namlı kulları var.” (s. 61)

“Ama bu sırada nice bin Müslüman gaziler ar, namus hamiyeti yad edip cenkten kaçmayıp Raba Nehri’nde boğulmayıp savaş meydanında kâfirler ile yaka yakaya Ali cengi ede ede Hür şehid olup nice bin kâfirlerin pis leşlerini uğraş meydanında çakıl taşı gibi sürüp kendileri de şehitlik şerbetini içtiler ve ruhları Firdevs-i Berin cennetine gittiler.” (s. 82)

“Hemen karşı taraftaki kâfir içinde kalan sipahi Budin, Bosna ve Kanije askerleri gördüler ki köprü kırıldı, nice bin İslam askeri boğuldu ve kendilere yardım gelmesi işi bitti.

Hemen gazilerden 10 bin askerden fazla hepsi bir yere gelip asla su tarafına bakmadılar. Evvelâ İsmail Paşa, Silahdar Ağası Zülfikar Ağa, Bosna Alaybeyi İsmail Ağa ve Sipahiler Katibi Foçalı Katip Boşnak Mustafa Efendi ve (---) (---) (---) yeniçeri odabaşlarından, bayraktarlarından ve nice bin tüfenk atar namus sahibi yeniçerilerden sipahi, cebeci ve topçulardan yiğitler hepsi bir yere gelip gülbang-ı Muhammed getirerek 7 kere derya gibi kâfirlerin içlerine hovdurhov ede ede, kâfirleri demet demet ede ede öyle büyük cenk edip kâfirlere öyle satır vurmuşlardır ki Raba Nehri'nin beri tarafında olan veziriazam askeri ve diğer alarkadanmerhabacı askerleri bu gazilerin cengine hayran olup ‘Allah’ın yardımı size olsun’ dediler.” (s. 83)

“Eğer zerrece yerinden hareket etse, asker darmadağın olmuştu. Acayip sakin davranıp yerinde durup bir cesaret göstermiştir ki bir başkumandan bu cesareti ve yiğitliği etmemiştir. Gerçekten de Yenikale fethedileliden beri kâfirleri umursamadılar.” (s. 87)

“Bu varoşun etrafı bağ, bahçe ve gül-i gülistandır ve halkı gayet şahbaz, cesur ve yiğitlerdir.” (s. 111)

“Ve Küçük Mehmed Paşa bir yarar, bahadır, cesur ve hünerli gazi yiğit olmak ile çevresinde olan kâfirler Mehmed Paşa'nın korkusundan asla çete ve potura ile katanalar bir çeteye çıkmayıp Uyvar toprakları huzur içinde olup ucuzluk ve ganimet olmuş ve her tarafı İslam askeri ile dolmuş.” (s. 299)

“Her an fırsat gözetip bu kale üzerine katanları bu kâfirleri gönderip cenk ederler, Zira belde halkı gayet korkusuz, cesur, yiğit adamalardır.” (s. 315)

“Bu derece namlı, yarar, dilaver, hünerli, korkusuz yiğitleri var, ama fakirlerdir.” (s. 318)

“Hala bütün serhadlerde Nasuh Paşazade Hüseyin Paşa'nın Salanta Ovası'nda üç gün üç gece cenk edip 100 bin kâfiri kırıp sonunda kendisinin de bozguna uğradığı meşhurdur.” (s. 334)

“Sonunda Hısım Mehmed Paşa kasığından kurşun ile vurulup bir kenarda yaralı durup kimseye yaralı olduğunu sezdirmede ve askeri savaşa teşvik ederdi. Hamd olsun öğleden sonra kâfirler bozulup bu kadar kelle ve esir ile İslam ordusuna Varat altında geldiğimizde Hısım Mehmed Paşa ‘Ben yaralandım’ diye haber etti.” (s. 347)

“Garip ve acayip sefere yarar, bu tabiatta yaratılmış cesur kavimdirler.” (s. 434)

“Zira Or beyi olan Kara Kıraş Bey güçlü, savaşçı, cesur, dilaver, batır yiğit idi.” (s. 441/442)

“ ‘Yürü adam Allah yolunu açık etsin’ deyince Adil Mirza Akkirman’da Han elinde yağmaya vurulduğunu hatırına getirmeyip din uğuruna 50 bin adet ‘Benim, başkası değil!’ diyen güçlü bahadır yiğitlerle atlanıp o saatte akına çıkıp yıldırım gibi gittiler.” (s. 458)

“Hanların solunda nureddin sultan ile sefer eşen beyler Mansurludur ki bunlar da gayet cesur ve yiğit oymaktır. Önderleri Gazi Kaya Bey’dir.” (s. 511)

“Bu kadar Kazak esirleri Kırım içinde olduğundan bütün askeri sınıfı sefere götürmeyip ancak hanlar 80 bin adet ‘Benim, diğeri değil!’ diyen asker ile sefer eşip bütün kâfiristandan intikam alıp sürü sürü evlatlarını sürüp Kırım’a getirirler ve” (s. 512)

“Sonra nureddin Giray Sultan orta boylu, iri gövdeli cesur, kan dökücü Özbek sultanı idi, ama büyük(bu adamlar topluma örnek) şeyhler ile hem sohbet olup daima okumakla vakit geçiren, öfkeli ve sert gazi padişahzade idi.” (s. 526/527)

“Ama bu Abakay Han cesur, yiğit ve iyi komutan olup Irak-ı Dadyan’da bunlar Enüşirvan oğlu Hürmüz-i Tacdar yanında şembetler, yani mezarlıklar yapmıştır.” (s. 535)

“Gayet yiğit, cürd atlı, cesur ve pür-silah erlerdir.” (s. 603)

“Hayyu’l-Kayyum Allah’ın fermanıyla aslında Rum[Anadolu] kavmi Aysibn İshak Nebi evladındadır, ama doğru olanı Yafes evlatlarıdır ki bir cesur, yiğit ve pak inançlı kimselerdir.” (s. 609)

“Bu ülke Büyük Jana’dan mamur ve cesur ve bahadır yiğitlere malik olup 40 adet köye ve 3 bin askere maliktir.” (s. 622)

“Bütün Çerkez boyları içinde bunlar cesur ve yiğitlerdir.” (s. 636)

“8 bin adet Şafii mezhepli mümin ve muvahhid, sadaklı ve savatlı zor batır, cesur Nogay kavmidir.” (s. 638)

“Kabartay Çerkezi’nin cesareti, asaleti ve yiğitliğini bildiler.” (s. 648)

“Dört tarafını 7 padişah,7 han ve 7 adet ülke sahipleri bu Dağıstan vilâyetini kuşatıp gece gündüz ger bir ülke sahipleriyle savaşmış yine düşmanlarına cevap verir cesur yiğitlerdir.” (s. 668)

“İşte bu Moskov Kazağı gayet cesur kefereler olup Hazar Denizi etrafında olan Acem kaleleri hanlıklarının ödlerini patlatmıştır.” (s. 688)

“Gece gündüz Kalmık ile cenk ederler, zira gayet cesur ve güçlü zor batır yiğitleri vardır.”
(s. 712)

“Çok korkusuz ve cesur kavimdirler, asla ölümden kaçmazlar, zira hululi mezheplerdir.” (s. 727)

4.1.3. Merhamet ve Bağışlama Değeri

Savaşların yaşandığı, esirlerin ve kölelerin olduğu bir toplumu anlatan eserde önemli değerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Aile içi ilişkilerden bahsederken de bu değerlere yer vermiştir.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“131 adet esirleri elleri kafalarında bağlayıp kimisi ağlayıp kimisi ciğer dağlayıp “Zanca Türk” diyerek elleri cenge kısa kâfirlerin birkaçlarını kelle ve paça edip nicesi dağlara kaçıp onlara göz yumup kurtuldular.”(s. 9)

“iş görür kâfirden 9.000 kadarını, Şamoş Nehri kenarında katırcı, aşçı, başcı, oğlan, uşak bu kadar bin eli bağlı Tanrı kuluna şak şak, şukşuk öyle bir kılıç çaldılar ki insan kanı ırmak gibi akardı.” (s. 21)

“Bu mahalde hakir hayretler içinde kalıp:

‘Ey Alemlerin Yaraticısı, ‘Allah yaptığından sorumlu tutulamaz’ dır, (Kur-an Enbiya23.) Ama bu ne gizli sırdır ki 9.000 adamın canı ve kanı çıkıp gitti’ deyip şaşardım ve sustum.”
(s. 21)

“ ‘Bu hakirin başından geçen hikayedir ki eğer edebi terk ise de mazur buyurup af eteği ile üstü kapatıla.’

Bu cengden sonra ihtiyacımı gidermek için yakında insan yok diye bir gizli köşede şalvarın uçkuruna yol buldurup etek toplayıp yalnız başıma edebde ihtiyacımı giderirken

hemen hakir dal-hançer olup” (s. 76)

“Bu kasaba bir (---) deresinin kenarında ve bir geniş öz içinde tamamı 600 adet saz, kamış, tahta ve kiremit örtülü bağlı ve bahçeli, ağaçlıklı, gölgeli mesiregah, avlak dağlar ve ormanlar içinde bulunan bir verimli zeminde geniş kasaba, bir diyardır.” (s.140)

“Hele araya naip, imamlar ve nice insafli insanlar girip hepimizle barış görüş edip bol bol zahirelerimizi verip ‘Gazanız kutlu olsun’ demeye başladılar.” (s. 201)

“Süleyman bu genç oğlanı görüp merhamet denizi coşup bu oğlanı yakasından geçirip manevi oğlu edip Budin krallığını Yanoş oğlana verir.” (s. 279)

“ ‘Bir dahi etmesinler. Bunların ganimet mallarıyla azat edin, ama bunların alay beylerini azarlayın’ dediklerinde ricaları kabul edilip hepsini serbest bıraktılar.” (s. 377)

“Hemen Hüseyin Paşa bunlara merhameten 10 sığır, bu kadar pilav, çorba, yahni ve ekmek ısmarladığında” (s. 468)

“Hakir kaçarken hemen fakir oğlan,

‘Ağa beni kâfirde bırakma’ deyip bir kere gönülden ciğer yakan bir ah çekti ki ciğerim parça parça oldu.” (s. 472)

“Dizdarı sadrazamdan korkup kaçmıştı, ama 500 nefer kale kullarının suç defterleri üzerinde af kalemi çekilip herkes yakılan evlerini imar etmeye çalışırlardı.” (s. 677)

“O yiğit vezirin merhameti deniz dalgası gibi coşup Kaniye Kalesi’nin yardımına Hazret-i Hızır gibi yetişip kâfirden kurtardıktan başka tüm Kaniye gazilerinin gönüllerini alarak,” (s. 682)

“Allah’ın hikmeti kale dizdarında mahpus olan haramilerden 5-10 tane büyüklerini çıkarıp bizi yağmaya hazır olduklarında hemen iman sahibi dizdar ağa bu haberi duyup bize merhameten bir garip iş bilir adam ile gizlice bu hakire haber gönderip” (s. 712)

“Ama biz gazadan gelince gördük, tüm yaralı gazilere şefkat ve merhamet edip elsiz ayaksız olanlara tekaütler ile terakkiler ve zeamet ve timarlar verilip İslam ordusu birbirlerini cenge teşvik ederlerdi.” (s. 713)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“70-80 kadar yerden bu şehri ateşe vurdular. Nice yüz yıllık yapı alev alev olup kâfirler Nemrud ateşi içinde kalıp bazı avratlar hemen oğlunu kucağına alıp kocasıyla evinden dışarı çıkınca yakalarını ele verip esir oldular.” (s. 11)

“ ‘Sultanım, bu seferlik bunları kırmadan ise elbette şimdi ya Leve veya Litre kaleleri kurtarılmasına saadetle gidirsiniz. Bunları o kalelerde birer top yoluna koyun. Orada cenk ede ede şehit olsunlar. Yahut kaleleri fethedip suç defterlerine af kalemi çekin.’ diye yaşlı,

genç, ileri gelen, asker herkes rica ettiler. Ricaları kabul olununca adı geçen vezirler Sadrazamın ayak tozuna yüzler sürüp canları yerlerine gelip” (s. 106)

“Ama yaşlı olan adamlar yavaş yavaş, dövüp sağına soluna bakıp güçsüz kuvvetsiz kaldığından bu hakirin merhamet damarları seğiyip (kalkıp) cömertliğim tutup ‘İhtiyar esirlere birkaç akçe verelim’ diye kese çıkardığımda Üstürgonlu Boşnak Ali Zaim bu hayra engel olup,” (s. 227)

“Hakir de bu gazilere merhamet edip kale yoklaması ücretlerini almayıp ancak bir Macar oğlanı ve iki çift karabina çarklı tüfenklerini alıp” (s. 306)

“Ne çare, Han da tacı tahtı, rahtı bahtı elinden alındığına üzüldürken bir oğlu da gidip Han ağlayarak kaldı.” (s. 636)

4.1.4. İyi Niyet ve Hoşgörü Değeri

Eserde, insani ilişkilerde karşımıza çıkmasının yanında “dini hoşgörü” şeklinde milletlerarası ilişkilerde de karşımıza çıkmıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Biz sizi taburunuzla rahatça ve esenlikle kolay yoldan götürelim, bizi azat eder misiniz ?’ dediklerinde biz de yemin edip, “Azat edelim” diye ellerini bağlayıp onlara itimat edip kılavuz ettik”(s. 10)

“İşte sizin askeriniz bu mahalle yakındır. Beni azat edin sizi selamet ile götüreyim. Eğer eylemezsem, bunlar gibi beni katledin” dedi.’ Ancak o benim götüreceğim yolumdan bu arabalar gitmez, ama pek yakın götürürüm” dedi. Yemin edince kılavuz ettik.” (s. 12)

“İyi niyetli papaz ile Serdar Ali Paşa’nın görüşmesi

Bu kadar zaman Kemen Yanoş baş göstermediğinin aslı sonunu düşünüp ‘Osmanlı bana muhtaç olup yine onlar çasar ricasıyla beni kral ederler’ beklentisinde olup susup serseri gezerdi. Şimdi kral tayin ettiğinizi işitip kudurup ansızın elbette bir gece baskını eder’ diye papaz sözlerini söyleyip” (s. 90)

“bunların bağ ve bahçelerine asker bir zarar vermediler. Onun için askere kefereler sevgi gösterip şarap ile ziyafet ettiler.” (s. 95-96)

“7 adet sanatlı ve eski yapı kale gibi manastırları vardır, ama hepsi Macar kiliseleridir. Bu kiliselere asla ve kat’a el konularak cami yapılmayıp tüm bu varoшта oturup reaya kaydolunan 10.000 adet (123b) Macar küffarlarına bu kiliseleri verdiler. Bütün kâfirler evli evlerinde oturdular.” (s. 469)

“Burada Süleyman Han’ın bir camii var. Kâfirler kilise edip hala altın ile nakışlı mihrabı üzerinden bizim pederimizin hattı ve ketebesiyile ‘La-ilahe illallah Muhammedün Resulullah’ yazısı durur. Ve mimberi de durur. Küffar 72 yıldan beri yıkmamış, ama İsa ayini edecek mabedgah etmiş.” (s. 514)

“Oldukça garip dostu, yumuşak huylu ve sakin adamları var ki garip adam en fakirinin hanesinde bir sene konuk olsa, gönlünü hoş tutmaya çalışırlar. Sofrası meydanda ikram sahibi, yiğit ve muhterem gazileri vardır.” (s. 697)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Evvelâ halkı hep tüccar, garip dostu, düzgün ve dindardır. Hepsi serhadli esvabı giyip Boşnakça ve Macarca konuşur, yumuşak huylu adamları vardır.” (s. 44)

“Yukarıda konusu geçen Hazret-i Yahya nefesiyle yapılip benzetme olmasın onların Kabeleleri olan kiliseyi, Milyaş Papaz Kilise’nin bir tarafını Süleyman Han Müslüman mabedi edip bir tarafında kâfirlere İsa ayini icra etmek için puthane olmasına izin verirler.” (s. 54)

“Ve gayet garip dostu kerem sahibi, yumuşak huylu ve sakin adamlardır.” (s. 60)

“Halkı tamamen Boşnaktır ve Salih adamları çoktur. Gayet garip dostu, yumuşak huylu, halim selim adamları vardır.” (s128)

“Sözün kısası hoşgörülü adamlar iki elçiyi birer hile ve incelikle öyle orta mile getirirler ve iki elçiyi birbirleriyle buluşturup el sıkıştırıp” (s. 175)

“Bütün şehitlerin çevresine kale ve tabur hendeği gibi hendek kazmışlar, asla bir hayvan girip şehitleri çiğneyemezler.

Hamd olsun hepsini ziyaret edip ruhanîyetlerinden istimdad talep ettik” (s. 290)

“İç kalede hünkar camii ettiğimiz büyük manastıra vardım. Mihrap ve minberini bozmamışlar. Hakirin hattıyla mihrap üzerinde ‘Zekeriya onun yanına, mabede her girdiğinde (yanında bir rızık bulurdu)’ (Kur’ân, Âl-i İmran 37) ayeti hattım ve nice ibretlik

eserlerim bozmamışlar, öylece duruyordu. Bundan çok hoşlandım, ama henüz bu kilise Mesih milleti ayin yeri olup kefereler ve facereler ile dopdolu bir kale olmuş.” (s. 298)

“Genellikle ticaret ile geçinir bir alay yumuşak huylu, sakın, musalli ve dindar kimselerdir ki niceleri Allah yolunda cihad eden canlardır.” (s. 304)

“Hepsi garip dostu, gönül adamı, yumuşak huylu ve eli açık sofrası sahibi adamları vardır.” (s. 313)

“Sonra o papaz da Fatih’in kendisine bu derece izzet ikram edip her ricasını kabul ettiğine karşılık Hazret-i Resul-i Ekrem’in mübarek eli resmi sarılı Ruha’dan, yani Urfa şehrinde Azer Kilisesi’nden mübarek resim bu papazlara sargısıyla geldiğinde meğer o sarılan makrama Hazret-i İsa’nın mübarek yüzünü sildiği makrama imiş” (s. 403)

“Evvelâ şanı yüce han efendimizden sonra kalgay Giray Sultan bir uzun boylu, şahbaz ve gazi sultandır ki derviş-meşrep, herkes ile güzel geçinip ülfet etmeyi seven yüce makamlı padişah, bir Cem haşmetli yiğit sultandır.” (s. 526)

4.1.5. Hoşsohbet Olma, Sabır, Dostluk, Fedakârlık Değeri

Evliyâ Çelebi, uzun süren ve zor şartlarda gerçekleştirilen seyahatlerde yaşadıklarını anlatırken sabır ve fedakârlık değerine sıkça yer vermiştir. Seyahatlerdeki zorlukları aşmasında ise hoşsohbet olma ve dostluk değeri etkili olmuştur.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bu dere içinde çektiğimiz yağmuru Allah bilir. Bütün asker maldan ve candan bıkip yatacak yer ve duracak yerler kalmayıp rahmet yağmuru askere lanet yağmuru oldu. Oradan 5 saat yine doğu tarafa,”(s. 4)

“Hele o gece dikkatli olup o derede yattık.

Sabahleyin o dere içinde akan Şiçova Nehri’ni 113 kere geçerek canımızdan bezdik.50 yerde samakov, yani demir madenleri işlikleri geçtik. İniş ve yokuş, kaya ve sular geçmekten de nice sığır ve koyunlar kaldı. Ve 2 araba dağdan uçup parça parça oldu ve 6 adet esirimiz öldü. Daha önce arabada olan şehidimiz arabada şişip koktu.

Tanrı hakkı için bu ana gelince 21 yıl seyahatte böyle tehlikeli, korkunç ve amansız dere görmedim. Hatta bu dere içinde tam 12 saat gittik, asla kurtuluştan bir iz yok.

Kısacası bu sevda ile bu dere içinde 8 saat daha kibleye doğru gidip gece yarısı olunca bu Şiçe Deresi ağzında,” (s. 11)

“Önce Melek Ahmed Paşa efendimin hayır duasıyla sene 1071 kurban bayramının 8. günü 20.000 seçkin Tatar askeri ve 40-50.000 çatal süratli at ile hakir de yoldaş kölelerimle çatal atlara binip Allah’a tevekkül deyip Yalı Ağası Şah Polad Ağa kuvvetiyle kona göçe at etleri, talkan, kurud ve yazmalar yiye içe ordu-yı hümayundan çıkıp “ (s. 35)

“Ve bütün küçük ve büyük kefereleri eğlenceye düşkün, neşeli, sanatkâr, yumuşak huylu, dost canlısı, Mesih milleti kavmidirler.” (s. 47)

“Bu mahalde atlarımıza yem kestirip sabahleyin Tanrı’ya sığınıp potlar, salları ve tulumlarla tekrar Tise Nehri’ni yüz bin sıkıntı ve zorluk ile geçtik.” (s. 56)

“Nice bin çeşit görüş ve fikirleriyle Erdel diyarı askerin kalabalığından ayaklar altına kalıp karanlık uzun geceler dostların ışığıyla sanki aydınlık gündüz olurdu.” (s. 93)

“Sonra yine Melek Ahmed Paşa efendimizle Belgrad şehrine gelip 120 gün tüm Belgrad ileri gelenleri ile zevk u safâda iken” (s. 116)

“Oradan Kırraba Yaylası’nı yüz bin sıkıntılar çekerek aşip 9 saatte,” (s. 119)

“Bey bu hakiri karşılamaya çıkıp bizi kale içinde Dizdar mektuplarını verdim, okuyunca çok sevindiğini gösterip, ‘İnşallah 10 güne dek borcumuzu dinimizin hakkı için ödeyip sizi yollar’ hakire hamam ücreti bir kese ve bir kat giysi verdi. Ve 30 adet yoldaşıma ve hizmetçilerime onar gurusu verip her an sohbetleri şerefiyle şereflenip ara sıra Busatlar adlı köyde Yusuf Beyzade saraylarına gidip eğlenirdik,” (s. 121)

“Her iş, vakt ü zamanı gelince olur” diye Kotur’a gitmekten vaz geçip Podgoriç’den kuzey tarafta yarım saat uzak bir tepe üzerine hakir çıkıp,” (s. 130)

“Burada bir gece daha paşa yanında konuk olup Melek Ahmed Paşa efendimizin borç olarak verdiği mal için Yusuf Beyzade hakire 13.000 gurusluk Venedik altınlarını mahkeme huzurunda verip hüccet-i şer’iye geçip hakir, beye temessükleri verip temessükleri alınca bey, Melek Paşa’ya hediye olarak 3 Freng kölesi, 20 adet altın zarflı saatler, bir inci tesbih, 40 top diba 40 top Ceneviz kadifesi ve murassa kırmızı mercan kabzalı hançer verip bunlar da dostluk mektubuna kayd oldu.” (s. 132)

“Daha sonra İştib şehrin tüm ileri gelen zarif, şair ve safâlı dostlarıyla vedalaşıp ve nice hediye ihsanların alıp kuzey tarafa gidip.” (s. 139)

“Bu köyde Balı Bey hanesinde konuk olup padişahane zevkler edip ayandan Korucuoğlu’yla da dostluk kurup can sohbetleri ettik.” (s. 141)

“Hakir de tüm safâlı dostlar ile bu kaplıcaya girip biraz dinlenip dönüşte avlanak yine Düşeniçe kasabasına gelip bir gece daha konuk oldu. Ertesi bize şehir ayanından eski dostlarımız bu hakire 100 adet pür-silah namlı yiğitler koşup bütün dostlar ile vedalaşıp doğu tarafa.” (s. 143)

“Şeyh Şakiri Efendi, Sofyalı Balı Efendi halifelerinden mübarek bir kimse imiş.” (s. 147)

“Evvelâ bismillah ile İstanbul’dan çıkıp yol alarak ve nice şiddetli sıkıntılar çekerek, kar, tipi ve yağmur zahmetlerini çekerek.” (s. 182)

“Oradan sabahleyin Ferruh Ağazadelerle ve diğer dostlarla vedalaşıp yine Alman Ungurus gazası yoluna çıktık.” (s. 189)

“Bu Vidin şehrini de seyredip tüm dostlar ile vedalaşıp giderken” (s. 216)

“oradan kalkıp 4 saatlik yeri 8 saatte çamur deryası karıştırarak yüz bin çeşit sıkıntılar ve zorluklar çekerek 8 saatte,” (s. 218)

“Peçoy Kalesi ardının kuzeyinde bir dağlık, ormanlık, gülistan, ağaçlık ve gölgelik içinde asla güneş tesir etmez bir gölgeli yeşillik yerde, dağ eteğinden inen nice yüz adet akarsular kenarında salkımsöğüt, çınar, ardıç, şimşir ve ıhlamur adında çeşitli ağaçların gölgelerinde nice yüz yerde çemenzar yeşillik yüksek mastabalar üzerinde selsebil, havuz ve şadırvanlar fiskiyelerinden fişkırıp bütün dilberler yaran ve dostlarıyla cavk cavk köşe-be-köşe maksurelerde içip eğlenip can sohbetleri ederler. Ve akarsular üzerinde içleri hoş kokulu baharat ile dolu kuzuları şişlerine takıp dolarlar Mevlevi gibi dönerek kebab pişirip yerler. Böyle bir Acem hıyabanı gibi bir mesiregahdır ki övgücüler onun övgüsünde eksik kalırlar. Pak toprağı o kadar güzeldir ki çini ustası gibi kase ve testiler yaparlar. Kısacası bu mesire yerinin her cihette güzelliğe, hoşluğu, zarıflığı ve binlerce bülbülün güzel nağmeleri övgüler hariç ve beyandan uzaktır.” (s. 257 – 258)

“Bu ziyaretleri edip tüm safâlı dostlar ile vedalaşıp Peçoy’dan doğu tarafa kah bayırlar, kah sahra ve ormanlar geçip” (s. 260)

“Yüzücü olanlar havuzun ta ortasına atlayıp yüzerler, herkes aşık maşuk ve safâlı dostlarıyla sarmaş dolaş olup tazelik çağlarında gülüşüp oynaşıp eğlenip safâlar ederler.” (s. 321)

“Bu malade Haseki Mehmed Paşa oğulluğu Freng Beyzade beyaz kısrak üzere elleri ve kolları dirseklerine dek kan, terkisinde 4 adet kelle, kılıcı çıplak gözleri kızmış bu hakirin yanına gelip:” (s. 393)

“Hamd olsun metrise girmek ferman olunmadı, ama Hak bela versin gece ve gündüz top serpintisinden, top güllesinden, muşkat ve darpzen topları darbından bir an rahat durmayıp sonunda çadırlarımız içinde hendekler kazıp sağlığımızda kabre ve cehennem çukuruna girip gece gündüz cehennem azabı çekerdik.” (s. 420)

“Hatta bir tane ağanın bir çadırı sağlam kalmayıp parça parça ve lime olup bütün çadırlarımız Hindi Baba hırkalarına döndü. Ne çare, herkese böyle vezir fermanı olundu.” (s. 421)

“Ama Allah’a ayandır hiç kimsenin çadırında kilim, kebe, keçe ve ihram kalmayıp yüksüz, eşyasız kaldık, ama çadırlarda da döşemeler kalmayıp herkesin çadırı güreşçiler meydanına döndü.Hatta atların yem torbaları ve çulları da kalmayıp atlar yaldak, sublak ve çıplak kaldı.” (s. 426)

“Çavuşbaşıya, Mehmed Efendiye ve hakire,

‘Siz Allah’ı severseniz oturunuz, enikonu kahvaltınızı yiyiniz.Ben şimdi beklim yine gelirim’ deyince Mehmed Efendi eydir:

‘Sahipsiz çadırdan n’ işleyelim? Biz senin cemalini görmeye geldik, biz de gideriz’ diye naz ettiler.

‘Yok istemem, beni severseniz meclisi bozman şu mükellef kahvaltıyı yiyin’ dedi.” (s. 440)

“İşte fakir Şemizade Reis’in ve İbrahim Paşa dostun şehitlik sebepleri böyle olmuştur. Ancak her biri gerçeği bilmeyip bu yüzden nakleder, ama Allah bilir ve tanıktır ki Ösek Kalesi’nde ilk defa, alay gösterdiğimiz gün bildim ki bu İbrahim Paşa’yı bu sadrazam katl eder.” (s. 442)

“Cemapur kavmi gibi derinti askeri hakir görünce fırsat ganimettir. diye kölelerimle ‘Önce yoldaş, sonra yol’ deyip bütün bu kadar haşerat ile Uyvar’dan güney tarafa Litre Nehri kenarıyla 4 saat gittiğimizde” (s. 470)

“Allah’a hamd olsun bu zayıf, nahif, kul bu gazaya gidip gelinceye kadar bir gün ah demeyip, hizmetçilerime de bir kere vah demeyip sağlık ve esenlikle çadırıma gelip (---) adet mahbub oğlanlarımla,(---) adet işlenmemiş inci ve açılmamış gonca kızlarımla,(---)

adet belen belli katana atlarımla, bir hinto arabamla ve bu kadar değerli mallarımla Allah'a yüzlerce şükür edip diğer diğer hizmetçilerime gelip kavuştum.” (s. 494)

“Tüm sadrazam ağalarına kışlalar verilip hakire de İbrahim Kethüda efendimizin yanında bir konak verilip gece gündüz sadrazam ve düstur-ı muazzam efendimizle ve İbrahim Kethüda efendimiz ve diğer büyük efendilerimizle Hüseyin Baykara sohbetleri edip gecemiz Kadir ve gündüzümüz kurban bayramı günü olup çektiğimiz şiddetli sıkıntıları ve yol zahmetlerini unutup sabah akşam AleminYaratıcısı'na hamd ü sena ederdik, vesselam.” (s. 521)

“Yine efendilerimizle o kışlıkta can sohbetleri edip zevk u Safâlar ederken 1074 tarihi Recebinin 1'inde (29 ocak 1664) şiddetli kış günlerinin zemherisinde cihanı kar rahmeti kaplayıp” (s. 526)

“Bu menzilde o gece çekilen şiddetli soğuk azabı bir tarihte çekilmemiş ve görülmemiştir. İnşaallah ahirette cehennem ehline böyle tipi boran azabı olmaya. Ama Cenab-ı Kibriya'nın hikmeti var, ezeli hikmetinden sorulmayıp 'Allah yaptığından sorumlu tutulamaz'dır (Kur'an Enbiya 23). (s. 528)

“Bu şehirde 3 gün zevk u şevkler edip tüm ahbap, dost ve aşıklar ile,Şeyh Efendi hazretleriyle ve hanemiz sahibi Zaim Cafer Ağa ile vedalaşıp ve yarar yoldaşlar alıp” (s. 540)

“Her köşesinde nice bin sadık aşıklar sevgili ve dostlarıyla hikayeler anlatarak ve güzel seslerle musiki fasılları ederek sabah akşam taraf taraf Hüseyin Baykara meclisleri olur.” (s. 555)

“Bu kaleyi gezip dolaşıp sonra nice safâlı dostlarımızla atlara binip Nova'dan 3 saat doğu tarafına gidip Jobçayaylası'na 3 saatte güçlkle çıktık. Bir yeşillik,otluk,ağaçlık,güllük ve kuşlak içinde çadırlarımızı kurup Aynu's-safâ adlı bir Kevser suyu yanında Sultan Bayezid'in sofası üzerinde konup o gün o gece has sohbetler edip semiz yayla kuzuları ve nice çeşit alabalıkları yenip buz parçası gibi berrak sular içip sonsuz hayat bulduk.” (s. 592)

“O gece Foça şehrinde can sohbetleri edip sabahleyin Foça'nın tüm ileri gelenleriyle, genç ve yaşlı, herkesle vedalaşıp oradan yine güney tarafa dağlar ve taşlar aşarak” (s. 608-609)

“Oradan 5 saatte Zalom Yaylasını şiddetle sıkıntı ve acılar çekerek, taşlıkları aşarak Nevesin Ovası'nı güvenle ve rahatlıkla geçip,” (s. 610)

“Tüm dostlar ile vedalaşıp yine kuzey tarafa Neretva Nehri kenarıyla giderken” (s. 624)

“Bu kaleyi de gezip dolaşıp nice yaranlar ile vedalaşıp sadrazama yetişmek için” (s. 674)

“Paşamız Yentür Hasan Paşa ve Kanije gazileri şu ana kadar 6.000 asker ile gece gündüz ceng edip küffarı Kanije Gölü’ne komadılar. Ölesi adlı varoşa ve Bereklik adlı mahalleye kâfiri uğratmadılar ve aşağı suya beraber topları da atmadılar. Gece gündüz bütün gayretleriyle çalışıp öyle candan savaşır ki Sultan Ahmed zamanı yine bu Kanije’ye Tiryaki Hasan Paşa yedi kral ile böyle ateşli savaş etmemiştir. Feryadımız zahire azlığıdır. Bir aydan beri yardım gelmeyip nice yüz gazilerimiz top güllsinden şehitlik şerbetinden içip cennete gittiler,yaralılarımız aç ve muhtaç oldular ve nice yüz adet insanımız açlıktan öldüler.” (s. 679)

“Kanije’de Yentür Hasan Paşa ile kaldım ve tüm Kanije ayanı ile dostluklar kurup Kanije’yi gezip dolaşmaya başladım.” (s. 683)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Hakir de hemen onun koşunuyla (alayıyla) bile koşundaş, sırdaş, haldaş ve yoldaş olup Kanije Kalesi altından Allah’a tevekkül deyip,” (s. 3)

“Hakir vilâyet valisi Yentür Hasan Paşaya konup Sadrazam’ın çolak olan Müezzın Ahmet Çelebi’si ile can sohbetleri ettik.” (s. 22)

“Evvelâ Kanije’de bütün dostlar ile vedalaştık.” (s. 32)

“Daha sonra Kapoşvar’dan kılavuzlar alıp bütün dostlar ile vedalaşıp doğu tarafa yarım mil kadar giderken” (s. 39)

“Kısacası cihanda sadık dost ve sevgili yoldaş dost lazım imiş. Nice adamlar hakiri bilip,

‘Bre kon (bırakın) şu adamı, biz biliriz, beri geçsin, at değıştirsın.’ diye Eğrikapılı Oruç Çavuş’un çırağı Ali Çavuş.” (s. 79)

“Büyük ateşler yakıp esvaplarımı kurutup sıcak yemekler yedik, dinlendik ve Kazancızade ile can sohbetleri ettik.” (s. 92)

“Nice çeşit düşüncelerden sonra hemen yine Osmanlı Ordusunu kollayarak gitmek makuldür. diye karar verip durdum. Ama ‘Önce yoldaş, sonra yolculuk’ sözü üzere bize de yoldaş lazımdır deyip,

‘Haberin sıhhatini Lokman’dan aldım’ diye askeri gözetlemeye alıp dururken Allah’ın hikmeti bizim silahtar sipahisinin başhalifesi Gedüslü Mehmed Efendi’nin saracı Mustafa, Demiroğlu ve Kara Ali adlı 12 adet eski dostları görüp canım yerine geldi.” (s. 101)

“Hakir tüm Belgrad halkı ile ve Hacı Mustafa Paşa Efendim ile vedalaşıp Sadrazam da göç davulları çalıp kuzey tarafına doğru 2 saat gidip,” (s. 108)

“Oradan kalkıp bütün dostlar ile vedalaşıp yine batı tarafa 5 saatte,” (s.128)

“‘Padişahım, yerinde sabit-kalem ol. Cenab-ı Kibriya’nın şimdi ihsan ve inamını görürsün.’
Der Koca Solakbaşı:

‘Padişahım elem çekme, deden Süleyman Han ile Mihaç sahrası cenginde biraz böyle küffar galebe yüzünü gösterip sonunda kâfirler bozulup kâfirlerden bir can kurtulmadı, sabır’ deyip padişaha teselli verdiler.” (s. 152)

“Ertesi gün Zoza Vezir’in oğluyla gayet yakın dost olup onun sebebiyle Beç Kalesi’nin tüm cebehanesi, mühimmatları, levazımatları ve toplarını seyrederken büyük bir cebehane içine girdik.” (s. 270)

Ama gördüğümüz, yüce devlet ve bereketli belde olduğundan vakarlı çasarın her ne kadar güvenilir musahip nedimleri ve ne kadar vezir ve vekilleri var ise onların hepsiyle tanışıp dost olup onlardan haber aldım ki” (s. 283)

“Sonra vilâyet valisi Küçük Mehmed Paşa efendimizin sarayında konup sohbetleri şerefiyle şereflenip 3 gün can sohbetleri ettik.” (s. 299)

“Velinimetimiz Mustafa Paşa hanesinde konup kendileri ile tam bir hafta zevk ü safâlar ettik. Raba seferi senesinde kendine sattığımız 2 adet kaptan oğlu ve yüzbaşı esirlerimizin kalan akçeleriyle 50 adet bahadır, cesur ve namlı kılavuzlar alıp bütün dostlar ile vedalaştık.” (s. 300)

“Orada da bütün dostlarla vedalaşıp güneş tarafa çöller içinde Allah” (s. 304)

“Bunlardan mamur ve müzeyyen biri paşa sarayı Meram Bağı’dır. Bunda bir hafta kalıp meramımıza erip can sohbetleri ettik.” (s. 308)

“Bütün şehrin maarif erbabı safâlı dostlarına dinlenme ve sohbet yeri bir Havarnak köşküdür.” (s. 311)

“Buradan doğu tarafına dağlara yarım saatte dert, bela ve sıkıntılar çekerek kah atlar ile ve bazen de yaya çıkıp,” (s. 324)

“Şehir ileri gelenlerinin bazı zarifleri bu cihannüma kule köşküne çıkıp can sohbeti ederler.” (s. 328)

“Hamd olsun, kralı burada bulup bir büyük divanda bu hakirle buluşup ‘Hay Evliyâ Çelebi, hoş geldin.’ Diye tazimler etti zira (---) tarihinde Ali Paşa ile Erdel’in ta Tise Nehri kenarına veya Seykel Vilâyeti’ne varıp geldikten sonra Udvarhel Kalesi altında bu keferenin elinden Melek Ahmed Paşa efendimiz yapışıp Serdar Ali Paşa’ya götürüp büyük divanda müstakil kral olup efendimiz Melek Ahmed Paşa’nın asaleten çerağı olduğundan eski hukukumuz vardı. Şimdi bize bir hayli izzet ikram edip yanında beraber tahta oturttu. Varat Veziri Hısim Mehmed Paşa’nın ve Yanova Veziri Cerrah Kasım Paşa’nın dostluk mektuplarını elden ele verip okunduğunda ayağa kalkıp çok hoşlanıp,

‘Niçin sizin varat’a yakın garip Seykelhit Kalesi’ni ve benim Adorban Kalesi’ni yıktınız ? Yazık, çok yazık, size bir gün lazım olurdu’ deyince hakir,” (s. 366)

“Hakir bu Yeni Palanka’dan bir gemiye kılavuzlarımla ve şehir ayanıyla gezmek için binip Tuna’dan karşı kıble tarafına Tuna Nehri’ni geçerken sıkıntılar ve şiddetli rüzgarlar çekerek bir milde karşıya geçip,” (s. 372)

“Ertesi gün gezip dolaşmak için birkaç kafa dengi dostlarla yine Tuna gemisine binip Tuna Nehri ile batı tarafına baş yukarı sıkıntı küreğini çekerek 5 saat gittik.” (s. 373)

“Şimdi çarşıdan bazı mallar alıp nice eski dostlar ile görüşüp oradan yine gitmek için Eflak tarafında Kalafat Köyü’nde yatıp” (s. 394)

“Şimdi Çelebi Hasan Paşalı Çerkes Ömer Ağa’da 3 gün 3 gece sohbetler edip iki Ömer Ağalardan ve Niğbolu Müsellimi Mehmed Ağa’dan Eflak beyine hitaben dostluk mektupları ile hediyeler ve kılavuzlar alıp bütün dostlar ile vedalaşıp” (s. 397)

“Burada tüm hayatta olan dostlar ile görüşüp kale ağasından kılavuzlar alıp doğu tarafa giderken” (s. 423)

“Gedik Ahmed Paşa eliyle. 7 kere bu kaleye sefer edip sekizincide 7 bin yeniçeri kırdırıp fethetmiştir.” (s. 495)

“Cana yakın insanlarından görüştüğümüz dostlarımızdan can kardeşimiz Tat Eli Ağası Tanburi Ramazan Ağa, Katib Hasan Efendi, Ali Han, Memiş Han, Çolak Dedes Ağa, Corgunalı Mustafa Ağa, Ebu Ahmed Ağazade Çelebi ve nice yüz dostlar var.” (s. 521)

“Ama özel sohbetlerinde ‘Meclis emanettir’ deyip beraber oturduğu, konuştuğu, dert ve zevk ortakları bir nice güneş ve ay parçası mahub ve mahbube Çerkez, Abaza ve Gürcü

cüvanlarından üstad hanende ve sazendeler daire[tef],tambur,santur ve çenk ve rebaplarını ellerine alıp musiki ilmine göre kaviller okuyup darb-ı fetih,nim-devir ve nim-sakil usullerinde aslı ve ferî ile 12 makamı,24 usulü ve 48 terkibi icra edip Hüseyin Baykara fasılları ettiklerinde dinleyen dostlar parmaklarını ağızlarına götürüp hayran kalırlar.” (s. 528)

“Emir Efendi ve oğlu Seyyid Çelebi arif, zarif, dost, hoş-sohbet, tatlı dilli, hafif bir zat, gerçekten şerif çelebidir.” (s. 579)

“Evliyâ kazakdaş yoldaşım, safâ geldin’ deyip boynuma sarılıp nice bin çeşit sözlerle gönlümü okşayıp buyurdular ki, ‘Evliyâm, bu kışı burada edip can ve han sohbetleri edelim’ deyip hakire bir oda döşeyip iki köle ve iki adet corga atlar bağışladı.” (s. 589)

“Selim Han müstakil padişah olup sadık dostu, arkadaşı olan Temrik Bay’ın ricasıyla bu Temrik Kalesi’ni” (s. 600)

“Bu 4 adet abıhayatları atlar ile sıkıntılar çekerek geçtik.” (s. 622)

“Bize çok çok saygı gösterip bir konuk evi verdi. Ve 3 gün zevk edip 1056 (1646) tarihinde bu şehre geldiğimizden beri kart koca bugünkü Acem dostları sıhhatte bulduk.” (s. 682)

“Hakir bin bin hamd edip ‘iyi uygun dost, yoldaş bulduk’ deyip hamd ettim.” (s. 689)

4.1.6. Gayretli Olma, Kararlı Olma, Çalışkanlık, Sorumluluk, Zamanı İyi Kullanma Değeri

Evliyâ Çelebi ve yanındakilerin seyahatler, savaşlar, seferler sırasında karşılaştığı zorluklara rağmen vazgeçmeden devam etmelerini sağlayan değerler olarak eserde geniş yer tutmuştur. Ayrıca tanıtılan yerlerdeki insanların belirleyici özelliği olarak kullanılmıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“tarihinden Sultan Mehmed fermanıyla Köprülü Vezir ile Seydi Ahmed Paşa fethidir”(s. 2)

“Ama bu kötü haberden Serdar Ali Paşa hoşlanmayıp bu mahalde Seydi Ahmed Paşa’yı katlettiğine pişman olup üzüntüyle tütününü içerek giderdi, zira Seydi merhum askerın kalb kuvvetydi ve kâfiri sındırmış idi.” (s. 20)

“mükellef bezirgan hanları ve süslü çarşı pazarı var ki bütün kadınlar alış veriş edip kocaları birer işle meşgullerdir.” (s. 23)

“Tüm müslüman gaziler ile bu pis leşleri seyredip böyle büyük bir gazada bulunduğumuza bu hakir hamd edip efendimiz Gazi Seydi Ahmed Paşa ruhuna Fatiha okuduk. Gerçekten de büyük gazamızdır ki ‘Bu Rabbimin lutfundadır’ (Kur-an, Neml 40.)” (s. 23)

“Buraya kadar batı tarafının gah sağını ve gah solunu alan talan ederek çekinmeden sakınmadan konup göçerek yiyip içerek gidip Şafii vaktinde Sakmar Kalesi belli olup tüm askere tembih olundu.” (s. 36)

“Çepçevre 2 kat kale duvarı ve kale dışında Kahkaha Seddi gibi sağlam tabyaları, kirpi gibi balyemez toprak ile bezenmiş ve çeşit çeşit hile ve şeytanlıklar ile döşenmiş sağlam hisardır ki geçmişin ustaları bütün güçlerini sarf edip bu hisarda öyle ustalıklar etmiştir ki zamanımız ustalarının o şanı yüce yapıya denk bir hisar yapmaya güçleri yetmez.” (s. 45)

“Omelekler toplantı yeri olan o gönül alan kilisenin tavanı ve döşemesi çok sanatlıdır. O asrın hüner sahibi ustaların bu kiliseye yüz sanduka saf altın sarf edip nice bin renkli ibret verici sanatlar icra edip bu Mesih mabedgahı kilise öyle tatlılıklar ve incelikler etmiş ki felek atlasında öyle bir kargerlik Menuçehr’den beri bir eski mimar etmemiştir.” (s. 48)

“danışmayı bir yere koyup dua ve sena olup karar verildiği üzere her ocağa sıkı tembih olunup” (s. 71)

“Bu mahalde tüm İslam askerine,

‘Sabah sultan cengi be hakan savaşıdır, gafil olmayın. Atlarınızı bir iyi saklan ve silahlarınızı yoklan ve gafil yatman’ diye çavuşlar tembih edip tellallar bağırıp her yöne karakollar tayin olundu.” (s. 71)

“Melek Paşa kethüdası Yusuf Ağa karakolda yüz aklığı ettiği için iki hil’at biri biri üzere giyip başına bi şahin kanadı çeleng sokup hepsinden önde ve seçkin oldu.” (s. 87)

“7. günde İslam ordusuna büyük bir alay ile gelip bu kadar bin kâfir kellesi mızrak süsü olup sanki bir orman gibi sıyrıklar üzere kelleler gelip serdar-ı muazzamın otağı önünde tüm kelleleri yuvarladılar. Serdar Ali Paşa sevincinden Küçük Mehmed Paşa’ya 2 kürk giydirip beline bir murassa kılıç, bir hançer, bir çarkab okluk verip başına bir şahin kanadı sokup,

‘Bre benim küçük Mehmed arslanım, padişahın ekmeği sana helal olsun’ deyip (---) Eyaleti’ni bağışlayıp telhis ile Kemen Yanoş’un öldürüldüğü müjdesini ve kral tayin olduğunu haberlerini Der-i devlet’e gönderdi. Ve,

‘Her kim beni severse Mehmed Paşama hediyeler versin’ deyince

O an kral da rakibi Kemen Yanoş'un öldüğü sevincinden küçük Mehmed Paşa'ya 15 kese bir samur,100 araba zahire ve 10 araba değerli kumaşlar verip Küçük Mehmed Paşa bir sıradan beylerbeyi iken yiğitliği sebebiyle bir anda İskender kadar güç sahibi oldu.Zira Kemen Yanoş Kral'ın hazinesi, çadırı, cebehanesi, diğer eşya ve mühimmatlarına sahip olup bir kimse sormayıp müdahale olunmadı,hemen 2.000 kese nakit talar gurusu ve 10 kese Ungurus altını var idi,diye yakalanan esirler nakl ettiler.” (s. 92)

“tüm kaleleri Nemrud ateşi ile yakıp tutunamayıp kararları kaçmaya dönüp uğursuz memleketlerine gittikleri haberi Serdar Ali Paşa'ya gelince hemen o anda kendinde güç kuvvet kalmayıp gayretinden sanki cansız olup “Bismillah gaza niyetine” deyip o demde dem çekmeyip etek toplayıp padişah divanına Budin Veziri İsmail Paşa'yı katına çağırıp, ‘Tez durma benim karındaşım Budin Eyaleti’ne bu anda kalkıp 3 konak bir edip Budin serhatlerine yetiş ‘

(26b)bir büyük divan edip danışıp Nemse çasarından intikam almak için tüm Tatar askerlerini ve bütün Eğre, Varat, Tımışvar, Sirem ve Semendire eyaletleri askerlerine ve gazilerini Nemse vilâyetini vurmayı, yağmalayıp yurtlarını yakmayı ferman etti.” (s. 94)

“Seraskere hazineyi teslim edip 17 kişi serdar divanında hil’at-i fahireler ile seçkin kılındık” (s. 102)

“Bir sınıfı gölünde balık avcılarıdır; bir bölüğü askeri taifesidir; bir zümresi kara deniz tüccarlarıdır; ve bir fırkası sanat ehlidir bir kısmı suhte ulemalarıdır; ve bir kavmi bağcıdır, zira 23.000 adet bağları vardır. Çok iyi rençberlik edip işlerine ve kazançlarına mukayyet cesur ve yiğit Arnavut gazileri var.” (s. 126)

“Hakir bu kasabayı da gezip Melek Ahmed Paşa efendimizin malı tahsil oluncaya kadar burada konuk olmak gerektiğinden vakit kaybetmek olmasın diye hakir,” (s. 128)

“Hakir doğru paşalara özgü saraya ağırlığımla varıp o an mektupları, arz ve hüccetleri, bütün malı ve tüm hediyeleri 3 sancak beylerinin defterleriyle hediyelerin hepsini Paşa huzurunda hazinedara teslim ettiğimde Paşa,

‘Evliyâm, gerçekten de mertsin, sadık dostum, akrabam ve sır ortağımın, iyi yerinde yetişin’ deyip hakire o an bir kat elbise ve bir seraser hil’at giydirip bir kese Bundukan gurusu verip bol bol hayr dualar edip hizmetçilerime onar altın, birer çuka ve kumaş bağışlayıp elini öperek şereflenip Yakub Çavuş adındaki velinimetin hanesine konup olup 3 gün Sofya şehrinde oturduk.Allah’a hamd olsun yüzümüzün akıyla emaneti teslim

ettiğimde sanki Demavend Dağı yükünden kurtulup çok sevindim ve akranlarım arasında efendimiz yanında seçkin oldum.” (s. 147-148)

“Merhum Melek Paşa, Sultan Ahmed’den sonra Sultan Mustafa zamanında delikanlı yiğit olup iki kere kilar-ı hassada Sultan Mustafa’nın tahta çıkışlarında hizmetinde bulunmuştur” (s. 175)

“İnşallah Taala padişahımın yüce himmeti ile bir mihrap, bir minber, bir müezzin mahfili ve bir vaiz kürsüsü yapayım ki cihanı gezen seyyahlar görmemiş olalar’ders. Süleyman Han Ustolni-Belgrad gazasına gidip gelinceye kadar bir mihrap ve bir minber etmiş ki bu da diller ile söylenmeden, kalemler ile yazılmadan uzak Gazi Mimar Sinan işi bir ihtiyaç sahipleri kiblesi ve bir dua edenler yeridir ki hala Muhammedi ayin edecek Müslüman ibadet makamıdır.” (s. 361)

“Canım baba, biz alem seyyahı ve beni adem ve nedimiyiz, bari bunu da görmüş olalım. Her ne olacaksa olur’ dediğimizde,” (s. 367)

“Tüm bölükbaşları ve ağalara Çerkezler gönderip gönüllerini hoş ederek gece yarısı geçince kendileri kalkıp eline Dımişk topuzunu alıp askeri içinde gezip,

‘Uyuman gaziler, bir gecelik n’olsa gerek, pek durun ve yek durun’ deyip herkese yüz gösterip tembih edip yine merkezine geldi.” (s. 384)

“Yine o gün İslam ordusunun cebeci, topçu ve yeniçeri gazilerinden terakkiler ile 10.000 adet seçkin , ‘Benim, başkası değil!’ diyen gazilerden savaş erleri,” (s. 445)

“Yine o gün Eflak ve Boğdan kefereleri toprak sürmeye memur, olduklarında bu kusurlu hakir o gün insanın gayreti dağları deler, sözünün gerçekliğini gördüm. Allah’a ayandır Osmanoğlu’nun derya gibi askerinin yirmi günden beri Demavend Dağı ve Bi sütun Dağı gibi sürülüp yığılan dağı Eflak,Boğdan ve Kazak kâfirleri bir günde devirip sanki bir toprak deryası yürüyüp Uyvar Kalesi’ni toprağa gömeyazdı,” (s. 445/446)

“Kiremitçi Ahmed Ağa ki Kadızade İbrahim Paşa’nın Ciğerdelen Savaşı’nda yarar ve namlı kethüdası idi, hendese ilminde ve mimari ilminde zamanın seçkini ve bilgili bir kimse olduğundan kalenin bakım ve onarımına onu mutemet edip Asitane mimarbaşılığı sözü verilip hil’at-i şehriyari ile şereflenip kaleyi imar etmek için canla başla çalışmaya başladı.” (s. 460)

“Hemen hakirin kararı kalmayıp İbrahim Kethüda’dan ve Defterdar Ahmed Paşa’dan izin alıp salt ve yüksüz Tatar gibi 3 kölemler ve 6 baş atımla “Bismillah gaza niyetine” deyip Uyvar ‘dan (126a) batı tarafa Nitre Kalesi’ni geçip” (s. 478)

“Ta ki her balmumu yerden 3 karış yükseldiği sırada olgunlaşır sıcaklığın şiddetinden erimeye başlayınca o diyarın kâfirleri mevsimini bilip bütün çoluk çocuklarıyla dağlara, bağlara ve tarlalara çıkıp çeşit çeşit balmumlarını devşirip balmumu yaparlar. Beyaz kafurlarından insan suretleri yapıp satarlar ve türlü türlü putlar yapıp putlara taparlar.” (s. 486)

“Nagban ile Acem ‘den bile gelip bu mahalde kabilesiyle yerleşir, Alman dağlarında fil kadar bir ayı tutup tam 40 sene bu ayı Macaristan’da oynatıp çok para kazanır, aşireti ve soyu çoğalarak bu mahalle kazandığı ayı malıyla bir kale yaptığundan ayının ismiyle bu kaleye Leve diye isim kor.” (s. 506)

“Bosna Eyaleti askeriyle Bosna Veziri Köse Serdar Ali Paşa’ya Budin kışla ferman olunup Budin’de işin sonuna kadar kalıp orada öldü, Allah rahmet eylesin.” (s. 519)

“Hepsi kılıçları ve tüfengleriyle gezip çalışıp kazanır bir alay mücahit gazilerdir” (s. 551)

“Çocukları gayet kavrayışlı olup akıllı, olgun ve zeki tabiatlı olurlar ki nice manzum kitapları tamamen ezberlemişlerdir.” (s. 562)

“Bu kasaba halkı gece gündüz asla huzur bulamayıp kılıçları bellerinde, Tüfengleri ellerinde ve Allah Allah sesleri dillerinde ta sabaha dek hazır olup karakol bekleyip kahice Kotur kâfiri Uskoklarını esir eder bir alay garip namuslu gazilerdir.” (s. 564)

“Bütün tarihleri tüm milletler içinde muteberdir, asla yanlış yazmazlar. Hatta bir tarihçisi bir kitap yazsa bütün papazlar o tarihi ve kitabı okuyup yanlış bir söz yoksa, aşırılık yoksa bütün papazların oylarıyla ve 12 banın mührüyle imza olunup sonra bu kitabın basılmasına izin verilir. Gayet araştırmacı, incelemeci, yıldızlar ilmi sahibi kahin cerrah, fassad (kan alıcı) ve iyi tarihçi kefereleri vardır.” (s. 575)

“Her gece gözcüler, bekçiler ve kapıkulu yeniçeri neferleri ‘Allah yeğdir yeğ’ deyip ta sabaha dek nöbet bekleyip uyanık olurlar, tüm kale ağalarıyla yeniçeri ağası kale duvarları üzerinde kol dolaşır bekçilerden uykuya dalmış adam bulurlarsa 80 değnek ile uykularını açıp uyandırır.” (s. 590)

“Gazilerimizin cana başa kalmayan serdengeçti yiğitleri bir araya toplanıp danıştılar. Beşer onarı birer yere gelip hepsi gündüz gözüne Allah Allah deyip kalenin suyu altına girip” (s. 597/598)

“Ovasının çevresinde olan köylerin halkı kabaktan ve ağaçtan kayıklar ile bu gölde gezip kuyulardan çıkan sayısız balıkları avlayıp Gabele tuzuyla tuzlayıp salamura edip vilâyet vilâyet götürüp satarlar, kendileri de yerler,” (s. 616-617)

“Gerçekten de geçmişin yapı ustaları bütün güçlerini sarf edip becerilerini göstermek için bir kayadan bir kayaya bir kemer yapmış uzak bir mesafeden bu köprüye bakılsa hemen çarktan çıkmış yüzük gibi yuvarlak durur benzersiz bir geçiş yeridir. Bunda olan tasarrufları, tatlılık, incelik ve mimarlığı, bu yeryüzünde böyle bir işçilik ve beceriyi geçmişin hiçbir mimarı etmemiştir.” (s. 628)

“Kalelerimizi Nemse kâfirleri alıp içine asker koyduğunun haberini Erdel kralı Der-i devlete bildirdiğinde Allah’ın hikmeti Süleyman Han fazlaca yaşlı olup nikris ve herem hastalığına yakalanmış ve daha nice müzmin hastalıklarla uğraşmaktaydı. Ama yine padişahlık gayretini elden komayıp 973 senesi Şevvalinin 9. Günü Süleymani seraperdesini Çırpıcı Çayırı adlı ovada kurup” (s. 656)

“Pes öte tarafa Selim Han’a ılgar ile giden Hasan Çavuş adındaki namlı güvercin gibi uçan ulak, Sigetvar’dan yıldırım gibi seğırtip Gelibolu’dan boğazı geçip bir an uyku yüzü görmeyip var kuvveti pazuya getirip Sigetvar’dan 8. Günde Kütahya’da Selim Han’a cülus müjdesi telhisini ulaştırınca” (s. 666)

“Ama Süleyman Han kale alan, zaman padişahı olup bu hisarı kuşatıp,döve döve feth olunmadığı gönül yarası olmuş,bu yüzden ağları şiddetlenip ölüm sebebi bu sağlam kale olmuştur” (s. 671)

“ ‘Her zaman bu alçak dünyada kişinin isteğine uygun bir şeyi ber-karar olmaz’ deyip bu şiiri okudu. Mısra:

Tecri’r-riyahu leyse kemateştehi’s-süfün.

Deyip çok üzülüp gözbebeklerinden sicim gibi yaşlar aktı.” (s. 680)

“Eski zamanda bir fakir domuz çobanı bu Kanije Gölü içinde bir kulübe yapıp yüzlerce domuz ve köpekleriyle buraya yerleşir. Domuzlar Kanije Gölü’nün eğir köklerin yemekten semiz olur. Bu domuz çobanı 200 sene yaşayıp yüz binlerce domuz satarak milyonlarca mala sahip olur ve soyundan gelenler çoğalır.” (s. 685)

“Bundan başka hepsi ağızlı olup fitilleri ve topçuları gece gündüz toplarının yanlarında yatarlar.” (s. 690)

“Tüm bekçileri yine pür-silah olup her gece köprüyü koruyup kuş geçirmezler.” (s. 692)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bre adamlar daha kâfir görmedik ve bir elbeşti kadar cenk etmedik ve İslam askeri yakın iken bir haber almadık. Hemen hepimiz kırılıncaya kadar cenk ederiz. Diye yemin billah ve kalem tallah edip tuza, ekmeğe, kılıca ve Kelam-ı İzzet’e el vurup tüm heybelerimizi, terkide yağmurluk ve esvaplarımızı bir yere yığdık.” (s. 26)

“Bu içler acısı hali bizzat saadetli padişah görünce hemen padişahlık gayreti coşup hemen etek toplayıp mübarek ellerine Dahhak kılıcını alıp yürüyüş ettiklerini gaziler görünce insan deryası kalenin top ile yıkılmayan yerlerinden dahi örümcek tırmaşır gibi çıkarlar.” (s. 47)

“Muhtesib ağası, şehir kethüda nefer muaf kefereleri var ki kaleyi imar ederler.” (s. 51)

“Her tarafında karakolhane odaları olup yeniçeriler ve diğer askerler ta sabaha dek gülbang çekip nöbet beklerler ve 24 adet kale ağaları kol dolaşır uyuyan bekçi ve nöbetçileri azarlayıp uykularından uyandırırılar.” (s. 52)

“ ‘Evliyâ Efendi vallahi karnımız acıktı, halimiz neye varır?’ deyince hakir:

‘Bre şimdi karnım acıktı diyecek mahal mi? Hemen Feth-i şerifi okuyup Resulullah’ın sancağı dibinden ayrılmayalım. Bu cenk dedikleri bir saat içinde ya ala veya vere olur.’ ” (s. 72)

“ ‘Rabbim, ahvalimiz neye vara? Sen sırları ve gizli şeyleri bilirsin. Ya Rabbi, biz kendi derdimizle ağlar iken bu kötü haber de geldi. Padişaha ne cevap verelim. Özellikle Haseki Ağa da burada bu felaketi, rezaleti ve yenilgiyi gördü. Hünkara ne cevap edelim ve Uyvar’a nasıl yardım edelim’ diye kendine telaş el verip asla yemedi, içmedi, durmadı ve oturmadı.” (s. 89)

“Bütün halkı ‘Kazananı Allah sever’ deyip ticaret ile geçinir. Dindar, hal sahibi kimseleri çoktur. Recep Efendi cümleden müttaki, garip dostu, hanedan sahibi adamdır.” (s. 121)

“Kâfir elinde iken bu kale böyle sağlam ve dayanıklı değilmiş. Mehmed Han’ın fethinden sonra 7 paşa ve 12 bin çerehor reayalar yaz ve kış bu kalede 7 yıl işleyip bu şekilde dayanıklı ve sağlam etmişlerdir.” (s. 144)

“Baka inatçı, işe yaramaz meykel tercüman biz burada hapsolüp ziyafet yemeye ve alışveriş etmeye gelmedim. Hemen bana işe yarar bir haber verin, yoksa Allah bilir sabahın Budin’e giderim dedi.” (s. 198)“Ancak bir tür acayip elbise giyer 2 bin kadar bostancı kefereleri var, adı geçen kulelerde olup bağıcılık ederler ve gece gündüz gelip geçene canla başla hizmet ederler.” (s. 203)

“Kısacası, bu hal üzere nice çeşit dedikodu, ileri geri sözler ve uğraşlar oldu, ancak elçi paşamız yere gelesi kâfirlerin sözlerine zerre kadar uymayım tüm söylediklerine karşı çıktı. Sonunda bir hafta direnmeden sonra elçi paşanın her ne istekleri var ise kral,

‘Makbul-ı hümayunum olmuştur.’” (s. 207)

“Ama Beç suyu aşırı bağlar içinde bu kalenin biraz havalesi vardır, o taraftan kaleye toprak, siper ve metris sürmek mümkündür ki insanların gayreti dağları yerinden sökerdir.” (s. 219)

“Mühendisler ustası, geçmişin mimarı var gücünü sarf edip o usta bu mahmelde ve bu sanatlı kilisede nice bin ustalıklar göstermiştir ki bu alçak dünya atlasında öyle bir ustalığı hiçbir eski mimar etmemiştir.” (s. 234)

“ ‘İyi fırsattır, bu Beç’te bir yıl durmaktan ise başka diyarları gezip yine elçi paşa gidinceye dek gelip yetişirim’ dedim. Kralın Zoza Vezir’i Erdel diyarından beri gayet (73a) dostumuz idi, ona vardım, Mantikukula Vezir’e, başvezir olan Rudolfoş’a, başkomisere, başpapaza vardım, nice iş erleriyle ve kral musahipleriyle buluşup birer adet işlemeli Kaya Sultan yağlıkları hediye verdim, 7 krallık yeri gezmek istediğimi söyledim.” (s. 284)

“Hepsi ticaret ile geçinir dindar ve düzgün insanlardır ki yine hepsi serhadli esvabı gibi kalpak giyerler.” (s. 312)

“Bunun da bütün halkı gemicilerdir.” (s. 380)

“Lakin Tuna gemileri bu mahalden geçtiklerinde ‘Gemileri Tuna haydudu basıp bu boğazda yağmalamasın’ diye irşova beyi bu inlik Kalesi’ne ve karşı taraftaki Küpeşte Kalesi’ne ve Vidin Beyi de tüfenkliler koyup Tuna kaptanı da gemileriyle bu İnlik Boğazında 12 pare firkateleriyle palpa aletse hazır olup Tuna gemilerin bu hal üzere geçirmeye bütün beyler ve kaptanlar memurdur.” (s. 380)

“Ve kalenin havalesi olan bayırlar baştanbaşa bağlar ve halkının kârı ağlardır ki cümlesi balık avlarlar.” (s. 382)

“Toplam bin kadar yer kat dükkanlarında mahbube kızlar oturup içerde metalarını satarlar.” (s. 407)

“ “Bunların gaza etmekten başka bir işleri de ziraattir, yani ekinci ve çiftçilerdir ki genellikle darı ekerler. Bir sınıfı da tüccardır. Vilâyet vilâyet esirleri götürüp satarlar.” (s. 436)

“O gece sabaha dek kâfirler taburları çevresini ışıklandırıp şenlik ettiler. Beri taraftan Tatar atlıları savaş meydanında kalan şehitlerini atlar ile birliklerine taşıdılar. Bu gece Tatar askerinin yiğitleri sabaha dek rahat uyku yüzü görmediler. Bütün işli işlerinde ve aklı başlarında olan batır yiğitler safkan atlarını avnatıp, yani yuvarlandırıp, nice kişiler atlarını arkanlayıp, yani iplerle bağlayıp çadırlarında kılıçlarını yağlayıp, cebe ve cevşen söküklerini dikip tekrar bütün Tatar askerleri söz verip büyük yeminler edip Şafii vakti derya gibi asker atlanıp bozdukları taburun üç tarafını tekrar sardılar.” (s. 462)

“Kapıcıları daima kapıları damlarında muhafaza ederler. Kapısından içeri değme adamı komazlar.” (s. 481/482)

“Çoğunluğu pabuç, arakiye, çıkırıkçılık ve diğer sanatlarla geçimini kazanan bekarların odalarıdır ki bunların da kapıcıları vardır.” (s. 483)

“Hepsi sadaklı ve savatlı pür-silah 20 bin kubbeli, yani zırhlı ve zireh-külahlı zor batır yiğide maliklerdir. Her ne zaman ki bir vuruş savaş olsa önce kapukuluyla bu Mansurlu, kâfire at sala gelmişlerdir.” (s. 511)

“Bu şehri halkının beğenilen işleri ve kazançları çeşit çeşit at eyerleri ve Tatar şıdıkları, yani kamçılar, atmaca yelekli okları, Saray’ın ak kenarlı bezleri ve nakışlı gömlekleri bir diyarda yoktur.” (s. 523)

“ama bu Selim Giray Sultan bu iki kardeşten uluca olup Dede Giray ile Bahçesaray şehrinde yetişip bütün acayip ve garip ilimlere sahipti. Bundan başka Kur’ân hafızı, Farsça bilir ve Mesnevi-han bisuh, bin hünerli zeki padişahdır ki her ne tarafa yönelse Allah’ın emriyle zafer kazanıp sağ salim ve doyum almış olarak Kırım’a gelir.” (s. 527)

“Zira tecvid ilminden ibn Kesir ve Seb’a kıraatlerini okuyup öğrenmişti ki harflerin mahrecinde benzersizdi. Ve gece gündüz Han hazretleriyle oturup kalkıp has sohbetler edip şer’i ilimleri ve nice çeşit ilim bahisleri görürler.” (s. 527)

“Terzisi, kuyumcusu, pabuççusu ve keçe seccade yapımcıları gayet ustalardır. Genellikle halkı zengin tüccarlardır ki bal, yağ ve esir alıp satarlar bir alay bezirgan adamları çöktür.” (s. 581)

“Ve işleri güçleri balık avlamaktır ve tokmak kayışından Çerkez kamçıları yapmaktır.” (s. 599)

“Yine bütün insanları evlerinde sanatlarını icra ederler. Ellerinden bir marifet kurtulmaz, gayet usta ve sanatkâr adamları vardır.” (s. 608)

“Bunlar (154b) zanaat ehli kavimlerdir. Terzileri nazik sıkma sık nakışlı ve yakalı hil’atler dikerler ki insanın vücuduna uygun diker usta ve becerikli terzileri ve demircileri var.” (s. 635)

“Bu pişkövde bütün zanaat sahipleri mevcut olup herkes evlerinde işlerini yaparlar.” (s. 647)

“Bu Gilan şehri çevresinde nice şehirler, kaleler ve köyler görüp oradan yine gemiye binip ‘Her ne olacaksa olur’ deyip yine uygun havayla giderken Allah’ın hikmeti yine ters rüzgar esti. (s. 685)

“Gayet çiftçi ve ikinci kefereleri vardır.” (s. 697)

“Ama dükkanlarında kadınlar oturup her ne metaları var ise satarlar, ayıp değildir, ama mahbubu ve mahbubesine sınır yoktur.” (s. 715)

“ ‘İmdi Evliyâm, Sen de hazır ol benimle Der-i Devlet’e bile gidelim. Yollarda avlanıp zevk ü Safâlar’ deyince hakir, ‘Sultanım, Moskov ülkesinin Mujikkirman Vilâyeti’nde bu elçiye rast gelip Der-i Devlet’e bile gitmeye söz verip sayısız ve benzersiz ihsanlar aldık, şimdi elçiye yalan söylemiş oluruz’ dediğimde” (s. 770-771)

4.1.7. Sağlıklı Olmaya Önem Verme, Zararlı Alışkanlıklardan Kaçınma, Temizlik Değeri

Farklı toplumların sağlıklı olmak için yaptıkları uygulamalar, temizlik anlayışları anlatılırken bu değerlere yer verilmiştir.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Menuçehrzade, Ejder’i katlettiği mağaraların yakınında 7 yerde ılıcalarına içip eğlenip sıcak suyundan içip tüm bozuk ahlatlardan arı olup bir daha hekim şurubuna muhtaç olmazlar, böyle yararları çok ılıcalardır.” (s. 29-30)

“Bütün anayolları, baştan başa beyaz mermerleri yapı ustası düzenli döşeyip her ne zaman çamur olur şekilli olsa Tise Yaylağı dibinden akan nehri, kale ensesinden yokuş aşağı akıtıp her sokakları hane sahipleri süpürgeler ile süpürüp o kadar pak sokaklar olur ki bal döksen yalanır. Zira bütün kâfirler elinde o kadar paktır ki bir diyar kefereleri böyle değildir.

Sözün kısası bu kefereler asla veba olmaz” (s. 47)

“Allah’a hamd olsun bu hakir, fakir Evliyâ 13 esirim, 12 baş atım ve bir araba esvabım ile bedenim sağlıklı olarak Demirkapı’yı esenlikle geçip (---) saat gidip 1072 Cemaziyelahirinin sonunda sağlık ve esenlikle İslam ülkesinde olan pak Tımışvar vilâyeti toprağında,” (s. 113)

“Tohuma gelmiş dolma kabağı kadar kalın pazuları var ve sineleri hüsrevani küp gibi güm güm ses verir geniş ve iri göğüsleri var, yani bu derece iri cüsseli olan gaziler o kadar sağlıklı, zinde, çabuk ve hızlıdır. Bütün silahlarıyla kayadan kayaya Bağdad ceylanı gibi sıçrarlar.” (s. 129)

“bu çarşıda mevcut olup güzel itriyatın hoş kokusundan insanın dimağı kokulanır. Zira bu diyar halkı hoş kokulara ve türlü türlü itriyata düşkünlerdir.” (s. 137)

“Can bağışlayan havası: Suyu ve havasının güzelliğinden halkı sağlıklı ve zinde olup İştibmahub ve mahubesi meşhurdur.” (s. 138)

“İnsanlar bu ılıcaların suyundan içseler 7 günde uyuz ve hararetleri, leke ve sedef hastalıkları gidip sağlıklı olurlar. Kiraz mevsiminde 40-50.000 insan çadırlarıyla gelip konaklayıp 10 gün 10 gece içip eğlenirler, bu ılıcalara girip berrak sularından içip semiz olur.” (s. 141)

“O asırda koca peder ‘Koldan 87 dirhem tüfeng atardım’ derlerdi ‘ Ve bu yaşa dek haram olan keyif veren şeylerden bir şey bilmem’ derlerdi.” (s. 171)

“O kadar temiz idiler ki diğer denklerinin elbiselerinden temizliği meşhurdu.” (s. 177)

“Her sene Zağra kavmi kiraz mevsiminde iki saatte bu ılıcaya gelip çimerler ve sıcaktan kurtulurlar.” (s. 195)

“Yüzden fazla ev hamamları vardır diye belde halkı (53b) övünürler.” (s. 197)

“ve Rumeli halkı tarzı da kalpaklar giyip hepsi çuka feraceler ve dolamalar giyip pak gezerler.” (s. 215)

“Gayet yararlı suyu vardır. Uyuz ve saçkıran hastalığına, alaca ve deri hastalığına Allah’ın emriyle birebir devadır. Bu ılıçalardan başka bu kasabada hamam yoktur.Çevrede olan köylerin halkı bile tamamen bu ılıcaya gelirler.” (s. 217)

“Ama gayet yararlı olduğundan ta Dip Frengistan ve Macaristan’dan araba araba nice bin kâfirler vere ile gelip bu ılıcada çimip tüm hastalıklarından temizlenirler.” (s. 320)

“Bu Budin şehrinin suyu ve havası o kadar güzeldir ki saba rüzgarı ve nesim rüzgarı sabahleyin esip insana can bağışlar. Hatta diğer şehirlerden arabalar ile hastalar getirip birkaç günde şifa bulur.” (s. 331)

“Ve hepsi her şeyden pak ve temiz olduklarından sokakları da pak kaldırım taşı döşeli yollardır.” (s. 370)

“Kokusu misk gibi koktuğundan yapraklarını sandıklara koyup her hanenin içi ve bütün esvapları ham amber gibi kokar, yazın ve kışın yaprağı dökülmez,devamlı durur.” (s. 486-487)

“Yağını çıkarıp uyuzdan meydana gelen çeşitli hastalıklara yakalanan kimseler cereblerine, cüzzam yerlerine ve hatta firengi hastalığına yakalananların illetli yerlerine sürerler, Allah’ın emriyle şifa bulurlar.” (s. 487)

“Gerçi tüm Frengler uyuzlardır, ama bunların bu dertlerine ilaç olması için Cenab-ı Hak bu nilva ağacını yaratıp meyvesinin yağını sürünürler.” (s. 487)

“Evvelâ bu mamur şehrin bütün halkı ve nimetleri pak olduğundan başka bütün anayolları pak kaldırımdır.” (S. 540)

“Evvelâ bu şehrin suyu ve havası hoş olduğundan tertemiz mahbub ve mahbubeleri olur.” (s. 550)

“Bu kâfiristanda nazarete ona derler ki Hint, Yemen, Semerkand, Arap u Acem’den gelen, Asitane-i saadet tarafından, Bosna veziri ve Hersek paşası tarafından kısacası tüm diyarlardan gelen tüccarları ve hizmet ehli olanları bu Nazarete Hanı’na kondururlar ki belki vebalı olup şehre girmeye.” (s. 574)

“Kefereleri koyun eti yemezler, hepsi sığır eti yerler, zira koyun eti zararlıdır, sığır eti faydalıdır ki hekimlere göre insan tabiatını yumuşak tutar, derler.” (s. 594)

“Ama taşlık olmak ile kıtlıktır ve hekimleri az yemek yiyin, diye her an uyandıklarından bütün kefereler zayıf ve inceciklerdir, ama kadınları iri, yağlı ve şişmandır. Hekimleri meşhurdur, ama Freng uyuzuna asla çare bulamayıp hemen yemeği az yedirip perhizden başka yol bulamadılar.” (s. 594)

“Halen tüm kâfiristandan hekimler bu yaylağa gelip adı geçen şifalı otları ve nice yüz bin çeşit ilaç yapılan bitkileri toplayıp tüm vilâyetlere götürürler. Kısacası ecele derman olsa burada bulunur.” (s. 609)

“Etrafi taşlık olmakla sıcakları çok şiddetli olup havası ağır olduğundan sıtması gayet çok olur, ama bütün halkı keçi sütü surutkası içmekle, pivo ve bal suyu içeceklerinden bol bol içmekle sıtmayı def edip sağlıklarına kavuşurlar, hayli diri ve kuvvetli olup firkatede kürek çekmenin erbabı güçlü adamları vardır.” (s. 620)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Nice Saraylarda özel hamamları ve her hanede soba gusülhaneleri vardır, zira pak ve temiz halkı vardır. Gece gündüz din uğruna cihat ederler.” (s. 57)

“Çeşit çeşit yararları görülmüş ılıcalardır ki bütün Erdelistan ve Macaristan’dan her sene nice bin hasta, uyuza ve frengiye yakalanmış kefereler gelir, bu ılıcalara girip sıcak suyundan içip Allah’ın emriyle şifa bulurlar.” (s. 146)

“Suyu gayet yararlı olduğundan her sene kiraz mevsiminde tüm kâfiristandan hasta, dertli ve sağlam kâfirler gelip bir ay zevk edip eğlenip sağlıklarına kavuşup herkes vatanlarına giderler.” (s. 170)

“Ve tüm came-şuy, yani esvap yıkayıcı kefereler bu varoшта olurlar, 500 haneli başka mamur mahalledir. Beç şehri içinde asla bir evde esvap yıkanıp pis su dökülmez.” (s. 220)

“Hepsi tertemiz kaldırım döşelidir ki bu şehre attan başka bir hayvan giremez, eğer at girip terslerse hemen ardından dükkan sahipleri ve hane sahiplerinin hizmetçileri at pisliklerini silip süpürürler. Yağmur yağsa tüm hane sahipleri ve dükkanlardan oğlan ve avratlar çıkıp sokaklara öyle temiz ve düzgün süpürürler ki bal dökülse yalanır.” (s. 222)

“Keseyi onlar sürüp şerbetler ve ihtikanlar yaparlar, kırık ve çıkık olan kimselere ilaç yapıp çeşitli hastalıklara yakalananlara bu tellak karılar hacamatlar edip türlü türlü şişeler ve yakılar koyup hastalıklarına ilaç ederler.” (s. 224-225)

“ Vallahi çasarım, eğer bizim tarafımızdan gelen elçiler huzurunuzda şarap içip sarhoşluk edip uzun dillilik ederlerse kulağını burnunu değil dilini kesin. Ama sizin elçiniz de padişah divanına geldiğinde şarap içip sarhoş olup şarabın verdiği gevşeklikle padişah huzurunda dili uzarsa padişahım huzurunda burnunu, kulağını ve dilini kesmek değil hemen o an başını keserler. Şarap içip uygunsuz davranışlar sergileyen elçinize biz de saygı göstermek şart değildir. Hemen elçilerinize tembih buyurun ki şarap içip padişah huzuruna varmasınlar. eğer bende kralımın huzuruna sarhoş gelirim benimde hakkımdan gel’ deyince çesar ,

‘Gerçekten de Müslüman padişahı elçisi... Her elçi böyle edepi irz sahibi olup padişahının ırzını gözetmek gerek, zira padişahların ululuğu ve şanlarının yüce olduğu varan elçisinden bellidir.’”(s. 255)

“Şarabı nöbetçi kefereler yılan zehri gibi içtiler.” (s. 288)

“Ve nice bin ibretlik görülmeye değer şeyler bu Yoranda Kilisesi’nde mevcut olup bu darüşşifada şifa bulanlar bu hastaneye o kadar altın ve gümüş kazanlar, tencereler, kebab şişleri ve o kadar gümüş, altın kalay, bakır ve kap kakak şeyler yaptırıp bu kiliseye vakfetmişler ki anlatmaktan uzaktır.” (s. 291)

“Ama o kadar beğenilir su değildir, zira devamlı içenlerin boğazlarında kuşka, yani ur hasıl olur. Onun için hassas tabiatlı olan kişiler genellikle kuyu sularından içerler.” (s. 345-346)

“Burada güzel yapı bir hamamı var, ama Temmuz günleri olduğundan kapalı durup bütün halkı Tuna Nehri’ne girerler. Ayanı kibarı evlerinde soba hamamlarına girerler, zira her evde çömlekten soba vardır.” (s. 371)

“Kureyş adlı kişiyi Tuna kıyılarında yüzdürür. Bu Kureyş gezip dolaşarak amber kokulu temiz topraklı bir zemini beğenip orada yerleşip imar eder.” (s. 400)

“Bu vilâyetlerde hastalık sahibi çok azdır, ama yine büyük şehir olduğundan Alişa Mirza ve Dedes Ata üstad hekimlerdir.” (s. 484)

“Meğer hamama çıkıp gezeler, ama Rabia-i Adeviye mertebesinde perde ehli, zahide, salih ve güzellik sahibi kadınları ve ay parçası gibi kızları gayet edeplidirler.” (S. 522)

“Gerçi her handa hasta ve yatalak olanları hane sahipleri gözetirler, ama bu Tatar kavmi vebadan korkup kaçarlar. O yüzden Sahib Giray Han Camii yakınında bir iki odalık şifahane vardır, hasta gözetirler.” (s. 523)

“Görüşüp konuştuğumuz dostlarımız ‘kefe şehri içinde 600 adet ev hamamlarımız vardır’ diye övünürler.” (s. 577)

“Hatta bazı sanat sahibi Çerkezler bu yapraklardan giysileri içine koyup giysileri safran gibi kokar.” (s. 629)

“Bunlar her zaman bir türlü soğuk yemek yerler. Sıcak aş yemediklerinden bunlarda asla hastalık olmayıp gayet sağlıklı kavimdirler.” (s. 695)

“Bu kavimlerde asla veba, sancı, zatilcenb, sıtma, ağrı hastalığı, cüzam, Frenk zahmeti[frengi] ve diğer hastalıklar olmaz.” (s. 723)

“Bu 19 adet vilâyetleri sağlık ve esenlikle seyahat ettirdin. Sana bin bin hamd ü sena ki bu kadar kâfiristanda beni bir an hasta ve dermansız etmeyip bu Moskov vilâyetlerinde sağlık ve esenlikle bu samson köpeklerimle beni avda gezdiriken bin kez sana şükür olsun’ ” (s. 747)

“Gerçi kışları çok sert olur, ama genellikle halkı sağlıklı olup yüz renkleri kırmızıdır.” (s. 764)

4.1.8. Sevgi, Saygı, İnsana Önem Verme Değeri

Evliyâ Çelebi kendine gösterilen saygılı davranışları anlatırken, başta babası olmak üzere deneyim sahibi yaşlılar ve devlet adamları ile ilgili bilgileri aktarırken bu değerlere sıklıkla yer vermiştir. Vatana, aile bireyelerine, bazı inançlara duyulan saygı ve sevgi de eserde yer almıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Ve (---) tarihinde Rakofçi Kral bizim Seydi Paşa ile Kolojvar Kalesi altında ceng edip yenilmiş ve yaralı oalrak kaçtığında bu kaleye gelip anası yanında ölmüştür, pis leşi burada gömülüdür.

Rakofçi anası o çiğergahtan bize o kadar toplar attırdı ki” (s. 38)

“Allah’a hamd olsun yine Melek Ahmed Paşa efendimize esenlikle kavuşup sohbet şerefleriyle şereflendik.” (s. 41)

“Hatta bir gün yine bu kiliseyi gezip dolaşırken bir keferenin vücudu sallanıp yıkılmaya yüz tutunca ömür yakasını ecel eli parça parça etmiş.O çaresiz kâfirin pis leşini Mesih

ayini üzerine 4-5 bin alemlerle nice yüz papaz ve bitrikler buhurdanlarını yakıp İncil ayetleri okuyarak bu kilisenin çarpık mihrabı önünde anılan kefere leşini gömdüler.Sonra bütün akrabaları feryat edip gittiler.” (s. 51)

“İçimizden Budinli Ömer Ağa:

‘Kemen Yanoş nice bize karşı durabilir. Biz onları Seydi Ahmed Paşa ile kıra kıra biz onlarda katana ve yunak mı koduk? Eğer Yemen Kanoş’un kuvveti olsa bizi bu Erdel diyarına kormu idi? Ve iki kere yüz bin esir aldırıp bu kadar eli vilâyeti harap ettirir miydi?’ diye yumuşakça yararca şafî cevaplar verince kâfirler bir cevap demeyip” (s. 54)

“Onun için bu pek kusurlu hakir o zamandan beri saçma sapan sözler edip perişan kelimeler ile perişan evrakımız, tatsız tuzsuz oldu, kusuruna bakılmaya.” (s. 61)

“Hemen kral elindeki mücevher topuzu iki dizi üzere koyup el açıp önce Osmanoğlu padişahı Sultan IV. Mehmed Han’a dua edince yer götürmez tüm kâfirler başlarını açıp bütün kâfirler Osmanoğlu ismini işittikleri gibi secde ettiklerinde kral ayak üzere kalkıp başından kuka sorgucunu çıkarıp başı kabak Osmanoğlu’na hayır dualar etti ve tüm kâfirler başlarını yere koyup secde ettiklerinde bu hakire bir dehşet el verip bir ağlamak tuttu ki Osmanoğlu’nun kıyamete kadar devam etmesi için ağlayıp sızlayarak dua ettim.” (s. 109-110)

“Gah kuzeye, gah güneye, gah doğuya ve batıya gezerlerdi” diye çok yaşlanmış ihtiyarlar, iş görmüş, dünya görmüş insanlar böyle hikaye eylediler, vesselam.(---)” (s. 125)

“Hakir doğru paşalara özgü saraya ağırlığımla varıp o an mektupları, arz ve hüccetleri, bütün malı ve tüm hediyeleri 3 sancak beylerinin defterleriyle hediyelerin hepsini Paşa huzurunda hazinedara teslim ettiğimde Paşa,

‘Evliyâm, gerçekten de mertsin, sadık dostum, akrabam ve sır ortağımın, iyi yerinde yetişin’ deyip hakire o an bir kat elbise ve bir seraser hil’at giydirip bir kese Bundukan guruşu verip bol bol hayr dualar edip hizmetçilerime onar altın, birer çuka ve kumaş bağışlayıp elini öperek şereflezip Yakub Çavuş adındaki velinimetin hanesine konup olup 3 gün Sofya şehrinde oturduk. Allah’a hamd olsun yüzümüzün akıyla emaneti teslim ettiğimde sanki Demavend Dağı yükünden kurtulup çok sevindim ve akranlarım arasında efendimiz yanında seçkin oldum.” (s. 147-148)

“babam, hakiri Hünkar İmamı Şeyhülkurra ve Şeyhü’ş-şüyuh Evliyâ Efendi’ye verip bizi manevi oğullarından edip öğrencilerinden olduk.” (s. 174)

“1004 tarihinde Eğre Fatihî Sultan III. Mehmed Han’ın toprağı güzel, yeri cennet olsun kutlu zamanlarında Macar kâfiri tamamen ayaklanıp” (s. 271)

“İmdi benim azizim, ben hakir ü fakir bu Budin hakkında bu kadar sözü uzatıp 4 kere kuşatmasıyla yazdığımızın hepsi aziz babamızdan duyduklarımızdır. Bunları kısaltarak yazdık. Zira elbette başka tarihlerde tüm savaşları, çatışmaları, vuruşmaları, kuşatmaları ve fetihleri yazmışlardır. Ancak bu kusurlu hakir babamızı ve Budin fetihlerini bu yüzden yazdık.” (s. 293)

“Tekkesinin kible duvarında iri yazı ile bu beytimiz yazılıdır. Beyt:

Mücahid fi-sebillillah idi her demde Gerz İlyas

Anın rüyabı için bize rehber ola hızır İlyas” (s. 327)

““Bu gazi serbaz yiğittir’ diye kâfirler yine saygı ve sevgilerinden Gerz İlyas’ın mübarek vücudunu bu mahalle defnettikleri” (s. 333)

Gerz İlyas Gazi’yi de kâfirler şehit edip, “Bu da Türk’ün bir Evliyâsıdır” diye sevgilerinden bu Gerz İlyas’ın naaşını adı geçen Kanadin Kilise’si içinde Giranyoz Rahib’in yanına gömerler” (s. 337)

“Ama bu camii ibret gözüyle seyreden kara ve deniz seyyahları dünyada bir ustalık eseri görüp insanoğlunun da ne derece büyüleyici marifet etmeye gücü yettiğini görüp insanın yaratılmışların en şerefli olup her şeyden keremli olduğunu bilir.” (s. 360/361)

“Her gün kırkar akçe maaşı var bir yaşlı zattır. Hatta kâfirler iki kere bu kaleyi aldıklarında yine bu baba-yı alemlî kâfirler incitmeyip yine değirmenci baba imiş.” (s. 369)

‘Devletli beni katl edersen gam değil ben ihtiyarım, ama İbrahim oğlumu azat eyle’ deyince onu gördüm.” (s. 441)

“Ve nice gaziler nezaketle Uyvar içine sepeşip zabt ettiler ve 20 adet yeniçeri odaları taşra kendi eski metrislerinde kaldılar.” (s. 452/453)

“Merhum babamız, Sultan Süleyman Han asrında bu kale fethinde bulunmuş, Allah’a şükür bu hakir de bu kutlu savaşta bulunup Muhammedi ezanı okumak bu hakire nasip oldu, Allah’a şükür.” (s. 512)

“Bu eski mabetgahta merhum babam ibadet etmiş, gitmiş. Allah’a hamd olsun (135b) bu hakir de 70 seneden sonra 1074’de ibadet etmeye yetmişte yetişmiş olduk, Allah’a şükürler olsun.” (s. 514)

“Kısacası daha nice kalelerden sadrazama feryatçılar ve kan ile yazılmış, ateş ile delik delik yanmış mektuplar vezire gelince hemen o cesur ve yiğit vezir o şiddetli kışta dua ve sena ile tuğları saray avlusuna çıkarıp tellallar Belgrad şehri içinde bağırp” (s. 526-527)

“Sonra bu divanhanenin bir kapısından dışarıda 12 adet beyler bir yerden gelip hakiri gördüklerinde ellerine Eflatuni şapkalarını alıp hakire selam vererek gelip durdular. Hakir de mecburen iskemle üzere dururken ayağa kalkıp saygı gösterir şekilde olup onlar dahi birer iskemleye oturdular” (s. 582)

“Hemen buyurdum emirlerini beylere gösterdiğimde hepsi çok sevinip güler yüz gösterip daha fazla ikramda bulundular. Nova yeniçeri ağasının hazinedarına da çok saygı gösterdiler. Birkaç gün konduktan sonra bazı beyler hakire ziyafetler ettiler.” (s. 583)

“Ama hakir anladım ki Kotur kâfirlerinin koyunlarını nezaketle Novalıdan kurtarmak isterler, onun için ‘Bizim koyunlarımızdır’ diye feryat ederler.” (s. 593/594)

“İbrahim Ağa efendimiz sarayında konup şevkatli validesi Kadu hazretleri hakire bir oda döşeyip tüm yiyecek ve içeceklerimizi verip İbrahim Kethüda efendimizin mektuplarını valideye verdik, sevincinden o an hakire bir kat esvap ve bir bohça çamaşır ile 10.000 akçe verip kaleyi seyirle meşgul olduk.” (s. 614)

“Hatta ihtiyar ve iş görmüş musahiplerden Matbah (172b) Emimi Selim Hanlı Abdi Efendi’yi, Kuzu Ali Ağa’yı, mütekaid Yeniçeri Ağası Ali Ağa’yı, bu hakir Evliyâ’nın babası Kuyumcubaşı Derviş Mehmed Ağa’yı, İbrahim Gülşeni hazretlerinin başhalifesi Ser-hanendegan Derviş Ömer Gülşeni ve nice bunların benzeri çok yaşlı, saygı gösterilen, iş görmüş, gün görmüş yaşlanmış adamları birlikte Sigetvarsefe-rine götürüp menzilleri kat edip yolları katlayarak gitmede.” (s. 656-657)

“Babamız merhum Derviş Mehmed Zilli hikaye ederlerdi ki,” (s. 702)

“ ‘Süleyman Han ile 943 tarihinde Venedik’in Körföz adlı adasının cenginde birlikte idim. Kalenin dört tarafını döve döve yıktıktan sonra yürüyüş edip kalenin fetholması çok yakın iken yeniçeri kolundan 4 adet adamın şehit olduğunu Süleyman Han görünce kalenin fethinden o an vazgeçip Körföz’den fetihsiz döndüler. Bu 4 adet Allah yapısı bir akçe etmez kale için şehit oldukları yüzünden geri döndüler’ diye pederimiz hikaye ederdi.” (s. 702/703)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Hala şehitler mezarlığı şehrin kiblesi tarafında yığın yığın yatıp ‘Hayvanlar ölüleri çiğnemesin’ diye kâfirler şehitlerin çevresine hendekler kesmişler.” (s. 10)

“Altı adet ciğer köşeleri çocuklarının okudukları mektebi vardır.” (s. 39)

“7 adet ciğer köşelerinin öğrenim gördüğü sıbyan mektebi vardır.” (s. 56)

“Ve 4 adet ciğer köşeleri sıbyanların okuduğu mektebi,” (s. 125)

“Umumisi 17 adet ciğer köşesi yavruların mektebi vardır.” (s. 147)

“Hakirin elçi paşa ile Beç’e gideceğimizden haberdar olup hakire hayli saygı gösterip bol bol hediyeler verdi” (s. 160)

“Yolda bir kadın giderken kral o kadına rast gelse, eğer at ile ise kral at başı çekip ondan kadın geçer, eğer çasar yaya ise yine kral bir kadına rast gelirse el kavuşturup durur. Kadın kralı selamlar, kral da başından şapkasını çıkarıp kadına saygı gösterip kadın geçtikten sonra kral geçer. Garip seyirliktir. Bu diyarda ve diğer kâfir memleketlerinde söz kadının olup Meryem Ana aşkına kadına saygı gösterirler.” (s. 278)

“Yiğitlerine riayet ve hürmet edip herkese isteklerine göre gönül alıcı davranış gösterir bir alay garip dostu hacıları çok adamlardır.” (s. 309)

“Daha sonra bu kale yıkımına fermanla gelen Dergah-ı Ali Kapucusu başısı Mustafa Ağa Der-i Devlet’e gitmek için izin alınca hemen hakir de önce yol arkadaşı, sonra yol deyip Serdar Mehmed Paşa’dan ve Cerrah Kasım Paşa’dan izin alıp birer kese harcırah, 3 at, 3 Macar kölesi ve nice çeşit ihsanlar ile kılavuzlar aldım.” (s. 359)

“Kısacası bütün kefereleri ve kadınları çok becerikli ve marifetlidirler. Bu şehirde hakire çok saygı gösterip 200 adet pürsilahlı yoldaş kefereler verdiler,” (s. 360)

“Boğdan beyi Nemse çasarının hattını yüzüne gözüne sürüp ayağa kalkıp hakire hayli saygı gösterip ikramlarda bulundu. Divan Efendisi Mehmed Efendi’nin konasına muttasıl hakire bir menzil döşetip ulufe ve tayinatlarımızı bol bol verip üç gün istirahat ettik.” (s. 421)

“Hemen bu kemter kulun canı yerine gelip vasitasız efendim padişahım Mehmed Giray Han hazretlerinin huzurlarına varıp başvurup Tatarca tuvatlar aytup yavalar edip başımdan çalmamı taşılayıp huzuruna baş koyup savu sağlayup gözümde sicim gibi yaşlar akarak mübarek ellerini öptüğümde” (s. 423)

“ki o nur dolu türbe, tekkenin sol tarafına olup hala gönül erbabının ziyaretgahıdır.” (s. 486)

“Yine kale kapısı önünde şehitler mezarlığı ziyaretgahı var ki bütün halk ziyaret ederler.” (s. 488)

“Her sarıklı adamı görseler hacı derler. Kendileri ekmek yemezlerken “Hacı çaku aşarmış “ diye beyaz külde pişmiş ekmek getirirler.” (s. 618)

4.1.9. Dürüstlük, Sözünde Durma, Emaneti Koruma, Güven Verme, Onurlu Olma Değeri

Evliyâ Çelebi'nin bazı yerlere elçilik görevi de üstlenerek gitmesi, oradaki halkın yanında idarecilerle diyaloga girmesini sağlamıştır. Bu sebeple de hem tanıtılan bölgedeki halkın özellikleri hem de idarecilerle yaşananlar anlatılırken bu değerler eserde geniş yer bulmuştur.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bundan böyle kalan esirleri, atları ve tüm değerli gümüş kap kakak eşyaları Kihalom pazarında satmaya başladık.

Sözün kısası, daha önce 7 kişi saraydan çıkardığımız malı ve diğer malları, 4 Budinli dahi Tatar yiğitler araba çekerlerdi, onlar ile 11 kişi ortak olamaya sözleşmiştik. O sarayda alınan malımız toplam 11 kese olup 11 kişi birer kese gaza malı kardeş gibi pay edip Fatiha okuduk. Diğer esir, hayvan ve değerli eşyaları 800 yiğitler satıp onların ganimet malları toplam 41 kese mal edip 800 yiğit defterimle kardeş gibi pay edip her yiğide (---) (---) gurusu hisse düştü. Hakire de katipliğim için ve doğru bir şekilde bu gazilere bölüştürdüğüm için 100 gurusu, sırf nur bir esir, bir at ve bir gümüş küçük şamdan verdiler.” (s. 96)

“zira yollar tehlikeli olduğundan Melek Ahmed Paşa efendimizin bizde olan Arnavutluk'dan getirdiğimiz emanet mallar başımıza bela oldu, o yüzden Düşeniçe kasabasında konduk. Bir gün vilâyet halkından 300 kadar cürd atlı silahlı adamlar ile Düşeniçe'den batı ile güney yönü arasına gidip” (s. 142)

“Hakir doğru paşalara özgü saraya ağırlığımla varıp o an mektupları, arz ve hüccetleri, bütün malı ve tüm hediyeleri 3 sancak beylerinin defterleriyle hediyelerin hepsini Paşa huzurunda hazinedara teslim ettiğimde Paşa,

‘Evliyâm, gerçekten de mertsin, sadık dostum, akrabam ve sır ortağımın, iyi yerinde yetişin’ deyip hakire o an bir kat elbise ve bir seraser hil’at giydirip bir kese Bundukan guruşu verip bol bol hayr dualar edip hizmetçilerime onar altın, birer çuka ve kumaş bağışlayıp elini öperek şereflenip Yakub Çavuş adındaki velinimetin hanesine konup olup 3 gün Sofya şehrinde oturduk.Allah’a hamd olsun yüzümüzün akıyla emaneti teslim ettiğimde sanki Demavend Dağı yükünden kurtulup çok sevindim ve akranlarım arasında efendimiz yanında seçkin oldum.” (s. 147-148)

“hiçbir zaman kendilerinden asla yalan söz duyulmamıştı. Az söyleyip çok ağlayıp az gülmüştü. Meclislerinde boş ve anlamsız sözler, dedikodu ve kötü konuşmalar olmazdı. Bu hal ile yine huzurunda edep dışı olmayan latife yollu çeşit çeşit şakalar olunup dişleri görünecek mertebe gülümseyip bu şakalardan hoşlanırdı.” (s. 177)

“Burada konağımız sahibi olan İmam Şaban Efendi ve Musatafa Dede 43 yıldır ki gündüz oruçlu ve gece ayakta olup 30 yıldan beri hatm-i şerif ile kazaya kalan (55a) namazlarını, teheccüd, işrak, ebvabin namazı ve şükür secdesine devam ederler, asla bir kimse ile sohbet edip bir kimsenin yemeklerini yemezler ve canlı kısmından dahi bir şey yemezler ve asla haram esvap giymezler. Ve karları, koyun yününden beyaz şeyh abası dokuyup geçimlerini sağlayıp halktan uzak yaşayan iki nefer salih adamlardır, diye güzel ve dürüst hallerine konup nimetlerini yiyip hayır dualarından nasiplendik.” (s. 203)

“ama yericı, koğucu, fitneci, yalancı, bağnaz, geveze adamları ve tiryakileri sevmezler, selam verip konuşmazlar, bir alay Allah yolunda cihat eden garip gazilerdir.” (s. 257)

“Sabaha dek pür-silah olup gözcü, bekçi ve koruyucular ‘Allah yektir yek’ diye bağırıp saat be-saat 20 adet kale ağaları falaka değnekleriyle kol dolaşırlar. Eğer bir nöbetçiyi uykuda bulursa uykudan uyandırıp 80 değnek vurup uykusunu açar, kanunları budur. Zira bu kale kralların hasret çektiği bir kale olmak ile bütün düşman bu kalenin bir taşına bin baş vermeye can atarlar.” (s. 311)

“O kadar güneş parçası oğlan, kadın ve kızları olur ki 20 yaşına ulaşınca kadar oğlanlarında kıldan bir eser olmayıp henüz kalplerin sevgilisi çağına erer erkek ve kadını güzel yüzlü ve endamlı olup konuşmaları ölçülü ve dişleri inci gibi mahbubları olur.” (s. 329)

“Gerçekten de yarar ve namı kılıç ustası yiğitleri var ki hepsi hile ve kötülükten arınmış, temiz kalpli, güvenilir, işbilir, gönül erbabı ve hanedan sahibi bir alay yumuşak huylu, temiz yapılı, oğuz, gazi, meydan eri, korkusuz, cesur ve hünerli yiğitlerdir.” (s. 353)

“Hakir de bile girip bir köşede durdum, ama sadrazamın yakınına girmedim. Yalan haramdır,hemen şunu işittim ki,” (s. 441)

“ ‘İnşaallah sizi kimse kırmaz, hemen 300 araba size yeter ve Komaran Kalesi’ne sizi götürürler. Elem çekmen amanım amandır’ diye gelen 5 adet kâfirin boğazlarına birer mutalla ve mütella nakışlı tülbent makrameler bağlayıp yürüdüler ki,” (s. 451)

“Sadarazam sözünde durup Kurt Paşa’ya Uyvar Kalesi’ni bağışladı.” (s. 452)

“Ben onların ağır yüklerini kaldırmaya 300 araba söz vermişken kerim ahbine uyandır sözü ahdime uydum. Onlar 500 araba daha hazırlayıp yüklediler, söylemedim.” (s. 454)

“ ‘Dur-a dur-a gaziler, el kaldırman.Bu kafiler ki Allah amanı ile kaleden çıkıp bu mahalle getirmişiz. Siz niçin bunları kırmak istersiz, aslı nedir?’ dediklerinde biz de ‘Ellerimizde fermanımız yoktur’ deyince hemen Kaplan Paşa ve Adana paşası,’Bre vurun,şu yağmacı gidileri’ deyince” (s. 456)

“ ‘Bre bre medet gaziler el kaldırman ve bu kâfirleri kırman, Osmanoğlu amanıdır’ diye Kaplan Paşa’ya fermanlar gösterilinceye dek Ve ‘Gayri şikar alam’ diyenlere yine paşalılar dal topuz ve dal gaddar olup,’Bre vurun yağmacıları’ deyip güçlkle kâfirleri kurtarıp” (s. 457)

“bu diyarın halkı zarif ve temiz olduğunu ondan müşahede ettim ki tüm yağmaladığımız köylerde bütün reaya ve berayalarının döşekleri ve yastıkları tamamen kuş tüyünden olup türlü türlü palasantasindiyan ağacından döşekler üzerinde yatarlardı.” (s. 489-490)

“Bunun da halkı tamamen kalpak ve beyaz sarık giyip Boşnakça konuşurlar, ama gayet garip dostu, sofrsa sahibi, doğru sözlü gariplerdir.” (s. 571)

“Sonra kefereler bu hakire, biraz saygı gösterip üçüncü günde bizi şehre alayımızla davet edip gittik.” (s. 575)

“Bu adı geçen 4 adet kalenin toplamı 1.800 adet cılasın, gazi, cesur ve genç askerleri vardır ki her biri birer kale değer şehbaz yiğitlerdir, asla hile, yalan, iftira, dedikodu ve kötülük bilmez gazilerdir.” (s. 620)

“Süleyman Han’ın ölümünün nice türlü halini yazmışlar, ama merhum babamız padişah musahibi olup 48 senelik halifeliğinde birlikte olup ölümünü dahi görüp doğru söz olduğundan böylece kısaltılarak yazıldı.” (s. 668)

“Her topun hizmetçileri yaz ve kış yanlarında yatarlar, zira gayet serhat yerededir.” (s. 672)

“Bu tabur içinde kâfirden kalan tüm cebehane, yüklük ve hazine Defterdar Paşa ve cebecibaşı güvenilir adamları defterleriyle teslim alındı.” (s. 681-682)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Sözümüz üzere daha önce esir olup kılavuzluk eden kâfirlerin ikisini serbest bıraktık.” (s. 11)

“ ‘ Hele bu söz burada kala ‘ deyince,

‘Sultanım meclis emanettir.’ Diye susup yine Sadrazam dairesinde çadırıma varıp bütün hizmetçilerime kavuştum.” (s. 20)

“Sonra kılavuz olan esirlerimizin üçünü verdiğimiz söz üzerine azad ettik. Diğerlerini bağlayıp,

‘Bizi Kanije’ye ve Sigetvar’a esenlikle çıkarın, sizi de bunlar gibi azad edelim’ deyince, ‘Emriniz emirdir’ dediler.” (s. 21)

“İslam ordusunda 48 bin yiğit ile Kanije’ye esir ve ganimet malı satmaya gitmeyi Sadrazam uygun görmeyince 3 bin adet adam için ferman yazıldı. Bütün yoldaşlarımız güvenilir adamlara esirleri verip İslam ordusundan doğu tarafa dağlar ve ormanlar geçip,” (s. 21)

“Ancak hile, yalan dolan bilmez oğuz taifedir. Gerçekten de bir hadis-i şerifte Hazreti Peygamber buyurur: Hadis: ‘Cennet ehlinin çoğu (bülüh) iyi tabiatlı kötülük düşünmeyen kimselerdir.’ Bülüh yani oğuz taifesi ola” (s. 148)

“Bizim elçi paşaya buyurursanız müşerref olalım diye 6 atlı bir süslü ve nakışlı hinto araba ve nice hediyeler geldi. Bizim elçi paşa birine rağbet etmeyip hemen göç kösleri çalınıp” (s. 170)

“ ‘Çasar size selamlar etti, buyurun alayınız sizin istediğiniz şekilde olsun’ diye kraldan bir cevahirli ve sekiz atlı bir hinto araba getirdiler. Gerçekten de çesar krala mahsus murassa arabadır ki gören insanın gözleri kamaşır. Kemen Paşa,

‘Ben arabaya binmem ve biz Osmanlı’yız . Bizim mutadımız küheylan atlara binip cirit oynayıp gazalara gitmektir. Bizim İstanbul’da böyle arabalara avratlar biner, bize lazım değildir’ deyince,” (s. 208)

“Diye başdefterdar nakletti ve doğrudur. Onlarda yalan söz olmaz” (s. 221)

“Bu şehrin her şeyi beğenilir ve meşhurdur, ama binlerce aferin tüm hekim, cerrah, kan alıcı, göz hekimi, nakkaş, saatçi, tüfenkçi ve çıkırkçılara, sokaklarının temizliğine, yöneticilerinin becerikliliğine, alışverişlerinde ölçü ve tartılarında hile yapmayıp yalan söylemediklerine, adaletlerine, halkının huzur içinde olup zulmetmediklerine, suyunun havasının hoşluğuna, mahbub ve mahbusenin temizliğine, zarifliğine, başka bir kokulu ve renkli çeşitli çiçeklerine, bütün halkının herkes ile güzel geçinip gariplere dost olup gönül aldıklarına, vilâyetlerinin her şeyden güven içinde olduğuna binlerce aşk olsun ki İslam diyarında, böyle güvenlik, huzur ve adalet yoktur.” (s. 247)

“Gerçekten de bütün tarihlerinde bütün bozma ve bozulmalarını olduğu gibi doğru olarak yazarlar. Hatta yine bu duvarda kralın boyuyla posuyla, deve dudaklı çirkin suratıyla bir kral resmi yapmışlardır. Gören onu canlı sanır. Bu resmi nakış ustası gerçekte olduğu gibi yaptığı için kral bu adamı nakkaş başı edip birer kralıca guruş maaş bağlamıştır.” (s. 279)

“Niceler bu kayalarda Eflatun-i İlahi’in güvercin topluluğu için tılsımı vardır derler, ama hakir tılsımını görmedim, yalan haramdır. Ancak:” (s. 377)

“Ben de verdiğim söze göre Alman diyarlarıma varıp hendese ilmi ile Tuna suyunu senin Makedonya şehri içine akıtayım deyince” (s. 387)

“Yanvan Kral vezirlerine, işte ben sözüme uyup Davud dini aşkına bu su yollarını tamam ettim. İşte ben Makedonya şehrinde kardeşim Yanko Kral’a giderim” (s. 388/389)

“Kâfirler reayaya çok zulmederler, ama vilâyetleri gayet güvenlidir.” (s. 392)

“Biz bu mübarek resmi onlardan fazla cevahir içinde saklarız. Bu, bizim bütün kâfiristan papazlarından üstün gelmemize sebep olup bizde olmakla övünürüz” (s. 403)

“Mehmed Han ricalarını kabul edip, Ama bir hoşça pak saklayıp bir kefere el vurup görmesin’ diye sıkı sıkı tembih eyleyip bir ferman yazıp buyururlar ki” (s. 403)

“Hakir de Allah’a sığınıp iki at ile dalıp esenlikle karşıya geçtim. Hamd olsun Kelam-ı izzetim, nice kitaplarım, Eflak ve Boğdan beylerinin Han’a verdikleri mektupları ve hediyeleri asla islanmadı. O mahalde hediyeleri ve mektupları Han’a teslim ettiğimden çok hoşlandı.” (s. 428)

“Ama Tatar değillerdir, bir alay Abaza, Çerkez ve Gürci kavmi çocuklarıdır. Bunlardan Osmanoğullarına hiçbir zaman hainlik ortaya çıkmamıştır.” (s. 512)

“Bu gibi bir meşrepte namlı, yarar, server, taç sahibi yiğit, vakar sahibi şanı yüce bir han görmedim.” (s. 515)

“Salkır Nehri Çadır Yaylağı dibinden bir mesiregah, çemenzar, hıyabandan doğar büyük kaynaktır ki yüksek ağaçların gölgesinden güneşin ışığı zemine tesir etmez. Bütün padişahlar, kalgay ve sultanlar bu mesiregaha gelip abıhayatlar kenarında çadırlarını kurup birer ikişer ay eğlenip dağlarında avlanırlar. Biz de üç gün eğlenip dinlendik.” (s. 544)

“Bir iki diye hesapları yine dürüsttür.” (s. 545)

“Kapılarında bekçileri, gelen gidenlere gözcülük edip değme adamı bu hana komazlar, zira yedi iklimin hepsinden varlıklı bezirganlar gelip burada kalırlar.” (s. 550)

“Kalmıklar ne kâfir ne Müslim bir alay Mecusi kavimdirler, ama onlarda yalan dolan olmazdır.” (s. 655)

“Bu şehirde asla zulüm, iftira, yalan ve yalancı tanık olmaz.” (s. 672)

“Bu Tatar kavminde asla dedikodu, kötülük, yalan ve iftira yoktur. Yalan o kimsede olur ki bir adamdan veyahut bir hakimden korkup yalan söyleye. Bunların asla bir kimseden korku ve çekinmeler yoktur. Onun için yalan söylemezler ve yalan nedir bilmezler.” (s. 695)

“Ama bunların bir iyi halleri var, asla yalan söylemezler ve yalan nedir bilmezler” (s. 726/727)

4.1.10. Tutumluluk, Cömertlik, Kanaatkârlık Değeri

Eserde tespit edilen değerlerdir.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Hemen o gün bütün ganimet ve malları ve esirlerimizi meydana çıkarıp satılıp asla akçe etmeyip bir guruşa on yaşında güneş parçası oğlanlar alınıp satılıp bir kadının iki elinde iki evladiyla bir buçuk guruşa satıldığı sicilde yazıldı.

Sözün özü, adam başına ikişer guruş hisse değip, gaza malıdır Hak bereket versin, dedik.” (s. 41)

“ ‘Habbe kalmadı. Bari Seykel seferine gidelim, görelim felek ne gösterir’ diye herkes hazır oldular. Ve doğu tarafına, sol tarafa sapıp Seykel vilâyeti üzerine Allah’a tevekkül deyip gidildi.” (s. 58)

“Bu mahalde Erdel kralı tüm Osmanoğlu askerine büyük ziyafet vermiştir ki ne bir Cem haşmetli padişah etmiştir ve ne bir kral bu büyük ziyafeti görmüştür.” (s. 64)

“Ertesi gün kral karısı Serdar Ali Paşa’yı, 7 veziri, 22 adet beylerbeyi ve 70 adet sancakbeylerini bir İrem bağı gibi bir Rıdvan cenneti benzeri gülistan bağı içinde bir ziyafet etmiştir ki bu da melikelere mahsus bir şahane ziyafet olmuştur ki diller ile anlatılır değil idi ve bu yeryüzünde böyle bir ikramlı ziyafet görülmemiştir. Zira bu ziyafet avrat ziyafeti olduğundan bu şehirde ve başka yakın ve uzak kalelerde ne kadar güneş parçası açılmamış gonca, işlenmemiş inci, ay parçası ve nazenin kızlar var ise hepsi şib, zerba ve çarkaf ile altın işlenmiş fistanları, yıldızlı ve mücevher (19b) her biri birer hizmete memur olup nice yüz adedi vezirlerin huzurunda altınlı kaseler içinde çeşit çeşit miskli şerbetleri susamışlara sunarken her biri birer çeşit naz, eda, işve ve hareket ile adab üzere hizmet ederlerdi ki her birinde olan türlü türlü giysiler bir kıyıda yok idi. Ve her birinde olan ham amber, zebad, kalle-misk, Arab miski ve Hint sümbülü kokuları insanın dimağını kokulandırır.” (s. 68-69)

“Hemen serdarımız Melek Ahmed Paşa kethüdası:

‘Bre gaziler atlarda bir istekli hayr alamet var. Şu kâfire bir kere dokunalım, ya taht ola ya baht’ deyince (20b) tüm Melekli gazilerimiz “N’ola Bismillah” deyip hepimiz bir uğurdan ok yaydan çıkar gibi çıkıp kâfirler üzerine at saldık.” (s. 72)

“eğer yeniçeriler müdahale etmeseler 10.000 esir dahi olurdu’ diye Tatarlar bağırıp çağırdılar. Diğer ganimet mallarından başka eşsiz metalar ve binlerce binek hayvanı alındı ki haddi sayısı yoktu.” (s. 88)

“Allah’a hamd olsun bu mahalde Evliyâ fakir eline bu gaza malından 2 esirim, 8 atım ve 1.700 guruş ganimet malım var idi. Diğer çete ve potura malları başka idi, Allah’a şükürler olsun. Nice bin adam ganimet malı alayım derken kendi zincire bağlı esir olup başıyla ganimet oldu.” (s. 96-97)

“İlahi sen bilirsin, bu hakirin ‘İstanbul’a giderim’ diye sevindim. Sen bana hangi diyara gitmeyi nasip ettin, kuvvet, kudret ve taktir senindir’ deyip gönlümü Allah’a yöneltip Melek Ahmed Paşa’nın elini öpüp,

‘N’ola sultanım gidelim’ deyip tüm hazırlıklarımızı gördük.” (s. 117)

“Bey ayrıca hakire 300 Venedik altını, Bihzad adında bir İspanya kölesi, bir at ve bir kılıç verip tüm tabi ve kölelerime onar altın, birer çuka ve kumaşlar verip yoldaşlar koştı.” (s. 132)

“Ve ben zalim değilim ki musarrıf olduğum mansıplarda zulm edip mal alıp seni bu israf masraf üzere besleyem. Ben bu kadar masrafı çekmeye kadir değilim. Benim de bu kadar tabi ve hizmetçilerim var. Ben sefer ehliyim, bu masraf çoktur.” (s. 162)

“Oradan Paşa yine sarayına gelip hazinesinden tüm ağalara nice yüz adet kıymetli eşyalar verip sabahleyin yine padişah divanına gitti” (s. 165)

“O an 105 adet köleyi malından azat edip tüm atları ve silahlarını kendilerine yüzer adet altın ile bağışladı.” (s. 166)

“Suyu ve havası gayet hoş olduğundan Sirem mahub ve mahubesi, havası gibi İrem bağı bir yerdir ki tüm halkı dembe-dem içip eğlenmeye düşkün bir alay serhat gazileri garip dostu, sofraları meydanda, nimetleri bol bir alay huyu güzel, gönlü aydınlık adamlardır.” (s. 223)

“Sonra tüm vezirlere, vekillere, ileri gelenlere ve tüm Divan erbabına Budin’in iç kalede olan Kızılelma Saray’ında Süleyman Han bir Halilü’r ziyafeti eder ki hala dillere destandır.” (s. 279-280)

“Fukaraları gazilerden fakirlik parası ile geçinip ‘Fakirlik benim iftiharımdır’ hadisiyle yaşar bir alay ehl-i sünnet ve’l-cemaat pak Kalenderi taifesidir.” (s. 326)

“Müfred:

Ne denlü cehd edersen bir murada

Nasib olmaz mukadderden ziyade

Deyip kendi kendime teselli verdim.” (s. 483-484)

“Halkı gayet halim, selim, oğuz, garip dostu ve sofrası sahibi adamlardır.” (s. 523)

“Gerçekte bir tabiat sahibi, velinimet, kerem sahibi, Hatem-i Tay ve Cafer-i Bermeki gibi bir güzel huy sahibi cömert kimse imiş. Hatta mal esirgememek ile yapıcısı olan Mimar Ramazan, yaptığı 21 adet camilerin her birinden birer çeşit sanat alıp bu camide icra ederek ve tüm gücünü ve ustalığını sarf ederek bir ibadethane etmiştir ki Rumeli diyarında benzeri yoktur.” (s. 559)

“Ricaları kabul olup o Hatem-i Tay kerem sahibi, himmet ehli 10 kese de Kanije’nin kadınlarına ihsan etti.” (s. 682)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Zira Kaniye balıkları eğir kökü yiyip eti misk ve ham amber gibi koku verip lezzetli ve güçlendiricidir, ama bunun balığı kötü kokuludur. Ancak reaya ve fakirler ‘Balığı başıyla birlikte yedim’ sözü üzere başı ve kılçığını bile yerler.” (s. 51)

“Ve serhadli askerimizden fark olunmaz, öyle esvap giyip küheylan at binerler, pak gezerler, pak yerler, konuklarına gayet sayđı gösterip ikram ederler ve esirlerine Nemse gibi işkence etmezler.” (s. 192)

“Sözün z, elçi paşalara her Şeyden gerekli ve öncelikli olan bu diyarda cömert, eli açık, yumuşak huylu ve anlayışlı olup padişah namusunu ve din gayretini gözetir adam gerektir.” (s. 266)

“Ve gayet bolluk vilâyettir. Bütün halkı kış geceleri birbirlerine büyük ziyafet çekerler. Hepsi gaziler, tüccarlar ve hacılardır. Bunlarda Boşnakça konuşup serhadli esvapları giyip erkek ve kadınları edeplince gezerler.” (s. 322)

“Elinde olan ganimet malından bir Şey koymayıp hepsini etrafındaki adamlarına, fakirlere ve miskinlere dağtır.” (s. 527)

“miskin ve yoksullara çok sevgi gösterip, ‘sadakalar Allah’tan bir farz olarak fakirlere, düşkünlere’ [Kur’n, Tevbe, 60] ayetini okuyup bu kesin emirle hareket eder, elbette bir bahane ile bir yeşil yaprak getirenlere veya bir kızı gl getirenlere en azından 100 adet Kırım sikkesi onluk ihsan edip eli boş göndermez.” (s. 529)

“Ben Kumuk şahına gidip başıma hırkaya çekip Şimden ger bu yaşımda bana ne ta, ne raht, baht ve taht lazım değildir’ deyip hazinesini açtı.” (s. 592)

“ ‘Ben onlara da mal ve kızlar veririm’ deyince onlar da,

‘Hayır padişahım, biz dervif garibiz. Dünya hevesi kaydında değiliz’ ” (s. 681)

“Elçi bana ‘Cömert elinde olanı verendir’ deyip 10 bin koyun ve 5 bin sığır verdi. Zira onlarda akçe pul ve başka mal asla yoktur.” (s. 741)

4.1.11. Doğa Sevgisi, Hayvan Sevgisi Değeri

Bu değerler eserin hem bir gezi yazısı olması, hem de yazıldığı dönemin insanı doğayla iç içe bırakan Şartları sebebiyle eserde yer almıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer Şu Şekilde verilmiştir:

“Bu avlu içi çeşitli meyve ağaçları ile öyle süslenmiş ki Sübhanü’l Hallak, hatta bir üzüm asması avr nice bin kara ve deniz seyyahları bu kiliseye gelip konuk olduklarında bağcılık kitabı yazarlara göre bu üzüm ağacına nice bin aşlamalar ekleyip nice bin çeşit salkım sulu üzümler yetişir” (s. 50)

“Bu tabur mahalli Seykel vilâyeti sınırında Kutuh Boğazı adlı ağaçlık ve ormanlık yerde bir dar boğazın sağı ve solu gökyüzüne ulaşmış dağlar üzerinde göklere baş uzatmış büyük ağaçlar ile bezenmiş yüksek dağlardır ki görenin aklı perişan olur.” (s. 74)

“Vilâyet hakkından bazı kimseler gezinti ve dinlenme için bu adacıklara kayıklar ile varıp içip eğlenirler.” (s. 124)

“Halk bu ada hareketlerinden hoşlanıp,” (s. 124)

“Oradan yine doğuya baş yukarı Vuleçe Yaylağı’nı, çamlı ve karlı belleri, tehlikeli yolları ve ulu dağları aşarken her çam ağaçları gökyüzüne doğru baş uzatmış yüksek ağaçları seyrederek” (s. 141)

“Mesirgah ve baştan başa İrem bağı gibi gülistan, bağ ve bostanlı cennet bahçeleri var ki bülbüllerin hoş sesleri insanları neşelendirir. Ne yazık ki bu kuş vadisi büyük bir şehir yakınında olmalı idi.” (s. 197)

“Ardından yaralılarımızı sarıp sarmalayıp biraz rahatladık ve tüm atlarımızı bu köy içinde akan Yantura Nehri’nden sulayıp tüm at biraderlerimize sallama torba yemleri asıp safâda olduk.” (s. 201)

“Hala bu kalenin üç tarafı cennet bahçeleri ve bağlardır, ceviz ağaçları da cihanı donatmıştır.” (s. 225)

“ama her evde bağ ve bahçeler, havuz ve şadırvanlar bulunur.” (s. 248)

“Ve bağları hesapsız olup halk arasında pak toprağı beğenilir.” (s. 267)

“Kalenin bundan başka diğer yerleri gülistan, bağ ve bostan, kuşluk ve lalelik bir gezinti ve dinlenme yeri kaledir. Hatta Budin’in bazı maarif erbabı ve bazı kibarları bu iç açıcı yere gelip gezinirler.” (s. 335)

“ “Kısaca ta bu derece yüksek bir Gerz İlyas Kalesi’dir ki bütün Budinlinin gezinti, mesire ve dinlenme yeridir. Zira bu yüksek dağın eteğinde nice bin adet mesirelik Meram bağları var ve nice abıhayat su kuyuları var.” (s. 338)

“Zira Litne ile Uyvar arasında bir sığınak yeri, bağı, bahçeli, dağı ve çimenli ve çiçekli yerdir. Hüseyin Paşa efendimiz bu iç açıcı yerden hoşlanıp ‘Bu kale bize çok gereklidir’ diye” (s. 466)

“ ‘Bre babam, Hamis attım’ dedim. Ama ne at; safinatü-l ciyad atı, musafaha-i küheli’l hanad nesli gibi muteber at idi. Bu, yaratılmışın en şerefli kardeşimden azizim, canım ile kaçarken kâfirler ayak tozumu göremez oldular, ama gördüm ki eyer hanesinde cıdav (yağır) yerinden aşağı kürek başı üzerinde kurşun yarısından Kızıl kan Ceyhun Nehri gibi akıyor. Derhal koynumdan mendilimi çıkarıp iki parça edip atın yaralı olan yerine soktum. Tanrı’ya hamd olsun derhal kanı kesildi.” (s. 473)

“Bu halde iken yel gibi hızlı atım, Hamisim, can dostum yaralandığından giderek güçten kuvvetten düşüp hareketi yavaşlamaya başladı ve henüz canım başıma çıkıp atımın yarası sanki benim ciğerime işledi.” (s. 475)

“Nemse çesarı olan inpirator (imparator) hükmünde karlı dağlar gibi zemine döşenmiş bir gül ü gülistan, sümbül ü reyhanistan,cennet bahçesi gibi bağlar ve şebekeli bostanlarının hesabını Rabbi’l-izzet bilir geniş bir şehirdir,” (s. 489)

“Bu şehrin doğu tarafındaki uçsuz bucaksız ova içinde olan bağ ve bahçenin otların ve bitkilerin çiçekleri ve türlü türlü çiçeklerin hoş kokuları bütün Tatarlarımızın dimağlarını kokulandırdı.

Bu şehrin dört tarafındaki ovalarda olan yeşillik yerlerde göklere doğru boy uzatmış uzun ağaçların gölgelerinde gezinti yerleri ve dinlenme yerleri için yüksek köşkler çeşit çeşit oturacak yerler, pek çok sofalar ve süslü mastabalar vardır.” (s. 491)

“Bu kasabanın ensesinde Morina Yaylası’nı yüz bin sıkıntılarla aşıp bu yaylanın çimenlik, çiçeklik, güllük ve nehirleri akıp çağıldar yerlerine gelince taze can bulup can mezrasında yetişmiş türlü türlü sim ü zerrin, müşg-i Rumi ve nergisleri demet demet devşirip atlarımızla çiçekler içinde yuvarlanıp dört tarafımıza karakollar koyup bir saat dinlenip yemek yerken Allah bilir ki bu yeşillik kırlarda yetişen türlü türlü otların çiçeklerin kokuları dimağımıza kokulandırıp hayat bulduk.” (s. 566)

“Bu Lubomir nahiyesi bir sahralı, çayır ve çimenli,bağ ve bahçeli,gülistanlı köyler ile mamur, havasının güzelliğinden halkı mutlu bir verimli topraklardır ki dört tarafındaki kayalardan akan bol bol kaynaklardan nice yüz su değirmeni dönmededir.” (s. 573)

“Bu yaylada olan nice yüz bin çeşit çiçeklerin güzel kokuları insanı dimağını kokulandırıp atlarımız tırfıl, yonca, ayırık ve karaçayır yemekten fil gibi karın sahibi oldular.” (s. 592)

“Bu dağda olan çarşı pazarı ve insan deryasını seyredip ertesi gün de bu yaylada yetişen sümbül, zerrin, müşg-i Rumi, karanfil, şakayık, nilüfer, zambak ve çeşit çeşit başka çiçekleri demet demet toplayıp koklayarak bu Çemerne Yaylası’ndan batı tarafa yokuş aşağı inip bir gün gidip” (s. 610)

“Avlusunda uzun bir servi ağacı var, öyle sevimli, düzgün ve yeşildir ki sanki tek parça zümrüt sanılır. Avlusu da bir yeşillik çemenzardır ki sanki yeşil kadife döşenmiştir.” (s. 615)

“Ve hepsi 500 adet tahta örtülü tek ve iki katlı güzel haneleri var ki her birinde birer akarsular çağlayıp İrem bağlarında ötücü bülbüllerin yanık seslerinden insan huzur bulur.” (s. 646)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bu şehrin çevresinde şebekeli bostanlar, bağ ve gülistan bahçeler içinde akarsuları var. Her İrem Bağı’nda olan bülbüllerin hoş sesli nağmeleri insana gönül açan safâlar verir.” (s. 130)

“Bu bütün hoş sesli kuşlar yaz ve kış bu şebekeli kafesli cennet bağı içinde yuva kurup yavru çıkarırlar, ama Alman Dağları eteği olmak ile kışı sert olup bütün kuşlar için bu bağın duvarları içinde ve gayri yerlerde nice yüz bin delikler yapmışlar, kış günü bütün kuşlar orada kışlar:” (s. 202)

“Bir köşesinde de hayvanların her türlü var, ancak fil ve gergedan ve zürafa yoktur. Yoksa arslan, kaplan, bebir, peleng, tilki, çakal, kurt ve Yenidünya yaratıklarından bu dünyada görülmemiş hayvanlar var ki gören insan hayran olup şaşırır.” (s. 202)

“Şehirde asla canlı kısmı boğazlanmayıp kan dökülmez pek şehirdir.” (s. 221)

“Bütün köşe başlarında yapılmış şahnişinlerin yanlarında birer çeşit tel kafes örülmüş türlü türlü kubbeli küçük şahnişinler var ki onlarda bülbüller, papağanlar, tutiler, karatavuklar, sarıasmalar ve çeşit çeşit dem çekip hoş seslerle ötücü bülbüllerin küçük şahnişin kafesleri var.” (s. 221)

“ ‘Sultanım bu at bir gazi atıdır ve bizzat Osmanoğlu padişahı binmiştir. Bu at meydanda bu kadar rüsvalık edip bu kadar kâfir kırmıştır. Sonunda bu atı kâfirler öldürürler. Bu atı alıp yerine başka at verin’ dedim.” (s. 258)

“Bu kale, bir düz çöllük yerde iki büyük nehir kenarında yapılmakla varoşundan taşra darağacı semtine bağ, bahçe ve şebekeli verimli bostanları cihanı süslemiştir. Kalenin yanında Ada Bağı derler bir gezinti ve dinlenme yerleridir ki dört tarafını Zakova Nehri ile Tise Nehri kuşatmıştır. İrem Bağı’na benzer Rıdvan Cenneti Bahçeleridir.” (s. 304)

“Bu varoşun dört tarafı bağdan ve bahçeden görünmez olmuş, ama daha önce İslam askeri bu kaleyi kuşattıklarında bütün bağı, dağı, haneleri ve kaleyi bile yakıp harap etmişler idi. Hamd olsun 5 yılda yine süslü bağlar, bahçeler ve şebekeli bostanlar yetişmiş.” (s. 343)

“Gerçekten de bir gül-i gülistan, çemenistan, kuşluk ve lalelik yerdir ki bülbüllerin hoş nağmeli sesleri insana hayat verir. Bir tarafta çalıncılar ve okuyucular rehavi makamında nağmeler ettiklerinde, bir yanında da çemenistanın bülbülleri yanık sesleriyle dem çekerler. Gerçekten de suyu ve havası hoş, gün görünmez yüksek ağaçların gölgesinde döşekler ve sedirler üzerinde ister. Müslüman, ister bütün Tanrı kulları taraf taraf, cavk cavk olup eğlenip Yüce Yaratıcı’ya hamd ederler. Sözüñ kısası böyle bir Meram Bağı Ulah memleketinde görmedim.” (s. 409-410)

“Bu Elma Nehri kenarında İrem Bağı’na benzer Nureddin Sultan Sarayı’nda bir gece konuk olup gerçekten padişahane zevk ü safâlar edip nice bin bülbüllerin hoş sesli nağmelerini dinleyip ruhu tazeleyen demler ettik.” (s. 485)

“Eğer bu cennet bağı dinlenme yerlerini olduğu gibi anlatsam uzun bir tomar olur. Lem-yezel Allah sahibine mübarek ede. Hatta bu duaya uygun bir beyt hatırıma gelip duvarın yüzüne yazdım Beyt;

Sahibine mübarek ede Huda,

Tavvel Allahu ömre hu edeba.

deyip bir gece konuk olup bostan ve gülistanları içinde akan pınarları kenarındaki maksurelerde nice bülbüllerin yanık seslerini dinlemekten rahatlayıp huzur bulduk” (s. 499)

“Böyle bir Aspuzu Bağı’dır ki cennet bahçesi gülistanları içinde köşe köşe çağlayan akarsuları kenarında olan maksurelerde konan hanlar cananlarıyla has sohbetlerinde iken bülbüllerin hoş sesli nağmelerini işitenler ruh dinginliği ile safâlar dem be-dem içip

eğlenirler. Suyu ve havası o kadar tatlıdır ki burada bir saat dinlenen elbette gamlarını üzüntülerini unutup şen şakrak olur.” (s. 505)

“Bütün vilâyetlerden hanlara hediye gelen renk renk, çeşit çeşit çiçeklerin güzel kokuları insanların beynini kokulandırır. Özellikle Anadolu’da Bakrazbelimüşk-i Rumi soğanları, Trabzon karanfillerinin kanırtmaçları, İstanbul’un zerrini, Molla Çelebi’nin ablak lalesi, Çelebi Cüce’nin filandıra lalesi, Kağıthane lalesi, çeşit çeşit şakayık-ı numaniler, İstanköy sümbülleri ve nice yüz bin çeşit hediye gelen çiçek soğanlarının çiçekleri bu bağ içinde bezenmiştir. Görenler ve bu bağ içine girenler sanki Huld-ı Berin cennetine girdik sanırlar. Bahar mevsiminde her meyve ağacının çiçekleri açtığı, erik, elma, armut, kiraz ve vişne çiçekleri açtıkları sırada insan güzel kokulardan sarhoş olup bu Direkli İrem Bağı sanki yalan dünyanın Firdevs-i Berin cenneti olur. Ama bu güzel hıyaban bu Mehmed Giray Han asrında böyle süslü olmuştur, zira bir tabiat, güzel huy ve cömertlik sahibi, şanı yüce bir handır.” (s. 505)

“Evvelâ bunlardan eski gözde, adı daha önce geçen padişahlara mahsus Aşlama Bağı savaş eri olanlara bağbanlar engel olmayıp yaran, aşıklar, maşuklar, maarif erbabı ve gezginler varıp insaf gözüyle bakarak gezip dinlenirler.” (s. 520)

“Bu Kırım Sol’at şehrinin her tarafında gül-i gülistan, sümbüllük, reyhanlık ve Rıdvan cenneti gibi hasbi cennet bağları,şebekeli bostanları var ki hesabını Yüce Yaratıcı bilir.Zira bu şehrin zemini bir geniş ve verimli ovalar olup yeryüzünde bir benzeri yoktur,meğer Şam ülkesinde Havran Ovaları ola.” (s. 524)

“Görür ki suyu ve havası hoş, otu bitkisi bol, nehirleri akan güvenli bir yer ve hoş bir liman olduğunu görüp ‘Tez bu mahalde bana bi kale yapın’ deyince” (s. 567)

“Acem’in Demirkapısı’na bir merhale yer yakın olup Demirkapı’nın doğu tarafında dağlar, bağlar ve gülistanlar içinde süslü şehirdir. Suyunun ve havasının güzelliğinden Adil Enuşirvan hoşlanıp her sene Bağdad’dan bu Tabeseran’a gelir, yaylanıp içip eğlenip ‘Benim Tabeseran’ım’ der imiş. Gerçekte de ruhu dinlendirici havadar şehirdir.” (s. 679)

“Hatta Özdemiroğlu Osman Paşa bu nehrin denize karıştığı yerde Tatar askerinin Kırım’dan gelmesini beklerken 40 gün Söyünç Nehri kenarında konup bir musalla inşa edip çeşitli ağaçlar dikmişti. Hala bir ok menzili yer bir hıyaban gül-i gülistan ve koyaktır ki orada bir saat dinlenen insan taze can bulur.” (s. 685/686)

“İlk defa bu şehirde beyaz ve siyah samurun canlısını gördük. Hemen Rum’un sansarı gibi bir yaratıktır, gayet uysal ve yakın hayvandır ki şehir oğlancıkları omuzlarında gezdirip

beslerler ama beyaz samuru gayet sevimli oluyor. Beyaz kakım da gayet çoktur, kedi gibi evlerde beslerler. Bu da kediden küçük sevimli ve uysal candır. Cumran adlı sincap gibi tüylü, o büyüklükte ve cüssede bir hayvan var, ama kuyruğu sincap gibi uzun değildir. Ancak o kadar neşeli cana yakın ve şakrak hayvanlardır ki karnı aç olsa kendi kendine insanlar önünde taklalalar, rakslar ve perendeler atıp o kadar oyunlar eder ki insan gülmekten hayran olur.” (s. 688/689)

‘Vallahi kardeşler, ben vaiz; nasihatçı, derviş ve şeyh değilim. Halktan bir alem seyyahı ve insan dostu garip bir kimseyim. Bu eğitilmiş köpekler ile avlanıp gezerim ve köpeklerdeki hakikat(sadakati) severim. Eğer köpekte olan sadakat(bağlılık) insanda olsa 40 günde bir insan tam olgunluğa ererdi. Bu köpeklerin benimle gezip çadırcığımı ve atlarımı her gece bekledikleri bana yetişir’ diye cevap veririm” (s. 747)

4.1.12. Kadirşinastık, Vefa, Sadakat Değeri

Eserde tespit edilen değerlerdir.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Sözün kısası, Erdel seferinde bu Megeşvar Kalesi’nde 3 gün 3 gecede ettiğimiz zevk u safâyı dünya seyyahı olalıdan beri hakir Rum, Arap, Acem, Leh, Çek, Krakov, Kırım, Dağıstan ve Gürcistan’da etmemişimdir. Ancak belde-i tayyibe, yani İstanbul’da Kaya Sultan, Sultan İbrahim Han’a ziyafetler edip bütün hanende ve sazandeler İbrahim Han huzurunda Hüseyin Baykara fasılları ettiklerinde, işte o zaman bu hakir zevk u safâlar edip can sohbetleri ederdim. Bir de bu Erdel diyarında zevk u safâlar ettim. Bu Rabbimin bir ikramıdır.” (s. 69)

“Ama yiğit Vezir Ali Paşa gayet hatır gönül bilir, tedbirli, ileri görüşlü, yumuşak huylu, sakin, akıllı ve tedbir sahibi bir vezir idi.” (s. 93)

“Hatta Tuna taşsa bu mağaralardan Tuna suları gibi bulanık sular Pınarhisar’da ve Yenehisar’da akar, diye Çelebi Sultan Memed’e bu Demirkapı hallerin işbilir ve güngörmüş yaşlılar bu şekilde anlattıklarında hemen Sultan Memed akılınca hareket edip” (s. 156)

“Hemen Köprülüzade dışarı çıkınca tüm Melek hizmetçileri ayağına düşüp hayr dualar ettik. Hemen vezir ağlayıp, ‘Pederim Mehmed Paşa öldü, bu kadar ağlamadım. Bu benim

sanki babam gibi yakınım idi, henüz işte garip kaldım. Tez mübarek cesedini aşağı avluya indirip yıkayın' dedikte hemen" (s. 167)

"Bu kadar seyahatimize sebep olup bu kadar gazalarda bulunup gazalar da ettik. Bu kadar senede hakire bir defa yan bakmayıp kötü bir sözünü işitmedim" (s. 169)

"Mezarda yatanların hepsi hayr duaya muhtaçlardır. Onun için Melek Paşa ruhunu hayır ile anmak için denizde damla ve güneşte zerre kadar güzel halini, yumuşak huyluluğunu ve gönül alıcılığını analım." (s. 170)

"Sözün anlamı odur ki, " Ey benden sonra bu Kızılelma'ya ayak basıp bu kadar mala malik olacak Grando Süleyman-ı Kostanopol beni hayır duadan unutmayıp bu mal ile nam için hayrat yapasın ve benim ocağımı söndürmeyip oğlum Yanoş'u kral edesin. Diye yazının çevirisi böylece okununca hemen Süleyman Han alem-i hayrette kalıp Lagoş Kral'ın bataкта bulunan cesedini Ustolni-Belgrad'a defn ettirip" (s. 279)

"832 tarihinde Budin'i birinci defa feth ettiğinde Lagoş Kral'ın hazinesinde bulunan vasiyetnamesinde yazdığı üzere Süleyman Han bu Yanoş Kral'ın cesedini Ustolni Belgrad'a gönderip babası Lagoş Kral yanında gömdürdü." (s. 290)

"Bunun üzerine tedbirli akıllı avrat, 'Padişahım, çerağın olan oğlum daha küçüktür, Erdel vilâyetine yalnız gitmek olmaz. Padişahımın devletinde oğlum sencileyin şanı yüce bir padişahın çerağı ola, Budin Kızılelması kralı oğlu ola ve şimdi devletinde Erdel kralı ola, bize 40-50.000 asker ver.'

Süleyman Han bu tedbirli, akıllı avrattan, bu güzel görüşlü sözleri işitince tüm Rumeli Eyaleti askeriyle Kasım Paşa'yı Erdel diyarına kral götürmeye memur etti. Padişah bu tedbirli avrada 'binlerce aferin' deyip bir zerduz hil'at da giydirip 'Aferin sad aferina Kraliçe Banü' diye nam verdiler." (s. 290)

" "Ya cemalallah' deyip ruh teslim edince hemen Süleyman Han gelip cenazesine hazır olup o an kefenleyip ıskat namazıyla yıkayıp bizzat namazını Ebussuud Efendi kılar." (s. 292)

"İlk Cuma namazını kıldığı gibi cami içinde vasiyet edip ruhunu teslim eder. 200.000 asker cemaat o an cenazesinde hazır olup Süleyman Han bizzat Gül Baba tabutunu getirerek hala nurlu kabri olan pak zemine defnettikleri yeri ile yukarıda yazılmıştır." (s. 333-334)

"Hamd olsun 42 sene sonra hakire o dolabı ve bu Kızılelma Camii'ni görmek kısmet oldu. Bu da Rabbimin fazlındandır." (s. 362)

“Hala Yeni Camii’n avlusunun kible kapısı ki pirinç tahta teneke üzerine gümüş kitabeli ve altını yaldızlı olan yüksek kapı merhum babamızın yapısıdır.

Kitabelerinde iri yazı ile:

‘Mimma ameli Ser-zergeran-ı Dergah-ı ali Derviş Mehmed Ağa-yı Zılli, sene1011’

diye tarih ile yazmıştır ki ‘Babamızın eseridir’ diye her zaman seyredip ruhuna Fatiha okuruz.” (s. 363-364)

“Nice tarihçiler yazdılar, ama bu hakir, fakir bu büyük savaşta bulunup gücümüzün yettiği kadarıyla böylece yazdık. İnşaaallahu Taala bu basılmamış mecmuamızı tashihten geçirip başka konuları da yazıp genişletiriz. Eksikliklerine bakılmayıp af örtüsüyle örtülmesini dileriz.

Ve diğer dostlarımızdan, ahbablarımızdan sadık aşıklardan, devletli dostlardan niyaz olunur ki eksikliklerden dolayı olan özrümüzü kabul edeler.” (s. 407)

“Bu hisseli kıssadan sadrazam hissedar ve haberdar olunca hemen sabahleyin tüm şehitlerimizin nurlu cesetlerini Ciğerdelen Ovası’nda buldurup hepsini Üstürgün tarafına getirtti. Vezir otağı yakınında Süleyman Han Tepesi eteğinde büyük bir çukur kazdırdı.” (s. 409)

“Huzur-ı şerifine gelip hamd ü sena o Allah’a ki mübarek yüzünüzü görüp ayaklarınızı öpmekle şeref sahibi oldum” dedi. Köprülüzade bu kadar hoş, gönül okşayan, iltifatlı sözlerden hoşlanıp gülümseyince” (s. 432)

“İlek şehrin gezip dolaşmasıyla meşgul olup önce yaşlı kimseler ile ve maarif erbabı ve Salihlerden hal sahibi adamlar ile görüyüp (170a) kaynaşmaya başladık.” (s. 647)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Yer yer Cağaloğlu ve Sadrazam İbrahim Paşa tarafından cenkler olmada, ama ne fayda, ordu içine küffar dolup ava yumulup yağma etmede ve hazine üzerine haçlı sancaklarını dikip nice bin küffar sandukalar üzerine çıkıp otururlar. Ama padişah ordu kenarında Resulullah sancağı ile bir tepe üzerinde durup huzurunda sipahi ve yeniçeriler canla başla savaşıp Resulullah Sancağı önünde kırılmada.” (s. 152)

“Jiçışvan Kaptan’dan Sipahiler Halifesi Mustafa Efendi’yi Kayserili Halil Ağa’yı ve Uyvar altında Gürcü Paşa ile zahireye gelip bu kale altında bozguna uğradığımızda esir olan Seyfi gulamımı göreyim diye isteğimde saklayıp göstermediler.

Hakir de,

‘İnşallah Nemse kralına söyleyip kölemi çıkartırım’ diye vazgeçtim.” (s. 177)

“Bu Meram Bağı’na girince aklımız durdu gözlerimiz yaşla dolup hepimiz hayretler içinde kaldık. Süleyman Han’ın otağı divanhanesinde konup bütün atlarımızı dışarı çıkardılar.” (s. 198)

“Ey imdi sizin niyetinizi ve maksatınızı anladım. Biz sizin bu teklifiniz üzere krala varmam ve Âl-i Osman kanununu bozmam. Ve beni diğer elçilere kıyas etmeyin. Onlar Kanije Eyaleti ve Tımışvar Eyaleti payesiyle gelirler idi. Mal elde etmek için Osmanlı’nın namusuna eksiklik getirip kral elinden şarap dedikleri haram şeyi içerlerdi. Bana ise ne mal, ne menal ve ne batasica şarap gerek. Ancak Padişah namusu ve İslam onuru lazımdır.” (s. 206)

“Ama bugün açlıktan hepimiz bittik. Ne su, ne şerbet, ne bin aç karnına dönüp Âl-i Osman divanını bu mahalle hatıra getirip henüz Osmanlı Devleti nimetinin kıymetini bildik.” (s. 257)

“Bir gün konuşma sırasında Uyvar Kalesi fethi münasebetiyle Komaran altında esir olan Seyfi adlı kölemin Jiçisvan adlı kaptanın esirliğinden kurtulmasını rica ettiğimde o an kral bir papinta yazdırıp kölemin bahası için kaptana bir kese guruş gönderip gitti. Beş günden giden adam gelip kölem merhumun bir atı, kılıcı, esvapları ve bütün silahlarını ve merhum kölenin bir gün evvel öldüğünden ertesi gün kabrini açıp sağ elinin çatal sırça parmağını ve sol ayağının yine çatal sırça parmağını kesip tuz içine bir kutuya koyup bir kese guruşa da kral huzuruna getirdi. Hakir merhum kölemin parmaklarını, atını ve tüm esvaplarını görünce bir ağlama tuttu Kral cömertlik edip kölenin o bir kese parasını hakire bağışladı. Dağ parçası gibi bir yiğit ve ayrar köleden ayrıldığım için cihan başıma dar olup” (s. 275-276)

“Sonunda burada İstanbul patriği Fatih’in verdiği muafnamelerden hoşlanıp Hazret-i İsa’nın yüzü nakışlı bu makramayı mübarek elin dış zarfıyla hediye verdiğinden Sultan Mehmed o kadar sevinip mübarek mendilli yüzüne sürüp saklar. Halen Hazine-i Hassa’da zarfıyla saklıdır.” (s. 404)

“ ‘Benim kardeşim de esir olur. Halen günahsız olduğu halde Bursa Kalesi’nde hapistir. Padişahımdan ricam odur ki bizde emanet olan Hazret’in mübarek eli hürmetine ve sizde emanet olan Ruhullah mendili hürmetine olsun benim kardeşimi hapisten çıkarıp yine Eflak beyliğini bağışlamayı rica ederim’ diye yer öpünce Mehmed Han da ‘Yine kardaşın isyan ederse senin halin nice olur?’ ‘Padişahım, siz ihsan ediniz, eğer isyan ederse Abbasilerden Harun Reşid ta Bağdad’dan Seyyid Battal Gazi ile İstanbul’a gidip fethedip Silivrikapısı’ndaki Zincirliservi yanında Kızlar Kilisesi’ni kale yapıp Ayasofya Kilisesi’nin çanlığına Alina Kralımızı astığı gibi siz de beni o çanlığa asıp ibret-i Alem olayım. Ve nitekim kardeşim beydir, isyan etmeyeceğine ben kefil olup sene başı tamam olmadan Eflak hazinesi için eski kanun üzere 300 kese padişahıma bir günde poliçe kağıdıyla teslim edeyim’ dedi. Mehmed Han bu sadıkane güzel cevaplardan hoşlanıp hemen bir yarlıg yazar. Patriğin kardeşini Bursa zindanından çıkarır.” (s. 404-405)

“‘Biz kâfire din uğruna kılıç vurup padişahımız ve İstanbul’da ve Karadeniz etrafında bütün tanrı kulları rahat ve huzurlu olsunlar diye kâfiristana kılıç vurarken bizim Akkirman ağalımızı elimizden aldıklarından başka çiftliklerimizi ateşe vurup malını menallarımızı Osmanlı sürüp götürmüş’ diye ağlamaklı olup Çolak Dedes Ağa, Sübhan Gazi Ağa ve gayri kart ağalar, ‘Han’ım! Bu leh mektubu ötrüktür [yalandır]. Sizi bu vilâyetten kalkıp gitsin belki benim Daniska Vilâyet’ini de vururlar diye korkusundan bu yalan mektubu yazmıştır. İtimat etme hanım. Hemen bu vilâyetlere şu kalabalığınla gelmişken Moskov Vilâyeti’ni vurup yerle bir edelim, olmaya illa hayır’ diye nice çeşit sözler ettiler.” (s. 470)

“ ‘Osmanlı bizim Akkirman mansıbını değil hanlığımdan da azledip bütün malımı mülkümü Akkirman’da yağmalasa biz Selamet Giray Han evladınız, Osmanlı’dan yüz çevirmeziz. Yine biz Osmanlı’nın eylediğine kalmayıp padişah uğruna bu maslahata sefer edelim. Allah’a tevekkül ettik, kardaşlarımız atlanınız’ deyip yola çıktı.” (s. 473)

“Dervişlerden ve diğer insanlardan memleketinden ayrı garip bir kimse ya bir kaside ya bir tuhaf şey veya az çok hediye yoluyla kendisine bir şey getirirse elbette o kişiye canının istediğini verir. Ona bir at, bir köle veyahut bakire bir kız ve bir kat güzel giysi ile bir hayli harcırah verip o kişinin gönlünü alıp asıl vatanına gönderir veya yanında alıkoyup o kişiden bir sanat, bir marifet öğrenir.” (s. 528)

“Sonunda ‘Kul tedbir alır, Allah takdir eder’ fehvasınca sözün özü, sonu düşünen, ileri görüşlü mümin ve muvahhid Han asla Kırım halkına uyma yüzünü göstermeyip asi olmayı kendine reva görmeyip içinden de İstanbul’a gitmeyi akıllıca görmeyip göz yumup ‘Der-i

Devlet'e gidenler ister denizden, ister karadan gitsinler, bende işimi gücümü görüp karadan karaçalarımla giderim' dedi." (s. 591)

"Hakir yine teselli verdim, ama bu kere Han 100 adamla kaldı." (s. 637)

" 'Han'ım! Allahu Taala Han'ıma ve soyuna sopuna uzun ömürler versin. İşte Han'ım eski hukuku ve ekmek tuz hakkını gözetip dervişçe hakikat gözetip yolları aşarak zatınızın isteği olan Dağıstan Vilâyeti'ne geldik. Konuk saraylarınız mübarek ola. Şimden gerü bu kemter kula izin verin." (s. 681)

"Zorba Timur Han da Özbek Han'ın hatırı için Maverâünnehir'den 300 bin Moğol, Boğol, Kaytak, Lezgi, Legzi, Türk, Türkmen, Terekeme ve Çağatay kavmi askerleriyle gelir." (s. 701)

"Allah'ın hikmeti burada bir marifet sahibi kölem, dostum, yol arkadaşım hasta oldu, onun için bir kızak araba hazırlattım." (s. 751)

"O sadık dost, kölem Sarayış şehri karşısında Pomahaykirman dışında daha önce İslam mezarlığı içinde Kulep Alp hazretlerinin kabri yanına defnedip dört tarafına iri taşlar koyup baş ve ayak uçlarına büyük taş alametler koyup ismini Fatiha-i şerif ile yazıp koyup gittik." (s. 753)

4.1.13. Edepli Olma, Görgülü Olma, Eğitilmiş Olma Değeri

Tanıtılan bölgedeki kadınlardan bahsedilirken edepli olma değeri özellikle belirtilmiştir.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

" 'Bu hakirin başından geçen hikayedir ki eğer edebi terk ise de mazur buyurup af eteği ile üstü kapatıla.'

Bu cengden sonra ihtiyacımı gidermek için yakında insan yok diye bir gizli köşede şalvarın uçkuruna yol buldurup etek toplayıp yalnız başıma edebde ihtiyacımı giderirken hemen hakir dal-hançer olup" (s. 76)

"Bir alay akıllı, tedbirli, insafli, namuslu ve ileriye gören, zengin bezirgan keferelerdir." (s. 100)

“Kadınlarının giysileri: Tüm kadınları çuka feraceler giyip başlarına bostancı küllahı gibi bir acayıp görünüşlü takke giyip üzerlerine beyaz var ve tülbent örtünüp sarı iç edik ve pabuç giyerler, ama gayte edeplince gezerler.” (s. 123)

“Bütün kadınları yassı başlı ve çemberli tülbent, siyah boğası ve beyaz aba ferace giyip edeplince gezerler.” (s. 138)

“Tabiat sahibi olan kimseler kuyu suyu içerler.” (s. 145)

“bunda olan güzellik, bir anda adamın aklını perişan eder. Bir melek huylu, peri yüzlü, edepli, gül çehreli, dişleri inci dizisi, kelimeleri düzgün, güzelliği had safhada, bir ceylan gözlü, şirin sözlü ve aydınlık yüzlü ay parçası bir oğlandır’ diye Ahmed Han Melek’i felekte över” (s. 173)

“Bu yakın inşallah ruh bulur ve bir akıllı ve yetkin erkek evladın olur’ deyince Evliyâ Efendi,

‘İnşallah biz okutup terbiye ederiz’ ” (s. 174)

“Gayet salih, dindar, alim, amil, kamil, fazıl, perhizkâr ve Asaf-ı Berhaya gibi bir gazi, yadigar yiğit bir vezir gelmemiştir.” (s. 178)

“Her zaman meclislerinde alimler, salihler, fakirler, zayıflar ve miskinler olurdu. Vaizlerden Veli Efendi ve Erdebilizade’yi pek severdi.Hoca Attar’ın Pendname’si dil pelesengi olup bütün beyitlerini ezberlemişti.Sarf ve Nahiv ilminde çok nüsha görüp fıkıh feraiz ilminde benzersiz idi.800’den fazla şer’i mesele ve 1.000’den fazla hadis ezberlemişti.Ancak dervişlik yoluna meyilli olduğundan şiire ve Mevlana sözlerine meraklı idi.Mevlana’nın Mesnevi-i Şerif’inden ve İbrahim-i Gülşeni’nin Ma’nevi’sinden nice bin Farsça ve Türkçe beytler, kasideler ve tasavvufa dair penç beytler hatırında idi.Bu zaman bu beytleri yeriyle icra ederdi.” (s. 178-179)

“bu gibi asil, soylu, soyağacı olan küheylan atlara sevgisi olduğundan otak gölgeliği altında 70-80 kadar küheylan atlar üzerinde dönüp dolaşıp gezinirlerdi.” (s. 180)

“Hiçbir zaman rüşvet almayıp, aldırmayıp rüşvetle mansıp almazdı, azil kabul ederdi.” (s. 180)

“Ama Kızanlık kasabası ileri gelenlerinin tabiat sahibi olan kimselerinin bu ağaçlık güzel yerde bağları ve şebekeli bostanları var. Kimi yaya kimi atla, bir saat yakın olmak ile Kızanlık’dan bu akarsu kenarındaki bağlarına gelip içip eğlenip giderler.” (s. 197)

“Bu kasaba yayla dibinde olmak ile suyu ve havası hoş, oğlanları ve kızları güzel ve halk arasında beğenilir ve aranır olup namuslu, iffetli kadınları ve çocukları olur.” (s. 217)

“Ösek halkı tamamen serhatli kalpağı ve çeşit çeşit gümüş düğmeli çuka dolamalar giyip kimi tüccar kimi züvvar namuslu adamlardır.” (s. 236)

“Bir İrem bağı içinde bir Celaleddin Rumi tekkesidir ki çevresinde olan gül ü gülistan, nahlistan ve erguvanistan içinde bülbüller ney ve kudu seslerini işittiklerinde onlar da bülbül namelerine başlarlar ki bütün çemenistan bülbüllerinin yanık sesleri insana taze can bağışlar. Ve semahane meydanı, mudrıblar mahfeli, mesnevihan kürsü yeri ve Mesnevi kürsüsü öyle sanatlı, şebekeli ve fusûskâri mahfiller ve mihraptır ki anlatılmaz.” (s. 253)

“Kızları kadınları güzel yüzlü ve endamlı olup konuşmaları düzgün, dişleri inci gibi edepli kızları ve kadınları var ki sanki her biri Rabia-i Adeviyelerdir. Zerre kadar şeraitten dışarı başlıyı o an katlederler.” (s. 256)

“Gerçi bu diyarda musiki ilmi Kitab-ı Edvar üzere okunmaz, ama şehrin yine nazik tabiat sahibi akıllı ve olgun çelebileri seyyahlardan ve gelen gidenlerden kâr, nakış ve ilahiler çıkarıp hazin sesle okurlar, ama çoğür şairleri gayet çoktur.” (s. 330)

“Gerçekten de Çaçka kasabası halkı suleha-yı ümmetten hal sahibi namuslu ve temiz insanlardır.” (s. 524)

“Hepsi gayet edeplince gezerler, ama açrşî pazara girmezler, ayıptır. Rabia-ı Adeviyye mertebesinde Saliha kadınları vardır.” (s. 539)

“Kadınları yassı baş olup siyah bez ferace giyerler ve gayet edepli gezer, ırz ehli müminelerdir. Halkının tamamı dostlardan, sofrası sahibi velinimet, Allah adamı erlerdir. Ve ırz ehli, hal ehli ve tarikat ehli kimseleri var ve gayet garip dostu zevk ve şevk ehli, dost canlısı, hafif ruhlu adamları var. Hatta Sultan Murad Han Allah rahmet eylesin musahibi olup hala Sadrazam Köprülüzade Veziriazam tezkireci efendisi olan Lagari ve Mezaki Efendi bu Çaynice toprağından olduğundan onun hanesinden hakir konup bu şehir halkıyla 3 gün eyle zevk u safâlar ettik ki anlatılmaz.” (s. 555)

“Yıldız gibi temiz kızları gayet perhizkâr olur” (s. 562)

“Ayanı serhatli esvabı giyerler, ama gayet zevk ehli baba-yı alem fukara dostu, sofrası sahibi, garipleri sever adamlar ki çoğunluğu oğuz, hile bilmez erlerdir.” (s. 648)

“Gayet bolluk kasaba kasaba olduğundan tüm halkı tüccar ve zevk ehli, oda sahibi konuklarına hizmet eder garip dostu kimselerdir.” (s. 650)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap'ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Hala bizim yanımızda Melek Ahmet Paşalı Evliyâ derler, bir alem seyyahı ve insan dostu kimsedir, onu da götür. Zira o serhadlerin durumunu o kimse pek bilir, onu da götür ve” (s. 118)

“Suyu ve havası hoş olduğundan mahub ve mahubesi gayet meşhurdur, ama gayet edepli kadın ve erkekleri vardır.” (s. 148)

“Hakirdeki hil'at-i padişahıyla paşanın eynine giydirirken yol bilir paşa padişah hil'atinin yakasını öptü, bütün çavuşlar paşayı kanun üzere (39a) alkışlayıp” (s. 150)

“Bütün ayanı kibarın önde gelenlerinden biri paşadır ki nimete zengine ve yoksula, yaşlı ve gence gündüz sofrası açık, nimetleri boldur. Halkı genellikle tüccar olup hepsi yine serhadli esvapları giyerler, gayet edepli gazi adamlardır.” (s. 309)

“Erkekleri ve kadınları gayet edepli gezerler.” (s. 312)

“Gayet edepli kadınları, yiğit ve cesur gençleri var. Gündüz gözüne asla asil kadınları kapıdan dışarı hamama çıkmazlar. Herkes hanesinde sobalı hamamlarına giderler.” (s. 331)

“Mahubeleri gayet edepli hatunları olup vilâyeti halkı tüccar, gezgin, hacısı çok, yumuşak huylu, nimeti bol ve garip dostu Boşnak adamlarıdır ki gayet ehl-i ırzlardır.” (s. 374)

“Evvelâ gayet salih, dindar, yumuşak huylu, sakin, haramdan sakınır, müttaki ve boş isteklerden uzak duran nurani bir ihtiyar, vukuf ehli, kerem ve himmet sahibi hayrat ve hesanat düşkün, bütün keneşlerde, yani danışmalarda hak sözü razı, maarif erbabına meyilli, nice büyük velilerin sohbetleri şerefine nail olmuş nüktedan, zarif, olgun, dünyanın bütün marifetlerine aşina, marifetullah sahibi, sülük(tarikat) sahibi bir kimsedir.” (s. 514)

4.1.14. Adil Olma, İleri Görüşlülük, Erdemli Olma ve Ders Alma Değeri

Eserde tespit edilen değerlerdir.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bir kimse karşıya bir hal ile geçip çete ve poturaya gidenlerin haklarından gelinir' diye dellarlar çağırıp sıkı sıkı tembihler olundu.” (s. 35)

“Ardından serdar-ı muazzam adalet edip elçilik ile kaleye giden Hüsam Ağa’nın başını yarıp gözünü çıkararak kale kaptanının gözünü Hüsam Ağa’ya çıkarttırdı.” (s. 83)

“Gerçekten de bu tedbirler tamamen Serdar-ı Ekrem Ali Paşa’nın sonu düşünen, ileri görüşlü güzel fikirleriyle ve Melek Ahmed Paşa’nın hayır duası bereketi ile olmuştur.” (s. 92)

“Ama yiğit Vezir Ali Paşa gayet hatır gönül bilir, tedbirli, ileri görüşlü, yumuşak huylu, sakin, akıllı ve tedbir sahibi bir vezir idi.” (s. 93)

“Muzaffer serdar Kihalom Kalesi altında Rumeli ve Anadolu kısacası 87.000 askerle kalıp kral ile birlik olup padişah hazinesi toplamaya devam edip toplanan padişah malını, serdar-ı muazzam hazinesini ve diğer vezir mallarını tamamen Kihalom Kalesi içine koyup Hısım Mehmed Paşa’yı, Çatalbaş Paşa’yı ve Yentür Hasan Paşa’yı tüm askerleriyle kale içine koyup muhafazacı tayin etti.” (s. 94-95)

“Bir alay akıllı, tedbirli, insafli, namuslu ve ileriye gören, zengin bezirgan keferelerdir.” (s. 100)

“Hemen tedbirli Asaf-ı Berhaya bu mahalde kral askerinin ne kadar bin arabaya zahirleri var ise hepsini İslam ordusuna arabalarıyla dağıtıp burada krala izin verilip” (s. 112)

“Bu dağlarda da nice ibretlik seyirler edip Podgoriç’ten kalkıp güney tarafa taşlık ve dağlı içinde Pür-silah hazır giderken” (s. 130)

“Ömrü uzun ola, bir zarif ve kibar çelebi idi, ama bilgili, erdemli, olgun ve güzel yazı yazan çelebi idi.” (s. 204)

“bu şehri gönüllerinin istediği gibi haneleri, yapıları, seyirlikleri, krallara özgü Meram bağlarını, avlık ağaçlık, gülistan ve gölgelikleri gezince bu Budin şehrini sevip” (s. 305)

“Bu topları ileriye düşünen, güngörmüş, işbilir, cengaver, dilaver ve yiğitler bu meydana bakar şekilde onun için koydular ki Allah saklasın, dış Orta Hisar’ı düşman alıp bu tophaneye ve bu iç kaleye gelirse” (s. 306)

“Gerçekten de ‘Arslan yatağından er kişi durağından bellidir, gör şu camide ne sanatlı şeyler icat etmiş’ deyip Süleyman Han’ı kâfirler kralı hayli mahtayıp över. Sonra müsahiplerine,

‘ Aya, bu cami in ne eksikliği gediği var ki biz de bu manastırda Süleyman Han gibi bir eser koyalım’ deyince,” (s. 363)

“Adaletli paşa tüm gazileri başına toplayıp danışıp görüştüler.” (s. 394)

“Kısacası, tedbirli vezir bu tertip üzere nezaketle tüm diyarlara çeteye gönderip yağmalattırmak bahanesiyle Uyvar Kalesi’nin bütün çevresine gözcüler gönderip,

‘Eğer kaleye bir yardım gelirse yağmaya gidenler rast gelip ya ceng edeler ve veya ‘Kâfir geliyor’ diye haber edeler.’ Bu üslup üzere ileri görüşlülük edip her tarafa asker gönderdi.” (s. 421)

“Diğer keferelerden toplanıp görüşüp danışırken işin sonunu düşünen yaşlı bir kâfir, Gündür ki çektiğimiz derdi belayı sıkıntı ve acıyı Hazret-i İsa ve Hazret-i Meryem Ana bilir. Hala kalemizin duvarları kalmayıp bayır bayır olup sokak yollar oldu.

Yüzümüz suyuyla Türk’e kaleyi vere ile verelim. Ve illa yok dersiniz ya bugün veya yarın Uyvar Sahrası’nda olan derya gibi Türk askeri kalenin yıkık bayırlarından ve gördüğünüz hazır merdivenlerden bütün Türkler bir kere Muhammed Muhammed diye yürürler, durun bilmezler, bize aman vermezler ve hepimizi Ciğerdelen Ovası’ndaki gibi kırarlar.” (s. 448/449-450)

“Cuma namazından sonra 20 adet Bilali yoldaşıma 200 sikke-i hasene gelip hakir yine eşit olarak gelenleri paylaştırdım.” (s. 462)

“Sonra tedbir sahibi vezir büyük danışma toplantısı yaparak işin sonunda güzel tedbir budur” (s. 462)

“ ‘Hemen ormanlar içinde gizlenmiş adamların hepsi yaralı olarak meydana çıkıp nice çaresizler yanıma gelmek isterler, ama asla yanıma uğratmadım. Zira nice kere olmuştur ki hasta ve aryalı şekilli insanlar adamı atından yıkıp atına binip kaçar, zira atalardan kalmış sözdür ‘At binenin, kılıç kuşananın’ demişler.” (s. 477)

“Bu sıra da Koca Sührab Mehmed Paşa ve Hersek Sancağı gazileri acayip adalet ettiler.” (s. 597)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“ ‘Biz bu kaleyi aldığımızda bu kaleyi bize vere ile emanet veren Türk’ün amanlarına bakmayıp hepsini kılıçtan geçirdik. İmdi şimdi dahi Türk bu kaleyi dövüp zor ile alır, zira çasarımız İsveç kralıyla cenktedir. Bize imdat gelmek ihtimali yoktur. Yüz suyumuz

yerinde iken Türk'ü darıltmadan hemen kaleyi aman ile verelim, ola ki kırılmadan kurtulalım' deyip danışmayı bitirirler.” (s. 50)

“Ama sözün özü, ibretlik sonuç odur ki bu perişan halin sonucuna bakılsa, hak söylenip hak görülse bu yenilgi İslam askerine Allah tarafından ihtardır, kulak çekmedir. Biz Yenikale'yi fethettiğimizde kâfirler kılıçtan kaçarlarken kâfirlerinde o gün Morava Nehri üzerinde köprüleri kırılıp bütün kâfirler suya gömüldüklerinde bütün askerler kâfirlere hey hey deyip suda yüzen kâfirlere kurşun yağdırıp bir kâfir kurtulmayıp boğulanlara ve karşı taraftaki kâfirlere rağmen bizim asker hey hey diye bağırıp iki ellerini edepte dübürlerine vurup sanki şakalar ederlerdi. Ve bütün asker gururluca hareket ederlerdi.

Bu Yenikale'nin fethini Cenab-ı Bariden bilmeyip askerinin çokluğundan, cebehane, mal ve hazinenin bolluğundan ve kendilerinin doğru ve isabetli hareketinden bildiler. Cenab-ı Bari ise Alemlerin Rabbi'dir ve ismi Müntakimdir. 20 günden sonra bize de bu Raba Nehri'de aynıyla Yenikale'de kâfirin köprüsü nasıl kırıldı ise bizim de Raba Nehri'nde öyle köprümüz kırılıp öyle suda boğulup kâfir de bize kıçını açıp 'Hey hey Türk' diye bağırırlardı. Zira 'Men Dakka dukka /Çalma kapıyı, çalarlar kapını' demişler.” (s. 85)

“Kazancızade'nin elini öpüp bu öğütleri kulağıma küpe edip bütün işlerimi Rabbü'l İzzet'e ısmarlayıp” (s. 93)

“Diye Sadrazam elçi Paşaya bu şekilde pek çok uyarı ve nasihatlerde bulundu. Hemen ertesi gün elçi paşa Hacı İshak Ağa ve Sadrazam Kethüdası İbrahim ağa ile danışıp Sadrazam'ın fermanı üzere şehit olan vezirlerin eşyalarından 370 keselik alet, edevat, silah ve eşya aldı ki anlatılmaz.” (s. 118-119)

“Adaletli kadıya her sene onar Rum kesesi hasıl olur.” (s. 139)

“Kale tamir edilip eski Üstürgon Beyi Çerkes İskender Bey Seçan beyi olup yine Eğri Eyaleti'ne sancak beyi merkez oldu.

İskender Bey imar etmede bir çalışkan ve ileri görüşlü adamdır.” (s. 159)

“Bu seyirleri ederken paşanın tüm ağırlık arabaları kale köprüsü başına gelince arabaları, develeri ve katırların hepsini 'İnsan saklı olmasın' diye aradılar. Zira bu kaleyi onlar böyle araba hilesi ile aldılar.” (s. 186)

“Süleyman Han zamanı Beç Kalesi yalın kat imiş,ama şimdi avcı elinden kurtulmuş ceylan gibi kendini çekip çevirip o kadar sağlam ve dayanıklı olmuştur ki sanki Ye'cuc u Me'cuc Seddi olmuştur,anlatmak mümkün değildir.” (s. 215)

“Ve her sokak başında adam kollu kalınlığı zincirler hazırdır. Her gece bu zincirleri köşeden köşeye gererler. ‘Kuşatma sırasında düşman kale içine atlar ile ve yayan yürüyüşler etmesin’ diye bu zincirleri gererler ki çarşı Pazar güvende ola.” (s. 222)

“Yeri cehennem olan kâfirler bu Litre Kalesi’ni İslam elinden alalı o kadar sağlamlaştırıp dayanıklı hale getirip çevresine sağlam tabyalar etmiş ki Litre Kalesi sanki Kahkaha Kalesi olmuş.” (s. 298)

“Tarihinde Osmanlı askeri Erdel seferinde iken Zirinoğlu ve Beganoğlu Macarları fırsat bulup 70-80 bin askerle gelerek Budin etrafında nice sağlam kaleleri kuşatıp zafer bulmadıklarından bu Canbek kaleciğinin taşra varoşunu yaktılar, ganimet malı ve esir aldılar, iç kalesine giremeyip cehennem yurtlarına gittiler.

Daha sonra İsmail Paşa Erdel seferinden gelip bu kaleyi evvelkisinden beş kat fazla imar edip sağlamlaştırarak” (s. 300)

“Sonra İsmail Paşa bu kaleyi de yeni baştan, eskisinden daha sağlam (77b) yapıp içine yeteri kadar cebehaneler kor, ama hala bağ ve bostanları mamurdur.” (s. 300-301)

“Şimdi içinde iki gece konuk olup kaptanıya konuşurken Melek Ahmed Paşa’nın bunları kırdığını söyledim. Kendileri de taaccüp edip,

‘Bize Seydi Paşa bile rakip olamadı, ama gidi Melek Paşa baba bize iyi kılıç vurup çok mal aldı’ diye takdir ettiler.” (s. 361)

“Sonra tarihinde yine Cengiz soyundan Sahib Giray Han tedbirli, akıllı, güçlü, Cem haşmetli bir han olduğundan” (s. 431)

“O at da, insanoğlu da atların ayakları altlarında pelte, macun ve lahmacun gibi olur Allah saklasın. Hele bu hakir bu korkudan Tatar askerinden uzakta han, kalgay ve nureddin sultan birlikleriyle giderdim. Kısacası akıllıca hareket edip bu kavim içinde gitmeyip,

Selamet istiyorsan, kenardadır deyip kenarda gitmek sonunu düşünmektir.” (s. 454)

“Gerçekten de böyle Cem haşmetli bir padişahın iltifatına mazhar olacak bir derya dilli, şanı yüce bir padişah evladıdır ki kendine verilen şeylerden yanında bir şey koymayıp ihtiyacı olanlara dağıtır. Kendilerine hiçbir zaman bir şahıs gücenmez, bir sinek ve karıncayı incitmez. Daima sanat erbabına ve bu fakir, alem seyyahı Evliyâ’ya düşkün olup gece gündüz gönül erbabı ve abdallar ile düşüp kalkmaya düşkün olup, yani hal erbabından olup alüfte ve aşüfte-meşrep görünür bi sülük sahibi ve bir keremli ve gönül sahibi bir şahıdır.” (s. 527)

“Ertuğrul bir cesur, yiğit, gazi, tedbirli yarar ve namdar kimsedir, hizmetinden hoşlanıp kendine sancak, bayrak, tuğ, davul ve alem verip Ertuğrul’u boy beyi edip nice sene gazalar eder.” (s. 533)

“Kısacası cami sahibiyle kervan sahibi tartışmadan sonra derhal cami sahibi 10 katar deve yükü miski ve ham amberleri yıktırıp sahibinin gözü önünde bu kadar yük miski ve amberi camiiin çamuru içine karıp katıp karıştırırlar. Bezirgan hayretler içinde kalıp feryat ederken hemen camii sahibi bezirganı hanesine götürüp bu kadar nefis yemekler ile büyük bir ziyafet çeker. Yemekten sonra 10 katar devesine 10 katar yükü altın kızılga yükletip, var imdi can kardeşim deyip bezirganın hatırımı hoş eder.” (s. 565/566)

“Ancak ibretlik mezarlıkları var, acayip ve gariptir. Hatta iki fersah yeri mezarlıkları tutmuştur.” (s. 663)

“Dağıstan bilginleri ‘Şöhret afettir’ diye padişahlarına gösteriş etmezler,ama hemen adalet eyleyip reayaperverliğe, seçkin asker beslemeye ve her taraflarında düşmanlarıyla savaş eylemeye izin verirler, zira bu diyarda hüküm ‘Bu Allah’ın kitabının bir hükmüdür’ diyen alimlerindir.Hatta 4 mezhep şeyhülislamları padişahlarının üst yanlarında otururlar.” (s. 667)

4.1.15. Hakkını Arama, Haksızlığa Direnme, Özgürlük ve Özgüven Değeri

Eserde tespit edilen değerlerdir.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bu mahalde Varat Paşası Sinan Paşa kethüdası gelip Sinan Paşa’dan Tatar seraskerimize mektuplar getirip,

‘Bu Varat reayaların ne esir edersiniz ve bu Varat Eyaleti’ni ne diye yakarsınız? Sizi padişaha telhis edip Serasker Ali Paşa’ya (12a)sizi arz ederim. Aldığınız eserleri varan kethüdama teslim eyle. Yohsa sen bilirsin’ diye Sinan Paşa’nın mektupları okunduğunda, yalı ağamız,

‘Paşan bildiğinden kalmasın. Biz bir alay ulufesiz askeriz. Biz kâfir vilâyeti vurup esir ve ganimet malı aldık; Varat, vurat, sorat vilâyetleri vurmadık’ diye Sinan Paşa kethüdasına bu şekilde cevap verilip onlar Varat yerine gittiler. (s. 40-41)

“İslam ordusu yerine geldik, ama askerin yerinde yeller eser. Tüm yoldaşlarımız aklımız başımızdan gidip,

‘Bre gaziler şurada konan 40-50.000 asker idi. Eğer onlar bu sahradan kalktılar ise izleri kalkıp gitmedi. İzlerini arayıp bulalım, o yola düşelim. Elbette onlar ya dün ya bugün kalkmışlardır’ dedim” (s. 81)

“‘Ya sultanım, beni de bir kulluğa kabul etseniz, biz de çiğner tükürür yaradan kalmaz’ deyince hemen Melek yerinde bir sıçrayıp serdarın sırtından samur kürkünü çıkarıp Küçük Mehmed Paşa’nın eynine giydirip,” (s. 91)

“Sözün kısası, dervişler seyahat sırasında böyle dilleri de bilip kendine sövdükleri yere varmayıp rahat ederler.” (s. 127)

“Pis kâfirler gözümüzün önünde malımızı yağma ederken biz de hepimiz bir yere geldik.” Bre gaziler, atlar gitti ve mal gitti. Sefere nice gidelim.” (s. 199)

“‘Dağda bu kadar yiğitlerimiz şehit olup burada bu kadar yaralımız var. Yedi saat ceng ettik. Yardımaımıza yetişmediğinden başka bize yaygara edip ganimet malı almak istersen, ayıp değil midir? Mümin olana böyle etmek düşer mi ?’ diye nice türlü sözler söyledim.” (s. 201)

“ ‘Bu başları, bu davulları ve haçlı bayrakları nereye götürürsünüz, elbette bize verin’ diye üzerimize saldırınca biz de bir alay canı acımış sefer ehli adamlar, has ağası efendimizin başına üşüşüp başına ve adamlarına balta ve külüngler vurup bir kötek çektik ki anlatılmaz. Zira bu köyde yattığımız gece tüm hırsız kâfirleri üzerimize saldırtıp ta sabah vaktine dek uyanık kaldık. Hamd olsun onun da intikamını aldık.” (s. 202)

“ ‘Benim, diğeri değildir!’ diyen İslam ordusunun salt ve yüksüz seçkiniyle” (s. 289)

“İçinden 170 adet ümmet-i Muhammed esiriyle 40 adet kâfir suçlularını çıkardı. Kâfirleri serbest bıraktık. Bütün insanları sapan kemendler ile zorlukla zindandan çıkardık,hepsi kurban bayramı ettiler.” (s. 514)

“Risna Kalesi’nde o kadar top tüfeng şenlikleri olup herkes hanelerine girince, bütün gazilerimize esirlikten kurtulanlar ziyafetler edip bol bol hediyeler verdiler. Ve Yusuf Bey kalede paşaya büyük ziyafetler verdiler.” (s. 602)

“Biz tüm İslam askeri ile bu İslam diyarına ayak bastık, diye hamd ederken hemen Pojağa paşasının müsellimi ve kethüdası 500 adamla bizi karşıladı. Hepsi silahlara gömülmüş olup

hemen savaşmaya hazır bir alay derbeder-zade horantalar ile gelip bizim askerden esirlerimizin penciklerini istediklerinde biz de vermeyip karşı çıktığımızda” (s. 711)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Ancak kaptanlarıyla 300 kâfir esir olup 150 adet ümmet-i Muhammed’i tamamen esirlikten kurtardık. Onlarda Allah’a hamd ettiler.” (S. 5)

“Bu kale içinde 40 adet ümmet-i Muhammed esir bulunup hepsini kurtarıp” (s. 23)

“ ‘Gelin şu kılavuzun başını keselim, sonra ne iş olursa görelim’ dediklerinde hakir razı olmayıp,

‘Eğer Rabbü’l-izzet bize fırsat verip kâfiri bozarsak elbette esirlerden haber kılavuzumuzu sonra katl ederiz.’ Deddiğimde taraf taraf ‘makul’ dediler bir nicemiz,” (s. 26)

“Sonunda kral, ‘Benim atalarımın şifa evlerinde bu kadar maaş alır usta cerrahlar ve uzman kan alıcılar var. Elbette benim bu yakınımın derdine bir çare bulsunlar, yoksa hepsini maaşlarını keserim’ der.” (s. 240)

“Hakir ise Kudüs-i Şerif’in tüm hallerine öyle vakıf idim ki başka bir seyyahın o kadarını bilmesi ihtimali yoktur.

Kudüs-i Şerif’i böyle sıhhati dosdoğru şekilde anlatıp adamakıllı seyahat ettiğimden kral hoşlanıp hakire bir kese guruş, 10 çuka,10 kumaş ve 13 adet Alman saati bağışladı. Hemen hakir orada,

‘7 kral vilâyetine gidip seyahat edeyim’ diye icazet istediğimde ‘Baş üstüne’ deyip eline divit ve kalemimi alıp,” (s. 284)

“Sonra Varat Kalesi’ne giderken bizim Lipova Kalesi’nden bu Deve Kalesi’ne Façatlı Ali Ağa biraderini esirlikten kurtarmaya gelmiştik.” (s. 368)

“‘Padişahım, hepimizi kırarsın sonra Hazret-i Muhammed’in kendi mübarek eliyle bize emanet verdiğini görürsün’ diye feryat edip” (s. 403)

“57 bin adet ‘Benim, başkası değil!’ diyen asker ile menzilleri kat ederek” (s. 541)

4.2. Sosyal Değerler

Sosyal değerler ahlaki değerler kadar önemli olan bir diğer değerler grubudur. Ahlaki değerler kişinin benliğinde, vicdanında derinleşen bir özelliğe sahiptir ve birey denetimini içsel biçimde sağlar. Sosyal değerler ise daha ziyade geneli kapsar ve kişiden çok, toplumun ne dediğinin önemsendiği prensiplerdir. Toplumdaki düzenin ve birlik beraberliğin sağlanmasında büyük etkisi olan sosyal değerlerin varlığı medeni ve demokratik bir toplumda yaşamak için çok önemlidir (Turna, 2011, s. 41).

Toplumsal yaşamda bu derece öneme sahip sosyal değerler Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde de sıkça yer almaktadır. Burada öncelikle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde tespit edilen sosyal değerler sıralanmış, sonra sınıflandırılmıştır. Metinde bu değerleri içeren ifadeler ile tutum ve davranış örnekleri sayfa sıralaması ile verilmiştir. Değerlerin tespitinden sonra ise değer indeksi tablolarında sosyal değer ifadelerinin hangi değere karşılık geldiği gösterilmiştir.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde karşılaştığımız sosyal değerler “ Yardımseverlik, vatan ve millet duyarlılığı, dayanışma, kültürel değerleri koruma, dile sahip çıkma, misafirperverlik, adaletin işlemesi, demokrasi, vatanseverlik, duyarlılık, toplumun birlik ve beraberliği, deneyimi(ihtiyarları) önemseme ve saygı gösterme, paylaşmak, düzenli aile hayatı, arabuluculuk, eğitimin önemi, aile birliğine önem verme, tarihi zenginlikler sahip çıkma, toplumu önemseme, kadın eşitliği ” olarak tespit edilmiştir.

4.2.1. Yardımseverlik Değeri

Seyahatnâme'de yardımseverlik değeri daha çok yapılan cami, han, hamam, çeşme, köprü, imaretler gibi hayratlardan bahsederken karşımıza çıkmıştır. Ayrıca tanıtılan bölge halkı için kullanılan “garip dostu, sofrası sahibi” tamlamaları da bu değeri vurgulamıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“10 yük akçesi Mekke ve Medine'ye vakfolunmuştur ki Ravza-i Mutahhara tarafından her sene Kızlar Ağası adamı gelip 10 yük akçeyi Tımışvar defterdarından alıp gider, büyük hayrat oldu.” (s. 2)

“bunun da haracından 10 yük akçe Medine'ye surre gider.” (s. 2)

“Silivri’de camileri, hayrat ve hasenatları olan Yavuz Sultan Selim Han veziri Kara Piri Paşa evladır ki” (s. 93)

“Bir geniş camii, bir mescidi, bir medrese, bir hamam, bir güzel han ve 50 adet dükkanları tamamen Yusuf Beyzadelerin hayratlarıdır” (s. 128)

“Kısacası, bu şehir içinde anlattığımız han, cami, çarşı pazar, havuz, şadırvan, bedesten ve köprüler tamamen bu büyük Şeyh Emir Sultan’ın hayratlarıdır ki bu şehre o aziz ‘Ya Aziz’ ismine mazhar düşüp iman etmiştir. İşte Osmanoğlu devletinde bu tarikat önderi aziz Şeyh ve bir de Yemen Fatihî Sinan Paşa kimya ile malik olup bu kadar hayrat ede. Elbette iksiri a’zam kimyası bereketiyle bu kadar eserler yapmış ki bir padişah malik değildir. Ve ziyafet evi imaret de Emir Efendi’n indir ki nimeti zengin ve fakirlere dağıtılır.” (s. 138)

“Ama bu İştib şehrinde bu kadar kurşunlu han, imaret ve gayri hayratlar yapan Büyük Emir Efendi Sultan, İstanbul’da Atmeydanı’ndan aşağı Kadırga limanı yolu üzerinde Koca Mehmed Paşa Camii’nin avlusunda medfundur. Allah rahmet eylesin.” (s. 139)

“Ayandan Kasım Ağa ve kardeşi Mehmed Ağa’nın haneleri gelen geçenlere konuk sarayı olup nimetleri zengin yoksul, yaşlı genç, Hıristiyan putperest herkese bol bol dağıtılır. Bunlar da bu menzilde olmasalar bu dere den kuş uçmazdı. Kasım Ağa bu hakire 20 yiğit tufengli yoldaşlar verip” (s. 140)

“Ilık ve rahat içilecek ılıca suyudur ki hayrat sahibi Gazi Lala Şahin Paşa bu hoş ılıca üzerine camekan kubbe ve bir yıkanacak yer olarak havuz ve şadırvan yapıp bu ılıcaı imar etmiş.” (s. 143)

“Çarşı başındaki meydanda Matbah Emîni Mahmud Efendi henüz yeni yapı dört köşeli bir çeşme yapıp her tarafında adam kolu kalınlığı ikişer küle su akar, hepsi 8 adet gözlerdir. Her köşesinde birer fiskiye ile şadırvanlar fiskiyelerinden fışkırtma ibretlik bir hayrattır.” (s. 145)

“Melek Paşa Efendimiz de alay ile şehre girerken biz de yüklülerimizle alayına katılıp atımdan (40b) inip yaya yürüyerek Melek Ahmed Paşa efendimin üzenğini öptüğümde, ‘Bre Evliyâm, bre benim canım seyyah-ı alemim. Sen safâ geldin ve hoş geldin’ deyince hakir, ‘Boş gelmedim, istediğinizden daha fazla dolu geldim’ dediğimde fazlasıyla hoşlanıp gülümseyip ‘Atına bin’ deyince” (s. 147)

“Müslümanlardır ve bir güzel camii var, Hacı Süleyman adında bir hayrat sahibi yapmıştır, hala 50.000 altın vakfı vardır. Camiinin avlusu çevresinde Halveti tekkesi var ki 40-50 adet fukara odaları var” (s. 149)

“Bir kârgir yapı, kubbesi yuvarlak bir cami, bir hamamı, bir hanı, 20 adet hurda dükkanları tamamen Örenli Gazzaz Mehmed Çelebi hayratıdır.” (s. 150)

“Bu sanatlı köprü İbrahim Hanoğulları vakfıdır.” (s. 151)

“ ‘Padişahın İstanbul’u yapan Madyan oğlu Yanko’nun kardeşi Yanvan Kral, ‘Makedonya, yani İstanbul’da benimde bir hayratım olsun’ diye var kuvveti pazuya getirip bu demir kapıdan yarıp ta İstanbul’a yeraltından yollar edip” (s. 155)

“Aslında bu şehrin tüm hayrat ve hasenatları Ayas Paşa’nındır, Allah rahmet eylesin.(---) (---) (43a)” (s. 157)

“türlü türlü fasıllar ederek gezmelere ve ziyafetlere gidip gelinceye kadar sağda solda olan fukaralara bağışlar yaparak av işini de abartmayarak menziline gelip konardı.” (s. 180)

“Bu kasaba, bu hayrat ve hasebatlar tamamen Sultan Süleyman Han Veziri Rüstem Paşa’nın vakfıdır.” (s. 191)

“Halk arasından yaygın meşhur söylenişi Havsa’dır, ama Süleyman Han’ın musahibesi Hafıza Hatun’un asli vatani olup nice imaretler ettiği için Hafıza derler.” (s. 191)

“Bir camii, birkaç küçük hanları, bir hamamı ve iki başları kale kapısı gibi demir kapılı mamur çarşı pazarı tamamen mavi has kurşun ile örtülü mamur hayrattır ki yapıcısı (---) paşadır, Allah rahmet eylesin.” (s. 194)

“Hemen hizmetçilerim ve birkaç ılıca dinlenmesine gelen adamlar atlarımın çember kolonlarını ve harrar kolanlarını çözüp yaya adamlar yavaş yürüyüşle atın yanına varıp atı boynundan ve kuyruğundan bağlayıp “İsa tira mola” diyerek atı kenara çıkarıp güçlkle atı kurtardık.” (s. 195)

“Halkı gerçi Yörük Çıktır, ama dindar, kendi hallerinde, garip dostu fukaraları sever adamlardır.” (s. 197)

“Hele araya naip, imamlar ve nice insafli insanlar girip hepimizle barış görüş edip bol bol zahirelerimizi verip ‘Gazanız kutlu olsun’ demeye başladılar.” (s. 201)

“Ve bir adet aşevi, ziyafet yurdu imareti var ki sabah akşam tüm gelen giden konuklara, yaşlı ve genç herkese birer tas çorba ve birer ekme, ay ve yıl, sabah ve akşam, zengin

yoksul, miskine her an buğday çorbası, Cuma gecelerinde pirinç pilavı, zerdesi ve yahnisi boldur.” (s. 208)

“Evvelâ hanedan sahibi zengin ve garip dostu bezirganları var. Misafirsiz bir gece olmayıp gelen geçenlere ev sahipliği ederler, zevk sahibi neşeli adamları vardır.” (s. 215)

“Bütün halkı garipleri sever, misafir katlanır, kerem sahibi gazi adamlardır.” (s. 236)

“Buyururlar ki, ‘Her kim beni severse bu şehir içinde bir cami, hayrat ve hasenatlar inşa ederler’ buyurdularında vezirler ve devlet erkanı hepsi birer imaret edip şehri süslerler. (s. 247)

“Halkı yine serhatli Boşnak gazileri, garip dostu adamlardır.” (s. 263)

“Ve halkı garip dostu gazilerdir ki nice hastaları hanelerine alıp tedavi ettiler.” (s. 265)

“Bu benzersiz tekkenin hayrat sahibi olan Mihaloğulları bu tekkenin gelir yerlerini sağlam yapmakla Keygavus mutfağında nefis nimetleri gelen geçenleri, yaşlı ve gençleri, Hıristıyan ve putperestlere minnetsiz sofraları ay ve yıl, sabah ve akşam devamlı nimetleri dağıtılmaktadır.” (s. 325)

“Evvelâ Süleymaniye İmareti bütün yıl boyunca zengire fakire ve gence yaşlıya çorba ve ekmeği minnetsiz dağıtılır.

Ve Paşa Sarayı İmareti, çorbası fukaraya ve divan erbabına nefis nimetleri daima vardır.

Ve yerli yeniçerilerinin imaretlerinin bedava çorbaları daimdir.

Kısacası tüm ocak halkı imaretlerinin nimetleri zengin ve yoksula devamlı dağıtılır.” (s. 327)

“Bütün halkı garip dostu, beğenilir ve sevilir insanlardır. Allah hepsinden razı ola.” (s. 343)

“Tüm halkı garip dostu, yumuşak huylu ve hüsn-i ülfet sahibi adamlardır.” (s. 373)

“Halkı gayet halim, selim, oğuz, garip dostu ve sofrası sahibi adamlardır.” (s. 523)

“Evvelâ yukarı Şeyh Hasan Efendi Tekkesi’nin sabah akşam, zengin ve yoksula nimeti bol bol dağıtılır. Ve aşağı Koca Musa Paşa Hanı yanında imaretinin nimeti ay ve yıl, sabah ve akşam nimeti devamlıdır. (141b)” (s. 539)

“Hepsi hepsi bir hamamdır, Veznedar (143a) Ağa’nın hayratıdır.” (s. 545)

“Hatta bu şehirde ne kadar kurşun örtülü han, cami, imaret ve medrese var ise cümle bu Hasan Paşa hayratıdır.” (s. 548)

“Bir yerde Hasan Paşa’nın aşevi imareti var ki sabah akşam tüm yoksullara çorbası dağıtılır.” (s. 549-550)

“Boşnakça konuşur, sofrası sahibi, garip dostu adamlardır.” (s. 551)

“Hatta Hacı Balı adlı bir hayır sahibi bu cehennem deresi üzerine bir sırat köprüsünü bir kayadan bir kayaya yaptırmış ki gerçekten de onu yapmaya insanın gücü yetmez.” (s. 552)

“Bu şehrin tüm büyük hayır yapıları Sinan Paşa’nın hayratı olup baştan başa kurşunlu yapılar bu şehri tutmuştur.” (s. 553)

“Gazi Sinan Paşa hayratı olan bir adet fakirlere aşevi imareti vardır. Camiiyle Paşa Sarayı yakınında bir aşevi imaretidir ki tüm gelen gidenlere, zengine,yoksula,yaşlı ve gençlere sabah akşam ‘Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki ,rızkı Allah’a ait olmasın’ (Kur’ân, Hüd 6) ayeti üzere nimeti bol bol dağıtılan bir ziyafet evidir.” (s. 554)

“Kadınları yassı baş olup siyah bez ferace giyerler ve gayet edepli gezer,ırz ehli müminelerdir. Halkının tamamı dostlardan, sofrası sahibi velinimet, Allah adamı erlerdir. Ve ırz ehli, hal ehli ve tarikat ehli kimseleri var ve gayet garip dostu zevk ve şevk ehli, dost canlısı, hafif ruhlu adamları var. Hatta Sultan Murad Han Allah rahmet eylesin musahibi olup hala Sadrazam Köprülüzade Veziriazam tezkireci efendisi olan Lagari ve Mezaki Efendi bu Çaynice toprağından olduğundan onun hanesinden hakir konup bu şehir halkıyla 3 gün eyle zevk u Safâlar ettik ki anlatılmaz.” (s. 555)

“Rünameci Büyük İbrahim Efendi’nin kardeşi Ali Efendi merhumun hayrat u hasenatından bir kurşun örtülü büyük kubbe darülkurra, darülhadistir ki bu Hersek diyarında böyle özel darilkurra ve darülhadis yoktur.” (s. 568)

“Bunun da halkı tamamen kalpak ve beyaz sarık giyip Boşnakça konuşurlar, ama gayet garip dostu, sofrası sahibi, doğru sözlü gariplerdir.” (s. 571)

“Bu kale içi sokakları daracıktır ama pak kaldırım döşelidir ve halkı tamamen garip dostu gazilerdir.” (s. 592)

“Tüm halkı gaziler ve garipleri sever insanlardır. velinimet, sofrası sahibi keremkâr adamları vardır.” (s. 637)

“Bu mübarek senede Köprülüzade Kethüdası İbrahim Ağa bu Mostar’da yetişmekle Mostar ile Bosnasarayını arası güvenli olsun için ve Uskok kâfiri yollarının kapılması için bu kuleyi Allah rızası için kendi malıyla yapmıştır.” (s. 637)

“Ama halkı gayet garip dostu, genellikle sanat ehli, tüccar ve post sahibi kimselerdir.” (s. 638)

“Mahalle mescidi,1 Halveti tekkesi, 1 çelebi mektebi,2 adet tüccar hanı,1 adet hamamı ve 18 ehl-i hıref dükkanı vardır.

Bu yazılı hayratların tamamı merhum Gazi Musa Paşa hayratıdır.” (s. 640)

“Ayanı serhatli esvabı giyerler, ama gayet zevk ehli baba-yı alem fukara dostu, sofrası sahibi,garipleri sever adamlar ki çoğunluğu oğuz,hile bilmez erlerdir.” (s. 648)

“Hayrat sahibi Ali Paşa bu camiin avlusunda kiremit ile örtülü mamur bir kubbe içinde yatmaktadır. Avlu köşesindeki çeşme ve mahkeme Ali Paşa hayratıdır.” (s. 674)

“Bre gaziler bu kadar mal aldınız. Bari Allah aşkına ve din uğruna şu yaralı olan adamlardan katırlara alalım’ deyince taraf taraf makul dediler. Önce bu hakir bir garip Arnavut yiğidini seyishaneye bindirdim. Diğer gaziler dağlarda gezen atlardan 110 kadar at bulmuşlardı, onlarda 70 adet yaralı adamları bindirip,” (s. 676)

“Oldukça garip dostu, yumuşak huylu ve sakin adamları var ki garip adam en fakirinin hanesinde bir sene konuk olsa, gönlünü hoş tutmaya çalışırlar. Sofrası meydanda ikram sahibi, yiğit ve muhterem gazileri vardır.” (s. 697)

“Kuşatma sırasında aralarında avratlar ayaklarına çizme giyip başlarını örtüp eski püskü esvap giyip savaşta yardım etmeleri ayıp değildir, bununla övünürler. Zira onların düşüncesinde ‘Erkek arslan ola da dişi arslan dahi arslan değil midir?’ deyip Rabia-i Adeviye gibi kadınları da savaş günlerinde yardım ederler.” (s. 697)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Gayet bolluk diyar olduğundan garip dostu insanları var.” (s. 35)

“Evvelâ halkı hep tüccar, garip dostu, düzgün ve dindardır. Hepsi serhadli esvabı giyip Boşnakça ve Macarca konuşur, yumuşak huylu adamları vardır.” (s. 44)

“Ve gayet garip dostu kerem sahibi, yumuşak huylu ve sakin adamlardır.” (s. 60)

“Ve halkı gayet garip dostu insanlardır. (31a) Halkı ticaretle geçinip sofraları meydanda, fukara dostu kimselerdir.” (s. 120)

“Bütün halkı bağbandır ve nicesi tüccar, ziyaretçi ve garip kimselerin dostlarıdır.” (s. 121)

“Halkı tamamen Boşnaktır ve Salih adamları çoktur. Gayet garip dostu, yumuşak huylu, halim selim adamları vardır.” (s. 128)

“Onun için eğri halkı düzgün Macarca konuşur, gayet garip dostu şahbaz gazileri var.” (s. 149)

“70-80 kadar fukaraları sadaka ile geçinip çeteye ve poturaya giden gaziler ganimetle gelip bu tekkeye adaklarını verirler. Tüm yoksul erenleri onunla geçinirler.” (s. 149)

“Ancak bu şehrin keferelerinden gayet zengin bezirganları, garip dostu yaşlıları ve gençleri vardır.” (s. 197)

“Çevresinde 3 bin adet iskemle vardır ki Cenab-ı Allah bu yeryüzünde ne yarattı ise onların hepsinden yapılma iskemleler var. Her biri birer kralın ve birer ileri gelenlerin hayırlarıdır.” (s. 231)

“Gerçi cimri, eli sıkı ve hesapçı vilâyeti olup yokluk ve kıtlık şehridir, ama çorbası pişip kiliselerde kalan rahip, papaz ve bazı yoksullara çorbaları dağıtılır. Bunların içinde İstifani Kilisesi ve Kral Sarayı imareti hepsinden mamur olup zengin ve yoksula, genç, yaşlı ve çocuklara ekmekleri boldur.” (s. 247)

“Ve nice bin ibretlik görülmeye değer şeyler bu Yoranda Kilisesi’nde mevcut olup bu darüşşifada şifa bulanlar bu hastaneye o kadar altın ve gümüş kazanlar, tencereler, kebab şişleri ve o kadar gümüş, altın kalay, bakır ve kap kacak şeyler yaptırıp bu kiliseye vakfetmişler ki anlatmaktan uzaktır.” (s. 291)

“Sosyal İskele olmak ile halkı gayet zengindir ve gayet garip dostu insanlardır.” (s. 307)

“Bütün ayamı kibarın önde gelenlerinden biri paşadır ki nimete zengine ve yoksula, yaşlı ve gence gündüz sofrası açık, nimetleri boldur. Halkı genellikle tüccar olup hepsi yine serhadli esvapları giyerler, gayet edepli gazi adamlardır.” (s. 309)

“Büyük iskele olduğundan halkı genellikle tuz ve balık bezirganlarıdır, zengin ve hanedan sahibi garip dostu adamları genellikle hacılardır.” (s. 323)

“1 adet fakirlere ziyafet evi, imareti vardır ki Köprülü Mehmed Paşa hayratıdır.” (s. 342)

“Vilâyet valisi olan Cerrah Kasım Paşa Yanova’da oturup Erdel kralı mektuplarını hediyeleriyle Tımışvar’da kaymakamı Ahmed Ağa’ya verip bir gece konuk olduk. Sabahleyin hediyeler ile kılavuzlar alıp Tımışvar’dan Kaymakam mektuplarıyla,” (s. 369)

“Halkı zengin bezirgan ve garip dostlarıdır.” (s. 370)

“Ancak kale önünde bir taş yapı hanı var, Tımışvarlı Cimcime Deftedar’ın hayratıdır.” (s. 373)

“Mahbubeleri gayet edepli hatunları olup vilâyeti halkı tüccar, gezgin, hacısı çok, yumuşak huylu, nimeti bol ve garip dostu Boşnak adamlarıdır ki gayet ehl-i ırzlardır.” (s. 374)

“Gariplere dost, fakirleri seven, velinimet ve Allah adamı kimseleri var.” (s. 391)

“Orada büyük bir ziyafet yenmiştir ki aç insanlar karınlarını doyurup sanki her bir beni-adem Ma’di-Kereb gibi obur oldular.” (s. 410)

“Bu hakir Alman diyarından sonra bu şehre kadar 7 krallık yeri geçip dolaştım, aşevi imareti burada da gördüm. Alman Vilayeti’nde, Donkarkız ve Danimarka Vilâyeti’nde aşevi çoktur.” (s. 418)

“Nice hayrat sahipleri bazı köşelerde sebiller edip susayanları Allah rızası için sularlar.” (s. 483)

“Evvelâ gayet salih, dindar, yumuşak huylu, sakin, haramdan sakınır, müttaki ve boş isteklerden uzak duran nurani bir ihtiyar, vukuf ehli, kerem ve himmet sahibi hayrat ve hasenat düşkün, bütün keneşlerde, yani danışmalarda hak sözü razı, maarif erbabına meyilli, nice büyük velilerin sohbetleri şerefine nail olmuş nüktedan, zarif, olgun, dünyanın bütün marifetlerine aşına, marifetullah sahibi, sülük(tarikat) sahibi bir kimsedir.” (s. 514)

“Fakir ve gariplerin ziyafet evleri: Toplam 3 yerde yoksullar için aşevi imaretler vardır. Bunların ay ve yıl, sabah akşam, zengin yoksul, yaşlı ve genç herkese nimetleri bol bol dağıtılır. Evvelâ Han Sarayı İmareti’ne varan elbette açlığını giderip geçmiş padişahlara hayır dualar ederler.” (s. 520)

“Gerçekten de böyle Cem haşmetli bir padişahın iltifatına mazhar olacak bir derya dilli, şanı yüce bir padişah evladıdır ki kendine verilen şeylerden yanında bir şey koymayıp ihtiyacı olanlara dağıtır. Kendilerine hiçbir zaman bir şahıs gücenmez, bir sinek ve karıncayı incitmez. Daima sanat erbabına ve bu fakir, alem seyyahı Evliyâ’ya düşkün olup gece gündüz gönül erbabı ve abdallar ile düşüp kalkmaya düşkün olup, yani hal erbabından olup alüfte ve aşüfte-meşrep görünür bi sülük sahibi ve bir keremli ve gönül sahibi bir şahıdır.” (s. 527)

“miskin ve yoksullara çok sevgi gösterip, ‘sadakalar Allah’tan bir farz olarak fakirlere, düşkünlere’ [Kur’ân, Tevbe, 60] ayetini okuyup bu kesin emirle hareket eder, elbette bir

bahane ile bir yeşil yaprak getirenlere veya bir kıızı gül getirenlere en azından 100 adet Kırım sikkesi onluk ihsan edip eli boş göndermez.” (s. 529)

“Gerçekten de tam yerinde büyük hayrattır. Türbedarı Baba Hindi'nin hana bitişik Meram Bağı gibi bir tekkesi ehli iyali var, gelen geçenlere nimeti boldur.” (s. 548)

“Eski Kırım şehrinin harap olmasının sebebini bildirir.Halkı gayet zengin bezirganlar olup mallarının zekatlarını vermeyip kuvveti olanlar asla hacca gitmeyip yurdundan ayrı gariplere,fakirlere,miskinlere ve zayıflara yardım ve ikram etmeyip misafir katlanmaz olup cimri ve pintiliklerinden kapılarını kapayıp alim, salih ve gariplerden yüzlerini saklar oldular.” (s. 561)

“Ahmed Efendi Tekkesi var, gelen geçenlere mutfağından nimeti boldur ki 200'den fazla Halveti tarikatında yalın ayak başı kabak, fakr-ı fakada fena-fillah olmuş fukarası vardır.” (s. 576)

“Tekkesinde nimeti gelen geçenlere, zengin ve yoksula gece gündüz boldur.” (s. 594)

4.2.2. Dayanışma Değeri

Çıkkılan uzun seyahatlerin ve bu sırada yapılan savaşların, seferlerin başarıyla tamamlanmasını sağlayan, herkesin birlik ve beraberlik içinde hareket etmesi anlatılırken bu değer eserde sıkça vurgulanmıştır. Bu değer, yapılacak işler hakkında deneyimli kişilere danışmanın faydaları Kur'ân'a dayanılarak tavsiye edilirken, tanıtılan yerlerin halk tarafından birlikte imar edilmesi anlatılırken de sıkça karşımıza çıkmıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“batı tarafına dağlar içinde 5 saat kâfirlerin ardına kovup giderken” (s. 9)

“Dört tarafa karakollar koyup 300 yiğitten bir kişi eksik sabaha dek uyanık hazır durup bütün hayvanları da zabt u rabt edip” (s. 10)

“Kaleye yakın bir dar ağaçlık içinde pusu edip karakollar ile uykusuz hazır durduk. Sabah olunca ince karakolumuzu ileri gönderip biz de bir saat gidip hemen karakollarımız çıka gelip,

‘Bre medet, küffar boğazın ağzını almış ve büyük ağaçları kırıntılar dökmüş. Sol tarafta pür-silah olup dururlar’ deyince biz de Tatar gazilerimizle bir yere toplanıp danışıp” (s. 10)

“Sonra bizim getirdiğimiz bütün esirleri ve ganimet mallarını mezad-ı sultanide satıp hepsi 7 kese mal olup tüm yoldaşlarımızla ve sonra yoldaş olan Tatarlar ile kardeş gibice eşit olarak üleştik, hakire ancak 40 guruş ve bir köle düştü.” (s. 13)

“Allah’ın hikmeti ellerinde 6 adet ümmet-i Muhammed esirleri var idi. Hemen anında hepimiz dal satır olup bir anda on beşini de aktarıp ayaklarını bağlayıp esir ettik. 6 adet Ümmet-i Muhammed’in zincirlerini alıp Hızır gibi yetişip (6a) hepsini kâfirlerin atlarına kâfirlerin silahlarıyla bindirip kâfirleri yaya çekiştirerek yürütüp” (s. 18)

“ ‘Bu ibret verici, sanatlı bir saray idi ki anlatılmasında diller kısa ve kalemler kırık idi. Bu cennet benzeri sarayı bir anda yağma, alan ve talancılar ateşlere yakıp yerle bir ettiler. Bu yeşillik yerde bütün iş erleri bir yere gelip (Yapacağın) işler hakkında onlara danış’ (Kur-an, Al İmran 159) emri üzerine danışılıp Vaşarheld Kalesi deresinde kâfirlerin ayaklanması ve taşkınlıkları sebebiyle o taraflara gitmek mümkün olmayıp” (s. 24)

“Bütün anayolları, baştan başa beyaz mermerleri yapı ustası düzenli döşeyip her ne zaman çamur olur şekilli olsa Tise Yaylağı dibinden akan nehri, kale ensesinden yokuş aşağı akıtıp her sokakları hane sahipleri süpürgeler ile süpürüp o kadar pak sokaklar olur ki bal döksen yalanır. Zira bütün kâfirler elinde o kadar paktır ki bir diyar kefereleri böyle değildir.

Sözün kısası bu kefereler asla veba olmaz” (s. 47)

“Oradan büyük manastıra gidip imaretinde yemek yerlerdi. Ve başka fakirlere de yemek yedirip yetim ve dulları giydiretilirdi.” (s. 52)

“Bu BetlenGabor Kalesi kavmi kale sahibi Erdel’e kral olduğundan çok çok sevinip belki gece ve gündüz bin pare toplar atıp kale kapılarını açıp İslam askerleri ile yağ u balı olup avradı ve oğlanlarıyla asker bir alma ve bir verme pazarı ettiler ki bazı yiğitler o pazardan bıkip usandılar. Kale kaptanı, nemeşleri, birovları, şağları ve dojları hediyeleriyle İslam ordusunu doyurup mal, can ve başları, çoluk çocuklarıyla hizmet edip o gece kaleyi bin meşale, kandil, nefit ve katran ile aydınlatmışlar ki kapkaranlık geceler sanki aydınlık gündüz oldu.” (s. 59)

“Ancak şehir çevresinde bağ ve bahçesi kalıp tüm kaçan kâfirleri kralın yenilendiğini duyup kale içi ve dış varoşunu” (s. 70)

“Sonra bu karakolumuzun cenginden zaferle İslam ordusuna gelirken 5.000 asker yardıma gelip,

‘Bre ademler nice oldu, birer şükür elhamdülillah şükür sağlığa’ deyerek” (s. 73)

“Macarlar kâfirleri kendi hanları ve çoluk çocukları vilâyetini kurtarmak için bu Seykel Boğazı'nın deresi içinde ta bi dağdan bir dağa kadar minare boyunda kalyon direklerini ve başka yüz binlerce türlü türlü ağaçlarını kırıp bu dereye döküp kat kat büyük bir tabur kırıntılık etmiş ve içine 20.000 tufengli kâfir ile girmiş ve 10.000 atlı kâfir ile cenge hazır durmuş.” (s. 74)

“Hemen kapıyı açıp diğer yoldaşlarımıza haber ettik. Onlar da ganimet malları almaktan doyum olup zengin olmuşlar,” (s. 80)

“Bu mahalde tüm köyler güvende olup bütün kefereleri köylerini imar etmede idiler.” (s. 97)

“Allah'a hamd olsun nice Müslüman gaziler bu kadar mal ve menal ile gelip Nemse kâfirinin daha önce Budin yakınında yağmalayıp zarar verdiği kalelerin intikamları alındı ve yine muzaffer askerin yüzleri güldü.” (s. 99)

“Hemen kral elindeki mücevher topuzu iki dizi üzere koyup el açıp önce Osmanoğlu padişahı Sultan IV. Mehmed Han'a dua edince yer götürmez tüm kâfirler başlarını açıp bütün kâfirler Osmanoğlu ismini işittikleri gibi secde ettiklerinde kral ayak üzere kalkıp başından kuka sorgucunu çıkarıp başı kabak Osmanoğlu'na hayır dualar etti ve tüm kâfirler başlarını yere koyup secde ettiklerinde bu hakire bir dehşet el verip bir ağlamak tuttu ki Osmanoğlu'nun kıyamete kadar devam etmesi için ağlayıp sızlayarak dua ettim.” (s. 109-110)

“Allah'a hamd olsun kral nasbolalıdan beri hep birlikte itaat edeceklerini bilip şehri imar etmişler” (s. 111)

“Sonra bu yüksek dağın tepesinden 4 saatte teper aşağı inerken geriden Çirmen ve Kırkkilise Sancağı zeamet sahiplerinden 500 adet pür-silah adamlar gelip bize yetiştiler. Biz de 36 cürd atlı ve iki seyishane adamlar idik. Hepimiz bir yere gelip esenleşip görüşüp ‘Bu belde gafil gitmemek gerektir’ diye hepimiz pür-silah hazır, kimimiz yaya ve nicemiz atlı yokuş inmede idik.” (s. 198)

“Cenab-ı Hak kullarını kadınların hilesinden korusun. Bu geniş anlatımdan maksadımız yermek kötölemek değildir, ancak uyuyanları uyandırmaktır.” (s. 211)

“Küçük Çarşı'daki dükkanların 29'u da Gazi Bayezid Bey hayratıdır.” (s. 222)

“ ‘Bre müjde gaziler ricalullah bizden tarafadır, göre alem-i şerifi’ deyip” (s. 243)

“Dahi mimari ilmi üzere yapılmış hoşluğu, zarıflığı ve nazıklığı oldukça yerinde bir aydınlık ve geniş camidir.” (s. 250)

“Sigetvar Kapısı'nın taşrasında Yakovalı Hasan Paşa Medrese'si, camiin avlusundadır, talebeleri çoktur. Hepsi 11 adet sıbyan mektebidir ki anılan camii sahiplerinin hayratlarıdır.” (s. 253)

“Ne çare yardımdan ümit kesip bir gece 40.000 murdar kâfir sarhoş ve uyuşuk domuzlar gibi horlayıp yatarlarken tüm Cankurtaran gazileri canlarını kurtarmaktan geçip tüm kadın ve oğlanlarıyla 2.060 adet küçük büyük insan olurlar. Dal satır kale kapısından dışarı çıkıp can u gönlünden Cankurtaranlı Allah Allah sesleriyle kâfirlere bir yaylım kaleden top ve bir yaylım tüfeng atıp can havliyle girişip o Şafii vaktinde kâfire bir kılıç vururlar ki anlatılmasında dil kısa kalır.” (s. 269)

“Halen o yakıp yıkmadan kalma harap haneler vardır ama Süleyman Han İstanbul'a doğru yola çıkınca yine kale içini sahipleri imar ederler.” (s. 280)

“Yüzücü olanlar havuzun ta ortasına atlayıp yüzerler, herkes aşık maşuk ve safâlı dostlarıyla sarmaş dolaş olup tazelik çağlarında gülüşüp oynaşıp eğlenip safâlar ederler.” (s. 321)

“Bu durumu gün görmemiş yüz yaşında kimselerden sordum. Onlar öyle buyurdular ki,” (s. 344)

“Ancak kaleye girmeyip 2.000 den fazla gazi o mahalde şehitlik şerbetini içip sarhoş olanları derhal sarhoş olmayan gaziler şehitlerin cesetlerini dışarı çıkarıp asla bu zorluktan askere bir bıkkınlık gelmeyip yine birbirlerini cenge teşvik ederlerdi.” (s. 350)

“Hemen o an sadrazam bi an durmayıp Tuna Nehri kenarına gelip önce altı oda yeniçeri ile Zaarcıbaşı İbrahim Ağa'yı Kadızade İbrahim Paşa'yı, Sührap Mehmed Paşa'yı ve Kaplan Paşa'yı Hısım Mehmed Paşa'yı tüm eyaleti askeriyle Tuna'dan gemiler ile karşı tarafa, Uyvar toprağına geçirip karşı tarafta gemiler üzerine köprü yapmaya başladılar. Üstürgon tarafından da sadrazam derya gibi asker ile köprü yapmaya başlayıp bir gecede 10 adet gemi sadrazam tarafından ve 7 gemi karşı tarafta yapıldı. Gece gündüz herkes (98b) büyük köprünün tamamlanmasına gayret gösterdi.” (s. 373-374)

“6.000 adet gaziler birbirlerimizle helaleşip ‘Kardaşlar yoldaşlar,birbirimizin ensesinden ayrılmayalım ve leşlerimizi kâfir içinde komayıp başlarımızı leşlerimizi kâfire aldirmayalım’ deyip öpüşüp görüşüp küsülüler barışıp hepimiz tek vücut olup” (s. 389)

“Bu şiddetli savaşta ‘Allah Allah’ diye gülbang-ı Muhammedi çektiğimiz Tuna’nın karşı tarafında olan sadrazam askeri dahi duyup onlar da gönülden dil yardımı edip hep birden üzüntüyü def edip Allah Allah diye seslendiler ki yer ve gökler titredi.” (s. 390)

“Diğer keferelerden toplanıp görüşüp danışırken işin sonunu düşünen yaşlı bir kâfir, Gündür ki çektiğimiz derdi belayı sıkıntı ve acıyı Hazret-i İsa ve Hazret-i Meryem Ana bilir. Hala kalemizin duvarları kalmayıp bayır bayır olup sokak yollar oldu.

Yüzümüz suyuyla Türk’e kaleyi vere ile verelim. Ve illa yok dersiniz ya bugün veya yarın Uyvar Sahrası’nda olan derya gibi Türk askeri kalenin yıkık bayırlarından ve gördüğünüz hazır merdivenlerden bütün Türkler bir kere Muhammed Muhammed diye yürürler, durun bilmezler, bize aman vermezler ve hepimizi Ciğerdelen Ovası’ndaki gibi kırarlar.” (s. 448/449-450)

“Uçsuz bucaksız asker topluluğu ve binlerce Erdel, Eflak ve Boğdan askerleri bu Uyvar Ovası’nı kazma ve kürekler ile savaş meydanını çapalayıp öyle Ferhadî külngler vuruldu ki bir anda Uyvar Ovası Tih Çölü’ne döndü.” (s. 459)

“O gün insan deryası dalgalanıp karınca gibi kaynaşmaya başladılar ve Uyvar’ın dört tarafında dağlar gibi pişmiş tuğlalarını taşıyıp hendek kenarında hazır ettiler.” (s. 460)

“Sonra tedbir sahibi vezir büyük danışma toplantısı yaparak işin sonunda güzel tedbir budur” (s. 462)

“Hemen sadrazam tüm ocak halkıyla ve iş görmüş, eşmiş, yortmuş, ustalaşmış ve baş almış yaşlı ihtiyar adamlar ile büyük toplantı yaptı” (s. 464)

“Ne yazdığımı anladıklarında bütün kâfirler bir yere toplanıp konuşup danışırlar.” (s. 467)

“Ama bazı yaralılara ‘Gayret eylen şehbazım’ diye teselli vererek, başımızdan geçenleri birbirimize anlatarak, ileri ve geri bakarak giderken hemen bizim daha önce kaçan Tatar askerinden 2.000 kadarı çatal atlı Tatar dostlarımız geldiler. Tanrı hepsini yarlığasın, gerçi düşman avlar, tez kaçar ve sebatsız Tatarlardır. Ama bize yakın geldiklerinde hakir hepsine rica ettim, İslam askerinin yaralı olanlarının tamamını boş atlarına bindirip hepsini yedeğe aldılar.” (s. 477)

“Ta ki her balmumu yerden 3 karış yükseldiği sırada olgunlaşıp sığağın şiddetinden erimeye başlayınca o diyarın kâfirleri mevsimini bilip bütün çoluk çocuklarıyla dağlara, bağlara ve tarlalara çıkıp çeşit çeşit balmumlarını devşirip balmumu yaparlar. Beyaz

kafurlarından insan suretleri yapıp satarlar ve türlü türlü putlar yapıp putlara taparlar.” (s. 486)

“İslam ordusu köprüden geçip Koca Murad Paşa, Mahmud Paşa, Uzun Mehmed Paşa, Ekmekçizade Ahmed Paşa, Tiryaki Hasan Paşa, nice vezirler beylerbeyileri ve sancakbeyleri bir yere toplanıp danışırlar. Hepsi birden Peşte Kalesi’ni fethederler.” (s. 517)

“Gazilerimizin cana başa kalmayan serdengeçti yiğitleri bir araya toplanıp danıştılar. Beşer onarı birer yere gelip hepsi gündüz gözüne Allah Allah deyip kalenin suyu altına girip” (s. 597/598)

“Kalesinin kapısı daima kapalı durup 50 adet neferleri her gece gelip nöbet beklerler. Zira gündüz gözüne bu kalenin düşmandan korkusu yoktur. Çevresinde yardım gelecek insanları çoktur. Her zaman bu kalenin karşısında Neretva Nehri aşırı Loboşka kâfirleri gelip tulumlarla Neretva Nehri’ni yüzüp beri tarafa geçerlerse kaleden toplar atılıp çevrede olan nahiyeler halkı haberdar olup hepsi pür-silah gelip kâfire bir şey aldırılmazlar, gayet serhat yerdir.” (s. 615)

“Bu kule kâfire böğür iği olduğundan nice kere bu kule üzerine 10’ar 15’er bin kâfir ansızın gelip savaşa başladıkları gibi kaleden bir top atılınca dört tarafında olan köy ve kasabalardan 20-30.000 adam bir anda toplanıp kâfire kılıç vurular.” (s. 624)

“Tüm halkı Poturca konuşur, serhat esvapları giyer, ticaret ile geçinir sofrası sahibi garip dostu gazi adamlardırki serhaddin sonudur.” (s. 655-656)

“Hatta ihtiyar ve iş görmüş musahiplerden Matbah (172b) Emîni Selim Hanlı Abdi Efendi’yi, Kuzu Ali Ağa’yı, mütekaid Yeniçeri Ağası Ali Ağa’yı, bu hakir Evliyâ’nın babası Kuyumcubaşı Derviş Mehmed Ağa’yı, İbrahim Gülşeni hazretlerinin başhalifesi Ser-hanendegan Derviş Ömer Gülşeni ve nice bunların benzeri çok yaşlı, saygı gösterilen, iş görmüş, gün görmüş yaşlanmış adamları birlikte Sigetvar seferine götürüp menzilleri kat edip yolları katlayarak gitmede.” (s. 656-657)

“Dizdarı sadrazamdan korkup kaçmıştı, ama 500 nefer kale kullarının suç defterleri üzerinde af kalemi çekilip herkes yakılan evlerini imar etmeye çalışırlardı.” (s. 677)

“O kutlu senede Kanije Kalesi’ni kâfirden böyle yardım ile kurtarıp Koca Sührab Mehmed Paşa ve Budin Veziri İsmail Paşa 70-80.000 asker ile ve 40-50.000 reaya ve berayalar ile 6

ayda İskender Seddi bir kale yapmışlar ve savaş düşüncesiyle tabya ve dirsekler eklemişler ki evvelkinden bin kat fazla Yecuc Seddi olup imar olmuştur.” (s. 688)

“Ve o kışta Kanije'nin tüm büyük ve küçük, zengin ve yoksul bütün insanları kale çevresindeki buzları akşamdan önce kesip kaleyi fazlasıyla korurlar.” (s. 696)

“Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa bu sağlam kaleyi bu halde görüp hemen o an iş görmüş, kuşatmaların derdini çekmiş kimseler ile ‘Bu kalenin ne tarafından metrise girilmesi kolaydır’ diye kaleyi geriden seyredip gönlünün istediği gibi çevresindeki metris yerlerini görür. Daha sonra bütün ocak halklarıyla ve iş görmüş ihtiyarlar ile ‘(Yapacağın) işler hakkında onlara danış’(Kur’ân,Âl-i İmran 159) kesin emri üzerine tam müşavere ettiler.” (s. 698/699)

“İşin sonunda, Allah'ın yardımıyla 1074 tarihinde günü yürüyüş ferman olunmadan Salih kimselerden tabip Kazancızade Süleyman Ağa ve sadrazamın suhte Hacızadesi tüm Müslüman gaziler ve askerlerle danışıp Muhammedi gayreti yad edip, ‘Biz bu kale altında yaşlı avratlar gibi pinekleyip işe yaramaz oturup kırılırız’ dediler. Bir anda bütün gaziler Allah Allah seslerine yol buldurup gülbang-ı Muhammedi seslerinden dağlar da ses vermede. Bütün ricalü'l-gayb, enbiya ve Evliyâ ervahı, kutbu'l-aktab, ümena, evtad, nüceba, nükeba, büdela ve tüm cündullah da yardım edip bütün asker kaleye saldırıp yürüdüler.” (s. 714)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap'ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bu kale altında konup tüm atlara yemler asıp burada hepimiz bir yere gelip danışıp konuştuk.” (s. 8)

“Hemen bütün askerler, esirler yanında güvenilir adamlar koyup hepimiz ileriye birlikte at sıçratıp gitmek istediğimizde ihtiyarlar hepimizi geriye dönderip at başı beraber hazır olup bütün esirleri ortaya alarak ileri varınca onu gördük, bizim çarkacılarımız bizim üstümüze gelerek,

Meğer kâfirler bizi az asker sanıp sataştı, ama işin sonunda kâfir şaştı ve yüz tutup dağlara kaçtı.” (s. 17)

‘Ama ne taraftan gitsek?’ diye Kanije ileri gelenleriyle danıştık.” (s. 22)

“Bizde hepimiz bir yere gelip danışıp,

‘Bu kılavuzumuz kâfire haber edip üzerimize kâfiri getirdi diye yorum yaptık, Nicesi,” (s. 26)

“Bu kadar mal, bu kadar at ve bu kadar esirlerimiz var. Hepimiz bi yere gelip meşveret ettik. İki nefer kalan kılavuzlarımız da orduya gitmemize razı olmadılar,” (s. 30)

“Bu kapı üzerinde olan kulede bir dinlenme yeri ahşap köşkü var, bütün gönül erbabı orada has sohbetler ederler.” (s. 52)

“Hele bu Hakirin de seyishanelerimde zahire kısmından çok şey var idi. Veli nimet efendilerime hediyeler verip dünya onların oldu. Bu Hakir başımdan geçenleri İbrahim Kethüda’ya ve Sadrazam’a bir bir anlatırdım.” (s. 64)

“Bu sevinçli hali gören Müslüman gaziler birbirlerini cenge ve çeteye teşvik edip Raba Nehri’ni karşı tarafa geçtiler.” (s. 73)

“Bu görüşme ve konuşma herkes tarafından beğenilip hadis-i şerifi okuyup ‘Müminlerin güzel gördüğü, Allah katında da güzeldir.’ diye Fatıha-i şerife okundu.” (s. 90)

“İslam askeri ise öte tarafımızda sıkıntı çekerek geçmede, ama bu ateş kenarında kölelerimle konuşup,” (s. 100)

“Aç asker içine bu kadar terkimizdeki heybeler ile zahireyi asker görüp yağma etmeleri kesindir, biz de durmayıp malımızı vermemek için cenk etmemiz kesindir. Ama umuma aykırılık büyük yanlıştır. (26a)

Diye nice bin çeşit danışmalar sonra Sührab köle,

Diye kölelerim güzel görüş bildirdiler. Seyfi köle,” (s. 100)

“Sultanım, bu seferlik bunları kırmadan ise elbette şimdi ya Leve veya Litre kaleleri kurtarılmasına saadetle gidirsiniz. Bunları o kalelerde birer top yoluna koyun. Orada cenk ede ede şehit olsunlar. Yahut kaleleri fethedip suç defterlerine af kalemi çekin.’ diye yaşlı, genç, ileri gelen, asker herkes rica ettiler. Ricaları kabul olununca adı geçen vezirler Sadrazamın ayak tozuna yüzler sürüp canları yerlerine gelip” (s. 106)

“Bu kaleden Taşra kalede Çarşı Camii önünde bir mükellef mesiregah kahvehanesi var. Bütün ahbablar, dostlar, yaranlar maarif erbabı burada buluşur konuşurlar.” (s. 127)

“Ateşe verilip yıkılıp berbat olmuş. Binlerce reaya üşüşüp öncekisinden sağlam etmeye çalıştılar.” (s. 160)

“İki taraftan tercümanlar gidip gelmeye başladılar, ama iki elçi miller başında ellişer kadar yaşlı adamların iş bilir güngörmüşleriyle durdular.” (s. 173)

“Hepsi tertemiz kaldırım döşelidir ki bu şehre attan başka bir hayvan giremez, eğer at girip terslerse hemen ardından dükkan sahipleri ve hane sahiplerinin hizmetçileri at pisliklerini silip süpürürler. Yağmur yağsa tüm hane sahipleri ve dükkanlardan oğlan ve avratlar çıkıp sokaklara öyle temiz ve düzgün süpürürler ki bal dökülse yalanır.” (s. 222)

“Hatta eski kral kızlarından İzarila Son adlı genç kız ölünce bin milyon malını ve yüz milyon altınını bu kiliseye vakfedip hala durur.” (s. 231)

“Ama hastanelerinde olan hayrat ve hasenatları, yapıları, yiyecek, içecek ve macunları bir diyarda yoktur.

Evvelâ her kim bu şifahanelerde şifa bulursa daha önce adadığı şeyleri getirirler. O kadar çok altın, gümüş, bakır ve kalay sahan, tencere, sini, tepsi ve şamdanlar var ki her hastanede onar Mısır hazinesi değer altın ve gümüş kapları vardır. Ve o kadar altın ve gümüş kebab şişleri köşelerde dayalı durur. Her hastanın derdine göre altın, gümüş ve bakır tencere çeşit çeşit yemekler pişirip hastalara dağıtırlar. Kilerlerinde kuş sütü, şir-i hurma ve Hama kartı nebatı gibi yiyecek ve içecekler mevcuttur.

Ve her şifahanenin macunhanesinde dert sahiplerine ve fakirlere dağıtırlar.” (s. 246)

“Ve varoşu çevresini de Uyvar Kalesi’nin 5 katından büyük ediyorlardı ve bütün reaya derya gibi üşüntü edip çalışırlardı.” (s. 295)

“Tarihinde Osmanlı askeri Erdel seferinde iken Zirinoğlu ve Beganoğlu Macarları fırsat bulup 70-80 bin askerle gelerek Budin etrafında nice sağlam kaleleri kuşatıp zafer bulmadıklarından bu Canbek kaleciğinin taşra varoşunu yaktılar, ganimet malı ve esir aldılar, iç kalesine giremeyip cehennem yurtlarına gittiler.

Daha sonra İsmail Paşa Erdel seferinden gelip bu kaleyi evvelkisinden beş kat fazla imar edip sağlamlaştırarak” (s. 300)

“Ne kadar kefare birovları, yani hakimleri ve irşekleri, yani başpapazları, bütün nemeşleri yani sipahileri, tüm jodojları, yani ulufeli askeri, hepsi Hısım Mehmed Paşa’ya gelip ‘Seferiniz mübarek ola’ diye hediyelerini arz edip bütün kâfir zabıtları İslam askerine kılavuz olup” (s. 347)

“Daha sonra bu kale yıkımına fermandan gelen Dergah-ı Ali Kapucusubaşısı Mustafa Ağa Der-i Devlet’e gitmek için izin alınca hemen hakir de önce yol arkadaşı, sonra yol deyip Serdar Mehmed Paşa’dan ve Cerrah Kasım Paşa’dan izin alıp birer kese harcırah, 3 at, 3 Macar kölesi ve nice çeşit ihsanlar ile kılavuzlar aldım.” (s. 359)

“Lakin Tuna gemileri bu mahalden geçtiklerinde ‘Gemileri Tuna haydudu basıp bu boğazda yağmalamasın’ diye irşova beyi bu inlik Kalesi’ne ve karşı taraftaki Küpeşte Kalesi’ne ve Vidin Beyi de tüfenkililer koyup Tuna kaptanı da gemileriyle bu İnlik Boğazında 12 pare firkateleriyle palpa aletse hazır olup Tuna gemilerin bu hal üzere geçirmeye bütün beyler ve kaptanlar memurdur.” (s. 380)

“Onlarla bir saat çarpıştık, bizden bir at yaralandı, onlardan da bir oğlan öldü. Sonunda ‘Umuma muhalefet büyük hatadır’ deyip cenkten vazgeçtik” (s. 396)

“ ‘Aya bu kâfire ne yapıp taburdan çıkarsak’ diye kartlar ihtiyarlar ile danışılmakta iken Heyhat Sahrası’nın kible tarafından bir toz göklere yükselir.” (s. 457)

“Derhal İslam askerleri bir kaytavul, yani döneke edip bütün asker sert rüzgar üzere çıkıp dumandan gözlerini açtılar ve Müslüman askerleri birbirlerini savaşa teşvik etmeye başladılar.” (s. 460)

“Gerçi her handa hasta ve yatalak olanları hane sahipleri gözetirler, ama bu Tatar kavmi vebadan korkup kaçarlar. O yüzden Sahib Giray Han Camii yakınında bir iki odalık şifahane vardır, hasta gözetirler.” (s. 523)

“Kış geceleri [128b] bütün Kırım Vilâyeti’nde oda sohbetleri edip nice çeşit helvalar, yemekler ve çeşit çeşit şaraplar yenilip içilip kış günlerini has sohbetlerle geçirirler.” (s. 524)

“Olancası 105 yerde sebilhane vardır ki her sokak köşesinde Kerbela Çölü şehitleri ruhları için yapılmış büyük hayrat sebilhaneleridir.” (s. 578)

“Kötü haberli mektup divanda okununca bütün Kırım halkına haber salınıp Han görünüşünde büyük keneş, yani müşavere olup” (s. 590/591)

“Orada büyük ziyafetler verilip kaleden top şenlikleri oldu. Han’ın tüm tabilerine konaklar verilip herkes konuk saraylarımıza gittik.” (s. 666)

“Başlarına yine deriden kalpak giyip at binip mızrak kullanıp kılıç kuşanıp kocalarından fazla cenk ederler.” (s. 722)

“Bunlarda hiçbir zaman dedikodu, gıybet, boş söz, küfür, sövme, kötü zan, kibir, kin ve birbirlerine düşmanlık etmek yoktur, ama başka kavimlere düşmanlık edip sefere varıp düşmanlarını yağmalarlar.” (s. 723)

4.2.3. Duyarlılık Değeri

Evliyâ Çelebi farklı mekanları, farklı sosyal ortamları ve farklı toplumları tanıtan bir seyyah olduğu için çevreye fazla duyarlıdır. Bu eserdeki anlatımlarda da duyarlılık değerinin tespit edilmesini sağlamıştır. Ayrıca seyahatler sırasında vatan özlemi çekilmesi, vatan ve millet duyarlılığı değerini karşımıza çıkartmıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Ve oradan Çarkacı İsmail Paşa kalkıp Demirkapı'ya gitti ve Demirkapı'yı mülk ettiği haberi gelip asker taze can buldu.” (s. 4)

“Bütün dertlilere deva olmak için bir hastanesi var ki cansız gelse canlı gider. Zira bu kilisede bütün bilimler öğenmiş, Eflatun, Bukrat, Sokrat, Feylekos, Feylesof ve Fisagores-i Tevhidi gibi tevhitsiz mezhepsiz hekimler oradadır.” (s. 51)

“Yine bu menzilde 3 gün oturulup Seykel kâfirleri parça parça kaleleri ve köylerine gelip şehirlerini imar etmeye başladıkları haberi geldi” (s. 88)

“kaleleri işgal edip şu kadar hazine, define, mal ve ümmet-i Muhammed esiri alıp koyun sürüsü gibi bu kadar insanı sürü sürü sürüp Belgrad Kalesi ve Çakatona Kalesi'ne gönderip tüm yukarıda sayılan kalelerimizin cebhane ve toplarını alıp” (s. 94)

“Serdar-ı muazzam da bu mahalde tüm gazilere izin verip bir günde askerden nam ve nişan kalmayıp herkes vatanlarına gittiler” (s. 113)

“Hatt-ı şerifim ulaştığında Der-i devletime gelip kaymakamım olasin ve nikahlın olan halam Fatıma Sultan ile müşerref olup devletimin devamına hayır duada olasin' diye yazan hatt-ı şerif gelip okunduğunda hepimiz İstanbul'a gideriz, diye şenlik edip hazırlık görmede idik.” (s. 116-117)

“Sefer sırasında tüm tımarı erbabı kanun üzere cebelüleriyle ve beyinin 500 askeriyle toplam 1.500 asker olup memur olduğu sefere giderler.” (s. 152)

“Her ne tarafa yönelse zafer kazanıp istek oku hedefi vurup isyancı ve yol kesici olan haramileri ele getirip asla aman ve zaman vermez, kanunla ve kılıçla yeryüzünden varlıklarını kaldırdı.” (s. 177)

“Evvelâ bu şehir içinde Gazi Ali Bey Camii'nin mihrabı önünde hayrat sahibi Gazi Ali Bey yatmaktadır, Allah rahmet eylesin.” (s. 209)

“İbrahim Paşa otağıyla kanun üzere konmuştu, o an kendisiyle buluşup el öptükten sonra ‘Hay canım Evliyâ efendim, safâ geldin, hoş geldin. Başın sağ olsun. Melek Ahmed Paşa efendin merhum oldu. Hüküm Allah’ındır, sen ben sağ olalım. Gel seninle Yanık gazasına gidelim’ diye rica ve minnetler edip bizi kapucubaşları zümresine katıp” (s. 216)

“Bu minval üzere panayır yerleri adam deryası olunca Pojaga paşası tüm askeriyle gelip çadırıyla bir tarafta konuk olup silahlı hazır dururlar.

Kaniye ağaları da üç bin adet cengaver, dilaver ve server yiğitler ile bu panayırın bir tarafında konup gece gündüz bütün tüccarları ve orducuları koruduklarında artık bütün tüccar metalarını meydana çıkarıp 40 gün 50 gece öyle alış satışlar olup” (s. 235-236)

“Bu anılan tabyaların her birini Osmanoğlu vezirleri birer eserimiz olup kale sağlam olsun için bir hayrat etmişler.” (s. 300)

“Ama bu havuzdan hala akan saf sular bu Saray Meydanı altındaki su sarnıçlarına gidip ağzına kadar dolduğunda Temmuz ayında içenler ölümsüz hayat bulurlar, ama bol bol sarf etmezler, zira kuşatma sırasında kale halkına su lazımdır, diye oldukça az harcarlar” (s. 308)

“Ve 6 adet mektebi vardır. Nice hocalar da bazı dükkanlarda ciğer köşesi çocukları okuturlar.” (s. 320)

“Bu nurlu cami İbrahim Kethüda efendimizin atasının yapısıdır. Muhterem babası Hacı Ömer Ağa bu camiin alt başında kale kayası eteğinde Neretva Nehri kenarında bir aşevi imaret yapıp tüm gelen geçenlere, yaşlı ve gençlere her gün iki öğün çorbası ve birer ekmeği belde halkına dağıtır. Cuma gecelerinde yahni, pilav ve zerdesi devamlıdır.” (s. 615-616)

“ ‘Her zaman bu alçak dünyada kişinin isteğine uygun bir şeyi ber-karar olmaz’ deyip bu şiiri okudu. Mısra:

Tecri’r-riyahu leyse kemateştehi’s-süfün.

Deyip çok üzülüp gözbebeklerinden sicim gibi yaşlar aktı.” (s. 680)

“Kale içinde olan Hırvat kâfirleri ve döküntüleri candan baştan geçip o kadar çabalayıp çırpındılar ki birbirlerinin üzerlerine bin can verip kalenin bir ağacına bin kan edip canlar verirlerdi.” (s. 701/702)

“ Süleyman Han ile 943 tarihinde Venedik'in Körföz adlı adasının cenginde birlikte idim. Kalenin dört tarafını döve döve yıktıktan sonra yürüyüş edip kalenin fetholması çok yakın iken yeniçeri kolundan 4 adet adamın şehit olduğunu Süleyman Han görünce kalenin fethinden o an vazgeçip Körföz'den fetihsiz döndüler. Bu 4 adet Allah yapısı bir akçe etmez kale için şehit oldukları yüzünden geri döndüler' diye pederimiz hikaye ederdi.” (s. 702/703)

“Daha önce kale altında İslam ordusuna rağbet etmediklerinde bu kadar zaman Yenikale fetholmayıp kalmıştı.” (s. 713)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap'ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Belgrad ta bu derece kâfirler arasında makbuldür ve hala bir taşına bin baş ve bir şarapav ağacına yüz bin leş vermek canlarına minnettir.” (s. 55)

“ ‘Sultanım bu seferde ne acep eziyetler, şiddetli kışlar ve bol yağmurlar çekip bozguna uğradık?’

Diye sordum. Soruma cevap olarak buyurdular ki:

‘Evliyâm, meclis Allah emanetidir. Çünkü sordun, ama bu Hak sırrı Allah için olsun burada kalsın, ama can kulağıyla dinle ki sırlara vakıf olasın' deyince,” (s. 92)

“Bu sırada elçiler yanında gayetle sakin, ileriye düşünen, makul adamlar lazımdır. Zira hadiste ‘İki kişinin arasını düzelten şehit sevabı alır’ buyrulmuştur, iki padişah arasını düzelten adam lazımdır. Ta ki barışa aykırı iş olmaya” (s. 174)

“Buraya böyle değer verip İrem Bağı kalesi yapmaktan maksat odur ki ,

‘Böyle Bir Süleyman tahtı seraperdesi sahibi Süleyman Han, bu mahalle gelip 200 bin askeriyle üç ay Beç Kalesi'ni alamayıp böyle otağını bıraktı gitti' diye kendi namlarının değer kazanması için bu kadar hazine ve Karun malı harcayıp böyle kale ve bu gibi bir cennet bahçesi yapmışlardır.” (s. 204)

“Süleyman Han zamanında beri her sene on ikişer bin kâfir çerahor gelip bu kalenin işlerini işleyip her kâfiristan vilâyetinden her sene yüzlerce mühendis şeytan ustalar gelip bu kalenin sağlam ve dayanıklı olması için her usta kaleye ait bir yapı tasarlayıp yapmışlardır. Böylece bu melun kale bu hali almış ki sanki her bir köşesindeki burçları ve tabyaları Elburz Dağı'na dönmüştür.” (s. 218)

“Ancak bir iyi güzel halleri var[78b] bu varoşa bir Müslüman konuk gelse Macar katanasına demezler. Müslüman’a da Macar katanası var demeyip birbirlerinden ikisini de saklayıp Müslüman’ın yanına kılavuzlar koşup elbette bir selamete ulaştırırlar, zira Budin vezirinden öyle buyruk olmuştur.” (s. 305)

“Bu hakir bir gün Mütedeyyin Paşa Camii haremindedir birkaç ihtiyar ile serhad hallerini konuşup görüşürken bir sabi oğlan birazcık oyun oynarken babası bu oğlana, ‘Niçin cemaat huzurunda edepsizlik edip oynarsın’ diye oğlana bir pehlivan sillesi vurdu ‘Bre adam, bu oğlanı niçin böyle tokatla halk arasında vurup haysiyetini yerlere serdin’ dediklerinde mazlum oğlanın babası, ‘terbiye için, Allah sevgisi için dövdüm’ deyip bu beyti okudu.” (s. 309)

“Bu Tatar kavminde hiçbir zaman dedikodu, fenalık, kötü zan, kin, gurur, düşmanlık, arabozuculuk ve çekiştirme yoktur. Birbirleri içinde gayet ayıptır. Bir kişiden dedikodu ve kötü söz işitseler ondan diğer kişiler nefret eder.” (s. 435)

“Böylece Tatarlar zengin olup bu Bahçesaray’ı imar ederler.” (s. 507)

4.2.4. Paylaşma Değeri

Yardımseverlik değerinin yanı sıra toplumsal birliği sağlamak açısından yardıma ihtiyacı olmayan insanlarla bir şeyler paylaşma değeri de eserde karşımıza çıkmıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“tüm musahiplerle buluşup görüşüp öpüşüp niceleriyle el ele yapışıp sonra vedalaşıp sarayına gelip kurbanlar kesilip tüm ağalara ziyafetler oldu.” (s. 158)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Hamd olsun incelikle yoldaşlar buldum, deyip bunarın atlarına birer sallama yemler astım. Halil sofrasını kebab ve peksimetler ile ortaya getirdiğimde bunlar hayretler içinde kalıp taze can buldular ve atları da kendileri de ateş başında cihan cihan safâlar ettiler ve açlıklarını giderip ibadet ettiler.

Orada Gedüslü Efendi’ye 10 yem, Hacızade Efendi’ye 5 yem, Sadrazam Kethüdası İbrahim Ağa’ya 10 yem, Katip’i Selim Efendi’ye 1 yem, Cebeci başı Ali Ağa’ya,

Samsoncubaşı Abdi Ağa'ya ve diğer dostlara yetecek kadar birer yem verip bu tertip üzere iki cak yükü arpaları bütün velinimetlerimize dağıttık.

Adı geçen koyun kebabının birini parça parça edip 20 parçasını 20 adet velinimet efendilerime de gönderdim.” (s. 102)

“Bu Beç Kilisesi'nin içinde her gün bin adet hizmetçileri mevcuttur. 18 krallık kâfiristan keferelerinin papazları, ladikaları, papaları, irşekleri ve ruhbanları mevcut olup her Hıristiyan milletini bu kilise içinde birer köşede makamları var ki gece gündüz riyazi ilimlere çalışır kefereler mevcuttur.” (s. 231)

“Gece gündüz gelen gidenlere minnetsiz sofrasıyla nimetleri zengine, yoksula, yaşlıya, gence dağıtılır.” (s. 485/486)

“Bu haneden sahibinin nimetleri gelen göçen herkese bolca dağıtılır, sofrası açıktır.” (s. 495)

“Elinde olan ganimet malından bir şey koymayıp hepsini etrafındaki adamlarına, fakirlere ve miskinlere dağıtır.” (s. 527)

“Bu gazaların ganimet mallarından bir tane ve bir damla bütün malı Karaçı halkına ve Osmanlı gazilerine tek tek dağıtan ikram sahibi şehzadedir.” (s. 530)

“Beyaz gömeç balı yeryüzünde benzeri yoktur. Zira ham amber gibi güzel kokusu olup yiyen insanların beyinleri kokulanıp balını ve sarı yağınını vilâyet vilâyet testiler ile hediye götürürler.” (s. 562)

“Hatta bu yapraklardan diyar diyar hediye götürürler.” (s. 629)

4.2.5. Misafirperverlik Değeri

Evliyâ Çelebi bir seyyah olarak eser boyunca farklı coğrafyalara gitmiş ve farklı kültürlerde misafir edilmiştir. Bu sebeple eserde misafirperverlik değeri geniş yer edinmiştir.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“ ‘Bre canım, o tuz çıkar bu şehir kalemize 6 konaktır. Siz bu kâfiristanı 40-50 yiğit ile nasıl geldiniz?’ diye şaşırıp çok saygı gösterip büyük ziyafetler çektiler.” (s. 17)

“Bu seyirleri ederken kaptan içerden gelip;

‘Safâ geldiniz ve hoş geldiniz’ deyince mektupları na-pak eline verip” (s. 44)

“Ertesi gün kral karısı Serdar Ali Paşa’yı, 7 veziri, 22 adet beylerbeyi ve 70 adet sancakbeylerini bir İrem bağı gibi bir Rıdvan cenneti bezneri gülistan bağı içinde bir ziyafet etmiştir ki bu da melikelere mahsus bir şahane ziyafet olmuştur ki diller ile anlatılır değil idi ve bu yeryüzünde böyle bir ikramlı ziyafet görülmemiştir. Zira bu ziyafet avrat ziyafeti olduğundan bu şehirde ve başka yakın ve uzak kalelerde ne kadar güneş parçası açılmamış gonca, işlenmemiş inci, ay parçası ve nazenin kızlar var ise hepsi şib, zerfaf ve çarkaf ile altın işlenmiş fistanları, yaldızlı ve mücevher (19b) her biri birer hizmete memur olup nice yüz adedi vezirlerin huzurunda altınlı kaseler içinde çeşit çeşit miskli şerbetleri susamışlara sunarken her biri birer çeşit naz, eda, işve ve hareket ile adab üzere hizmet ederlerdi ki her birinde olan türlü türlü giysiler bir kızda yok idi. Ve her birinde olan ham amber, zebad, kalle-misk, Arab miski ve Hint sümbülü kokuları insanın dimağını kokulandırır.” (s. 68-69)

“Bu Praşo Kalesi kaptanları, şağları, birovları ve jodojları, tümü pür-silah atlar üzerinde ellerinde gümüş asalarıyla alay edip bizim askere karşılamaya çıkıp bizi şehir varoşuna kondurdular. Diğer askerlerimize şehrin batı tarafında yer gösterip çadırlarıyla onlar da konup 4.000 askerimizi anında yazıp adam başına yarım okka et, birer okka sipov beyaz ekmek, buna göre diğer yiyecek ve içecekler, bal, yağ, pirinç, şeker, kahve, biber, tarçın ve karanfile kadar her gün bir bir ve araba arabatayinatları getirip teslim edip,

‘10 gün misafirimizsiniz. İnşallah padişah malını tahsil edip 11. günde sizi yollarız’ diye iyi haber verip” (s. 100)

“Bu şehrin ileri gelen kefereleri, seçkin dilberleri, maarif erbabı ve sanatkârlarıyla has sohbetler edip o kadar eğlendik ki Leh vilâyetinde Krakov hakimi Varşalka Kral yanında böyle safâlar etmedim.” (s. 102)

“Hatta Sibin Kalesi’ni ve kâfirlerin kemiklerini görmek için serdar gezerken Sibin Kalesi’nden “Safâ geldin” diye bir fitilden bin pare top atıp yer ve gök tir tir titreyip melun kale semender kuşu gibi ateş içinde kaldı. O gün kale kaptanı İslam ordusunun vezirlerine, beylerbeylerine, beylerine, yeniçeri, sipah, cebeci ve topçu ocaklarına 10.000 koyun ve 100.000 sipov beyaz ekmek dağıtıp orduyu doyurup 100 kese de padişah malı hazinesi getirip veda edip gittiler.” (s. 108)

“ama şimdi tüm ileri gelenler efendimize her gece ziyafetler eyleyip o kadar nefis nimetler yenilip o kadar zevk u safâlar etmişiz ki anlatılması mümkün değildir.” (s. 114)

“Bey bu hakiri karşılamaaya çıkıp bizi kale içinde Dizdar mektuplarını verdim, okuyunca çok sevdiğini gösterip, ‘İnşallah 10 güne dek borcumuzu dinimizin hakkı için ödeyip sizi yollar’ hakire hamam ücreti bir kese ve bir kat giysi verdi. Ve 30 adet yoldaşıma ve hizmetçilerime onar guruş verip her an sohbetleri şerefiyle şereflenip ara sıra Busatlar adlı köyde Yusuf Beyzade saraylarına gidip eğlenirdik,” (s. 121)

“Dizdarları hakimdir, voyvodası zabittir ve 200 kadar nefer hatları var, hepsi şehbaz Arnavut gazileridir ki garip dostlarıdır, her kim misafir gelirse evlerine kondurup ikram ederler.” (s. 132-133)

“Bu köyde Balı Bey hanesinde konuk olup padişahane zevkler edip ayandan Korucuoğlu’yla da dostluk kurup can sohbetleri ettik.” (s. 141)

“Paşa kethüdasını, hazinedarı ve diğer iş erlerini çağırıp ‘Ziyafete gelen vezir kardaşlarımızı ve tüm ulema efendilerimizi kanun ve kaide üzere ağırlayıp bir hoş izzet ikram eylen, benim biraz işim var’ diye sıkılayıp silahlar, çukadar, mühürdar ve hakir, paşa ile kayığa bindiğimizde,” (s. 159)

“Bu köyde Ferruh Ağazadelerde 2 gün konup zevk u safâlar ettik.” (s. 182)

“Kasımpaşalı Kaptan Kurt Çelebi’nin ve Gazzaz Ahmed Ağa’nın çiftliklerinde bir gece konuk olup zevk ettik” (s. 190)

“Bu beldede Haraccı Mustafa Ağa kardeşimizle buluşup bizi bir Mera bağında kondurup tüm yiyecek ve içeceklerimizi tayin ettiğinden başka bir hakire at bağışladı ki ne at, bir safinat soylu at gibi muteber at.” (s. 198)

“Kadiroğlu Veli Çelebi yahşı candır. Bize yarar yoldaşlar koşup sabahleyin” (s. 198)

“Kadı efendi bizlere şehir içinde yafta ile konaklar verip,

‘Bunlar bir alay gazaya gider gazilerdir. Bunlara saygı lazımdır’ diye vilâyet ileri gelenlerine tembih edip hepimiz yafta kağıtlarıyla konaklarımıza gelip bu gönül açan şehirde iki gün konaklayıp ileri gelenlerle kaynaşıp şehrin özellikleriyle meşgul olduk.” (s. 204)

“Biz hizmetçilerimizle bu köyde zeamet sahibi Sofyalı Yakub Ağazade Ahmed Ağa’da konuk olup o gece can sohbetleri ettik.” (s. 211)

“Suyu ve havası gayet hoş olduğundan Sirem mahub ve mahubesi, havası gibi İrem bağı bir yerdir ki tüm halkı dembe-dem içip eğlenmeye düşkün bir alay serhat gazileri garip

dostu, sofraları meydanda, nimetleri bol bir alay huyu güzel, gönlü aydınlık adamlardır.” (s. 223)

“Tüm kara ve deniz gezginleri ve bütün gelen giden ziyaretçilerin konuk evledir ki minnetsiz hanedir.” (s. 226)

“Ondan başka bu şehirde hasbi kervansaray yoktur. Ancak hanedan sahibi ayan çoktur. Kapıları açık olup gelip geçen yolcular birkaç gün konuk olurlar, zira bolluk şehirdir.” (s. 234)

“Sahralarda nice bin çadırlarla nice kere yüz bin koyun, sığır, at ve katır satılıp her çadırda içki, eğlence, bir hay huy ve zevkler şevkler olur ki sanki geceleri Kadir ve gündüzleri kurban bayramı olur.” (s. 236)

“Gayetle garip dostu, umursamaz ve sofraları meydanda hanedan sahipleri var.” (s. 257)

“Tüm Budin halkı kış günlerinde cavk cavk olup birbirlerine sıra ziyafetleri ederler” (s. 332)

“Bütün halkı konukların hanları kondurmayıp hanelerinde konuk edip konuklar. Minnetsiz ve açık sofraları meydanda bir alay gazilerdir.” (s. 342)

“Bu derya gibi İslam ordusu kalabalığında çok nimetlerini yiyip ve nice ihsanlarını görüp bir hafta zevk ve şevkler ettik” (s. 343)

“Bu şehrin hanı yoktur, ayıptır diye hayrat sahipleri han yapmamışlar. Arab ve Acem’den bir garip misafir tüccar bu şehre geldiğinde bir haneye varıp kendi evi gibi orada kalıp bir iki ay kâr edip başka bir yere gider. Zira bu şehrin tüm kapıları konuklara ve komşulara açıktır. Bir alay (97b) mücahir gaziler olduklarından yemeklerini yalnız yemezler, elbette bir gece misafirsiz olmazlar. Onun için bu şehirde han yapmaya razı olmazlar, bir acayip bolluk gaziler şehridir.” (s. 370)

“Bir gece bu hakir Ciğerdelen Kalesi dizdarı kardeşliğimin evinde konuk olup özel sohbetlerinden sonra uykuya yattığımızda” (s. 379)

“Daha sonra Hanzade’ye, Erdel kralına ve Kırım ileri gelenlerine süslü otağ içinde büyük bir ziyafet çekilmiştir ki anlatılmasında diller kısa ve kalemler kırıktır.” (s. 432)

“Çavuşbaşıya, Mehmed Efendi’ye ve hakire,

‘Siz Allah’ı severseniz oturunuz, enikonu kahvaltınızı yiyiniz. Ben şimdi beklim yine gelirim’ deyince Mehmed Efendi eydir:

‘Sahipsiz çadırda n’işleyelim? Biz senin cemalini görmeye geldik, biz de gideriz’ diye naz ettiler.

‘Yok istemem, beni severseniz meclisi bozman şu mükellef kahvaltıyı yiyin’ dedi.” (s. 440)

“Bu kasaba halkı Osmanlı askerlerine öyle ziyafetler ettiler ki bütün gazilerin katırcıları bile yemek yemeden bıktılar.” (s. 521)

“Bütün vilâyet halkı 10 kadar evin çoluk çocuğunu bir eve koyup bütün harimlerini bile Müslüman gazilere kışla konak verip kendilerine zahmet ettiler, ama askere Cenab-ı Hak’tan rahmet ettiler.” (s. 529)

“Konuklara o kadar canla başla hizmet edip atlara çul ve torba çıkartmayıp atları kendileri timar edip sallama yemler verip çizme ve papuçlar silip gece gündüz hizmete koştururlar.” (s. 542)

“Hemen buyurdum emirlerini beylere gösterdiğimde hepsi çok sevinip güler yüz gösterip daha fazla ikramda bulundular. Nova yeniçeri ağasının hazinedarına da çok saygı gösterdiler. Birkaç gün konduktan sonra bazı beyler hakire ziyafetler ettiler.” (s. 583)

“Daha önce anlatıldı, ama şimdi bir gece Emin Davud Ağa’da konuk olup can sohbetleri ettik ve Davud Ağa’nın nimetlerini de gördük.” (s. 595)

“Risna Kalesi’nde o kadar top tüfeng şenlikleri olup herkes hanelerine girince, bütün gazilerimize esirlikten kurtulanlar ziyafetler edip bol bol hediyeler verdiler. Ve Yusuf Bey kalede paşaya büyük ziyafetler verdiler.” (s. 602)

“İbrahim Ağa efendimiz sarayında konup şevkatli validesi Kadu hazretleri hakire bir oda döşeyip tüm yiyecek ve içeceklerimizi verip İbrahim Kethüda efendimizin mektuplarını valideye verdik, sevincinden o an hakire bir kat esvap ve bir bohça çamaşır ile 10.000 akçe verip kaleyi seyirle meşgul olduk.” (s. 614)

“Bu şehre girince teklifsiz hanemiz olan Musli Efendizadelerin sarayında konuk olup 3 gün has sohbetler ettik.” (s. 639)

“Gayet bolluk kasaba kasaba olduğundan tüm halkı tüccar ve zevk ehli, oda sahibi konuklarına hizmet eder garip dostu kimselerdir.” (s. 650)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“ ‘Bileğinize kuvvet, gaza-yı ekber sevabı edip bizi o eşkiyanın hilesinden kurtararak kılıcınızı arşa astınız.’ deyip tüm gazilerimizi herkes hanesine misafir alıp” (s. 31)

“Ama hanları yoktur, zira ‘misafirleri hana kondurmak ayıptır’ diye han yapmayı bütün tüccar, gelen giden yolcular yıllarca evlerde konuk olurlar.” (s. 35)

“Hakir yine minnetsiz evimiz olan Hacı Paşa’nın sarayında yine Hünkar Hasekisi Bostancı Hasan Ağa ile konduk.” (s. 105)

“Zira Ustolni’nin halkı gayet garip dostu adamlar olduğundan bütün Osmanlı askerinin zenginine yoksuluna, yaşlısına, gencine, hastasına yaralısına malları, canları ve başlarıyla hizmet edip var güçlerini sarf ettiler. Allah hepsinden razı olsun.” (s. 106)

“Yoksa bütün konuklar ileri gelenlerin hanedanlarına konup asla bir kimsenin kapıları kapalı değildir. Hemen gelene sala,” (s. 148)

“Paşaya aşağı varoş bağlarında büyük ziyafetler edip 10 ümmet-i Muhammed esir verdi ve hakire 5 esir verip o an esirlikten kurtulup onlara birer de at verdi. Yahşi kefer kaptanı imiş.” (s. 160-161)

“Her zaman orta Macar hükmünde olup kale kaptanı paşayı karşılamaya çıkıp çok büyük top şenlikleri eyledi, bağda paşaya ziyafetler ve hediyeler verdi.” (s. 161)

“Burada kaptanı hakire hazır yiyeceklerden bol bol yedirdi.” (s. 168)

“Burada da kaptan bir İrem Bağı’nda hakire ziyafet edip hediyeler verdi.” (s. 169)

“O an Yanık kaptanı elçi paşaya büyük ziyafetler ve bol hediyeler verip o gece top, tüfenk ve çeşit çeşit havai fişeng şenlikleri oldu ki sanki Ebu Ali Sina’nın Mısır’da Nil kesimi şenlikleri oldu.” (s. 187)

“Bu kaleyi bizi koymadılar, ama aşağı varoшта kaptanı hakire bir İrem Bağı’nda ziyafetler edip yemekten sonra

Tüm sokakları satranç nakşı gibi bölünmüştür. Kat kat kârgir yapılı 3 kat ve 3 bin şindire tahta örtülü hanelerdir.

Bu varoşun cümle sokakları kaldırım döşelidir. Ve çok iri yapı çanlıklılı kiliseleri var.

Ve çarşı pazarı da süslüdür. Suyu ve havasının tatlılığından bağ ve bahçesi hesapsız olup mahbubu ve mahubesi beğenilir.” (s. 188)

“Ama Macar kavminin gerçi devletleri zayıftır, ama sofrası sahipleridir, konuk alırlar” (s. 192)

“Çasar tarafından paşaya burada büyük bir ziyafet olmuştur ki tüm atlarımız bile şeker işi nefis yiyecekler yediler.” (s. 195)

“Burada da paşaya büyük ziyafet çektiler, 10 kese ve 1 altın yıldızlı hınto araba hediye verdiler.” (s. 195)

““Buyurun, kralımız size selam eyledi. Sultan Süleyman Otağı bağında sultanıma ziyafet eyledi ve sultanıma kendi arabalarından gönderdi’ deyince elçi paşa,” (s. 198)

“Kraldan başkomiser ve Meykel tercüman gelip,

‘Çesar size bol bol selam ettiler, yoldan gelmişlerdir, şu meyveleri, şekerli macunları, içecekleri, bu zerduzbiba, şib ve zerbaf, çarşaf, yorgan ve pijamaları kabul edip bir hafta istirahat edip yine gelesi Pazar günü inşallah onlar ile görüşürüz’ dedi” (s. 212 – 213)

“Ve 3 adet tüccar hanı vardır, ama kervansaray hanları yoktur, zira her ayanın kapıları konuklara açık olup evinden uzak düşmüş kimseleri handa kalmaya muhtaç etmezler.” (s. 321)

“Ve gayet bolluk vilâyettir. Bütün halkı kış geceleri birbirlerine büyük ziyafet çekerler. Hepsi gaziler, tüccarlar ve hacılardır. Bunlarda Boşnakça konuşup serhadli esvapları giyip erkek ve kadınları edeplince gezerler.” (s. 322)

“Bu kalede bir gece konuk olup kaptanından ihsan ve kılavuzlar alıp Şamoş Nehri’ni atlar ile geçip” (s. 364)

“Boğdan beyi Nemse çasarının hattını yüzüne gözüne sürüp ayağa kalkıp hakire hayli saygı gösterip ikramlarda bulundu.Divan Efendisi Mehmed Efendi’nin konağına muttasıl hakire bir menzil döşetip ulufe ve tayinatlarımızı bol bol verip üç gün istirahat ettik.” (s. 421)

“Bunlar da tezek yakarlar, ama misafire pek bakarlar. Nimetleri boldur” (s. 477)

“Hatta bir Tatar bir kişiyle çekişse ‘Neni görgenmin, banane minnet kıstarsın. yohsa araba tegreğiyle pişmiş kebabın mı aşadım’ yani yedim diye Tatar aralarında darb-ı mesel olmuştur.” (s. 525)

““Evliyâ kazakdaş yoldaşım, safâ geldin’ deyip boynuma sarılıp nice bin çeşit sözlerle gönlümü okşayıp buyurdular ki, ‘Evliyâm, bu kışı burada edip can ve han sohbetleri edelim’ deyip hakire bir oda döşeyip iki köle ve iki adet corga atlar bağışladı.” (s. 589)

“Hala bu padişah Adası’nda misafirler akçe ile bir şey alsılar, ‘Canım eğer öyle ise hanlara kon’ diye evden misafirleri kovmak isterler. İşte bu derece Tamam Adası köylerinde misafire çul,torba ve kese çıkartmadan yedirip içirip kondurup göçürüp riayet ederler.Bu kadar bolluk yerdir ki bir adam bir evde 10 atı ile 10 gün otursa halkı sevinir,bir alay şuh ve dost Gani ismine mazhar olmuş zengin Çerkez adamlarıdır.” (s. 602)

“Mehmed Giray Han onun hanesine kondu. Han’a çok çok büyük konukseverlik gösterdi.” (s. 608)

“Ama misafirlerinin bir hardal taneleri uğruna ölücülerdir. Herkes konuğunu yedirip içirip, ikram edip, konakbanlık edip bir köye dahi iletip ulaştırır.” (s. 618)

“Misafirhaneleri başkadır, ama her misafirhanede birer ikişer Çerkez adamı uyumayıp misafirleri hırsızdan korurlar, garip dostu adamlardır.” (s. 619)

“Asla kiliseleri, çarşı pazarları, han ve hamamları yoktur. Bütün gelen geçen konuklar evlere konarlar. Bir evde olsan malını mülkünü şöyle açığa koysan asla bir çöpüne zarar gelmez.

Her ne kadar düşmanın olsa o konakbanın kıranında olan komşular ile senin uğruna ölürler. Sana bir zarar getirtmezler. Ve konakbanın, yani ev sahibin bir tavuğa muhtaç olsa gayret edip her şeyi ödünç güvenç alıp seni ağırlar, yani doyurup riayet eder.” (s. 627)

“Bu Çerkez vilâyetlerinin adetleri odur ki oğlu doğsa misafirinini ismini oğluna kor, misafiri ister Müslüman, ister kâfir olsun.” (s. 636)

“Burada Han, El-mirza’nın evinde konuk olup hepimizi kıran kıran (ev ev) konuk verdiler.” (s. 636)

“Meydana sığın derisinden sofraya getirdi. Bir ağaç tekne ince yaprak gibi bal, bir tekne peynir ve bir tekne pasta getirip ‘Aşan konaklar halal bolsun. Benim babası canı savaşın ‘yani’ Balı yiyin helal olsun. Atam canına değsin’ dedi.” (s. 639)

“Gerçekten de konukseverliklerini bin kat hırsızlıklarından iyidir. Gerçekte bu haslar hası özellik bir kavme özgü değildir.” (s. 644)

“Bu diyar öyle güvenlidir ki bir kadın, bir güzel genç kız, bir sevimli oğlan, cevahir, yakut ve kıymetli mallarıyla bir şehirden bir şehre dağlar ve beller içinde tek başına gider, asla bir kimse o kadının yanına varıp baş kaldırıp yüzüne bakmaya kadir değildir.” (s. 666)

“Bize çok çok saygı gösterip bir konuk evi verdi. Ve 3 gün zevk edip 1056 (1646) tarihinde bu şehre geldiğimizden beri kart koca bugünkü Acem dostları sıhhatte bulduk.” (s. 682)

4.2.6. Aile Birliğine Önem Verme Değeri

Eserde tespit edilen bir değerdir.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“ ‘Melek Paşa lalam, benim halam ile çekiştiler mi? Öyle olur, er ve avrat arasına kimse giremez, ama ben sizi yine barıştırır, görüştürürüm’ diye şaka yollu konuşmalar olup” (s. 164)

‘Devletli vezir sen safâ geldin ve Hızır gibi yetiştin. Bizim bu kalede olan çoluk çocuklarımız bile canla başla bize yardım edip ehillerimiz bile bizimle ceng ettiler.’ ” (s. 682)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Kulenin altındaki mağaralara, serdab ve mahzenlere koyup bütün çoluk çocuk top güllerinden emin olurlar.” (s. 143)

“Tatar kavmi ‘Osmanlı’nın amcaoğulları ve bizim soyumuzdan akrabalarımızdır’ diye ziyaret ederler.” (s. 533)

“Sonra Damat Efendi Tekkesi; Bu da gönü yaralı dervişler tekkesidir. Bunun da sabah akşam ziyafet evi imaretinden zengin yoksul, yaşlı genç herkese nimeti boldur.” (s. 576)

“Han’a bunlar büyük hediyeler, mahub ve mahube kızlar ve oğlan hediyeler verdiler. Zira bunlar Han ile karısı ve annesi tarafından akrabalarıdır.” (s. 642)

4.2.7. Kültürel Varlığı Koruma Değeri

Evliyâ Çelebi gittiği yerlerde karşılaştığı kültürel unsurlardan hangi topluma ait olursa olsun mutlaka bahsetmiştir. Bunların önemsenip korunması hakkında gayret göstermesi de bu değeri karşımıza çıkarmıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bu öyle geniş şehir idi ki Erdel kralları tahta çıksa Erdel'in 4 bölük kefereleri toplanıp bu şehirde krallarına biat edip tabi olurlardı. Yanlış düşüncelerince,

‘Betlen Gabor Kral, Hüsenk Şah oğlu Macar İsvan ve Menuçehr oğlu Macar Duşak, yani Hayduşak kavminin atası bu şehirde yatar’ diye bu şehre itibar ederlerdi.” (s. 14)

“Nice saçma sapan sözleri var ancak seyahatte lazım olmadığından bu kadarla yetindik, ama bu dilin kelimelerinin çoğunluğu farsçadır, zira asılları, Menuçehr evlatları Acem olmak ile (9b) nice bin kelimeleri Farsça olmuştur.” (s. 31)

“Ve tellakları hep kocakarılarıdır ki her biri birer hekim zamane ihtiyarlarıdır.” (s. 46-47)

“Arnavut kavminin ilk asılları ve çıkışları Mekke-i Mükerrerme Kureyşlilerinden Arap kavmidir. Onun için Arnavut dilinde bazı Arapça kelimeler vardır ki hala aralarında kullanılır.” (s. 126)

“‘Her iş, vakt ü zamanı gelince olur’ diye Kotur’a gitmekten vazgeçip Podgoriç’den kuzey tarafta yarım saat uzak bir tepe üzerine hakir çıkıp,” (s. 130)

“47 bin tüfengli, iri cüsseli, kuvvetli Arnavut kâfirleridir ki daha önce İskenderiye’ye tabiler idi, Girid adası savaşından beri bu kâfirler Venedik’e tabi olup Kandiye Kalesi’ne yardıma gider.” (s. 130)

“Garip ve acayip temaşadır: Halen Tophane Abazalarının hemen evlatları doğunca 70-80 bebek ve kundak oğlanları ve kızları süt analara harcırahlarıyla verip her sene yüz, iki yüz oğlan ve kızları kâfiristan ve Abazistan’a gönderip baba ve anaları 10-15 sene evlatlarını göremezler.Hala eski alışkınlıkları devam eder.” (s. 172)

“bir kurşun örtülü selatin gibi camii, bir medrese, bir han, bir hamam ve 50 kadar dükkanları var. Bu hayratlar tamamen Sultan Beyazid Han’ındır. Zira Baba Nakkaş Sultan, Sultan Beyazid-i Veli musahibi Özbek asıllı naış sanatında sanki Mani ve Bihzad imiş. Hatta Eski Saray kapısı üzere o nakışlı sihirli saçağı ve Yeni Saray’da Bayezid Han’ın divanhanesinin kubbeleri bunlar nakışlayıp hal (süsleme) sanatı Rumeli (Osmanlı) diyarında bu zat yaydı.” (s. 190)

“Camili, hanlı, hamamlı, beş adet dükkanlı ve 100 adet kiremit örtülü evleri tamamen Sultan Ahmed Han veziri Ekmekçizade Ahmed Paşa hayratıdır.” (s. 190)

“Fatiha okunup o an Gazi Sultan Mehmed Han ‘Gaza niyetine’ deyip Eba Eyyub-ı Ensari’de kemerine iki yerden hayret kılıcını kuşanıp ertesi büyük alay ile uğurlu saatte İstanbul’dan gelenekleri üzere derya gibi ordu ile hareket edip Davudpaşa Ovası’nda otağında karar etti” (s. 193-194)

“Ebussuud ‘Resim ve heykel haramdır, bu heykeli kırmak gerektir. Kimse bu heykellere bakmasınlar, müslüman olanlar tanımasınlar’ diye boynundan Keşmir şalını çıkarıp bu heykellerin üzerine örttürüp kırılmadan kurtarır.” (s. 312)

“Ve tüm Budin halkı öldüklerinde akrabaları bu ılıcadan başka ılıcalardan fıçılar ile sular getirip cenazelerini bu kudret eli ile kaynamış sular ile yıkarlar. Vakıf tarafından bu hizmete memur adamlar vardır. Budin güzelliklerinin biride bu hayrattır, ama genellikle bu Veli Bey Ilıcası’ndan getirirler. Zira büyük velilerden Gül Baba nazargahıdır ve suyu gayet pak, duru ve hoş temiz sudur.” (s. 323)

“Kâfirler kralı Mikloş adlı kral bu camie girip görse ki Osmanlı bu camii öyle süslemiş ve imar etmiş ki sanki Illiyyin cenneti köşkü etmiş, bu kadar ibretlik eserler edip gitmiş. Kiblelerine bakıp görse ki hali üzere durur, Osmanlı yıkmamış. Kral da bizim mihrap ve minberimizi yıkmayıp hali üzere kor. Gerçekten de onlar bizim mihrabımızı ve biz onların mihraplarını yıkmamak gerektir. Zira eden bulur demişler.” (s. 362-363)

“Gerçekten de ‘Arslan yatağından er kişi durağından bellidir, gör şu camide ne sanatlı şeyler icat etmiş’ deyip Süleyman Han’ı kâfirler kralı hayli mahtayıp över. Sonra müsahiplerine, ‘Aya, bu camiin ne eksiği gediği var ki biz de bu manastırda Süleyman Han gibi bir eser koyalım’ deyince,” (s. 363)

“Ondan sonra Osmanoğlu’nun eski kanun ve adetleri üzere bağışladıkları mehterhanelerini de ardı sıra kendilerinin töreleri üzere kefere boruları zurna, davulları ve trompetlerini çalarak geçtiler.” (s. 430)

“Serhanddin geleneği üzere tüfeng şenlikleri ederek gülbang-ı Muhammediler çekerek” (s. 610)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bu hakir bütün gazilere rica edip bir imaretine zarar verdimiyip,” (s. 14)

“Ancak kubbesi üzerindeki altın ile kaplı sanatlı alemini Kaniye yanındaki Yenikale’ye götürmüşlerdi. Hamd olsun iki kaleside fetholup kale ortasındaki kapı üzerinde alem-i şerif bulunup yine bu nur dolu türbe üzerine eskisi gibi kondu.” (s. 42)

“Bu kale Süleyman Han ile Mihaç’ta cenk eden Lagoş Kral’ın hazinegahı idi, zira sarp kale olmak ile bütün hazine ve İskender tacı burada durur idi. Sonra bu kale fetholup İskender tacını bu kaleden kaldırıp Budin Kalesi’ne koyup 3 sene durdu.” (s. 111)

“ ‘Çasar size selamlar etti, buyurun alayınız sizin istediğiniz şekilde olsun’ diye kraldan bir cevahirli ve sekiz atlı bir hinto araba getirdiler. Gerçekten de çesar krala mahsus murassa arabadır ki gören insanın gözleri kamaşır. Kemen Paşa,

‘Ben arabaya binmem ve biz Osmanlı’yız. Bizim mutadımız küheylan atlara binip cirit oynayıp gazalara gitmektir. Bizim İstanbul’da böyle arabalara avratlar biner, bize lazım değildir’ deyince,” (s. 208)

“Süleyman Han bu kaleyi kuşatmaya başladıklarında bu saatleri ve bu ibretlik şeyleri gemilere koyup Prag Kalesi’ne götürmüşler, sonra yine getirmişler.” (s. 227)

“Hediyeleri götürürken mehterhane çalmak kanunumuz değildir ve dahi hediye götüren ağalar, benim onlar hizmetkârlarımdır, çesar hazretlerinin yanına varıp çesarın ellerini öpmeye bir alay ümmet-i Muhammed’in ne hadleri var. Onlarda benim kral yanında bir mi olsunlar ve İslam namusu (64b) yok mudur ki ağalarım beni koyup kral önünde el kavuşturup duralar. Bu da Âl-i Osman adetine aykırı boş tekliftir. Bize bu türden kanun dışı teklifler etmeyin deyip öyle sağlam ve temelli cevaplar verdi ki hepimiz sus pus olduk.” (s. 249)

“Halkı ve kaptanları Seykelhit Kalesi’ni yıktığımızı ağlaştılar. ‘Keşke Osmanlı elinde olaydı’ dediler.” (s. 354)

“İşte bu derece hoş, yumuşak ve taze kebab pişirirler ki yeryüzünde öyle kebab pişmesi ihtimali yoktur. Araba tekerliğiyle pişirmek Tatar arasında şarttır.” (s. 524)

“Zira bir kere Heyhat Ovası’nda konargöçer Tatarın birine bir Nogay Tatarı konak olup oba sahibinin bu misafir Nogayı suylamak lazım, yani saygı gösterip ağırlaması lazım. Meğer oba sahibinin arabası üzerinde bir mahbube gelini var imiş ki canından aziz imiş. Hemen koyunlarından bir semiz koyun basıp boğazlayıp mahbubesinin arabası tekerleğinin birini kırıp kebab pişirir. Ne çare Deşt-i Kıpçak’ta odun yok. Sevgili gelinini Heyhat’ta bırakmayı seçip koyun kebabını pişirip konuk Nogayı ağırlar. Sonra o Nogay, ilinden hemen

7 araba mal getirip konak bayına verir.O zamandan beri Tatar kavmi Arasında birbirlerine saygıdan araba tekerleğiyle pişmiş koyun kebabı yedirip birkaç tostağan boza,yani kulplu kadeh bozayı içirirler.” (s. 525)

“ Nogay Tatarı kavminin türkü yırladıkları tekerlemeleridir;

Usurganın urun bolsun,
Kul söykede Beran bolsun,

Ko dılağa pindirsin,
Kol möykede sendirsin,

Cavulat kap indirsin,
Han söykede sendirsin,

Tamuk takış kan çatlasın,
Tava içki aylasın,

Diğer Nogay tekerlemesi;
Ay Nogaylı Nogaylı,
Arpacığı tuğalı,

Götürüp sokmağa kolaylı,
Valaylı vay valaylı.

Sözün kısası bunun benzeri binlerce malayani sözleri vardır.” (s. 607)

“Hala Çerkez gelenekleri öyledir ki evinde bir konuğu olduğunda bir oğlu doğarsa ona evdeki konuğun ismini korlar ve o an oğlanı bir günden bir başka süt ana alıp götürür. Anasından ve babasından iyi besleyip büyütür. Hala yine öyle gördük. Eğer evlerinde konuk yok ise komşusunun adını oğlana korlar, eski gelenekleri budur.” (s. 622)

“Bunların bir oğulları veya kızları doğsa hepsi evlerinden çıkarak bir yere toplanıp o gün ve o gece ağlaşırlar. Bir adamları ölse yine hepsi bir yere toplanıp ölünün çevresinde yiyip, içip, gülüp, oynayıp,

Varadavaradavasvarada,

Türkülerini ırlarlar.” (s. 640)

4.2.8. Adaletin İşlemesi Değeri

Birlik ve beraberlik içinde yaşayan bir toplumun olmazsa olmaz değeri olduğu için Seyahatnâme’de de karşımıza çıkmıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Hatta İslam ordusundan bir Rumeli gazisinin bir atı bir kefere evinde bulunup atı asker kalabalığı içinde çalarken yaralandığından belli olup o hırsız kâfire o kadar işkenceler ettiler ki Acem diyarında, Dağıstan’da ve Arabistan’da öyle işkence çeşitleri görmedim.” (s. 68)

“Sonra kaptanı siyaset meydanında parça parça doğrayıp etinin nice parçasını kendisine yedirdiler, kızgın tasları başına giydirdiler ve at dağlağlarıyla vücudunu dağladılar, derisini yüzüp kale kapısına çarmıha gerip mıhladılar. Esirlerin anlattığına göre, meğer bu kaptan gayet zorba, zalim ve inatçı melun biri imiş ki esir olan nice ümmet-i Muhammed’e böyle eza ve işkenceler edermiş. Herkes kah ettiğini buldu diye meluna nalet ettiler.” (s. 84)

“Öfkeli olduklarında veya bir kimsenin şer’an öldürülmesi gerekse o adama,

‘Bre hayasız ve bre namert, günahına tövbe edip dünya derdinden kurtul’ diye sözler söylerdi.” (s. 177)

“Kadıdan başımızdan geçenlerin arz-ı mahrazını ve has ağanın üzerimize asker çektiğini, büyük küçük ne varsa tamamen yazdırıp elimize hücceti ve sağlam ip senetler alıp kadiya beş guruş mahsul verdik.” (s. 202)

“Sözün kısası, hepimiz bu Lofça şehrine alay ile kelleler, davullar ve haçlı bayrakları ile şehre girip doğru mahkeme-i Resul’e varıp başımızdan geçenleri bir bir anlattığımızda orada”(s. 203)

“Bütün tarihçiler Süleyman Han’ın bu 7 adet geziye ettiğini ve oğlu Şehzade Çelebi Mustafa’yı hançerle vurup şehit edip Eyyub Sultan’da defnettiği acımasız gaddarlığı reva görmeyip kötü yazmışlar, ama nicesi ilahi taktirde havale etmişler, hüküm Allah’ındır demişler.” (s. 233)

“Adalet yeridir, zira Kızılsaray duvarında iri yazı ile Süleyman Han eliyle bu beyti yazmışlar. Müfret:

Gaziler meskenidir bunda beğim gayr olmaz

Bunda zulm eyleyenin akıbeti hayr olmaz diye yazmışlar, altından bu hadisi yazmışlar.

Hadis ‘Bir saatlik adalet 70 senelik ibadetten hayırlıdır’ kelamını yazmışlar. Gerçekten de Budin adalet yeridir.” (s. 294)

“Daha önce kâfirler bu kaleyi alınca ümmet-i Muhammed’in amanına bakmayıp kırdığı gibi bunlar da eden bulur deyip kâfirlere öyle bir satır vururlar ki” (s. 585/586)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Ama sözün özü, ibretlik sonuç odur ki bu perişan halin sonucuna bakılsa, hak söylenip hak görülse bu yenilgi İslam askerine Allah tarafından ihtardır, kulak çekmedir. Biz Yenikale’yi fetettiğimizde kâfirler kılıçtan kaçarlarken kâfirlerinde o gün Morava Nehri üzerinde köprüleri kırılıp bütün kâfirler suya gömüldüklerinde bütün askerler kâfirlere hey hey deyip suda yüzen kâfirlere kurşun yağdırıp bir kâfir kurtulmayıp boğulanlara ve karşı taraftaki kâfirlere rağmen bizim asker hey hey diye bağırıp iki ellerini edepte dübürlerine vurup sanki şakalar ederlerdi. Ve bütün asker gururluca hareket ederlerdi.

Bu Yenikale’nin fethini Cenab-ı Bari’den bilmeyip askerinin çokluğundan, cebehane, mal ve hazinenin bolluğundan ve kendilerinin doğru ve isabetli hareketinden bildiler. Cenab-ı Bari ise Alemlerin Rabbi’dir ve ismi Müntakimdir. 20 günden sonra bize de bu Raba Nehri’de aynıyla Yenikale’de kâfirin köprüsü nasıl kırıldı ise bizim de Raba Nehri’nde öyle köprümüz kırılıp öyle suda boğulup kâfir de bize kışını açıp ‘Hey hey Türk’ diye bağırırlardı. Zira ‘Men Dakka dukka /Çalma kapıyı,çalarlar kapımı’ demişler.” (s. 85)

“Ve bu yiğidi tüfenk ile şehit eden kefereyi Ferdinand Kral getirip,

‘Niçin böyle gazi yiğidi böyle hile ile vurup tüfenk ile vurdun? Eğer yiğit idin niçin altından yıkıp yiğitlik edip başını kesmeyip muhanad(kahbe) tufengiyle öldürdün?’ deyip Kral adalet edip Çerkez’i şehit eden kâfiri o Çerkez yiğidinin karşısında duvara vurup işkence ile duvar içinde ölür.” (s. 225)

“Bu şehrin her şeyi beğenilir ve meşhurdur, ama binlerce aferin tüm hekim, cerrah, kan alıcı, göz hekimi, nakkaş, saatçi, tüfenkçi ve çıkırıçlarına, sokaklarının temizliğine, yöneticilerinin becerikliliğine, alışverişlerinde ölçü ve tartılarında hile yapmayıp yalan söylemediklerine, adaletlerine, halkının huzur içinde olup zulmetmediklerine, suyunun havasının hoşluğuna, mahub ve mahbusenin temizliğine, zarifliğine, başka bir kokulu ve

renkli çeşitli çiçeklerine, bütün halkının herkes ile güzel geçinip gariplere dost olup gönül aldıklarına, vilâyetlerinin her şeyden güven içinde olduğuna binlerce aşk olsun ki İslam diyarında, böyle güvenlik, huzur ve adalet yoktur.” (s. 247)

“Bu mahalden Saz Macarı Vilâyeti’ne kadar bütün reayası Kara Eflak’tır, zira Eflak Vilâyeti’nde beyleri gayet fazla zulmeylediklerinden tüm Eflak reayesi ‘Adl-i adâlettir’ diye Erdel diyarında yerleşip krala birer altın haraç verirler, başka vergileri yoktur.” (s. 365)

“Kazaları altında gelen davaları dikkat üzere dinleyip davaları halleder ve düşmanlıkları bitirir. Allah saklasın, biri bir şeraite aykırı ve dayanıksız bir hüküm verse Tatar alimleri o an o yanlış hükmeden asiye taş ile teperler, asla aman vermezler.” (s. 510)

“Vilâyetleri gayet güvenli ve adaletlidir.” (s. 514)

“Ama niceleri ‘A’raf’da kaldı, zira adil ve gazi bir padişah ve İslam’a razı padişah idi. Muhakkak İslam ile göçtü’ derler.” (s. 540)

“Genellikle halkı Anadolu zulmünden Tokat, Sivas ve Amasya şehrinden göçüp bu Kırım bölgesine gelip yerleşmişlerdir. Burada adalet görüyorlar. Onun için Kırım şehirleri bakımlı ve süslüdür.” (s. 548)

“Derhal adaletli kral bunların bütün yağmalanan mallarını alıp nice bağışlarla birlikte verip gönüllerini alır. Bu kervan halkı da görürler ki kral bunlara sevgiyle muamele ediyor, bütün kervan halkı krala yalvarıp ‘Senin adaletin komşuluğunda oturup malımız talava vurulduğu (yağmalandığı) mahalde bir kale şekilli bir yapı yapıp içinde oturup kralım ile alışveriş edip saye ve himayende hoş geçinelim’ ”(s. 559)

“Şehri Hazar Denizi kenarında gayet mamur ve adalet yeri iskele şehirdir.” (s. 679)

4.3. Siyasi Değerler

Siyaset devlet işlerini düzenleme ve yürütmeye ilgili özel metotlardır. İnsanlar bir arada yaşamaya başladığı andan itibaren kendi hür iradesiyle kendisini idare etmek için siyasi bir takım metotlar geliştirir. Metodun uygun şekilde kullanılması için de toplumun siyasi hayatına dair birtakım değerler oluşmuştur. Bu değerler hem toplum hayatında uyumu artırmak hem de toplumu idare eden siyasi yapıda oluşacak aksaklıkları önlemek gibi önemli vazifelere sahiptir. Siyasi değerler toplumda hak ve özgürlüklerin daha evrensel

düzeyde yaşanmasını sağlar. Hürriyet, eşitlik ve demokrasi kavramlarını toplumun içselleştirmesini sağlar, siyasi hoşgörüyü telkin eder (Turna, 2011, s. 42).

Bizim çalışma konumuz olan Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin 17.yy'da monarşi ile yönetilen Osmanlı İmparatorluğu'nun idaresindeki ve etkisindeki yerleri konu edinmesi günümüz şartlarındaki siyasi değerlerden daha düşük seviyede siyasi değerlerle karşılaşmamıza sebep olmuştur. Burada günümüz şartlarına göre zayıf da olsa Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde tespit edilen siyasi değerler sıralanmış, sonra da sınıflandırılmıştır. Metinde bu değerleri içeren ifadeler ile tutum ve davranış örnekleri sayfa sıralaması ile verilmiştir. Değerlerin tespitinden sonra ise değer indeksi tablolarında siyasi değer ifadelerinin hangi değere karşılık geldiği gösterilmiştir.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde karşılaştığımız siyasi değerler “ demokrasi, yönetim gücünü doğru kullanma(topluma faydalı olacak imar faaliyetleri vb.),idareye pozitif yaklaşım, barış, yönetim şekline saygı, idareye negatif yaklaşım, özgürlük, hak arama” olarak tespit edilmiştir.

4.3.1. Yönetim Gücünü Doğru Kullanma Değeri

Seyahatnâme'de anlatılan yöneticilerin hakimiyeti altındaki yerleri, mamur ve bakımlı hale getirerek hem halkı mutlu etmeleri hem geleceğe yatırım yapmaları yönetim gücünü doğru kullanma değerinin eserde sıklıkla yer almasını sağlamıştır. Ayrıca adaletli davranma, danışarak karar alma gibi nitelikleriyle de bu değer eserde tespit edilmiştir.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Odaları kaşı renkli kiremitler ile döşenmiş kiliselerin yedisine mihrap, minber, müezzin, mahfilleri, kürsüler ve sanatlı eserler konularak Müslüman gazilere ve diğer müminlere ibadethane yapılması düşünüldü. Bunu efendimiz Melek Ahmed Paşa uygun görmeyip bütün devlet ayanı, erkanı ve diğer iş erleri ve gazilerin ihtiyar önderleri bir yere gelip konuşup danıştıklarında Melek Ahmed Paşa,

‘Eğer bu Erdel memleketini İslam diyarına ilave ettim dersiniz bu şeyi Yıldırım Bayezid Han ve Sarı Gazi Süleyman Han ederlerdi. Hemen onlar Tuna'yı sınır edip bu tarafa bakmamış ve yakmamış, Mekke ve Medine vakfi olsun' demiş gitmiş.” (s. 19)

“Yapıcısı Matyaş Kral’dır ki Ungurus vilâyetine ve Leh vilâyetine malik olup Tuna Belgradı’nı Fatih Sultan Mehmed’e vermeyen kralın oğlu Matyaş Kral yapısıdır,” (s. 27)

“Ve seçkinleri, eşrafları ve bizzat kralları reayalarına ‘yuram’, yani ‘ağam, canım’ diye tazim ile konuşurlar.” (s. 31)

“Bu mahalde Serdar Ali Paşa bütün devlet ileri gelenleri ve tüm iş erleriyle görüşüp danışıp,

‘Elbette padişah fermanı üzere bir kral nasb edip arta kalan malı tahsil edip hizmet eda edelim, yoksa bu el vilâyetleri yakıp yıkmaktan padişaha ne fayda’” (s. 41)

“tüm devlet erkani bir yere gelip konuşup danıştı. Sonunda bu Tise kenarından geri dönmeye karar verildi.” (s. 56)

“Bu mahalde Melek Ahmed Paşa efendimizin sekban ve sarıcılarıyla yeniçeri ocağı kavmi gaza malı için savaşmış arada birkaç adam telef olunca sulh olundu” (s. 56)

“padişah divanı olup ferman okundu. Yazılan odur ki,

‘Hatt-ı şerifim ulaştığında Erdel memleketine derya gibi askerimi çekesin. Ta Leh memleketine kadar kastedesin ve o diyarlara Tatar askeri ile kâfirlerin yurtlarını harap hanelerini toprak edesin. Tüm puthanelerin talan edip viran edesin, cihanda mamur olmamış gibi namsız nişansız edip kılıç suyuyla o vilâyetleri şirk pisliğinden yuyup pak edesin. Bütün sapık inançlı kefereleri esir edip adete muhalefet edenlerin hayat harmanlarını sert rüzgarda savurup inkarcılardan bir fert komayıp kırasın. Elbette bir kral nasbedip 2.000 kese Erdel hazinesini tahsil edesin. Kemen Yanoş keferelerine krallık iddiasında olduğu için hakkından gelesin, alamet-i şerifeme itimat kılasın.’ diye, ferman serdar-ı muazzama ulaşınca tüm askerlerle ve sipahilerle (16b) bu Dij şehri ovasında üç gün oturulup geniş danışma toplantıları olundu. (s. 57)

“Bu mahalde Erdel kralı tüm Osmanoğlu askerine büyük ziyafet vermiştir ki ne bir Cem haşmetli padişah etmiştir ve ne bir kral bu büyük ziyafeti görmüştür.” (s. 64)

“ ‘Ya sultanım, beni de bir kulluğa kabul etseniz, biz de çiğner tükürür yaradan kalmaz’ deyince hemen Melek yerinde bir sıçrayıp serdarın sırtından samur kürkünü çıkarıp Küçük Mehmed Paşa’nın eynine giydirip,” (s. 91)

“Bu sevinçli sefer sanki yeni kral için oldu, zira rakibi Kemen Yanoş öldü. Kral bundan sonra müstakil kral olup bir haftada 2.000 kese, ki 3 sene baki kalan haracı tahsil edip hazineye teslim edip geri kalan 1.000 kese padişah malını vermeyi üstlendi.” (s. 92)

“Bu sırada melun Foğraş katanaları çok ümmet-i Muhammed’i esir alıp esir ettiklerinde o an kral katanaları yetiştirip 170 adet katanaları elleri kafalarında getirip hepsini kılıçtan geçirip ümmet-i Muhammedler esirlikten kurtuldular.” (s. 103)

“bu sözlerden sonra kral nice öğüt verici sözler söyleyip sağına soluna selam verip minberden aşağı inerken yine iki vezir kralın koltuğuna girip minberden indirdiler. Daha sonra adı geçen murassa kürsüye çıkıp tüm Erdelistan kâfirleri bölük bölük, takım takım ve sürü sürü yakına geldiklerinde

Kısacası, sözün uzatmaya ne hacet tüm cehennemlik kâfirler o gün biat edip el öpmekten, öğüt dinlemekten ve toplantı tartışmalarından kurtulamayıp biattan sonra yüz binlerce kâfire kral bir ziyafet düzenlemiştir ki bu da dillerde destandır.” (s. 110)

“Sonra Pulya Kral elinden Venedik Pirinc-pirimleri bu kaleye sahip olup Üsküp, Priştine ve Vuçitrin taraflarını yağmalayamaya başladılar. Bu kötü haber Fatih’e gelince hemen gaza niyetine deyip İskenderiye üzerinde büyük bir ordu ile gelip 40 gün 40 gece kuşatıp 883 tarihinde Fatih Sultan Mehmed Gazi Venedik elinden zorla feth edip Rumeli Eyaleti’nde başka sancakbeyi tahtı etti.” (s. 120-121)

“883 tarihinde Fatih Gazi, yani Sultan II. Mehmed Han İskenderiye Kalesi’ni feth ettiğinde Arnavut eşkıyası ve keferesi ile Venedik feceresinden İskenderiye’nin güvende olması için anılan sene içinde bu kaleyi bizzat Sultan Fatih yapmıştır.” (s. 128)

“Daha sonra Mehmed Han bu kaleyi gereği gibi imar edip İskenderiye Sancağı beyi hassı yazdı,” (s. 131)

“Vefat ettiğinde üzerine Çelebi Sultan Mehmed bir nurlu türbe, bir cami ve bir aşevi imaret yapar, hala mamur ziyaretgahıdır. Bunu daha önce ziyaret etmiştik.

Allah’a hamd olsun yine ziyaret edip tekrar Köşeli Köyü’ne geldik.” (s. 149)

“Bir adam o halkaya ip bağlayıp kahrından kendini asınca o halka kapağıyla kopup herif Takyanusi altına gömülüp altın içinden yüzerek dışarı çıkıp Süleyman Han’a haber eder. O adaletli padişah da,

‘Cenab-ı Hak o malı sana vermiş, sen de öşrünü beyt’ül mala ver’ der,” (s. 158)

“Ardından yine Terkoz Kalesi’ni Konstantin Kral imar edip” (s. 184)

“Hayır sahibi geçmiş melikler kaldırımlar döşemişler, ama zemini oynak olmak ile kaldırım taşları da çamura gömülür.” (s. 190)

“Osmanoğlu taht merkezi olan Edirne Sahrası’nda saadetli padişah süslü otağlarını kurup bütün İslam ordusunun iş görmüş ihtiyarları, iş erleri, tüm vezirleri ve vekilleri padişah otağında toplanıp büyük görüşmeler olunca (52a) devletin hayrını isteyen nice ihtiyarlar:” (s. 191)

“Serdar Ali-i Kerrar öfkelenip divandan elçiyi kovup getirdiği mektupları ulaklar ile o an Der-i devlete gönderdi. Mektuplar İstanbul’a ulaşınca Büyük Divan toplanıp kralın mektubu okunarak müşavere olundu. Herkes Nemse çasarından intikam almak için görüş birliğine vardı.” (s. 193)

“Derbend banı davulunu çalıp gelenleri geçenleri esenlikle geçirir.” (s. 195)

“ama Şakşaki Paşa’dan beri bu Vildin Sancağı nazırlık olup hala vaktin hakimi salb u siyaset sahibi nazırı’n-nuzzar ağadır ki 300 adam yönetir.” (s. 211)

“İbrahim Paşa otağıyla kanun üzere konmuştu, o an kendisiyle buluşup el öptükten sonra, ‘Hay canım Evliyâ efendim, safâ geldin, hoş geldin. Başın sağ olsun. Melek Ahmed Paşa efendin merhum oldu. Hüküm Allah’ındır, sen ben sağ olalım. Gel seninle Yanık gazasına gidelim’ diye rica ve minnetler edip bizi kapucubaşları zümresine katıp” (s. 216)

“Hatta zamanla harap olmuşken celali olan Abaza paşa Budin valisi iken bu kaleyi mamur edip kulelerini şindire tahta paddavra ile örtmüş, yeteri kadar neferat, şahî toplar ve cebehane komuş, sonra Budin diyarına gitmiş. Hala mamurdur.” (s. 216-217)

“Bu köy bir susuz ovada olmak ile padişah tarafından nice bin reyalara ücretleri verilip İslam ordusu susuzluğunu gidermesi için 500 adet kuyular kazılıp her bir sanki Hediye eşmeleri gibi abıhayattan işaret verir su kuyularıdır.” (s. 220)

“Süleyman Han saadetle dönüp harap Ösek kalesi yakınında konunca bütün serhatlerin ileri gelenleri toplanıp, ‘Padişahım bu kale bu köprübaşında çok gereklidir ve insanların geçit yeri güvenli yerdir. Bu tamir olunmak gerektir’ dediklerinde düşünceleri doğru görülüp padişah hazinesinden 500 kese mal, mühimmat ve levazımatlar verilip Peyçoylu Kasım Paşa onarım işlerine tayin buyruldu.” (s. 228)

“Bu köprüünün bakım ve onarımına Pojaga paşası ve Mihaç sancaklarının tüm reyaları imarına memurlardır ki bir kazığı bataktaki çürüme ve insanların geçiş yeri olan döşeme direkleri eskise o an değiştirip başka direk korlar.” (s. 239)

“Buyururlar ki, ‘Her kim beni severse bu şehir içinde bir cami, hayrat ve hasenatlar inşa ederler’ buyurdularında vezirler ve devlet erkânı hepsi birer imaret edip şehri süslerler.” (s. 247)

“Sonra bu Pentili Kalesi’ni padişah fermanıyla Budin Veziri İsmail Paşa 1073 yılında yeniden yapmaya başlamıştır.” (s. 267)

“Daha sonra bu kale nice devletten devlete intikal edip her kral bu kaleyi imar ede ede sağlam bir kale ettiler.” (s. 275)

“Sözün kısası, bu adı geçen Budin Kalesi kâfirler elinde imar olmuştur.” (s. 277)

“Tüm Budin kâfirleri padişahın ayak tozuna yüz sürdüler. Kâfirlerin suç defterlerine bakmayıp ‘Affetmek zaferin sadakasıdır.’ Sözünce bütün kâfirlere aman verilip Budin Kalesi zabtına ve Lagoş hazinesinin korunmasına 10.000 asker gönderdi. Hamd olsun Budin Kalesi böylece ele geçmiş oldu.” (s. 278)

“Süleyman Han bu mallara ve bu Kızılelma Kalesi’ne malik olduğundan hoşlanıp buyururlar ki, ‘Allah ile ahdim olsun, bu gaza malıyla Kudus-i Şerif’e yapayım, İstanbul’a kemerler ile sular getireyim, Allah rızası için bir cami ve nice hayrat ve hasenatlar edeyim’ der.” (s. 278-279)

“Kemal Paşazade Ahmed Efendi, Ebussuud Efendi ve şairler sultanı Kadıasker Baki Efendi ile danışıp yere” (s. 280)

“Budin Kalesi’nde adaletle yönetim tüm halkla iyi geçinerek kalenin imarına çalışır.” (s. 287)

“Bu şekilde 948 tarihinin Rebiülahirinin 29. Günü Budin Kalesi’ni dinsiz yedi kral elinden kurtarıp yıkılan yerlerini tamir etmeye başlayıp tüm İslam ordusunun Budin’e üşürüp öyle imar etti ki hala İskender Seddi gibi sağlam ve dayanıklı bir hisardır.” (s. 289-290)

“Müslüman gazilere (77b) büyük sıkıntı, baş ağrısı olmasın diye Budin Kalesi’ni bilge bir vezire vermeyi isteyince danışıp görüştü.” (s. 290)

“Koca Süleyman Han bu Budin Kalesi’ni bir eksiksiz öyle mamur ve bakımlı etmiştir ki Osmanoğlu elinde böyle bir sağlam set yoktur.” (s. 299)

“Hemen bir gün ileriye düşünen sadrazam (91a) (---) süresindeki ‘(yapacağın) işler hakkında onlara danış’ (Kur’ân-Âl-i İmran 159) kesin emrine uyarak bütün işbilir ve tüm

yaşlı gün görmemiş adamları gizlice toplayıp danıştıklarında tüm Budin gazileri ve serhat gazileri de: ” (s. 344)

“Bu İrşek’de tüm malı bu Üstürğon Kalesi’ne sarf edip atası olan Koca Mihadi Laslo Kral’ın yaptığı Üstürğon Kalesi’nin, iç kalede olan Kızılelma Kilisesi’ni ve Tuna Nehri kenarında bir büyük varoşunu o kadar imar edip o kadar süsledi ki tüm kâfiristandan her sene nice yüz bin kâfirler gelip Kudus gibi Üstürğon’u ziyaret edip” (s. 346-347)

“Daha sonra günden güne Budin vezirleri ve Üstürğon Beyleri Üstürğon Kalesi’ne o kadar bakım tamir edip Taşra varoşuyla İrem bağı gibi büyük bir şehir olur” (s. 347)

“Gerçekten de ‘Arslan yatağından er kişi durağından bellidir, gör şu camide ne sanatlı şeyler icat etmiş’ deyip Süleyman Han’ı kâfirler kralı hayli mahtayıp över. Sonra müsahiplerine, ‘Aya, bu camiin ne eksiği gediği var ki biz de bu manastırda Süleyman Han gibi bir eser koyalım’ deyince,” (s. 363)

“Hemen o an sadrazam bi an durmayıp Tuna Nehri kenarına gelip önce altı oda yeniçeri ile Zaarcıbaşı İbrahim Ağa’yı Kadızade İbrahim Paşa’yı, Sührap Mehmed Paşa’yı ve Kaplan Paşa’yı Hısım Mehmed Paşa’yı tüm eyaleti askeriyle Tuna’dan gemiler ile karşı tarafa, Uyvar toprağına geçirip karşı tarafta gemiler üzerine köprü yapmaya başladılar. Üstürğon tarafından da sadrazam derya gibi asker ile köprü yapmaya başlayıp bir gecede 10 adet gemi sadrazam tarafından ve 7 gemi karşı tarafta yapıldı.Gece gündüz herkes (98b) büyük köprünün tamamlanmasına gayret gösterdi.” (s. 373-374)

“Şimdi yine Kırım’a girmek üzere iken padişah fermanı gelip sefer ferman olmuş. Tüm kırım efendileri, bütün Kırım erenleri ve tüm kadıları, Kefe Veziri Ak Mehmed Paşa ile danışıp ‘Hanım sen sefere gidersen, Kırım Adası elden gider. Elbette oğlunu gönder’ deyip danışıp efendimin kulluğuna beni bir iç oğlanı payesiyle gönderip” (s. 432/433)

“Hemen sadrazam tüm ocak halkıyla ve iş görmüş, eşmiş, yortmuş, ustalaşmış ve baş almış yaşlı ihtiyar adamlar ile büyük toplantı yaptı” (s. 464)

“Daha önce kâfirler yakmıştı, biz Alman diyarı gazasına gittiğimizde Budin Veziri Hüseyin Paşa 2 sağlam köprü inşa etmiş ki anlatılmaz.” (s. 496)

“O gün sadrazam Peşte Kalesi’ni gezip dolaşip bakım onarıma muhtaç olan yerleri için tembihlerde bulunup Budin defterdarının ziyafetinden sonra çadırına gitti.” (s. 518)

“Hala o zincir köprünün mahallinde Süleyman Han ibretlik bir köprü yaptırmıştır ki dünyada ona denk büyük bir köprü yoktur, yerinde anlatılır.” (s. 624)

“Bosna Eyaleti’nde ve Hersek Sancağı toprağında paşanın hassı olup hakimi voyvodadır ki 50 nefer adamıyla adalet edip yönetir.” (s. 625)

“Sührab Mehmed Paşa bu varoşu palanka ile kuşatalı gündün güne imar olmada, bir büyük varoş olmadadır.” (s. 670)

“Sonunda Sultan III. Mehmed Han zamanında 1009 tarihinde Serdar-ı Muazzam İbrahim Paşa kâfir elinden alıp imar eder.” (s. 674)

“Sadrazam Kaniye Kalesi’ni gezmeye gidip viran halde görünce, ‘Bu kale Hazret-i Ebubekir’in himayesindedir. Bu kalenin ölümü ve korkulacak yeri bu Topraklık varoşundan imiş. Göre kâfir bu mahalden kaleye hile ve şeytanlıklar ile gelip yaklaşmış. Bu mahalle dahi tabyalar yapıp belki Kaniye de sağlam ve dayanıklı’ diye Kaniye Kalesi’nin tamirine 3 adet vezir, 7 adet sancakbeyleri ve 20 adet kazadan 20.000 adet seçkin reaya ve berayalar pirleri ile gelip kaleyi tamire başlayıp Kaniye Gölü’nü temizlemeye koyuldular.” (s. 682/683)

“O kutlu senede Kaniye Kalesi’ni kâfirden böyle yardım ile kurtarıp Koca Sührab Mehmed Paşa ve Budin Veziri İsmail Paşa 70-80.000 asker ile ve 40-50.000 reaya ve berayalar ile 6 ayda İskender Seddi bir kale yapmışlar ve savaş düşüncesiyle tabya ve dirsekler eklemişler ki evvelkinden bin kat fazla Yecuc Seddi olup imar olmuştur.” (s. 688)

“Bu Topraklık Kalesi’ni sadrazam himmetiyle öyle mamur ettiler ki evvelkiden bin kat fazla sağlam oldu. Kaniye Kalesi’nin ölümünün bu varoştan olacağını bilip tüm duvar kazıklarını yenileyip duvarının genişliği otuzar ayak rıhtım duvar oldu, ama iç Kaniye Kalesi duvarından alçak ve sağlam oldu.” (s. 694)

“Sonra bu Yenikale için bir yere toplanıp sadrazam huzurunda danışmalar yapıp tüm iş erleri ve devlet hayrını isteyen erenler” (s. 717)

“Tüm Osmanoğlu devletinin ihtiyarlarıyla yine danışıp bütün kâfiristanı, Zirinoğlu ve Beganoğlubilayetlerini harap etmek için o an Mehmed Giray Han’ın oğlu Tatar serdarı olan Ahmed Giray Sultan’ı, sadrazam padişah divanına çağırıldı” (s. 718)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bu büyük havuzun (5a) etrafında o kadar türlü türlü Frenk tarzı mukarnazlı maksureler, selsebil, fiskiye ve fevwareli süslü sekiler ve nice yerde mutfak, oda, bağ ve bahçeler var ki

her birisini birer eski krallar yapıp ‘Mesiregah ve dinlenme yeri ola’ diye hayrat etmiş, görülmeye değer bir dinlenme yeridir.” (s. 14)

“Sonra krallarımız bu havuzu, kökleri ve palankaları yapıp büyük hayrat ettiler.” (s. 15)

“Süleyman Han sırasında bunu da Ösekli Kasım Voyvoda harap etmiş. Hala çasar elinde olduğundan mamur bir şehir olmuş. Gayetle bakımlı ve süslü büyük bir şehir görünmekte idi.” (s. 15)

“Sultan IV. Mehmed Han’ın fermanıya bu türbe kalesi yeniden öyle imar oldu ki evvelkinden bin kat fazla sağlam, dörtgen şekilli ve daha geniş olup çevresinin büyüklüğü tam 1.500 adım oldu.” (s. 42)

“Daha sonra bütün kâfir kralları bu kaleyi İskender Seddi gibi imar ede ede büyük bir şehir olur.” (s. 46)

“Hemen Sadrazam attan inip eline asasını alıp hemen orada 50 araba yeniçeri ocağına, 50 araba sipahi ocağına, 50 araba vezirlere, 50 araba beylerbeyilere, 50 araba beylere, 50 araba topçu, cebeci ve diğer halka (17a) ve 50 araba kendi askerine, kısacası 500 araba yükü zahireyi bütün Osmanlı askerine bölüştürüp altına binip hamd ettiler.” (s. 63)

“Sadrazam bir hayli düşünüp nice iş bilir ve gün görmüş yaşlı kimseler ile görüşüp konuşurken hemen Hayli Efendi,” (s. 70)

“Danışma için bütün ocak ağalarını Kanije ağalarını, Ustolni-Belgrad’dan gelen Hacı Paşa’yı ve o serhaddin iş görmüş erlerini toplayıp Sadrazam buyurdular ki,” (s. 89)

“Sadrazam bu kaleyi çepçevre dolaşp İslam askerine gölünü temizlettirip kalenin bazı yerlerini tamir ettirdi. Her kalede bir eser bırakmaları gibi burada da 10 günde büyük bir tabya yaptırıp sapsağlam bir kale oldu. Bütün cebehane ve mühimmatları yoklayıp her şeyi yerli yerinde edip bütün neferlere 10 kese zahire bahası verdiler.” (s. 107)

“Herkesin ortak görüşüyle bu iki kaleyi kâfirlerden tekrar almak için sefer mühimmatı görülüp cebehaneler ve 40 adet balyemezler hazır olup sabahleyin Sadrazam Litre Kalesi’ne ve Hüseyin Paşaların ikisi ile Kaplan Paşa da Leve Kalesi üzere hazır oldu.” (s. 113)

“Sonra bütün İslam ordusunun seçkinleri yine bir yere gelip danışıp görüşüp” (s. 114)

“Diye Sadrazam elçi Paşaya bu şekilde pek çok uyarı ve nasihatlerde bulundu. Hemen ertesi gün elçi paşa Hacı İshak Ağa ve Sadrazam Kethüdası İbrahim ağa ile danışıp

Sadrazam'ın fermanı üzere şehit olan vezirlerin eşyalarından 370 keselik alet, edevat, silah ve eşya aldı ki anlatılmaz.” (s. 118-119)

“Budin veziri Mehmed Paşa bu kaleye yetişip çok yerlerini ateşten kurtarıp o kadar dayanıklı imar etti ki sanki İskender Seddi olup Sancakbeyliğini Budin’de ılıca sahibi Veli Bey’e ihsan etti.” (s. 133)

“Zira bu eyalette Köprülü Mehmed Paşa vali olup bütün kâfiristanı sındırıp bu Eğri Kalesi’ni imar etmiştir.” (s. 145)

“Şimdi Eğri veziri Mehmed Paşa’ya hakir rica edip,

‘Bu yiğitlerin bu kaleye daha önceki tarihlerde hizmetleri geçmiştir, bunlara yine kale ağalıklarıyla, kethüdalıkları ve neferliklerini verirsiniz’ diye rica ettiğimde ricamız kabul görüp tüm gazileri Hollok Kalesi’ne ağa ve nefer etti.” (s. 159)

“Hala içinde fermansız 300 nefer gaziler bulup bunları dizdar ve hisar eri Koca Mehmed Paşa bir adalet etti ki sanki Ömer adaleti etti. Ve Hatvan beyine subaşılık olarak katıp Hatvan Kazası naipliği oldu. Ve yeteri kadar cebehane ve zahireler koydu.” (s. 161)

“İşiteyim ki kâfirin malına meyledip sözünde durmayıp ticarete ve kâfirin tayinatına hediye ve mallarına tamah edesin, Allah hakkıyçün sen Beç’te oturuken orada başını keserim, diye koca Gürcü Paşa elçi paşaya yüce din namusuna yakışır uyarılarda bulunup” (s. 164)

“Eskinin kralları, Kudret eliyle oluşmuş bu ılıca üzerine yüksek kubbeler, ona on büyük havuz, şadırvan, sofa ve camekanlar yapıp imar etmişler.” (s. 169-170)

“Has unu kral içindir, geri kalanı sahibinindir, kepeği değirmencilerindir. Ancak kral bu unu sahibinden akçesi ile alıp zulmetmezler.” (s. 194)

“Bu şehrin her şeyi beğenilir ve meşhurdur, ama binlerce aferin tüm hekim, cerrah, kan alıcı, göz hekimi, nakkaş, saatçi, tüfenkçi ve çıkırıkçılara, sokaklarının temizliğine, yöneticilerinin becerikliliğine, alışverişlerinde ölçü ve tartılarında hile yapmayıp yalan söylemediklerine, adaletlerine, halkının huzur içinde olup zulmetmediklerine, suyunun havasının hoşluğuna, mahub ve mahbusenin temizliğine, zarifliğine, başka bir kokulu ve renkli çeşitli çiçeklerine, bütün halkının herkes ile güzel geçinip gariplere dost olup gönül aldıklarına, vilâyetlerinin her şeyden güven içinde olduğuna binlerce aşk olsun ki İslam diyarında, böyle güvenlik, huzur ve adalet yoktur.” (s. 247)

“Ancak o kadar asil, yetişkin, anlayışlı, kavrayışlı ve akıllıdır ki Aristo aklına sahiptir. Bütün toplantı ve görüşmelerde kimse bunun sözünden daha akıllı söz edememişlerdir.

Ve halkını sever, iyi idareci, tedbirli ve hünerli bir keferedir.” (s. 260)

“Ve kralın her an bu kuzuya bakmasının aslı, ne zaman ki kral bir kimseye öfkelenirse ‘Padişahlar İsa gibi kuzu olmak gerektir’ diye ‘kuzuya bakıp öfkesi sakinleşir’ diye cevap verdi.” (s. 261)

“Bu vezir, gerçekten akıllı, olgun, tedbirli ve ileri görüşlü bir kâfir imiş, Paşa ile dünya devleti işleri için, iki padişahın aralarının düzelmesi için ve sınır boylarında olan kalelerin korunması için bir hayli konuşup görüştüler.” (s. 264)

“Sonra İsmail Paşa bu kaleyi de yeni baştan, eskisinden daha sağlam (77b) yapıp içine yeteri kadar cebehaneler kor, ama hala bağ ve bostanları mamurdur.” (s. 300-301)

“Daha sonra, ileriye gören ve işin sonunu düşünen Süleyman Han görse ki bu kale gayet yerinde yapılmış, ama gayet küçük kaledir. Hemen koca Mimar Sinan’a ferman edip bu kalenin taşrasına bir kat daha şeddadi kârgir tuğla (81a) yapı güzel bir kale yaptırmıştır ki görenin aklı gider, sanki İskender Seddi’dir.” (s. 317)

“Kısacası Koca Süleyman Han acayip sağlam kale inşa etmiştir, ama beceriksiz yöneticiler elinde viran olmadadır.” (s. 318)

“Koca Sokollu Uzun Mehmed Paşa Erdel elinden fethedip korkulu ve tehlikeli katana sığınağı yer olmak ile Mehmed Paşa padişah fermanıyla kalesini genişleterek bir bakımlı ve şenlikli büyük varoş inşa etmiştir.” (s. 323)

“Bu kale bizim Varat Kalemize yakın olduğundan Nemse kralı sulh sırasında korkusundan bu kalenin yıkılmasını rica etti. Zira ileri görüşlü ve sonunu düşünen kâfirler böyle düşündüler ki, ‘Osmanlı Varat Kalesi’ni aldı. Eğer bu Seykelhit Kalesi’ni de alırsa ve böyle bir sarp kaleye asker korsa tüm Erdel Vilâyeti’ni bütün Hayduşak ülkesini ve Orta Macar Vilâyeti’ni tamamen ele geçirir’ (s. 349)

“Nice kral imar edip elden ele girmiştir.” (s. 357)

“Zamanın geçmesiyle harap olunca (---) tarihinde Varat fatihi İkinci Vezir Ahmed Paşa sultan III. Mehmed Han fermanıyla eski temeli üzerine yeniden Tuna Nehri kenarında dörtgen şekilli bir dolma rıhtım bina güzel bir palanka yapınca ismine Yeni Palanka derler,” (s. 370-371)

“Daha sonra Osmanoğullarından Sultan Süleyman Allah’ın rahmeti üzerine olsun İstanbul içinde Kırkçeşme, Fatih ve Sultan Bayezid-i Veli sularının yetmediğini görüp İstanbul’dan bir konak uzak Karadeniz yakınındaki dağlarda olan suları günde büyük havuzlara toplayıp Mimar Sinan hendesi ve onun mimarlığıyla İstanbul içine kadar su kemerlerini kat kat yapar,Oradan Bostancı Ocağı’nda dolapçılar atlar ile ve sığırlar ile suları çekip Harem-i Has, Matbah-ı Sultani, Helvahane, Ekmekhane, Istabl-ı Antare ve İç Gulam-ı Has’ta hamam ve çeşmelere Süleyman Han suları taksim ettirip büyük hayrat edip İstanbul halkını sular.” (s. 386-387)

“Bilir ki bu Tuna Nehri bu Siverin Kalesi’nden İstanbul’a gider, zira o mahallin arzı İstanbul arzından 7 arz yüksektir, ama ileri görüşlü ve işin sonunu düşünen Yanvan Kral ihtimalleri hesaba katıp” (s. 387)

“Hak Taala Sultan Mehmed’e, Sultan Bayezid’e ve Sultan Süleyman’a bol bol rahmetler eylesin, bütün İstanbul halkını Tuna’ya ve başka suya muhtaç etmedi.” (s. 390)

“Sonra bu Siverin Kalesi’nden Tuna’nın karşı taraflarında zikr olunan varoşlara ve şehirlere geçmek için Eflak Banı Koca Mihalko Ban Tuna üzerine 12 göz büyük bir köprü yapar ki her kemerleri Ayasofya kemerleri kadar yüksek ve geniş olur. Köprünün öte başında, yani Feth-i İslam Kalesi tarafında büyük bir kale daha inşa edip ismini Siverin Kalesi kor.” (s. 392)

“Eflak beyi olup varınca adaletle davranıp o an padişah hazinesini ılgar ile Der-i Devlet’e gönderip Bükreş şehrini ve Tirkoviş şehrini öyle mamur eder ki iki büyük şehir Belgrad ve Edirne şehirleri gibi olur.” (s. 405)

“Gerçi bu Eflak Vilâyeti’ni ilk defa Yıldırım Bayezid Han fethetti, ama Süleyman Han zamanında fazlasıyla imar olup beylerine rağbet edip Mora paşası payesiyle iki tuğlu,sancak, bayrak ve yedekleri, mehterhaneleri, mataracıları, tüfenkçileri, şatırları, [101b] mirahuru, pazara gideni, 6 adet çukadarları, 6 adet saraçları,bir divan efendisi ve onar adet sekban bölükbaşları hepsini padişah tarafından Müslüman kimseler verdiler.” (s. 405)

“Mehmed Giray Han bu Or Kalesi ve Or hendeğini imar edip Or Kalesi İskender Seddi olup hendek kulelerinin tamiri ve bakımına Or beyi ve Or tuzlası emini nazır ve mutemet olmuşlar.” (s. 441)

“Moskov’unHeşdek Müslümanlarından böyle haber gelince şanlı Han sevinip bütün iş erleri kart kişiler. Kart atalıklar ve ot ağaları ile danışıp görüşüp hemen kendi yanında olan

98 bin adet Tatar askerlerinin bütün esirleri ve ganimet mallarını Kırım'a gönderdi" (s. 452/453)

"Sözün kısası bu yazıları tapkırları geçmiş hanları koymuşlardır ki sefere giderken düzenli gidip adam ve at yuvarlansa helak olmaya" (s. 455)

"Zira ömürleri müddetinde bütün adamlarını, çevrelerindeki hizmetçilerini, köle ve cariyelerini çerağ edip Bahçesaray şehri içinde hayrat hasenat edip şehri imar etmeye düşkünlerdir." (s. 515)

"Bir dereli ve tepeli yerde Mehmed Giray Han efendimiz bir hasbi konuk evi han yapmıştır ki bir padişaha nasip olmamıştır." (s. 547)

"Beşe adlı Urban şeyhi Kureyş Urbani'na öyle muktedir hakim oldu ki Yesrib, Bathai Yelemem, Abbas, Hicaz ve Taif diyarlarında kurt ile koyun birlikte gezerlerdi. Ta bu derece Mekke, Medine, Yemen ve Aden tarafları güvenli olduğundan Hazret-i Ömer hoşlanıp" (s. 613)

"(---) tarihinde bunu da Mehmed Giray Han yapmıştır, Kabartay Beyi Müşevviş Bey eliyle, Kabarti Vilâyeti'ni kamlık vurmaya başlayınca vilâyet halkının mallarını korumak için bu kale yapılmıştır." (s. 645)

"Sözün kısası, bu büyük şehir nice melikten melike kalıp sonunda Dağıstan padişahlarının tahtgahı olup öyle mamur olmuş ki hala iki merhale yerlerde yapı kalıntıları açıkça bellidir." (s. 662)

"Dağıstan bilginleri 'Şöhret afettir' diye padişahlarına gösteriş etmezler, ama hemen adalet eyleyip reaya-perverliğe, seçkin asker beslemeye ve her taraflarında düşmanlarıyla savaş eylemeye izin verirler, zira bu diyarda hüküm 'Bu Allah'ın kitabının bir hükmüdür' diyen alimlerindir. Hatta 4 mezhep şeyhülislamı padişahlarının üst yanlarında otururlar." (s. 667)

"Beyleri ve kadınları asla rüşvet almaz bir alay Sünni mezhepli adamlardır." (s672)

"Ondan sonra Moskov kralı eline girip imar ederler." (s. 690)

"Sonra Abakay Han ve Tohtabay Han imar etti." (s. 694)

"Sonra Cengiz Han taht merkezi edinip imar etti. Daha sonra Moskov kralı fırsat bulup bu Aladır şehrini imar eder." (s. 705)

“Ama Kurs Ban olan Menuçehr oğlu hepsinden cesur, halkını sever, yiğit hünerli bir kral olup şehirler imar etti.” (s. 709)

“Bu Jivakirman kaptanı ve hatmanı elçiye büyük alayla karşı çıkıp kaleye girerken haylice top şenlikleri edip elçiye büyük ziyafetler etti.” (s. 742)

4.3.2. Yönetime Pozitif Yaklaşım Değeri

Bu değer, Evliyâ Çelebi'nin seyahat ettiği yerlerdeki halkın gerek idarecilerine gerek “Osmanoğlu Padişahına” itaatlerinin anlatıldığı bölümlerde karşımıza çıkmıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bu kale kaptanı itaat edip serdara hediyeleriyle varlığından bütün esirlerimiz defter ile bu kaptana teslim olunup,” (s. 8)

“sarayın tamamen Nemrud ateşi içinde kaldığını kale kaptanı görüp sayısız hediyeler ile seraskere gelip itaat etti.” (s. 8)

“(---)tarihinde Varat Kalesi fethine giderken Façatlı Ali Ağa karındaşlığı Lafizade'yi esirlikten kurtarmaya bu Deve Kalesi'ne gelip bir gece kaptanında konuk olup bu Deve Kalesi özellikleri yazılmıştı,” (s. 13)

“ama şimdi Serdar Ali Paşa'ya kaptanı itaat edip hediyeler ile gelip buluştu. Ve İslam askeri bol bol alış verişler edip rahat edildi.” (s. 13)

“ama İslam ordusu, özellikle düşman avcısı Tatar itibar ve itizar bilmeyip kâfir itaat etti ise hoş, eğer itaat ederse haraca bağlayıp affeder.” (s. 14)

“Hakir yine Melek Ahmed Paşa efendimizden izin alıp bu Tuzda şehriden batı tarafa 50 adet silahlı yiğitler ile bir gün bir gece dağlar içinde seğırtip” (s. 16)

“İçinde Nemse çasarı tarafından 3.000 adet soltat murtat cengaver kâfir bat olmakla serdara itaat etmedi. Büyük varoşu ise vurulup kalesi ortalıkta kaldığını hisar içinde olan Macar kâfirleri görünce ‘el-aman’ deyip beyaz vere bayrakları dikip kaptanı Heroko adındaki ünlü kâfir serdara hediyeleriyle gelip itaat etti.” (s. 22)

“ ‘Tata Kalesi'nde yatar İrşek bunun veledi bir namlı kral idi’ diye Macar tarihlerinde yazmışlar.” (s. 23)

“Tövar Köyü menzili: İtaat edip bir yeniçeri odası konulup yakılmadı.” (s. 28)

“Bu kale havaleli ve dayanıklı olmadığından ve bütün halkı zengin bezirgan olduklarından korkularından itaat edip bir oda yeniçeriler ile Seydi Ahmed Paşazade Mehmed Bey yasakçı konulup bu kaleyi koruyup ateşe verilmedi.” (s. 28)

“İtaat edip kılavuzlar koşup yol gösterdiler.” (s. 31)

“Nemse çasarı tarafından 5.000 tüfengli kâfir kalede asla aman dilemedi. Bu sur dışında bir süslü varoşu var idi. Kalesi kâfirleri itaat etmediklerinden Eğre, Budin ve Kanije gazileri bu varoşa şergil olup korkusuzca şehre girip tüm ganimet mallarını ve esirlerini alıp şehrini ateşe vurdular.” (s. 32)

“Yapıcı Yanoş Kral’dır ki Süleyman Han Budin’i Mihaç cenginden sonra feth edip Budin’i Süleyman Han bu Yanoş Kral’a bağışlamıştı, bir itaatkâr kral idi ki,” (s. 32)

“İçinde nemse olmamakla birovları, kursları ve dojları gelip yalı ağasıyla buluşup hediyeler verdiklerinden bir zarar olmadı” (s. 40)

“ Akıllı kaptan,

“İşte bu oturan adam kralzade Halil Gabor’dur, ama çasarımızdan korkup (15b) bu adamı size kral etmeye veremeziz, zira hala kralımız Nemse çasar imparatoru çırağı Kemen Yanoş Kral’dır. Bir adaletli adam olup reaya zarar görmesin için sizin askere karşı koymayıp Orta Macar vilâyetine askeriyle çıkıp gitti’ deyince” (s. 54)

“Daha önce Seykel vilâyetine elçilerimiz gidip itaat etmedilerdi. Ve yeni kral da onların üzerine sefere gitmeyi serdara söyleyip Seykel cengine teşvik edip tüm asker” (s. 58)

“Bu BetlenGabor Kalesi kavmi kale sahibi Erdel’e kral olduğundan çok çok sevinip belki gece ve gündüz bin pare toplar atıp kale kapılarını açıp İslam askerleri ile yağ u balı olup avradı ve oğlanlarıyla asker bir alma ve bir verme pazarı ettiler ki bazı yiğitler o pazardan bıkip usandılar. Kale kaptanı, nemeşleri, birovları, şağları ve dojları hediyeleriyle İslam ordusunu doyurup mal, can ve başları, çoluk çocuklarıyla hizmet edip o gece kaleyi bin meşale, kandil, nefit ve katran ile aydınlatmışlar ki kapkaranlık geceler sanki aydınlık gündüz oldu.” (s. 59)

“Kaptanları Erdel krallarına tabi olup hala kralın miras kalmış mülküdür, ama Saz vilâyeti toprağındadır. Hiçbir zaman da Saz Macarı kavminden isyan çıkmamıştır.” (s. 59)

“Halkı gayet zengin bezirganlar olup kaptanı ve birovları krala gelip itaat edip kalelerine bir yeniçeri odası yasakçı asker tayin olundu.” (s. 60)

“İslam askerinin korkmadan çekinmeden top altına konduğu kâfir kaleden görünce melunun kararı kalmayıp Osmanoğlu'nun haşmetinden korkusundan hediyeleriyle kral meydanına gelip hediyelerini arz edip kaleye Can Arslan Paşa ile bir yeniçeri odası yasakçı tayin olundu.” (s. 60)

“Bu mahalde Vaşarheldli gelip itaat ettiler.” (s. 61)

“Tüm ordu ileri gelenlerine çeşit çeşit nahizer gidip bütün İslam ordusu türlü türlü nimetler ile zengin olup padişahın devletinin devamına hayır duada oldular. Sözü'n kısası bu ziyafetin bir devlette olmamıştır vesselam.” (s. 66)

“Yeni kraldan ve serdardan mektuplar gidip asla itaat etmediler.” (s. 78)

“sağkol Mustafa Bey ve solkol Çelebi Bey padişah hazinesi tahsiline 4.000 asker ile Praşo Kalesi'ne tayin olununca Melek Ahmed Paşa izniyle Foğraş Kalesi altından kalkıp kıbleye doğru 7 saat gidip,” (s. 99)

“Bu içler acısı hali Foraş Kalesi kaptanı görüp akli yok iken olancasında başından gidip o an hemen kale üzerine 7 yerde beyaz aman bayrakları dikip ‘Aman el-aman ey Osmanoğlu askerleri’ deyip kale kaptanı, birovları ve irşekleri kayıklara binip beri tarafta krala gelip itaat ettiler ve padişahi malı için 170 kese verip aman ile gittiler.” (s. 99)

“tüm (28a) zamanda bu Saz Macarı kavmi Osmanoğlu'na isyan etmemişlerdir.” (s. 100)

“Bu mahalde bütün Erdel kâfirleri ileri gelenleri ve kaptanları krala haber gönderip, ‘Nagban Ejder atamızın kanunu ve geleneği üzere kralımıza biat edelim’ diye haberi gelince kral bu haberi serdara bildirdi.” (s. 108)

“Ardından kral bir mücevher iskemle üzere oturup hemen Serdar Ali Paşa tarafından İbrahim Paşa tarafından İbrahim Paşa krala hediyeler getirdi.” (s. 109)

“Kral yine ayak üzere kalkıp padişahın gelen topuzu eline alıp tüm kâfirlere gösterip ‘Osmanoğlu padişahına itaat eder misiniz?’ diye bağırdığında ovada olan tüm kâfirler bu kere başlarını açıp yine secdeler edip duyduk ve itaat ettik, diye bağırdılar.” (s. 110)

“Zira 8 ay evvel askerlerimiz Tise sahillerine giderken bu kale kefereleri kalenin ne kadar dayanıklı olduğunu (31a) bilmeyip itaat etmediklerinden askerlerin çetecileri gelip bir gece kaleyi dövüp askerlerimiz kaleye dolup içinden 1.000 adet esirler alıp kale için ateşe yakmışlar, ganimet mallarıyla sağ selamet gitmişler” (s. 111)

“Daha önce içeri Tise’ye giderken bunun da yakıldığı yazılmıştır, ama şimdi bu kale her ne hal ise olduğu gibi tamir edip kaptanları ve birovları gelip 100 araba zahireleriyle itaat edip İslam ordusunda biraz bolluk olup herkes şehirden zahirelendiler.” (s. 112)

“Daha önce Tise’ye giderken itaat etmeyip 3. gün itaat etmişti, ama şimdi kral nasb olduğunu duyup kral tarafından birlikte birkaç nefer zabıt şağlar olmakla kaptanı 200 araba zahire ile serdara gelip itaat edip” (s. 112)

“Bu şehrin tüm ileri gelenleri iskele başına karşılamaya gelip Melek Ahmed Paşa efendimiz büyük bir alay ile Belgrad’a girmiştir ki yazılıp anlatılmaz.” (s. 114)

“Merhum Melek Paşa, Sultan Ahmed’den sonra Sultan Mustafa zamanında delikanlı yiğit olup iki kere kilar-ı hassada Sultan Mustafa’nın tahta çıkışlarında hizmetinde bulunmuştur” (s. 175)

“tüm halkı bize karşı çıkıp davulları ve haçlı bayrakları görüp bize ‘Gazanız kutlu olsun’ deyip hepimizi hanelerine kondurup sıradılar, yani Tatarca ikramda bulundular.” (s. 202)

“Hisar içinde olan akıllı, tedbirli papaz, İsrakkıssız, Meşşai ruhban, bitrik ve ladikalar var idi. Onlar danışıp görüşüp, ‘Bu zamanın Süleyman’ı bir cihangir Osmanoğlu padişahıdır. Gelin bu kaleyi, ahd ü aman ile Süleyman Han’a anahtarları teslim edelim. Biz de onun şerrinden emin olalım’ deyip hepsi söz birliği edip hisarın zirvesine beyaz aman bayraklarını çekip,” (s. 246)

“Daha sonra Uyvar feth olup bu iki kale keferelerinin kaptanları sadrazam’a gelip itaat etiler.” (s. 463)

“Hakimlerine gayet itaatkârdırlar.” (s. 525)

“Kısacası bu 12 beyler tahtlarında otururken padişah emirlerini, sadrazam ve kethüdası İbrahim Ağa’nın mektuplarını verince tüm beyler ayağa kalkıp hakirin, sadrazamın ve kethüda beyin halini hatırını sorarken yine şapkaların çıkarıp padişah emirleri okunup ne yazdığı belli olunca, ‘Emir padişahındır, hazinemiz ve elçilerimiz hazırdır. padişah fermanı üzere 3.000 tüfengli pandurun mevaciblerin sührab Mehmed Paşa’ya ve Pıraçalı Mustafa Paşa’ya veririz’ diye padişaha ve sadrazama hayır dualar ettiler.” (s. 582)

“Tabahane tarafının cennet bahçesi bağlarının ve bostanlarının hepsi akarsular ile mamur ve her bağda çeşit çeşit süslü köşkler içinde halkı mutlu olup padişahın devletinin devamına dua ederler.” (s. 636)

“Ve tamamı (---) adet köyleri itaatkârdırlar.” (s. 647)

“İstanbul’dan Belgrad’a varıp Koca Yusuf Ağa hanesinde konuk olunca tüm Belgrad halkı gelip ‘Mübarek olsun’ diye biat ederler.” (s. 667)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Ve bütün Sırp, Boşnak ve Macar reayaları gayet itaatkârdırlar.” (s. 60)

“Ertesi gün 1074 (1664) yılının (---) gününde Sadrazam büyük bir alay ile Ustolni-Belgrad’a girerken Belgrad Kalesi öyle top şenlikleri etti ki gökler ve yerler tir tir titreyip barut dumanı göklere yükselince Belgrad Kale’sinin burçları, bedenleri ve ahşap tabyaları çeşit çeşit filandıra ve alemlerle süslenip bütün hisar erleri bir yaylım tüfenk şenlikleri ile üç nöbet gülbang –ı Muhammedi çekip bütün ağaları ve tüm ayan-ı kibarlarıyla Sadrazamdan ihsanlar alıp herkes menzillerine gittiler.” (s. 105)

“Uyvar Kalesi altında bütün İslam ordusu ile kalkındığında Uyvar Kalesi ‘Varın sıhhatle’ diye çok top şenlikleri edip Kâfirin elçisi hayretler içinde kalıp” (s. 116)

“Osmanlı padişahı ile Nemse çesarının sulh ettiklerinden gayetle memnun olup paşaya büyük top şenlikleri etti. Hakirin elçi paşa ile Beç’e gideceğimizden haberdar olup hakire hayli saygı gösterip bol bol hediyeler verdi” (s. 160)

“Büyük alay ile Budin’e girerken Budin halkının küçükleri, büyükleri ve Nemse kralı tarafından gelen elçi kefereleri onlarda seyretmeye çıkıp bir muhteşem alay ile Budin’e girerken koca Budin’in 4 adet kalesi top şenliklerinden Nemrud ateşi içinde kalıp yer ve gök yükselen dumanından karanlık gece gibi oldu, Gerz-İlyas Dağları ve Ardala Bağları inil inil inledi.” (s. 163)

“Bütün reaya ve berayaları Eflakan ve Sırp kavmi olup gayet itaatkârdırlar.” (s. 324)

“Reayaları Tot ve Macar olup gayet itaatlidirler.” (s. 338)

“Hala 79 pare mamur nahiye köyleriyle kalesi tamamen İslam elinde olup itaatkâr köyleri ve reayaları vardır.” (s. 350)

“İçinde kefere olmak ile girip seyredemedik, ama kaptanları Hısım Mehmed Paşa’ya hediyelerini getirip (89a) İslam askerine büyük ziyafetler ile top şenlikleri edip itaat yüzünü gösterdiler.” (s. 351)

“Bütün İslam askeri ile kale dibinde ip ipe çadır ve ağırlıklarıyla konup kaleden top şenlikleri olup Serdar Mehmed Paşa’ya ve Cerrah Kasım Paşa’ya hediyeler ile büyük ziyafetler oldu.” (s. 352)

“Gerçi kâfir elindedir ama, (---) tarihinde Ali Paşa ile Erdel’i fethettiğimizde bu şomlu Kalesi Ali Paşa’ya itaat etti. Şimdi yine Serdar Hısım Mehmed Paşa’ya itaat edip şenlik topları atıp askere ve iki vezire ziyafetler edip hediyeler verdi.” (s. 352)

“Şimdi yine itaat yüzü gösterip kaptanı hediyeler getirip büyük ziyafetler mahallinde top şenlikleri etti.” (s. 353)

“Ama Ali Paşa berbabından beri imar olup Serdar Mehmed Paşa’ya ve Cerrah Kasım Paşa’ya kaptanları gelip top şenlikleriyle hediyeler getirip çok büyük ziyafetler çekildi.” (s. 353)

“500 pare top şenlikleri edip kale kaptanı, birovları, nemeşleri ve irşekleri hepsi kale dışında serdarın otağına gelip hediyeleriyle yemeklerini getirdiler, büyük ziyafet oldu.” (s. 353)

“Bunlar da serdara itaat ettiler serdara hediyeler ve ziyafetler getirdiler ve top şenlikleri ettiler.” (s. 354)

“Kale kaptanı ve birovları hediyeler ile ziyafetler getirip top şenlikleri ettiler.” (s. 356)

“Süleyman Han’dan beri bu varoşun reayaları itaatkârdırlar.” (s. 357)

“Süleyman Han Budin’i (---) tarihinde Alman kralı elinden aldığında bu Dobroçim reyası Süleyman Han’a ‘Gazan mübarek ola’ diye iki çift ekmeği getirirler, her bir ekmeği yüzer çift camız kızaklarla çekip Süleyman Han’a hediye verdiklerinde Süleyman Han, ‘Vilâyetiniz bolluk ve bereketli olup evlatlarınız çok ola’ deyip ellerine muafname verir.” (s. 357)

“Boğdan beyi Nemse çasarının hattını yüzüne gözüne sürüp ayağa kalkıp hakire hayli saygı gösterip ikramlarda bulundu. Divan Efendisi Mehmed Efendi’nin konağına muttasıl hakire bir menzil döşetip ulufe ve tayinatlarımızı bol bol verip üç gün istirahat ettik.” (s. 421)

“Zira bu köy Boğdan Vilâyeti’nin sınırı sonu olup Bender Sancağı toprağıyla komşu olduğundan reyası gayet itaatkârlardır.” (s. 422)

“Bütün reayaları itaatli Boğdan kefereleridir.” (s. 423)

“Evvelâ hanlar her hangi görünüşün tahtgahında otursa bütün kapukulları ve karacı halkları el kavuşturup adab üzere herkes yerli yerlerinde durur.” (s. 509)

“ ‘Öyle olur padişahım. Bu dünya mansıbı bir mendil gibidir. İki kere mazül oldun, yine Osmanlı sana hanlığı ihsan etti. Yürü Edirne’ye gidelim, hayrola ne olursa onu görelim’ dediler.” (s. 591)

“ ‘Bir ölmez Han kuluyuz ve biz Osmanlı’nın Sultan Bayezid Han’ından beri hanlar üzere memur 12 bin kapu kullarıyız. Her hangi han gelirse gelsin. Allah mübarek eylesin’ dediler.” (s. 591)

“Sonunda ‘Kul tedbir alır, Allah takdir eder’ fehvasınca sözün özü, sonu düşünen, ileri görüşlü mümin ve muvahhid Han asla Kırım halkına uyma yüzünü göstermeyip asi olmayı kendine reva görmeyip içinden de İstanbul’a gitmeyi akıllıca görmeyip göz yumup ‘Der-i Devlet’e gidenler ister denizden, ister karadan gitsinler, bende işimi gücümü görüp karadan karaçılarımıla giderim’ dedi.” (s. 591)

“Bu kabak kavmi gayet asidirler, ama Mehmed Giray Han’a itaat edip tohum verdiler, yani tayinat zahire verip konakçılık ettiler, yani evlerine kondurdular.” (s. 604)

“O gün Terek Kalesi kaptanına, daha önce Alman diyarında Nemse çasarından 7 adet krallara hitaben aldığımız hatları gösterdim. Nemse dilinde yazılmış olan hattı tercümanları okuyup sarı yüzüne nameyi sürüp, ‘işittik ve itaat ettik, bizim Moskov kralının dostu Alman ve Ungurus Vilâyeti’nin çasar imparatorudur’ deyip” (s. 689)

“Yemekten sonra Nemse çasarının mektuplarını kaptana ve baş hatmana gösterdim, yüzlerine ve gözlerine sürüp hakire hayli tazimler edip seyahatimiz ahvallerinden nice şeyler sordular.” (s. 714)

“Nemse çasarının verdiği pasaporta hattını gösterdiğimde ayağa kalkıp hattı yüzüne ve gözüne sürdü.” (s. 716)

4.3.3. Yönetime Negatif Yaklaşım Değeri

Bu değer, Evliyâ Çelebi’nin seyahat ettiği yerlerdeki halkın idarecilerine itaat etmemeleri ve Osmanlı Devleti’ne isyan ve başkaldırıların anlatıldığı bölümlerde karşımıza çıkmıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Şağları, nemeşleri ve jodoşları serdara itaat etmediklerinden dolayı bakımlı ve süslü olduğuna bakılmayıp bütün ganimet” (s. 34)

“Kemen Yanoş’un kral olduğundan Osmanoğlu padişahının izni ve haberi yoktur. Kanun üzere kral değildir, bir zorba asidir. Şimdi bu sefere onun için geldik, ama bize karşı duramayıp kaçır gezer.” (s. 44)

“ApopiMihal müstakil kral nasbolunupilk önce çavuşbaşı ve diğer divan çavuşları krala mübarek olsun deyip ondan sonra kral iskemleden kalkıp tüm vezirlerin ve beylerbeylerinin ellerini öptü. Daha sonra tüm orada bulunan kaptanları kralın elini öperek biat ettiler.” (s. 58)

“Bu mahalede Seykel vilâyetine elçilik ile giden Budinli Ömer Ağa, Varatlı Panço Hüseyin Ağa ve Façatlı Ali Ağa Seykel’den gelip, kâfir itaat etmeyip nameyi parça parça edip biz güçlkle kurtulduk ve Kuta adlı Seykel boğazında bir dağdan bir dağa üç kat büyük tabur eyleyip içine 20.000 tüfengli kâfir girdiğinin haberini elçiler getirip büyük danışma toplantısı olup kral ve tüm serhat ayanları Seykel vilâyetlerini yakıp yıkmaya karar verdiler.” (s. 70)

“Erdel kralları hükmündedir, ancak Seykel vilâyeti toprağında olduğundan kefereleri krala çokluk bağlı değillerdir,” (s. 83)

“Bu zaferle sonuçlanan seferde olan yakıp yıkma, harap etme, yağmalama ve tahrip etme cüreti bir seferde olmamıştı, ancak bu Erdel kâfirlerinin Rakofçi’yle ettikleri isyan ve başkaldırıları da bir zamanda görülmemişti.” (s. 84)

“Hemen bu tabur boğazında tüm kapulu, Budin kulu ve Eğre kulu yayan yeniçerileri bu tabur içinde hep birlik olup,

‘Biz yaya olup kırılarak taburu feth edip elimiz boş kalayız, Allah’dan reva mıdır?’ diye tüm yaya yeniçeriler Tatar askeri üzerine, diğer arabalar üzerine, hatta bizim bir arabamız üzerine dökülüp” (s. 86)

“Tatar Serdarı Şah Polad Ağa’ya padişah hil’ati giydirilir iken hil’ati giymeyip,

Bu padişah divanında bizim hakkımızı ver. Biz bir alay ulüfesiz garip gaziler olup din-i mübine imdada gelevüz, diyarınızı terk edip can ve baştan olavuz ve din karındaşı olavuz, bizi kâfir kırır gibi yeniçeriler kırıp böyle ederler” (s. 87)

“İçinde Kemen Yanoş hazinesi ve askeri olmak ile kaptanı itaat etmeyip o gün İslam ordusuna bin pare top attı.” (s. 97)

“Tuna’ya karıştığı yerin karşı tarafları baştan başa kiliseler ve köylerle bezenmiş bakımlı ve şenlikli Eflak kâfiristanıdır, ama Osmanoğlu’nun haraç verir reayalarıdır. Ara sıra isyan da ederler, ama tüm kâfirleri İslam ordusunun esiridir.” (s. 209)

“Dördüncü günde hisar içinde olan bir alay şeriat, tarikat, hakikat ve marifet bilmez ve hakimlerine itaat etmez bir alay azgın kavimler kaleyi Bundukani kâfirine aman ile verirler.” (s. 585)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Köprü üzerinden Sadrazam geçtikten sonra elçi geçerken Üstürgon Kalesi, altından üstünden ol kadar top şenlikleri etti ki kale döven topların sesleri uzaklara doğru yayılınca elçi parmaklarını ısırp,” (s. 116-117)

“Getirdiğimiz emre, Budin Veziri Mehmed Paşa’nın emrine, elçi paşa efendimizin mektuplarına ve Nemse çasarının sulhnameleri suretine asla rağbet ve padişah emirlerine itaat etmeyip Seykelhit Kalesi’n yıkmaya razı olmadılar.

Allah’ın hikmeti, bu emr-i şeriflere uyup Seykel Kalesi’ni yıkmadıklarının 3.günü padişah tarafından bir selahor ve hünkar kapucubaşısı Verat Valisi Hısım Mehmed Paşa’ya hatt-ı şerifle geldi.” (s. 346)

“O an içinde olan 12 bin kılıç sahibi Hayduşak askeri ve reayaları baş kaldırıp,

‘Bu kalemiz harap olduktan sonra şimden gerü biz Nemse kralına (88b) tabiyiz, Varat Kalesi’ne tabi olmazız’ deyip baş eğmeyip 12 bin kılıç reaya ve 12 bin asker kefereler Varat reyalığından ayrılıp gittiler ve bir anda dağıldılar.” (s. 349)

“Zira bu sağlam kale Ali Paşa’ya itaat etmeyip varoşu yakılıp hesapsız sayısız mal alınmıştı, şimdi gayet mamur gördük.” (s. 363)

“Hatta Ali Paşa ile (---) tarihinde Erdel’e girdiğimizde bu kale asla itaat etmeyip İslam askerine Moriş Suyu’nu içirmediği yukarıda ayrıntılı olarak yazılmıştır.” (s. 368)

4.3.4. Barış, Özgürlük Değeri

Bu değer, eserde Osmanlı Devleti başta olmak üzere, konu edilen diğer devletlerin devletler arası ilişkileri anlatılırken tespit edilmiştir.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Biz sizi taburunuzla rahatça ve esenlikle kolay yoldan götürelim, bizi azat eder misiniz?’ dediklerinde biz de yemin edip, ‘Azat edelim’ diye ellerini bağlayıp onlara itimat edip kılavuz ettik” (s. 10)

“ ‘İşte sizin askeriniz bu mahalle yakındır. Beni azat edin sizi selamet ile götüreyim. Eğer eylemezsem, bunlar gibi beni katledin’ dedi. ‘Ancak o benim götüreceğim yolumdan bu arabalar gitmez, ama pek yakın götürürüm’ dedi. Yemin edince kılavuz ettik.” (s. 12)

“Kale dışında varoluşu yakılıp kale içinde olan kâfirler‘el-aman’ deyip kaleyi vere ile verip kalenin iş erleri, şağları, nameşleri ve jodoşları kaleden hediyeleriyle çıkıp serdara geldiler ve tüm hediyelerini verdiler. Ve bir oda yeniçeri ve sipahiden yasakçı aldılar. Kalesi Kiriş Nehri kenarında altıgen şekilli bir taş yapı kaledir. Hendeği ve tabyaları gayet sağlamdır.

Sulhtan sonra serdara hoş geldin topları atıp şenlikler edip” (s. 23-24)

“Bu kale de Erdel’indir, ancak içinde nemse askeri olduğundan Nemse kralı ‘benimdir’ diye sahip çıkıp sulha aykırı iş olmasın için ve bir sarp kale olmakla, gerçi itaat (11b) de etmediler, ama yağmalanmayıp öylece kaldı.” (s. 39)

“İslam askerini sorduk,

‘Tise kenarında oturup Erdel vilâyetini vurup Nemse sınırına geçmek sulha aykırı iş olur’ deyip oturdular,”(s. 39)

“Yeniçeri ve Tatarlarının arasının düzeltilmesi için sonu düşünen serdar bir başka otak ve çadır sokak kurup bir büyük ziyafet tertip olunmuştur ki anlatılmaz, bu sanki Firdevs cenneti ziyafeti idi.” (s. 88)

“Bu kadar bakılı ve şenlikli vilâyetin yakıp yıkıldığını Nemse çarşarı İmparator Kral ve Orta Macar Banı Topal Palatinus, Hersek ve Kurs Macarı hersekleri ve köpektenileri olan segleri olan kâfirler haberdar olunca tekrar tekrar elçiler ile alçak gönüllü mektuplar gönderip barış istediler.” (s. 89)

“Bu mahalde Seykel kâfirleri kaptan, irşekleri, dojlari ve birovlarıyla beyaz bayraklarıyla aman deyip krala gelip” (s. 89)

“Bu mahalde tüm (29a) Sibirli birova, irşek ve kaptanları ve şağlarıyla gelip itaat edip 170 kese padişah malı, 70 kese serdara ve 40 kese krala verip bu kadar hediyeler ile ileri gelenler ordunun gönlünü alıp hil’atler giyip Sibir’e gittiler” (s. 103)

“Bursa’yı feth ettiğinde Dobra-Venedikli tüm hediyeleri Orhan Gazi’ye verip 150 madde üzere sulh akd edip her sene anılan kadar meblagı elçileriyle göndermeyi üstlenip ellerine 150 madde için 150 adet yarlıklar aldılar. Bu yüzden halen günümüze kadar sulh kabul etmiş bir alay sonu düşünen ve ileriye gören kefereleridir ki hiçbir zamanda asla sulha aykırı bir sulh bozuculuk etmeyip her sene başında hepsinden önce elçileri gelir.” (s. 576)

“Devletini korutmak için bütün krallara karşı alçakgönüllülük gösterip tüm krallar ile sulh etmiş tedbirli bir keferedir.” (s. 576)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

‘Kelleye gelecek gelir, makul olmayan sözdür, hemen ganimet isteriz’ dediklerinde az çoğa tabi olup o gün Purunduk şehri altından kalkıp batı tarafa Tuna’nın başı olan Alman dağların eteğinde at sürerek gidip, (s. 12)

“Nemse çasarı tarafından, İslam ordusu içinde sanki hazır imiş gibi kâfirlerin üçüncü defada yine elçileri gelip candan gönülden barış isteyip çasardan mektuplar ve ricanameler getirdi.” (s. 113)

“Hele Veziriazam güçlkle 22 yıla 22 madde onların ricası ve 22 madde Osmanlı’nın ricası, yukarıda kararlaştırılan maddeler gibi iki tarafı 22 yıla ve 22 maddeye sulh kabul olundu.” (s. 115)

“Bunlar da barıştan hoşlanıp barış mektuplarının suretleri okunduğunda kâfirler başlarını açıp İsa’ya şükrettiler, ama bu kalede mükemmel kâfir askerleri çok görünmekte idi.” (s. 161)

“Bazı odabaşılar ve tercümanlar öteye beriye varıp gelip iki tarafın elçilerini orta mile getirirler, iki elçi birbirlerine yakın gelip el ele olup ‘Barış anlaşması ola’ diye çalışırlardı.” (s. 173)

“Sonunda Süleyman Han’ın topu üzerine ay ve güneş şeklini Ferdinand Kral indirip Süleyman Han ile barış yaparlar.” (s. 238)

“Hepsi başlarından şapkalarını çıkarıp nameye secde edip yüzlerini yere sürerek dualar edip ‘Şükür böyle sulhu gördük’ dediler.” (s. 252)

“Sen ki imparator kral dostum olup düstur-ı mükerrem vezirim üzerine vardığında 20 yıllık barış anlaşması yapmak istediğin tarafımızdan duyulup elçim ile name-i hümayunum vardığında gerektir ki 20 sene sulhu kabul edip” (s. 253)

“Ve başka fermanlarım çıktığında kutlu tuğrama itimat edip zerre kadar barışa aykırı iş etmeyesiniz, vesselam diye yazan padişah mektubu bu şekilde okununca” (s. 254)

“ ‘İnşaallah bundan böyle biz Tatarı, padişahımızın fermanıyla zapt ederiz’ Eğer memleketlerinizde bir Tatar bulunursa sulha aykırı iş olmuş olur. Şimden sonra güvenlik ve huzur zamanıdır’ deyince çasar divanında olan tüm kâfirler başlarını açıp padişahımıza, elçi paşaya ve çasara hayır dualar ettiler.” (s. 256)

“Bunlarda çoklukla silah yoktur, ancak dağlarında avlanmak için silah saklayalar. Zira bunları ne Abaza ne Çerkez ve ne Nogay Tatarı asla incitmezler. Onun için bunlar da kimseye incinmezler.” (s. 634-635)

“Biz de üzerlerine asker çekip varıp savaş eylesek Osmanlı’yla sulha aykırı iş eylemiş oluruz.” (s. 716)

4.4. Dini Değerler

Din, yaşamın içindeki hemen hemen her sahadaki her kavrama, her şeye etki eden ve insanları huzura, hakikate, iyiye ulaştırmayı amaçlayan bir inanç sistemidir. Din öyle güçlü bir etkiye sahiptir ki yaşamda temas ettiği her şeye kendinden bir anlam taşır. Dinin sahip olduğu bu güçlü etki, değerlerin oluşumunda dini belirleyici bir unsur haline getirir.(Turna, 2011,s. 44) Bu sebeple değer sınıflandırmasında dini değerler önemli bir bütün oluşturur. İlahi yaptırıma da sahip olan dini değerler insan hayatının her alanını etkilemesi yanında toplum şuurunu ve bütünlüğünü sağlama gibi bir öneme de sahiptir.

Dini değerler, Seyahatnâme’de geniş yer tutar. Bunun sebebi dini değerlerin geniş etki gücü yanında, Seyahatnâme’nin İslamiyet’in gerek yönetim şeklini gerek toplumsal yaşamı şekillendirdiği bir dönemde yazılmasıdır. Seyahatnâme İslamiyet’i asırlarca tek başına temsil etmiş bir İslam devletinin hüküm sürdüğü dönemde, bu dönemin zihniyetine sahip bir yazarın bakış açısıyla yazıldığı için dini değerlerle ilgili pek çok ifade ve davranış örneğine sahiptir.

Dini değerler en geniş anlamıyla İslamiyet ve diğer dinlerin getirdiği emir ve yasaklardan oluşur (Turna, 2011, s. 44). Burada çalışma konumuz olan Evliyâ Çelebi

Seyahatnâmesi'nde tespit edilen dini değerler sıralanmış, sonra sınıflandırılmıştır. Metinde bu değerleri içeren ifadeler ile tutum ve davranış örnekleri sayfa sıralaması ile verilmiştir. Değerlerin tespitinden sonra ise değer indeksi tablolarında dini değer ifadelerinin hangi değere karşılık geldiği gösterilmiştir.

Eserde ilk dini değer olarak dini hoşgörüyü görüyoruz. Yazar eserinde sadece İslam dini değerleri değil gayr-i Müslimlerin değerlerine de yer verir. Bunun dışında Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde karşılaştığımız dini değerler “İşe Allah'ı düşünerek başlama, iman etme, kadere iman, Allah'ın büyüklüğüne iman, Allah adına mücadele etme, Allah'a şükretme, tefekkür etme, tevekkül etme, Ayete iman ve onunla olayları anlamlandırma, hadis ile hayatı anlamlandırma, Kur'ân okuma, Kur'ân'a saygı, peygamberlere saygı, Hz Hasan'a ve Hz.Ali'ye saygı, Dört Halife'ye saygı, sahabeye sevgi, şehitlerin ruhaniyetine saygı, ibadet yerlerine saygı, dini yaşamaya özen gösterme, kurban bayramı, kurban eti dağıtma, ramazan, oruç, zekat, mübarek gecelere önem verme, ölüye dua etme, ölüyü iyi anma, cenazenin defni ve namazı, kabir ve türbe ziyareti, dua etme, hakikat sevgisi, namaz ve ezana önem verme, tövbe etme, haram ve helal, Medine'ye saygı, hacca önem verme, Kabe'ye saygı, velileri ziyaret, zikir, İslam'ı yayma” olarak tespit edilmiştir.

4.4.1. İslamı Yaşama Değeri

Bu değer, İslamiyet'in getirdiği emir ve yasakları kapsamıştır. Namaz kılmak, oruç tutmak, zekat vermek, haram ve helali ayırmak, bayram gibi dini özel günleri kutlamak, ezan okumak, dua etmek, besmele ve zikir çekmek, sure okumak, cihat etmek eserde İslam'ı yaşamakla ilgili değerler olarak tespit edilmiştir.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Evvelâ ulular ulusu ol Çalap Tanrı'ya sonsuz hamd-ü sena olsun. O miraç sahibi, sartaç, yalavac Resul-i Mübine sayısız salat-u selam olsun ‘O hazrete ve ümmetine’ (---)ayetiyle kesin emri üzere gaza ferman olunup bu abd-i kemter de gazaya talib ü rağib olup,”(s. 1)

“Allah'ın hikmeti bu Demirkapı Dağları göklere doğru çıkmış yüksek dağlardır ki” (s. 5)

“İslam askeri hala ceng yerinde konup İslam ordusu içinde 10 yerde kubbe gibi kâfir kelleleri gülleleri gibi tepe tepe yığılmıştır.”(s. 6)

“Hak Taala da bu mübarek senede öyle bir savaş olmasını nasip ede, amin.” (s. 6)

“Zira Seydi cenginde 87.000 Nemse, Macar, İslavin, Korol, Leh ve Çek kâfirlerini o şiddetli kışta bu sahra içinde beyaz kar üzerine kâfirlerin kızıl kanlarını 12.000 yiğit ile dökmüşüzdür.” (s. 6)

“Desne Dağlarında bir büyük pusu yerinde, yani bir sarp kırıntılık içinde toplanmış kâfirlere rast gelip 3 yerden 3.000 yiğit ile ‘Allah!’ deyip koyulduk.” (s. 7)

“Allah’ın hikmeti o mahalde 100 kadar Tatar’a rast geldik. Onlar ile eşit bölüşmek üzere sözleşip hakir ‘Fatiha’ dedim.

Fatiha okuduktan sonra yayalarımızı Tatarların boş atlarına bindirip 300 atlı yiğit olup o gün seğirtip dağ içinde 18 adet nakışlı ve billur camlı hinto arabalar ile 300 kadar Macar kaçarken yetişip bir ağızdan ‘Allah Allah‘ deyip kılıç vurduk.” (s. 9)

“Müslüman gaziler beden dişleri üzerine doluşunca kâfirlerin çoğu mülhid çukura düşer gibi yeri cehennem olası kâfirin yüzlercesi kele hendeğine atılıp gömüldüler ve boğulup öldüler.

Ümmet-i Muhammed kale kapılarını açıp bütün gaziler içeri doldular.” (s. 18)

“hakir ve 7 adet kölelerin ezân-ı muhammedî okuyarak padişahın zaferinin ilanı işaretleri dikilip, bütün kiliseleri mabut kabul ettikleri putlardan temizlendi, resim ve heykellerden arındı.”(s. 19)

“ama kale kâfirleri daha önce pusuya girip hayli ümmet-i Muhammed’i esir edip zincire bağladılar.

Bu içler acısı durum seraskere yansıyıp bu kaleden dil almak için efendimiz Melek Ahmed Paşa tayin olundu. Bir gece 2.000 adet tertemiz, silahlı yiğitler anılan kale altında pusu yerlerine koyup sabah olunca kale kapısı açılıp bütün pis kâfirler korkusuzca dışarı çıktıklarında hemen pusuda olan gaziler ‘Allah’ deyip kılıç vurdular.”(s. 26)

“Sonunda bu mahalden geçirilir diye can kuşlarımızı Allah’a ısmarladık. Herkes arkadaşlarıyla helalleşip kılıçları, oklukları ve diğer silahlarını herkes arkalarına bağlayıp bazı iş görmüş ve çete gözetmiş gaziler silahlarını tulumlara ve sazdan sallara koydular.10.000 bahadır yiğitler 25.000 Arap atları ile amansız Tise Nehri’ne vurup yüzerek can pazarına düşüp bir kenara geçmede. Hüseyin Paşa salları ile geçti, hakir tüm esvap ve eşyalarını tulumlara koyup iki at ortasına gelip Tatar’dann gördüğüm gibi esenlikle Tise Nehri’ni geçip şükür secdesi ettim.”(s. 42)

“Bu mahalde atlarımıza yem kestirip sabahleyin Tanrı’ya sığınıp potlar, salları ve tulumlarla tekrar Tise Nehri’ni yüz bin sıkıntı ve zorluk ile geçtik.”(s. 56)

“padişah divanında muhızır ağanın başından Melek Paşa kuka süpürgesini alıp kral olacağına başına kukayı Bismillah ile geçirip kralın elinden Melek yapışıp zorla serdarın elin öptürüp kralı bir iskemle üstüne Melek oturtup bir Fatihâ okudu.”(s. 58)

“Evvelâ Bismillah ile Kokol Nehri kenarından İslam askeri ile”(s. 70)

“Kendisi ve diğer beylerbeyi ile atlı ve yayan askerin ortasında toplanıp bütün gaziler bir ağızdan ve bir uğurdan dilden ve can u gönülden Allah Allah seslerine yol buldurup hepsi göz karartıp saldırarak kâfirleri üzerine 7 yerden yürüyüşler edildi.”(s. 74)

“Bu feth olunan taburdan bütün İslam askeri içeri girip elleri kan, kılıçları çıplak, sineleri kebab, ciğerleri ağlar, vücutları yanık ve dillerinde Hazret-i Kur’ân okuyarak doğu tarafa (- --) saatlik menzili iki saatte ılgar ile varıp”(s. 77)

“Bazı evlere ateşler vurup Allah Allah deyip bang-ı Muhammedi çekerek bağırap şehrin içine aç kurt gibi girip”(s. 79)

“Allah’a hamd olsun bizim arabamız ve tüm esirlerimiz serhat gazileriyle olmak ile kurtulup bir şeyimiz kaybolmadı.”(s. 86)

“Nice yerleri yanmış ve niceleri kalmış, hemen Cenab-ı Allah’ın yardımıyla feth olmuş bir tabur imiş. Savaş günü bu ormanlık ve ağaç denizi içinde gaziler ceylan gibi sıçrayıp atlar ile geçerlerdi. Şimdi sağkol ve solkol savaşıp, vuruşmasız, çatışmasız bütün asker bir günde güçlkle geçtik, ama savaş günü bir anda geçtik. Hemen Tanrı’nın fazlı ve yardımıyla yetişip feth oldu.”(s. 86)

“Tatar Serdarı Şah Polad Ağa’ya padişah hil’ati giydirilir iken hil’ati giymeyip,

‘Bu padişah divanında bizim hakkımızı ver. Biz bir alay ulüfesiz garip gaziler olup din-i mübine imdada gelevüz, diyarınızı terk edip can ve baştan olavuz ve din karındaşı olavuz, bizi kâfir kırar gibi yeniçeriler kırıp böyle ederler””(s. 87)

“Şafii vaktinde 60.000 kâfir sarhoş, nahoş ve zırhlar içinde domuz gibi hor hor horlayıp yatarlarken hemen bir kere tüm gaziler can u gönülden Allah Allah’a yol buldurup bir taraftan da günbang-ı Muhammedi ile İslam askeri at bırakıp kâfirlerle savaşarak türlü türlü kahramanlıklar edip candan baştan geçmiş”(s. 91)

“Nemse diyarı gazasına gittiler. Allah kolay ede.”(s. 94)

“tüm kaleleri Nemrud ateşi ile yakıp tutunamayıp kararları kaçırmaya dönüp uğursuz memleketlerine gittikleri haberi Serdar Ali Paşa’ya gelince hemen o anda kendinde güç kuvvet kalmayıp gayretinden sanki cansız olup ‘Bismillah gaza niyetine’ deyip o demde dem çekmeyip etek toplayıp padişah divanına Budin Veziri İsmail Paşa’yı katına çağırıp, ‘Tez durma benim karındaşım Budin Eyaleti’ne bu anda kalkıp 3 konak bir edip Budin serhatlerine yetiş ‘

(26b)bir büyük divan edip danışıp Nemse çasarından intikam almak için tüm Tatar askerlerini ve bütün Eğre, Varat, Tımışvar, Sirem ve Semendire eyaletleri askerlerine ve gazilerini Nemse vilâyetini vurmaya, yağmalayıp yurtlarını yakmayı ferman etti.”(s. 94)

“Sonra Pulya Kral elinden Venedik Pirinc-pirimleri bu kaleye sahip olup Üsküp, Priştine ve Vuçitrin taraflarını yağmalayamaya başladılar.Bu kötü haber Fatih’e gelince hemen gaza niyetine deyip İskenderiye üzerinde büyük bir ordu ile gelip 40 gün 40 gece kuşatıp 883 tarihinde Fatih Sultan Mehmed Gazi Venedik elinden zorla feth edip Rumeli Eyaleti’nde başka sancakbeyi tahtı etti.”(s. 120-121)

“İçinde dizdarı, 700 adet yarar ve bahadır yalınayak başı kabak, kotur, şehbaz, cesur ve şehnaz yiğitleri var, gece gündüz Kotur kâfirleriyle savaşmış ceng etmede mücahid gazilerdir, ama giysileri gayet gülünç giysilerdir.”(s. 129)

“Bu kaleden Venedik’in Kotur Kalesi’ne vere ile gidip seyretmek istediğimizde kale refaratları razı olmadılar, meğer Kotur kâfirleriyle vereleri bozgun imiş. Bir dahi inşallah fethinde bulunup seyrederiz.”(s. 130)

“Müslüman gaziler üzüntülü ve mecalsiz dönerlerken Cenab-ı Bari yardım edip,

İştîp Kalesi fethinin sebepleri: Bu kalenin batı tarafında metrîste olan gaziler bir sabah abdest tazelemeye su kenarına varıp görürler ki”(s. 134)

“Bu makam o yerdir ki Fatih Sultan Memed karşı İstanbul’u kuşatıp döverken bu ferah makamda Akşemseddin hazretleri çile ve erbain çekip ta İstanbul feth oluncaya kadar burada kaldı. Hala bu gülizar makamda dua kabul olunur. Dünya ve ahirete ait tüm hayır istekler Allah’ın emriyle yerine gelir. Gel imdi seninle ikişer rekât hacet namazı kılıp bir dua edeyim, sen amin de” (s. 159-160)

“...hakire ‘Amin de’dedi. Sonra,

‘Efendim, senden sana selam, Melek Ahmed kulun eski dilencidir, yine kapına geldi. Hiçbir kere kapından mahrum göndermemişsimdir. Şimdi yine, şimdi yine senin kapına

geldi. İzzetin celal, cemal ve azametinin hakkı için olsun, 124.000 peygamberin olsun, bizzat Habibin Muhammed Mustafa ruhi için olsun, adem oğlanı aşıkın Veys el-Karani ve 77.000 tabakat sahibi kibar-ı kümelin gavs-ı a'zamların yüzleri suyuna olsun bu Ahmed kulunun duasını kabul eyle' diye ' Evliyâm amin de ha' dedi"(s. 160)

“ ‘Bizi hayr duadan unutman ve namaz kıldıkta bizi (45a) hayr ile yad ve mahzun gönlümüz şad ediniz ve arasına bize geliniz’ diye Şeyhülislama nice işaretli sözler söyleyip” (s. 165)

“ ‘Allah emaneti olsun, bu mütevellîye teslim ettiğim altınlarla Allah için her gece her odada hatm-i şerifler okuyup sevabını ruhuma hibe ederler.

Kadir, Kayyum ve Kahhar Allah’a havale eyledim’ diye tam 7 saat vasiyetler edip micmereler ile buhur, ham amber ve udlar yanıp bütün iç ağalarıyla kendileri bile Yasin-i şerif okuyup bir vakit namazını cemaatsiz kılmayıp ve bir vaktini kazaya komayıp namaz kılardı.”(s. 166)

“Yiğit değil misiniz hemen var kuvveti pazuya getirip ya Kavi ya Metin ismine devam ederek veya Hayy veya Kayyum isimlerini çekerek divana teşrif buyurursuz”(s. 166)

“O asırda koca peder ‘Koldan 87 dirhem tüfeng atardım’ derlerdi ‘ Ve bu yaşa dek haram olan keyif veren şeylerden bir şey bilmem’ derlerdi.”(s. 171)

“Hafs kıraatı üzere vakf yerlerine, secavend, imale ve işaretlerle uyanarak hatm-i şerif ederdim. Ve her Cuma gecesinde birer hatm-i şerifim tayin olmuştu.

Allah’a hamd olsun hala çocukluğumdan beri ne yolculukta ve ne evde terk etmeyip nice yüz hatm-i şeriflerimi Cuma gecesinde Melek Ahmed Paşa merhumun huzurunda okurdum.” (s. 174-175)

“Eğer anlatmaya değer görülmezse ekmek ve tuz hakkı için güzel halini hayır ile anarız. Güzel özelliklerini duyan safâlı dostlar da bu gösterişsiz Evliyâ için ve Melek merhum Melek Ahmed Paşa efendimiz ruhu için Fatihâ rica ederiz, el-fatihâ.”(s. 175)

“Yaratıcı’ya hamd olsun hamale-i Ku’an’ım, bu Rabbimin bir lütfudur. İbn Kesir Kıraatî’ni de başından sonuna kadar tamamlayıp tecvide dair Kitab-ı Şatıbi ki (---) adet beyittir, onu ve Kitab-ı Cezeri ki (---) adet beyttir, onu da Evliyâ Efendi ve tüm şeyhler huzurunda yedi saatte ezberden tamamladım.”(s. 175)

“Zira kendileri dervişliği Nakşibendi tarikatından kabul etmişlerdi. Daima virdlerini ve zikirlerini okuyup işleri güçleri Müslümanlarla meşgul olmaları.”(s. 177)

“Gerçekte Koca Nişancı, Koca Musa Paşa ve Koca Kenan Paşa da masumluklarıyla meşhur olmuşlardır, Allah hepsine rahmet eylesin.”(s. 178)

“Kendi تنها odasında seher vakti Esmâü'l Hüsnaya devam ederdi. Her salı gecesi tüm iç ağaları 40.000 salavat-ı şerife ve her Cuma gecesi 12.000 İhlas suresi okurdu. Bağdad’dan 12.000 altın gönderip vakf edip hala Harem-i hasda büyük oda ve küçük odalarda eski usul üzere Salı gecesi ve Cuma gecesinde 40.000 salavat ve 40.000 adet İhlas-ı şerife okunur, büyük hayrattır.” (s. 179)

“Her sene Ramazan ayının birinde hazinesini açıp hediye yollu her ne kadar değerli esvap, alet, edevat, silah, değerli eşyalardan her ne varsa Gılman-ı hassa meydanında bu eşyaları dağlar gibi yığıp 245 iç ağaları aralarında satışa çıkarıp alış veriş ederlerdi. Mesela bir zırhı 1.000 salavatla, bir kılıcı 50.000 salavata, bir samur kürkü bir hatm-i şerife, bir mercan tesbihi 2 bin salavata ve bir mücevher tüfengi bir hatm-i şerife satıp herkes aldığı malı salavat ve hatm-i şerif üstlendikleriyle hazinebaşı yazıp iç alay çavuşları tellaklık edip Salı gecesi ve Cuma gecesinde üstlendiklerini gelip okurlar.”(s. 179)

“Her mansıba gittiğinde yol alırken 7-8 saat ömürleri boşa gitmesin diye dağlarda, bellerde, yollarda, ova ve bağlarda tüm iç ağaları at başları beraber toplayıp kalabalıkla bir ağızdan yüksek sesle Fetih suresini ve Muavvizeteyn suresini okurken dağlar ve ovalar inlerdi.”(s. 179)

“Evvelâ bismillah ile İstanbul’dan çıkıp yol alarak ve nice şiddetli sıkıntılar çekerek, kar, tipi ve yağmur zahmetlerini çekerek.”(s. 182)

“Evvelâ bismillah ile Edirne’den çıkıp batı tarafa gider.”(s. 194)

“Burada konağımız sahibi olan İmam Şaban Efendi ve Musatafa Dede 43 yıldır ki gündüz oruçlu ve gece ayakta olup 30 yıldan beri hatm-i şerif ile kazaya kalan (55a) namazlarını, teheccüd, işrak, ebvabin namazı ve şükür secdesine devam ederler, asla bir kimse ile sohbet edip bir kimsenin yemeklerini yemezler ve canlı kısmından dahi bir şey yemezler ve asla haram esvap giymezler. Ve kârları, koyun yününden beyaz şeyh abası dokuyup geçimlerini sağlayıp halktan uzak yaşayan iki nefer salih adamlardır, diye güzel ve dürüst hallerine konup nimetlerini yiyip hayır dualarından nasiplendik.”(s. 203)

“Sözün kıyası akıllı askerlerden nice kimseler, bu topun suya gömülmesinde hikmet vardır, belki bu toplar ile Beç Kalesi dövülmeyip fetihsiz dönüle, diye halk arasında söylenir.

Allah'ın hikmeti Süleyman Han 17 gün Beç Kalesi'ni bu Ösek'deki topraklar ile dövüp şiddetli kış geldi eller ayaklar tutmadan kaldı.”(s. 230)

“Boşnakca konuşurlar, ama gayet mümin ve muvahhid, salih, garipleri sever, yumuşak huylu, halim ve selim adamları var.”(s. 218)

“Asla düşme yoktur, zira kâfirler isyan edelden beri bu İslam ordusu zahiresi bu camie dolalı 7 senedir böyle bir sırf nur dolu camide ibadet olmamıştır. Daima büyük kapısı kapalı durur. Fettah olan Allah bu kapıyı açıp yine ibadet oluna.” (s. 252)

“Süleyman Han asrında ikisi kardeş gibi çete ve potura seğırtip din uğruna mücahit imiş. Allah'ın hikmeti Erkoç Baba Allah sevgisinden vefat edince tüm serhat gazileri merhum Baba'nın mübrerek naşını tevhid ve zikirlerle yıkarlarken” (s. 265)

“Bozguna uğradığı yerde oğlu üzerine, tüm celali gazileri ve kendi şehitleri üzerine yüksek bir köşk yapıp çevresine binlerce meyve ağaçları diker. Hala gönül erbabının ziyaretgahıdır.Hamd olsun bütün şehitleri bu mahalde ziyaret edip ruhları için bir Yasin'i şerif okuduk.Allah hepsini rahmet eylesin.”(s. 272)

“Ama Hak rızası olmadığından Beç Kalesi'ni Süleyman Han feth edemeyip fetihsiz dönüp Cankurtaran Kalesi'nde can kurtardı.”(s. 277)

“Tüm Budin kâfirleri padişahın ayak tozuna yüz sürdüler. Kâfirlerin suç defterlerine bakmayıp ‘Affetmek zaferin sadakasıdır.’ Sözüncü bütün kâfirlere aman verilip Budin Kalesi zabtına ve Lagoş hazinesinin korunmasına 10.000 asker gönderdi. Hamd olsun Budin Kalesi böylece ele geçmiş oldu.”(s. 278)

“Bunlar kalabalık cemaate sahip camilerdir. Bunlardan başkası kiremit ile örtülü nurlu camilerdir.”(s. 319)

“Allah'ın hikmeti ‘Kul tedbir alır, Allah taktir eder’, çünkü Süleyman Han yolalı kat ederek ve menzilleri katlayarak derya gibi askeriyile MihaçSahrası'na gelip Lagoş Kral'ı ile savaşmış Lahoş Kral'ın yedi kere yüz bin askerini kırıp”(s. 324)

“Bu sultanın aslı ve hikayesi yukarıda yeri ile yazılmıştır, Allah rahmet eylesin” (s. 325)

“Bu gibi kırık dökük şiirlerimizi çirkin yazımızla türbesini kutlu kapısı kapaklarına küstahça yazıp mübarek ruhlarına bir Yasin-i şerif okuduk.”(s. 325-326)

“Şeyh Hazret-i Hızır Baba ziyareti, Allah kabrini nurlandırın bir nurlu kubbede yatmakta olup Budin gazilerinin ziyaret yeridir, Allah nurunu arttırsın. Daha sonra padişah şehit etmişlerdir. Allah rahmet eylesin.

Tüm mezarlığı batı tarafta Hazret-i Gül Baba yanında büyük bir gaziler mezarlığıdır ki her biri birer Rüstem ve Sam akran yiğitleri iken suskunlar vadisinde yatıp hal dilleri ile birer Fatıha rica ederler. Bütün mezarlık sakinleri için el-fatiha.”(s. 334)

“O meydana bir abıhayat Şafii havuzu var, musluklarından tüm insanlar abdest alıp Tanrı’ya ibadet ederler.” (s. 365)

“Tam kâfir ile aramız bir at menzili yer kalıp sabah namazını acelece kılıp dua ve senayı atlar üzere edip” (s. 389)

“Serdar Ali Paşa’nın yüzünün rengi değişip, Şimdi bizi de sadrazam ister. Allah ıslah eyleye’deyip,

‘Tez abdest getirin’ dedi”(s. 441)

“Sonra sadrazam Mimarbaşı Ahmed Ağa’yı çağırıp, ‘Tez bu mabedgaha bir mihrap ve bir minber, güzel bir kürsü ve gösterişli müezzin mahfili inşa et, bir seyre değer eser yapılmış ola ki bu nur dolu camie revnak ve ışık vere, Müslüman cemaat ve gaziler Yüce Yaraticılarına taat ve ibadet edip namazlar kılınıp dualar oluna.” (s. 460)

“Sonra Hunkar Camii’ne bütün üstadlar üşüşüp Bakara suresinde’(Namazda) yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir’ ayeti emri üzere İsa mihrabını çevirip Müslümanların kıblesi olan Mekke-i Mükerrreme’ye doğru bir sanatlı kârgir yapı güzel bir mihrap edip mihrabı üzerindeki beyaz mermerdeki celi hat Kuburizade hattı olup hakir mermer üzerine kazdım.” (s. 461)

“ ‘Ölmeden önce namaza ve tövbeye acele ediniz’ diyerek tam bir saat salalar verip”(s. 461)

“Kapıkulu yeniçerileri Litre Kalesi içine girince hemen hakir Litre Kalesi’nin Uyvar Kapısı üzerine çıktım, elime çıplak kılıcı alıp bir kere gönülden Muhammedi zafer ilanı ezanını okudum.” (s. 467)

“ ‘İlahi kuvvet, kudret ve yardım senin elindedir. Bu taşıdığım Kur’ân-ı azim ve Furkan-ı mecidini kâfire nasip etme, Kelam-ı kadimin yüzü suyuna beni kâfire esir etme ve bu büyük vartadan can kuşunu ten kafesinden uçurmadan doğum yerimize esenlikle ve

sağlıkla ulaştır' diye içten gönülden 124.000 peygamberi şefaathçi tutup ve 77.000 büyük velilerin ruhaniyetlerinden yardım talep edip bu şekilde içten yönelişlerde bulunup”(s. 475)

“Bu hal ile şaşkınlık içinde kalıp zikrimi ve dualarımı edip giderken, Yüce Yaratıcı'nın ezeli hikmeti, sağ tarafımda bir meşelik içinde bir beyaz koç ortaya çıktı.” (s. 475)

“Oradan batı tarafa 4 saat gidip yüz bin sıkıntı ve zorluk ile Allah'a hamd olsun Yeleç Dağı'nı esenlikle aşip kâfirlerin pusu yerlerini bulup giyimleri,çarıkları ve rokla ihramlarını alıp yine sarp dağlara girip mecburen hakir de ve hizmetçilerim de atlardan inip etek toplayarak ve Kur'ân okuyarak yaya 4 saat yürüdükten sonra Ah Ormanı adlı bir sarp ağaçlı dağı çıkıp”(s. 565)

“Allah'a hamd olsun bu şehirde 3 gün eğlenip (---) senesi (---) bayramı namazını kalabalık cemaat ile musallada kıldık.”(s. 636)

“Müslüman gaziler Hızır gibi yetişip 'Allah' deyip kâfire yetişti. Kâfir gördü ki Türk bayram gününe bakmayıp yine cenge geldiler ve kâfire kılıç ile girdiler.”(s. 636)

“Bizden 7 adet yiğidimiz şehitlik şerbetini içip bayram yemeğini kurtardığımız (---)(---) yiyip yine esenlikle ikinci vaktinde şenlikler ederek nice bin tüfengler atarak esirlerimizle ve kelleleri mızraklara takarak büyük alay ile Mostar şehrine girip henüz o gün hacc-ı ekber bayramı oldu.”(s. 636)

“Bu mübarek senede Köprülüzade Kethüdası İbrahim Ağa bu Mostar'da yetişmekle Mostar ile Bosnasarayı arası güvenli olsun için ve Uskok kâfiri yollarının kapılması için bu kuleyi Allah rızası için kendi malıyla yapmıştır.”(s. 637)

“ ‘Bre gaziler bu kadar mal aldınız. Bari Allah aşkına ve din uğruna şu yaralı olan adamlardan katırlara alalım' deyince taraf taraf makul dediler. Önce bu hakir bir garip Arnavut yiğidini seyishaneye bindirdim. Diğer gaziler dağlarda gezen atlardan 110 kadar at bulmuşlardı, onlarda 70 adet yaralı adamları bindirip,”(s. 676)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap'ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Kasım Voyvoda şehitleri ruhları için Fatiha-i şerife okuduk. 7 adet şehitlerimizi bu mahalle gömüp tüm şehitlerin ruhaniyetlerinden yardım talep edip sonra şehri ateşe verdik.” (s. 11)

“ ‘Kelleye gelecek gelir, makul olmayan sözdür,hemen ganimet isteriz’ dediklerinde az çoğa tabi olup o gün Purunduk şehri altından kalkıp batı tarafa Tuna'nın başı olan Alman dağların eteğinde at sürerek gidip,”(s. 12)

“Derhal bizlerde toplanıp ayak ayak ileri gitmedeyiz, ama hakir Fetih suresini hoş sesle okumadayız.”(s. 27)

“Ama gayet musalli ve ehl-i sünnet ve'l cemaat hal sahibi gazileri vardır.”(s. 35)

“ ‘Deli Mehmed şimdi henüz kurban bayramı namazıdır. Namazı kılıp ardından Bismillah ile küffara soyunup savaş edelim’ dediklerinde”(s. 40)

“Nice Saraylarda özel hamamları ve her hanede soba gusülhaneleri vardır, zira pak ve temiz halkı vardır. Gece gündüz din uğruna cihat ederler.”(s. 57)

“Bu taifeye mazulcü müstahfızlar derler, Allah için hizmet ederler ve her an çete ve poturaya giderler. İyi at, iyi silah, iyi kul ve karavaş (köle) bunlardadır ki bir alay Allah yolunda cihat eden gazilerdir.”(s. 138)

“İncil, Tevrat, Zebur ve Furkan olan dolapların duvarlarının içi tamamen ham amber ile sıvalı odalardır ki bütün dünyada her ne kadar çeşit millet varsa onların dillerinde tüm yazarların değerli kitaplarından yüz binlerce ciltli kitaplarının başka hizmetçi papazları vardır, büyük bir kütüphanedir ki görülmeye değer.

Hele bu hakir başpapazın izniyle bu kütüphaneye girip seyrettiğimde hayretler içinde kalıp misk ve ham amber kokusu beynimi kokulandırdı.

İmdi azizim bu uzun sözlerden maksat odur ki “Kâfir kâfirliğince Allah kelamıdır” diye tüm kitapları haftada bir kere silip süpürür, 70-80 kadar hizmetçileri var.”(s. 229-230)

“Genellikle ticaret ile geçinir bir alay yumuşak huylu, sakın, musalli ve dindar kimselerdir ki niceleri Allah yolunda cihad eden canlardır.”(s. 304)

“Hepsi ticaret ile geçinir dindar ve düzgün insanlardır ki yine hepsi serhadli esvabı gibi kalpak giyerler.”(s. 312)

“Allah'a malumdur ki gecemiz Kadir gecesı, gündüzümüz Kurban bayramı gündüzü ve Harezmsah nevruzu günü idi.Ama yine adamlarımla beş vakit namaza devam edip ezân-ı muhammedî'yi yüksek sesle okumama engel olmazlardı.Çek Vilâyeti'nde iken kral sarayında kölelerim yüksek sesle ezan okuduklarında engel olup Halveti sesle yine ezân-ı muhammedî okurduk.”(s. 367)

“Sözün kıyası Tatar Sol’at kavmi bu yeryüzünü tutmuştur, ama Allah’a hamd olsun bu Kırım adası Tatar’ı üzere Cenab-ı Allah’ın nazarı talluk edip her ne tarafa yönelseler her zaman her zaman muzaffer gelip tüm kâfiristana acımasızlıkları velvele salıp Tatar kavminin korkularından bütün kâfiristan kâfirlerinin amanları kesilip amansız kalmışlardır.”(s. 433)

“Hamd olsun bu Tatar kavmi mümin, muvahhidehl-i sünnet ve’l-cemaatten bir alay mücahit gazilerdir.”(s. 433)

“Bütün Kırım Adası içinde olan 21 bin cami, mescit ve ibadethanelerde gece gündüz bütün Tatar sofileri zikrederler, gayet tevhid ehli ve tarik ehli adamları vardır.”(s. 436)

“Bu varoş içinde İzzeddin Sultan ziyaretgahı, gönül erbabı aşıkların ziyaret yeridir, sırrı aziz olsun.”(s. 438)

“Diye İslam Giray Han söyleyince hakir hemen güzel sözlerinin gerçekleşmesi için ‘Bu niyyete el-fatiha’ deyip nice bin salih Tatar mücahitleri Fatiha okuyup ellerini yüzlerine sürdüler.”(s. 445)

“Bütün ot ağaları bir yere gelip bütün alim ve salihler Fetih suresini okumaya başladı. Deniz gibi asker yavaş yavaş tabur üzere yürüdü.”(s. 459)

“Evvelâ gayet salih, dindar, yumuşak huylu, sakin, haramdan sakınır, müttaki ve boş isteklerden uzak duran nurani bir ihtiyar, vukuf ehli, kerem ve himmet sahibi hayrat ve hesanata düşkün, bütün keneşlerde yani danışmalarda hak sözü razı, maarif erbabına meyilli, nice büyük velilerin sohbetleri şerefine nail olmuş nüktedan, zarif, olgun, dünyanın bütün marifetlerine aşına, marifetullah sahibi, sülük(tarikat) sahibi bir kimsedir.”(s. 514)

“Hutbede okuduğu konuşmaların tamamı gazileri cenge teşvik etme ayetleri ve hadisleridir. Gerçekten maaşsız ve yıllıksız bir alay Allah yolunda cihat eden gaziler, hoş Müslümanlardır.”(s. 514)

“Ama daima Allah zikri ile meşgul olup işleri güçleri Allah yolunda cihat etmek olup kâfirlerden intikam alıp gaza malıyla geçinirlerdi.”(s. 515)

“Hilkati bunun üstüne yaratılmış olmakla halk ile güzel ahlak ile geçinir. Böyle iken her Cuma gecesinde ve başka mübarek gecelerde Bahçesaray’ın çeşitli alim, salih ve şeyhlerini hanedanına toplar, büyük ziyafetler olup şer’i ilimler, fıkıh, dini konular usul ve furu ilimleri ve edep ilmi görülüp bu mecliste edep dışı bir hareket görülmezdi. Bütün zamanda halinin salahı güzel huylarının hepsine galiptir.”(s. 529)

“Hatta Allah’ın farz ettiği beş vakit namazı kıldıktan sonra ebvabeyn, teheccüd, işrak, duha namazlarını savaş ve barışta terk etmeyip abdestsiz bir kademe ayak basmamıştır ve abdestsiz ata binmemiştir. Kısacası salah hali hala Şeylerde yoktur.Allah’ın korumasında olup Cenab-ı Bari böyle bahtı güzel şehzadeye Âl-i Cengiz tahtını nasip ede,amin ve ya Muin.”(s. 529)

“Bu Ebu Said Han Banasaray’da han iken babası Cengiz Han’dan evvemüslim, mümin ve muhavvid olup Irak diyarından Acem ve Arap alimleri bunun yanına toplanıp Ebu Said diye isim verdiler.”(s. 534)

“Bir insan upuzun ömrü boyunca yiye içe, vücudunda çeşit çeşit safra,sevda,balgam ve bozucu karışımlar toplanır,ama yılda bir kere bir ay oruç tutunca 11 aylık değişik hastalıklar yok olup sağlığına kavuşur.Yarın inşaallah oruçlu olurum. Poh ne güzel hak emridir.Bütün vilâyetlerimin halkına haber salıp Ramazan ayında şenlik şadumanlıklar edip oruç tutturup hemen 5 vakti kılmak için mescitler ve eyne damları yaptırım der.”(s. 537)

“Allahu Taala zekât verin demiş, gerçekten de güzel buyurmuş. Bu Allah emrini de kabul eyledim. Gerçekten bir insan Karun malına sahip olup yığa yığa kayda götürür.Müstahak olan fakirlere malının zekatını vermek ne güzel dindir.”(s. 537)

“Hazret-i Risalet-penah’ın dünyadan geçmişinden sonra üzüntüsünden baş alıp Rum diyarında Erzurum şehrine, oradan Dağıstan’a gelip 3 bin kadar seçkin aznavur adamlar İslam ile şereflendirdi. Bu kadar ülkeleri gezerek 40 bin adet seçkin adamı İslam ile şereflendirip Kırım Vilâyeti’ne gelip orada da 10 bin adamı Müslüman eder.”(s. 541)

“Eski Kırım şehrinin harap olmasının sebebini bildirir. Halkı gayet zengin bezirganlar olup mallarının zekatlarını vermeyip kuvveti olanlar asla hacca gitmeyip yurdundan ayrı gariplere, fakirlere, miskinlere ve zayıflara yardım ve ikram etmeyip misafir katlanmaz olup cimri ve pintiliklerinden kapılarını kapayıp alim, salih ve gariplerden yüzlerini saklar oldular.”(s. 561)

“Hemen hakir uykudan uyandım, meğer sabah imiş.Sabah namazını kılıp hanemiz sahibi ümmetin Salihlerinden bir kişi idi.”(s. 586)

“Bundan sonra Ramazan gelip Han ile ve musahib olan Kazak sultanlar ile özellikle velinimetim Selim Giray Sultan ile bir Ramazan-ı şerif zevkini etmişimdir ki bir diyarda etmedim. Sonra bayram gelip taraf taraf tüm ileri gelenler,ağalar ve sultanlar birbirlerine muhabbetlerini arz edip birbirlerinin hanedanlarına varıp gelmede iken”(s. 589)

“Sonunda ‘Kul tedbir alır, Allah takdir eder’ fehvasınca sözün özü,sonu düşünen,ileri görüşlü mümin ve muvahhid Han asla Kırım halkına uyma yüzünü göstermeyip asi olmayı kendine reva görmeyip içinden de İstanbul’a gitmeyi akıllıca görmeyip göz yumup ‘Der-i Devlet’e gidenler ister denizden,ister karadan gitsinler,bende işimi gücümü görüp karadan karaçılarımıla giderim’ dedi.”(s. 591)

“Rum Denizi’ni karşıya sallar ve kayıklar ile geçip ilk defa Gelibolu toprağına ayak basıp ‘Bismillahirrahmanirrahim’ dedikleri tarihtir.”(s. 610)

“Hatta Nogay Tatarları ve Dağıstan Müslimleri bu ağaç içine bir kible yapısı mihrap etmişler. Ağaç içinde 100-150 kadar ümmet-i Muhammed sığıp Hakk’a ibadet ederler.”(s. 632)

“ ‘Bir hardal tanesi almayıp bir sanat ile bir şey almayak’ diye yemin edip 70 bin euzü-besmele ile dış kapıdan içre cür’et edip ‘Ya hafız’ ismiyle girdik.”(s. 633)

“8 bin adet Şafii mezhepli mümin ve muvahhid, sadaklı ve savatlı zor batır, cesur Nogay kavmidir.”(s. 638)

“Hazret-i Peñç Hasan ziyareti: Makamdır, kendileri bu mübarek yere gelmemişlerdir, ama zamanlarında Dağıstan ve Kumuk ve Kaytak kavimlerin dine davet etmeye elçi gönderdiklerinde mübarek sağ ellerinin resmini mürekkeple bir kağıda basıp yarlık olmak üzere Kumuk ve Kaytak kavimlerine gönderir. Onlar da ‘İşittik ve kabul ettik’ diye hepsi İslam ile şereflendi.

Mübarek elinin resmini bu mahalde demir sanduka içine koyup sandukayı bir kaya içine koyup buraya gömüp üzerine büyük yapılar ve türbeler yapıp kervansaraylar etmişler. Peñç Hasan ziyareti gayet yakın Besilbay Köyü yakınında bir büyük ziyaretgahtır.”(s. 642-643)

“Hepsi Şafii mezhepli mümin ve muvahhid adamlardar ki Tohtar Kadı Ali yaz kış oruçlu idi, ama dehri mezhebinde değillerdir. Lakin mutaassıp Müslümanlardır. Bu Müslümanların sebebiyle ve Mehmed Giray Han efendimizin himmetiyle tüm kabarti beyleri Müslüman, mümin ve muvahhidler olup bütün domuzlarını kırıp İslam ile şereflenmeye başladılar. Bir hamam, bir cami, bir han ve bir mescit yaptılar ve elif-be kitabı okumaya başladılar.”(s. 646)

“Bu kavim Müslüman olalıdan beri bu pişkövde Koca Müşevviş Beyleri 1 hamam,1 camii ve 2 mescit yaptılar.”(s. 647)

“Başka hutbe sahibi padişaktır, ama sikke sahibi değildir,Şafii mezhebinde mümin ve muvahhid kavimlerdir.”(s. 658)

“Hülagu kardeşlerinin yedisi de bu Irak-ı Dadyan’a hakim olup yedisi de bu Irak’ta Hürmüz-i Tacdar yanında gömülüdürler. Bunlar da İslam ile geçinmişlerdir.”(s. 664)

“Vilâyetin bütün halkı mümin, muvahhid, tevhid ehli, Şafii mezhepli kimselerdir.Hiçbir zaman haram yemezler ve haram ipek giymezler.”(s. 666)

“Bu zat Kur’ân hafızı, ihtiyar ve ihsan sahibi adamdır.”(s. 670)

“Her Pazar meydanında ezan okunduğunda herkes mallarını Pazar meydanında hali üzere bırakıp camie gidip namazlarını kılarlar.”(s. 672)

“O zamandan beri Dağıstan kavmi bir alay mümin ve muvahhidlerdir.”(s. 676)

“Şarap, rakı ve başka içki içmezler. Ülkelerinde bu gibi keyif verici haram şey nedir bilmezler.”(s. 678)

“Bu kavim Cengiz Han’dan beri mümin, muvahhid, Hanefi ve Şafii mezhepli olmuşlardır. Müslümanlık rengiyle renklenmiş,küfür ve sapıklık karanlığından kurtulmuşlardır.”(s. 696)

“Bu şehirde 7 gün konup dörder vakit namaz kılardık. Bu diyarda asla yatsı namazı kılınmaz, zira yatsı namazı vakti şer-i şerif üzere yoktur.”(s. 710/711)

“Meğer o gece zemherir gecesi olup kâfirlerin domuz kırkını gecesi bayramı imiş. Sabaha dek top ve tüfenk şenlikleri edip sabahleyin elçiye büyük ziyafetler ettiler.”(s. 714)

4.4.2. Hakikat Sevgisi Değeri

Evliyâ Çelebi’nin Allah’ın büyüklüğünü hissetmesi, her şeyin onun emriyle olduğunu tefekkür etmesi ve bunu olayların anlatımı içinde yerli yerinde, mutlaka belirtmesi bu değeri eserde sıklıkla karşımıza çıkarmıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“İnşallah elimizden geldiği kadarı ve gördüğümüzce yazılır.” (s. 5)

“400 kadar daha kelle alınınca Allah’ın büyüklüğü melun kale belki bin kadar balyemez topları atıp semender gibi Nemrud ateşi içinde kaldı.”(s. 26)

“Önce Melek Ahmed Paşa efendimin hayır duasıyla sene 1071 kurban bayramının 8. günü 20.000 seçkin Tatar askeri ve 40-50.000 çatal süratli at ile hakir de yoldaş kölelerimle çatal atlara binip Allah’a tevekkül deyip Yalı Ağası Şah Polad Ağa kuvvetiyle kona göçe at etleri, talkan, kurud ve yazmalar yiye içe ordu-yı hümayundan çıkıp”(s. 35)

“Allah’ın büyüklüğü, bir büyük ova ve eski yerleşim yerleri idi ki diller ile anlatılıp kalemlerle yazılmaz.”(s. 36)

“Allah’ın hikmeti bu Saboç nahiyesiyle Eçetvar’ın nahiyesi sınırındaki Ecetvar Gölü’ndedir, ama bu taraflara yakındır.”(s. 38)

“Bu da sinir derecesi süslü ve büyüleyici mahmildir ki bütün papaz, kıssız, bitrik, ladika ve kalayoros irşekleri bu yerde yüksek sesle rehavi makamında ağazeler edip İncil ayetlerini art arda yanık sesle okuyup Davud Nebi erganununa yol buldurup bir ferdaş ve zemzeme ettiklerinde adamın vücuduna birer dehşet gelip insan vücudunda olan bütün kıl uçları haberdar olup adamın tüyleri ürperir. Kısacası, ümmi ve inançlı adam dinlese inancına zarar gelir, ama sadık arifler dinlese acayip sanatlı ergunun sazıdır, deyip aldırış etmez.”(s. 49)

“Bu avlu içi çeşitli meyve ağaçları ile öyle süslenmiş ki Sübhanü’l Hallak, hatta bir üzüm asması var nice bin kara ve deniz seyyahları bu kiliseye gelip konuk olduklarında bağcılık kitabı yazanlara göre bu uzun ağacına nice bin aşlamalar ekleyip nice bin çeşit salkım sulu üzümler yetişir”(s. 50)

“Hatırıma bu geldi ki iki alemleri yaratan Allah ne alemlerin Rabbi’dir ki yeryüzünü çeşit çeşit milletler ile süsleyip bu kadar kere yüz bin kâfirleri de besleyip onlara da tac u taht, raht u baht verip onları bize ve bizleri onlara esir eder diye hayretler içinde kaldım.”(s. 52)

“Henüz taburda kapananlar Allah’ın emriyle taşra kırıntıların ateşleri büyük taburun çam ağaçlarına yapışıp tabur da yer yer yanmaya başladı.”(s. 75)

“Hakir o gün Melek Ahmed Paşalıdan 50 pür-silah yiğit, 250 adam Tımişvarlı ve Eğreli Kanije gazilerinden çatal atlılar ve 500 Tatar gazileri, hepimiz 800 yiğit çatal atlı olup Allah’a tevekkül deyip Seykel Ovası’ndan kuzey yönüne bir gün bir gece seğirtip”(s. 79)

“Oradan hemen Allah’a tevekkül edip bu kadar mal menal ile ‘Kuskuna kuvvet ve kamçıya bereket’ deyip gece”(s. 80)

“Gerçekten de Erdel gayet bakımlı, şenlikli, otları ve zahiresi bol, her tarafı gül ü gülistan, sümbül ve reyhanistan, Rıdvan cenneti bağı gibi cennet bağların ve şebekeli bostanlarının

hesabını Mülk sahibi Bağban-ı Rabbü'l-izzet bilir. Zira mülk O'nundur, kâfiristan değildir.Oralarda yaşayanlar Tanrı'nın yarattıklarıdır ki bu konuk sarayına tüm varlıklar gelip gitmektedir.Yine mülk o alemlerin yaratıcısı mülk sahibi Allah'ın.”(s. 89)

“Lem-yezel Allah'ın ezeli hikmeti bu imiş.”(s. 91)

“Allah'ın hikmeti bu Foğraş Kalesi altında (---) senesi (---) ayında” (s. 102)

“ “İlahi sen bilirsin, bu hakirin ‘İstanbul’a giderim ‘ diye sevindim. Sen bana hangi diyara gitmeyi nasip ettin, kuvvet, kudret ve taktir senindir” deyip gönlümü Allah’a yöneltip Melek Ahmed Paşa'nın elini öpüp,

‘N’ola sultanım gidelim’ deyip tüm hazırlıklarımızı gördük.”(s. 117)

“O Alemin Yaratıcısı'nın kudret eliyle bu şehrin gölü içinde 7 adet küçük ve büyük çemenzar adacıklar var ki”(s. 124)

“O kadar çeşit çeşit nakışlı balıklar çıkar ki hesabını Allah bilip cihanı tutar.”(s. 125)

“sıtmaya ve ağrı hastalığına yakalanan kimseler bu yılan balığını pişirip yeseler veya başını yanında götürseler Allah'ın emriyle sıtmadan ve ağrı hastalığından kurtulup şifa bulur,”(s. 125-126)

“Hüsam Paşa Camii'nde, Ana Kadın Camii'nde ve Çarşı Camii'nde şeykülkurra her hafta bir Kur'ân öğretir.”(s. 137)

“Kele fatihi Gazi Murad Han Camii önündeki medresede hadis ilmi okunur, dersiammı var.” (s. 137)

“İşte birader, Tuna Nehri'ni avrat gibi saçından çekip senin Makedonya şehrine akıttım, deyince hemen Allah kudretinin azametini göstermek için Hak emri ile tuna geriye dönüp Büyük Çekmece ve Küçük Çekmece yolunda Tuna Nehri görünüp oradan denize girip o zamanlar bu Çekmece Gölleri meydana gelmiştir”(s. 155)

“Gayet yararlı suyu vardır. Uyuz ve saçkıran hastalığına, alaca ve deri hastalığına Allah'ın emriyle birebir devadır.Bu ılıcalardan başka bu kasabada hamam yoktur.Çevrede olan köylerin halkı bile tamamen bu ılıcaya gelirler.”(s. 217)

“bu serhatlarda Sirem ve Semendire'nin zeamet ve timar sahipleri meşhurdur. Allah'ın emriyle her ne gazada bulundularsa da zafer kazanmışlardır ve vatanlarına esenlik ve ganimetle gelmişlerdir. Zira alaybeyi, çeribaşı ve yüzbaşları gayet cesur, bahadır, hünerli er yiğitler olurlar.

Kısacası heybetli, asaletli ve cesaretli pür-silah heybetli askerdir.”(s. 221)

“Hakir de ayandan bir yere konmayıp bu dergaha yüz sürüp konuk olduk. Yüm yoksul erenleriyle can sohbetleri edip bir kebabı hora geçirip azizin ruhu için gülbang-ı Nebi çekip azizin ruhu için bir Yasin-i şerif okuduk.Akşamdan sonra evradımızı okuyup istihare duasıyla muavvizeteyni (Felak ve Nas sureleri) de okuyup yattık.”(s. 226-227)

“ ‘Aya ahvalim neye vara, Allah’a emanet’ deyip ‘Taktir edilen odur’ deyip bütün işlerimi Allah’a ismarlayıp dikkatli olup Hindi Baba ruhuna bir Fatiha okuduk ve sabahleyin Hak rızası için bir kurban edip Hindi Baba Tekkesi’nde olan fukaralara kurbanı dağıttık, Dergah’ta kabul ola.”(s. 227)

“O zamanın mü’min ve muvahhitlerinden bir hakim ve bilgin idi ki Mesih gibi ilimle Hayy ve Kadir olan Allah’ın emri ile ölü diriltmeye kadir bir nadir hekim idi. Mutlak hekim değil idi. Hakim-i mutlak şüphesiz Cenab-ı Hak’dır.”(s. 259)

“Perişan hallerini Sultan III. Mehmed Han’a arz ettiklerinde padişah tarafından kendilerine bir azar ve sitem olunmayıp, ‘Allah’ın taktiri bu imiş, taktir edilen olur’ deyip bu bozgunu takdire yüklediler.”(s. 348)

“Hemen paşa 300 kadar adam ile kaldı, hüküm Allah’ın deyip hakir de paşa ile kaldım.”(s. 395)

“ ‘Allah bir nesneyi yaratmak isterse, sebebini de yaratır’ kelamı üzere Cenab-ı Hak bir kulunun işini kolay etmek dilerse, önce onun sebeplerini yaratır.”(s. 396)

“Allah’ın yardımını ve ihsanıyla seher vakti yenildiğimiz yerde yine Fargaçi kaptanı kırıp intikamımızı aldık. Bu da Rabbimin fazlındandır.”(s. 403)

“Ta bu derece amansız bir kaledir, Allah’a sığınırım. Elhamdülillah fetih ve nusret bizim imiş. Hamd olsun devletli vezirin huzurlarına boş gelmedik,ama devletli vezir bu 5 tane” (s. 424-425)

“Bu mezkur 50.000 askere Kaplan Paşa serdar olup dua ve sena ile padişah hil’ati ile şereflezip Novigrad gazasına büyük alay ile Allah’a tevekkül ettik deyip Novigrad’a doğru yola çıktılar”(s. 465)

“Suyu ve havası hoş olduğundan mahub ve mahubesi gayet çoktur. Gerçekten de bunlara bu güzelliği veren Cenab-ı Hak’dır.”(s. 469)

“Hakir de Allah’a sığınıp bunlara bir kol tufengi atıp bir kâfir tepesi üzerine dikilip o an hemen tirkeşe el ettiğimde”(s. 472)

“Hemen içimde bir ilahi ilham belirip içten ve gönülden,

‘İlahi, bütün halkın Tanrısının, sana sığınırım’ deyip gönülden yönelip o an var kuvveti pazuya getirip,

“Hemen hakir ‘emir Allah’ındır,kazaya rıza’ deyip her birimiz bir tarafa kaçınca bu hakir sol tarafta Vak Nehri’nde azmış bir azmak, bir sazlıklı bir bataklık ve çatak içine bir kere at bıraktım ve bir kere atımla o batağa daldım. Hamd o koruyucu Allah’a ki bu Kur’ân hafızı olan hakiri koruyup bir zarar isabet ettirmedi.”(s. 474-475)

“Bu musallaya yaz ve kış asla ve kat’a ateş saçan güneşin etkisi olmayıp ağaçların gölgelerinde bütün müminler Rabbine ibadet edip şehrin ileri gelenleri, maarif erbabı ve sadık aşıkları bu menzilgahta toplanıp ilim sohbetleri edip guyguy has sohbetler ederler.”(s. 537)

“Nice zarif dostlar havuz içinde olan türlü türlü balıkları ve Rabbimin nimetlerini seyredeler ki her balık onar, on beşer ve yirmişer okka gelir, sanki yaldızlı Tanrı sanatı balıklar var ki insan baktıkça hayran olur.”(s. 613)

“Bu kayarda yuva edinen şahin, çaylak, doğan, atmaca, akbaba, ehabülbul, devlingeç ve başka türdeki kuşların yuvalarının hesabını Tanrı bilir. Bu yüksek dağa ibret gözüyle bakan Cenab-ı Bari’nin neye kadir olduğunu görür.”(s. 614)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Neşrah suresinde ‘Muhakkak her güçlkle beraber bir kolaylık vardır. Evet her güçlkle beraber bir kolaylık vardır.’(Kur-an,İnşirah 5,6) ayeti kesin delildir ki bu ayet-i şerifeyi bu cenkte müşahede ettim.Zira bozmak ve bozulmak Allah elindedir, bir anda Cenab-ı Bari nice yüz bin çeşit hikmetini gösterdi.”(s. 85)

“ ‘Ağa, korkarım, bu kebaplar domuz etidir.’ deyince, ‘Hey hınzır oğlu hınzır, hınzır eti olsun şişte olsun, dedikleri işte bu kebap hakkında denmiştir. Siz kâfir evladı belinden gelesiz, domuz etiyle yetişip büyüyesiz de sakınasız, ya ben sakınmam mı? İşte koyunların başları, parçaları ve derileri’ diye kölelerime gösterip Maanoğlu hapsinden çıkar gibi aç çıkmış ve nice günler aç kalmış hizmetçilerimle koyun kebabının birisini Ma’di Kereb gibi yedik, anında tertemiz ettik. Ve bir koyun kebabını meşin sağrıya sarıp sakladık.”(s. 97)

“İlahi sana bin bin hamd ü sena, bizlere şu amansız dağda pişmiş koyun kebabı verdin. Atlarımıza yulaf verdin. Gerçekten de Rabbü'l-alemim ve Razık-ı Kerim'sin ki ayet-i şerifinde, ‘Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki , rızkı Allah’a ait olmasın.’ (Kur’ân Hüd 6) dedin diye bu ayet-i şerife hatırama gelip Cenab’ı Kibriya’ya ezeli inancım daha da arttı.”(s. 97)

“Ama bu kalede yapı cinsinden bir şey yoktur, hemen Cenab-ı Hallak kudret eliyle gücünü göstermek için bu benzersiz dağı kale diye yaratmıştır.”(s. 651)

“Ancak bunların en büyüğü Kaf Dağı’dır ki, onun hakkında Cenab-ı Allah Kur’ân-ı Azim’inde Kaf suresinde, ‘Kaf, şerefli Kur’ân’a and olsun. İçlerinden bir uyarıcı gelmesine şaşılar da’ terfisinde görüş birliğindedir.”(s. 654/655)

“Hamd olsun seyredip nice Tanrı eserlerinden ibret alıp”(s. 659)

“O gün Hazar Denizi gemisine binip Allah’a tevekkül ettim, deyip kible rüzgârıyla uygun günle giderken Allah’ın hikmeti işimiz rast gitmeyip zorlu rüzgar ters edip Hazar Denizi dalgaları ile 7 saatte Hazar Denizi kıyısına yanaşıp demir atıp,”(s. 683-684)

“Sonra bütün fukaraları ve Bakü hanıyla vedalaşıp yine uygun günle (166b) Allah’a tevekkül edip yine gemimize binip yine Hazar Denizi dalgaları coştı.”(s. 684)

“Ama ‘Kul tedbir alır, Allah takdir eder.’ Cenab-ı Kibriya’nın hikmeti var.”(s. 719)

“Bu hakirin kısa aklıyla Kalmık kavminin kabemiz dediklerini İskender-i Zülkarneyn’in karanlığı geçip öbür dünyaya ayak basıp Kaf Dağı zatında Yecuc Seddi’ni Hak emri ile ‘Dediler ki, Ey Zülkarneyn Ye’cüc ve Me’cüc bu yerde bozgunculuk yapıyorlar’ kesin fermanlarıyla İskender Seddi dağlarını çeşitli madenlerden yapıp ona Kalmık kavminin Yıldırak Dağ dedikleri Yecuc Seddi’dir.”(s. 735/736)

4.4.3. Allah’a Şükretme Değeri

Karşılaşılan tüm zorluklar, yaşanan sıkıntılar bunların sonunda elde edilen başarılar ve kazançlar Evliyâ Çelebi için hep bir şükür vesilesi olmuş, “Allah’a hamd olsun” kalıbıyla dillendirilmiştir. Eserde de bu değer sıklıkla görülmesini sağlamıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Allah’a hamd olsun yüz bin zorluk ile pusu yerini fethedip 121 esir, bu kadar kelle ve bu kadar ganimet malı esir aldık.” (s. 7)

“esirleri teslim etmeye giderken merhum Seydi Ahmed Paşa’ya yüz bin rahmet ve bu serdara yüzlerce lanet okuyarak Kolçvar Kalesi dibine vardık.”(s. 7)

“bizler de Tatarlar ile 200 yiğit dere içinden ‘Allah’ deyip koyulunca Tanrı’ya hamd olsun küffarı boğaz ağzından koparıp” (s. 10)

“Allah’a hamd olsun İslam ordusunun yoluna çıkıp bazı çeteci askerine rast gelip Deve Kalesi dibinde İslam askerine esenlikle ve ganimet almış olarak ulaştık.” (s. 12)

“Allah saklasın Mengerusi fil girse kurtulamayıp boğulur.” (s. 15)

“12.000 asker yine Kemen Yanoş Kral ardına düşüp gittiler. Allah işlerini kolay getire.” (s. 15)

“her bir madeni en derine ermiş cehennem kuyusundan nişan verir mağaralardır ki Allah saklaya.” (s. 16)

“...Allah’a hamd olsun İslam diyarına ayak bastık’ dediğimizde,”(s. 17)

“Allah’a hamd olsun bir kimsemize top gülleleri isabet etmeyip kale taşrasında olan”(s. 26)

“Oradan 5 saat gidip 1071 Zilhiccesinin arife günü ‘Allahümme Lebbeyk’ diyerek pürsilah gidip, (s. 28)

“Asker itaat etmeyip gorof nemeşleri gelmeyip bizim askere öyle top gülleleri vurdu ki kelle gibi gülleler sahrada yuvarlanırdı. Allah’a hamd olsun yaratılmışlardan bir kimseye zarar isabet etmedi.”(s. 32)

“Allah’a hamd olsun 20.000 asker bu kadar mal alıp top menzili gölden açıkta bağlar kenarında konup kale kâfirleri askeri asla tınmayıp bir top atmadı.”(s. 37)

“1071 kurban bayramının 22. günü 40.400 adet esir ve bu kadar ganimet mallarıyla zengin olup Alla’a hamd olsun İslam ordusuna yine Tise Nehri kenarında katıldık”(s. 41)

“Allah’a hamd olsun yine Melek Ahmed Paşa efendimize esenlikle kavuşup sohbet şerefleriyle şereflendik.”(s. 41)

“papazları İsa mevlüdü (doğumu) öğütlerini bir kürsü üzerinde okuyunca bütün kâfirler başlarını açıp garip hareketler ve acayip davranışlar ile dua ve yalvarışlarının sonucu bu ki ilahi,

‘Ey Marya Kot, yani ey valide Meryem ve ey Kot büyük Allah Osmanlı askeri Tise Nehri kenarına ve bu Kaşamız şehri altına geldiler. Osmanlı’dan ve Tatar askerinden sana sığınırız’ diye yüzlerini sürüp(15a) yalvarıp dua ederlerdi.”(s. 52)

“Evvelâ Bismillah ile Tise Nehri kenarından derya gibi ordu ile kibleye doğru geri dönüp”(s. 56)

“Tüm ordu ileri gelenlerine çeşit çeşit nahizer gidip bütün İslam ordusu türlü türlü nimetler ile zengin olup padişahın devletinin devamına hayır duada oldular. Sözü’n kısası bu ziyafetin bir devlette olmamıştır vessalam.”(s. 66)

“Sözü’n kısası, Erdel seferinde bu Megeşvar Kalesi’nde 3 gün 3 gecede ettiğimiz zevk u safâyı dünya seyyahı olalıdan beri hakir Rum, Arap, Acem, Leh, Çek, Krakov, Kırım, Dağıstan ve Gürcistan’da etmemişimdir. Ancak belde-i tayyibe, yani İstanbul’da Kaya Sultan, Sultan İbrahim Han’a ziyafetler edip bütün hanende ve sazandeler İbrahim Han huzurunda Hüseyin Baykara fasılları ettiklerinde, işte o zaman bu hakir zevk u safâlar edip can sohbetleri ederdim. Bir de bu Erdel diyarında zevk u safâlar ettim. Bu Rabbimin bir ikramıdır.”(s. 69)

“danışmayı bir yere koyup dua ve sena olup karar verildiği üzere her ocağa sıkı tembih olunup”(s. 71)

“borular çalınca hakir Melek Ahmed Paşa’nın mübarek elini öpüp hayır dua ile Yusuf Kethüda ile 5 kölem ve bir hafif seyishanemiz ile Seykel seferine yola çıktık.”(s. 71)

“ama Cenab-ı Hakk’ın ezeli hikmeti ve kudreti üzere yaratılmışların en şerefli olan cesaret ve yiğitlik sahibi insanlardır.”(s. 71)

“Allah’a binlerce şükür bütün hayatımız boyunca küheylan atlar beslemekten geri durmamışızdır.”(s. 73)

“Allah’a hamd olsun bütün kâfirleri kıra kıra 1072 yılı Saferinin 28. günü Cuma’da Seykel Taburu feth oldu ve Serdar Ali Paşa’ya müjdecı gitti.

Allah’a hamd olsun bu cengte kâfirlere öyle bir satır vuruldu ki kimse vurmuş değildir.”(s. 75)

“‘Bre asker yakındır’ diye acele ile bre bre hay deyip giderken Allah’a hamd olsun İslam ordusunun gerisinde yetişip şükür secdesi ettik” (s. 81)

“Allah’a hamd olsun İslam askerleri sevinip herkes güvende ve rahatta olup pak Erdel topraklarına yüzlerce hayır dualar edip İslam tarafına çıkmak istediler”(s. 89)

“Gerçekten de bu tedbirler tamamen Serdar-ı Ekrem Ali Paşa’nın sonu düşünen, ileri görüşlü güzel fikirleriyle ve Melek Ahmed Paşa’nın hayır duası bereketi ile olmuştur.”(s. 92)

“Allah’a hamd olsun bu mahalde Evliyâ fakir eline bu gaza malından 2 esirim, 8 atım ve 1.700 guruş ganimet malım var idi. Diğer çete ve potura malları başka idi, Allah’a şükürler olsun. Nice bin adam ganimet malı alayım derken kendi zincire bağlı esir olup başıyla ganimet oldu.”(s. 96-97)

“Allah’a hamd olsun nice Müslüman gaziler bu kadar mal ve menal ile gelip Nemse kâfirinin daha önce Budin yakınında yağmalayıp zarar verdiği kalelerin intikamları alındı ve yine muzaffer askerin yüzleri güldü.”(s. 99)

“Allah’a yardım edip bu Sibin Kalesi’ni de Osmanoğlu’na nasip edip İslam şehirlerinden ola.”(s. 107)

“Allah’a hamd olsun İslam’da ruhbanlık yoktur ölçüsünce Ma’di Kerib kadar yiyip ibadetle kuvvet bulup asla riyazet ve perhiz ile iskelet gibi zayıflamak nedir bilmeziz.”(s. 107)

“Hemen kral elindeki mücevher topuzu iki dizi üzere koyup el açıp önce Osmanoğlu padişahı Sultan IV. Mehmed Han’a dua edince yer götürmez tüm kâfirler başlarını açıp bütün kâfirler Osmanoğlu ismini işittikleri gibi secde ettiklerinde kral ayak üzere kalkıp başından kuka sorgucunu çıkarıp başı kabak Osmanoğlu’na hayır dualar etti ve tüm kâfirler başlarını yere koyup secde ettiklerinde bu hakire bir dehşet el verip bir ağlamak tuttu ki Osmanoğlu’nun kıyamete kadar devam etmesi için ağlayıp sızlayarak dua ettim.”(s. 109-110)

“Allah’a hamd olsun kral nasbolalıdan beri hep birlikte itaat edeceklerini bilip şehri imar etmişler”(s. 111)

“Şah Polad Ağa bu hakire bir seçkin Totgulamı ve 2 Nemse kızı verdi. Bütün Tatar askeri Akkirman diyarına yollanıp Demirkapı tarafına gittiler.Allah yollarını açık ede.”(s. 112)

“Allah’a hamd olsun bu hakir, fakir Evliyâ 13 esirim, 12 baş atım ve bir araba esvabım ile bedenim sağlıklı olarak Demirkapı’yı esenlikle geçip (---) saat gidip 1072

Cemaziyelahirinin sonunda sağlık ve esenlikle İslam ülkesinde olan pak Tımışvar vilâyeti toprağında,”(s. 113)

“Allah saklasın kuş uçmaz ve kulan yürümez, dedikleri bir korkunç, tehlikeli, pusu yerli ve kayalıklı bir amansız boğazdır.”(s. 143)

“Allah’a hamd olsun bu mahalde bir zarar görmeyip esenlikle geçip”(s. 143)

“koca Rila Yaylası eteklerinden geçerek yokuş aşığı inerken Allah’a hamd olsun kar kalmayıp aşığı indiğimizde toz tozar,” (s. 147)

“Bu cihazlar bizim küstane size hediyelerimizdir. Yine biz sizi hayr duadan unutmazız. Siz de bizi birkaç gün duadan unutmayanlar, ya hü sizi”(s. 164)

“Allah’a hamd olsun 9 ay 10 günden sonra bu hakir Sultan Ahmed Han asrında(---) tarihinde dünyaya gelip”(s. 174)

“Hamd olsun şimdi yine Feruh Ağzadeler ile gelip birkaç gün cilveler eyledik.”(s. 187)

“Allah’a hamd olsun bu uğurlu yılda Alman Kızılelma gazasına gittiğimizde seyri kısmet oldu.”(s. 188)

“At çabaladığıya gömüldüğünü görünce hamd olsun fakir çabuk davranıp attan kendimi bir tarafa atıp güçlükle canımı kurtardım.”(s. 195)

“Allah gözcüsü, bekçisi ola, zira 150 adet neferatları var ve 50 adet haneleri ve bir camileri var.”(s. 213)

“Hatta tüm İslam ordusunu bala ve yağa gark edip nice bin adama ziyafet ettiler. Cenab-ı Hak bu şehir halkını Gani ve Kerim ismine mazhar etmiş. Bütün İslam askerleri bu şehir halkından hoşnut ve razı olup “ Hak Halil berekatı vere” diye halkına, çocuklarına ve mallarına hayır dualar ettiler.

Sözün kısası, bu kadar zaman dünya seyyahıyım böyle bir bolluk şehir ve bu kadar misafire saygı gösterip yedirir içirir konakbay hanedan sahibi adamlar görmedim.”(s. 223)

“Bütün tarihçiler Süleyman Han’ın bu 7 adet geziye ettiğini ve oğlu Şehzade Çelebi Mustafa’yı hançerle vurup şehit edip Eyyub Sultan’da defn ettiği acımasız gaddarlığı reva görmeyip kötü yazmışlar, ama nicesi ilahi taktirde havale etmişler, hüküm Allah’ındır demişler.”(s. 233)

“ ‘Dua müstecabdır’ diye bu tepe üzerine çıkıp dua ederler.

Süleyman Han bu tepe üzerinde el açıp dua ederken bütün gaziler amin derlerken küffarın haçlı bayrakları belli olup”(s. 242-243)

“Önce Balı Bey tarafından kelle ve diller gelir. Hemen padişah attan inip yüzünü kara toprağa sürüp,

‘İlahi, kuvvet, kudret ve nusret senindir, inayet ve himayet senindir. Habibin Muhammed Mustafa yüzü suyuna olsun bu ümmet-i Muhammed’i mansur ve muzaffer eyle’ diye yalvarıp dua edip elini yüzüne sürdüğünde”(s. 243)

“Hamd olsun, bu yedi kere yüz bin kâfiri ateşli kılıçtan geçiren 100.000 asker idi ve onların içinden de kılıç ustalığı gösterenler, ancak 12.000 hünerli yiğit idi, bu Rabbimin bir fazlıdır.” (s. 244)

“Bu hankah Hasan Paşa Camii’ne bitişik olduğundan beş vakit namazını kılan bütün ahbab ve dostlar bu tekkeye gelip zevk ü şevkler edip mağz-ı Kur’ân olan mesnevi-i şerif kitabını okurlar. Zira bu şehrin yaşlı ve genç tüm halkı abdal-meşrep Farsça bilen adamlardır.”(s. 254) “Birkaç yiğit düşman üzerine çeteye gitmek isteseler Hafız Divanı’dan bir fal tutarlar, eğer isteklerine uygun bir beyit geldiyse, hemen Allah’a tevekkül deyip sefere çıkarlar, Allah’ın emriyle zaferle gelirler. Genellikle dillerinde zikirleri ‘Ya Allah, ya Muhammed, ya Ali’ derler.”(s. 257)

“‘Ah gibi Cankurtaranlı’ deyip sert bir ah çekerler. Tanrı bu kaleciği düşman şerrinden emin ede, amin.”(s. 269)

“Budin Kalesi’ni gördüğümde binlerce hand ü senalar edip ‘Ah gönlümce ziyaret edip gezebilsen, Allah’ım kolaylaştır’ diye dua ettim.”(s. 274)

“Allah afetlerden ve kâfirlerin düşmanca gözlerinden korusun, amin ya Mu’in, Seyyidi’l-mürselin hürmeti hakkına”(s. 275)

“Süleyman Han bu mallara ve bu Kızılelma Kalesi’ne malik olduğundan hoşlanıp buyururlar ki, ‘Allah ile ahdim olsun, bu gaza malıyla Kudus-i Şerif’e yapayım, İstanbul’a kemerler ile sular getireyim, Allah rızası için bir cami ve nice hayrat ve hasenatlar edeyim’ der.” (s. 278-279)

“Budin Kalesi’ni gördüğümüz gibi nice çeşit özelliklerini yazalım, Allah yardımcımız olsun.”(s. 294)

“İslam askeri kırılmadan İslam eline girip hileleri kötü tedbir olup kâfirlerin her işleri işlemez oldu, zira ‘Kul tedbir alır, Allah taktir eder’ Cenab-ı Hakk’ın ezeli takdirinde bu

kalenin İslam eline girmesi mukadder imiş ki elhamdülillah da Rabbimin bir farzıdır.”(s. 305)

“Kısacası bu eski işli (82b) güzelliği, hoşluğu ve zarıflığı övülmekten hariç bir konuk sarayıdır, Dünyanın sonuna kadar ayakta dura ve Osmanoğlu eline kala amin ve ya Muin.” (s. 310)

“Sıhatte olan Budin gazileri alçak dünyanın afetlerinden emin olanlar, amin ve ya Mu’in, Seyyid’ il-mürselin hürmetine.

Hamd olsun Budin Kalesi özelliklerinin böylece kırık dökük yazılması tamam oldu.”(s. 344)

“Sanki Kırım ülkesinde Menkup Kalesi gibi sağlam ve dayanıklı bir kaledir. Koruyucu Allah’ın gece gündüz korumasında ola”(s. 354)

“Hamd olsun 42 sene sonra hakire o dolabı ve bu Kızılelma Camii’ni görmek kısmet oldu. Bu da Rabbimin fazlındandır.”(s. 362)

“Kısacası bu nurlu camiin güzelliği, tatlılığı, zarıflığı ve inceliği övgüden ve anlatmaktan hariçtir. Kıyamete kadar Osmanoğlu elinde kala, amin veya Muin.”(s. 364)

“İnşallah kıyamete kadar bu değirmen dönmekte devam ede, amin.”(s. 368)

“O günde bütün bağışları alıp iyi iki köle sahibi olduk. Allah’a şükür.”(s. 377)

“Gerçi söylemek ayıptır, ama Allah’ın ihsanını söylerim ve daha önce Ciğerdelen Kalesi’nde gördüğüm rüyanın hayırla çıktığına hamd ve kükr edip söylerim ki yüzlerce defa Rabbü’l-izzet’ehamd olsun.”(s. 406)

“Hala bu 1074 senesinde yine kuşatıldı. Cenab-ı Kibriya yine fethedilmesini nasip ede,amin ve ya Mu’in.”(s. 413)

“Fecr vakti olunca Uyvar Ovası’nda bir damla sudan nam ve nişan kalmayıp bütün gaziler hamd ü sena ettiler.”(s. 415)

“Sonra Saferin Çarşamba günü yüm uğursuz kâfirler kaleden taşra çıkınca hemen hakir fermanı ile Komaran Kapısı üzerinde Davudi yüksek sesle günbang-ı Muhammedi ezanını ilk defa bu hakir okudum, elhamdülillah ve yine elhamdülillah. Sonra tüm vezirlerin müezzinleri her biri birer kilise çanlıklarında ve kale duvarlarında ezanlar okumaya başlayıp tüm Müslüman gaziler sevinip mutlu oldular.”(s. 453)

“Cenab-ı Fettah-ı Kerim kerem edip kolaylıkla Leve Kalesi fethini nasip ede, amin, Seyyidi’l-mürselin hürmetine.”(s. 465)

“Allah’a hamd olsun bu Litre Kalesi fethinde de bulunup ezân-ı muhammedî okuduk.”(s. 470)

‘İlahi bu savaş meydanında bu zorluklar içinde yok olmaktan kurtuluş serhaddine bu aciz kulunu ulaştır’ diye”(s. 473)

“Sadrazam ordusuna elhamdülillah sıhhat ile ulaştık. Cenab-ı Allah’a bin bin hamd ü senalar ettim, vesselam.”(s. 478)

“Kalesi amansız bir kaledir ki Tatar askerine belki bin pare top attı.Allah’a hamd olsun bir zarar isabet etmedi.”(s. 483)

“Allah’a hamd olsun bu zayıf, nahif, kul bu gazaya gidip gelinceye kadar bir gün ah demeyip, hizmetçilerime de bir kere vah demeyip sağlık ve esenlikle çadırıma gelip (---) adet mahbub oğlanlarımla,(---) adet işlenmemiş inci ve açılmamış gonca kızlarımla,(---) adet belen belli katana atlarımla,bir hinto arabamla ve bu kadar değerli mallarımla Allah’a yüzlerce şükür edip diğer diğer hizmetçilerime gelip kavuştum.”(s. 494)

“Bu kemter kul yine kılıcımı elime alıp kale kapısı üzerinde kuşluk zamanı fetih ezanını okumak ilk defa bu hakire nasip oldu, elhamdülillah.

Allah’a hamd olsun tüm İslam ordusu sevinç ve şenlikler ile kaleye girip hazine ve cebehane her şeyi zapt edip İslam askeri kırılmadan derd ü belalar çekilmeden ve kale harap olmadan İslam eline girdi.”(s. 505)

“Merhum babamız, Sultan Süleyman Han asrında bu kale fethinde bulunmuş, Allah’a şükür bu hakir de bu kutlu savaşta bulunup Muhammedi ezanı okumak bu hakire nasip oldu, Allah’a şükür.”(s. 512)

“Bu eski mabetgahta merhum babam ibadet etmiş, gitmiş. Allah’a hamd olsun (135b) bu hakir de 70 seneden sonra 1074’de ibadet etmeye yetmişte yetişmiş olduk, Allah’a şükürler olsun.”(s. 514)

“Allah’a hamd olsun esenlikle yine bu türbeye gelip bir koyun kurban ve fukaralara adaklar verip mübarek ruhları için bir hatm-i şerife başladım.Himmetleri hazır ola ,hü diyelim hü.” (s. 521)

“Kasabaları duaları bereketiyle mamur olup 6 adet mahalle ve 600 adet kiremitli ve şindire tahta örtülü tek katlı ve iki katlı evleri vardır.”(s. 524)

“Kısacası bir ulema toplantı yeri, bir fazıllar kaynağı ve bir şairler dinlenme yeridir.Kıyamete kadar devam ede,amin ve ya Mu’in.”(s. 537)

“Ancak kuzey tarafından Bosna Eyaleti askeriyle ve denizden donanma-yı hümayunla varmak şarttır. Allah fethini nasip ede. (158a) Amin ve ya Muin.”(s. 600)

“Allah daha da fazla imar ede ve kıyamete kadar Osmanlılar elinde devamlı kala,amin ve ya mu’in”(s. 638)

“Ondan sonra bir de Kanije Kalesi’ne malik olundu.Cenab-ı Allah düşman şerrinden bu iki kaleyi ve diğer kaleleri koruya,amin ya mu’in”(s. 664)

“Kible kapısı üzere celi hat ile tarihi budur:

Bahr-i rahmete garik Ali Paşa,

Eser-i Hayri makam-ı dil-küşa.

Hatif-i gayb görüp dedi tarih

Cami’-i şerif makam-ı a’la.”(s. 673)

“ ‘Bre gaziler,gazanız mübarek ola. Elhamdülillah şu kâfirlerden intikam aldınız’ deyip bin bin hamd ü sena ederek”(s. 676)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“ ‘İlahi bu asi ve aciz kuluna, bu hakire bu kadar nimetler verdin ve bu iki dağ arasında iki dağ parçası kadar kâfirleri elime verdin. İneyet, nimet ve bağış senindir, havl ü kuvvet, kudret ve nusret senindir’

Diye şükür secdesi edip ‘ Bu Rabbimin bir fazlıdır’ sözü dil pelesengim oldu.” (s. 99)

“Allah tarafındandır ki Allah’a şükür hemen bu ganimet malının şükranına bir kurban, bu kadar pirinç, bal ve yağ alıp Budin kapısından taşra göl kenarında merhum Gazi Süleyman Paşa Türbesi Tekkesinde kurbanları edip pilavlar pişirip nice yüz adet fukaralar ve gaziler gelip yediler. Yemekten sonra tekke fukaraları gülbang-ı Muhammediler çekip hakire hayır duaları ettiler.”(s. 108)

“Ama Allah en yakın zaman İslam askerinin bu şehir toprağına ayak basmasını nasip ede, amin”(s. 204)

“İslam dini üzere olmaktan dolayı Allah’a hamd olsun. Hadis, ‘İslam ruhbanlık yoktur.’ Güzel sözü uyarınca Ma’di Kereb kadar yiyip ibadet edip gaza etmeye ve helalimizle büyük cihat etmeye güç kuvvet buluruz.”(s. 237)

“Yüce yaratıcı minare ettirip Muhammedi ezanların okunmasını nasip ede, vesselam.”(s. 239)

“Beç’ten kalkıp Allah’a tevekkül ettik deyip Yüce Yaratıcı yine esenlikle ve doyumla dönmek nasip ede,deyip Beç’ten batı tarafına”(s. 286)

“Allah imar ede, zira orta Macar’a bu kale sağlam set olmuştur. Cenab-ı Hayy-ı Kadir uzun ömür ile halkını çok yaşata.”(s. 319)

“Gerçekten tehlikeli bir girdaptır. Allah gemileri ve insanları bu tehlikeli girdaptan kurtara.”(s. 379)

“Allah daima mamur edip kullarını şen ve mutlu ede.”(s. 410)

“Yüce Allah bizi nefislerimizin kötülüklerinden ve dil sürçmelerimizden korusun. Allah u Taala, kendisini ilgilendirmeyen şeylerden uzak duran kimseleri ve bizi bağışlasın.”(s. 413)

“Kısacası böyle yüksek divan gününde 22 yerde sofraya kurulup bütün divan erbabı çekilip açlıklarını giderip ziyafetten sonra dualara ve senalar olur, vesselam.”(s. 510)

“Rabbü’l -izzet kendisini de iki dünya saadetiyle mamur ede.”(s. 515)

“Suyu, havası ve yapısı hoş, övülmeye ihtiyacı olmayan bir Mehmed Han Gazi Hamamı’dır. Allah ömürler versin.”(s. 519)

“Yüce Yaratıcı daha da artırıp düşmanla vuruş ve savaş edeler. Amin, bi-hakkı seyyidi’l-Mürselin.”(s. 531)

“Allah hepsinden razı olsun.”(s. 538)

“Allah rahmet eylesin.”(s. 541)

“Bu yaşımızdan sonra yine mamur ve şenlenmiş olarak görmemizi Cenab-ı Allah nasip ede amin.”(s. 565)

“Sabahleyin yine alıp dua ve sena ve gülbang ile kapıları açarlar. Şehzade Selim ve Şehzade Süleyman Han bu Kefe’de hakim iken her sabah her kapıda dua ile birer kurban kesilip kapıları açarlarmış,ama şimdi bir tavuk bile boğazlamazlar.”(s. 571)

“Riya olmasın, içlerinde ibadet dahi edip hayır sahiplerinin ruhları için Fatiha okurdum.”(s. 575)

“Allah hepsine rahmet eylesin.”(s. 677)

“Hakir bin bin hamd edip ‘iyi uygun dost, yoldaş bulduk’ deyip hamd ettim.”(s. 689)

“Kalmık kavmi hakirin sorularına bu şekilde cevap verdiler, yani haşa sümme haşa bunlar Cenab-ı Allah’ın filanı olalar. Bizler bunların kulları olayız. Dinleyen ve okuyanların affına sığınırım.”(s. 735)

“Bu 19 adet vilâyetleri sağlık ve esenlikle seyahat ettirdin. Sana bin bin hamd ü sena ki bu kadar kâfiristanda beni bir an hasta ve dermansız etmeyip bu Moskov vilâyetlerinde sağlık ve esenlikle bu samson köpeklerimle beni avda gezdiriken bin kez sana şükür olsun”(s. 747)

4.4.4. Ayet – Hadise Uygun Yaşama Değeri

Seyahatnâme’de Evliyâ Çelebi ezbere bildiği Kur’ân-ı Kerim ve hadislerden sıkça alıntılar yapmıştır. Bu da kâmil derecede takvaya ulaşmaya çalışmak, temel İslami bilgileri öğrenmek ve öğretmek, kendi şahsi yaşantısında bunları uygulamak, bunlarla hayatı anlamlandırmak gibi niteliklerle eserde tespit edilmiştir.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bu mahalde hakir hayretler içinde kalıp:

“Ey Alemlerin Yaratıcısı, ‘Allah yaptığından sorumlu tutulamaz’ dır, (Kur-an Enbiya23.) Ama bu ne gizli sırdır ki 9.000 adamın canı ve kanı çıkıp gitti” deyip şaşkırdım ve sustum.”(s. 21)

“Tüm müslüman gaziler ile bu pis leşleri seyredip böyle büyük bir gazada bulunduğumuza bu hakir hamd edip efendimiz Gazi Seydi Ahmed Paşa ruhuna Fatiha okuduk. Gerçekten de büyük gazamızdır ki “Bu Rabbimin lutfundadır” (Kur-an, Neml 40) .”(s. 23)

“Bu ibret verici, sanatlı bir saray idi ki anlatılmasında diller kısa ve kalemler kırık idi. Bu cennet benzeri sarayı bir anda yağma, alan ve talancılar ateşlere yakıp yerle bir ettiler. Bu yeşillik yerde bütün iş erleri bir yere gelip ‘(Yapacağın) işler hakkında onlara danış’ (Kur-an, Al İmran 159) emri üzerine danışılıp Vaşarheld Kalesi deresinde kâfirlerin ayaklanması ve taşkınlıkları sebebiyle o taraflara gitmek mümkün olmayıp”(s. 24)

“Evvelâ İrem bağı Kaşa şehrinden uzak bir mesafe batı tarafa giderken bir alay mücahit gaziler bir yere toplanıp Allahu Ekber ‘Allah her şeye kadirdir’ (Kur’ân, Bakara 20) deyip taacüp ederek söylediler.”(s. 55)

“Atlı asker umman denizinin dalgaları gibi birbirimize vuruşup tokuşup, Fatr suresinde, ‘Allah, geceyi gündüze katar, gündüzü geceye katar’ (Kur’ân, Fatr 13) hikmeti üzere şiddetli bir savaş olup nice atlarımız küffar atlarının burnunu ve kulaklarını kavrayıp her biri birer yedi başlı ejdere dönmüşlerdi.

Allah’a hamd olsun bir saat içinde Müslüman askerlerimiz üzerinden karanlık gidip zafer rüzgarı İslam askeri üzerine esip yere”(s. 72-73)

“ ‘Zulmeden milletin kökü kurtuldu. Alemlerin Rabbi Allah’a hamd olsun’ (Kur’ân, En’am 45) ayeti üzere katilleriniz vaciptir” diye ayet ile cevap verince”(s. 88)

“ ‘Zamanımızda şöyle oldu’ diye övünürler, asla bir kimseye zarar isabet etmez, bu adacıklar böyle yaratılmıştır. ‘Allah her şeye kadirdir’ (Kur-an, Bakara 20).”(s. 124)

“Zira ‘Elbisenin iyisi (eteği) kısa (yerden sürünmeyi) olanıdır’ hadisi üzere esvapları o derece hafiftir ki o iri cüsselerin üzerinde sanki esvap olmaya.”(s. 129)

“Melek’in cenazesi huzuruna geçip Şeyhülislam halka imam olup namazı kılıp,

‘Biz bu veziri iyi adam biliriz. Allah rahmet eyleye ve yine Hak rahmet ede.’ deyince 40-50.000 insan ‘Allah rahmet eyleye’ diye bağırip Melek cenazesini bu felekde tabut ile götürürken 50-60 adet müezzinleri ve bu kadar fukaraları hakir toplayıp tevhid ve tezkir ile ve hoş sesle Bilaliler Muhammedun habibullah hakka diyerek Bahçekapısı İskelesi’nde kayığa”(s. 168)

“Sultan Ahmed Han:

Cenab-ı Bari bu oğlan hakkında Tin suresinde, ‘Biz insanı en güzel şekilde yarattık’ (Kur’ân, Tin 4) diye övüp onu melek ve melekten daha şerefli diye yaratmış.”(s. 173)

“Resulullah (S.A.V) şöyle buyurmuştur:

‘Hicretten iki asır sonra sizin en hayırlınız, durumu hafif olanlarımızdır.’ dediler ki: Hafif nedir ya Resulullah? Resulullah (S.A.V): ‘Ailesi ve çocukları olmayandır.’

Resulullah (S.A.V)şöyle buyurmuştur: ‘Ahir zamanda kısır kadınlara rağbet edin’”(s. 181-182)

“Böyle Umman Denizi gibi büyük nehirlerden başka nice bin adet küçük nehirler karışır, yine yılan zehridir.’Allah her şeye kadirdir’(Kur’ân, Bakara 20).” (s. 189)

“Niceleri kılıç yiyeceği olup kılıç artıkları bizim gibi onlar da dağlara kaçtıklarında Elem Neşah suresinden ‘Elbette güçlkle beraber şüphesiz bir kolaylık vardır. Gerçekten, güçlkle beraber bir kolaylık vardır’(Kur’ân, İnşirah 5-6) ayeti hatırıma geldi. Allah’a hamd olsun mallarımızı kurtarıp zafer kazanıp başımızı kurtardığımızdan”(s. 199-200)

“Ve dahi Vaiz Halim Efendi: (---) (---) (---) Allah hepsine rahmet eylesin.”(s. 224)

“Yapıcısı malumum değildir. Hadis‘ Yalancı, her duyduğunu konuşan kimsedir.’ ” (s. 224-225)

“ ‘Bu topun batmasında uğur yoktur, uğursuzluktur. Allah bilir bu sene feth ve nusret yoktur.’ diye söylenir.Gerçekten de Hadis, ‘ Halkın dilleri, Hakk’ın kalemidir’. Yine öyle fetihsiz dönüp Ösek’e gelirler.” (s. 231)

“Evvelâ bunlardan sanatlısı, mükellef ve mükemmel selatin cami gibi,

“ ‘Her şey aslına döner’ sözü üzere sonunda öyle bilgili hekim ‘O, senden, sen de O’ndan hoşnut olarak Rabbine dön!’ emrine itaat edip bu Peçoy Sirem-i bağ-ı İrem’de gömülüdür.” (s. 259)

“Ve cümle hayvanlara torbalar ile yemler verilecek zamanda at,katır,deve ve eşeklerin sesleri ‘Seslerin en çirkini şüphesiz merkeplerin sesidir’ (Kur’ân,Lokman 19) ayeti üzere”(s. 285)

“Tüm kiliseleri temizleyip yamuk mihraplarını Mekke-i Mükerreme’ye doğrulttular ki Bakara suresinde ‘(Namazda)yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir’ ayeti üzere mihrap ve minberler olup”(s. 291)

“Adalet yeridir, zira Kızılsaray duvarında iri yazı ile Süleyman Han eliyle bu beyti yazmışlar. Müfret:

Gaziler meskenidir bunda beğim gayr olmaz

Bunda zulm eyleyenin akıbeti hayr olmaz diye yazmışlar, altından bu hadisi yazmışlar.

Hadis ‘Bir saatlik adalet 70 senelik ibadetten hayırlıdır’ kelamını yazmışlar. Gerçekten de Budin adalet yeridir.”(s. 294)

“Fukaraları gazilerden fakirlik parası ile geçinip “ Fakirlik benim iftiharımdır” hadisiyle yaşar bir alay ehl-i sünnet ve’l-cemaat pak Kalenderi taifesidir.” (s. 326)

“Hala kalesi içinde bir küçük tekke ve birkaç fukaraları var, Allah rahmet eylesin.”(s. 327)

“Bütün halkın esnafları ‘Elbisenin iyisi (eteği) kısa (yerden sürünmeyi) olanıdır’ hadisi uyarınca dizleri gözünden kısa çuka esvap geyip”(s. 330)

“Bu kaledeki cami yanında Gerz İlyas mağarasını ziyaret edip ruhları için Yasin-i şerif okuyup ruhanîyetlerinden yardım talep ettik. Zira bu hadiste: ‘Tereddüde düştüğümüz bir işte kabir ehlinden istimdad ediniz’ buyurmuşlardır.”(s. 338)

“Hemen bir gün ileriye düşünen sadrazam (91a) (---) süresindeki ‘(yapacağın) işler hakkında onlara danış’ (Kur’ân-Âl-i İmran 159) Kesin emrine uyararak bütün işbilir ve tüm yaşlı gün görmemiş adamları gizlice toplayıp danıştıklarında tüm Budin gazileri ve serhat gazileri de:”(s. 344)

“Sonra Kızılelma Kilisesi’ne kâfirlerin hisliğinden temizleyip ‘(Namazda) yüzünü Mescid-i Haram yönüne çevir’ (Kur’ân Bakara 144, 149-150) ayeti üzeri kiblesi Kudus’ten Mekke’ye çevrilip Müslüman mabedi ederler.”(s. 347)

“suresinde ‘Ama gerçekten de kişi oğullarını değerli eyledik’ ayetini okuyup bu nur dolu camide olan sanatları, resimleri ve heykelleri görüp parmağını ağzına götürüp hayran olur.”(s. 361)

“Suyu ve havasının tatlılığından o kadar güzelleri olur ki kız ve oğlanları son derece güzel ve endamlı olur. Benlerinin her tanesi Haşimi beni gibi bin kez Tatar müşğü değer gül çehreli, peri yüzlü ve melek görünüşlü oğlanları olur. Kadınları asla kapıdan dışarı çıkmayıp son nefeste ‘O’nun ortağı yoktur’ (Kur’ân En’am 163) ile kapıdan çıkarıp Korite Bağları’nın mezarlığına defn ederler.” (s. 372)

“Ama sana : “ ‘ Ona giren güvene erer’ (Kur’ân Âl-i İmran 97) şehrinde zarar olmaz” dedi. Hemen uykudan uyanıp abdest tazeleyip bu rüyayı ümmetin salihlerinden ihtiyar dizdar ağaya anlattım.” (s. 380)

“Hakir de çaresiz ‘Ve sana kimsenin güç getiremeyeceği şekilde yardım eder’ (Kur’ân, Feth,3) ayetini okuyarak dahi ileri vardık.”(s. 393)

“Hatta rical-i gayb gibi kâfirlerin bozgununa sebep olan nice kere yüz bin develer ki var onların hakkında Cenab-ı Kibriya kudsi hadisinde ‘Ben develerin yaratıcısıyım’ buyurdıkları develerin”(s. 408)

“Meğer ki Cenab-ı Allah söylemiş ki , ‘Halkın dilleri, Hakk’ın kalemidir’(Hadis)”(s. 440)

“Bu menzilde bir tipi, bir şepe, bir çığ ve bir burma savruntu yığ ile acı rüzgar ve fırtına esip ne çadır, çerge, ne ağırlık yerinde kalmayıp hepsi havaya uçup herkes ‘İnna Lillah’ ayetlerine okumaya başladılar.”(s. 528)

“Daha önce burada çekilen şiddetli acıya karşılık Cenab-ı Allah bir tatlı açık hava verip tüm çektiğimiz sıkıntıları unutup bu hakir Elem Neşrah suresinde ‘Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır.’ (Kur’ân, İnşirah 5-6)ayetinin manasını müşahede ettim.”(s. 530-531)

“‘Dediler ki: Sen yücesin. Bizim senin öğrettiğinden başka bir bilgimiz yoktur.’ (Kur’ân, Bakara,32) ayetini okurlar.”(s. 538)

“Bu şehir halkı ‘Elbisenin iyisi (eteği) kısa (yerde sürünmeyeni)olanıdır’ hadisi üzere dizleri gözünde tüm çuka dolama, serhatli, sıkma kopçalı çakşır, kubadi papuç ve başlarında çeşit çeşit renkli çukadan samur ve zerdeva sedhatli kalpakları giyerler.”(s. 551)

“Gazi Sinan Paşa hayratı olan bir adet fakirlere aşevi imareti vardır. Camiyle Paşa Sarayı yakınında bir aşevi imaretidir ki tüm gelen gidenlere, zengine, yoksula, yaşlı ve gençlere sabah akşam ‘Yeryüzünde hiçbir canlı yoktur ki, rızkı Allah’a ait olmasın’ (Kur’ân, Hüd6) ayeti üzere nimeti bol bol dağıtılan bir ziyafet evidir.”(s. 554)

“Nice kâfirler derin deryaya varınca bizim gaziler artlarından dalyan boylu tüfengler ile kurşunlar vurup onlardan da bir can kurtulmayı pis leşleri ‘Halkını boğmak için mi onu deldin? Gerçekten sen(ziyanı) büyük bir iş yaptın dedi’ ayeti üzere nice yüz kâfirler boğuldu.”(s. 597)

“Ardından hemen orada Sührab Mehmed Paşa şükür secdesi ettiler.”(s. 597)

“Ayet (---) ‘Halkını boğmak için mi (gemiyi) deldin?’ (Kur’ân,Kehf71) nassı üzere gemileri ve sahipleri yanıp suya gömüldüler.”(s. 601)

“Yine esvapları tamamen çuka dolama ve sünnete göre kısa esvap giyip kopçalı daracık serhatli çakşırı giyip”(s. 645)

“Köprülüzade Fazıl Ahmed Paşa bu sağlam kaleyi bu halde görüp hemen o an iş görmüş, kuşatmaların derdini çekmiş kimseler ile ‘Bu kalenin ne tarafından metrise girilmesi kolaydır’ diye kaleyi geriden seyredip gönlünün istediği gibi çevresindeki metris yerlerini görür. Daha sonra bütün ocak halklarıyla ve iş görmüş ihtiyarlar ile ‘(Yapacağın) işler hakkında onlara danış’(Kur’ân,Âl-i İmran 159) kesin emri üzerine tam müşavere ettiler.”(s. 698/699)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Ama bu hakir 10 padişahlık yerde 7 iklimde böyle büyük bir ağaç ve böyle bir meyveli ibretlik şey görmedim.S anki bu ağaç canlı gibidir. ‘Allah her şeye kadirdir.’(Kur’ân,Bakara 20).”(s. 15)

“Ey can kardeşim, bu kadar sözü uzatmanın anlamı odur ki bir kul kulluğunda bir hoş sabit kadem durup bütün işlerini Yüce Dergah’a bırakıp sadakat ile şanı yüce Allah ‘a güvendi mi onun rızkını Rızık (rızkı verici) Allah ummadığı,beklemediği yerden verir. Ayet ‘Şüphesiz rızık veren, sağlam kuvvet sahibi olan ancak Allah’tır.’ (Kur’ân,Zariyat 58) deyip”(s. 100)

“Bu kadar sıkıntı, azap ve acılar çekmişken Kerim Allah kerem edip nice yere giden mallarıma karşılık, ayette ‘Kim bir hasene (Salih amel) ile gelirse ona ondan daha hayırlısı vardır’ (Kur’ân, Kasas 84) emri üzere giden mallarıma karşılık Allahu Taala 20 kat ihsanlar edip ve bir gün ah vah dedirmeyim bütün hizmetçilerimle ve nice atlarımla çeşit çeşit ihsanlar edip Ustolni-Belgrad’da yüzümüzü güldürdü.”(s. 108)

“Ama bu Nemse kralının taht merkezi olan bu Beç içindeki İstifani Kilisesi’nde bu şekilde cennet resimleri var ki insan görünce ruhunu teslim edip ayette geçtiği gibi ‘(İyi) kullarım arasına gir, cennetime gir’ (Kur’ân Fecr 29-30) deyip cennete gireceği gelir. Adn Cenneti’ni Firdevs Cenneti’ni ve (---) Cenneti’ni yapmışlar. Bu cennetleri bir açık yerde kat kat İrem Köşkü bahçeler ile türlü türlü büyük ırmaklarla süslemiş, Kevser havuzları ile dolu bağlar, bahçeler, huri ve gılmanlar ile nice bin çeşit burak ve sündüs istebraklar ve refref adlı Buraklar, tüm melekler, Arş, Kürsü, Levh ve Kalemler ile bir cennet göstermiş ki Freng resme gelince Hint ve Acem’e üstündür.

Bu cennete karşılık bir karanlık köşede 50 adım kadar uzunluğu olan bir duvar yüzüne bir cehennem resmi yapmış ki hakir gördüğümde Fatıha suresindeki ‘Bizi doğru yola ilet’ (Kur’ân, Fatıha 6) ayetini okudum.

Mizan ve Terazi'yi görüp Rahman suresindeki (61a) 'Terazide eksiklik yapmayın' (Kur'an rahman 9) ayetini okudum.

Derk-i Esfel Deresi'ni görünce (---) suresindeki 'Doğrusu iki yüzlüler ateşin en aşağı tabakasındadırlar' (Kur'an, Nisa 145) ayetini okudum.

Bir kere o cehennem içinde kulların nefit, katran ve ateş içinde kebab olup zebaniler elinde ağladığını, maliklerin kırbaçlar ile halkı vurarak akrep, yılan, çıyan ve deve boynu kadar engereklerin insanları sokarak verdikleri şiddetli acıların anlatıldığı resimleri görenler Nemrutluk, Firavunluk, Karun ve Şeddatlık tabiatından, hümeze, lümeze, yericilik, koğuculuk, fitne ve fesatlık huylarından vazgeçip tövbe ederler. O çok acı veren anlatımları görüp yemeden içmeden kesilip her şeyden uzak bir köşeye çekilip ömür sermayesinin geri kalanını ibadetle geçirip dünya pisliklerinden el çekip 'Emir Allah'ın cennet olmazsa bari cennet ve cehennem ortasında a'raf olsun' der.

Ama nakış ustası el becerisini göstermek için bu kilisede bir A'raf resmi yapmış ki bir tarafını gören sevinir, diğer tarafını gören de üzülür. Ve bir tarafta Arasat Meydanı resimlerini gösterip bin bir ayak bir ayak üzere bir karışıklık, bir ağıt figan eder, feryat edip bağırır çağırır şekilli ibretlik betimlemeler yapmış ki insan görünce vücudu güz yaprağı gibi tir tir titrer." (s. 235-236)

"Meğer Göle Kalesi fetholdüğü an Süleyman Han 'Rabbine dön' (Kur'an,Fecr,28) fermanıya vefat etmişti.Ol saatte Sigetle fethedilmiştir."(s. 327)

"Hemen Hakir de bizim İslam askeri içinde yüksek sesle Fetih Suresi'nden 'Ve Allah sana şanslı bir zafer vermesi içindir' (Kur'an, Fetih 3) ayetini okuyup hemen kâfirlerden gök demire gömülmüş bir kâfir küheylan atını meydana tepip" (s. 332)

"Kaşa şehri yakınında meşhur kuyudur. 'Allah her şeye kadirdir.' (Kur'an Bakara 20,106,vd.)"(s. 355)

"Veli Mahmud Paşa fetih sırasında bu kale halkına hayır dualar ettiğinden gayet eli açık kimesneleri, ehl-i iyalleri ve çok bol ekinleri, tahılları, otları vardır."(s. 376)

"Eğer balık dışarı çıkıp su yerine rüzgârı çok içerse ölür. İnsan da her canlı şeyi sudan (yarattık) ... (Kur'an,Enbiya 30) iken suya girip suyu çok içerse boğulur,ama insanoğluna rüzgar zarar vermez.

Kıta:

Şu mahiler ki derya içre(dir) deryayı bilmezler,

Hem akıl adem olan tehlike deryaya girmezler,

Beni adem dahi ber içre asla rıhı görmezler,

Aceb sırr-ı Huda'dır kim bu sırra kimse ermezler.”(s. 376)

“Bu pek kusurlu hakirde ziyaret edip, ‘Tereddüde düştüğünüz bir işte kabir ehlinden istimdad ediniz ‘ hadis-i şerifi üzere mübarek ruhlarından yardım talep ettim.”(s. 377)

“Hatta yattığı zaman arkası üzerine yatar, başka şekilde yatamaz, acayip hikmettir. ‘Allah her şeye kadirdir’ [Kur’ân, Bakara 20,106].”(s. 416)

“Hatta bu düşman avcısı Tatar kavmi hakkında hadis vardır. Hadis. Resulullah sallallahu aleyhi ve sellem dedi ki: ‘Allah’ın doğuda Türk isminde bir takım askerleri vardır ki içinizden başıbozuk isyankârların intikamını onlarla alır; siz merhamet edersiniz ama onlar etmez. Bu zamana eriştiğiniz zaman kıyameti bekleyiniz.’”(s. 433)

“Lahşa şorbası, yani lakşe çorbası yerler, zira Hazret-i Risalet hadis-i şerifinde ‘En iyi yemek lahişedir’ buyurmuşlardır ki ona un çorbası ve dutmaş çorbası derler.”(s. 435)

“Ancak İmam Şafii ve İmam Hanbel görüşlerine göre helaldir, zira onlar Hazret-i Peygamber’den gelen bu hadisi senet edinmişlerdir. Hadis. Cabir(R.A) şöyle dedi: ‘Hayber günü Hazret-i Peygamber ehli eşek etini yasakladı, at etine izin verdi’[Ebu Davud,Kitabü'l-Et'ime,bab 26].Bu sahih hadisi Müslim ve Buhari birlikte naklederler.”(s. 435/436)

“Bir hadis-i şerifte de ‘Yolculuk bir fersah da olsa cehennemden bir parçadır’ buyurmuşlardır.”(s. 436)

“Hepsi 7 adet ‘Tertemiz bir içecek’[Kur’ân insan 76] gibi tatlı sulu kaynakları var.”(s. 482/483)

“miskin ve yoksullara çok sevgi gösterip, ‘sadakalar Allah’tan bir farz olarak fakirlere, düşkünlere’ [Kur’ân,Tevbe,60] ayetini okuyup bu kesin emirle hareket eder,elbette bir bahane ile bir yeşil yaprak getirenlere veya bir kıızı gül getirenlere en azından 100 adet Kırım sikkesi onluk ihsan edip eli boş göndermez.”(s. 529)

“İlk başta Allah’ın farz ettiği İslam’ın farzlarının bütün şartlarını ‘Namazı kılın,zekatı verin’ [Kur’ân,Bakara 43,83] ayetini okuyup bir bir anlattığında Cengiz Han, ‘Poh ne güzel,yerlerin göklerin yaratıcısı Allah ne güzel buyurmuş. Bu 5 adet şeyler ki dedin, tamamen kabul ettim. İyi şeylerdir ki Allah emretmiş’ Muaz ”(s. 535)

“ Bu camiin kubbesi üstünün kireçleri zamanla bozulmuş. ‘Allah’ın mescitlerini onarırlar’ [Kur’ân,Tevbe 18] ayeti üzerine tamire muhtaç selatin camiidir.”(s. 555)

“Ayet; ‘Ey arz suyunu yut ve ey gök tut denildi. Su azaldı, iş bitirildi, gemi Cudi’ye oturdu’[Kur’ân Hud 44] ayeti yorumunda bilginler Cudi Dağı’nda Nuh’un gemisi karar edip deniz dalgaları ile parçaları bu Kabartay diyarına gelip Beş Dağ’daki gemi tahtası ondan ola, demişlerdir. Sözün kısası,bu hakir o levha üzerinde iki rekat namaz kıldım.”(s. 653)

“Bir ayet-i şerifte de Amme, yani Nebe suresinde ‘Dağları birer kazık’ [Kur’ân,Nebe 7] ayetleri bu manayı verir.”(s. 654)

“Bunların da esvaplarında asla ipek yoktur, zira ‘Kim dünyada ipekli giysi giyerse, ahrette onu giyemez’ hadisi üzerine erkeği ve kadını asla ipek giyemezler.”(s. 677)

“Bu Tatar kavmi hakkında Hazret-i Peygamber buyururlar ki hadis-i şerif sahihtir; Hadis; ‘Allah’ın doğuda Türk isminde bir takım askerleri vardır ki içinizden başıbozuk isyankârların intikamını onlarla alır; siz merhamet edersiniz ama onlar etmez.Bu zamana eriştiğiniz zaman kıyameti bekleyiniz’ buyurmuşlardır.”(s. 694)

“ ‘Bu diyarda ne işim vardır’ diye Akşehirli Molla Nasreddin ve ulemalar ile ‘(Yapacağın) işler hakkında onlara danış’ ayetinin hükmü üzere ileri gelenleriyle danışırken bir Tatar gelip ‘Han’ım Edil Suyu bu gece kıstadı’ yani dondu diye haber getirdi.”(s. 709)

“Resulullah sallallahu aleyhi vesellem dedi ki; ‘Allah’ın doğuda Türk isminde bir takım askerleri vardır ki içinizden başıbozuk isyankârların intikamını onlarla alır; siz merhamet edersiniz ama onlar etmez. Bu zamana eriştiğiniz zaman kıyameti bekleyiniz’ hadisi için bütün tefsirci ve hadisçiler ve Tatar bilginleri bu Kamlık hakkındadır, demişler.”(s. 719)

“Hatta Moyınçak Şah Kalmık yanında altı adet Zenan Vilâyeti kadınlarından kadın var idi. Hakir gördüğümde ‘ Biz insanı en güzel şekilde yarattık’ ayetini okudum.”(s. 737)

4.4.5. Din Büyüklerine Saygı Değeri

Başta Hz. Muhammed (S.A.V.) olmak üzere Hz. İsa gibi peygamberler; Hz. Ebubekir, Hz Ali gibi din büyükleri ve velilerden bahsediliş biçimi ve kullanılan ifadeler eserde bu değeri ortaya çıkarmıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Ancak anılan İsa Nebi doğumu günleri bu Kaşa şehri içinde üç gün üç gece on kere yüz bin kâfir toplanıp adı geçen Kaşa Ban Manastırı'nda ve Kaşa Ovası'nda kara nehir gibi kara şapkali ve kara rokali zünnar sahibi cehennemlik keferenin büyük toplantılarını o gün seyredip Sübhanallah deyip hayran kalıp mest oldum.”(s. 51-52)

“Bizzat Hazret-i Ebubekir'in temiz soyundan olup”(s. 93)

“bu kapı içinde Muyo Baba Sultan medfundur ve ziyaret yeridir.”(s. 122)

“Kısacası, bu şehir içinde anlattığımız han, cami, çarşı pazar, havuz, şadırvan, bedesten ve köprüler tamamen bu büyük Şeyh Emir Sultan'ın hayratlarıdır ki bu şehre o aziz ‘ Ya Aziz’ ismine mazhar düşüp iman etmiştir. İşte Osmanoğlu devletinde bu tarikat önderi aziz Şeyh ve birde Yemen fatihi Sinan Paşa kimya ile malik olup bu kadar hayrat ede. Elbette iksir-i a'zam kimyası bereketiyle bu kadar eserler yapmış ki bir padişah malik değildir. Ve ziyafet evi imaret de Emir Efendi'n indir ki nimeti zengin ve fakirlere dağıtılır.”(s. 138)

“Bu Mustafa Ağa işte dindar, kerem sahibi ve ermiş kimse idi. Her Cuma gecesinde tüm hizmetçileri bir yere gelip Melek ile bile Resul-ı Ekrem ruhu için kırk bin salavat-ı şerife getirilmiş. Kendileri 1001 adet Kevser suresi okuyup o gece Hazret-i Risalet-penah'ı rüyasında görüp ve nice kere yüzyüze gelip konuşurlarmış”(s. 174)

“Hazret-i Risalet-penah Büyük İskender'in ölümünden 882 sene sonra dünyaya geldiğinde bütün mabetlerin kubbeleri ve tüm eski filozofların tılsımları yıkılınca bu Budin Kalesi'nde ancak 20 adet tılsımların etkileri yok olmayıp kalır”(s. 328-329)

“Hatta hepside Peygamberimiz'in emirlerine o kadar bağlıdırlar ki emir Resul-i Mübin Şeriatı'nin demeden başka bir şey demezler ve hile yolunu bilmezler. Hemen düşmana doğru varırlar.”(s. 353)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap'ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Kostantiniyye patirgahı yani papazların başı olan patrik Hazret-i Risalet-penah'ın mübarek eli izini ceylan derisinden kağıt üzerinde Sultan Mehmed'e gösterince Fatih,Hazret-i Peygamber'in el izine yüz sürüp Hazret-i Osman hattıyla bütün papazların haracdan ve diğer örfi vergilerden muaf namelerini ve Emevi,Abbasi,Çerkez,Kürt ve

Türkmen padişahlarının muaf mektuplarını Mehmed Han'a gösterince Fatih de yarlığını patriğe verip bütün vergilerden muaf oldular.”(s. 401)

“ ‘Efendi! Biz bu mübarek el resmini bu murdar papazlardan alıp hazineme korum’ deyince bütün papazlar padişahın ayağına düşüp,”(s. 403)

“Sonunda burada İstanbul patriği Fatih’in verdiği muafnamelerden hoşlanıp Hazret-i İsa’nın yüzü nakışlı bu makramayı mübarek elin dış zarfıyla hediye verdiğinden Sultan Mehmed o kadar sevinip mübarek mendilli yüzüne sürüp saklar. Halen Hazine-i Hassa’da zarfıyla saklıdır.”(s. 404)

“Gerçekten de Hızır Efendi aziz duası kabul olunur bir ulu er serverdir ki kemal mertebe riyazat ile köşesinde oturur, fakr-ı faka erenlerinden bir ulu sultandır.”(s. 486)

“Evvelâ bunlardan eski gözde, adı daha önce geçen padişahlara mahsus Aşlama Bağı savaş eri olanlara bağbanlar engel olmayıp yaran, aşıklar, maşuklar, maarif erbabı ve gezginler varıp insaf gözüyle bakarak gezip dinlenirler.”(s. 520)

“Sonra nureddin Giray Sultan orta boylu, iri gövdeli cesur, kan dökücü Özbek sultanı idi, ama büyük (bu adamlar topluma örnek) şeyhler ile hem sohbet olup daima okumakla vakit geçiren, öfkeli ve sert gazi padişahzade idi.”(s. 526/527)

“Kırım Vilâyeti’ne gelip Kırım’ın bu Eski Yurd’unda yatmakta olan sahabe-i güzünleri ve serdar-ı muazzam olan sahabe-i kiramdan Malik Eşter hazretlerini ziyaret etti” (s. 540)

“Nice yüz büyük velileri ziyaret eyledim, ama yazması mümkün değildir. Allah hepsine rahmet eylesin.”(s. 566)

“Hazret-i Ali’nin inci saçar sözleri üzere ve Şam-ı Şerif Saliye’sinde medfun Muhyiddin el-Arabi hazretlerinin Füsüs’unda buyurdıkları ‘Ey Rey ve Solat halkı! Kendinizi bu küçük gözlü insanlardan koruyunuz’ diye işaret buyurdıkları bu Moskov kavmi ve Kalmık kavmidir, demişler vessalam.”(s. 741)

4.4.6. İbadet Yerlerine Saygı Değeri

İslam dininin merkezi olan Mekke, Medine gibi şehirlerden ve cami, mescit gibi ibadet yerlerinden bahseden anlatımlarda bu değer tespit edilmiştir.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“10 yük akçesi Mekke ve Medine’ye vakfolunmuştur ki Ravza-i Mutahhara tarafından her sene Kızlar Ağası adamı gelip 10 yük akçeyi Tımişvar defterdarından alıp gider, büyük hayrat oldu.”(s. 2)

“bunun da haracından 10 yük akçe Medine’ye surre gider.” (s. 2)

“Odaları kaşi renkli kiremitler ile döşenmiş kiliselerin yedisine mihrap, minber, müezzin, mahfilleri, kürsüler ve sanatlı eserler konularak Müslüman gazilere ve diğer müminlere ibadethane yapılması düşünüldü. Bunu efendimiz Melek Ahmed Paşa uygun görmeyip bütün devlet ayanı, erkanı ve diğer iş erleri ve gazilerin ihtiyar önderleri bir yere gelip konuşup danıştıklarında Melek Ahmed Paşa

‘Eğer bu Erdel memleketini İslam diyarına ilave ettim dersiniz bu şeyi Yıldırım Bayezid Han ve Sarı Gazi Süleyman Han ederlerdi. Hemen onlar Tuna’yı sınır edip bu tarafa bakmamış ve yakmamış, Mekke ve Medine vakfı olsun’ demiş gitmiş.”(s. 19)

“Bunların dört tarafında olan duvar yüzünde zerbaft, diba, şib ve atlas parlak yıldızlı perdeler asılıp her biri birer kral hediyeleridir.”(s. 50)

“Camilerin anlatılması

Tamamı 11 mihraptır. Evvelâ çarşı başında Sultan Bayezid-i Veli Camii, önünde bir kuyusu abıhayattır ki demir zinciri var, diğer camiler buna göre değil, kiremitli ve kalabalık cemaate sahip aydınlık bir camidir. Ali Bey Mahallesi’nde Hüseyin Bey Camii, İskele başında Müftü Camii ve Kara Hasan Camii meşhut, mamur ve kiremit ile örtülü nurlu camilerdir.”(s. 122)

“Fatih Sultan I. Murad Han camiine Orta Cami derler. Gayet kalabalık cemaatle malik, tahtadan yapılma, dört köşe, bir sanatlı saf kubbesi saf kurşun ile örtülü bir mamur camidir ki bu şehirde böyle bir yüksek kârgir yapı minareli nurlu cami yoktur.”(s. 136)

“Halkı gayet musalli olduğundan (---) bunlar meşhur camilerdendir.”(s. 136)

“Yeri cehennem olan kâfirler bir hile ile Yanık Kalesi’ni alıp içinde olan tüm askerleri kırmıştı. Hala o zamandan beri Yanık Kalesi kâfir elinde kalıp camilerimiz hala kilise olmuştur. ‘Alman kâfiri elinden camilerimizi kurtarmak padişahıma lazımdır’ dediklerinde tüm iş erleri ve bütün ocak ihtiyarları Nemse çasarından intikam alınması için Fatih-i şerife okudular.”(s. 192)

“Evvelâ Sarıca Paşa Camii, İskender Bey İbn Ali Bey Camii. Diğerleri mahalle mescitleridir, ama her birinin cemaatleri çoktur, zira halkı gayet musallilerdir.”(s. 196)

“Hepsinden donanımlı ve mükemmelli Mihaloğlu Süleyman Beşe Camii ve Ali Bey Camii kalabalık cemaate sahiptir. Ve hala Bey kethüdası Mehmed Ağa bir yeni yapı güzel bir cami yapmış ki sanki Huld-ı Berin köşküdür.”(s. 208)

“Eski cami olduğundan ruhaniyeti olup kalabalık cemaate sahip eski bir Tanrı evidir.”(s. 214)

“Bunların hepsi kalabalık cemaate sahip kârgir yapı, baştan başa kiremit örtülü mabedgah camilerdir.” (s. 222)

“Yine bu varoшта Mustafa Paşa Camii, gerçi kiremit ile örtülü camidir, ama kalabalık cemaate maliktir, zira çarşı pazarın kalabalık yerinde bir nurlu camidir.”(s. 233)

“Camii de kiremit ile örtülü, kalabalık cemaat ile mamur bir nazik minareli nur dolu camidir.”(s. 234)

“Evvelâ bunlardan sanatlısı, mükellef ve mükemmel selatin cami gibi,

Gazi Kasım Paşa Camii: Gayet geniş, iç açıcı ve kalabalık cemaate sahip eski camidir. Kubbeleri gökkubbe gibidir ki uzunluğu ve genişliği yüzer ayaktır. Bir tür sanatlı minberi, mihrabı, müezzin ve mahfili ve bir murassa gibi kürsüsü var ki diller ile anlatılmaz. Ve bir yuvarlak kubbesi var ki sanki doğramacı elinden çıkmış yüksek mine kubbedir ki misli meğer İstanbul’da Sultan Selim Camii kubbesi ola.”(s. 249)

“İç kalesinde bir kilisesi vardır ki ibretliktir. Hamd olsun hala Süleyman Han Camii’dir.”(s. 262)

“Tamamen servi direkleri üzerine büyümlü nakışlı düzgün tavan üzerine tüm imaretlerinin çatıları mavi has kurşun ile örtülü nur üstüne nur bir camidir. Allah dünyanın sonuna kadar devam ettirsin.”(s. 312)

“Hala ibadet eden ve secde edenlerin mabedgahıdır. Bu cami çarşı içinde olduğundan kalabalık cemaate sahiptir.”(s. 313)

“Evvelâ Özıçeli Hacı İbrahim Camii, kurşun örtülü çatma nakışlı tavanlı, sağlam vakıflı kalabalık cemaatli ve uzun kârgir minareli yeni yapı güzel bir camiidir. Sonra,

Mahkeme Camii, eski yapıdır ve kalabalık cemaati vardır.”(s. 369)

“Bu büyük kiliseyi saadette padişah için mihrap, minber, kürsü ve mahfiliyle bir Sultan IV Mehmed Han Camii ettiler ki nur üstüne nur oldu.”(s. 497)

“Sonra Beç Kapısı’nın iç yüzünde Defterdar Ahmed Paşa Camii, bir büyük sarayın bir uygun tarafını küçük bir camii etti,ama gayet kalabalık cemaatli ibadethane oldu.”(s. 499)

“Bunlardan Hüseyin Paşa Camii geniş ve kalabalık cemaatlidir,”(s. 544)

“Bu adı geçen camilerin tamamı kalabalık cemaate sahip, aydınlık süslü ve mamur camilerdir.”(s. 549)

“Billur, nefes ve moran camlarına alemi aydınlatan güneşin ışıkları bu camlara vurduğunda cami nur iken nur üstüne nur olur.”(s. 553)

“Ve 5 adet mihraptır. Beşi de Cuma namazı kılınır kalabalık cemaatlidir, ama isimlerini bilmiyorum. Cemaatli camilerdir, ama isimlerini bilmiyorum.”(s. 647-648)

“Evvelâ Malkoç Bey Camii, ağaçlık içinde gölgelikli ve minaresi kurşun ile örtülü nur dolu bir camidir.”(s. 655)

“Sonra, Orta Hisar’da çarşı içinde Ali Paşa Camii, kurşun ile örtülü nurlu bir camidir ki kalabalık cemaatten bir an boş kalmaz.”(s. 673)

“3 adet camileri var ve cümle 3 mescidi var ama bunlardan Ayazma Mescidi kalabalık cemaate sahiptir.”(s. 695)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Hasan Ağa Camii iç açıcıdır sonra,

Alaybeyi Camii ruhaniyetli ibadetgahtır. Sonra,

Saçlı İmam Camii güzel ibadetgahtır.” (s. 34)

“Sonra Karakaş Paşa Camii küçüktür, ama kalabalık cemaate sahiptir.”(s. 54)

“Evvelâ Surut Camii, eski tarz eski bir camidir, ama cemaati çoktur.”(s. 58)

“Yine Hindi Baba Tekkesi’nde fukaraya bir kurban edip ziyaret ettik.”(s. 118)

“Camii (---) (---) (---) ve (---) adet mahalle mescitleridir, ama cemaatleri çoktur.”(s. 120)

“Geri kalanlar (---) adet mahalle mescitleridir, ama cemaatleri çoktur, zira halkı musalli ve bender iskele olmak ile camilerinin cemaatleri çok boldur.”(s. 123)

“Bu çarşı içinde giderken Mehmed Bey Camii var, ama üç vakit kılınır, kalabalık cemaate malik aydınlık bir camiidir.”(s. 128)

“Bugün bir Müslüman mabedi, gayet iç açıcı bir camidir. Allah’ın hikmeti başka bir ruhaniyeti var ve dualar kabul olunur camidir.”(s. 147)

“Adı geçen iç kale hendeği dışında bir kalabalık cemaatli mescidi var, mahkemesi buradadır.”(s. 320)

“Ve tamamı 17 mihraptır. Üçü Cuma namazı kılınır kalabalık cemaatli camilerdir.”(s. 342)

“Mahkeme önünde bir camii var. Çarşı içinde bulunduğundan kalabalık cemaate sahiptir.”(s. 370)

“Büyük kapı dibinde Tuna’ya bakan bir küçük iç açıcı camii var, cemaati (96a) çoktur.”(s. 382)

“Gaza malıyla yapıldığından gayet ruhaniyetli ve kalabalık cemaatli eski bir ibadethanedir.”(s. 438)

“Nureddin Sultan Camii; sade çatma kiremit örtülü sevimli camidir ki minaresi düzgün ve sanatlıdır. Bilip ibadet ettiğimiz bunlardır.”(s. 481)

“Çarşı içinde bulunmakla kalabalık cemaate maliktir.”(s. 516)

“Hala Medine-i Münevvere’de Ravza-i Mutahhara içinde asude yatmaktadırlar.Allah rahmet eylesin.”(s. 538)

“Hepsi kalabalık cemaate malik mabetgahlardır ki vilâyet halkı gayet musalli ve takva ehli adamlardır. Evvelâ çarşı içinde Camii mamur ve süslüdür.”(s. 549)

“Kâfir zamanında bir Özbek padişahı oğlu denizde seyrederken adamlarıyla bu Sudak Kalesi’nin Ceneviz Frengi kâfirine esir olup kralın izniyle bu camii adamlarıyla birlikte yapar.”(s. 556)

“Hacı Ağa Camii, toprak örtülü ve düzgün minareli cami bu varoştadır ki gayet kalabalık cemaate maliktir.”(s. 597)

“Hemen insanların içinde ortaya çıkıp ‘Mekke-i Mükerrerme’den gayri Kabe olmaz’ diye bu nurlu camii yakar.”(s. 707)

“Şam’dan Kabe’ye Tufan’da kaybolan Kabe yollarını bu açmıştır. Ve Hazret-i Nuh ile Kabe yerinde olan Beyt-i Mamur yerini bunlar temizleyip Kabe yerini belli etmişlerdir.”(s. 708)

“Bir taş minareli, kalabalık cemaatli ve yine toprak örtülü sevimli camidir ki ”(s. 761)

4.4.7. Türbe ve Şehitlere Saygı Değeri

Evliyâ Çelebi'nin ölümü hatırlatan ifadelerinde; cenaze ritüellerinden, türbelerden bahsettiği bölümlerde bu değer tespit edilmiştir.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Hüküm Allah'ın birkaç Tatar şehbazları kurşundan ve nice yeniçeriler okdan şehir olunca” (s. 86)

“Uyvar fethinden sonra Budin'de vefat etti, Allah rahmet eylesin. Bir kerem sahibi ve maarif erbabı dostu, güzel sözlü, daima neşeli ve güler yüzlü, iyi konuşan ve her yönüyle haline düzen vermiş bir vezir idi.”(s. 93)

“Ama bu İştib şehrinde bu kadar kurşunlu han, imaret ve gayri hayratlar yapan Büyük Emir Efendi Sultan, İstanbul'da Atmeydanı'ndan aşağı Kadırga limanı yolu üzerinde Koca Mehmed Paşa Camii'nin avlusunda medfundur. Allah rahmet eylesin.”(s. 139)

“Sonra Hüsam Paşa Camii yakınında Alaeddin-i Rumi sırrı aziz olsun ve ona bitişik Mevlevi Şeyhi Mustafa Efendi; fazıl, alim ve amil imiş, halkın ziyaretgahıdır. Allah hepsine rahmet eylesin.”(s. 139)

“Lala Şahin Paşa da şehit olup bu dere içinde bir sofada yatmakta olup gelen geçenlerin ziyaretgahıdır.”(s. 143)

“Vefat ettiğinde üzerine Çelebi Sultan Mehmed bir nurlu türbe, bir cami ve bir aşevi imaret yapar, hala mamur ziyaretgahıdır. Bunu daha önce ziyaret etmiştik. Allah'a hamd olsun yine ziyaret edip tekrar Köşeli Köyü'ne geldik.”(s. 149)

“İmam-ı Azam mezhebinde caizdir, Allah rahmet eylesin.”(s. 152)

“bir kere ‘Ya Allah ‘ diye bir sayha vurup can havliyle kibleye doğru yönelip mübarek ruhu geçici dünyadan ebedi aleme yollanıp ruhlarını Hakk'a teslim etti, makamı Firdevs-i Illiyyin ola. Allah rahmet eylesin.”(s. 167)

“Bu eğri suratlı felek zorlu rüzgar bir perişan yaprak gibi, ‘ Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacaktır’ (Kur’ân, Kasas, 88) ‘ Her şey aslına döner’dir ve ‘ Hüküm Tek ve Kahhar olan Allah'ındır’ ve dünya işliğinin hükmü budur. Hatta Cenab-ı Kibriya kün (ol) mü yarattı ki (46a) ayet ile kesin delili Mülk suresinde ‘Ölümü ve hayatı yarattı’ (Kur’ân, Mülk 2) buyurur ve ‘ Her canlı ölümü tadacaktır’ (Kur’ân, Âl-i İmran 185) (---)”(s. 168)

“Hemen Cenab-ı Bari bol bol rahmet eylese. Şimden geri bize düşen onlara hayr duadır.Allah rahmet eylesin. Ruhıyçün Allah rızaysıyçün el-fatiha(---) (---) (---)”(s. 169-170)

“Gerçi çok söz olup yazı uzun olur, ama bu bölümü dolayısıyla ilk çıkışından ölümüne dek elden geldiği kadar güzel ahlakını ruhları için yad edelim, analım. Dinleyen safâlı dostlar hayır dua ederler. Ümittir ki dostların hayır duaları kabul olup Melek ruhu ahirette şad ola.”(s. 170)

“Gayet salih, dindar, alim, amil, kamil, fazıl, perhizkâr ve Asaf-ı Berhaya gibi bir gazi, yadigar yiğit bir vezir gelmemiştir.”(s. 178)

“Melek Paşa hiçbir zaman abdestsiz yere basmazdı. Teheccüd ve işrak-ı ebvabın namazlarını kılıp ömrü devamlı Davud orucu ile geçirdi.”(s. 178)

“Bir camii, birkaç küçük hanları, bir hamamı ve iki başları kale kapısı gibi demir kapılı mamur çarşı pazarı tamamen mavi has kurşun ile örtülü mamur hayrattır ki yapıcısı (---) paşadır, Allah rahmet eylesin.”(s. 194)

“Bir kârgir yapı ve kurşun örtülü hoş bir kubbe içinde medfundur ki camiinde ve nur dolu türbesi içinde üç vakitte eczahanlar hatm-i şerif okurlar. Gönül erbabının ziyaretgahıdır.” (s. 224)

“Sonra kible tarafında bahçeler içinde Belgrad yolu üzerinde Hüsrev Baba ziyareti (---)(---). Allah rahmet eylesin.”(s. 237)

“birbirlerini cenge teşvik edip bütün gaziler şehitlik şerbetini içmeyi ebedi hayat bilirler.”(s. 243)

“Ama bizim Müslüman gazilerden şehit olan 40.000 adet ümmet-i Muhammed’in cesetlerini Süleyman Han bir yere toplayıp Mihaç Kalesi yakınında adı geçen Süleyman Han Tepesi adıyla bilinen o yüksek tepede bütün şehitlerin bir yerden cenaze namazlarını kılıp o mahalde defn ederler. Hala ziyareti edilen bir yerdir.

Bu ziyaretgahın üzerinde yüksek bir köşk var, ahşaptır ve yanında bir abıhayat su kuyusu var, tüm gelip geçenler berrak suyundan içip susuzluğunu giderenler Deşt-i Kerbela ve Mihaç Ovası şehitlerine rahmet dilerler.

Bu ziyaret yerinin dört tarafı hendektir ve orada gömülü olan şehitleri hayvanlar çiğnemesinler diye hayrat sahibi Budin Veziri Hasan Paşa çukurlar kazmış.

Sözün özü, ziyaret edecek makamdır.”(s. 245)

“Süleyman Han sevinip şenlenip o an durmayıp hemen Peçoy-ı dilcuya gelip Eflatun-ı İlahi’yi ziyaret (66b) edip oradan Peçoy Kalesi’ne girip şükür secdesi eder.” (s. 246-247)

“Sonunda kefenleyip ıskat-ı namazını edip cenazelerini bir yerden kılıp bu yüksek yere ikisini yan yana defn ederler. Hala gönül erbabının ziyaretgahıdır.”(s. 266)

“1004 tarihinde Eğre Fatihi Sultan III. Mehmed Han’ın toprağı güzel, yeri cennet olsun kutlu zamanlarında Macar kâfiri tamamen ayaklanıp” (s. 271)

“ ‘Ya cemalallah’ deyip ruh teslim edince hemen Süleyman Han gelip cenazesine hazır olup o an kefenleyip ıskat namazıyla yıkayıp bizzat namazını Ebussuud Efendi kılar.”(s. 292)

“Süleyman Han Allah’ın bağışlaması ve rahmeti ona olsun ruhu için ve bu savaşlarda bulunan babamız Dergah-ı ali Kuyumcubaşısı, yani Derviş Mehmed Zilli ibn Kara Ahmed ibn Kara Mustafa ibn Yavuz Er ibn Ece Yakub ibn Germiyanzade Yakub, ta Türk-i Türkan hoca Ahmed Yesevi ibn Muhammed Hanefi ve İmam Zeynelabidin ve ibn İmam Hüseyin ve İbn İmam Ali ve Fatımatu’z-Zehra ve bizzat büyük atamız Hazret-i Risalet-penah ruhu için Allah rızası için salavat ile el-Fatiha.”(s. 293)

“İsmi Baba Şaban iken “Baba Miftah” diye ad verdiler, Allah rahmet eylesin.”(s. 326)

“Zira onlar Süleyman Han Gazi’den beri bir gazada kalmayıp Allah yolunda savaşan gazi idiler, Allah rahmet eylesin.”(s. 351)

“Bazı çadırlarda şehitlerimizin ruhları için miskli helvalar yenildi, tüm şehitlerimizin ruhu şad oldu ve nice bir yerde şehitlerin ruhları için Kur’ân okundu.”(s. 409)

“Bu şehitler üzerine çadırlar kurulup tüm Üstürgün ulemaları 3 gün 3 gece Kur’ân okumaya mamur olup sadrazamdan ulemalara ihsanlar oldu.

Gerçekten de böyle bir büyük hayratı bir savaşta şehitlere bir Cem haşmetli padişah ve bir keremli vezir serdar etmemiştir. Hatta nice gaziler sadrazamın yüzüne dediler ki,

‘Koca vezir, İslam ordusunun şehitlerini kâfiristanda toz toprak içinde bırakmayıp böyle rağbet ettin. İmdi şimden geri senin senin uğruna can ve dil ile kurban olup din-i mübin yoluna şehit olduğumuza gam yemeziz .Şimden geri kalk ne canibe gidersen gidelim.Tanrı yardımcın ola’ diye”(s. 409)

“Tüm şehitlerin cesetlerini gaziler alıp selamete çıkardılar.”(s. 438)

“Kırk güne kalmayıp sonunda reisi ve damadı İbrahim Paşa’ını bu yüzden şehit ettiler. Ruhları için Allah rızası için el-fatıha.”(s. 443)

“O gün Çarşamba günü idi, bütün Müslüman şehitleri kalabalık cemaat ile namazları kılınıp defnolundu.”(s. 458)

“Zikri geçen Div Ali Beşe ile alaybeyi birbirlerine sarılmış Ak Tabya üzerinde 27 gün ter ü taze kanları akarak kalmış, onun ikisini de Ak Tabya üzerine defnedip onların üzerlerine Sührab Mehmed Paşa bir ahşap köşk inşa etmiştir ki hala gazilerin ziyaretgahıdır.”(s. 458)

“Allah hepsine bol bol rahmet eylesin.”(s. 459)

“Allah rahmet eylesin.”(s. 459)

“Minnet Allah’a ki bu gazi merhumların mübarek cesetlerinin birini bile meydanda bırakmayıp hepsini atlara yükletip dağlar içinde hepsini bir yere defnedip belirsiz olsun, diye üzerlerine ateşler yakıp mezar yerleri kayboldu. Allah hepsine rahmet eylesin.”(s. 492)

“Kendileri nice yıldan sonra vefat edince Dil Herseği kasabasında camii sahasına gömülmüştür. Allah rahmet eylesin.”(s. 547)

“Bu Çayniçe şehrinin tüm mezarlıkları bu mahalde anayol üzerinde bir suskunlar asitanesidir ki summun bükmün olup yatarlar, ama hal dili ile bu hakir Evliyâ’dan bir Fatıha rica ederler. Mezarlık sakinlerinin ruhları için,Allah rızası için salavatla birlikte el-Fatıha.”(s. 555)

“Hala nur dolu bir türbedir. Allah rahmet eylesin.”(s. 559)

“Dört sütun üzere kurşunlu kubbe içinde maktul bey meftundur. Allah rahmet eylesin.”(s. 646)

“Gerçi bu kale feth oldu. Ama Rumeli ve Anadolu gazilerinden ve gayri eyaletlerden 16.000 adet Müslüman gazi şehit olup yerleri huld-i berin cenneti oldu. Allah hepsine rahmet eylesin.”(s. 663)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Hala iki kardeş bir yerde medfunlardır ki hala gönül sahibi gazilerin ziyaretgahıdır. Allah rahmet eylesin.”(s. 40)

“Bunlardan Budin kapısının dışında (---) Baba tekkesi, ufak tefek gelen gidenlerin uğrağı tekkedir ki sadaka ile geçinirler. Gazi Süleyman Paşa merhumda tekkede gömülü olup herkesin ziyaret yeridir.”(s. 57)

“760 adet Müslüman gazisi kurtuluş yolu bulamayıp Allah yolunda bu savaş meydanında şehitlik şerbetinden birer kadeh çekip iki ayak ile Firdevs-i Berin cennetine yollandılar.”(s. 73)

“Bütün şehit olan dostlarımızı bir yere defnetmiştik, onları da ziyaret edip ruhları için bir Yasin-i şerif okuyup sevabını ruhlarına bağışladık.”(s. 113)

“Hamd olsun babam bu cenkte bulunup nice şehitleri eliyle defnetmiş. Yine hamd olsun bize de ziyaretleri nasip olup aziz ruhları için bir Yasin-i şerif okuyup sevabını mübarek ruhlarına hibe ettik.

Hala bütün insanların ziyaretgahıdır. Nice yerde mükellef sofa binalı nurlu kabirler var. Bütün şehitlerin ruhları için, Allah rızası için El-Fatiha.”(s. 154)

“Bu kalenin doğu tarafında bir yeşillik ovada Kasım Voyvoda cenginde şehit olanlardan 40 yerde yığın yığın mezarlıkları ziyaret ettik.”(s. 289)

“Bunda da şehit mezarlığı vardır ki gönül sahiplerinin ziyaret yeridir.”(s. 304)

“Kısacası bu küçük ada Baba Sultan gönül erbabının ziyaretgahıdır ki bütün Güvercinlik halkı her an pak toprağına varıp yüzlerini sürüp ziyaret ederler.”(s. 377)

“İslam askeri dağılıp Gazi Murad Han’ın cenazesini Bursa’ya götürüp Eski Kaplıca yanındaki camii sahasında defnediler. Allah rahmet eylesin.”(s. 393)

“Sonra Şeyh Mansur hazretleri bu kale cenginde şehit olup bu çeşmeler [123b] mahallinde defnetmişlerdir. Hala büyük yapılarla türbesi belli, halkın ziyaretgahıdır.”(s. 502)

“Her kubbede türbedarlar bulunur ki her an hanlar,[130b] sultanlar, biyim ve bükeçler gelip ziyaret eder,üd ve amberler yaktırıp hatm-ı şerifler okunur,bütün insanların ziyaret yeridir.Allah hepsine rahmet eylesin.”(s. 532)

“Cengizli Tarihçilerine göre toplam 35 sene han olup sonunda bu Kırım mezarlığında yatar, ama ulu Müslüman padişah imiş. Allah rahmet eylesin.”(s. 534)

“Derviş Harabi Ziyareti, Allah rahmet eylesin.”(s. 566)

“Çanakları asla boşanmaz imiş. Allah sırlarını aziz etsin. Hala büyük ziyaretgaktır. Allah rahmet eylesin.”(s. 766)

4.4.8. Dinlere Saygı Değeri

Evliyâ Çelebi Seyahatnâme’de İslamiyet’i anlatması yanında karşılaştığı başka dinlerin de özelliklerini, kutsal unsurlarını, kutlamalarını olabildiğince yorumsuz anlatmıştır. Bu durum eserde dinlere saygı değerinin tespit edilmesini sağlamıştır.

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Hepsi İncil kitabına inanır ve Mesih milletindendirler, ama putperest değillerdir, kiliselerinde asla Vedd, Suva’ya ve Yeğus gibi putları yoktur.” (s. 31)

“O odacıkların halleri böyle yaratılmış acayip ilahi sanattır. Hatta bu adalar üzerinde o kadar hoş sular vardır ki hesabını Alemlerin Yaratıcısı bilir. Zira bütün kâfirler o inançtadırlar ki bu adalar Hazret-i İsa mucizesi oluşmuştur, onun için hayvanlarını avlamazlar.”(s. 38)

“Bütün kâfiristan ve Hıristiyan kralları ve karıları bunlara hediye gönderip İsa ve Meryem Ana boyunlarına geçirmişler.”(s. 50)

“Nemse, Papişte mezhebinde, yani İrim Papalıdır ki tamamı putperestdir, ama Macar kiliselerinde asla put yoktur.Hemen birkaç altın yaldızlı ve mücevher haçları var ki haşa sümme haşa haçımız Allah ismidir ve Allah’a taparız, derler.Gerçekten de tüm Macarlar Huda-pereslerdir.”(s. 68)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Karabudak Han’a ulaşıp bütün yakın olan kentlerden yiyecek ve içecekleri ve her zaman Şamhal’dan hediyeleri gelip kendisi yalnızlık köşesinde ibadetle, tarih ve hadis ilmiyle meşgul oldu.Dağıstan alimlerinden Molla Taki, Molla Kuli, Molla Şirvani, Molla Cebrail, Molla Cami, Molla Azrail, Molla Kasım, Molla İsrail, Molla Şeyh, Gene adlı nice derin alimler ve ümmetin Salihlerinden kimselerle gece gündüz ilim ve fenlerle meşgul olurdu.”(s. 681)

“ ‘Domuz etiyle ve yılan etiyle adam etinden tatlı, babamız bir şey yaratmamıştır’ dediklerinde, ‘Ya babanız kimdir?’ dediğimde haşa ‘Seni beni yıldırak tavı ölü canı yasadandır’ dedi, yani haşa sümme haşa hele bu sözü yazmaya cüret edemem, öyle dediler.”(s. 726)

4.5. Estetik Değerler

Güzel kavramının etrafında toplanan değerler estetik değerlerdir. Estetik değerler, güzel sanatlardan yeme içme alışkanlıklarına kadar inceliğin ve görgünün olduğu her sahada vardır, güzelliklerin farkında olunmasını sağlar (Turna, 2011, s. 48).

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, yerleşim alanları, mimari yapılar, tabiat güzellikleri, insanlar, yemekler, heykeller, resimler gibi güzel veya çirkin kavramıyla nitelenebilecek pek çok varlığı tanıtmaya çalışan bir eser olduğu için güzel kavramı etrafında oluşan estetik değerler eserde geniş yer tutar. Burada öncelikle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde tespit edilen estetik değerler sıralanmıştır, sonra sınıflandırılmıştır. Metinde bu değerleri içeren ifadeler ile tutum ve davranış örnekleri sayfa sıralaması ile verilmiştir. Değerlerin tespitinden sonra ise değer indeksi tablolarında estetik değer ifadelerinin hangi değere karşılık geldiği gösterilmiştir.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde karşılaştığımız estetik değerler “bir metin oluştururken, mısralar ile anlatıma renk katmak, resim veya musiki veya heykel ile ruh dünyasının en uygun biçimde anlatılması, geleneksel sanat ilhamının muhafazası(cami ve ahşap süsleme, demircilik, taş işleme, hat), medeniyetimizden gelen güzellik anlayışının sonraki nesillere aktarılması prensibi, kendi sanat terbiyemizi müdafaa etme, bu anlamda maddeye tasarruf etmeyi ve insana nitelik kazandırmayı öğretme, fikre ve ruha hitap eden yüksek sanat eserleri üretme, özlü ifadeler ile insanlığın ezeli hakikatlerini özetleme kudreti, yeme içmede güzellik, mekan (saray, kale, kilise, şehir, hamam, cami, ev, yaylak, köprü) uyum ve güzelliği, insan güzelliği, hayvan güzelliği, doğa güzelliği, beğeni” olarak tespit edilmiştir.

4. 5.1. Mekan Uyum ve Güzelliğini Fark Etme ve Beğenme Değeri

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bu sorun ortasında şeddadi yapı bir beşgen şekilli sarp ve sağlam iç kalesi var, dizdardan başka birisi yoktur. Ağzına kadar dolu cebehane, sanatlı altın gibi cilalı Macar topları ve bu iç kalenin ancak kuzeyine bakar bir küçük kapısı var. Göle Kalesi'nin iç kalesi gibi bunun da kapısına 30 ayak taş merdiven ile çıkılır, yüksek kapıdır. Üstündeki bacalardan aşağı taş atacak baca delikleri ve kapının sağında solunda mazgal delikleri ile süslenmiş gayet

sağlam ve muhkem kapıdır.(2a)Taşra varoşu, çarşı pazarı süslüdür. Suyu ve havasının güzelliğinden mahbüb ve mahbübeleri henüz gelip imar olmadadırlar.” (s. 3)

“Ancak bir camii var, Defterdar İbrahim Paşa'nındır, ama gayet yerinde yapılmış olup kalabalık cemaatli, kiremitli ve bir yüksek minareli süslü camidir. Kapısı üzere tarihi budur:” (s. 3)

“Bu mahalde biraz dinlenip herkes esvaplarını kurutup yine atlara binip o yemyeşil ovanın doğu tarafına 8 saatte bakımlı ve şenlikli köyler, kasabalar, ibret verici sanatlı manastırlar, bağ ve bahçeler geçerek(---)” (s. 42)

“Kalesi, Hasun Yaylası dibinde duvarları dolma şeddadi rıhtım, İskender Seddi gibi, beyaz kuğu gibi kaledir ki sağlam surunun boyu gökyüzüne çıkmış sağlam, dayanıklı, yeni yapı bir güzel hisardır.

Aşağıda varoşu kalenin batı tarafına bakar, tüm evleri biri biri üzere gayet süslü varoştur ki bütün sarayların çatıları renkli kiremitler ile örtülü ve bütün kiliseleri kurşun ile ve kalaylı teneke ile kaplı mamur kiliselerin haçları saf altın ile yaldızlı olduğundan insanın nergis gözleri kamaşır. Bağ ve bahçesinin sınırı ve sonu yoktur ve suyu ve havası gayet hoştur.” (s. 43)

“Bir yüksek divanhanede iskemleler üzere oturup bütün Tise Ovası ve Nehr-i Tise yalıları, tüm köyler ve kasabalar MinorCoğraf sayfası gibi bukalemun nakışı gibi belli idi.” (s. 43-44)

“Yine ezeli Yaratıcının kudret eliyle yaratılmış mermerden yapılma minber ve kürsüdür, ama gören oğuz canlar böyle ibretli bukalemun nakışlı yaratılmıştır, der ve nice nakş-ı bukalemun-i ibret-nümün halk olunmuştur der ve nice heyulaları canlıdır, der.” (s. 109)

“Kalenin doğu tarafında iki dere tepe arasında bir geniş öz içinde bağlı, bahçeli ve hepsi kârgir yapı, tek ve iki katlı, bakılı ve şenlikli, hepsi 2.240 adet baştan başa kayağan taş örtülü güzel hanelerdir.” (s. 136)

“bir kurşun örtülü selatin gibi camii, bir medrese, bir han, bir hamam ve 50 kadar dükkanları var. Bu hayratlar tamamen Sultan Beyazid Han'ındır. Zira Baba Nakkaş Sultan, Sultan Beyazid-i Veli musahibi Özbek asıllı nakış sanatında sanki Mani ve Bihzad imiş. Hatta Eski Saray kapısı üzere o nakışlı sihirli saçağı ve Yeni Saray'da Bayezid Han'ın divanhanesinin kubbeleri bunlar nakışlayıp hal (süsleme) sanatı Rumeli (Osmanlı) diyarında bu zat yaydı.” (s. 190)

“Kurşun örtülü mavi kubbe ile örtülü selatin gibi bir sanat camii, bir geniş hamamı, 14 adet dükkanı ve kervansarayı var ki tarihi budur:

Bir hayr-ı azim eyleyip ehl-i sefer için

Vaz’ eyledi bu han-ı safâhaneyi paşa

Bir mevzi’-i ziba ve latif olduğçün bu

Nazmi dedi tarihini zi mevzi’-i ziba. Sene 953.” (s. 191)

“Mesiregah ve baştan başa İrem bağı gibi gülistan, bağ ve bostanlı cennet bahçeleri var ki bülbüllerin hoş sesleri insanları neşelendirir. Ne yazık ki bu kuş vadisi büyük bir şehir yakınında olmalı idi.” (s. 197)

“Zira öyle bir yüksek dağdır ki en tepesine çıkan sanki Mesih gibi göklere çıkıp meleklerin seslerini işitir, aşağıda tüm Kızanlık Ovası’nı süslemiş olan köyler, kasabalar, ekinlikler, bağlar, bahçeler, çayır ve çimenler baştan başa yeryüzünde ebri kağıt gibi, bukalemun nakışı gibi görünür. Ta bu derece yüksek Şıka Dağı’dır.” (s. 198)

“Kalesi Tuna kıyısında eğimsiz bir yüksek bayır üzerinde ağaç yapı güzel bir palankadır.” (s. 225)

“Bu köprünün karşı tarafı başında Rıdvan cenneti bahçesi gibi bağ, bahçe, gül ü gülistan, kuşlu ve çimenli bir gezinti ve dinlenme yeri Âl-i Aba dergahı, Hindi Baba Tekkesi, bir ulu sultandır.” (s. 226)

“Bir İrem bağı içinde bir Celaleddin Rumi tekkesidir ki çevresinde olan gül ü gülistan, nahlistan ve erguvanistan içinde bülbüller ney ve kudu seslerini işittiklerinde onlar da bülbül namelerine başlarlar ki bütün çemenistan bülbüllerinin yanık sesleri insana taze can bağışlar. Ve semahane meydanı, mudrıblar mahfeli, mesnevihan kürsü yeri ve Mesnevi kürsüsü öyle sanatlı, şebekeli ve fusûskâri mahfiller ve mihraptır ki anlatılmaz.” (s. 253)

“Peçoy Kalesi ardının kuzeyinde bir dağlık, ormanlık, gülistan, ağaçlık ve gölgelik içinde asla güneş tesir etmez bir gölgeli yeşillik yerde, dağ eteğinden inen nice yüz adet akarsular kenarında salkımsöğüt, çınar, ardıç, şimşir ve ihlamur adında çeşitli ağaçların gölgelerinde nice yüz yerde çemenzar yeşillik yüksek mastabalar üzerinde selsebil, havuz ve şadırvanlar fiskiyelerinden fişkırıp bütün dilberler yaran ve dostlarıyla cavk cavk köşe-be-köşe maksurelerde içip eğlenip can sohbetleri ederler. Ve akansular üzerinde içleri hoş kokulu baharat ile dolu kuzuları şişlerine takıp dolarlar Mevlevi gibi dönerek kebab pişirip yerler. Böyle bir Acem hıyabanı gibi bir mesiregahdır ki övgücüler onun övgüsünde eksik kalırlar.

Pak toprağı o kadar güzeldir ki çini ustası gibi kase ve testiler yaparlar. Kısacası bu mesire yerinin her cihette güzelliğı, hoşluğu, zarifliğı ve binlerce bülbülün güzel nağmeleri övgüler hariç ve beyandan uzaktır.” (s. 257 – 258)

“İstanbul’da yeniçeri odaları gibi anayol üzerinde Çin kaşisi gibi ay yüzüne benzer nakışlı odaları var. İslam mehabeti için dosta düşmana karşı süslenmiş altın toplu, şahnişin ve pencereli kat kat odaları var.” (s. 297)

“Nice çeşit sanatlar ile türlü türlü bukalemun gibi demirden, sindiyan ve palasanta ağacından seyirlik dolaplar yaparlar. Bu dolaplara 12 adet çak-ı felekler edip her çarkın önünde birer adet tunç hayvanlar edip bütün havan ellerinde tunçtan ve demirdendir. Bu çark dolapları tamamen su çevirir o su da ılıca suyudur ki başka bir kubbeli ılıcadır. O ılıcanın ayağı akarak gelip bu baruthane çarkların döndürür.” (s. 335)

“Süleyman mahvelinin sanatına göre Nemse ve Macar ustaları bu Süleyman Han mahveline iki kanatlı palasanta ağacından bir kapı koymuş ve her kanadını Fahri oyması gibi öyle büyüleyici şebekeli oymuş ki sanki Hitayı kağıdı makas ile oymuş. Bu kapının gülleri ve katmer katmer gülleri üzerine kuş gözü büyüleyici Freng tarzı türlü türlü çiçekler yapmış ki sanki büyüleyici sihir etmiş” (s. 363)

“Toplam 10.060 adet İrem bağı gibi bağ, bahçe ve Rıdvan cenneti bahçeleridir.” (s. 539)

“Bunlardan bakımlı ve süslü, genişçe Kurşuncuoğlu Evi, Vaizzade Hanesi, Ömer Ağa Hanesi, Kapıkulu Ağası Evi, bunlar şahnişinli, selamlıklı evlerdir, ama avluları yoktur. Aşağı katı ahır, yukarısı hizmetçilerin kaldığı yer, bir üstü selamlık, dördüncü veya üçüncü katları haremleridir.” (s. 691/692)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bu büyük havuzun (5a) etrafında o kadar türlü türlü Frenk tarzı mukarnazlı maksureler, selsebil, fiskiye ve fevwareli süslü sekiler ve nice yerde mutfak, oda, bağ ve bahçeler var ki her birisini birer eski krallar yapıp ‘Mesiregah ve dinlenme yeri ola’ diye hayrat etmiş, görülmeye değer bir dinlenme yeridir.” (s. 14)

“Aşağı dere içinde akan çay kenarında iki tarafı İrem Bağı’na benzer güllü çiçekli cennet bahçesidir.” (s. 43)

“Bu hıyaban bağı içinde tüm sokakları renk renk, çeşit çeşit başka tarzda yapılmıştır. Her yolu birer çeşit bukalemun nakışı kuş gözü gibi küçük değerli taşlar ile döşenmiş, sanki

Hint füsuskârısı gibi ibretlik mermer kaldırım döşelidir. Her tarhındaki tahta denilen tarlalarında birer türde çiçekler var ki Osmanlı ülkesinde Arap ve Acem’de, Leh, Çek ve Moskov ülkelerinde öyle çiçekler yoktur. Hatta kırk altı çeşit katmerli gül hediye getirdiler.” (s. 200-201)

“Bu şehrin evleri genellikle Tuna kenarına yapılmış olup kat kat saraylar, yüksek köşkler ve sanatlı büyük kiliseler ile bezenmiş, süslü sokaklar ve çarşılar ile donatılmış bir bakımlı ve şenlikli Fişevâr şehridir.” (s. 291)

“Gerçekten de bir gül-i gülistan, çemenistan, kuşluk ve lalelik yerdir ki bülbüllerin hoş nağmeli sesleri insana hayat verir. Bir tarafta çalıcılar ve okuyucular rehavi makamında nağmeler ettiklerinde, bir yanında da çemenistanın bülbülleri yanık sesleriyle dem çekerler. Gerçekten de suyu ve havası hoş, gün görünmez yüksek ağaçların gölgesinde döşekler ve sedirler üzerinde ister. Müslüman, ister bütün Tanrı kulları taraf taraf, cavk cavk olup eğlenip Yüce Yaratıcı’ya hamd ederler. Sözü’n kisası böyle bir Meram Bağı Ulah memleketinde görmedim.” (s. 409-410)

“Bir dere içine kurulmuş bağlı ve bahçeli, suyu ve havası hoş, mesiregahte ferrücgah bir vadide kurulmuştur. İlk defa Kırım Adası’nda Rıdvan cenneti gibi bağ ve bahçe bu köyde oluşmuştur.” (s. 485)

“Böyle bir Aspuzu Bağı’dır ki cennet bahçesi gülistanları içinde köşe köşe çağlayan akarsuları kenarında olan maksurelerde konan hanlar cananlarıyla has sohbetlerinde iken bülbüllerin hoş sesli nağmelerini işitenler ruh dinginliği ile safâlar dem be-dem içip eğlenirler.Suyu ve havası o kadar tatlıdır ki burada bir saat dinlenen elbette gamlarını üzüntülerini unutup şen şakrak olur.” (s. 505)

“Bütün vilâyetlerden hanlara hediye gelen renk renk, çeşit çeşit çiçeklerin güzel kokuları insanların beynini kokulandırır. Özellikle Anadolu’da Bakrazbelimüşk-i Rumi soğanları, Trabzon karanfillerinin kanırtmaçları, İstanbul’un zerrini, Molla Çelebi’nin ablak lalesi, Çelebi Cüce’nin filandıra lalesi, Kağıthane lalesi, çeşit çeşit şakayık-ı numaniler, İstanköy sümbülleri ve nice yüz bin çeşit hediye gelen çiçek soğanlarının çiçekleri bu bağ içinde bezenmiştir. Görenler ve bu bağ içine girenler sanki Huld-ı Berin cennetine girdik sanırlar. Bahar mevsiminde her meyve ağacının çiçekleri açtığı, erik, elma, armut, kiraz ve vişne çiçekleri açtıkları sırada insan güzel kokulardan sarhoş olup bu Direkli İrem Bağı sanki yalan dünyanın Firdevs-i Berin cenneti olur. Ama bu güzel hıyaban bu Mehmed Giray Han

asrında böyle süslü olmuştur, zira bir tabiat, güzel huy ve cömertlik sahibi, şanı yüce bir handır.” (s. 505)

“Bu Kırım Sol’at şehrinin her tarafında gül-i gülistan, sümbüllük reyhanlık ve Rıdvan cenneti gibi hasbi cennet bağları, şebekeli bostanları var ki hesabını Yüce Yaratıcı bilir. Zira bu şehrin zemini bir geniş ve verimli ovalar olup yeryüzünde bir benzeri yoktur, meğer Şam ülkesinde Havran Ovaları ola.” (s. 524)

“Her nur dolu kubbelerde öyle süslü, öyle sanatlı avize ve kandiller var ki her bir kubbe nur fişkiran türbedir. Nice yüz çeşit şamdan, buhurdan, çerağdan, gümüş ve altın kandiller ile süslenmiş, ibrişim halılar üzerinde nurlu kabirlerin çevresinde hüsni hat kelimeleri şerifler sanatlı rahleler üzerinde döşenmiş kubbelerdir.” (s. 532)

“Eski tarz nakışlı bir mihrap ve minberi var ki büyüleyicidir.” (s. 563)

4. 5.2. Şehir, Kasaba Güzelliğini Fark Etme ve Beğenme Değeri

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bu Erdel’in tuzla madeni yakınlarında büyük bir şehir var idi. Bağ, bahçesi, imaret ve yapıları sanki İrem bağı idi.” (s. 16)

“Şehir iki bayırlı yere kurulmuş 13.000 adet kârgir yapı çini gibi renk renk kiremitler ile örtülü bakımlı bir şehir idi ki görenler hayran kalırlardı.” (s. 25)

“Henüz güneşte zerre ve denizde damla gibi İrem bağından nişan verir bahçelerinde dinlenme yerleri, Havernak köşkleri, fiskiye ve havuz ve şadırvanları kalmış.” (s. 25)

“Bir çemenzar İrem bağı gibi bir verimli mamur köyler idi.” (s. 25)

“Erdel krallarına tabi bir Laboş şehridir ki Laboş Nehri kenarında bir ovaya kurulmuş cennet bahçesi gibi süslü bir şehir imiş.” (s. 27)

“Bu vilâyetin suyu ve havası güzel olduğundan beğenilenlerinin meşhuru Mengerus fili kadar alaca çakır gözlü sığırlar bir vilâyette yoktur ki boynuzları birer kulaç ablak, yeşil, sarı, kırmızı ve mavi boynuzları olur ki anlatmak mümkün değildir.” (s. 33)

“Bu mahalde olan dağlarda yeryüzünde bir çeşit kara balmumu olur. Misk ve ham amber gibi güzel kokusu insanın dimağını kokulandırır.” (s. 33)

“Bu Tirepişvar’ın havası Haleb sancaklarından Maarra havasından hoştur, ama güzel suyu yönünden Maarra’nın, Nil ve Şattularap’ın suları gerçekten de ‘cennet içeceği’dir.” (s. 33)

“yani İrim Papa’dan üç mertebe aşağı olan papazın hassı bir haslar hası kiliseleri tamamen mavi has kurşunla örtülü mamur bir şehirdir. Bu süslü şehir, Botar şehri Matar Nehri kenarında Sekiz Cennet bağı gibi kalabalık bir şehir idi” (s. 34)

“Bu şehrin suyu ve havasının güzelliğinden her şey beğenilir, ama hepsinden dilberlerine aşk olsun ki on yaşında ta yirmisine varmış muğpiçe güneş parçası seçkin ve müstesna oğlan mehtapları vardır ki sanki her biri peri çocuklarıdır. Güzel yüzlü ve düzgün endamlı olup konuşmaları ölçülü, düzgün ve dişleri inci tanesi olup gümüş beden ve ince bel ile Meram bağı tavusu gibi salınarak yürüdüklerinde gören düşkün aşıkların aklını başından alıp mecnun ederler.

Kadınları ve kızları da öyle sevimli, güzel, parlak yıldız gibi açılmamış goncaları olur ki misk kokulu saç örgülerini sarkıttıklarında bir anda zampara aşıkları kendilerine akıttılar ki,” (s. 47)

“Görenin aklı gider özge temaşadır bu.

mısraı üzere bu şehir güzel yüzlüler beldesi şehridir.” (s. 47)

“Hatta 67 ve 72 tarihine dek Erdel memleketinin yağmalayıp yakıp yıkılacağını, hatta Rakofçi kralın başına bizim Sedi Ahmed Paşa kılıç ile vuracağını acep resimlemiş ki bire bir resm etmiş.

Bu sarayda olan 260 odanın her birinde olan rengarenk bukalemun nakışı bir odada olan bir diğer odada yoktur. Tamamen ibret verici nakışlardır.

Kısacası böyle sanatlı ve ibret verici saray bir vilâyette yoktur. Meğer yine bu Erdel sarayı ola. Zira insafla bakan akıl ve bilgi sahibi bu sarayı görünce parmağını ağzına götürür, tırnağını ağzına batırıp susar ve hayretler içinde kalır.” (s. 63)

“Pek çok hanları, bir hamamı, benzetme olmasın tekkeleri ve mederese şekilli bitrikhaneleri var, ama çarşı pazarı gayet düzgün ve sıralı yapılmış süslü bir çarşısı var ki anlatılamaz.” (s. 67)

“Kadınları tamamen ipek rokla ve türlü türlü fistan giyip kızlarının saç belikleri ve kadınlarının başları renkli ipek arakıyeler üzerinde çeşit çeşit inci, la’l ve yakutlu istifanlar ile süslüdür.” (s. 67)

“bağlı ve bahçeli bir yayla eteğinden İrem bağı gibi bir şehir idi, ama içinde insandan ve hayvanlardan can, cinden, bir sinek ve arı yok. Tüm sokakları satranç naksı tarh olunmuş pak sokakları içinde sular akıp iki tarafında salkımsöğütler ve yüksek çınarlar ile gölgelenmiş bir kâfir yurdudur. Ve şehir içinde kârgir yapı, tek katlı ve iki katlı, saraylar hesaba gelmez. Her birinin bağları bahçeleri sanki irem bağıdır ki her bir saray bir Mısır hazinesine olmaz.

Bazı sarayın damları sarı pirinç, nicesi kalaylı teneke ve yeşil, kırmızı, sarı, al renk renk kiremitler ile örtülü mamur haneler idi. Ve ocakların hepsi sobalıdır e bacalarının ağızları ejder ağızı biçiminde yüksek bacalıdır.” (s. 81)

“Batı tarafında bir bataklık kenarında bir mamur varoşunda çeşit çeşit sanatlı kilise, han ve çarşı pazarı gayet mamur şirin şehir idi.” (s. 83)

“Hatta bu memleket öyle bakılı, canlı ve öyle süslü idi ki, birbirine bitişik sağlam kale, burç, varoş ve hisar, sarp taşlıklar üzerinde sağlam ve süslü surlar ve her tepenin zirvesinde birer yüksek kiliseler vardı” (s. 84)

“Gerçekten de Erdel gayet bakımlı, şenlikli, otları ve zahiresi bol, her tarafı gül ü gülistan, sümbül ve reyhanistan, Rıdvan cenneti bağı gibi cennet bağların ve şebekeli bostanlarının hesabını Mülk sahibi Bağban-ı Rabbü’l-izzet bilir. Zira mülk O’nundur, kâfiristan değildir. Oralarda yaşayanlar Tanrı’nın yarattıklarıdır ki bu konuk sarayına tüm varlıklar gelip gitmektedir. Yine mülk o alemlerin yaratıcısı mülk sahibi Allah’ın.” (s. 89)

“Bu Erdel zemin bir geniş topraklar ve verimli yerler, bir diyardır ki asla bu yeryüzünde benzeri yoktur, zira geniş vilâyeti mamur ve daima kefereleri zengin ve mesrur, (25a) kaleleri güzel ve pak toprağı kefereler arasında beğenilir, ekinleri geniş, çok bereketli, nimetleri bol, nehirleri her nahiyeye bol bol akar ve 1.700 adet kaleleri, şenlikli şehirleri ve büyük beldeleri var ki” (s. 89)

“ama cennet bahçesine benzer mesiregah bağları çoktur. Yaratıcı’nın hikmeti bu yüksek dağın üzerinde bağların maksureleri yanında ikişer üçer kulaç kadar yakın abıhayat kuyuları var ki her biri şaraben tahurdan nişan verir kevser sulardır.” (s. 116)

“Tamamı 1.800 adet tek ve iki katlı cennet bahçesi gibi bağlı bahçeli, kiremit ve kayağan örtülü kârgir sağlam yapılı Müslüman haneleri vardır.” (s. 122)

“ama bu Dukagin Sancağı’nda mamur ve şenlikli, 2.000 haneli süslü kasabadır ki tüm haneleri kârgir ve (---) örtülü ve bahçeli evlerdir.

İki adet mükellef camii, mescitleri ve kurşunlu hanları içinde hala Kotor seferiyçun cebehane ve peksimetler doludur. Geniş, iç açıcı ve aydınlık bir hamamı ve 300 kadar dükkanı vardır.” (s. 133)

“Bu kasaba bir (---) deresinin kenarında ve bir geniş öz içinde tamamı 600 adet saz, kamış, tahta ve kiremit örtülü bağlı ve bahçeli, ağaçlıklı, gölgeli mesiregah, avlak dağlar ve ormanlar içinde bulunan bir verimli zeminde geniş kasaba, bir diyardır.” (s. 140)

“Bu kasabanın ensesinde iki saatlik dağ ve rağları, yakın ve ırağları baştan başa bağ ve bahçeleri cihanı tutmuştur. Tamamı 9.000 adet Bulgar kefereleri reayası vardır. Burada olan mahbube Bulgar kızların maralı ve ceylan gözleri ve şirin sözleri var ki görenin aklı gider.” (s. 142)

“Tamamı 6 adet mahalledir ki bir tepeden bir tepeye kadar tamamı 3.000 adet kırmızı kiremitli tek katlı ve iki katlı sanatlı, işlemeli, süslü saraylar ve güzel köşkler var.” (s. 151)

“Suyu ve havasının güzelliğinden mahbube Rum keferesi kızları olur ki her biri kırmızı yanaklı peri kızı, peri yüzlü, parlak yıldız gibi kızları vardır ki pazar yerinde konuklara mallarını satıp kendileri güzellik yıldızı iken müşteri ile güzellik pazarı ederler.” (s. 151-152)

“Tamamı (---) adet bağlı, bahçeli ve baştanbaşa al kiremitli biri biri üzere yüksek güzel hanelerdir. Yer yer kayalardan abıhayat tatlı sular çıkıp evden eve uğrayıp her haneyi sular akarsuları vardır.” (s. 153)

“Hepsi 4.700 adet tek katlı ve iki katlı kârgir yapı ve başka eski yapı geniş evler var ki her biri Rıdvan cenneti bahçesi gibi bağlar ile süslenmiş, divan, odalar ve köşklerle bezenmiş kiremit örtülü ve şindire tahta örtülü sanatlı haneleri var. Bunlardan Bey Sarayı, Dilaver Ağa Sarayı ve Kapudan Sarayı (---) (---) (---). Bunlar süslü ve şenlikli saraylardır.” (s. 214)

“Dükelisi 2.200 adet tek katlı ve iki katlı eski tarz kârgir yapı, kat kat kâfir işi güzel hanelerdir ki her birinin övgüsünde dil kısa kalır. Ve tüm evlerin çatıları birer çeşit sanatlı kâfir işi kırmızı kiremitler ile örtülü mümin mekanlarıdır. Bu tür kiremitleri bu hakir bir diyarda görmemişimdir.” (s. 248)

“Şehirde olan haneleri ve tüm kiliseleri baştan başa altın ve gümüş kapılar, pencereler ve şebekeli kaalar ile süsleyip, altın ve halkari nakışlı dükkanlar ile bezeyip tüm sokaklarını Hint füsuskârisi gibi baştan başa murassa zemin döşediler.” (s. 275)

“Bu mamur vilâyet öyle bir süslü ülkedir ki bir bereketli ve verimli yer olup bütün kâfiristan içinde bunun yerinin asla benzeri ve dengi yoktur.” (s. 478)

“Bu büyük şehrin kıblesi tarafı uçsuz bucaksız bir ovadır ki köy köy üstüne gayet bakımlı ve şenlikli olup her tarafı ikişer konak bağ, bahçe, gül ü gülistan ve şebekeli bostanlar ile süslü bir mamur Frengistan ülkesidir.” (s. 483)

“Müfred:

Ne denlü cehd edersen bir murada
Nasib olmaz mukadderden ziyade
deyip kendi kendime teselli verdim.” (s. 483-484)

“Bu şehri bir hayli uzak mesafeden seyrettiğimizde hemen 170 adet büyük manastırların göklere doğru baş uzatmış kuleleri belli olup adam boyunda altından haç alemleri ışıldardı. O kadar mavi has kurşun ile örtülü ve öyle süslü ve bakımlıdır ki benzeri meğer Daniska şehri ola.” (s. 487)

“Şehri Morava Nehri kenarında bir geniş açık yerde bir bakımlı, şenlikli, süslü, bağlı, bahçeli ve şebekeli bostanlı şırası şirin bir kasabacıktır.” (s. 524)

“Tamamı 2.160 adet cennet bahçeli donanımlı ve süslü, kiremitli ve kayağan ile örtülü bakımlı hanelerdir ki her biri Acem çar-bağı gibi güzel evlerdir.” (s. 557)

“Bi dere içinde bağlı, bahçeli, bir şirin camili, iki mescitli, bir tekkeli, bir küçük hamamlı, bir hanlı ve 15 dükkânlı bir şirin kârgir yapı, güzel bir kasaba imiş.” (s. 570)

“Bu taşra varoş içinde bağlı, bahçeli ve geniş alulu çoğu kırmızı kiremit örtülü, nice yüzü şindire tahta örtülü ve tahta avlulu tek ve iki katlı tamamen tahtadan yapılmış evlerdir ki tamamı 1.200 adet mükellef güzel hanelerdir.” (s. 670)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Kat kat beşer altışar tabaka mamur saraylar, bağlar, bahçeler, manastırlar ve çanlık kuleleri ile süslenmiş ve tüm damları saf kurşun ile bezenmiş olup her biri sarayları baştan başa türlü türlü renkte kiremitler ile döşenmiş olup her biri beyaz inci gibi sarayları var.” (s. 16)

“Tamamı bu kale içinde tam 1.100 adet mükellef, mükemmel tek ve iki katlı kârgir güzel binaların hepsi şindire tahta örtülüdür. Ama bunlardan Hacı Paşa Sarayı, Alay Beyi sarayı,

Dizdar Ağa Sarayı, Çeribaşı Hanesi, Surutlu Ahmed Sipahi Hanesi, daha başka bakımlı, güzel bahçelice geniş evler vardır.” (s. 57)

“Diğer ile gelen evleri tamamen bağlı bahçeli, şahnişinli güzel hanelerdir. Nicesi şindire tahta örtülü ve nice yüzü kırmızı kiremit örtülü şeddadi duvarlı mamur ve müzeyyen evlerdir.” (s. 146)

“Ve bu şehrin iki tarafında baştanbaşa bağ, bahçe, gül-i gülistan ve Rıdvan Cenneti bahçesi gibi Aspuzu Bağları gibi bahçelerinde türlü türlü yüksek köşkler, havuz, fiskiye sakiyeler ile süslenmiş maksureler, dinlenme yerleri. Frenk işi ibret verici taraçalar vardır. Her birinden yetkin ustalar birer sanat düşünüp öyle tasarruflar ile yapılmış Havarnak köşkerinin Frenk Mani ve nakkaşların ibret verici bukalemun nakışları var ki kalem ilminde nasibi olan parmağı ağızına götürüp hayretler içinde kalır.” (s. 197)

“Gayet bolluk memleket olup asla bir diyarda mahublarının eşi benzeri yoktur.” (s. 351)

“Hala yüksek bir dağın eteğinde Orta Macar elinde bir küçük şeddadi yapı, hoş kaledir.” (s. 351)

“Erdel Vilâyeti’nde böyle bir bakımlı şenlikli ve İrem Bağı gibi büyük şehir ve eski nahiye yoktur.” (s. 359)

“Bir dağ dibine kurulmuş, tamamen bağ ve bahçeler içinde akarsuyu bol İrem Bağı gibi şenlikli bir varoştur ki hala denksiz ve benzersizdir.” (s. 365)

“Yapıları, Tuna kıyısında bir yeşil düzlük İrem Bağı ve meşelik yüksek dağlar eteğinde kurulmuş olup bağlı bahçeli toplam 200 adet tahta örtülü ve tahta avlulu mamur hanelerdir.” (s. 378)

“Bu güzel şehir, Rimlik Nehri kenarında ve bir yayla yüksek dağın eteğinde,bağlı ve bahçeli şehirdir.” (s. 417)

“Boğdan tahtı olan Yaş şehri gölü kenarında başka boyarlık, mamur haneli, çarşı pazarlı, bağ, bahçe ve mamur manastırlı güzel kasabadır.” (s. 420)

“Bu güzel şehir geniş ve yeşillik bi [133a] ova kenarında kible tarafı üç saat uzak gökyüzüne uzanmış Çadır Dağı’dır ki Kırım’ın göbeğidir.” (s. 542)

4. 5.3. Kale, Saray Güzelliğini Fark Etme Ve Beğenme Değeri

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Kolçvar Kalesi yayla deresinin içinde Kolçvar Nehri kenarında bir yalçın kaya üzerinde göklerle beraber şeddadi ve beşgen şekilli sağlam kaledir. Hasek Sahrası'na bakar bir kapısı vardır ve 11 kuleli şirin bir kaledir.” (s. 7)

“Bu kalenin aşağı dere içinde bağlı ve bahçeli bir varoşu içinde sanatlı kiliseleri ve dersinde çeşit çeşit balıklar var. Suyu ve havası hoş olduğundan mahbub ve mahbubeleri meşhurdur.” (s. 7-8)

“ama aşağı sahrada Barçay Kral'ın bir sanatlı sarayı var idi ki görüntüsü, yapısının biçimi, tarzı bukalemun nakışı çok güzeldi.” (s. 8)

“Kalesi bir dere ağzında havaleli dörtgen şekilli ve 11 kuleli sarp ve sağlam şeddadi taş yapı güzel hisardır. Doğu tarafına 2 kapısı, içinde topları ve cebhanesi mükellef ve mükemmel iken” (s. 9)

“Sonra bu İrem bağı Pisan şehrini de” (s. 9)

“40 adet pak ve pakize açılmamış, güneş ve ay parçası kızları, güneş parçası oğlanları, el değmemiş avratları ve” (s. 9)

“Bir sık dağlık ve ormanlık içinde bir sarp kaya üzerinde üç tabyalı, şirin bir küçük taş kaledir.” (s. 10)

“Kalesi, Şiçe Deresi ağzında bir geniş yerde yuvarlak şekilli taş yapı, 5 tabyalı, sağlam, dayanaklı güzel surdur.” (s. 11)

“Bir dağ dibinde yuvarlak şekilli güzel bir kale idi. Hendeği su ile dolu idi. Bir büyük varoşu vardı. Çeşit çeşit saraylar, han ve kiliseler ile bezeli ve bağ, bahçe ve çarşı pazar ile süslü şirin bir şehir olup” (s. 13)

“Muazzam kiliseler ile evleri, han ve çarşı pazarı ile süslü mamur şehir iken” (s. 13)

“Kalesinin içi satranç nakışı şahlar ile bezenmiş ve sanatlı kiliseler ile süslenmiş idi ki anlatılmaz idi. Han, imaretler, medrese, bıtrik ve kissızhaneler, çarşı pazar ve bedesten ile gayet süslü idi.” (s. 14)

“Kalenin kible tarafında olan duvarı üstünde sahraya bakar, krallara mahsus ibret verici yüksek bir sarayı var idi ki bütün duvarları ibret verici bukalemun nakışı ve bütün yeşim, harekani, tütiya, mermer, somaki ve zenburi sütunlarla süslü idi.” (s. 15)

“Bütün pencereleri pirinç kafesli, billur, necef, moranlı camlar ile süslü idi. Ve döşemesi Hindpususkârisi gibi küçük mermer taşlar döşenmiş idi. Çeşit çeşit altlı ve üstlü şahnişin ve maksurelerinde havuz, şadırvanlarından ve fiskiyelerden berrak sular fişkırırdı.” (s. 15)

“Ancak Osmanoğlu askerine karşı koyamayacağını bilip böyle sağlam bir kaleyi, böyle süslü, sevimli ve beğenilen bir şehri bırakıp bütün kefereleri dağlara kaçıtklarında” (s. 15)

“Ama bu şehrin suyu ve havası, bağ ve bahçesi güzeldir.” (s. 15)

“Moriş Nehri kenarından uzakça bir ovada güzel bir kale imiş. Büyük manastırları, mamur sarayları, çarşı pazarı ve hanları olup diğer yapıları da gayet mamur süslü imiş.” (s. 15)

“Bu da Erdel krallarına tabi şirin bir şehir idi. Bunda da bir büyük tuz madeni olup bir Mısır hazinesi mal hasır olur” (s. 22)

“Bu kale bir bağlı bayır dibinde havaleli dörtgen şekilli şeddadi yapı bir güzel, süslü kaledir ki büyüklüğü 4.000 adımdır, ancak yalın kat duvarlı, 40 kuleli, 4 kapılı ve hendekli bir kaledir.” (s. 22)

“11 sanatlı manastırı var. Her birinin servi gibi yüksek çanlıkları var. Üstleri gümüş gibi kalaylı ve pirinç teneke örtülü çanlıklardır. Ve her kilisenin kubbeleri üzerinde adam boyu kadar altın yaldızlı haçları ve haçlı bayrakları var. Her kilisenin yanlarında benzetme olmasın, medrese (7b) gibi palas kuşanan papaz haneleri” (s. 23)

“Mahbub ve mahbubesi, bağ ve bahçesi hesapsız kitapsızdır. Suyu ve havası gayet hoştur. (s. 23)

“Bu ibret verici, sanatlı bir saray idi ki anlatılmasında diller kısa ve kalemler kırık idi. Bu cennet benzeri sarayı bir anda yağma, alan ve talancılar ateşlere yakıp yerle bir ettiler. Bu yeşillik yerde bütün iş erleri bir yere gelip ‘(Yapacağın)işler hakkında onlara danış’ (Kuran, Al İmran 159) emri üzerine danışılıp Vaşarheld Kalesi deresinde kâfirlerin ayaklanması ve taşkınlıkları sebebiyle o taraflara gitmek mümkün olmayıp” (s. 24)

“5.000 askere sahip ve 11 adet çanlık kuleli manastırları, hanları, medreseleri, irşekhaneleri ve çarşı (9a) pazarları ve bakımlı ve süslü olup” (s. 28)

“Bu kalenin taşrasında bir İrem bağı gibi büyük varoşu var. Banja Ejder Nehri'nin iki tarafına kurulmuş İrem gibi bağı, bahçeli ve şebekeli bostanlı süslü şehirdir. Nehir üzerinde sanatlı Macar su değirmenleri var ki hem çeşit çeşit ince un öğütür ve hem yine unu eleyip kepeğini başka bırakır.” (s. 29)

“Ancak içinde sanatlı manastırları, çanlıkları ve sarayları açıkta idi.” (s. 36)

“Bir gölün içinde yumurta gibi bir beyaz kaplumbağa gibi göl içinde yatar bir benzersiz bir kaledir. Mamur kiliseleri ve yüksek sarayları belli idi,” (s. 37)

“Bu mahalde Rakofçi melunun ceddinden kalmış bir uğursuz sarayları var idi ki bu eğri suratlı felekte öyle bir gönül açan saray ne görülmüştür ve ne yapıp görülecektir ki eğer olduğu gibi bütün yapılarını, biçimini, tarzı ve tarzını bir bir anlatıp yazsak bu seyahatimizin müsveddesi bir yılda tamam olmaz” (s. 38)

“Kalenin içinde, aşağı ve yukarısında saraylar ve sanatlı duvarları parıldar güzel bir kaledir.” (s. 40)

“Bu kaleyi uzak mesafeden görüp kalesi kible tarafında bir büyük şehir gibi sanatlı manastırları, çanlıkları ve haneleriyle belli olup” (s. 41)

“Sonra Kaşa Ban Menuçehr evladı ismiyle isimlenmiş güzel bir kale olup günden güne imar olduğundan bütün kralların hasretini çektiği yer olmuştur.” (s. 45)

“Sözün kısası, bu yeryüzünde öyle bir sanatlı, parlak ve cilalı ağaçlı şirin kale yoktur. Allah'ın yarattığı bütün cinslerle dolmuş işlek, sağlam yapılı bir şehirdir ki Erdel diyarında bu Kaşa şehri ve Praşo şehri sanki Mısır'a denktir ve kış yaz insan deryasıdır” (s. 45)

“Hisar içinde 4.000 adet saraylar ve diğer haneleri kat kat kârgir yapılar vardır. Her biri birer tür tarz ve tarz üzere yapılmış şahnişin ve sanatlı köşkler ile bukalemun nakşu gibi haneler var ki hepsinin damları baştan başa renkli sırçalı kiremit, sarı pirinç, beyaz kalaylı teneke ve has kurşun ile örtülü saraylardır ki her birinin anlatılması, cevher saçan kalemler ile yazılması mümkün değildir.” (s. 45-46)

“Kalesi cennet gibi bir mamur ova içinde kurulmuş, dört tarafı göz alabildiğine yaylalardır ve yayla etekleri tamamen köylere süslenmiş hesapsız bağ, bahçe, şebekeli bostan ve cennet bağları vardır. Sağlam bir kale, bir şeddadi taş yapı, alçacık duvarlı dayanıklı bir surdur, ama hendeği gayet derindir. Toplam iki adet kapısı var, biri doğuya ve biri batıya açıktır. Hisar içinde 2.000 adet kırmızı kiremit ile örtülü mamur haneleri vardır.(17a) Han

ve hamamları, 7 adet sanatlı kiliseleri ve çarşı pazarı gayet pak, bakımlı ve süslüdür.” (s. 59)

“içinde 11 ev vardır derler, ama gayet bakımlı ve sanatlı sarayları ve pek çok ibret verici kiliseleri, han ve çarşı pazarları var.” (s. 59-60)

“Ama bu da Saz Macarı kalelerindedir ki beşgen şekilli bir tuğla yapı, bir küçük güzel kaledir. Batı tarafına bakar ancak bir sağlam demir kapısı var.

Bunun da doğu tarafına bayırlar ve tepeler ve eğimi var, tamamen bağ ve bahçelerdir.

Mamur çanlı kilise, hanları, şindire tahta örtülü evleri ve süslü kefare çarşısı var. Bütün dükkanlarında güzel kadınlar gizli alış-verişler ederler, ama her metalarıyla askeri doyum ederler.” (s. 61)

“Bu saray bir büyük ovada bulunup dört tarafını Küçük Samoş Nehri dolaşır. Asla ve kat’a havalesi yok zararsız bir hoş kaledir.” (s. 62)

“Bu da bir eğimli yerde bir küçük taş yapı kaleciğdir, ancak doğu tarafı cennet gibi bir ovadır, bağ, bahçe ve mahsüllü bostanları hesapsızdır. Suyu ve havası gayet güzel olduğundan mahubleri gayet beğenilir ve aranılır.

Kiliseleri, süslü evleri, pek çok hanları ve çarşı pazarı hoştur. Ve dükkanlarında değerli mallarını satanlar tamamen güzeldir.” (s. 64)

“Genellikle bol yiyecekleri ekmek, çörek, pohaça, ve sipov dedikleri Haleb kalkanı kadar has ve beyaz ekmekler idi. Hatta bu yeşillik vadi üzerine Macar kilimleri döşenip üzerine ekmekleri koyup süslediler.” (s. 64)

“Bir vadide kurulmuştur ki Saz Macarı toprağıyla Seykel vilâyeti ve Erdel toprağı arasında 3 vilâyet sınırında inşa olunmuş gayet hoş ve süslü kale, taş şeddadi sağlam yapı bir surdur. Zemini öyledir ki iki dere ağzında bir yüksek topraklı bir yüksekçe bayır üzerine kurulmuş, tuğla bina yuvarlak şekilli güzel bir kaledir ki sanki kuğu gibi beyaz aydınlık 1 kapılı, 7 kiliseli ve mükemmel cebehaneli havalesiz iki kat şirin kaledir.” (s. 95)

“Hisar içinde 10.000 odalardır, zira her sarayda beşer onar adet tek ve iki katlı seyirlik bukalemun nakışlı haneler var.” (s. 101)

“Burada olan cennet bağlı ve bahçeli, bukalemun nakışlı altın saray bir diyarda yoktur, meğer İstanbul’da ola.” (s. 101)

“Tüm sanayi ehli evlerinde işleyip kadınları ve kızları, bozuk adetleri üzere alış veriş eden yıldız gibi temiz kızları mallarını satarlar ki, her biri Züleyha benzeri peri gibi güzel kızlar” (s. 101)

“Bey bu hakiri karşılamaya çıkıp bizi kale içinde dizdar mektuplarını verdim, okuyunca çok sevindiğini gösterip, ‘İnşallah 10 güne dek borcumuzu dinimizin hakkı için ödeyip sizi yollar’ hakire hamam ücreti bir kese ve bir kat giysi verdi. Ve 30 adet yoldaşıma ve hizmetçilerime onar guruş verip her an sohbetleri şerefiyle şereflenip ara sıra Busatlar adlı köyde Yusuf Beyzade saraylarına gidip eğlenirdik,” (s. 121)

“Drin Nehri kenarında geniş, mahsüllü, yeşillik, lalezar, kuşları bol, cennet bahçeli ve İrem bağı gibi bir vadide bir mamur, süslü ve şirin kasabadır.” (s. 128)

“Bunlardan büyük saray Yusuf Beyzade sarayıdır ki Fatih Sultan Mehmed Han’dan beri, atacı Koca Yusuf Bey’den beri kendilerine miras yoluyla intikal etmiş saraylardır, kat kat oda, sofa ve divanhaneler ile süslenmiş, mutfak, kiler ve tabilere ait odalarıyla bezenmiş has saraydır.” (s. 128)

“Deniz kıyısında dörtgen şekilli şeddadi taş yapı bir küçük beyaz hoş kaledir.” (s. 130)

“Bu kale Venedik Körfezi denizi kıyısında (---) (---) (---) üzerede dörtgen şekilli bir sanatlı taş yapı, yamalı bir kaledir. Hisar içinde (---) adet kiremit ve kayağan örtülü bahçesiz nefarat evleridir.” (s. 131)

“Kalesi Venedik Körfezi kenarında (---) (---) üzere altıgen şekilli kesme taş hazırlıklı bir savaşı kalesidir. Burçları, bedenleri, sağlam kapıları mazgal delikleri, hendekleri, tüm mühimmat ve levazımatları ile bakılı ve süslü güzel kaledir.” (s. 131)

“Bu bakımlı belde bir geniş öz içine kurulmuş, iki tarafı bağlı, bahçeli ve şebekeli bostanlı verimli zeminde bakımlı ve şenlikli evleri var. Bazı yerleri bağlı ve çayırli bayırlardır ve yıldız tarafı da ovalı, çayırli, çemenzarlı ve baştan başa bostanlı yerlerdir.” (s. 207)

“Ve şehir tarafı iki kat duvardır. Her katı birbirinden yüksektir. Beden dışları gayet sanatlıdır ki sanki Hürmüz incisi gibi sıralı dizilmiştir.” (s. 212)

“Taşra kapısı üzerinde iri yazı ile beyaz mermer üzere tarihi budur:

Habbezahısın-ı hasinkal’aha

Enfez allahu ahkemu minha

Kale sultanul ena tarih

Ekkedallahu rahman beda'ü minha. Sene (---)" (s. 212-213)

"Kalesi yüksek ve büyük bir dağın eteğinde bi sivri sarp kaya üzerinde havaleli bir küçücük güzel taş bir hisardır." (s. 216)

"Bir havalesiz topraklı zeminde dört köşe şeddadi rıhtım kırmızı tuğla yapı güzel bir kaledir." (s. 229)

"Fırav Dağı adlı bir alçak bayırlı dağ eteğinde dörtgen şekilli şeddadi taş rıhtım yapı hoş bir kaledir ki temelindeki taşların her biri Mengerus fili cüssesi kadar vardır. Öyle düzgün kesme taş ile yapılmış çaktır, ancak kalın ve enli şeddadi duvardır ki boyu 20 arşındır." (s. 247)

"Bunun da suyu, havası ve kalesi yapısı gayet güzeldir." (s. 264)

"Bunun da kalesi Tuna Nehri kenarında gayet yüksek bir dağ üzerinde sağlam, dayanıklı ve güzel bir hisardır." (s. 266)

"Hisar içine girince görse ki tüm çarsı pazarı kat kat haneleri tamamen zer-ender-zer, sanatlı ve yaldızlı kâfir evleri ama hepsi süslü, nakışlı ve bütün sokakları mermer döşeli ve fağfur gibi caddeleri var." (s. 278)

"Sağlam hisar, dayanıklı set, bir büyük hisar, bir eski sur, süslü şehir, bir ortak taht merkezi, yüksek yapı, şeddadi taş yapı, dayanıklı ve şanı yüce kaledir" (s. 299)

"Bu Orta Kale bütün tabya ve burçlarıyla sanki inci gibi beyaz ve cilalı yüksek bir kaledir." (s. 301)

"Yüksek bir divanhanedir ki felakete benzeri yoktur. Tamamen kırmızı somaki mermer üzerine türlü türlü bukaemun nakışıyla çini gerhanesine denk bir Ungurus tahtı divanesi eyvanıdır. Her bir tumtaraklı revakları, kemerleri sanki Kısra kemeridir. Bunun duvarında öyle ibret verici nakışlar var ki Hitayı kağıtlar da bu acayip ve garip nakışları Erjang, Mani, Hassan Behzad, Şah Kulu ve Ağa Rıza kalemini çekmecede acizlerdir. Ve bu büyük divanhanenin zeminini şirin işli mermer ustası türlü türlü şekillerle, ibret verici mermerlerle döşemiş ki hala Arab Acem diyarında böyle mermer döşeli bir eyvan yoktur. Hatta bu eski sarayın bazı yerleri beşer, altışar ve yedişer kat kat dinlenme köşkü, Havarnak kasırlar var ki hala yeryüzünde benzeri yoktur." (s. 309)

"Zirve tepsi mavi buluta baş uzatmış yüksek boylu kaleler içinde hepsinden seçkin beyaz inci gibi, beyaz kuğu gibi tüm burçları ve beden dişleriyle bezenmiş, kapılar, kuleler ve

dirsekleriyle süslenmiş Orta Macar Kızılelma'sı adıyla meşhur olan sevimli kale ve kızıl kaya adıyla bilinen, övülen ve sevilen Üstürgon Kalesi'dir." (s. 354)

"Hisar içinde 600 adet şindire tahta örtülü tek katlı ve iki katlı cihan-nüma pencere ve şahnişinli kârgir yapı sanatlı hanelerdir ki her birine nice milyon mal gitmiştir." (s. 468)

"Ama bu Leve Kalesi görmeye muhtaç bir eski yapı, güzel bir kaledir. İç kalesi küçük kârgir dörtgen şekilli yapıdır ki çevresinde 6 adet sade kulecikler vardır. İçinde kaptan hanesi, cebehanesi ve ambarlardan başka bir yapısı yoktur. Kibleye bakar bir küçük kapısı var, anılan ayının kellesi bu kapıda mihlidir." (s. 507)

"Kalesi Diçina Nehri kenarında sanki Tokat Kalesi gibi bir yalçın yüksek kaya üzerinde dörtgen şekilli şeddadi taş yapı güzel bir kaledir ki firdolayı büyüklüğü 3.100 adımdır." (s. 535)

"Ama deniz kıyısında bir yalçın kanara kaya üzerinde altıgen şekilli, taş yapı sağlam ve güzel bir kaledir ki bir merhale uzak yerden beyaz kuğu gibi görünür ki kaledir, ama içine girmedim. Bu kalenin tüm burçları ve beden dışları, tüm balyemez topları ile ve çok derin hendekler ile bezenmiş, manastırların kubbeleri ve çanlık kuleleriyle süslenmiş kâfir kalesi idi. Allah İslam eline nasip ede." (s. 584)

"Karşı karşıya iki kale de bol bol cebehaneler, şahî darbzen toplar ve çeşit çeşit muşkatlar ile döşeli ve 3 adet dirsekli burçlar ile süslü olup tüm beden dışlarıyla bakımlı ve süslü beyaz kuğu gibi parlak kalelerdir." (s. 625)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap'ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

"Bütün duvarlarının yüzünde olan yontma cilalı taşları geçmişin yapı ustaları çeşit çeşit tasarruflar yapıp türlü türlü taşları birer sanat ile duvara koyup taştan bayraklar, iskemleler, nice çeşit garip ve acayip şekilleri kırmızı, yeşil, sarı, mavi ve siyah taşları ile kale duvarı yüzüne işlemiş ki bütün kâfiristanda yoktur." (s. 129)

"Hala Nemse çasarı hükmünde gökyüzüne doğru uzanmış bir yalçın kaya üzerinde beyaz inci gibi bir kârgir şeddadi yapı, yuvarlak şekilli kaledir." (s. 188)

"Bu kale Tuna'dan gelme bir göl içinde dört köşe baştanbaşa tuğla yapı güzel bir kale olup batı tarafına açılır bir kapısı ve hendek aşırı asma makaralı köprüsü başında 2 adet şeddadi yapı büyük kuleleri üzerinde 8 adet şahane savunma topları var. Ve kapı üzerindeki 2 adet kulenin üzerleri şindire tahtalı kubbe örtülüdür." (s. 310)

“Papmezö Dağı eteğinde yüzü Papmezö Ovası’na dönük dörtgen şekilli bir küçük taş yapı olduğu kadar hoş bir kaledir.” (s. 350-351)

“Tise Nehri kenarında yüksek bir dağ üzerinde dörtgen şekilli şeddadi yapı güzel bir kaledir.” (s. 354)

“Kalesi bir gölün kıyısında dörtgen şekilli şeddadi yapı güzel bir surdur.” (s. 358)

“Biz de kaleyi gezip dolaşp tarzına tavrına yapısına şaşım, bir acayip ve garip İskender Seddi gibi sağlam kale imiş.” (s. 361-362)

“Kalesi bir geniş öz içinde beşgen şekilli bir şeddadi güzel yapıdır, ama küçüktür.” (s. 363)

“Kalesi Moriş Nehrinin karşı tarafında gökyüzüne doğru ulaşmış bir yalçın yüksek dağın başında dört köşe kârgir yapı güzel bir kaledir.” (s. 368)

“Kalesi bir su kenarında, bir dağ eteğinde ve bir düzlük alanda kârgir taş yapı güzel bir kale ve süslü bir varoş idi.” (s. 368)

“Kalesi gökyüzüne çıkmış yüksek bir dağın tepesinde badem şeklinde şeddadi bir taş yapı, güzel bir kaledir ama bazı yerleri haraptır.” (s. 369)

“Kalesi Tuna kıyısında bir düzlük yerde beşgen şekilli üç kat şeddadi taş yapı, güzel kaledir ki, firdolayı büyüklüğü tam 1600 germe adım olup kible tarafına büyük kapısı ve liman tarafına su kapısı var.” (s. 374)

“Kalesi, Tuna Nehri kenarında dörtgen şekilli bir dolma rıhtım yapı hoş bir palankadır ki firdolayı büyüklüğü 800 adımdır.” (s. 381)

“Kâfir zamanından kalmış şeddadi dört köşe taş güzel bir kaleciiktir.” (s. 382)

“Özü Nehri üzerinde dörtgen şekilli bir taş yapı güzel kaleciiktir. Bir kumsal yerde çepçevre büyüklüğü 1.100 adımdır.5 kiremit örtülü uzun kuleleri ile 2 kapısı var.” (s. 444)

“Kalesi Özü Nehri kenarında bir yalçın kaya üzerinde dörtgen şekilliden uzunlamasına İskender Seddi gibi yontma taş yapı, güzel bir kaledir ki Bender Kalesi’nden bin kat sağlamdır.” (s. 447)

“Nureddin sultan [120b] efendimizin cennet bağına benzer büyük sarayı var ki bu yalancı geçici dünyanın bahçesidir. Bunda olan pek çok köşkler, türlü türlü fiskiyeler, havuz ve şadırvanlı odalar Kırım ülkesinin bir sarayında yoktur. Ve bir geniş, aydınlık, iç açıcı, suyu ve havası hoş hamamı var.” (s. 489)

“Bu cennet benzeri saraya insan insafla baksa hayran olup susar kalır. Gerçi özelliğinde tüm övücülerin dilleri susmuştur, ama bu pek kusurlu hakir elimizden geldiği kadarıyla denizde damla ve güneşte zerre kadar cevher saçan kalemimizle birazcık anlatalım.

Evvelâ bu gönül açan sarayın dört tarafı İrem Bağları olduğu için Bahçesaray’dır. Dört tarafı kale gibi dört köşe şeddadi kârgir taş yapı duvarlı has saraydır, ama etrafında beden dirsekleri ve kule yastıkları yoktur.” (s. 509)

“Kalesi, Karadeniz kenarında bir yalçın kaya üzerinde yuvarlak şekilli bir kârgir yapı güzel bir kaledir.” (s. 620)

“Bu İskender Seddi kale Terek Nehri’nin Hazar Denizi’ne karıştığı yerde Hazar Denizi’nin güney tarafı sonunda, bir körfez derenin ta Dağıstan ülkesine girmiş bir dil gibi körfez nihayetinde bir düz geniş ovada, üçgen şekilden dörtgen tarzına uzunlamasına yapılmış, yarısı tuğla ve yarısı kârgir taş güzel kaledir.” (s. 686)

“Hala Moskov kralı hükmünde büyük Etil Nehri kenarında üçgen şekilli iç hisar ve altıgen şekilli dış hisar, sağlam Ejderhan’dır ki 3 kat şeddadi yapı güzel bir taş kaledir.” (s. 690)

4. 5.4. İbadet Yeri Güzelliğini Fark Etme ve Beğenme Değeri

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Yüksek yapılı, sanatlı, her biri göklere baş uzatmış, her biri saf kurşun ile örtülü ve bukalemun nakışlı kaşiler ile mamur olmuş ibret verici kiliselerdi.” (s. 19)

“Her bir bağda köşk ve birer bağ kulesi bulunur. Ve nice bin Havernak köşkleri, dinlenme köşkleri, havuz ve şadırvanlar ile hesapsız selsebil fiskiyeler ile süslenmiş cennet bağı gibi bahçelerdir.” (s. 48)

“Omelekler toplantı yeri olan o gönül alan kilisenin tavanı ve döşemesi çok sanatlıdır. O asrın hüner sahibi ustaların bu kiliseye yüz sanduka saf altın sarf edip nice bin renkli ibret verici sanatlar icra edip bu Mesih mabedgahı kilise öyle tatlılıklar ve incelikler etmiş ki felek atlasında öyle bir kargerlik Menuçehr’dan beri bir eski mimar etmemiştir.” (s. 48)

“Her mavi kubbesinde ve tüm duvarları kemerlerinde yuvarlak camlar, beyaz, siyah, kırmızı ve başka renk renk değerli taşlar ile Hint sedefkârisi gibi bütün duvarı süslenmiş bir sanatlı kilisedir ki aynülhir, Yemen akiki, zeberced ve seylan (14a) gibi küçük taşlar ile bezenmiş abalı papazlar toplantı yeridir.

Bu kilisede papazların vaaz vermeleri için mihrabın doğu tarafından altınlı, gümüşlü bir kürsü koymuşlar, hala zamanımız ustalarının ona bir keski ve birer mızrika vurmaya güçleri yetmez.” (s. 48-49)

“Bu da sinir derecesi süslü ve büyüleyici mahmildir ki bütün papaz, kıssız, bıtrık, ladika ve kalayoros irşekleri bu yerde yüksek sesle rehavi makamında ağazeler edip İncil ayetlerini art arda yanık sesle okuyup Davud Nebi erganununa yol buldurup bir ferdaş ve zemzeme ettiklerinde adamın vücuduna birer dehşet gelip insan vücudunda olan bütün kıl uçları haberdar olup adamın tüyleri ürperir. Kısacası, ümmi ve inançlı adam dinlese inancına zarar gelir, ama sadık arifler dinlese acayip sanatlı ergunun sazıdır, deyip aldırış etmez.” (s. 49)

“Bu çelipa kürsü üzerinde bu kadar muhteber kitaplar ve bu kadar cevahir kaplı İnciller yığılıp bu kitaplar arasında altına boğulmuş Hazret-i Meryem’in timsali ve kucağında palasanta Hazreti-i İsa’nın çocukluğu timsali heykeli yapılıp sanki annesinin kucağında ana sütüyle beslenip gülümseyerek bütün insanlara bakar bir resimdir ki sanki canlı resullahdır. Herkese bakarken, ister annesi Meryem heykeli ve ister İsa Nebi heykeli öyle bir şekilde bakarlar ki her gören onları canlı zannederler” (s. 49)

“Yedi iklimde olan Hırıstıyan beldelerinden gelen çeşit çeşit 12.000 adet gümüş, altın kandiller ve başka türlü türlü sanatlı avizeler vardır.” (s. 50)

“Bunlardan kalabalık cemaate malik çarşı içinde Hünkar Camii, bir uzun, sanatlı, şirin ve düzgün alaca minaresi var ve dış tabakalarından cihan baştan başa seyr olunur. Tamamen kiremit ile örtülü bur üstüne nur bir camidir ki kapısının üst kısmında tarihi celi güzel hat ile böyle yazılmıştır:

Yessir lena hayyi haseneti mescidi’l-mü’eyyed,

Allahümme tarihanu min (?) es-Samed,

Seyyidü’l-hak beytü’l-ahad.” (s. 140)

“Camie bitişik bir abıhayat can besleyen çeşmesi var, ama tarihi cami kapısı üzerine yazılmıştır. Tarih:

Aslını bu çeşmeden sordum dedi

Selsebilin aynıyım ben pür-safâ

Dedim anınçün revan tarihini

Çeşme-i abıhayat-ı can-feza” (s. 191)

“Evvelâ bunlardan sanatlısı, mükellef ve mükemmel selatin cami gibi,

Gazi Kasım Paşa Camii: Gayet geniş, iç açıcı ve kalabalık cemaate sahip eski camidir. Kubbeleri gökkubbe gibidir ki uzunluğu ve genişliği yüzer ayaktır. Bir tür sanatlı minberi, mihrabı, müezzin ve mahfili ve bir murassa gibi kürsüsü var ki diller ile anlatılmaz. Ve bir yuvarlak kubbesi var ki sanki doğramacı elinden çıkmış yüksek mine kubbedir ki misli meğer İstanbul’da Sultan Selim Camii kubbesi ola.” (s. 249)

“bu mabedi feth edip Memi Paşa bu mabedin mihrabını çevirip Fethiyye adında nurlu güzel bir cami etmiştir ki insanın cami içinden çıkması gelmez. Baştan başa kurşunlu, avlulu ve bir uzun minareli eski bir ibadethanedir.” (s. 249)

“Hacı Hüseyin Camii’nin kible kapısı üzerinde iri yazı ile yazılı olan tarihi budur: Vezni müfte’ilünfa’ilün

Cümle hayrattan ol

Cami’i Hacı Hüseyin

Avn-i Hudayile ol

Düştü mahalline bil

Kalbime ilham olup

Ahmedi tarih dedim

Hadi-i cennet ola

Dar-ı na’ime delil

Sene 1028” (s. 250)

“Ancak kibleye bakar bir kapısı var. Bu kapı dört köşe yüksek bir kulenin eteğinde başka bir tarz yapılmış sanatlı bir kapıdır. Üzerinde zolta adlı bir gुरुшта olan iki başlı, iki kanatlarını açmış ve iki ayaklarında pençelerini germiş beyaz mermer üzere bir kuş resmi var ki gören onu canlı zann eder.” (s. 250)

“Eskinin usta mühendisleri bütün hünerlerini gösterip bu camide öyle tasarruflar etmiş ki yeryüzünde öyle işçiliği ve ustalığı bir eski mimar etmemiştir. Hatta bu nurlu caminin içinde ve dışında çeşitli oymalar ve sanatlar oymacı ustanın elinden çıkmış türlü türlü cevahir cinsi taşlar ile süslenmiş duvarlar var ki gören maarif erbabı hayran olurlar.

Bunda olan kemerler, bunda olan girih girih sanatlı pencereler ve bunda olan parlak ebri mermer taşlar meğer Kudüs-i şerif-de Aksa Cami’nde ola.

Kısacası, daha bu serhatlerde bundan sanatlı ve süslü güzel cami görmedik. Tanrı görmek nasip ede

Bu nurlu cami kible kapısından mihraba kadar 250 ayak uzunluğundadır ve genişliği de tam 100 ayaktır. Mihrabı, minberi ve müezzin mahfili de usta mimar işidir ki görenler hayran olur. Ve döşemesi, ibret verici mermerler ile döşelidir ki” (s. 251)

“Ama bu yüksek kapı öyle bir sanatlı kapıdır ki iki yanında kat kat, zih zih kemerler ve taştan burma burma sanatlı direcekler var ki hendese ve mimariden haberdar olan insan bu Allah evi kapısını görse hayran olur.

Bu camiin tavanı kârgir kubbe değildir, tamamen servi direklerden kirişler üzerine çatma tavanlı bukalemun nakışlı tavadır ki bu nakışlı FrengMany, Erjeng, Bihzat ve Şahkulu etmede acizlerdir. Hatta yapı ustası bu cami üzerine bir tarza kırmızı kiremit döşemiş ki üç bin yıldan beri durup görenler parmaklarını ağızlarına götürürler. Ve avlusunun anlatılmasında diller susar ve kalemle de yazmaktan aciz kalır.” (s. 252)

“Daha önce Budin Veziri Hasan Paşa’nın yaptığından geniş ve sağlam yapmaya başlayıp önce bir Hünkar camii yapmışlar ki Tuna kenarı palankalarında böyle şahane aydınlık yapı, güzel cami yapılmamıştır.” (s. 267-268)

“Öyle bir sanatlı ibretli bukalemun nakışlı Hint hususkârısı gibi döşenmiş bir döşemesi var ki her taşın yeşim, hareketini, yerekani, mermer, somaki, fafuri, senk-i ferah ve demevani ve başka çeşit çeşit taşlar ile döşenmiş parlak bir avludur ki sanki Kudus’i Şerif’de Mescid-i Aksa avlusudur.

Bu camiin kible kapısının eşiği önündeki süslü mermerler çeşit çeşit şekiller verilerek ibret verici sanatlar icra edilmiş, mermer üzerine secde kılınmış bir mesciddir ki benzersizdir. Gerçi vezirin ayağı altıdır, ama gayetle benzersiz secde yeridir. Zira o mertebe küçük küçük değerli taşlarla avlu zemini döşenmiştir ki sanki avlu kısmı İrem bağının bukalemun nakışdır. Bu avlu kapısının çevresi, kapısının üstü ve altı zih zih burma, kıvrıma, bozma sanatlı ve cilalı soma ki direkçiklerdir ki her biri birer Rum haracı değer.” (s. 358-359)

“İçi öyle sanatlı ve murassa mavi kubbecik mücevherdir ki insan gördüğünde şaşkın olup hayran olur. Safi altın çökürme zer-insan bakır taş içine kaplama altın kakılmış ve araları silü, lacivert, kırmızı, yeşil, siyah, sarı ve kızıl çeşit çeşit camlar ile süslenmiş cilalı bir mina kubbedir ki her işini bukalemun nakışlı hayal-pesend eylemiş. Gerçi kubbenin aslı bakırdır, ama saf bakırdan bir eser kalmayıp bu acayip ve garip kubbe altın yıldız ile yıldızlanmış ve cilalanmış bir altınlı kubbe olmuştur ki, alemi dolaşan ve dünyayı gezen

insanların gözleri görmemiş ve kulakları işitmemiştir. Bu kubbede olan çeşit çeşit sanatlı asılı şeyler bir camide yoktur. Kubbesinin kenarındaki Havarnak kemerleri çeşitli camlar, beyaz, siyah, kırmızı ve diğer çeşit çeşit değerli taşlar ile süslenmiştir.” (s. 360)

“Ama bu Üstürğon’daki somaki sanduka etrafında mermerden oyulmuş sümbül, reyhan, gül, zerrin, nesrin, nesterin ve şakayıklar var ki her biri sihir mertebesidir. Yine mermerden bir sürahi şişe içinde çeşit çeşit çiçekler yapmış ve bir salkım üzüm göstermiş ki sanki hemen şırası damlar. Ve yine kubbenin kiblesi dışında taşradan görülür bir mermer çanak içinde yine mermerden oyulmuş pirinç pilavı göstermiş,pirincin her tanesi sanki Revan pirinci gibi tane tane durur,bu da büyüleyici bir sanattır.” (s. 360)

“Gerçi kıymetli, mutalla ve altınlı değildir, ama bunda olan tasarruflar ve bunda olan şirin işli sanatlar bir yerde yoktur. Üstad mühendis var gücünü sarf edip becerisini göstermek için mahfelin kameriye, pencere ve kapılarını öyle küçük nakış şebeke ve islimiler etmiş ki hala zamanımız üstadları o mahfele denk bir secde yeri edip bir keski ve bir külünk vurmaya kadir değildir.” (s. 361)

“Bu mahfelin kenarlarına doğramacı ustası palasanta, sindiyan, abanoz, şimşir ve servi ağaçlarından şebekeli korkuluk pencereler ve kafesler eylemiş ki gören adamın akli ten kafesi içinde hapsolür. Ve süslü pencerelerinde o kadar şebeke, murakka ve murassa fususkârî pencere kubbeleri var ki övgüsünde cihan övücüleri dilsiz kalır.” (s. 362)

“Hamd olsun bu mahfel duvarında bir küçücük micmerhane dolabının pirinç teneke üzerine saf altın ile yıldızlanmış bir dolap kapağı var, merhum babamız Derviş Mehmed Zilli, Dergah-ı ali kuyumcubaşısı olmakla bu dolaba bir kapak etmiş ki sanki kalemkârlığı Şah Kulu ve Ağa Rıza resmidir. Hatta kendilerinin yazısıyla dolaba,uygun bu beyti Karahisarî tarzı iri yazı ile altınla yıldızlanmış pirinç teneke kapak üzerine nakşedip yazmış,gerçekten de Mani ve Erjeng Nakşî kazamış.

Beyt;

Hüsnin esbabını hıfz etmeye ey gevher-i nab

Oldılar didelerim iki kapaklı dolap.

diye yazmış, gerçekten de elinin ustalığını göstermiş.” (s. 362)

“O kapı üzerindeki tarih budur:

Kal’a-i üstüvar-ı Uyvar’ı

Aldığında vezir-i Mülk-ara

Cami'-i Han Mehmed olmadığı için
Eyledi bu kiliseyi İhya
Döndü hakka ki beyt-i ma'mura
Oldu guya ki Mescid-i Aksa
Dedi tarihini anın Ömri
Mescidün amere ale't-takva
Sene 1074.” (s. 498)

“Sonra Nemse Kilise’si Valide Sultan için cami oldu, zira evvelden de bir büyük kilise ve bir eski mabed olduğundan öyle sanatlı ve süslü imiş ki sanki bir sağlam köşk imiş. Bunda olan çeşit çeşit sanatlı avizeler, askılar bunda olan kıymetli yıldızlı kandiller, bunda olan garip işlemler, ibret verici bukalemun nakışları,değerli ve güzel tasarruflar ve çeşit çeşit sanatlar var ki övücüler onun övülmesinde acizlerdir.” (s. 498)

“İncelemek için süslü kilisenin içine girip baktım o kadar altın ve gümüş kandil ve haçlar, o kadar sanatlı değerli avizeler ile süslenmiş bir kilisedir ki ham amber, üd ve günlük kokusundan insanın dimağı kokulanır.” (s. 542)

“Gerçi Öziçe şehri musallası kadar İrem bağı değildir, ama bu da çeşit çeşit büyük ağaçlar ile bezenmiş ve nice hoş kokulu ağaçlarla süslenmiş bir koyah gölgeli bayramlık musalladır.” (s. 544)

“Gerçi cami küçüktür, ama alemler ne alemlerdir tur.

Cıllanmış gibi ışıdayıp parıltısından insanın gözbebekleri kamaşır. Süleyman Han zamanından beri bu alemlerin renklerine bir zerre kadar koyuluk gelmemiştir.

Bir sanatlı minberi var ki mermer ustası bu minbere bir tarak ve matraka vurup kazmış ki gerçekten de ustalığını gösterip sikkeyi mermerde kazmış.

Günümüzde henüz usta elinden yeni çıkmış gibidir. Bu sanatlı hasırı işleyen usta gerçek hasır ustası imiş.” (s. 549)

“Evvelâ bunlardan çarşı içinde donanımlı, süslü ve güzel yapı Sokullu Mehmed Paşa damadı Sinan Paşa Camii, gerçi bir kubbeli camidir, ama gayet geniş,sanatlı,mihrap ve minberi murakka gibi bir mabetgahtır.” (s. 552-553)

“Şehrin tüm camilerinden aydınlık ve nurlu olup şehre güzellik vermiştir. Minberi, mihrabı, camları, pencereleri ve müezzin mahfili has ve beyaz mermerden Fahri oyması gibi şebekeli, işli yapılardır ki her biri birer çeşit büyüleyici sanatlar var. Avlusunun tam

ortasında, bir çemenzar yerde 6 adet ince sütun üzerinde bir yüksek köşk kubbesi gibi, bir yüksek sivri mina kubbe altında mermer ustası bir abdest havuzu edip fiskiyelerinden akarsuları fişkirip gören sevdalı adamların sevdası gidip abdest tazelerler, bir sanatlı Şafii havuzudur. Bu camiiin sağ tarafı yol kenarında dört sütun bir şahane yüksek kubbe edip çevresini demirci ustası bir çeşit demir kafesler ve pencereler etmiş ki sanki Demirci Hazret-i Davud işi olmuş” (s. 558/559)

“Evvelâ aşağı dutluk içinde Fatih Mehmed Han Camii gayet küçük eski yapıdır, ama alçak minareli ve çatısı kurşunlu kârgir yapı güzel camidir.” (s. 612)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bu şehrin ortasında İskender Seddi gibi kaleye denk bir büyük manastırı var, Süleyman Han ile Budin’de cenk eden Ferdinand Kral’ın yapısı imiş. Gayet sanatlı, mamur ve beyaz inci gibi bir kilisedir.” (s. 13)

“Bu ana dek seyrettiğimiz kiliselerin hepsinden bu İstifani Kilisesi büyüktür. Tamamı 16 adet yüksek sütunlar üzerinde, bazı yerleri kârgir yüksek kubbeler vardır ki göklere baş uzatmıştır. Bazı yerleri Havernak kemerleri üzerine, uzun ağaçlar üzerine ibret verici bukalemun nakışları tavan yapılmıştır. Bunlar tamamen altınla işlenmiş acayip ve garip Frenk işi büyüleyici nakışlardır.

Bu tavanlar üzeri damları harpüşte örtülü mavi renkli saf kurşundur, bazı yerleri rengarenk sırçalı kiremit örtülüdür.

Bir uzak mesafeden bu kiliseye insan baksa damlarının ve pencerelerinin billur, nefes ve moran camlarının pırlıtlısından ve 300 yerde insan boyu altın haç alemlerinin ışıltısından insanların gözleri kamaşır.

Tüm duvarının yüzü, küçük büyük kubbeleri, içi ve dışı türlü taşlarla, çeşit çeşit ibretlik mermer ile işlenmiş ve oyulmuştur. Ve her mavi kubbesinde, tüm duvar yüzlerinde ve diğer kemerleri kenarlarındaki zihlerinde çeşit çeşit umk-ı mancuklar, beyaz, siyah, yeşil, kırmızı ve diğer ibret verici değerli taşlar ile süslenip her cevher taşı birer renk ışık verip bu kiliseye güzellik vermiş. Ve kiblesi olan tarafında la’l, yakut, zebrecet, Seylan, Nişabur firuzesi, Yemen akiği, aynü’l-hir, aynül’hur, balıkgözü, sarı yakut, gök yakut, kehribar, sedef ve Habeş lülüsü gibi çeşit çeşit değerli taşlar ile yapılmış duvardır.” (s. 229-230)

“Ama bu Nemse kralının taht merkezi olan bu Beç içindeki İstifani Kilisesi’nde bu şekilde cennet resimleri var ki insan görünce ruhunu teslim edip ayyette geçtiği gibi ‘(iyi) kullarım

arasına gir, cennetime gir' (Kur'ân Fecr 29-30) deyip cennete gireceği gelir. Adn Cenneti'ni Firdevs Cenneti'ni ve (---) Cenneti'ni yapmışlar. Bu cennetleri bir açık yerde kat kat İrem Köşkü bahçeler ile türlü türlü büyük ırmaklarla süslemiş, Kevser havuzları ile dolu bağlar, bahçeler, huri ve gılmanlar ile nice bin çeşit burak ve sündüs istebrakalar ve refref adlı Buraklar, tüm melekler, Arş, Kürsü, Levh ve Kalemler ile bir cennet göstermiş ki Freng resme gelince Hint ve Acem'e üstündür.

Bu cennete karşılık bir karanlık köşede 50 adım kadar uzunluğu olan bir duvar yüzüne bir cehennem resmi yapmış ki hakir gördüğümde Fatıha suresindeki 'Bizi doğru yola ilet' (Kur'ân, Fatıha 6) ayetini okudum.

Mizan ve Terazi'yi görüp Rahman suresindeki (61a) 'Terazide eksiklik yapmayın' (Kur'ân rahman 9) ayetini okudum.

Derk-i Esfel Deresi'ni görünce (---) suresindeki 'Doğrusu iki yüzlüler ateşin en aşağı tabakasındadırlar' (Kur'ân, Nisa 145) ayetini okudum.

Bir kere o cehennem içinde kulların neft, katran ve ateş içinde kebab olup zebaniler elinde ağladığını, maliklerin kırbaçlar ile halkı vurarak akrep, yılan, çıyan ve deveboynu kadar engereklerin insanları sokarak verdikleri şiddetli acıların anlatıldığı resimleri görenler Nemrutluk, Firavunluk, Karun ve Şeddatlık tabiatından, hümeze, lümeze, yericilik, koğuculuk, fitne ve fesatlık huylarından vazgeçip tövbe ederler. O çok acı veren anlatımları görüp yemeden içmeden kesilip her şeyden uzak bir köşeye çekilip ömür sermayesinin geri kalanını ibadetle geçirip dünya pisliklerinden el çekip 'Emir Allah'ın cennet olmazsa bari cennet ve cehennem ortasında a'raf olsun' der.

Ama nakış ustası el becerisini göstermek için bu kilisede bir A'raf resmi yapmış ki bir tarafını gören sevinir, diğer tarafını gören de üzülür. Ve bir tarafta Arasat Meydanı resimlerini gösterip bin bir ayak bir ayak üzere bir karışıklık, bir ağıt figan eder, feryat edip bağırır çağırır şekilli ibretlik betimlemeler yapmış ki insan görünce vücudu güz yaprağı gibi tir tir titrer." (s. 235-236)

"Nureddin Sultan Camii; sade çatma kiremit örtülü sevimli camidir ki minaresi düzgün ve sanatlıdır. Bilip ibadet ettiğimiz bunlardır." (s. 481)

4.5.5. Yeme – İçme Güzelliğini Fark Etme ve Beğenme Değeri

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Burada olan erik kadar göğem bir diyarda yoktur.” (s. 1)

“İbret verici mutfağı sanki Keykavus mutfağıdır ki bu kilise içinde olan papazların ve bütün gelen gidenlerin çeşit çeşit nefis yemekleri tamamen Hazret-i İsa vakfindandır ki dostların dillerinde destandır.” (s. 51)

“Sözün özü, bu ibret verici ekmeklerden başka tam 300 adet sığır, boğa ve dananın içleri tamamen koyun ve kuzu; koyun ve kuzuların içleri tavuk ve güvercin dolu semiz ve pişmiş sığır kebabları idi.

Bazı sığır kebabları içinde canlı tavşanla, tilkiler, çakallar ve diri güvercinler var idi ki İslam askeri bu nimetleri yerken içlerinden bu kadar hayvanlar çıkıp bir hay huy, bire vardı ve bire koma gitti hay, diye nimete giriştiler.

Tüm Tanrı nimetlerinin güzel kokusundan insanların dimağları kokulanırdı. Hatta bütün sipov ekmeklerde, yağlı poğaçaya ve çöreklerde ve böreklerde bile hoş kokulu gülsuyuyla yoğrulmuş beyaz ekmekler idi.” (s. 65)

“Hatta bu vezirler sofranın uzunluğunu adımladım tam 300 adım idi ki hepsi al al nefis nimetlerle dolu idi, ama İslam askeri sofrası türlü türlü kebablar ve nefis nimetler ile dağlar gibi yığılıp” (s. 66)

“Ertesi gün kral karısı Serdar Ali Paşa'yı, 7 veziri, 22 adet beylerbeyi ve 70 adet sancakbeylerini bir İrem bağı gibi bir Rıdvan cenneti benzeri gülistan bağı içinde bir ziyafet etmiştir ki bu da melikelere mahsus bir şahane ziyafet olmuştur ki diller ile anlatılır değil idi ve bu yeryüzünde böyle bir ikramlı ziyafet görülmemiştir. Zira bu ziyafet avrat ziyafeti olduğundan bu şehirde ve başka yakın ve uzak kalelerde ne kadar güneş parçası açılmamış gonca, işlenmemiş inci, ay parçası ve nazenin kızlar var ise hepsi şib, zerba ve çarkaf ile altın işlenmiş fistanları, yaldızlı ve mücevher (19b) her biri birer hizmete memur olup nice yüz adedi vezirlerin huzurunda altınlı kaseler içinde çeşit çeşit miskli şerbetleri susamışlara sunarken her biri birer çeşit naz, eda, işve ve hareket ile adab üzere hizmet ederlerdi ki her birinde olan türlü türlü giysiler bir kızda yok idi. Ve her birinde olan ham amber, zebad, kalle-misk, Arab miski ve Hint sümbülü kokuları insanın dimağını kokulandırır.” (s. 68-69)

“Gerçekten de Belgrad ziyafetlerinde olan baklavanın Rum, Arap ve Acem’de olmak ihtimalleri yoktur ki Belgrad baklavası her tarafta meşhurdur.” (s. 114)

“Hatta bu lahanadan ibret için yanına alıp ta Uyvar’a getirip pirinç ile zerde edip her hekim yediyse, ‘Pöh, barekallah bu lezzetli yiyecek ancak cennette olur’ diye yiyenler hayretler içinde kaldılar.” (s. 489)

“Nemse çesarı olan inpirator (imparator) hükmünde karlı dağlar gibi zemine döşenmiş bir gül ü gülistan, sümbül ü reyhanistan, cennet bahçesi gibi bağlar ve şebekeli bostanlarının hesabını Rabbi’l-izzet bilir geniş bir şehirdir.” (s. 489)

“Bağları, bahçeleri ve ekinleri geniş, bereketleri bol, arazilerinde bütün nimetleri çok, ırmakları ve suları akar şenlikli bir şehirdir, ortasında sağlam ve dayanıklı bir hisarı görünmekte idi.” (s. 489)

“O ağa her an hanlara, kalgay, nureddin, vezir ve diğer sultanlara meyve zamanında her çeşidinden sulu meyveler getirir ki insan yemekle doymaz, ama inciri, ayvası, üzümü ve narına aşk olsun.” (s. 526)

“Sudak elması ki sarı renkli, sekizli bir okka gelip içinde çekirdeği çığrar elmadır ki yiyenin beyni kokulanır ve gayet besleyicidir.” (s. 558)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bunun meyvesi, 300 adet kalın dallarının üzerine dizilmiş pelit gibi yeşil kabuklu olur. Olgunlaştığında Diri ve Kadir olan Allah’ın emriyle sanki cennet yurdu Bağdad’ın hastavi hurması lezzetinde ,misk ve ham amber kokulu bir meyve olur,gayet güçlendiricidir.Çekirdeği yoktur ve bu yeryüzünde bu cinsten sadece bu ağaç vardır, başka benzeri yoktur.” (s. 14)

“Ama şebekeli bostanlarında kavunu ve karpuzu o kadar tatlı, sulu ve yemesi hoş olur ki bir araba kavun ve karpuz bir beşliğe verilir.” (s. 322)

“Hatta bir tür kılçıksız deve dişi buğdayı olup ondan Haleb kalkanı kadar beyaz sipov ekmek pişirirler ki sanki nurdur.” (s. 345)

“Beyaz gömeç balı yeryüzünde benzeri yoktur. Zira ham amber gibi güzel kokusu olup yiyen insanların beyinleri kokulanıp balını ve sarı yağını vilâyet vilâyet testiler ile hediye götürürler.” (s. 562)

“Bu şehir içinde Bahsan Nehri’nde ırğı balığı derler bir balık çıkar, asla bir diyar balığına benzemez. Bir yuvarlak şekilli balıktır ki sanki zer-nişanlı bir altınlı balıktır, ama lezzeti meğer İngiliz Adası vilâyetinin sardalya balığı lezzetli ola. Ortasında elif gibi bir kılçığı olup başka yerinde asla kılçığı yoktur. Misk gibi bir çeşit güzel kokusu vardır.” (s. 661)

4. 5.6. İnsan Güzelliği ve Zarafetini Fark Etme ve Beğenme Değeri

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Hakir de o yolda bir gece kale içinde yatıp zevk u safâlar edip kaleyi seyrettik. O kadar güzelleri var ki anlatılmaz. Hatta hanemizin bir açılmamış gonca, banü-sıfat, bir tebekani elması yanaklı ve al kiraz dudaklı, ahu gözlü, şirin sözlü, dişleri inci gibi dizilmiş, sanki bir peri Aline adında bir tertemiz yıldız kızı var idi ki misk kokulu saçlarını dağıtıp, kıvrım kıvrım, belik belik edip şib ü zerbağ fistanını ve rokmasını giyip salındığında görenin aklı perişan olurdu.” (s. 60)

“Bizler beri tarafta canımızın isteği gibi seçkin güneş parçası oğlanlar, peri yüzlü ve melek görünüşlü kızlar alıp hesap ettik, adam başına dörder beşer esir düştü,” (s. 79)

“Bu seferde bu kadar semen yüzlü, yay kaşlı, peri görünüşlü, melek manzaralı, gül-çehre ve gül kokular kucaklanıp her birinin güzellikleri bir mertebede idiler ki kıvrım kıvrım, büklüm büklüm saç beliklerinin her bölüklerini revnak ve şeb gibi gören aşıkların akıllarını perişan ederlerdi.” (s. 85)

“Her birinin saf gümüş gibi boyunlarında (24a) ve parlak yüzlerinde olan püskürme benleri her tanesi Haşimi beni gibi bin Tatar müşkü değer ki oymacı eli” (s. 85)

“Güzellik pazarı içinde türlü türlü itriyat, ud, zebat ve maverdin hoş kokusundan insanın dimağı kokulanır. Genellikle güzel kokulu telatin derisi kokar. Bu güzel kokuluk bir kâfir memleketine mahsus değildir. Başka kâfir diyarları balık, sirke, turşu, murşu, salamura, şarap ve arak kokar, ama bu Praşo misk ve ham amber kokar.” (s. 102)

“Suyu ve havası hoştur. Onun için mahbub ve mahbubesi cihan süsüdür. Bağ ve bahçesi hesapsızdır. Yemesi hoş üzümü olur, eriği, elması, armudu ve beyaz sipov ekmeği güzel olur.” (s. 102)

“Bu kasabada olan zamane güzeli Bulgar kızlarının yüzlerinin güzelliği bir mertebedir ki saçlarının her belikleri gece gündüz tel tel dağınmıştır ki görenlerin akılları darmadağın olur.

Benlerinin her tanesi Haşimi beni gibi bin gez Tatar meşgü değer. Hala her birine hakkak eli değmemiş ve acemi elleri ermemiş bir işlenmemiş inci gibi peri yüzlü kızları olur” (s. 152)

“bunda olan güzellik, bir anda adamın aklını perişan eder. Bir melek huylu, peri yüzlü, edepli, gül çehreli, dişleri inci dizisi, kelimeleri düzgün, güzelliği had safhada, bir ceylan gözlü, şirin sözlü ve aydınlık yüzlü ay parçası bir oğlandır” diye Ahmed Han Melek’i felekte över.”(s. 173)

“Gerçekten de Suzebolı bakışlı ve yay kaşlı kadınlara aşk olsun.” (s. 187)

“Suyu ve havasının hoşluğundan bu köyde al tebekani elma yanaklı, al kiraz dudaklı, ceylan gözlü, şirin sözlü ve beyaz yüzlü Bulgar ve Rum kızları olur. Allah’a ayandır sanki her biri birer peri kızı güzellerdir ki anlatılır gibi değil.” (s. 197)

“Suyu ve havasının tatlılığından o kadar güneş parçası mehtap oğlan ve kızları olur ki anlatılmaz.” (s. 215)

“Bu şehir Tuna Nehri kıyısında bir ovada olmak ile tüm haneleri bağlı, bahçeli, havuz ve şadırvanlıdır.” (s. 215)

“Her biri birer değişik çeşnide, sulu, yemesi hoş ve güzel kokulu armutlar yedik. Her birinin arifler arasında isimleri var” (s. 256)

“Suyu ve havasının tatlılığından bütün oğlanları otuz yaşına kadar henüz ter bıyıklı güzel yüzlü olup peri yüzlü, melek görünüşlü hadden aşkın parlayan güneş gibi ve olgunluk ve güzel yüz sahipliği ile meşhur civanları var” (s. 256)

“O kadar güneş parçası oğlan, kadın ve kızları olur ki 20 yaşına ulaşınca kadar oğlanlarında kıldan bir eser olmayıp henüz kalplerin sevgilisi çağına erer erkek ve kadını güzel yüzlü ve endamlı olup konuşmaları ölçülü ve dişleri inci gibi mahubları olur.” (s. 329)

“Gerçi bu diyarda musiki ilmi Kitab-ı Edvar üzere okunmaz, ama şehrin yine nazik tabiat sahibi akıllı ve olgun çelebileri seyyahlardan ve gelen gidenlerden kâr, nakış ve ilahiler çıkarıp hazin sesle okurlar, ama çöğür şairleri gayet çoktur.” (s. 330)

“Tüm özel lehçeleriyle hoş ve şirin konuşurlar. Gönül okşayan güzel yüzlü kadınları” (s. 331)

“Suyu ve havasının tatlılığından o kadar güzelleri olur ki kız ve oğlanları son derece güzel ve endamlı olur. Benlerinin her tanesi Haşimi beni gibi bin kez Tatar müşgü değer gül çehreli, peri yüzlü ve melek görünüşlü oğlanları olur. Kadınları asla kapıdan dışarı çıkmayıp son nefeste ‘ O’nun ortağı yoktur’ (Kur’ân, En’am 163) ile kapıdan çıkarıp Korite Bağları’nın mezarlığına defn ederler.” (s. 372)

“Ve ardı sıra 500 adet samur kalpaklı kaküllerini dağıtmış giyimli pak ve süslü sevimli, beğenilir ve rağbet edilir ceylan gözlü seçkin Mesihi milleti civanları geçtiler,” (s. 431)

“Ama kadınları maralı ve ceylan gözlü, şirin sözlü ve nurlu yüzlü düzgün konuşur, hoş dilli kız ve kadınları vardır.” (s. 484)

“Alman denizi kenarında bir düz geniş ovada yeryüzünü süslemiş bağ ve bahçeli süslü şehirdir ki bütün manastırlarının altın ile yaldızlanmış haçlarının pırıltısından gözlerimiz kamaştı.” (s. 484)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Suyunun ve havasının tatlılığından bütün kadınları güzel yüzlü, hoş görünüşlü, peri yüzlü, haddinden fazla, güneş gibi parlak güzellik, hoşluk, tatlılık sahipleridir ki her davranışları, yürüyüşleri, duruşları, hareketleri konuşmaları insanı hayran eder. Ve her bir açılmamış çiçek gibi kızların çim çim, dalga dalga olmuş saçlarını her beligi şeb-tardır. Benlerinin her birine Haşimi beni gibi bin kez Tatar müşkü değer.” (s. 277)

“Suyu ve havasının hoşluğu ve mahbubu ile mahbubesinin tatlılığı bir diyarda yoktur ki bütün kadınları güzel yüzlü, uygun endamlı, hoş görünüşlü ve peri yüzlüdür ki söze gelseler Macarca çok güzel konuşup söyleşirler.” (s. 360)

“Özellikle kızları tamamen başı kına siyah kaküllerini tel tel tarayıp kubadi sarı pabuç ile salındıklarında insanın aklı, dağılmış kakül gibi perişan olur, ama çoğunluğu fahişeciklerdir.” (s. 408)

“Menkub’un suyu ve havasının tatlılığından Yahudi çocukların yüz renkleri kızılca olup ceylan gözlü, kırmızı yüzlü ve şirin sözlü oğlanları olur.” (s. 497)

“Mahbubelerinin yüzleri: Güzellikleri bir mertebededirler ki saçlarının her belikleri şeb-tardır. Ve benlerinin her tanesi Haşimi beni gibi bin gez Tatar müşkü değer hakkak elleri değmemiş zahide, güzellik sahibi, perde ehli kadınları vardır.” (s. 521)

“Seçkin şairleri: Evvelâ bunların içinde sözleri temiz Han hazretlerinin divan efendisi Kastamonulu Abdülmümin Efendi, mahlasını kullanır. Kaside söyler, hattat ve ressam kimsedir.” (s. 521)

“Havasının hoşluğundan oğlan ve kızları gayet güzel ve düzgün yapılı olup konuşmaları düzgün ve dişleri sanki iri inci gibi seçkin genç erkek ve kızları olur ki sanki misk kokulu saçlarını sarkıttıklarında aşıkların gönüllerini kendilerine can u dil ile akıtırlar. Yıldız gibi parlak genç kızları var ki hakkak eli değmemiş bir yekta incilerdir ve eteklerine diken ilişmemiş birer mehtabelerdir.” (s. 581)

“Ancak marali ve ceylan gözlü, Hoten ceylanı badem gözlü, Tatar oku gibi siyah kirpikli, yay kaşlı, uzun saçlı, Haşimi benli, ay ve güneş parçası kızları ve evli kadınları olur.” (s. 606)

“Bunda olan boy pos, endam, beden, gümüş gibi berrak boyun, gözleri Kudret eli ile sürmeli merali Çin ceylanı gözler ve şirin Çağataysi sözler var ki işitenin ciğerini kan edip kan dökücülük etmez.” (s. 737)

4.5.7. Resim, Heykel, Mimari Gibi Güzel Sanatları Fark Etme ve Beğenme

Değeri

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bu mahalde Tise üzerinde türlü türlü sanatlı Macar işi değirmenleri var, hepsi gemiler üzerinde ibretlik değirmenlerdir.” (s. 35)

“Bu kaleden dışarı güney tarafta kibleye bakar yokuş aşağı tüm evleri biri biri üzere önünü görecektir, bir bakımlı ve süslü büyük varoştur.

Bu da dörtgen şekilli bir yalın kat kaledir, ama hendeği gayet sarp ve sağlamdır ki bu şehir iki saatte ancak dolaşılır, işlek şehir, süslü kasaba ve mamur beldedir ki kâfir memleketinde böyle kibleye bakar şehir yoktur. Şehir içi baştan başa satranç nakışı tarh olunmuş anayolları pak kaldırımlı sokaklardır ki yazılması bir şekilde mümkün değildir.

Tamamı 1.060 adet kârgir yapı, süslü güzel dükkanlardır ki bütün nefis yiyecekleri ve türlü türlü değerli kumaşlardan giyecekleri satan hepsi güneş ve ay parçası güzel kızlardır.” (s. 46)

“Tahtadan bir çeşit dört köşe kubbeli kireç ve horosan ile yapılı (13b) başka bir tarz sobalı hamamlardır, ama dört tarafı kârgir duvarlara kat kat kârgir merdiven gibi yerler edip her birinde kurnaları var, ama aşağı sofada olan adamlara yukarı sofada yıkanan adamların kirli suları sıçramaz garip sanattır.” (s. 46)

“Binlerce resimden başka bu kilisenin sağ tarafında bir açık duvarın yüzüne 50 adım uzunluğunda bir cennet tasviri yazışlar ki insan görünce ruhunu teslim edip Fecr suresindeki ‘Ey huzura eren nefis, gir kullarımın arasına, gir cennetime’ (Kur-an, Fecr 29-30) ayetini okuyup cennete gireceği gelir.

Ona karşılık karşı tarafta bir karanlık duvarın yüzünde 50 adım yerinde bir cehennem tasviri yazmışlar ki sıratı gören Fatıha suresindeki ‘Bizi doğru yola eriştir’ (Kur-an, Fatıha 6) ayetini okur.

Terazi tasfirini gören (---)suresindeki ‘Tartmayı doğru yapın, tartıyı eksik tutmayın’ (Kur’ân, Rahman 9) ayetini okur.

Cehennemin çukur derelerinin tasvirlerini gören ‘Doğrusu munafıklar cehennemin en alt tabakasındandırlar’ (Kur’ân, Nisa 145) ayetini okur.

Gayya kuyusu tasavvurunu görünce Veyl suresindeki ‘Diliyle çekiştiren, kaş ve gözüyle işaretler yapıp alay eden her fesad kişinin vay haline!’ (Kur’ân, Hümeze 1) ayetini okur.

Sözün özü, bu cennet ve cehennem, mizan ve sırat tasvirlerini usta nakkaş öyle yazıp çizmiş ki sanki büyüleyici, Freng-işi” (s. 52-53)

“Ama Seykel Yayla’sından akan ırmaklar üzerinden bu köy çevresinde çeşit çeşit sanatlı Macar şeytanlıklı un değirmenleri var idi ki görmeye muhtaç idi. Nice yüz adet ibretlik tahta biçecek değirmenler var ki türlü türlü tahta biçilir.” (s. 71)

“Hatta bir tılsım, cin kapısının yanına yakın bir küçük kale kapısı daha var, bu kapıdan taşra bir adım uzak bir küçük kubbe altında bila-teşbih Hazret-i İsa’yı bir haça gerip ellerinden ve ayaklarından gümüş çiviler ile haça mıhlamışlar. Bir garip ve acayip taştan oyup İsa vücudunu heykel gibi yapmışlar, yani kağıtta çizilmiş gibi değildir, hemen insanoğlu kalıbı gibi bir timsaldir ki boyu hala insan boyunun üç katı kadar vardır. Nakış ustası, heykeltraş buna bir keser vurup öyle bir mermer oyuculuk sanatını icra etmiş ki

sanki haça mihladıkları yarasından bir ağlar çehresi göstermiş ki sanki bir büyüdür. Ve bir boynu bükük ve bir eğri bakış gösterip sanki nergis gözlerinden sicim sicim yaş damlaları akar gibi göstermiş.” (s. 106)

“Hala tılsımı muattal olup bu yazılan belirtiden ancak çarmıha gerilmiş bir İsa heykeli kalmış, ama mısra: Görenin akli gider, özge temaşadır bu mısraı üzre gören maarif erbabı bilir ki bir büyüleyici bir sanattır.” (s. 106)

“Bu Sibin şehrinde nice bin garip ve acayip eserler ile yapılmış sanatlı pencere ve şahnişinli saraylar var ki her biri biner çeşit üstadca tasarruflar ile inşa olunmuş güzel hanelerdir, benzerleri meğer Kaşa şehrinde ola.” (s. 106)

“Ve ancak bir adet mükellef hamamdır, ama gayet geniş, hoş havalı ve güzel yapılı aydınlık bir hamamdır.” (s. 123)

“Bu güzellik çarşısı ile Küçük Emir Sultan Hanı arasında bir pak kaldırım döşeli büyük meydanın ta ortasında bir yuvarlak havuzu var ki şadırvanlarından ve ejder ağızlarından tatlı su havuza akıp tüm insanlar ve hayvanlar ondan susuzluklarını giderirler ki Şafii mezhebi üzere ona on bir pak sanatlı havuzdur.” (s. 137)

“Çarşı başındaki meydanda Matbah Emîni Mahmud Efendi henüz yeni yapı dört köşeli bir çeşme yapıp her tarafında adam kolu kalınlığı ikişer küle su akar, hepsi 8 adet gözlerdir. Her köşesinde birer fiskiye ile şadırvanlar fiskiyelerinden fışkıрма ibretlik bir hayrattır.” (s. 145)

“Biri İskender Hamamı, camiinin önünde, eski yapı, ılıcalı aydınlık hoş hamamdır. Biri de Sinan Efendi Hamamı, hoş yapılı, hoş havalı ve hoş sulu aydınlık hamamdır.” (s. 197)

“Hatta Ada Camii dibindeki can besleyen sebilin tarihidir:

Sebil-i selsebil için likaya teşnedir ümmet

Hem o ruh-ı Hüseyin için şarab-ı kevser-i cennet

Sorarsan n’oldu hicretten sabilin rub’ını tarh et

Kalur baki tamam tarih sebil içenlere rahmet.

Sene(---)” (s. 205-206)

“Bir yayla dibine kurulmuş 200 adet ufak tefek, baştan başa şindire tahta örtülü bağlı bahçeli güzel haneler vardır.” (s. 217)

“Biri gayet donanımlı bakımlı yapı, kubbeleri kurşun ile örtülü, hoş havuz, şadırvan ve temiz fiskiye ile yapılmış halvetleri pak” (s. 217)

“Suyu ve havası gayet hoş olduğundan Sirem mahbub ve mahbubesi, havası gibi İrem bağı bir yerdir ki tüm halkı dembe-dem içip eğlenmeye düşkün bir alay serhat gazileri garip dostu, sofraları meydanda, nimetleri bol bir alay huyu güzel, gönlü aydınlık adamlardır.” (s. 223)

“ama bu Mitroviçse değirmenleri gayet sanatlı ve gülünç çarklı ve çakıldaklı su değirmenleridir.” (s. 223)

“Macar ustaları gemiler üzerinde bir çeşit sanatlı değirmenler yapmış ki seyirliktir.” (s. 241)

“Suyu, havası ve yapısı da hoştur. Bu hamamın camekanı büyük bir kubbedir. Onun tam ortasında tek parça beyaz mermerden büyük bir havuz var ki diller ile anlatılmaz, zira o büyüklükte tek parça ağır taşı o derece oyma ustası nasıl oydu ve nasıl kaldırma sanatı ile bu camekana kodular? diye insan görüp şaşırır. Zira bu büyük havuz hamam kapısından sığmaz.” (s. 254)

“Bu kadehin çevresinde 12 adet ejder ağızları tasvirlerinden abıhayat sular fişkırıp akıp aşağı mermer büyük havuza dökülür. Ve bu sanatlı kadehi usta 3 adet tunçtan öküz kellesi ve 3 adet tunçtan kaplumbağa gövdesi şekilleri üzerine bu şadırvan kadehini bir sanat ile oturtmuş ki gören adamın aklı gidip hayret içinde kalır. Gerçekten de insanın yapacağı şey değil, hüner sahibi işidir ki bu havuz tüm seyyahlar arasında meşhurdur.” (s. 254-255)

“Süleyman Han ziyafetten sonra babam merhumun anlattığına göre tüm Lagoş hazinesini Budin’den çıkarıp 7.000 adet derilere sarılı sandukalara hazineyi doldurup bu kadar cebehane ve bu kadar ibretlik değerli eşyaları, murassa tahtları, nice yüz adet murassa pencere kapakları ve kapıları, nice bin fiskiye, havuz ve fevvareleri, tunçtan altın ile yaldızlı dev, cin ve peri heykellerini, tunçtan eskinin krallarının heykellerini, hala İstanbul’da Ayasofya Camii mihrabının sağında ve solunda olan yaldızlı şamdanlarını ve nice bin bunun gibi ibret verici eşyalarını tamamen yerlerinden kaldırıp İstanbul’a gemilerle gönderir. Bütün heykelleri ve resimleri seyir için Atmeydanı’na korlar.” (s. 280)

“Dış kapının kemeri üstünde 2 adet kükremiş arslan heykeli var, mermer ustası bir arslan timsali eyleyip ki heybetiyle görenler o arslanları canlı sanır. Ta bu derece sanatlı arslanlardır.” (s. 306)

“Bu Saray Meydanı’nda bir beyaz tek parça mermerden hoş bir havuzu var, onun içinde iri küpler kadar kabuklu sümüklüböcek heykellerini Macar ustası tunçtan döküp kabuğundan sümüklü böcekler boynuzlarını çıkarıp baş göstermiş. Bir şekilde sanatlı betimlemeler etmiş ki görenler gülmeden hayran olur.

Sonra bu tunçtan sümüklü böceklerin şekilleri üzerine yine tunçtan büyük bir kadeh yapıp bir sanat ile anılan böcekler üzerine oturtmuş ki insanın yapacağı iş değildir, zira bu tunç kadehin içine 30-40 adam sığar, belki daha fazla küçük ve büyük adam sığar, ama on tane sığır sığmaz. Ta bu merteye geniş tunçtan ibret verici nakışlı sarı bir kadehtir. Bu kadehin kenarları da akan sulara uygun Macar’ca şiirler yazılmıştır.” (s. 307-308)

“Ra’eynacamiu’d-dünya cemi’an

Ve lakin mara’eyna misle haza

beyti bu ruhani cami (83a) hakkındadır.” (s. 312)

“Bu camiin iki adet kapısı var, doğu taraftaki kapı üzerinde bir beyaz mermerden mermer ustası bir kanatlı ejderha tasviri eylemiş ki sanki canlıdır. Ağzını açıp 4 ayaklarını gerip kuyruğunu kıvrıp durur. Bu ejderhanın önünde Hazret-i Hızır bir at üzerine binip elinde mızrağıyla ejdere bir süngü vurup ejderhayı at altına alıp çiğner şeklinde bir çeşit yapmış ki sanki halen canlıdırlar ki ejderha ile Hızır Nebi savaş etmede şekilli yapmış.” (s. 312)

“Bu şehrin Boşnak zarif çelebileri Peçoy-ı Sirem çelebilerinin bazı şiirleri kırık dökük nazire pençbeytler, gazeller edip birbirlerine gönderirler. Temiz dilli Farisi-han şairleri vardır.” (s. 330)

“Bu Paşa Sarayı’ndan taşra duvar dibinde bir abıhayat çeşme vardır, aşağı Tuna Nehri’nden üç minare boyu, 300 kulaç yüksek göklere uzanmış kaya üzerinde bu çeşmeye usta bir sanat ile su çıkarmış ki akıllar hayran olur, acayip hikmet ve garip sanattır

Bütün su yolları tunç künkler ile yapılmıştır ki övgüsünde dil kısa kalır. Budin’dekinden sanatlı su yoludur ki görenin akli perişan olur, zira bu su yolu dik yukarı şadırvan gibi aşağıdan yukarı çıkmıştır. Tuhaflik bunda ki bu su bir eğimli yüksek dağdan inip terazi ile çıkma değildir, hemen dolaplarla çıkmıştır.” (s. 357-358)

“Sadrazam dinlemek için papaz esirlere bu erganun sazını çaldırıp bu kadar ciğer yakan sazın hüznü seslerine insanlar hayrette kaldılar.” (s. 497)

“Hepsi 11 adet ebced okuyan çocukların mektepleri vardır ve gayet akıllı ve olgun çocukları vardır. Ancak şiir okumaya daha düşkünlerdir.” (s. 537-538)

“Hazret-i İsa ve yanında Meryem Ana diba, şib ve zerbaflar ve mücevhere gömülmüş suretlerdir ki ikisinin üzerlerinde 5 Mısır hazinesi değer çok kıymetli mücevher var, ama Hazret-i İsa heykeli papaz gibi siyah gamame başında ve siyah rokla üstünde yüzü nur gibi saçlarını dağıtmış, taht üzerine oturup durur. Meryem Ana da öyle, bir taht üzerinde oturup başında Mayfırav tacı üzere tüm kral karılarının adak gönderdikleri türlü türlü mücevherle, boynunda nice yüz adet iri inciden tespihler, tırnakları kırkar ellişer kırat elmaslar ve gözleri şeb-çerag mücevher taşlar ile yapılmış sihirli suretlerdir,ama kağıttaki gibi resim değildir. Hemen insanoğlu vücudu gibi çeşitli çarklar ile hareket edip durur iki heykeldir. Gören insan onları canlı sanır, ancak kâfirlerin gelişmiş sanatının zirvesinde büyüleyici heykellerdir.” (s. 579)

“Beyt; Güzel tasvir edersin hal ü hatt-ı dilberi,ama

Fusun-ı işveye geldikde ey Bihzad n’eylersin.

Dediği beyt uyarınca cansız insan kalıbıdır ki konuşması yoktur.” (s. 579)

“Ama halkı gayet garip dostu, genellikle sanat ehli,tüccar ve post sahibi kimselerdir.” (s. 638)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Bu kapının üst eşiği üzerinde beyaz mermerden bir arslan heykeli yapılmıştır, bu arslanın demirden bir dili var, mermer ustası bu arslana öyle bir çekiç vurmuş ki görenler arslanı canlı sanırlar. Eskinin Filozofları arslanı bütün hayvanların padişahlarıdır demişler ve insanı de arslan gönüllüdür demişler. Bu arslan demir dil ettiklerinin aslı insanoğlu demir dilli olup dilini zapt edip diline her gelen saçma sözleri söylemesin diye demir dilli arslan heykeli yapmışlar.” (s. 143-144)

“Yine arslan yanında bu kapı üzerinde mermer ustası yine beyaz mermerden iki başlı bir Macar kuşu, yani kâfirlerin volta adlı guruşlarından (37b) iki başlı iki kanatlarını ve iki pençelerini açmış karakuş resmi vardır, hemen bu eğri kapısı üstündeki kuş resmi de ona benzer karakuş resmidir.” (s. 144)

“Ve nice yüz yerde maksureler önünde nice yüz çeşit çarkları sular döndürdükçe yüzlerce çeng, rebap, şeştar, ikliğ, çöğür ve erganunları, nakus (52b) ve mizmeratları tüm su dolaplarının çarkları birer sanat ile çalar ki bu da bir ibretlik seyirdir. Yine nice yerde de ney gibi kaval, düdük, miskal, dankiyo ve çağirtma düdüklerinin çeşitlerini su çarkları

körükleri çekip rüzgâr ile körükler dolup oradan bu sazlara körüklerden rüzgar vurup rehavi makamından sazlardan türlü türlü nağmeler çıkınca sanki Hüseyin Baykara fasılları olur. İşte böyle çok garip su çevirir çarkların körük sazlarıdır.” (s. 201-202)

“Ve bu kapıda beyaz mermer üzerine iki başlı ve altın ile nakışlı bir karakuş heykeli var ki iki başlarını kaldırıp kanatlarını açıp gagalarını eğriltip kapı üst kemeri üzerinde durur, ama gerçekten mermer ustası öyle bir heykel yapmış ki gören o kuşu canlı sanır.” (s. 219)

“Evvelâ anılan Fil Meydanı’nda olan yerde bir yüksek kemer altında bir tunç fil vardır, boyu minare kadar vardır. 4 ayağı üzere durup gözleri, kulakları ve hortumu daima hareket etmededir. Öğle vakti olunca hemen bir kere fil gıjjırıp kulaklarını oynatır, gözlerini devirir, hortumunu havaya kaldırır. Hortumu yolun karşı tarafında olan evlerin damlarına kadar kalkıp bir kere hortumunu göğsüne vurunca göğsü Hüsrevaniküp gibi güm güm ötüp ses verir. Meğer göğsü saat çanı imiş, tam 12 kere göğsüne hortumuyla vurunca bilirler ki gece yarısı oldu. Bir garip ve heybetli ibretlik fil saattir.

Bunun da hareketi ve duruşu hep siyah fil gibidir, ama bu sihirli büyük sanattır ki gören insan hayran olur.” (s. 226)

“Bu erganun Deccal sesi gibi bir heybetli ve dehşet veren ciğer delen sestir, zira insanın vücudundaki tüyleri ürperir. Kısacası ümmi olan insan bu erganunu dinlese Davud-ı Nebi ve İsa Ruhullah mucisedir der. O erganun ise ne keramet ve ne mucizedir. Ancak büyüğü bir ustalık eseri sazların bir araya gelmesidir ki duyan dinleyen insanların akılları perişan olur.” (s. 233-234)

“Bunların içinde gorona, olan sofa üzerinde 40 adet gümüş taht kemerli iskembeler var ki her birine bakanın gözler kamaşır. Ancak hakir bunların içindeki kehribardan, kırmızı mercandan, yeşim, balgami, Yemen akiği, Seylan ve firuze tahtlardan hoşlandım. (68a) Ve dahi kuş kemiğinden, balık dişinden, siyah abanoz üzerine beyaz hümüş kakmalı abanoz iskemle, Necef ve billurdan, moran, zeberced, Seylan, altın, gümüş ve çinko kısacası inci ve zümrüitten iskemleler var ki her biri birer kral yadigarları, her biri birer usta eserleridir.” (s. 263)

“Zemini öyle küçük mermer taş döşelidir ki sanki Hindistan füsuskârı işidir. Kuş gözü kadar taş ile ibret verici bukalemun nakışlı değerli taşların içinde firuze, mercan, Seylan, akik, yemeni, balgami, yeşim ve billur döşenmiş divanhanelerdir.” (s. 264)

“Bütün sazendelerin sazlarının, asla Rum sazlarının şekillerine ve seslerinin de seslerine benzerliği yoktur. Gayet yakıcı, hoş nağme ve sesleri var. Okuyucuları da yine rehavi makamında çeşit çeşit peşrev ve usuller ile ve yanık sesleriyle şarkılar okudular” (s. 272)

“Ve kapı üzerinde taştan mermer ustası sığır başları oymuş ki sanki canlıdır. Ve bu heykellerin iki yanında insan elleri, ayakları, davul boru ve çeşit çeşit cebehane resimlerini taştan oymuş hala kapı üzerinde durur gayet sanatlı heykellerdir.” (s. 340)

“Daha önce bir kilise imiş, hala nurlanıp Müslüman mabedgahı olmuştur. Bunun nazik, sanatlı, yeni yapılmış güzel uzun bir minaresi var ki sanki tek parça düzgün servidir. Cami üzeri bir çeşit sanatlı kırmızı kiremit örtülüdür ki sanki sihir eseridir.” (s. 341)

“Ve toplam 50 adet dükkânlar var ve çarşı içinde güzel, hoş havalı ve aydınlık bir hamamı var.” (s. 391)

“Kapısı üzerinde dört köşe beyaz mermerden bedeniyle bir at üzerinde eli mızraklı bir adam atının ayağı altında bir ejderha öldürmüş şekilli taştan oyulmuş bir heykeldir ki sanki büyüleyicidir.” (s. 498)

“Tamamı 7 adet handır, ama bunlardan çarşı içinde kale gibi Sefer Gazi Ağa Hanı,167 adet odalı, tek ve iki katlı kârgir yapı güzel bir handır ki Kırım diyarında benzeri yoktur.” (s. 517)

“Bütün kubbeleri baştanbaşa bir tür sanatlı kırmızı kiremitler ile örtülü aydınlık hamamdır. Ama öyle güzel ve hoş bir bina, iç açıcı hamam Kırım diyarında yoktur. Suyu ve havası, yapısı ve tarzı tavrı benzersizdir.” (s. 518)

“Bu şehir içinde 43 yerde Çürüksu üzerinde taş ve ağaç yapı sanatlı köprüler var” (s. 519)

“Sonra Fazlı Çelebi tarih söylemede benzersizdir. Selim Giray Sultan efendimizin Feyzi Çelebi’si tüm kıraat ve aşere takribini tecvit ilminde tamamlamış bir harabati candır, ama nice pençbeytlerinde gerçekten hayal-pesend fikirler ile mazmunları var ki büyüleyicidir. Han Katibi Necati Çelebi, ‘Katibi’ mahlasını kullanan Hasan Akay Efendi ve nice şairler daha vardır.” (s. 522)

“Tekerlemeleridir, müstef’ılatün vezninde:

A baba baba sakalı kaba,
Oyna var ise iti de kapa,
Kazganda kazan börek kaynasa gerek,

Çartakta çardak kızlar oynasa gerek.” (s. 526)

“Azvizade Haleti Çelebi böyle rubailer demeye kadir değildi, bu sanatta da diğer sultanlardan ve kardeşlerinden seçkin bir Selim Giray’dır ki akranları arasında zamanın yeganesidir.” (s. 528)

“Sonra Şirin Beyi Hamamı, gerçekten de iç açıcı şirin hamamdır. Ve yine hanına bitişik olup bir görülmeye değer bukalemun nakışlı geniş hamamdır.” (s. 550)

“Sultan Bayezid-i Veli Camii, taş kubbeli ve taş minareli, ıstaka taşı gibi bir yumuşak taştan yapılma eski cami ve minaredir. Ama bu camiin yine o taştan oyma bir görmeye değer bukalemun nakışlı mihrabı var ki adamın akli hayran olu.” (s. 555)

“Gerçekten de mermer ustası acayip ve tuhaf bir at resmi kazmış, sanki canlı durur.” (s. 573)

“Güzel cali hat ile yazılan tarihi budur;

Şuri’a’l-bina bi-himmetih,
Bi-i aneti’l-Meliki’l-mu’in,
Müftiyü şer’in hadimün,
Bi-mevleviyyetiemri’d-din,

Ve hüve’l-lezikaneismehü,
Müsa eş-şerif el-miskin,
Ni’me’l(...) hazihi,
İz ammereha li-abidin,
Kabile’lilahubi-lutfihi,
Hıdematehu li-şer’i’l-mübin,
Vaza’a’l-esasa ve-errahahu,
Ve le ni’medaru’l-müttakin.” (s. 573/574)

“Kadben ahaze’l-bina’e imamuna
Kutbu din Sultan Süleyman-ı saba,

Kultüfi’l-itmamı tarihen leha,
Udhulu habi-selamın amina,
Bu limanı efendimiz yaptırdı,
O dinin kutbu Saba meliki Sultan Süleyman’dır,

Sultanın zamanında şunu tarih düşürdüm,

‘Oraya güvenli emin bir şekilde giriniz’ ” (s. 584)

“Bir mermer arslan resmi var ki sanki resim ustası Behzad, Şahkulu ve Ağa Rıza resmidir. Mermer oyucu usta bu arslana bütün emeğini sarf edip bir arslan çizmiş ki görenler onu canlı sanırlar, böyle heybetli bir arslandır.” (s. 584)

“Yine bütün insanları evlerinde sanatlarını icra ederler. Ellerinden bir marifet kurtulmaz, gayet usta ve sanatkâr adamları vardır.” (s. 608)

“Bütün halkı sanat ehlidir, ama dükkanları yok, tüm evlerinde işlerler. Bütün sanatkârlar burada bulunurlar.” (s. 623)

“Bu köyün bütün halkı sanat ehlidir” (s. 629)

“Bu şehir İslam elinde iken bunda olan çeşit çeşit sanatlı camiler var ki diller ile anlatılıp kalemlerle yazılmaz. Renk renk sırçalar ile murassaca yapılmış yeşil servi gibi uzun minareleri var ki her bir camiin özelliğinde diller kısa ve kalemler kırıktır. Hatta bu hakir bir camiin kapısı önünden geçerken kapısına baktım, sanki nice yüz bin değerli taşlar ile yapılmış bir kapıdır ki dikkatlice bakan insanların gözbebekleri kamaşır. Sonra Alatır Han Camii, öyle bir cihan mabetgahıdır ki güzellik ve zariflikte benzeri yoktur.” (s. 705/706)

“Hatta mühendis üstadı bu mabede var gücünü sarf edip, o usta yapıcı bu camide tasarruflar etmiş ki felek atlasında öyle bir işçiliği bir eski usta dülger etmemiştir.” (s. 706)

“Ama yine böyle iken bu camiin içinde ve dışında türlü türlü füsuskârı kıvrımlı işlemler, mermer ustası işi ve çeşit çeşit ve renk renk ibretlik mermerler bir diyarda yoktur.” (s. 707)

“Bu liman kapısı kemeri üzerinde olan kulenin Ten Nehri’ne bakan tarafında 10 arşın yüksekte bir kanatlı arslan resmi var. Dört köşe beyaz mermer üzere yapılmıştır. Nakış ustası Fering-i Mani bu arslana bir emek sarf etmiş ki gören canlı sanır.” (s. 758)

4.5 8. Bilgi ve Duyguları Manzum İfade Değeri

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Gerçekten de seyre değerdir ki mısra,

İşitmek nasıl görnek gibi olur? mısraı üzere bizzat gidip görerek öğrenmeyince anlatabilecek bir şey değildir.” (s. 146)

“Evvelâ Malkoç Bey ziyareti, camii kapısı önündeki nur dolu türbesinin kapısı üzerinde usta hattatın celi yazısı ile tarihi budur:

Ruh-ı Kudsikasd edip tarih ana,

Dedi tarihin beğimhayrun cemil.” (s. 146-147)

“Bunlardan çarşı başında (---) (---) caminin kapısı üzere tarihi budur:

Elhemmellahu lena tarihahu

Vedhuluha salimine aminim sene (---)” (s. 157)

“Süleyman Han zamanında bu verimli yerde Koca Mehmed Paşa, Süleyman Han’ın mimarbaşı Koca Mimar Sinan İbn Abdüllennan Ağa’ya kale gibi büyük saray yaptırmıştır. Hala İrem bağından haber verir bir Rıdvan cenneti bağı gibi bir büyük saraylardır ki anlatmakla dil kısa kalır.” (s. 157)

“Murg-ı dil baz-ı ecelden bulmaz istihlas

Cam-ı pür-zehrin içiser feleğim amm ile hass

Yok ecelden kişi kurtulmağa bir cay-ı menas

Olımadı kılıcından ecelin Zal halas

Bulımadı maraz-ı mevte şifa Calinus

Münasıp kıt’a:

Eger dünya beka budi

Muhammed Mustafa budi

Eğer hüsneş beka budi

Ne mürdi Yusuf-ı Ken’an.” (s. 169)

“Cezeri hazretleri buyurduğu beytteki gibi:

Meharicu’l-hurufive’s-sıfati

Liyelfizubi-efsahi’l-lüğati

üzere harfleri mahrecinden çıkarıp, beyt:

Ve'l-ahzu (47b) bi't-tecvidi hatmu lazım

Mem lem yücevvidi'l-Kur'ane asim

tembihlerinden korkup, yine beyt:

Ve ba'de tecvidike li'l-hurufi

Labüdde min-ma'rifeti'l-vukufi ile memur olup” (s. 174)

“Murad Han bu beyti söyler:

Pak damane yok sözüm asla

Hiz-i na-pake günde bin lanet” (s. 177-178)

“Beyt: Bekarlık gerçekten büyük bir saltanattır.

dinle benden, özgür bedenini köle yapma.

Kahrolası bir gecelik zevk için,

Yıllar yılı bir kadının kölesi olma.

Mevlana'dan

Nedir Dünya? Hak'tan gafil olmaktır.

Yoksa kumaş, para, çoluk-çocuk ve kadın değildir. (Mesnevi,1.Defter, 179. Beyt)” (s. 181)

Görelim ayıne-i devran ne suret gösterir deyip kasem billah ile hepimiz bir yere toplanıp
aşağı dereler ardından kâfirlerin olduğu bayırlara havale dağlara çıkıp tüfenglere
avucumuzla saçma doldurup hemen bir uğurdan teper aşağı ‘Allah’ deyip saldırınca” (s.
199)

“Kible kapısının üzerinde tarihi budur:

Sahibü'l-hayrat Kasım Paşa dame'd-devle

Kad bena beyten li-zikrillahi'l-kadim

Buk'atun fi'l-hüsni ke'l-beyti'l-atik(63a)

Sara tarihinen lena hayrun kavim” (s. 233)

“Bu nurlu cami Orta Hisar'dan çıkarken caddenin sağ tarafında saf mavi kurşun ile örtülü
kubbeli nurlu bir camidir ki uzunluğu ve genişliği yüzer ayaktır. Minberi, mihrabı ve
müezzin mahfili sade güzeli sanatlıdır. Taşra sofrasında 6 adet has ve beyaz mermer
sütunlar üzerinde 7 adet mavi kubbeleri vardır ki böyle hoş cami serhatte yoktur.Ve bir

tuğla geniş havlusu var. Avlusunun için tamamen yüksek ağaçlar ile süslenmiş gölgelikli dinlenme yeridir. Ve gayet sanatlı ve düzgün uzun bir minaresi var.” (s. 233)

“Bunun da kible kapısı üzerinde iri yazı ile tarihi budur:

Mustafa Paşa bu dar-ı rahmeti

Eyledi ihya ki budur rah-ı din

Ruşen olanlar hakkı eyler mudam ,

Kesb eder kurbet Huda’ya zahidin

Cami’in böyle dedim tarihini

Melce-i rahmet mekan-ı abidin.

Sene(---)” (s. 233)

“Selim Şah’ın Şah İsmail ile Çaldıran gazası ola

Hatifi-i gaybi dedi tarihini

Aldı Acem milkini Sultan-ı Rum, Sene 920.” (s. 244)

“Mısra, tarihi budur:

Butlanu keydi’l-ha’inin, Sene 878.” (s. 244)

“Nazm:

Hamama girdi nazili bir sim-tem güzel

Şol şöyle diyecek yeri yok cümle ten güzel

beyti üzere Peçoy şehrinin tüm sevimli gençleri bu hamamda gümüş tenlerini gösterip mavi futalar içinde soyulmuş badem gibi has ve beyaz yumuşak ve hoş bedenleri üzerine kaküllerini dağıtıp aşıkların akıllarını perişan ederek naz ile hamam içinde salınırlar.” (s. 255)

“Bu ziyaret köşkünün sütununda talik yazısıyla yazılan şiir budur:

Hakim-i mutlak’ın olmasa ger bir işte tedbiri

Müfid olmaz hezar erbab-ı aklın re’y ü tedbiri

İnayet eylese bir bendesine Hazret-i Mevla

Sevab olur hatası hep kemal-i mahz-ı taksiri

Sa'adet isterisen ehl-i teslim ü tevekkül ol

Kabul et can ile Derviş bu pend-i Hazret'i Piri

Diye Derviş Paşa kendi eliyle yazmış” (s. 272)

“Adalet yeridir, zira Kızılsaray duvarında iri yazı ile Süleyman Han eliyle bu beyti yazmışlar. Müfret:

Gaziler meskenidir bunda beğim gayr olmaz

Bunda zulm eyleyenin akıbeti hayrolmaz diye yazmışlar, altından bu hadisi yazmışlar.

Hadis ‘Bir saatlik adalet 70 senelik ibadetten hayırlıdır’ kelamını yazmışlar. Gerçekten de Budin adalet yeridir.” (s. 294)

“Gerçekten de çok güçlü sahip-kıran pehlivanlıktır. Hatta bu güzel darbı Cevri Çelebi tarih demiştir:

Sıdk ile Cevri dua edip dedi tarihini

Kuvvet-i bazu-yı sultanı ede Mevla füzun Sene 1041” (s. 303)

“Hatta Kara Murad Paşa bu saraya sığmayıp daha genişletip bakım yaptığında divanhanesinde bu tarih yazılmıştır:

Eya ey memleket-pira beşaret ehl-i İslam’a

Mübarek-bad u ferruh-bad hurrem hem-çuninbada

Huda dad eyleyip munzam dedi Haddi ana tarih

Adaletle Murad Paşa sarayı eyledi ihya. Sene 1065” (s. 304)

“Bu mahalleler içinde olan evler Süleyman Han’ın ilk fethinde öyle bakımlı ve süslü olmuş ki tüm çarşı pazarı, bütün haneleri, baştan başa şahnişin ve revzenleri billur, nefes ve moran camlar ile süslü, tüm evlerim çatıları ve damları mavi has kurşun ile bezeli pirinçten sarı teneke ve kırmızı bakır tahta ve kalaylı tenekeler ile örtülü evler imiş.

Bu evlerin duvarları zer-ender-zer ibretlik bukalemun nakışlı evler imiş, ama hala bu garip nakışlar bazı hanelerin kapılarında ve duvarlarında nice yüz bin çeşit garip şekiller ve sanatlı resimler vardır.” (s. 304-305)

“Hatta büyük divanhanede iri yazı ile Kızılelma olduğuna dair tarihi bir mermer üzerinde yazılıdır:

Ey şeh kralın bağrın tir-i gama deldirdin

Ol kâfir-i bed-huyu kend'özüme bildirdin

(---)(---)(---)(---)(---) dedi tarih

Şahım Kızılelma'yı ay-vayile doldurdun Sene 928." (s. 310)

"Bu nurlu kubbenin kapısının üzerinde iri yazı ile tarihi budur:

Azm-i gulzar-ı cinanettikte Bari yar ola

Evc-i a'layı bu yıl Ahmed Bey etti aşıyan Sene (---)" (s. 313)

"Görmeye muhtaç sihir mertebesi ibretlik bir sanattır ki anlatılmasında dil kısa kalır, zira mısra:

İşitmek nasıl görmek gibi olur?" (s. 314)

"Hemen hakir bir kayığa binip varıp okuduğum tabyanın tarihi budur:

Bi-hamdillah yine Sultan Süleyman ruhu şad oldu

Yapıldı şol sütun-ı sedd Ali Paşa zamanında

Budur Hak'dan ricamız Feyziya o gazi-i dinin

Hilafında olanlar can vere beş ü gümanında" (s. 318)

"Ama camekanının kapısı üzerine güzel iri yazı ile yazılan tarihi budur.

Bu makam-ı dil-küşanın dediler tarihini

Mustafa Paşa binasıdır bina-yıbi-bedel

Sene(---)" (s. 323)

"Şiir:

Aşık-ı sadık menem ettim ziyaret bendeda

Bülbül-i guya gibi etsem figan ey Gül Baba

Diğer münasip beyt:

Sen Gül gül-i gülzar-ı hakikatte dedemsin

Ahtab-ı Budin Gülli Baba kan-ı keremsin

Münasip dörtlük:

Merkad-i pakine yüzüne süren

Değil elbet tehi o şah-ı geda

Marzifon'dan gelip vatan duttu

Şeyh Süleyman zamanı Güllü Baba" (s. 325)

“Hamd olsun ziyaret edip duvarı yüzüne küstahane bu mufredi yazdık. Beyt:

Mücahid fi sebilillah idi her demde Gerz İlyas
Anım rıyabın olsun bize rehber ola Hızır İlyas.

Diğer mısra:

Anım ruyabıma olsun bize yar olan Hızır İlyas.” (s. 338)

“Şiir sanatı ile fethine tarih budur

(---)(---) (---)(---)(---)(---)(---) tarihi

Leşker-i kâfirler çıktı hısn-ı Üstürgon’dan Sene (---)” (s. 351)

“Sözün kıyası,

İşitmek nasıl görnek gibi olur

dediği mısraın anlamı üzere anlatılması mümkün değil, görmeye muhtaç bir değirmen, bir çark-ı felek dolabıdır ki bu kadar yüz yıldan beri asla bozulmamıştır.” (s. 368)

“Kible kapısı üzerinde iri yazı ile tarihi budur:

Adı belli şehidler var yanında

Şehadet eyledi hep hass u ammı

Kimi sağında ve kimi solunda

Bu cami oldu şehitler makamı

Sala oldu namaza başlandı

Kabul ola namazın bi’t-tamamı

Muhammed Mustafa’ya vakf olundu

Resülün ab-ı ruyı hütmetiyçün

Görenler dediler tarihin anın

(---)(---)(---)(---)(---)(---)” (s. 369)

“Ciğerdelen Ovası büyük savaşı kasidesidir,seyyah-ı alem Evliyâ güftesi:

Minnet Huda’ya Hazret-i serdar-ı kamkar,

Vardı gazaya eyledi küffarı tarmar,

Çasar-ı Nemse’nin (...) ü katanası,

Şemşir-i abdar ile hep etti can-nisar,

Hamd Huda’ya cümle emiran süvar olup,

Amade oldu cümle kafadarı bi -şümar,

Eyle dua-i hayrı çıkar re'y-i Evliyâ
Ola bu feth tarihi da'im gaza 1021 hezar,
Ra sakıttır.Sene 1074.” (s. 410)

“Münasip Kıt'a:

Muğzade ceng yerinde serim eyledim fida
Kayıl değil esir edip ister dil almağa
Verdim dilim oldu dilim dil dilim dilim
Anniçün dilim olısar ser şilim şilim” (s. 425)

“Hemen hakir akıllıca hareket edip bu beyti okudum:

Gurbette garib şaduman olmazmış
Hiç kimse garibe Mihriban olmazmış
Altın kafes içre ger kızıl gül bitgey
Bülbülga tiken gül aşıyan olmazmış.” (s. 442)

“Mısra:

Kâfirin malı mümine helaldir deyip” (s. 471)

“Bu hal ile hakirin ciğeri yaralı, gönlü kırık ve içinde sıkıntı ile serseri giderken mısra:

Ne geldiğün kapu zahir, ne gittiğün memer peyda

Beytinin anlamı üzere diğer mısra:

Neresi ya neresi cay-ı selamet neresi dediği gibi” (s. 475)

“Bre bir kere Allah Allah deyip şu kâfire hücum edelim. Mısra:

“Uyvar Kalesi'nin feth olduğuna tarihi budur:

Allah mu in oldu feth eyledik Uyvar'ı Sene 1074.

Diğer tarih, Mezaki Efendi güftesi:

Ey Mezaki dedi tarihini ehl-i himmet

Sa'y-i Ahmed Paşa Uyvar'ı Macar'dan aldı, Sene 1074.” (s. 495)

“Bunların en donanımlısı Mehmed Ağa Köprüsü'nün tarihi budur:

Mehmed Bey karin-i lütf-i Yezdan,

Toludur nam-ı nikiyile efvah,

Görüp cari Da’i dedi tarih,

Ne zıba köprü ettik barekallah.” (s. 538-539)

“Ay parçası bir oğlan hakiri anılan savmaya komadığından hatıra bu beyt geldi. Beyt:

Dünki gün kilsaya vardım, komadı ruhban beni,

Ahdim olsun kollayam mahşerde İsa’ya seni.

Deyip kiliseden dışarı çıktım.” (s. 543)

“Camiin kible kapısının üst tarafında Karahisarı tarzı tezhipli hüsn-i hat ile bu tarih yazılmıştır:

Kılıp ihya Sinan Beğ öz diyarım,

Yapup bu camii kıldı hoş ihsan,

Tefekkürle çıkardım tarihini,

Güzel oldu münasib beyt-i Rahman.” (s. 553)

“Hacı Osman Ağa Camii’nin kapısı üzerinde tarihi budur:

Yapı-yı cami-i cennet misal-i Hacı Osman’ın,

Aceb a’la ibadetgah-ı erbab-ı safâ oldu,

Ziyaret eyleyen hayratının itmamına tarih,

Dediler cami-i ra’na makam-ı dil-küşa oldu. Sene1022.” (s. 557)

“Sonra çarşı içre Veli Ağa Camii,sade kurşun ile örtülü eski camidir ki kible kapısı üzerinde tarihi budur;

Veli Ağa o sahib-hayr çünkim,

Yapı kıldı bu camii o zahid,

İşidenler edip tarih kasdın,

Olupdu şol makam darü’l-mescit. Sene 921” (s. 568)

“Diğer süslü tarih:

Kavs-ı kuzahun aynı bu köprü yapı oldu,

Varmı bu cihan içre manendi hey Allahım,

İbretle bakup dedi tarihini bir arif,

El geçtiği köprüden biz de geçeriz şahım. Sene 973.” (s. 627)

“Defterdar Paşa Camii’nin kapısı üzerine tarihi budur:

Mehmed nam defterdar-ı ali,
Olup sa’i vü hayr u mani’ü hayf,
Düşüp bir bi-nazir ü hüb tarih,
Dedi o demde hatif ,menzil-i dayf.” (s. 630)

“Kible kapısının üst tarafında hüsn-i hat ile tarihi budur:

Hasbeten lillah Mehmed Paşa,
Yapdı bu camii yerinde o fuseha,
Dedi tarihinin anın ruhi-i kuds,
Beyt –i Rahman u makam-ı suleha.” (s. 630)

“Sonra çarşı içinde Eski Cami, kapısı üstündeki tarihidir:

Men bena mesciden fi sebilillahi’l –mu’in,
Tarihuha rahmeten aleyhi da’imin,” (s. 630)

“Bu nakışlı camiin kible kapısı üzerinde celi hat ile tarihi budur:

Sahibü’l-hayrat İbrahim Ağa o kan-ı lütf,
Ol muhibb-i ehl-i dil, ashab-ı fakrın mesnedi,
Çün tamam oldu dedi hatif anın tarihini,
Mescid-i ashab-ı dil ehl-i hakikat ma’bedi.” (s. 630)

“Cami olmaya elverişli eski bir mescittir ki kible kapısı üzere tarihi budur:

Ol Muhammed Mustafa Hakk’ın habibi söyledi,
Şol kişi ki Hak için mescit yapısının eyledi,
De hulus-ı kalb ile asan ola tarihini,
Bin on altı senede yapdı Hacı Ali mescidi.” (s. 631)

“Çeşmesi’nin tarihidir:

Bu hayrın sahibi Ahmed Efendi,
Arar bulur idi bu ab-ı nabı,
Yine kendü edip fikr-i dakiki,
Dedi tarihin anın ab-ı cari” (s. 632)

“Musa Paşa'nın bir seyirlik güzel bir camii var ki tüm duvarları, mihrabı, minberi, kapısı kemerleri ve bir yüksek sanatlı minaresi baştan başa zümrüt gibi yeşil taştan bir camidir. Dünyayı aydınlatan güneş ışıkları bu camie vurduğunda bu caminin duvarları ve minaresi yeşil zümrüt gibi ışıltı verir, bir garip ve acayip yeşil maden taştır ki bir diyarda böyle bir yemyeşil ibretlik cami görülmemiştir.” (s. 639-640)

“Kıble kapısının üst tarafında tarihi budur:

Sahibü'l – hayrati Sultan Mehmed Han,
Kad bena haza li –ecli'l- Abidin.” (s. 645)

“Hepsi hepsi bir abıhayat çeşmesi var ki kapı önündeki köprünün başında bulunan hayat pınarı sebilin tarihi budur:

Sahibin bilmek dilersen bu müferrih çeşmenin,
Hak rızasın isteyüp etti Ömer Ağa yapı,
Tarihi ma'lum olur her kim ki su içüp (172a)deye,
Ruhu şad olsun Hasan ile Hüseyin'in da'ima” (s. 654-655)

“Dört köşe beyaz mermer üzere celi hat ile bu tarih yazılmıştır:

İki kule yapıdı avn i şah ile,
Mustafa Paşa bi-avn-i Kirdkar.
Kuleler Elburz'a manend oldular,
Her biri hısn-ı hasin-i üstüvar.
Kul oda olsa Sigetvar'a ne tan,
Olmadı mı her birisi bir hisar.
Ey Veli savt ile dedim tarihin:
Da'ima olsun cihanda ber-karar.” (s. 672)

“ ‘Her zaman bu alçak dünyada kişinin isteğine uygun bir şeyi ber-karar olmaz’ deyip bu şiiri okudu. Mısra:

Tecri'r-riyahu leyse kema teştehi's-süfün.
Deyip çok üzülüp gözbebeklerinden sicim gibi yaşlar aktı.” (s. 680)

“Hala divanhanesinin kapısı üzerinde bu kalenin tamir olunduğunun tarihidir; Nagehan canib-i Hak'dan erişüp nar-ı kaza, Kanije Kalesi'ni yakdı hemen ser ta-pa, Kale itmamına tarih yüz altmış beş ile denildi hamid, Kanije Kalesi'ni yapıdı Mehmed Paşa.” (s. 688)

“Tüm kâfirlerini ağlatarak Budin Kalesi’ne çikalım, mısra Görelim ayine-i devran ne suret gösterir diye bu mısraı okuyunca” (s. 700)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Benam-ı Halık u Hayy- kadım-i ferd-i Yezdani
Yaratdı dar-ı kevneyni kodu cinn ile insanı,

Beni adem edim-i arz içinde sakın oldular,
Hemen Habil’le Kabil’den beridir cengin olanı,

Cenab-ı Kibriya (---) (Ha)biliyle evvel hitap edip,
Cihad eylen, gaza edin dedi hatif-i Rabbani,

Hemen sen de mücahid fi-sebilillah olup sa’y et,
Halas olğil cehennemden yana ref’ eyle niranı ,

Gel imdi dinle vasf-ı pür-melalin cümle kâfirlerin,
Denilmez hamu evsafı kesilmez hadd (ü) payanı,

Beli bu ruy-i dünyada nice kavm –i Nasara var,
Veli İslam kavmi fethediptir cümle Yunanı,

Hemişe Âl-i Osman selle seyf olup cihad eyler,
Ne Çeh, ne Leh ü Moskov kor komaz Iran (u) Turanı,” (s. 1)

“Bi – handillah bu sal içre yöneldik Ungurus üzre,
Yıkıldı tak-i Kisra’sı kesildi bağ u bostanı,

Dağıldı her diyara müşrikin ekser cüzam oldu,
Niçe bini esir olup gezer hal-i perişanı,

Kimi pa-beste vü dil-haste kimisi şikeste-bal,
Cefadan ner bir a’lası unutdu kasr-ı eyvanı,

Bu müşrikler ikilik vadisinde kaldılar hayran,
Dönerken devri ve'l-hasıl bozuldu çerh-i mizanı

Niçe İslam diyarın nehb edem derken o müşrikler,
Muradı olmadı hasıl gerüye döndü devranı,

Alaman u Çehistan mülkünü urmağa emr oldu,
Hemen ol an müsellağ oldu cümle cünd-i Osmani,

Hemen ey Evliyâ cehd et kuva vü kudrettin varken,
Demidir durma uruş et budur ayin-i insani,

İhali her ne yere azm edersen yaverim olsun,
Ricalü'l-gayb cündullah ile ayat-ı Rahmani,

Yeter ettin du'ayı Evliyâ durma gaza eyle,
Refikındır senin cümle kamu sahib-kerem kani," (s. 2)

“Camiin kapısının üst tarafında celi hat ile bakım ve onarımının tarihidir:

Huda'nın lütfuna mazharsın elhak kalmadı şübhe ,
Ki Ustolni-Belgrad içre yaptı cami-i a'la,

Dedim iş bu iki mısra' içinde böyle üç tarih,
Birisi lafz u ma'na biri ma'ni durur hakka,

Yapulup bin yigirmi ikisinde buldu itmamı,
Sevaba girdin Ahmed Bey edip bu Camii ihya.” (s. 53)

““Görelim ayine –i devran ne suret gösterir.’ Diye bu mısraı dedim.” (s. 72)

“Ama Azmizade Haleti Efendi'nin rubaiyyatının bir beytinde der ki:

Aşk ehli olaldan bir ıstılah ettik,

Kan yutmanın adını tahammül komuşuz.

Dediği beyti bu seferde Sadrazam'a hasbihal idi, ama halbuki Veziriazam hayli yürekli cüret sahibi düz taban imiş.” (s. 87)

“Her zaman bu alçak dünya isteğe göre döner sandılar, ama bu eğri suratlı felek öyle değildir. Şiir:

Rüzgâr esiyor, ancak gemileri hareket ettirecek kadar değil.” (s. 87)

“O nazik çelebi zat bir günde al yanakları güz yaprağına dönüp der: Mısra ,

Görelim ayine-i devran ne suret gösterir. Deyip bu korkunç haberi İslam askeri içinde yaymadılar.” (s. 89)

“Bu camiin kapısı üzerinde tarihi budur:

Biriya hatif didi tarihini

Barekallah cami-i cennet-mekan,” (s. 142)

“Der ki nice hanedanların kapıları üzerinde bu yazı yazılmıştır.

Mısra

Bi-tekellüf biya be-hane-i ma,

Diye yazılır zira ganimet şehirdir.” (s. 148)

“Mısra:

Bu meseldir ki su aktığı yere yine akar

Demişler, gerçekte şeker yemişler.” (s. 183)

“Ve bunda olan Hazret-i Davud organunu bir diyar keferelerinin kiliselerinde yoktur. Tam 300 adet saz, davul, nakkare, boru ve türlü türlü mizmarlardır ki ne diller ile anlatılır, ne kalemlerle yazılır, ancak dinlenir. Ve dahi bu mısra ki

İşitmek nasıl görmek gibi olur?

Dediği gibi görmeye muhtaç bir görülmeye değer organundur.” (s. 232)

“Beyt; Babası döğse oğlunu mahaldir Oğul candan durur derler meseldir. Bu benim oğlumdur döverim, severim, esirgerim, bu oğlan sizin nenizdir'denilince belde halkı, 'Senin çiğerpere evladın işte bizim serhaddimizin gülü ve gözümüzün nuru bir gazi yiğit olacaktır. Birkaç yıldan sonra kâfirden intikam alacaktır. Şimdiden tokat ile gözünü korkutursun, yarın da bugün de kâfirin şiştöper, balta ve külüngünden korkup kâfirle yaka

yakaya olamaz mı ya! Şu serhaddimiz oğlanlarını böyle dövmeye' diye oğlanın babasını sitemli dille rezil rüsva edip oğlanın gönlünü aldılar.” (s. 309)

“Bu kale kapısı olan yüksek kule birbiri içinde iki kat sanatlı ibretlik kuledir. Bu kapının kemeri üzerinde tarihi böyle yazılmıştır, tarih:

Ey ve yar hayrest bedan cam-ı nev,

Zi (...) der çemen canhıram-ı nev.” (s. 372)

“Yılkı Nehri bendi tarihi:

Evliyâ aşık dedi itmamının tarihini,

Deyuler bu mai bend etti Süleyman geçmeğe.” (s. 443)

“Sonra yine Han ile yürüyerek yıkık kale kapısı yerine gelip hakir gördüğüm ki zemin üzerinde dört köşe mermer üzere bi abıhayat sülüs hat ile,

Haza hisar-ı Toğan Gazi kirman tarihuhu fütihata

diye yazıp ‘Ketebehu abdu’l müznib eş-Şeyh Hamiden ve musalliyen lillahi ta’ala’ diye bir zerefşan hattı yazmış.” (s. 446)

“Evliyâ sözleriyle Doğan Kalesi’nin yapılış tarihi:

Evliyâ hayr du’a ile dedi tarihini,

Hak Taala eyleye bu hısn a’dadan emin,

Diğer süslü tarih:

Ede İslam ellerin Hak mekr-i a’dadan emin.” (s. 446)

“Münasip tarih:

Evliyâ çar isme dü zaidle tarihin dedim

Ya Aziz ü ya Basir ü ya Kavi ü ya Metin.” (s. 448)

“Münasip beyt;

Seher çün germ olup bazar-ı mihrin

Asar altın terazusun sipihrin,

Anın içün Zühre germ etmişdi bazar,

Ki nakt-ı ömre kızgın müşteri-var,

Meğer mizana çekmiş Yusuf’u mah,
Ki genç açmış Züleyha’yı sehergah,

Seherden doğdu çün nur-ı İlahi,
Zümürred kubbenin zerrin külâhı,

Süvar oldu kamu sahib-kıranlar,
Pelengi bebre bindi pehlivanlar.” (s. 464)
“Münasip şiir;
Sahrayı dutmuşdu Moskov’un leşi,
Kürk ile rübah olmuştu her leşi.” (s. 467)

“Bu han kapısının kemerinde dört köşe beyaz mermer üzere celi hattı tezhipli güzel tarihidir: dedi güş eyleyüp bünyadını tarih için Cevri, Yapıldı han-ı vala menzil-i ehl-i sebil oldu.” (s. 481)

“Hanın kapısı üzere mermer üzerindeki tezhipli tarihi budur;

Mehammed Şah-ı Gazi han-ı a’zam,
Menazil kad (?) bu hanı hayr-ı a’la,

Lisan-ı ehl-i dilde düşdü tarih,
Menazil bad guyed ez han-ı ziba.

Diğer güzel tarih, bu tarih kale duvarı dibindeki kapısı üzerinde yazılıdır;

Mehammed Şah-ı Gazi han-ı a’zam,
Bina kerdend in han-ı mu’azzam[119a]
Be-guyıd han-ra manzum tarih,
Çia’la han u ziba hısn-ı muhkem.” (s. 482)

“kubbeli büyük çeşmedir ki tarihi budur.

Han-ı Cem kevkebe-i İslam Giray,
O kendi gazi-i cünd-i gazavat,

Dedi tarih-i yapısın Cevri,
Can-feza ve zehi çeşme-i ayn-ı hayat.” (s. 483)

“Bu tarih kasrın kitabelerine yazılmıştır; Evliyâ bu kaha tarihin dedi, Mübarek ola kasrın padişahım.” (s. 485)

“Hızır Şah Efendi’ye münasip bu beyt denilmiştir, beyt;

Cihanda Hazret-i Hızır’a erem dersin garib aşık,

Tarik-i Hızır Efendi pişvadır Hızır’a ey sadık.” (s. 486)

“bir namazgah mihrabı üzerinde celi hat ile tarihi böyle yazılmıştır;

Asaf-ı a’zam Sefer Gazi Ağa,

Himmetiyle bu cisr etti bina,

Hak muradın hemişe ede ata,

Kabila’llahu hayraküm tarih ola.” (s. 494)

“Hatta kapısı üzerinde dört köşe burcunda celi hat ile tarihi budur;

Sahibü’l hayrat Sultan Bayezid,

Etmişidi bunda bir cami bina,

Rüzgar ile haraba müşrifin,

Gördü anı Cizyedar Mehmed Ağa,

Hak Taalanın rızasını gözleyüp,

Etdi ihya Camii kıldı bina,

Haşre dek ola ibadet tarihi,

Mahz-ı lütfundan kabul ede Huda.” (s. 496)

“Mısra; Rafiziruz-ı kıyamet har buved zir-i Yehud. demişler.” (s. 497)

“Saçma-sapan beyt;

Bir Yahudi piçeye din aşkına zerk eyledim,

Aferimler eyleyüp şeytan tahsin eyledi,” (s. 497)

“Sanatlı kapısının üzerinde yazılı olan tarihi budur;

Bu mübarek saat içinde bi-avn-i Müste’an,

Kıldı abadanda bir devlet sarayın bu zaman,

Şah evlad u elini şib ü zafer-peyker liva,
Âl-i Cengiz, yani kim sahib Giray-ı ohsan(?),

Zahir oldu çünkü Hicretten tokuz yüz kırk iki,
Anda hatım oldu muhakkak bu mu'alla sayeban. Sene942” (s. 504)

“Evvelâ Bahadır Giray Han efendimizin ibretlik köşkünün tarihidir

Bir tak-ı hoş-nümadır,
Tam olsa hem-sezadır,

İtiimanına revadır,
Tarihi kasr-ı hüban.

Nedir dedi Rızayi ana tarih,
Dedik namına kasr-ı cennet-abad.

Hisabı-ı sal-i binayeş su'al kerd dilem,
Hired be-güft ki tarih-i kasr-ı şehinşah.

Bina-yı Mehmed Giray Han bigü,
Bina-yı tarih-i abadeş.

Eltaf-ı hüdavendi Kadri'yi edip güya,
Tarihini bu kasrın rindane düşürdü gör.” (s. 506)

“Şehir içinde Ahmed Ağa Çeşmesi'nin tarihidir:

Menba-ı lutf u kerem ayn-ı adalet yani,
Sadr-ı sultan-ı Kırım Hazret-i Ahmed Ağa,

Kıldı bir çeşme bina kim anı görse Hızri,
Reşk edip anmaz idi ab-ı zülali asla,

Oldu tarihine Zihni kaleminden cari,
Eyledik ka'ide-i ayn-ı hayatı icra.” (s. 516/517)

“Demir kapısının üstünde tarihi budur:
Yaraşur her gören dise tarih
Han-ı mamure-i cay-ı ziba.” (s. 517)

“kağıt üzerine yazılmış tarihtir:
Han ibn-i han ibn-i Selamet Giray Han,
Yani ki Han Mehmed o sultan-ı ba-safâ,

İz'an-ı pakine tahsin ü sad-hezar
Kim bu arada idi bu germabe-yi bina,

Gördükte resm-i tarhını der ehl-i sun'olan,
Peh barek[Allah] özge makam-ı ferah-feza,

Fazlı-i kemter eyledi tarihini beyan,
Cay-ı sürür-ı zat-ı musaffa-yı dilküşa.” (s. 518)

“bu hakirin tarihidir.

Mübarek eyleyüp daim bu cisri Hak Taala'llah,
Deyipdür Evliyâ tarih bu hayrun fi-sebilillah.” (s. 520)

“Beyt; Rah-ı Hak üzre şehid olan o serverdir bu, Salsal'ı küşte eden Malik Eşter'dir bu.”
(s. 542)

“Zira mısra; Ser-rişte-i aşk eldedir el-minnetü lillah.” (s. 547)

“Asuman-rif'at Mehmed han-ı hurşid iştihar, Hayriçün etti bu hanı gelüben fikrine hayr,
Göricek Fethi bu hanı bi-nazırı sıdk ile, Dedi bu han tarihini fi-sebilillah hayr.” (s. 548)

“İki adet kapının üstlerinde bu tarih yazılmıştır;
Asaf-ı devr Sefer Gazi Ağay-ı dana,
Eyledi hendesesi akl ile bir han bina,

Görüp itmamını bu han-ı imaretgahın,

Dedi Fethi ola tarih-i bina-yı Ağa.” (s. 550)

“Namazgah sofası üzere duvarda çeşmenin tarihidir;

Çeşmesar edip o kim buldu mahallinde vuku,

Zahir oldu sanasın ayn-ı hayat-ı selsebil,

Kandi bu hayr-ı şerifin hoş dedi tarihini,

Hacı Ahmed çeşmesi suyun ede cari Celil.” (s. 556)

“fethedildiğine güzel tarihtir;

Kefe halkına Hak’dan erdi rahmet,

Ki oldu fethinin tarihi şefkat.” (s. 568)

“caddeye bakan tarihtir; Müslimana-yı biya nemaz, Haşa lillah ki guyemet tevbih, Fikr künzi-nemazen in buk’a, Niyyetün li’s-salati şüd tarih.” (s. 574)

“[kad] bena Hacı Nebi Tacir za’if[140b],Mescide’l-aksa li-de’bin el-imam,Kale ehlu’l-kadri fi tarihini, Vehve üssü’l-ka’beti huldun enam.” (s. 575)

“Büyük kible kapısı kanatları öyle küçük, ibretlik bukalemun nakışlı oyma islimi v e çeşit çeşit çiçekler oyulmuştur ki hezarfen Ressam Bursalı Fahri Çelebi kağıttan öyle oymalar oymaya kadir değildir.” (s. 575)

“Bu kapı üzerindeki tarihi budur;

Hazihi buk’atun mübareketün,

Bi-niyyetin li’llahi merreten uhra,

Sare tarihü hatmi mebnaha,

Mescidün üssise ale’t-takva,

Sümme’cteme’at te’daduhu iz,

Ma’ahu cimü mescidi’l-aksa.” (s. 575)

“Kapısı üzere tarihi budur;

Cenab-ı Hazret-i Paşa-yı ekrem,

Olupdur Kasım ihsan [u]İn’am,

Ki hayra sarf edip mal-ı firavan,
Bu han-ı dilküşayı etti itmam,

Olup tarihi anın akla mülhem,
Denir ol dem saray-ı rahat-encam.” (s. 577)

“tarihi budur;

Selamı dedi itmamına tarih,
Zehi han-ı müzeyen barekallah.” (s. 578)

“Tarih yazılıdır;

Kutb-ı ali rihlet etti bu fenadan aliye,
Ey ali fikrat odıyla ruz[u] şeb bağrını yak,

Muhlisi Damad Efendi tarihin kıldı ayan,
Nayim aç kalb gözünü ol cennet-i a’laya bak.” (s. 582)

“Kabrinin mezar taşında olan tarihtir;

Mir-i miran etti ukbaya sefer,
Ver Hudaya ana hüsn-i hatime,

Bir ziyade eylesen tarih olur,
Oku ruh-i Mustafa’ya Fatiha.” (s. 582)

“Tarihi budur;

Emr eder Sultan Süleyman-ı cihan,
Yapmağa Temrik’de bir daru’l-eman,

Pes tokuz yüz yigirmi beş tarihi(tamam),
Kale yapılanup tamam oldu tamam.” (s. 598)

“Celi hat ile mermerde tarihi budur;

Amelü’s-Sultan Murad ibn Selim Han-ı Sani,
Amel-i Hacı Ali Ağa Dizdar-ı zamane.” (s. 598)

“Nogay Tatarı kavminin türkü yırladıkları tekerlemeleridir;

Usurganın urun bolsun,
Kul söykede Beran bolsun,

Ko dılağa pindirsin,
Kol möykede sendirsin,

Cavul atka pindirsin,
Han söykede sendirsin,

Tamuk takış kan çatlasın,
Tava içki aylasın,
Diğer Nogay tekerlemesi;
Ay Nogaylı Nogaylı,
Arpacığı tuğalı,

Götürüp sokmağa kolaylı,
Valaylı vay valaylı.

Sözün kısası bunun benzeri binlerce malayani sözleri vardır.” (s. 607)

“Nice çeşit güzel sözlerini yazdım;

Dest-i Kıpçağa giderken nagehan,
Var idi yedi sekiz gamhar-ı can,

Bir gulamım var idi yar-ı sadık,
Olmuş idi bana ol şeyh-i Şakik,

Savm-ı Davud’a mukayyed idi ol,
‘Men araf’ sırrına böyle buldu yol,

İsmi Husrev idi hem şirin idi,
Yar-ı hemraz-ı sehergahım idi,

Negehan Ten Nehri’nin sahiline,
Varıcak şehir-i Saraş dahiline,

Dedi memlukum olan Husrev-i Şir,
Böyle takdir eylemiş Hayy-ı Kadir,

Ben hakiri bunda defn eyleyesin,
İki günden sonra durup gidesin,

Gitme illa var selamet Azaĝa,
Bunda muhtac olma sakın Kazaĝa,

Sana sem verirler ahır sonra kand,
Nice ferdalarla eder riŐ-hand,

Maskat-ı re'sim budur bunda beni,
AlmiŐ idin Tatar ile sen beni,

Bu gece gördüm Habibullah'ı ben,
Dedi ya Husrev gelesin bana sen,

Ben de bildim kulum olıser revan,
Ola mes'a yeri ana bir mekan,

Ol gece de leyle-i Mi'rac idi,
Ruhu Firdevse azimet eyledi,

Hak Taala rahmet eyleye ana,
Kim anı bir Fatiha ile ana." (s. 752/753)

"Beyt;

Kıfl-ı İslam budur ismine derler Azak,

Bu hısn içre gelen anca diye ya Rezzak." (s. 765)

4.6. İلمي Değerler

İلمي değerler deyince geręeęi araştırma özgürlüğünün sunulması, herkesin hür, eşit ve katılımcı biçimde öğrenme hakkına sahip olması; eğitim hakkının kısıtlanmaması; ilme ve ilim adamına saygı gösterilmesi, metodik şüpheyi elden bırakmama, ilmi sonuçları kabul etme sıralanabilir.(Turna, 2011,s.51)

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde az da olsa ilmi değer tespit edilmiştir. Burada eserde tespit edilen ilmi değerler sıralanmış, sonra sınıflandırılmıştır. Metinde bu değerleri içeren ifadeler ile tutum ve davranış örnekleri sayfa sıralaması ile verilmiştir. Değerlerin tespitinden sonra ise değer indeksi tablolarında ilmi değer ifadelerinin hangi değere karşılık geldiği gösterilmiştir.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde karşılaştığımız ilmi değerler “yeniliğe destek ve açık olma, öğrenme isteği, ilim adamlarına önem verme, bilimsellik, ilme önem verme, kitaba saygı” olarak tespit edilmiştir.

4.6.1. İlme Önem Verme Değeri

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“ ‘Tata Kalesi'nde yatar İrşek bunun veledi bir namlı kral idi’ diye Macar tarihlerinde yazmışlar.” (s. 23)

“ ‘Leh'e, Çek'e ve Erdel'e malik olup bu kaleyi inşa etti’ diye İrşek Pap Macar Tarihi'nde ayrıntılı yazmıştır.” (s. 32)

“Sonra kale içine 2 adet iş görmüş iyi Macarca bilir adamlar gönderdik” (s. 43)

“Bu avlu bağı çevresinde 300 adet zerkari odalar vardır ki her birinde Aristo akıllı bitrik, irşeler ve paspaslar var. Nice yüzü haftada bir fincan süt, bir hurma ve bir badem ile iftar edip perhiz ve az yeme ile iskelet gibi olup Van diyarında Ahlat şehri iskeletine dönmüşler ki her biri birer çeşit felsefi ilimlerle uğraşıp Aristo bilgili olmuşlardır.” (s. 51)

“Bütün dertlilere deva olmak için bir hastanesi var ki cansız gelse canlı gider. Zira bu kilisede bütün bilimler öğenmiş, Eflatun, Bukrat, Sokrat, Feylekos, Feylesof ve Fisagores-i Tevhidi gibi tevhitsiz mezhepsiz hekimler oradadır.” (s. 51)

“Macar tarihçilerine göre,

‘Hazret-i İsa doğumundan Hazret-i Muhammed’e kadar 600 yıldır. İskender-i Zülkarneyn vefatından Hazret-i Muhammed doğumuna kadar 882 yıldır’ diye yazmışlar.” (s. 51)

“Hendese ilmine göre yapılmış dörtgen şekilli baştan başa kârgir olup içi ve dışı, aşağısı ve yukarısı toplam 360 kadar sanatlı ve nakışlı odalardır ve pek çok divanhaneleri var ki her birine biner adam girse yerim dar demez, kalelerdir.” (s. 62)

“Zira bütün siyer kitaplarının yazdıklarına göre Hazret-i Ebubekir’in şahadet parmağı ki, ona Arapçada sebabe parmak derler, onun tırnağı boğumu yok idi, Allah ondan razı olsun.” (s. 93)

“Her biri birer tür hendese üzere tarh olunmuş baştanbaşa kırmızı, yeşil, sarı, mavi ve beyaz tarhlı kiremitler ile damları örtülü mamur saraylar vardır ve nice bin evleri de şindire tahta örtülüdür. Çeşit çeşit billur, nefes ve moran camlarıyla pencereleri, şahnişin ve maksureleri süslü şehirdir. Tüm evleri biri biri üzere kat kat eğimli, yer yer bahçeli güzel hanelerdir.” (s. 101)

“Bir gezinti ve dinlenme yerinde mamur nurlu bir türbedir. Nice maarif erbabı dervişleri vardır.” (s. 151)

“Bu eğri suratlı felek zorlu rüzgar bir perişan yaprak gibi, ‘Yeryüzünde bulunan her canlı yok olacaktır’ (Kur’ân, Kasas, 88) ‘Her şey aslına döner’ dir ve “ Hüküm Tek ve Kahhar olan Allah’ındır” ve dünya işliğinin hükmü budur. Hatta Cenab-ı Kibriya kün (ol) mü yarattı ki (46a) ayet ile kesin delili Mülk suresinde “Ölümü ve hayatı yarattı” (Kur’ân, Mülk 2) buyurur ve ‘Her canlı ölümü tadacaktır’ (Kur’ân, Âl-i İmran 185) (---)” (s. 168)

“Gayet salih, dindar, alim, amil, kamil, fazıl, perhizkâr ve Asaf-ı Berhaya gibi bir gazi, yadigar yiğit bir vezir gelmemiştir.” (s. 178)

“Her zaman meclislerinde alimler, salihler, fakirler, zayıflar ve miskinler olurdu. Vaizlerden Veli Efendi ve Erdebilizade’yi pek severdi. Hoca Attar’ın Pendname’si dil pelesengi olup bütün beytlerini ezberlemişti. Sarf ve Nahiv ilminde çok nüsha görüp fıkıh feraiz ilminde benzersiz idi.800’den fazla şer’i mesele ve 1.000’den fazla hadis ezberlemişti. Ancak dervişlik yoluna meyilli olduğundan şiire ve Mevlana sözlerine meraklı idi. Mevlana’nın Mesnevi-i Şerif’inden ve İbrahim-i Gülşeni’nin Ma’nevi’sinden nice bin Farsça ve Türkçe beytler, kasideler ve tasavvufa dair penç beytler hatırında idi. Bu zaman bu beytleri yeriyile icra ederdi.” (s. 178-179)

“Ceneviz harabından sonra imar olup Sırp krallarının harap ettiği Tarih-i Yanvan’da ayrıntılı yazılmıştır.” (s. 184)

“Seyyid Battal’ın astığı Yağfur Tekfur yapısıdır diye Yanvan Tarihi’nde ayrıntılı olarak yazmış.” (s. 186)

“Sadece bir adet medresesi var. Gazi Ali Bey hayratıdır ki Asitane-i saadetten özel paye dersiammı gelip talebelerine ders verir.” (s. 208)

“Ve tamamı (60a) 5 adet medresedir. Gazi Bayezid Bey Medresesi, Bayram Bey Medresesi, Murad Paşa Medresesi, bunlar meşhur ders yuvalarıdır ki camilerde sabah akşam hadis, fıkıh ve feraiz ilmi görülür,” (s. 222)

“Latin tarihçileri ve Rum Yunan tarihçilerinin tarihlerinde yazıkları üzere ‘Bu Peçoy Kalesi Hazret-i Risalet-penah’ın doğumundan 882 sene önce Büyük İskender’in ölümünden önce İşrakilerden Filozof Eflatun-ı İlahi’nin öğretmesiyle bu Peçoy Kalesi yapılmıştır’ diye Yanko İbn Madyan kardeşi Yanvan Kral tarihinde ayrıntılı olarak yazmıştır.” (s. 246)

“Bu panayırın içi satranç nakışı tarh olup yapı ustası hendese ile yol yol buna tertipli olarak bin adet dükkan yapmış. Her hangi sokaktan baksan çarşının öte başları görünür.” (s. 235)

“Dahi mimari ilmi üzere yapılmış hoşluğu, zarıflığı ve nazikliği oldukça yerinde bir aydınlık ve geniş camidir.” (s. 250)

“Hepsi Farisi-handır ki her birinin elinde Hafız Divanı, Gülistan, Bostan, Hayyam ve Hamse-i Nizamı divanları var.” (s. 257)

“O zamanın mü’min ve muvahhitlerinden bir hakim ve bilgin idi ki Mesih gibi ilimle Hayy ve Kadir olan Allah’ın emri ile ölü diriltmeye kadir bir nadir hekim idi. Mutlak hekim değil idi. Hakim-i mutlak şüphesiz Cenab-ı Hak’dır.” (s. 259)

“Her biri çeşit çeşit hendese ilmi ile geçmişin yapı ustaları bunların (80a) sert taşlarına öyle Ferhat külünkleri vurup öyle parlak ve cilalı duvarlar inşa etmişler ki zamanımız ustaları ona denk bir külünk vurmaya kadir değillerdir.” (s. 300)

“Bu kuleye yakın bir kule daha var, Orta Hisar’a zemberek ve çarklar ile giden Tuna suyu bu kuleden bir sanat ile çıkar ki hendese ilmi ve mimari ilminden haberi olan bilir. Yoksa bilgisiz becerisiz görse ‘Nedir buncağız’ deyip geçer. Dikkatle bakın bilginler bilir ki büyüleyici ve anlamlı bir sanattır ve akıllar şaşar, görmeye muhtaç büyü bir marifettir. (s. 318)

“Eflatun-ı İlahi bu şehre gelip ilim kitapları yazıp Macar kavmine öğretmişti. Budin halkı onlardan ilim öğrenip tıp ilminde zamanın seçkini adamlar vardır.” (s. 329-330)

“Ertesi gün Budin, Üstürgon ve Üstolni-Belgrad’dan ve başka yerlerden gelen tüm üstad mühendis yapıcıları toplandı.” (s. 459)

“Kiremitçi Ahmed Ağa ki Kadızade İbrahim Paşa’nın Ciğerdelen Savaşı’nda yarar ve namılı kethüdası idi, hendese ilminde ve mimari ilminde zamanın seçkini ve bilgili bir kimse olduğundan kalenin bakım ve onarımına onu mutemet edip Asitane mimarbaşılığı sözü verilip hil’at-i şehriyari ile şereflenip kaleyi imar etmek için canla başla çalışmaya başladı.” (s. 460)

“Bu da usturlab ilmine göre 7. İklimin ortasında Bahr-i Muhit kıyısında olduğundan şeker kamışı, limon, turunç, nar, zeytin, incir ve pamuk olur, başka bir kraldır.” (s. 481)

“Hatta tıp ilmi kitapları ve Ebu Ali Sinan’ın Kanun-ı Şifa kitapları var ki anlatılmaz.” (s. 500)

“Muteber Latin tarihlerinde (140a) bu Öziçe Kalesi’nin özelliklerini yazıp ilk yapıcısı Sırp banlarından Seleşti Ban tahtı olup onun yapısı olup büyük bir şehir olmak üzere anlatmış.” (s. 534)

“Bu musallaya yaz ve kış asla ve kat’a ateş saçan güneşin etkisi olmayıp ağaçların gölgelerinde bütün müminler Rabbine ibadet edip şehrin ileri gelenleri, maarif erbabı ve sadık aşıkları bu menzilgahta toplanıp ilim sohbetleri edip guyguy has sohbetler ederler.” (s. 537)

“Bu Alaca Camii öyle aydınlık ve süslü etmiştir ki bu nur dolu camide olan mimari hendese ilmi üzere o kadar tasarruflar ve o kadar tatlılıklar ve incelikler gösterip bir şirinkârlıklar etmiş ki dünya yüzünde böyle bir işçilik, geçmişin bir mimari böyle bir ustalık göstermemiştir.” (s. 558)

“Halen Latin tarihlerinde, ‘33 bin Hrityanımız bu Nova Kalesi’nde kırılmıştır’ diye doğru olarak yazmışlardır.” (s. 586)

“Yıldızlar ilminde gayet bilgileri vardır. Gayetle akıllı, olgun ve Aristo akıllı kefereleri vardır.” (s. 594)

“Kefereleri koyun eti yemezler, hepsi sığır eti yerler, zira koyun eti zararlıdır, sığır eti faydalıdır ki hekimlere göre insan tabiatını yumuşak tutar, derler.” (s. 594)

“Bir Halveti tekkesi inşa etmiştir. Bir köşkü Buna Nehri’ne bakıp tüm aşıklar, maarif erbabı ve gönül ehli bu köşkte ve bu tekkenin kemeriyelerinde oturup guyguy has sohbetler ve ilim sohbetleri ederler.” (s. 612-613)

“Bir maarif erbabı kasrıdır. Her an bu Havarnak Köşkü’nde, Mostar şehrinin gönül ehli safâlı dostları bu dinlenme köşkünde oturup türlü türlü dini ilimler ve fıkıh meselelerini tartışır, böyle bir rahat, dinlenecek ve gönül açan bir köşktür.” (s. 626)

“Öyle yiğitçe ve cesurca şiddetli bir savaş olmuştur Rum tarihçilerine göre ‘Böyle bir kanlı savaş bir kale fethinde olmamıştır’ diye yazmışlar.” (s. 663)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Adı geçen kilisenin özellikleri dolayısıyla bu kilise kubbesinde (binasında) gömülen kralların isimlerini Alman diyarında esir aldığımız bir papaz Macar tarihinde yazmıştır.” (s. 55)

“Bu olaylar, Lem’i Çelebi, Edirneli Mehmed Çelebi ve Celalzade Salih Çelebi tarihlerinde ayrıntılı olarak yazmışlardır.” (s. 214)

“Zira bu Beç Kalesi 6. İklimde bulunup usturlab ilmi üzere Batlimus Hakim sözüne göre bu beldenin arz-ı beledi (---) (---) ve tul-ı neharı (uzun günü) (---) (---) olup (---) derece (--) ve dakikadır. Onun için kışı çok sert olur.” (s. 215)

“Bu kale içi sokakları tamamen hendese üzere satranç nakışı tarh olmuştur.” (s. 221 – 222)

“Bu Beç Kilisesi’nin içinde her gün bin adet hizmetçileri mevcuttur. 18 krallık kâfiristan keferelerinin papazları, ladikaları, papaları, irşekleri ve ruhbanları mevcut olup her Hristiyan milletini bu kilise içinde birer köşede makamları var ki gece gündüz riyazi ilimlere çalışır kefereler mevcuttur.” (s. 231)

“Kâfirlerin bir kutsal günlerinde bu erganunu çalmak istediklerinde bu erganun ilminde usta, yetkin üstad sihirbaz kefereler var ki her biri musiki kitabına göre musikâr ilminde zamanın seçkini olup sanki her biri Fisagores-i Tevhidi, Abdullah-ı Faryabı, Gulam Şadi ve Hüseyin Baykara mertebesinde üstadlar gelip bu erganın aletlerini çarklarını ve burgularını burup ve tüm mizmarat zamaratları kurup anılan körükleri çekmeye başlarlar.” (s. 232)

“Ve felsefe riyaziye (matematik) tıp, cerrahlık ilimlerinden başka 374 çeşit garip ve acayip ilimlere sahiplerdir. Ancak feraiz ilmi yoktur, ama hesap, hendese (geometri), yıldızlar ilmi (astronomi) ve usturlap ilmi bunlardadır. Allah’ın işi, cifir ilmi de bu kâfiristan da yoktur, ama tüm kâfiristanın veled-i zinaları ve yetkin usta bilginleri tüm bu manastır çanlığında toplanıp yararlı ilim tartışmaları yaparlar.” (s. 237)

“Gerçi Urfa’da iç hisar olan yerde melun Nemrud’un Hazret-i İbrahim’i ateşe attığı mancınık direklerini seyretmişim, ama burada yakından bizzat gözümle görüp öğrenip tüm alet ve parçalarıyla mancığımı gördüm vesselam.” (s. 270)

“Ancak vilâyetlerinde deve olmamak ile deve gibi esirip arvana vurmayı bilmeyip paşanın alay çavuşuna bir çuka ve bir top kumaş verip deve gibi esirip gürlenmeyi öğrendiler.” (s. 273)

“Zira bu ayetler musikâr ilmi üzere sofyane usulüyle okunduğunda insan iç rahatlığı, zevk ve gönül safâsı bulur, vesselam.” (s. 281)

“Ama şimdi biz orada iken nice yüz bin küffar ırgat ve nice bin yetmiş ustalar, hendese ilmi ve mimari ilminde uzman mühendisler her diyardan toplanıp anılan sarayın çevresine yeniden bir varoş yapmak için temel hendekleri kazıp iki yerden kapı alıkoşular, biri karada Uyvar kalemiz toprağında, biri batı tarafında Tuna Nehri kenarına koymuşlar.” (s. 293)

“Onun için nice Osmanlı tarihinde ‘Sigetvar Kalesi’yle Göle Kalesi’ni Sultan Süleyman’ın ölüsü almıştır’ diye yazmışlar.” (s. 327)

“Orta Macar ve Kurs Banı Macarı hükmünde olduğu yukarıda Ali Paşa zamanında, canımızın istediği gibi gezip dolaşıp gördüğümüz ayrıntılı olarak yazılmıştır.” (s. 355)

“Dünya tarihçisi ve İstanbul’u yapan Yanko ibn Madyan’ın küçük kardeşi Yunanlı Yanvan’a göre, ‘Hazret-i Süleyman oğlu Melik Rac’im’e imam getirmişim’ diye yazmış. Sözü kısası bu Yanvan Alman, Erdeli, Çek ve Leh kralı olup Tuna kıyılarını çok gezip dolaşmış, cihan hakimi bir kral idi, ama Melkik Rac’im’den duyar ki, ‘Babam Hazret-i Süleyman Kudüs-i Şerif’de Mescid-i Aksa’yı Rac’im Kudüs-i Şerif imaretlerini anlatınca hemen Yanvan Kral’ın Kudüs-i Şerif’i ziyaret etmeye gitmesi arzuları hareket edip yolları katlayarak İstanbul zemininde olan” (s. 385)

“Daha sonra Osmanoğullarından Sultan Süleyman Allah’ın rahmeti üzerine olsun İstanbul içinde Kırkçeşme, Fatih ve Sultan Bayezid-i Veli sularının yetmediğini görüp İstanbul’dan bir konak uzak Karadeniz yakınındaki dağlarda olan suları günde büyük havuzlara toplayıp Mimar Sinan hendesesi ve onun mimarlığıyla İstanbul içine kadar su kemerlerini kat kat yapar,Oradan Bostancı Ocağı’nda dolapçılar atlar ile ve sığırlar ile suları çekip Harem-i Has, Matbah-ı Sultani, Helvahane, Ekmekhane, Istabl-ı Antare ve İç Gulam-ı Has’ta hamam ve çeşmelere Süleyman Han suları taksim ettirip büyük hayrat edip İstanbul halkını sular.” (s. 386-387)

“Ben de verdiğim söze göre Alman diyarlarıma varıp hendese ilmi ile Tuna suyunu senin Makedonya şehri içine akıtayım deyince” (s. 387)

“İstanbul’dan yolları ve menzilleri katederek hendese ilmi ile Tuna suyunun İstanbul’a geleceği yolları şakula ve hevayi teraziler ile yükseklik ölçerek Tuna kenarında Siverin Kalesi’ne gelip” (s. 387)

“Yanvan Tarihine göre bu kalenin yapılma sebebi; o zamanda Eflak vilâyeti, Erdel Macarının elinde idi ve Tuna’nın karşı tarafında Feth-i İslam yeri, Vidin, Pileve, Tırnova, Leskofça, Lofça, Niğbolu ve Zıstovi [98b] adlı kaleler de Eflak kâfiri ve Lazoğulları ellerinde imiş.” (s. 392)

“Macar İrşek tarihine göre ilk yapıcısı, Hazreti Ömer zamanında gözünün kısas ettirilmesine razı olmayıp kaçan Kureyş Kabilesinden Cebel-i Elheme Hazreti Ömer’den kaçıp” (s. 399)

“Bu şehri Ebu Kureyş yaptığından bozulmuş şekliyle Bükreş derler diye alem tarihçisi olan Macar İrşek ayrıntılarıyla yazmıştır.” (s. 400)

“Arap tarihçileri ve Füsüs kitabı sahibi Hazret-i Muhyiddin el-Arabî bu Kırım Adası’na ve Kazak-ı Ak Vilâyeti’ne bilad-ı Sol’at [Sol’at ülkesi] derler. Cifr-i Cami’de ve nice Kelam-ı Ali’de Tataristan’a bilad-ı Sol’at derler. Hatta bir cifir kitabında ‘Ya bilade’s-Sol’at ahzir an sığarı’l-uyun minnefsih’ buyurmuşlardır.” (s. 431-432)

“Caneva, yani Ceneviz kefereleri tarihçilerine göre bu kale Caneva kavmi Peygamber Efendimizin doğumlarından önce 882 tarihinde Büyük İskender vefatında bu kaleyi Caneva kral uğursuz Salsal kavmi korkusundan bu Balıklava Kalesi’ni yapıp ismine Cenevizce derler. Sonra tarihinde Sultan Bayezid-i Veli asrında Serdar Gedik Ahmed Paşa Mengli Giray Han yardımı ile zorla Ceneviz Frengi elinden fethedip Ceneviz banı beyzadesi Karadeniz’den gemileriyle Azak’a kaçarken donanma-yı hümayunumuz deryada Ceneviz banı beyzadesine yetişip gemileriyle onu da alıp esir ettiklerini Tatar tarihlerinde ayrıntılı olarak yazılmıştır.” (s. 492)

“Yıldızlar ilminde usta ve usturlab alimi olan Ali Kuşçu Ve mengli Giray Han sözlerine göre bu Bahçesaray şehrinin imaretinin talii akrep burcu” (s. 523)

“Sonra Nureddin Giray Sultan orta boylu, iri gövdeli cesur, kan dökücü Özbek sultanı idi, ama büyük(bu adamlar topluma örnek) şeyhler ile hem sohbet olup daima okumakla vakit geçiren, öfkeli ve sert gazi padişahzade idi.” (s. 526/527)

“ama bu Selim Giray Sultan bu iki kardeşten uluca olup Dede Giray ile Bahçesaray şehrinde yetişip bütün acayip ve garip ilimlere sahipti. Bundan başka Kur’ân hafızı, Farsça bilir ve Mesnevi-han bisuh,bin hünerli zeki padişahdır ki her ne tarafa yönelse Allah’ın emriyle zafer kazanıp sağ salim ve doyum almış olarak Kırım’a gelir.” (s. 527)

“Zira tecvid ilminden ibn Kesir ve Seb’a kıraatlerini okuyup öğrenmişti ki harflerin mahrecinde benzersizdi. Ve gece gündüz Han hazretleriyle oturup kalkıp has sohbetler edip şer’i ilimleri ve nice çeşit ilim bahisleri görürler.” (s. 527)

“Hilkati bunun üstüne yaratılmış olmakla halk ile güzel ahlak ile geçinir. Böyle iken her Cuma gecesinde ve başka mübarek gecelerde Bahçesaray’ın çeşitli alim, salih ve şeyhlerini hanedanına toplar, büyük ziyafetler olup şer’i ilimler, fıkıh, dini konular usul ve furu ilimleri ve edep ilmi görülüp bu mecliste edep dışı bir hareket görülmezdi. Bütün zamanda halinin salahı güzel huylarının hepsine galiptir.” (s. 529)

“Medreselerinde ve şehir içinde hadis bilginleri çoktur. Diğer ilimlerde manalar denizi, fazıl, ve seçkin Tatar alimleri çoktur.” (s. 549)

“Eski Kırım şehrinin harap olmasının sebebini bildirir. Halkı gayet zengin bezirganlar olup mallarının zekatlarını vermeyip kuvveti olanlar asla hacca gitmeyip yurdundan ayrı gariplere, fakirlere, miskinlere ve zayıflara yardım ve ikram etmeyip misafir katlanmaz olup cimri ve pintiliklerinden kapılarını kapayıp alim, salih ve gariplerden yüzlerini saklar oldular.” (s. 561)

“Ciğer köşesi, ebced okuyan sıbyan mektepleri; Dükelişi 45 adet sıbyan mektebi vardır, ama taze çocuklarının tabiatları çok kavrayışlı olup gayetle akıllı, yetkin ve zeki çocukları var, nice kitapları ezberlemişlerdir.” (s. 576/577)

“Her ki şer’iat ehli ve seçkin bilgin ise müftü ve kadiasker olur. Yoksa orada Ali-zade, Haşim-zade ve Memik-zade gibi ahmak çelebilere mansıp vermezler.” (s. 667)

“Bu eski şehir alimler ve fazıllar yuvası, şairler ve Salihler meskenidir. Altıncı iklimden olup ulemaları Arapça ilimlere diğer fenlere malikleridir. Uzman tabipleri ve usta cerrahları sayısızdır.” (s. 676)

“Karabudak Han’a ulaşip bütün yakın olan kentlerden yiyecek ve içecekleri ve her zaman Şamhal’dan hediyeleri gelip kendisi yalnızlık köşesinde ibadetle, tarih ve hadis ilmiyle meşgul oldu. Dağıstan alimlerinden Molla Taki, Molla Kuli, Molla Şirvani, Molla Cebrail, Molla Cami, Molla Azrail, Molla Kasım, Molla İsrail, Molla Şeyh, Gene adlı nice derin

alimler ve ümmetin Salihlerinden kimselerle gece gündüz ilim ve fenlerle meşgul olurdu.” (s. 681)

“Hakir de nice günler bütün Dağıstan bilginlerinin ve hal sahibi mazınne kimesnelerin sohbetleri şerefiyle şereflenip hayır dualarından hissedar oldum, elhamdülillah.” (s. 681)

“Genelde İmadu’l-İslam kitabına ve Bezzaziyye, Kadıhan, Tatarhaniyye, Fıkh-ı Fera’iz ve Muhammediyye kitabını yine manzum Moskov diline çevirip Moskovca ve Rusça konuşurlar.” (s. 692)

“Resulullah sallallahu aleyhi vesellem dedi ki; ‘Allah’ın doğuda Türk isminde bir takım askerleri vardır ki içinizden başıbozuk isyankârların intikamını onlarla alır; siz merhamet edersiniz ama onlar etmez. Bu zamana eriştiğiniz zaman kıyameti bekleyiniz’ hadisi için bütün tefsirci ve hadisçiler ve Tatar bilginleri bu Kalmık hakkındadır, demişler.” (s. 719)

4.6.2. İlim Adamlarına Önem Verme Değeri

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Macar tarihçilerine göre bu mahalde İskender-i Zülkarneyn 3 kat demir kapılar yapıp buradan güney tarafa 4 konak yer” (s. 4)

“Sözün kısası büyük savaş olmuştur ve bütün tarihçiler bu cengi gerçeği üzere yazmıştır.” (s. 6)

“Odaları kaşı renkli kiremitler ile döşenmiş kiliselerin yedisine mihrap, minber, müezzin, mahfilleri, kürsüler ve sanatlı eserler konularak Müslüman gazilere ve diğer müminlere ibadethane yapılması düşünüldü. Bunu efendimiz Melek Ahmed Paşa uygun görmeyip bütün devlet ayanı, erkanı ve diğer iş erleri ve gazilerin ihtiyar önderleri bir yere gelip konuşup danıştıklarında Melek Ahmed Paşa:

‘Eğer bu Erdel memleketini İslam diyarına ilave ettim dersiniz bu şeyi Yıldırım Bayezid Han ve Sarı Gazi Süleyman Han ederlerdi. Hemen onlar Tuna’yı sınır edip bu tarafa bakmamış ve yakmamış, Mekke ve Medine vakfi olsun’ demiş gitmiş.” (s. 19)

“Bu derece büyük bir ziyafet olmuştur ki hala Macar tarihçileri yazıp dillerde destan olmuştur.” (s. 66)

“Gayet lezzetli balıkları olduğundan nice Rum tarihçileri bu kaleye “ Dar-ı hut / Balık yurdu” diye isim verdiler.” (s. 132)

“Sipah kethüdayeri, yeniçeri serdar, muhtesibi, bacdarı, şehir kethüdası ve harac ağası var, eşraf ve ayandan sayısız kıyassız ileri gelenleri, muhteşem hanedan sahibi adamları var.... alimlerin Balı Efendizade Mustafa Efendi, şeyhir ve vaiz Receb Efendi, Kadı Ömer Efendi, Mevlevi Mustafa Efendi önde gelen alimlerdendir.” (s. 135)

“Sonra Hüsam Paşa Camii yakınında Alaeddin-i Rumi sırrı aziz olsun ve ona bitişik Mevlevi Şeyhi Mustafa Efendi; fazıl, alim ve amil imiş, halkın ziyaretgahıdır. Allah hepsine rahmet eylesin” (s. 139)

“Bütün tarihçiler ve yaşlılar “Bu tatlı su Tuna Nehri’nden gelir” diye yazmışlar ve ihtiyarlar böyle anlatmışlar.” (s. 153)

“Bu Pınarhisar kaynağı hakkında Rum ve Latin tarihçileri, bu nehir ta Tuna Demirkapısı’ndan gelir, derler, doğrudur.” (s. 155)

“Sarıca Paşa Medresesi ve İskender Bey Medresesi, camiinde tefsir dersi okunup bu beldede ulemaya rağbet ederler.” (s. 197)

“Evvelâ bu şehir içinde Gazi Ali Bey Camii’nin mihrabı önünde hayrat sahibi Gazi Ali Bey yatmaktadır, Allah rahmet eylesin.” (s. 209)

“O zaman bu sahralara Rumeli tarihçileri, İrem bağı benzeri Sirem Sahrası derlermiş.” (s. 220)

“Bütün tarihçiler Süleyman Han’ın bu 7 adet geziye ettiğini ve oğlu Şehzade Çelebi Mustafa’yı hançerle vurup şehit edip Eyyub Sultan’da defn ettiği acımasız gaddarlığı reva görmeyip kötü yazmışlar, ama nicesi ilahi taktirde havale etmişler, hüküm Allah’ındır demişler.” (s. 233)

“Bu diyar halkı ulemaya rağbet ederler, ama özel darülkurra ve darülhadisi yoktur, ancak yine müderrisleri camilerde hadis okuturlar.” (s. 234)

“Tarihçiler bu ovada yapılan savaşı çeşitli şekilde anlatıp yazmışlardır. Ama Süleyman Han silahdarlığından emekli Müteferrika Kuzu Ali Ağa bu cengde padişahın yanında olduğundan onlardan dinleyip kalemi elimize alıp gücümüzün yettiği kadar denizde damla ve güneşte zerre kadar bu kısma yazalım.” (s. 242)

“Ama bu büyük cengde Süleyman Han pervasızca kılıç sallayıp öyle bir sultan cengi ve büyük savaş olmuştur ki tüm Rum tarihçileri bu büyük savaşın özelliklerini çeşit çeşit anlatmışlardır.” (s. 244)

“Süleyman Han sevinip şenlenip o an durmayıp hemen Peçoy-ı dılcuya gelip Eflatun-ı İlahi’yi ziyaret (66b) edip oradan Peçoy Kalesi’ne girip şükür secdesi eder.” (s. 246-247)

“Eflatun-ı İlahi gibi Aristo akıllı bilgili bir filozof şehrin havasını beğenip sonunda burada kaldı.” (s. 256)

“Unguras tarihçileri bu göle Toğna derler.” (s. 264)

“Latin keferesi, İrşek Macar ve Yunan Rum’u tarihçilerine göre bu Budin Kalesi’ni İskender’in doğumunda Nemçe krallarından Gorondi Mikloş Kral yapmıştır.” (s. 275)

“Tarihçilere göre bu yeryüzünde 6 adet Kızılelma var, Macar dilinde Kızılelma’ya Kıpona derler.” (s. 276)

“Bu 6 adet Kızılelma kalelerini asıllarıyla ve yapıcılarıyla Fiyameng, yani Falemenk kralı tarihinde çok güzel yazmıştır.” (s. 277)

“Hayreddin Efendi adlı bir fazıl, alim ve himmetli bir zatı 500 akçe ile molla eder.” (s. 293)

“Ama tarihçilere göre Süleyman Han bu kaleyi 4. kerede fethedip Süleyman Paşa’yı vilâyet valisi edince” (s. 305)

“Bunda da darulhadis ve darulkurra yoktur, ama bu şehirde ulemaya itibar eder çoktur. Zira bu serhatlerde alim, fazıl kimseler yoktur. Bu serhatler bir alay Allah yolunda cihad eden hacıyan, gazıyan, aşıkhan, sadıkan, muhibban yeridir. Gece gündüz savaş, çatışma ve ceng yeridir. Heyet ve felsefe okuyan, ihtimalci olan adam bu memlekette asla bir hafta durmayıp elbette kaçır. Onun için bu şehirde ulema makbuldur.(---)” (s. 319-320)

“Macar tarihçileri bu yüksek kalenin yapılış sebebini şöyle yazmışlardır.” (s. 336)

“Macar tarihçileri ve Latin tarihçilerine göre bu ibret verici kaleyi ilk defa yapan Koca Midahi Laslo’dur.” (s. 346)

“Nice tarihçiler yazdılar, ama bu hakir, fakir bu büyük savaşta bulunup gücümüzün yettiği kadarıyla böylece yazdık. İnşaallahu Taala bu basılmamış mecmuamızı teshihten geçirip başka konuları da yazıp genişletiriz. Eksikliklerine bakılmayıp af örtüsüyle örtülmesini dileriz. Ve diğer dostlarımızdan, ahbablarımızdan sadık aşıklardan, devletli dostlardan niyaz olunur ki eksikliklerden dolayı olan özrümüzü kabul edeler.” (s. 407)

“Hatta hey’et ilmi sahipleri bu şenlikli zemini tavus kuşunun kuyruğuna benzetmişlerdir.” (s. 478)

“Ama ‘Zamanın fazıllarından gazi, alim ve zahid muhterem bir bey idi’ diye bu merhum beyin ve Novigrad Kalesi’nin durumunu böyle anlattılar,” (s. 510)

“Bu şehirde ilim öğrenene rağbet ederler, zira alimleri kıttır. Hatta Araplara pek iltifat edip ‘Haccu’l-Haremeyn’dir’ diye hatırlarını sayıp eş ve çocuk sahibi ederler.” (s. 524)

“Bu menzilde de nice kere yüz bin dert ve bela, zorluk ve sıkıntı çekilip yine kazıklar yere geçmediğinde Osmanoğlu tarihçileri bu sıkıntılı ve zor seferi ‘Demir kazık geçmez seferi’ diye yazdılar.” (s. 528)

“Kısacası bir ulema toplantı yeri, bir fazıllar kaynağı ve bir şairler dinlenme yeridir. Kıyamete kadar devam ede, amin ve ya Mu’in.” (s. 537)

“Bu cami bir uzun, yüksek, düzgün minareye sahiptir ki mimari ilmine malik olanlar olan insafla bakarsa elini ağzına götürüp ‘Binlerce barekallah’ deyip hayretler içinde kalır.” (s. 553)

“Latin tarihçilerine göre bu eski şehir ta Tazret-i Yahya zamanı yapıldı ki Hazret-i Risalet-penah’ın doğumlarından 620 sene önce Her irşek yapısıdır” (s. 556)

“Kısacası, garip ve acayip iklimden olup uleması garip ilimlere ve pek çok fenlere maliklerdir. Usta hekimleri ve cerrahları çoktur.” (s. 562)

“Bütün tarihleri tüm milletler içinde muteberdir, asla yanlış yazmazlar. Hatta bir tarihçisi bir kitap yazsa bütün papazlar o tarihi ve kitabı okuyup yanlış bir söz yoksa, aşırılık yoksa bütün papazların oylarıyla ve 12 banın mührüyle imza olunup sonra bu kitabın basılmasına izin verilir. Gayet araştırmacı, incelemeci, yıldızlar ilmi sahibi kahin cerrah, fassad(kanalıcı) ve iyi tarihçi kefereleri vardır.” (s. 575)

“Latince ismi(...)dir ve Latin tarihçilerine göre ta Hazret-i İsa’dan önce yapılp ilk defa Latin kavminden ban yapmıştır.” (s. 576)

“Latin tarihçilerine göre ismi(...) dir.” (s. 585)

“Latin tarihlerinde yazdığına göre bu şehir içinde kâfir zamanında bir kayadan bir kayaya Neretva Nehri üzerinde adam uyluğu kalınlıkta sağlam demir zincir üzerinde sağlam bir köprü olduğundan bu şehre Latin, Boşnak, Hırvat, Sırp, Bulgar, Uskok ve Lasman kavimleri Mostar derler.” (s. 624)

“Bu şehirde ulemaya saygı gösterirler, ama alim, amil, kamil ve fazıl uleması yoktur. Ancak ölü yıkayıcısı softalar vardır. Ama onlar da kılıçları bellerinde ve kitapları ellerinde gazilerdir.” (s. 655)

“Bu II. Selim Han, uğuru açık bir padişah idi. Tarihçilere göre, buna Sarhoş Sultan Selim derler.” (s. 668)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Hakiri Sadrazam görünce, ‘İşte Evliyâ Çelebi, Alman seyahatini de ettin. İnşallah Beç ve Prak vilâyetlerini de görürsün.’ Diye bol bol ihsanlar edip bir zer-ender-zer kuşaklık hil’at-i fahire bağışladı.

Sadrazam bu hakir ile üç saat söyleşip Alman vilâyetlerinde gördüğümüz garip eserleri ve acayip kaleleri sordu. Bizde başımızdan geçen bütün olayları bir bir anlattığımızda çok hoşlandı.” (s. 20)

“Macar Nemse ve Latin tarihçeleri ve Yanvan Tarih’inde böyle yazmışlar ki,

İskender-i Zülkarneyn Karadeniz Boğaz’ını kesmezden önce Deşt-i Kıpçak, Azak çölü, Salanta Ovası ve bütün Macaristan da Alman Dağı’na kadar Karadeniz olup Akdeniz’e Venedik Körfezi’nde birbirlerine karışmış. Hak emri ile İskender, Karadeniz Boğazı’nı kesip eski İstanbul ki Makedonya şehridir, Karadeniz o büyük şehri suya gömüp (10b) önceki şehirlerini batırıp Akdeniz’e karıştıktan sonra Deşt-i Kıpçak, Kırım ve Macaristan tümünden perişan olup bu Belatin Gölü o zaman da Macaristan içinde kalmıştır, diye Yanko İbn Madyan’ın küçük kardeşi Yanvan Tarihi’nde Yunanca acayip yazmış bir güvenilir kefare tarihidir.” (s. 36)

“Macar İrşek tarihçelerine göre bu kaleyi Hazret-i Yahya zamanında Milyaş adlı bir papaz yapmıştır. Kral oğullarından olup dünyayı terk ederek Hazret-i Yahya’nın sohbetleri şerefiyle şereflenmiştir. Hazret-i Muhammed’in dünyaya gelmesinden 600 yıl evvel Hazret-i İsa dünyaya geldiği sene bu Ustoldiye Macar, Latin ve Yunan tarihçeleri ayrıntılı olarak yazmışlardır.” (s. 45)

“Macar tarihçeleri İskender-i Rumi zamanında yapılmıştır diye yazmışlar.” (s. 124)

“Ve (---) adet mahalle mescitleri ve 3 adet medresesi vardır. Bu şehirde ulemaya pek rağbet ederler, zira ulema yoktur.” (s. 125)

“Macar tarihine göre Menuçehr evlatlarından Nagban Ejder yapısıdır.” (s. 136)

“Bu büyük savaşı nice Osmanlı tarihçileri yazmışlardır, ama yakın zamanda olup babam merhum Derviş Mehmed Aga bu savaşta olduğundan ondan dilendiğimiz üzere ve bu Eğri ihtiyarlarının anlattığına göre biraz yazalım.” (s. 150-151)

“Bazı Osmanlı tarihçileri ve kefereler tarihçiler de öyle yazmışlar ki,

‘Eğer İslam askeri bizi kırmaya başladıkları öğle vakti olsa akşama kadar bizden can kurtulmazdı, ama akşam vakti olunca dağlara kaçıp kurtulduk’ diye yazmışlar.

Ama Osmanlı tarihçeleri,

‘Hırıštoş Ovası kâfir leşleriyle dolduğundan başka kâfirlerden bir can kurtulmayıp suyu (40a) geçtikleri yerde birbirini takip edip suda boğulmuşlardır.’ diye Edirneli Mehmed Çelebi ve Ali Efendi ayrıntılı olarak yazmışlar, bizim tekrar yazmamıza gerek yoktur.” (s. 153)

“ ‘Bu nehri Türk askerinden tarafa mağrur olup geçmesek bozulmazdık ve eğer Türk askeri bu suyu beri geçse Müslümanlardan can kurtulmazdı’ diye yazmışlar.

Osmanlı tarihçileri bu cenkte bozulmazdan önce firar edenlerin başlarına zaferden sonra boklu işkembeler giydirip eşeklere ters bindirip siyaset ile İslam ordusunda gezdirip aleme ibret olsun diye teşhir edip ordudan atıp ebedi olarak sürerler.” (s. 154-155)

“Hıristiyan milletleri tarihçilerine göre bu kaleyi ilk defa, Hazret-i İsa halifelerinden havari olan Şem’un-ı Safâ yapmıştır.” (s. 213)

“Yunan tarihlerinde bu Beç Kızıilelması ve Büyük İrem Papa Kızıilelması’nı Osmanlı’nın alacağı açıkça yazılıdır.”(s. 213)

“Bu geniş ve bu büyük şehrin kenarlarında 7 yerde şifa yurdu vardır. Bunların içinde en seçkin olanı, bakımlı ve süslüsü sündüs ve istebrak (sırmalı ve ipekli) gibi yatakları tamamen dıba, şıb ve zerbafyorganlı ve çarşafı bu İstifanı Kilisesi’nin hastanesidir ki bizzat kral hasta olsa bu şifa yurduna gelir. Zira bu kilisede Eflatun, bokrat, Sokrat, Batlimus, Feylekos ve Feylesof gibi hekimler vardır.” (s. 239-240)

“Bütün Macar, Latin ve Yunan tarihçilerinin yazdıklarına göre ilk başta bu gorona tacı Büyük İskender’indir. Ondan Menuçehr’e, ondan Enuşirvan-ı Dadyan’a, ondan Gürcü Açıkbaş’a intikal etmiştir.” (s. 261)

“Maarif erbabı kefereleri çoktur. Heyet, hikmet ve usturlab ilmini iyi bilirler.” (s. 408)

“Cengizlilerin tarihçilerine göre tatar kavminin ilk defa bu Kırım memleketini Ceneviz keferesi elinden alıp sahip olan tarihinde Cuci Han ve Ertoğmır Han’dır.” (s. 502)

“Tatar tarihçilerine göre ilk Kırım fatihi Eski Salacık yurdunda oturarak Mahan, Ahlak, Kirman ve Yesev şehirlerinden, Kazan, ejderhan ve Saray ülkelerinden Kırım’a Tatarlar gelerek çoğalarak Eski Yurt’a sığmayıp bu Bahçesaray yurdunda yerleşmişler, büsbütün Kırım Adası’nı ellerine geçirmişlerdir.” (s. 507)

“Devamlı oturup sohbet ettiği insanlar karalar ve denizler gezgini, araştırmacı alimler ve zamanın fazılları kimselerdir. Bunlarla yalnız kalmayı, odasında şer’i ilim konuşmaları, Arapça ve Acemce ilim tartışmaları yapmakla meşguller idi. Kendilerinin de şiir divanı olup Çağatayca temiz ve belîğ şiirleri vardır ki mahlası ‘Hani’ dir.” (s. 514/515)

“Bu eski şehir, alim kaynağı, fazıl toplantı yeri ve şair meskeni olduğundan tabipleri çoktur. Usta hekim ve becerikli cerrahları Aliş Ata ve Eli Ahmed Ağa kölesi, sanki nabız ilminde Calinus mertebesinde üstadlardır.” (s. 521)

“Usta, yetkin cerrahları: Bu diyar halkının ömürleri tamamı savaş, vuruş ve çarpışmalarla geçip her çapuldan elbette birkaç yüz adam yaralı gelince Han Cerrahı Dede Masum, Tarkan Köle, Alp Akay cellet gibi usta cerrahlardır ki bir diyarda benzerleri yoktur.” (s. 521)

“bir melek sıfatlı genç şehzadedir ki daima at ilmiyle uğraşır maarif erbabı ile oturup kalkar” (s. 530)

“Bütün Arap, Acem, Latin, Kıpti ve Yunan kavmi tarihçileri öyle yazmışlardır.” (s. 534)

“Cengizli Tarihçilerine göre toplam 35 sene han olup sonunda bu Kırım mezarlığında yatar, ama ulu Müslüman padişah imiş. Allah rahmet eylesin.” (s. 534)

“Yunan, Latin ve Frenk tarihçilerinin doğru yazdıklarına göre Hazret-i Davud aleyhisselam asrında Cenave kralı, yani Ceneviz banı Hazret-i Davud’a iman getirir.” (s. 567)

“Temrik Bay mutemet olup yaptığı için Temrik Bay Kalesi derler ama Tatar tarihçileri Berber-zemin toprağı derler.” (s. 600)

“Irak’ı Acem tarihçilerine göre Yezid askerleriyle İmam Hüseyin hazretleri Kerbela Çölü’nde savaşır Allah’ın emri İmam Hüseyin bu çölde şehit olunca” (s. 605)

“Rum tarihçilerinden Rum Yanvan, tarihçi Latin Mikal ve Kıpti tarihçi Totis ibn Natis, dünya Tarihçisi Yarmeni Mığdısi kısacası Rum, Arap, Acem ve Tatar kavimlerinin

güvenilir tarihlerinde öyle yazar ki; ‘Bizim içimizden herkesin belli bir makamı vardır’ [Kur’ân, Saffât 164] ayeti gereğince ilk defa yeryüzünde makam edinen Adem Safi’dir.” (s. 609)

“Tarihçilere göre ataları Mekke-i Mükere-me’den Kureyş kabilesindedir.” (s. 611)

“Ama Arap kavminin Kureyş taifesinden ayrılarak dinden dönüp Rum’da karar edenleri tarihçiler öyle yazmışlar ki” (s. 611)

“Yine Arap, Acem ve Tatar tarihçileri öyle anlatıp yazarlar ki Hazret-i Ömer hilafetinde Cebel-i Elheme göz çıkartmaya razı olmayıp” (s. 613)

“Sözün kısası güvenilir tarihlerden Cevahir-i Ahbar’a göre bu Çerkez Ban bütün adamlarıyla amber kokulu temiz toprak olan Mekke, Yesrib ve Batha’dan kaçınca” (s. 615)

“Yunan Rum kefelere tarihlerinde ‘Ayasofya Camii’nin toplam 101 adet kapılarının tahtaları Hazret-i Nuh gemisi levhasıdır ki Musul şehri yakınında Cude Dağı’nda Nuh’un gemisi oturduğunda oradan tahtaları getirip İstanbul’da Ayasofya Kilisesi’nin kapılarını gemi tahtalarından inşa etmişlerdir.’ Diye Rum tarihlerinde yazmışlardır.” (s. 652/653)

“Acem tarihçileri bu büyük dağa kuh-i Elbürzi [Elburz Dağı] dediler.” (s. 654)

“Eski hekimler, alimler, tarihçiler, tefsirciler, ve hadisçilere göre Allah bu yeryüzünde ‘kün/ol’ sözü ile 140 adet büyük dağ yaratmıştır ki bu dağlar olmasa yeryüzüne titreme vaki olurdu, demişler.” (s. 654)

“Molla Cami, Kitab-ı Cami’sinde bazı kahtaniye kelimeleri kullanır, bir çeşit düzgün ve fasih kelimelerdir.” (s. 657)

“Dağıstan bilginleri ‘Şöhret afettir’ diye padişahlarına gösteriş etmezler, ama hemen adalet eyleyip reaya-perverliğe, seçkin asker beslemeye ve her taraflarında düşmanlarıyla savaş eylemeye izin verirler, zira bu diyarda hüküm’ Bu Allah’ın kitabının bir hükmüdür’ diyen alimlerindir. Hatta 4 mezhep şeyhülislamı padişahlarının üst yanlarında otururlar.” (s. 667)

“Acem tarihçileri Gilan Deryası’na Hazar Denizi derler.” (s. 694)

“Tatar tarihçilerine göre bu şehri Tufan’dan sonra ilk defa yapan Feridun Şah oğlu İrec Şah’tır.” (s. 705)

“Tatar tarihçilerine göre Feridun Han Nuh Nebi Tufanı’ndan sonra gemiden çıkıp bu vadileri beğenip kendine mesken edip bu şehri kurar.” (s. 706)

“Arap tarihçileri bu Feridun’a Ebü’t-Tatar (Tatarların babası) derler. Tarihçilerine göre Hazret-i Nuh’a iman edip Tufan’da Nuh’un gemisine girmiştir.” (s. 707)

4.6.3. Yeniliğe Açık Olma ve Bilimsellik Değeri

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“İş görür kâfirden 9.000 kadarını, Şamoş Nehri kenarında katırcı, aşçı, başçı, oğlan, uşak bu kadar bin eli bağlı Tanrı kuluna şak şak, şukşuk öyle bir kılıç çaldılar ki insan kanı ırmak gibi akardı.” (s. 21)

“Eski hekimler böyle hamam icat etmişler ki asla insan sıkılıp rahatsızlık vermez.” (s. 47)

“Hekimlere göre veba kirlilikten olur derler. Onun için bu keferelerin şehri ve kendi dilleri paktır, ama kendileri pak değildir.” (s. 47)

“İşbu Karadeniz’in uzunluğu Rum denizcileri ve gemicilerin aralarındaki hesaba göre Karadeniz Boğazı ki güney taraftadır, ta kuzey tarafa Azak Denizi sonuna kadar bu Karadeniz’in uzunluğu tam 1.460 mildir.” (s. 188)

“Ve bilgili denizcilere göre tüm denizlerden derindir ve hepsinden acıdır, derler” (s. 188)

“Eflatun zamanında bu medreselerde İşrakiler ve Meşaii (Peri Patos) sakin olup tüm garip ve acayip ilimleri Eflatun’dan görüp öğrenimlerini tamamlarlarmış.” (s. 253)

“Hatta bilginleri garip ilimlere ve pek çok fenlere sahiptirler.” (s. 258)

“Suyu ve havasının etkisinden bütün çocukları kavrayışlı ve eli tez olup gayetle akıllı, olgun ve zekidir ki nice kitapları ve nice yüz bin şiirleri ezberlemişlerdir.” (s. 258)

“Ama taşlık olmak ile kıtlıktır ve hekimleri az yemek yiyin, diye her an uyardıklarından bütün kefereler zayıf ve inceciklerdir, ama kadınları iri, yağlı ve şişmandır. Hekimleri meşhurdur, ama Freng uyuzuna asla çare bulamayıp hemen yemeği az yedirip perhizden başka yol bulamadılar.” (s. 594)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Ama alışkanlığım üzere yakından görüp öğrenmeden kalenin özelliklerini yazmamak kuralım olmakla nice kaleleri açıktan seyredip yazmaktan da aciz olup geçip giderdik.” (s. 126)

“Ve dahi acayip sanat ve garip alet işlemede benzersiz çarşılardır.

Değirmenler, kebab çarkları ve kuyuların dolapları ibretlik arabalardır.

Bu çarklı arabaların bazısı hem arabadır hem 4 tekerleklerinin yanlarında birer un değirmenleri var.

Diğer sanat: Bir çeşit kutucuk içinde kav, çakmak, kibrit ve çıra vardır. Hemen tüfenk çarkı gibi çakınca çıra yanıp alev alev olup dağları yakar, sefer ehline lazımlı şeydir.

Sözün kısası bu Beç şehrinde bunların benzerleri nice yüz bin adet böyle sanatlı garip ve acayip şeyler işlerler.” (s. 222-223)

“Ama eski hekimler bu hamamları hikmet üzere yapıp her kademedeki yıkanan adamların pis suları aşağıdaki adamlara dokunmaz, bir kimse bir başkasını görmeyip canlarının istediği herkes yıkanır.” (s. 224)

“ ‘Aferin maşallah, işte sen bu ilmi öğrensen usta ve uzman cerrah olurdun. Çok ilgilenip dikkatle baktığından bildim ki bu dünyada çok şey görmüşsün’ dedi.” (s. 241)

“Ama sikkelerinin tertemiz, sağlam ve halis ayarlı olduğuna, kalp ve eksik olmayıp saf gümüş olduğuna aşk olsun.” (s. 282)

“Hakir ise Kudüs-i Şerif’in tüm hallerine öyle vakıf idim ki başka bir seyyahın o kadarını bilmesi ihtimali yoktur.

Kudüs-i Şerif’i böyle sıhhati dosdoğru şekilde anlatıp adamakıllı seyahat ettiğimden kral hoşlanıp hakire bir kese gürüş, 10 çuka, 10 kumaş ve 13 adet Alman saati bağışladı. Hemen hakir orada,

‘7 kral vilâyetine gidip seyahat edeyim’ diye icazet istediğimde ‘Baş üstüne’ deyip eline divit ve kalemini alıp,” (s. 284)

“ ‘Beç varoşlarını Türk vurmasın’ diye bu kaleyi Uyvar toprağıyla Pojon toprağında geçit başında henüz yapmaya başlayıp iri merdiven gibi pergeller ve gönyeler ile usta mühendis inşaatçıların hepsi bir yere gelip bütün savaşçıları da bu kale yapımı için toplayıp,

‘Düşman bu kaleyi kuşatırsa bu kale şu şekilde gerek, böyle gerek, şöyle gerek’ diye görüşmeler, danışmalar sonunda yedigen şekilli, yani 7 köşeli bir kale yapmaya karar verilir.” (s. 287)

“Tarihçi Rum Yanvan’a göre ‘Bu kale Karadeniz kenarında Akkırman Kalesi sahibi Salsaloğlu Solat Kral yapısıdır. Daha sonra Menuçehr evlatlarından Erdel Vilâyeti Banı

Yejder Ban yapısıdır.’ (83a) diye Yanvan tarihinde Yunan diliyle ayrıntılı olarak yazmıştır.” (s. 325-326)

“Bu büyük şehir usturlab ilmine göre beşinci iklimde bulunup arz-ı beledi (---) (---) uzun gündüzü (---) derece ve dakikadır. Uzun gecesi de yine öyle bulunmuştur.” (s. 346)

“Bunun benzeri nice kere yüz bin boş sözleri vardır, yazmadık, ama alem seyyahı ve insanoğlu nedimi olup dünyayı dolaşan kimselere her dilden biraz bilmek gereklidir ki senden hoşlanmayıp aleyhine bir söz söylediklerinde anlayıp uyanasın. Yol sormak, yiyecek ve içecekten bir şey isteyecek kadar bilmek elbette seyyahlara lazımdır, rahat ola. Her şeyin bilgisizliğinden bilgili olmak yeğdir.” (s. 413)

“Ciğer köşesi sıbyan mektepleri:17 adet çocuk mektebi vardır.” (s. 516)

“Ama özel sohbetlerinde ‘Meclis emanettir’ deyip beraber oturduğu, konuştuğu, dert ve zevk ortakları bir nice güneş ve ay parçası mahbub ve mahbube Çerkez, Abaza ve Gürcü cüvanlarından üstad hanende ve sazendeler daire[tef], tambur, santur ve çenk ve rebaplarını ellerine alıp musiki ilmine göre kaviller okuyup darb-ı fetih,nim-devir ve nim-sakil usullerinde aslı ve ferî ile 12 makamı, 24 usulü ve 48 terkibi icra edip Hüseyin Baykara fasılları ettiklerinde dinleyen dostlar parmaklarını ağızlarına götürüp hayran kalırlar.” (s. 528)

4.6.4. Kitaba Önem Verme Değeri

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“Sun’izade Efendi,

‘Barekallah iyi kitaptır. Gerçekten de her an bu kitabı okuyun’ buyurdularında ” (s. 165)

“Zira bu türden gazavat hikâyeleri, Risale-i Menakıb-ı Melek Ahmed Paşa’da tüm halleri tek tek yazılmış bir cilt başka tarihtir.” (s. 177)

“Bu diyarda uğraş, savaş, vuruşma ve çatışma çok olduğundan genellikle halkı cerrahlık ilminde usta ve etkindirler. Hatta Ebu Ali Sinan’ın kitab-ı Kanun-ı Şifa’sını daima okur bilgin cerrahtır” (s. 330)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekilde verilmiştir:

“İncil, Tevrat, Zebur ve Furkan olan dolapların duvarlarının içi tamamen ham amber ile sıvalı odalardır ki bütün dünyada her ne kadar çeşit millet varsa onların dillerinde tüm yazarların değerli kitaplarından yüz binlerce ciltli kitaplarının başka hizmetçi papazları vardır, büyük bir kütüphanedir ki görülmeye değer.

Hele bu hakir başpapazın izniyle bu kütüphaneye girip seyrettiğimde hayretler içinde kalıp misk ve ham amber kokusu beynimi kokulandırdı.

İmdi azizim bu uzun sözlerden maksat odur ki ‘Kâfir kâfirliğince Allah Kelamıdır’ diye tüm kitapları haftada bir kere silip süpürür, 70-80 kadar hizmetçileri var.” (s. 229-230)

“Hala bu Demirkapı önündeki girdap olan yerdeki taşlar Tuna içine Yanko ibn Madyan’ın kardeşi tarih sahibi Yanvan Kral yıgıdığını yine Yanvan kendi tarihinde ayrıntılarıyla yazılmıştır.” (s. 388)

“Tuhfe adında bir tarih kitabında, Rum Yanvan tarihinde, Ermeni Mığdisi Tarihinde, Latin tarihinde ve kıpti tarihlerinde öyle yazmışlar ki bu yeryüzü ki Bahr-i Muhit 87 bin mil bir adadır, bu adanın yarısını Sol’at kavmi, yani Tatar kavmi tutmuştur.” (s. 432)

“Hatta tarih-i Tuhfe’de birkaç gönderilmiş peygamberlerin hilye-i şeriflerini [107b] ‘Cenab-ı Kibriya önce Hazret-i Adem’i kudreti eliyle çamurdan yarattığında Tatar görünüşünde yaratmıştır’ diye ayrıntılı yazmış. Ve alem tarihçisi, müfessir İshak, ‘Allah yanında İsa’nın durumu Adem’in durumu gibidir’ [Kur’âni Âl-i İmran 59] ayetinin yorumunda ‘Hazret-i İsa da tatar genci şeklinde yaratılmıştır’ diye yazmış.” (s. 432)

4.7. İktisadi Değerler

İktisadi değerler ticari hayat başta olmak üzere toplumun ihtiyaç ve çıkarlarını düzenlemek için oluşmuş değerlerdir. Emeğin karşılığını zamanında ve hakkınca ödeme, her türlü ekonomik faaliyette önceliğin insana hizmet sunmak olması, kanaatkâr olma, israftan kaçınma, tasarrufu ve tutumluluğu esas alma, borcunu vaktinde ödeme bazı iktisadi değerlerdir (Turna, 2011, s. 46).

İktisadi değerlerin Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi’nde çok yer almadığı görülmüştür. Burada öncelikle az sayıda da olsa eserde tespit edilen iktisadi değerler sıralanmış, sonra sınıflandırılmıştır. Metinde bu değerleri içeren ifadeler ile tutum ve davranış örnekleri sayfa sıralaması ile verilmiştir. Değerlerin tespitinden sonra ise değer indeksi tablolarında iktisadi değer ifadelerinin hangi değere karşılık geldiği gösterilmiştir.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde karşılaştığımız iktisadi değerler “ganimet paylaşımında adalet, ticari hayatta kendinin ürettiğini kendinin satması, borç verme ve ödeme, ticari gücü topluma yatırım için kullanma, vakıf gelirini ihtiyaç sahiplerine verme, tutumluluk, gelir dağılımında adalet, kanaatkârlık” olarak tespit edilmiştir.

4.7.1. Geliri Adaletli Paylaşma, Kanaatkârlık ve Tutumluluk Değeri

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap'ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekillerde verilmiştir:

“Desne Dağlarında bir büyük pusu yerinde, yani bir sarp kırıntılık içinde toplanmış kâfirlere rast gelip 3 yerden 3.000 yiğit ile “Allah!” deyip koyulduk.” (s. 7)

“Allah'a hamd olsun yüz bin zorluk ile pusu yerini fethedip 121 esir, bu kadar kelle ve bu kadar ganimet malı esir aldık.” (s. 7)

“Esenlikle ve ganimetle bir gün bir gecede Desen Derelerini geçip sahralara çıkıp dördüncü gün Hasek Ovası'nda İslam ordusuna ulaşip esirlerimizi ve ganimetlerimi satarken” (s. 7)

“ ‘Bre üç kere esir müjdesi’ diye verip 3.000 yiğide 20’şer gurus gaza malı değip, ‘Bereket versin’ deyip kaptandan da çeşit çeşit hediyeler alıp tekrar İslam ordusuna dönüldü.” (s. 8)

“O gün, İslam ordusu ganimet olsun, diye kol kol çeteciler gitsin, diye ferman olundu.”(s. 8)

“atlılarını atlımız, yayalarını yayalarımız kıra kıra o an 100 kelle, 200 Macar ve 2 avrat esir edip Allah daha önce kırdığımız esirlerin yerine bu kadar ganimet malını verdi.” (s. 10)

“Sonra bizim getirdiğimiz bütün esirleri ve ganimet mallarını mezad-ı sultanide satıp hepsi 7 kese mal olup tüm yoldaşlarımızla ve sonra yoldaş olan Tatarlar ile kardeş gibice eşit olarak üleştik, hakire ancak 40 gurus ve bir köle düştü.” (s. 13)

“Burada da dağlarda ve bağlarda 300 yiğit ile esirler ve ganimet malları çıkarıp İslam ordusuna satıp 300 yiğit ile 3 er gurus pay alıp çektiğimiz şiddetli sıkıntılar boşa gitti.” (s. 13)

“Tatar askeri Kemen Yanoş Kral ile tabur cengi edip on bin esir ile İslam ordusuna gelince İslam askeri içinde (5a) bir sevinç, şenlik ve bol ganimet oldu ki anlatılmaz.” (s. 14)

“20.000 adet esir alıp İslam ordusuna zaferle gelip bir esir bir guruşa satılmaya başladı.” (s. 16)

“Tatar’a kurban bayramı olup bir anda Tatar yine dönün deyip bütün kâfirleri serhat gazileriyle ortaya alıp topa tutulmuş maymuna döndürüp katanalarını, esvaplarıyla bütün kâfirleri kılıçtan geçirdiler. Tüm mallarını alıp çoluk çocuklarıyla esir olup bu kadar ganimet mallarıyla yedinci günde 20.000 esir ile İslam ordusuna gelirken kaba saba esvabları bırakıp bütün esirleri koyun sürüsü gibi sürü sürü sürüyüp İslam pazarına gelip askerimizin en zayıfı bile zengin oldu.” (s. 21)

“Melek Ahmed Paşa’yı memur eyleyip o sarp dağlardan nice bin arabalar aşınca bu mahalde iki gün konuldu. Bu mahalde gelen esirlerin hesabını Tanrı bilir. Hatta 5 yaşında bir esir 100 akçeye ve bir at 50 akçeye satılıp İslam ordusunda öyle bolluk oldu ki herkes ganimetten bıkip yurt yerlerinde bazı işe yaramaz kaba saba kelepirci eşyaları bırakırlardı.” (s. 24)

“Bu mahalde hakir 18 yiğit ile Şamoş Nehri’ni geçip doğu tarafında dağlar aşıp bir gece seğırtip Şafii vaktinde bir köy basıp 14 adet seçkin güneş parçası oğlanları esir, 150 adet sığırlar ile 200 adet koyunlar ganimet alıp” (s. 25)

“Ve bu mahalde nam ve nişan için 1.000 koyun 16 akçeye satılıp Ordu Mollası Ramazan Efendi sicile kaydetti. Bir seferde Osmanoğlu askeri böyle zorluk görmemiştir.” (s. 28)

“Bu mahalde Tise Nehri’ni, Tokay Kalesi’ni ve yaylağını batı tarafında ardımıza bırakıp o gün kırıklarda köyler yaka yıka askerimiz sayısız ganimetler alarak” (s. 40)

“Hemen o gün bütün ganimet ve malları ve esirlerimizi meydana çıkarıp satılıp asla akçe etmeyip bir guruşa on yaşında güneş parçası oğlanlar alınıp satılıp bir kadının iki elinde iki evladıyla bir buçuk guruşa satıldığı sicilde yazıldı.

Sözün özü, adam başına ikişer guruş hisse değip, gaza malıdır Hak bereket versin, dedik.” (s. 41)

“Bu mahalde Melek Ahmed Paşa efendimizin sekban ve sarıcalarıyla yeniçeri ocağı kavmi gaza malı için savaşır arada birkaç adam telef olunca sulh olundu” (s. 56)

“İsmail Paşa da çok hoşlanıp hakire 50 altın ve başıma bir gümüş çeleng bağışlayıp şenlik içinde şenlik yaşadım. Bu mahalde İsmail Paşa otağı önünde Seykel kâfirinden 2.700 kelle ve 1.040 adet esirler gelip tüm esirleri sahiplerine bağışlayıp her bir gazilere derecelerine göre bağışlarda bulundu.” (s. 77)

“ilk saldırıda Allah Allah deyip varoşu feth edip ta sabaha dek tüm ganimet mallarını taşıyıp Müslüman gaziler zengin oldular.” (s. 78)

“7.günde İslam ordusuna büyük bir alay ile gelip bu kadar bin kâfir kellesi mızrak süsü olup sanki bir orman gibi sıyrıklar üzere kelleler gelip serdar-ı muazzamın otağı önünde tüm kelleleri yuvarladılar. Serdar Ali Paşa sevincinden Küçük Mehmed Paşa’ya 2 kürk giydirip beline bir murassa kılıç, bir hançer, bir çarkab okluk verip başına bir şahin kanadı sokup,

‘Bre benim küçük Mehmed arslanım, padişahın ekmeği sana helal olsun’ deyip (---) Eyaleti’ni bağışlayıp telhis ile Kemen Yanoş’un öldürüldüğü müjdesini ve kral tayin olduğunu haberlerini Der-i devlet’e gönderdi. Ve,

‘Her kim beni severse Mehmed Paşama hediyeler versin’ deyince

O an kral da rakibi Kemen Yanoş’un öldüğü sevincinden küçük Mehmed Paşa’ya 15 kese bir samur,100 araba zahire ve 10 araba değerli kumaşlar verip Küçük Mehmed Paşa bir sıradan beylerbeyi iken yiğitliği sebebiyle bir anda İskender kadar güç sahibi oldu. Zira Kemen Yanoş Kral’ın hazinesi, çadırı, cebehanesi, diğer eşya ve mühimmatlarına sahip olup bir kimse sormayıp müdahale olunmadı, hemen 2.000 kese nakit talar gurusu ve 10 kese Ungurus altını var idi, diye yakalanan esirler nakl ettiler. “ (s. 92)

“Bundan böyle kalan esirleri, atları ve tüm değerli gümüş kap kakak eşyaları Kihalom pazarında satmaya başladık.

Sözün kısası, daha önce 7 kişi saraydan çıkardığımız malı ve diğer malları, 4 Budinli dahi Tatar yiğitler araba çekerlerdi, onlar ile 11 kişi ortak olamaya sözleşmiştik. O sarayda alınan malımız toplam 11 kese olup 11 kişi birer kese gaza malı kardeş gibi pay edip Fatiha okuduk. Diğer esir, hayvan ve değerli eşyaları 800 yiğitler satıp onların ganimet malları toplam 41 kese mal edip 800 yiğit defterimle kardeş gibi pay edip her yiğide (---) (---) gurusu hisse düştü.Hakire de katipliğim için ve doğru bir şekilde bu gazilere bölüştürdüğüm için 100 gurusu, sırf nur bir esir, bir at ve bir gümüş küçük şamdan verdiler.” (s. 96)

“Hatta bu hakir bu kaleyi seyretmekte iken 7 adet firkate Pulya kâfiristandan ganimet malıyla gelip 7 firkateden Yusuf Bey oğluna 21.000 gurusu öşür ve 17 esir düşüp o da Melek Ahmed Paşa borcuna bu gaza malından verdi.” (s. 132)

“Burada bir gece daha paşa yanında konuk olup Melek Ahmed Paşa efendimizin borç olarak verdiği mal için Yusuf Beyzade hakire 13.000 gurusluk Venedik altınlarını mahkeme huzurunda verip hüccet-i şer’iyeye geçip hakir, beye temessükleri verip temessükleri alınca

bey, Melek Paşa'ya hediye olarak 3 Freng kölesi, 20 adet altın zarflı saatler, bir inci tesbih, 40 top diba 40 top Ceneviz kadifesi ve murassa kırmızı mercan kabzalı hançer verip bunlar da dostluk mektubuna kayd oldu.” (s. 132)

“Melek Paşa Efendimiz de alay ile şehre girerken biz de yüklülerimizle alayına katılıp atımdan (40b) inip yaya yürüyerek Melek Ahmed Paşa efendimin üzengisini öptüğümde, ‘Bre Evliyâm, bre benim canım seyyah-ı alemim. Sen safâ geldin ve hoş geldin’ deyince hakir,

‘Boş gelmedim, istediğinizden daha fazla dolu geldim’ dediğimde fazlasıyla hoşlanıp gülümseyip ‘Atına bin’ deyince” (s. 147)

“Ve ben zalim değilim ki musarrıf olduğum mansıplarda zulm edip mal alıp seni bu israf masraf üzere besleyem. Ben bu kadar masrafı çekmeye kadir değilim. Benim de bu kadar tabi ve hizmetçilerim var. Ben sefer ehliyim, bu masraf çoktur.”(s. 162)

“nice eşyalarımızı iki üç fiyatına alıp tüm satılan eşyaların paralarıyla daha önce eşekler üzerinde bulunan 2 kese malı da bir yere koyup 530 yiğide altışar guruş hisse değdi.”(s. 201)

“Ve bir zabiti bacdardır ki Eflak’dan nice kere yüz bin kaya tuz gelir ve nice kere yüz bin adet morina ve mersin balıkları gelip onlardan ve tüm gelip giden mallardan bac u pazar alır, miri mal verir, bacdar maldar hazinedardır.” (s. 212)

“Burada Darda ve Ösek Kalesi neferatları oturup gelen geçen tüccarlarından bac alırlar, miri maldır ki bir malın bacı alınmadan bir zerre geçemez.”(s. 239)

“Daha sonra cebehane ve malları Cankurtaranlı bölüşüp bütün cebehane ve topları Cankurtaran Kalesi’ne korlar.”(s. 269)

“Ama bu havuzdan hala akan saf sular bu Saray Meydanı altındaki su sarnıçlarına gidip ağzına kadar dolduğunda Temmuz ayında içenler ölümsüz hayat bulurlar, ama bol bol sarf etmezler, zira kuşatma sırasında kale halkına su lazımdır, diye oldukça az harcarlar”(s. 308)

“Paşasının 500 adet askeriyle tüm zeamet ve timar sahipleri cebulüleriyle 3.000 adet acayip görünüşlü, heybetli askerleri olur. Paşasına adalet üzerine ancak 6.000 guruş olur.”(s. 352)

“Kâfirlerin tüm atlarını, kılıç, rokla ve tüfenglerini satıp adam başına ancak beşer guruş gaza malı hisse düştü, Allah Halil bereketi vere.” (s. 425)

“Bu Dobra-Venedik işlek iskele olmak ile hesapsız hazine toplanır.Onun için tüm kefereleri tüccar ve hesapçılardır ki bir dankı(kuruşu) bin kere hesap ederler.” (s. 594)

“Tüm Müslüman gaziler ganimet mallarından Ömer adaleti üzere sultanın beşte birini, koyun vergisini ve bu kadar malın öşrünü alıp oradan batı tarafa 3 saatte,” (s. 604)

“Tüm malımız 46.000 guruş olup hakir defter ile kassam olup bütün serhatlilere, tüm Pojagalılara ve 3.006 adet Tatar askerlerine eşit olarak adam başına adet guruş değdi.”(s. 713)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında (Kahraman, 2011) bu değer şu şekillerde verilmiştir:

“Esirlerimizden 1.060 kadar seçkin oğlan ve kızları serhadlilere ucuz baha ile verip 15 bin guruş mal alıp ganimet malından da 10 bin guruşluk değerini değmeze mal satıp arabaları ateşe vurup yükü biraz hafiflettik. 48 bin yiğit toplam 25 bin guruşu eşit payla hakirin bölüşürmesiyle bölüşüp her kese (---) mal hisse değdi .” (s. 21)

“Hakirin defteriyle 8 günde 86 bin guruş mal olup Sultan III. Mehmed Han Camii’nde 48 bin adet yoldaşlarımızın vekillerine 86 bin guruşu (7a) Allah taksimi ile yine hakir bölüştürdük.” (s. 22)

“Her sene kadıya adaletle 6 kese hasıl olur.”(s. 338)

“Hepsi 7 adet bekâr odalarıdır ki her birinde çeşit çeşit sanat erbabı memleketinden ayrı bekâr adamlar kalıp kâr ederler.”(s. 518)

“Tamamı 7 adet bekâr konuk evleridir ki bütün esirler buradadır. Bütün sanat ehli bekârlar ve bikârlar burada olup kâr ederler.” (s. 552)

4.7.2. İhtiyacı Olana Borç Verme ve Borcu Zamanında Ödeme Değeri

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekillerde verilmiştir:

“ ‘Evliyâm bilirsin, Erdel gazasında İskenderiye Beyi Yusuf Bey oğlu Mehmed Şa Bey’e 13.000 riyal guruş borç verdim ve Dukayin beyi (---) (---) 10 kese solta riyal Allah borcu verdim. Piruzin Beyi Arslan Bey’e 5 kese riyal Tanrı borcu verdim ve Bihorlu Memi Bey’e 1.000 altın verdim. İşte tüm temessükleri ve işte hücetler ile seni malların toplanmasına memur eyledim.’” (s. 117)

“Bey bu hakiri karşılamaaya çıkıp bizi kale içinde Dizdar mektuplarını verdim, okuyunca çok sevindiğini gösterip, ‘İnşallah 10 güne dek borcumuzu dinimizin hakkı için ödeyip sizi yollar’ hakire hamam ücreti bir kese ve bir kat giysi verdi. Ve 30 adet yoldaşıma ve hizmetçilerime onar guruş verip her an sohbetleri şerefiyle şereflenip ara sıra Busatlar adlı köyde Yusuf Beyzade saraylarına gidip eğlenirdik,” (s. 121)

4.7.3. Emeğin Karşılığını Dürüstçe Alma Değeri

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap’ında (Kahraman, 2010) bu değer şu şekillerde verilmiştir:

“Ve yine tüm ehl-i hirefi bakire, şakire ve el değmemiş kadınlar dükkânlarda oturup metalarını satarlar.

Ve halkı tamamen tüccar ve zengin Saz kefereleri vardır.” (s. 67)

“Tüm sanayi ehli evlerinde işleyip kadınları ve kızları, bozuk adetleri üzere alış veriş eden yıldız gibi temiz kızları mallarını satarlar ki, her biri Züleyha benzeri peri gibi güzel kızlar” (s. 101)

“Selatin camilerinin imam ve hatiplerinin maaşları bu dalyanların mahsulünden verilir.”(s. 125)

“Bir sınıfı gölünde balık avcılarıdır; bir bölüğü askeri taifesidir; bir zümresi kara deniz tüccarlarıdır; ve bir fırkası sanat ehlidir, bir kısmı suhte ulemalarıdır; ve bir kavmi bağcıdır, zira 23.000 adet bağları vardır. Çok iyi rençberlik edip işlerine ve kazançlarına mukayyet cesur ve yiğit Arnavut gazileri var.” (s. 126)

“Evvelâ: Pörtuni zoti Allah hakkıyçün demektir. Alış veriş sırasında akçe hesapları böyle sayılır.” (s. 126)

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap’ında(Kahraman, 2011) bu değer şu şekillerde verilmiştir:

“Her gemiden, gemisine göre beşer yüz ve ikişer yüz guruş alıp eğer gemilere bir zarar olursa gemilerin parasını şer’an o adamlara ödetirler.” (s. 384)

“40 gün 40 gece Peñç Hasan pazarı kurulur bütün mallarını Pazar meydanına çıkarıp alışverişler olur, asla bir kimse bir kimsenin malına eğri gözle bakıp çalmaları ihtimalleri yoktur.” (s. 644)

Tablo 1. Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap Değerler Tablosu

s.	AHLAKİ DEĞER	SOSYAL DEĞER	SİYASİ DEĞER	DİNİ DEĞER	ESTETİK DEĞER	İLMİ DEĞER	İKTİSADİ DEĞER
1	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi			İslami yaşamakla ilgili dua (Salavat, Ayet..)	Meyve güzelliği		
2	Sorumluluk	Yardım-severlik		Din merkezine önem verme			
3					Mekan güzelliği		
4	Sabır	Vatan ve Millet Duyarlılığı				Tarihçilere verilen önem	
5				İslami yaşamakla ilgili (İnşallah)			
6	Cesaret			Dua / İslami yaşamakla ilgili (Cihad)		Tarihçilere verilen önem	
7	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi			İslami yaşamakla ilgili (Şükür-rahmet okuma)	Kale güzelliği		Ganimet ve esir satmak (mücadele sonucu alınan ganimet sayılır)
8	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi		Yönetim şekline saygı		Saray güzelliği		Askere ganimet dağıtımı
9	Cesaret Bağışlama	Dayanışma		İslami yaşamakla ilgili	Kale güzelliği Saray güzelliği İnsan güzelliği		
10	İyi niyetli olmak	Tedbirli olmak Dayanışma	Anlaşma ve özgürlük	İslami yaşamakla ilgili (Şükür)	Kale güzel		Ganimet almak
11	Tedbirli olmak Sabır				Kale güzel		
12	İyi niyetli olmak		Anlaşma ve özgürlük	İslami yaşamak (Şükür)			
13		dayanışma	Esirlikten kurtulma İdareye itaat etme		Kale güzel		Ganimeti alma, kullanma
14		Kültürel değerleri koruma	İdareye itaat etme		Kale güzel Saray güzel		Ganimet elde etme
15				Dua etmek	Kale güzel Saray güzel		
16	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi		Yönetime itaat	Dua etmek	Şehir güzel		Esir satışı
17	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Sorumluluk	Misafirperverlik		Dua etmek			
18	Cesaret ve çalışkanlık	Dayanışma yardımsever		Cihad anlayışı			
19	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi		Yönetim gücünü doğru kullanma	İslami yaymak cami yapmak	Kilise güzel	Danışma ve denetime önem verme	
20	Cesaret Sorumluluk						
21	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Merhamet			Ayet kullanılmış Allaha iman		İlme verilen değer	Ganimet alma
22			Yönetime itaat etme		Kale güzel		

23	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Çalışarak yaşamak		Yönetime itaat Barış	Cihat anlayışı İslamı yaşamak Ayet	Kale güzel Mekan güzel	ilme önem verme(Tarihl erde yazmış)
24		Dayanışma		Ayet	Saray güzel	Ganimet alma
25	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi				Şehir güzel	Ganimet alma
26	Cesaret Yiğitlik			Cihat anlayışı Dua etme Allah'ın büyüklüğü		
27	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi		Yönetim gücünü doğru kullanma		Şehir güzel	
28	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi		Yönetime itaat	Dua etmek	Kale güzel	Toplumun ihtiyaçlarını düzenler
29	Sağlıklı olmaya önem verme				Kale güzel	
30						
31		Dillerini korumaları	Yönetim gücünü doğru kullanmak Yönetime itaat	Dini (Hristiyanlık) yaşama		
32	Cesaret		Yönetime itaat Yönetime yaklaşım	Dua etmek		İlme önem verme (Tarihlerde yazmış)
33					Şehir ve hayvan güzel - Kara balmumu güzel	
34	Cesaret Yiğitlik Sorumluluk		Yönetime (-) yaklaşım		Şehir güzel	
35	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Dostluk Sorumluluk			Duanın önemi İslami yaşayış (tevekkül)	Değirmen güzel	
36	Sorumluluk			Allah'ın büyüklüğü	Kale güzel	
37	Cesaret			Allah'a şükür	Kale güzel	
38	Evlât sevgisi			Allah büyük - Dine uygun yaşam	Saray güzel	
39	Cesaret Yiğitlik		Barış			
40			Yönetime yaklaşım		Kale güzel	Ganimet alma
41	Özgüven Alçakgönüllü Kanaatkâr Saygı		Yönetim gücünü doğru kullanma	Allah'a şükür		Ganimet alma
42	Alçakgönüllülük Cesaret			İslamı yaşamak	Mekan güzel	
43	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi				Mekan güzel	İlme saygı
44	Sorumluluk	Misafirperverlik	Yönetime yaklaşım			
45	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Çalışarak başarılı olma				Kale güzel	

46		Kültürel değerleri koruma		Kale güzel- insan güzel - Yemek güzel- Hamam güzel	
47	Temizlik Sağlıklı olma Dostluk Sanatçı Neşeli	Dayanışma		Şehir güzel İnsan güzel Manzum ifade var.	Yeniliğe açık olma Bilimsellik
48	Çalışkanlık			Bahçeler güzel Kilisedeki sanat	
49			Hakiki inanç	Güzel müzik Güzel resim, heykel (kilisede)	
50	Doğa sevgisi		Allah büyüklüğüne iman İbadet yerlerine saygı	Kilise güzel	
51	İnsana önem verme	Topluma yardım etme	Peygambere verilen önem	Yemek güzel	İlme verilen değer (tarihçiler)
52		Dayanışma ve yardım-severlik	Allah büyük Kâfirler dua eder		
53				Resim güzelliği ve sanatçı	
54	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Nezaket		Yönetime (+) yaklaşım		
55	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi		Allah'ın büyüklüğü (Ayet)		
56	Sabır ile çalışma Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi	Yönetim gücünü doğru kullanma Sabır	İslamı yaşamak		Gaza malı alma
57		Yönetim gücünü doğru kullanma			
58	Kanaatkâr	Yönetime itaat Yönetime (-) yaklaşım	İslamı yaşamak		
59		Dayanışma	Yönetim gücüne saygı	Kale güzel Sanatlı kilise	
60	Cesaret Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi	Yönetime itaat		Güzel bir kız tasviri	
61	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Nezaket Saygı	Yönetime itaat		Kale güzel Güzel kadın	
62				Saray güzel	Handese ilmine değer
63				Kale güzel- Resim güzel	
64	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Cömert Kral	Yönetim gücünü doğru kullanma		Yiyecekler güzel Kale güzel	
65				Yiyecek içecek güzel	
66	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi	Yönetime (+) yaklaşım	Dua etmek	Yiyecek içecek güzel	Tarihçilere önem verme

67	Çalışarak yaşamak			Şehir güzel Kadınların giyimi güzel	Ürünleri kendileri satar
68	Cömert Melike	Adaletin işlemesi Misafirperverlik		Hakikat sevgisi	Yiyecek içecek güzel - kızlar güzel
69	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Kadirşinaslık			Allah'a şükretme	
70		Dayanışma ve çalışkanlık	Yönetime (-) yaklaşım Yönetim gücünü doğru kullanma	İslamı yaşamak (Besmele)	
71	Sorumluluk Cesaret ve Yiğitlik Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi			Duanın önemi Allah büyük	Değirmen güzel
72	Cesaret Kanaatkâr			Ayetle açıklama Allah'ın hikmeti	
73	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Doğa sevgisi	Dayanışma		Allah'a şükür	
74		Dayanışma		Allah için savaşma	
75	Cesaret			Allah'ın büyüklüğü Allah'a şükür Cihad	
76	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Bağışlama Edepli olma				
77				Kur'an okuma	Dereceye göre bağış alma
78			Yönetime itaat etme		Ganimet malı almak
79	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi			İslamı yaşamak Allah'a tevekkül	Kızlar ve oğlanlar güzel
80		Dayanışma		Allah'a tevekkül	
81	Özgüven Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi			Allah'a şükür	Şehir güzel
82					
83	Adil olma		Yönetime (-) yaklaşım		Şehir güzel
84		Adaletin işlemesi	Yönetime (-) yaklaşım		Memleket güzel
85					Kız ve oğlanlar güzel Benleri güzel
86		Dayanışma	Hak arayışı	Allah'a şükür Allah'ın yardımı	
87	Çalışkanlık ve sorumluluk		Hak arayışı	Din adına mücadele	
88	Kanaat	Vatanları için çalışma	Barış	Allah'a şükür Dua Ayete önem	

89			Barış isteği	Allah'ın yarattıkları ve mülk sahibi oluşuna iman	Şehir güzel		
90	İyi niyetli olmak						
91	Ölçülülük Cesaret Özgüven		Yönetim gücünü doğru kullanma	Allah'ın hikmeti Cihad			
92	İleri Görüşlülük Cesaret Sorumluluk sahibi Çalışkan		Yönetim gücünü doğru kullanma	Duanın önemi		Gaza malı helaldir	
93	Kadirşinas Tebirli İleri görüşlü Dostluk	Yardımsaver (han-hamam yaptırır)		Ölüye rahmet ve iyi anmak Dört Halifeye saygı		İlme önem verme (Siyer kitapları öyle yazmış)	
94	Sorumluluk Tebirli Çalışkanlık	Duyarlılık		Besmele ile başlamak Dua etmek			
95	İyi niyet				Kale güzel		
96	Kanaat Dürüstlük Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi			Allah'a şükür		Ganimet malını anlaşıarak paylaşmak	
97	Cesaret Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi	Dayanışma ve imar etme	Yönetime (-) yaklaşım				
98							
99		Dayanışma ve yardımsaverlik	Yönetime itaat Yönetime (+) yaklaşım	Allah'a şükür			
100	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Namuslu olmak Tebirli İleri görüşlü	Misafirperverlik	Yönetime itaat Yönetime (+) yaklaşım				
101					Kale güzel Kızlar güzel	İlme verilen önem	Kızlar kendi üretir kendi satar
102	Sorumluluk Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi	Misafirperverlik		Allah'ın büyüklüğü	Güzel koku Memleket Meyve İnsan güzel		
103			Yönetime itaat etme Askere özgürlük				
104	Cesaret						
105	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi						
106					Heykel güzel Şehir güzel Manzum ifade		
107				Dua etmek İslamın yüceliği			
108		Misafirperverlik	Yönetime itaat etme				
109	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Vatansever	Birlik ve beraberlik	Yönetime (+) yaklaşım	Dua etmek	Mermer minber güzel		

110			Yönetime itaat etme Yönetim gücünü doğru kullanma		
111		Birlik ve beraberlik içinde imar etme	Yönetime itaat etme	Allaha şükür	
112	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Tedbirli olmak		Yönetime itaat etmek	Dua etmek	
113	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Sağlıklı olma	Vatan-severlik		Allaha şükür	
114		Misafir-perverlik	Yönetime (+) yaklaşım		Baklava güzel
115					
116	Dostluk	Vatan-severlik		Kabre ve ölüye saygı	Şehir güzel
117	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Saygılı Kanaat			Allah'ın büyüklüğü Kader	Borç verme Ödeme
118					
119	Sabır				
120			Yönetim gücünü doğru kullanma	Gaza etme	
121	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Dostluk Cesaret	Misafir-perverlik			Borç ödeme
122				Din büyükleri ziyaret yeri İbadet yerlerine saygı	Evler güzel
123	Edepli giyinmek				Hamam güzel İnsanlar güzel
124	Doğa sevgisi			Allah'ın büyüklüğü Ayet kullanma	
125	Hayat tecrübesine saygı Kadirşinaslık			Allah'ın büyüklüğü	Ticari gücü sosyal müesseselere yönelik faydalı işte kullanma
126	Çalışarak yaşamak Cesaret Alçakgönüllü Sevecen	Dillerine sahip çıkma			Çalışır ve kazançlarına sahip çıkarlar Alışverişte yapılan
127	Hakkına sahip çıkma				
128	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Sorumluluk Zamanı iyi kullanma	Yardım-severlik	Yönetim gücünü doğru kullanma		Kasaba güzel Saray güzel
129	Cesaret Sağlıklı olma Kahramanlık			“Hadis” e verilen önem Kâfirle ceng etme	
130	Sabır Tedbir Cesaret	Kültürel varlığa sahip çıkma Yardımlaşma		Dua etmek	Kale güzel

131	Cesaret		Yönetim gücünü doğru kullanma (imar)		Kale güzel	
132	Dostluk Cömertlik	Misafirperver				İlim adamlarına önem verme
133					Kasaba güzel	
134				Allah'ın yardımı ve abdest		
135	Cesaret ve kahramanlık					Alimlere verilen önem
136				Namaz kılmak İbadet yerine saygı	Ev güzel	
137	Temizlik			Kur'an öğrenme Hadis öğrenme	Çeşme güzel	
138	Edepli giyinmek Sağlıklı olmak	Yardıms severlik (Hayrat yaptırma)		Allah'ın hikmetini bilen Evliyâ'ya saygı		
139	Dostluk	Yardıms severlik (Hayrat yaptırma)		Ölülere saygı Dua		İlim adamlarına saygılı
140	Merhamet	Yardıms sever Misafirperver			Kasaba güzel	
141	Doğa sevgisi Dostluk Sağlıklı olma	Misafirperverlik				
142	Emaneti koruma				Kasaba güzel İnsanlar güzel	
143	Dostluk Sağlığa önem verme	Yardıms severlik (Hayrat yaptırma)		Allaha şükür Dua Şehit ziyareti		
144					Cami güzel Manzum ifade	
145	Görgülü olmak	Yardıms sever (hayrat çeşme)			Çeşme güzel	
146					Manzume	
147	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Mübarek kişi Dostluk Saygı Sorumluluk	Vakıf malı ile yardıms severlik	Yönetime (+) yaklaşım	Allah'a şükür	Manzum ifade Usta hattat yazısı	Vakıf malının yararlanana verilmesi
148	Dostluk Emaneti Koruma Cömertlik Sorumluluk					
149		Yardıms severlik (Hayrat)	Yönetim gücünü doğru kullanma	Manevi uluların mezarını ziyaret Allah'a şükür		
150		Yardıms severlik (hayrat)				
151		Yardıms severlik (hayrat)			Şehir güzel Kızlar güzel	İlme verilen önem
152	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi	Kanunlara uyma		Ölüye dua	Kızlar güzel	
153					Şehir güzel	Tarihçilere önem verme
154						

155	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi	Yardım-severlik (hayrat)		Allah'ın kudreti karşısında acizlik	Tarihçilere önem verme
156	Deneyime değer verme (Kadirşinaslık)				
157		Yardım-severlik (hayrat)			Manzum ifade Saray güzel
158		Paylaşmak	Yönetim gücünü doğru adaletli kullanma		
159		Misafir-perverlik		Duanın önemi	
160	Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi			Duanın güzelliği ve hayattaki yeri	
161					
162	Tutululuk				Mansıplara zulmedip çok vergi almamak
163					
164	Mütevazilik	Düzenli aile hayatı		Duanın yeri	
165	Cömertlik (hayırhah)			Dua ve hayırla yad etme	Kitap oku
166	Cömert (hayırhah)			Allah'a güvenme Allah için hareket etme	
167	Kadirşinas			Dine uygun ölüm	
168	Mütevazilik			Cenazenin defni Ölümün varlığı Ölüye saygı	Ölüme ilgili Kur'an'ın şahitliği
169	Nezaket Melek Ahmet Paşa'ya karşı kadirşinas Evliyâ Çelebi			Melek Ahmet Paşa'nın ardından iyi bahsetme Ölüye dua	Manzume
170	Kadirşinas			Ölüyü iyi anmak Ölüye dua	
171	Zararlı alışkanlıktan sakınma			Haramdan sakınma	
172		Kültürel değerleri koruma			
173	Edepli iyi huylu Emaneti koruma Eğitim			İslama göre ad verme Ayet ile Allahın yardımı	Melek Ahmet Paşa güzel
174	Eğitim ve terbiye etme			Peygamberimize (SAV) salavat getirme Allah'a şükretme Kur'an okuma	Manzum ifade
175	Çalışkanlık		Yönetime (+) yaklaşım	Ölüyü iyi anmak Ölüye dua etmek Kur'an öğrenmek	
176					
177	Dürüstlük Ölçülülük Sorumluluk Temizlik	Duyarlılık ve kanuna uyma		İslama önem verme	Manzum ifade Kitaba önem verme

178	Cesaret Cömert Fazilet sahibi			İslama önem verme Abdest Namaz oruç tutma Ölüye rahmet	İlme önem verme Okuma Öğrenme
179				İslami yaşantı Kur'ân Dua Salavat Hayır	
180	Namuslu olmak	Yardımsever			
181				Ayet Ölüye dua Hadise atf	Manzum ifade
182	Sabır	Misafirperver lik		İşe Besmele ile başlamak	
183					
184			Yönetim gücünü doğru kullanma		Yanevan Tarihi kaynak olarak kullanılmış
185					
186					Yanevan tarihi kaynak olarak kullanılmış.
187				Allah'a şükür	Kız güzel
188				Allah'a şükür	Bilgiye önem verme Hesaba göre bilimsellik
189	Dostluk			Allah büyüktür. Ayet ile anlatılmış	
190		Hayrat Misafirperver lik	Yönetim gücünü doğru kullanma		Süsleme sanatı ustası
191		Hayır Hasenat (yardımsever lik)	Yönetim gücünü doğru kullanma		Külliyeye güzel
192			İbadet yerlerine önem vermek Fatiha okumak		
193		Kültürel değerleri koruma	Yönetim gücünü doğru kullanma		
194		Hayrat yapmak		Besmele ile başlamak Ölüye dua etmek	
195	Sağlıklı olmaya önem verme Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi	Yardımseverlik	Yönetim gücünü doğru kullanma	Allah'a şükür	
196				Camiye gitmek Cemaat kalabalık	
197	Temizlik Doğa sevgisi Görgülü olma	Yardımsever			Hamam güzel Kızlar güzel Bahçe güzel
198	Cömertlik	Misafirperver lik Dayanışma			Yaylak güzel
199	Cesaret Hakkını arama			Ayet ile güç bulma	Manzum ifade

200					
201	Haksızlığa direnme Merhametli Hayvan sevgisi	Arabuluculuk			Ganimeti paylaşmak
202	Haksızlığa direnme	Adaletin işlemesine delille yardım	Yönetime (+) yaklaşım		
203	Namuslu ve dürüst olmak Güven vermek	Adaletin işlemesine yardım		Namaz oruç takva ehli. Allah'a şükür	
204	Nezakat Erdemli Bilgili	Misafirperverlik			
205				Çeşme için manzum ifade	
206					
207				Şehir güzel	
208		Yardımseverlik		Camiye önem vermek	İlme önem vermek
209		Hayır sahibi olmak	Yönetime (+) (-) yaklaşım	Ölüye dua etme	
210					
211		Duyarlılık Misafirperverlik	Yönetim gücünü doğru kullanma		
212				Kale güzel Manzum ifade	Mallardan vergi alınması
213				Dua etme (Allah korusun)	
214				Cemaati çok, ruhaniyetli cami	Evler güzel
215	Temizlik	Yardımsaver Misafirperver		İnsanlar güzel Evler güzel	
216	Dostluk	Duyarlılık	Yönetim gücünü doğru kullanma Yönetime (+) yaklaşım	Kale güzel	
217	Temizlik Sağlıklı olma Namuslu olma Edepli olma			Allah'ın büyüklüğü	Evler güzel Hamam güzel
218	Sabır			İslamı yaşayan	
219					
220			Yönetim gücünü doğru kullanma		Tarihçiler böyle demiş (ilim adamlarına önem verme)
221	Cesur Yiğit Yetenekli			Allah'ın izniyle	
222		Hayrat yapmak		Kalabalık cemaatli cami	İlme önem verme
223	Cömertlik	Misafirperverlik		Dua etmek	Şehir güzel Değirmenler güzel
224				Türbe ziyareti Kur'an okuma Ölüye dua Hadisle kanıtlama	
225	Doğa sevgisi			Palanka güzel	

226	Misafir-perverlik		Türbe ziyareti Dergahta misafir olup dua ve sohbet etme	Tekke güzel	
227			Tevekkül etmek Fukaralara kurban dağıtmak		
228		Yönetim gücünü doğru kullanma			
229				Kale güzel	
230			Allah'ın hikmetine iman		
231	Kahramanlık		Hadisin kaynak olması		
232					
233	Adaletin işlemesi		Allaha havale etme Cemaati çok cami	Cami güzel Manzum ifade	Tarihçilere önem verme
234	Misafir-perverlik		Cemaati çok cami		İlim adamlarına verilen önem
235	Duyarlılık				İlme önem verme
236	Namuslu olmak	Misafir-perverlik Yardım-severlik Birlik beraberlik			
237	Mütevazilik		Ölüye rahmet duası		
238					
239		Yönetim gücünü doğru kullanma			Bir maldan vergi alma
240					
241				Değirmenler güzel	
242	Alçak-gönüllülük		Dua etmek		İlim adamlarına önem verme Kaynaktan yararlanma
243	Dayanışma		Dua etmek şehitliğe ulaşmak		
244	Kahramanlık		Allah'a şükretme	Manzum ifade	İlim adamlarına önem verme
245			Ölüye saygı Ölüye dua Ölüyü ziyaret		
246		Danışarak karar verme İdareye itaat	Şükür secdesi etme		Tarihçilerin söylediklerini kanıt gösterme Alime saygı
247	Yardım-severlik	Yönetim gücünü doğru kullanma (şehri imar)		Kale hoş	
248	Doğa sevgisi			Evler güzel	
249			Kalabalık cemaatli cami (İbadet yerine önem)	Cami güzel	

250				Tarih manzumesi Cami güzel Resim güzel	İlme önem verme
251				Cami güzel Sanatçıya değer verme	
252			Camide yine ibadet olsa duası	Cami kapısı kubbesi çok güzel	
253	Eğitimin önemi Hayrat yaptırma			Tekke güzel	Yeniliğe açıklık
254			Tekkede dini kitap okuma Farsça bilme	Hamam güzel Çeşme güzel	
255				Manzum ifade Gençleri güzel	
256	Namuslu edepli olmak			Oğlanlar kızlar güzel Armut güzel	İlim adamlarına saygılı
257	Dürüstlük Cesaret Dostluk	Yardımsever Misafirperver	Allaha tevekkül Zikir	Gezinme yeri güzel	İlme değer verme Okumayı sevmek
258					Yeniliğe açıklık İlme önem verme
259			Allah en büyüktür. Ayetle konuyu güçlendirme		İlme ve ilim adamına önem verme
260	Dostluk				
261					
262			Allah'a şükretme İbadet yerlerine saygı		
263		Yardım-severlik			
264				Suyu Havası Kalesi güzel	Tarihçileri der(İlim adamlarına önem verme)
265		Yardım-severlik	Din uğruna savaşmak Allah sevgisi Ölüm defni		
266			Cenaze namazı kılma Kabir ziyareti	Kale güzel	
267	Doğa sevgisi	Yönetim gücünü doğru kullanma		Cami güzel	
268					
269	Cesaret Kahramanlık	Birlik beraberlik	Dua etmek		Ganimeti bölüşmek
270					
271	Cesaret Kahramanlık Devlet büyüğüne saygı		Ölünün arkasından dua etmek		
272			Ölümlere saygı Ölüyü ziyaret Yasin okuma	Duvar yazılı manzum ifade	
273					

274			Dua etmek Şükretmek		
275		Yönetim gücünü doğru kullanma (imar)	Dua etmek	Şehir güzel	Tarihçilere önem verme
276					Tarihçilere önem verme
277		Yönetim gücünü doğru kullanma	Allah'ın rızasına uygunluk		Tarihçilere önem verme
278		Yönetim gücünü doğru kullanma	Allah'a şükretme Allah'ın hoşnutluğunu kazanma	Kale güzel	
279	Merhamet Cömertlik Vefa				
280		Duyarlılıkla imar etme	Yönetim gücünü Sultan Süleyman doğru kullanır	Güzel sanatlara değer verme	
281					
282					
283					
284					
285			Ayetle anlatım		
286					
287		Yönetim gücünü doğru kullanma (imar- adaletli)			
288					
289	Özgüven	Yönetim gücünü doğru kullanma (imar)			
290	Vefa Tedbirli	Yönetim gücünü doğru kullanma (denge)			
291			Ayet ile yapıları destekleme		
292	Vefa Alçakgönüllü		Cenaze namazı		
293	Vefa Saygı		Ölüleri dua ile anmak		İlim adamlarına önem verme
294		Adaletin işlemesi	Hadisle konuyu destekleme Dua etme	Manzum ifade	
295	Cesaret				
296					
297				Odalar süslü	
298	Cesaret Kahramanlık				
299		Yönetim gücünü doğru kullanma (imar)		Kale güzel	
300		Duyarlılık Yardım- severlik			İlme ve ilim adamlarına önem verme

301				Kale güzel	
302					
303				Manzum ifade	
304				Manzum ifade Mahalle güzel	
305	Doğa sevgisi		Allah'ın kaderine iman ve şükür		Tarihçilere önem verme
306	İleri görüşlü Çalışkan (işbilir)			Aslan heykelleri güzel	
307				Havuz ve heykelleri güzel	
308		Duyarlılık			Tutumluluk
309				Saray güzel	
310			Dua etmek	Manzum ifade	
311	Emaneti koruma				
312		Sanat eserlerine sahip çıkma	İbadet yerlerine saygı	Manzum ifade Resim güzel	
313			İbadet yerlerine saygı	Manzum ifade	
314				Manzum ifade	
315					
316					
317					
318				Manzum ifade	İlme ve ilim adamlarına önem verme
319			Cami cemaati kalabalık Cihad yapma		Alime kıymet verme
320	Sağlıklı olmaya önem verme	Eğitim			
321	Dostluk	Birlik beraberlik			
322					
323		Kültürel değerlerini geliştirme		Manzum ifade	
324			Kadere iman		
325		Yardım- severlik	Ölüye rahmet duası Ölüye "yasin" okuma	Manzum ifade	
326	Kanaatkâr Cesur Çalışkan		Ölüye rahmet duası Hadise uygun yaşam		
327		Yardım- severlik (imaret- aşevi)	Ölüye rahmet	Manzume ile duygularını yazmış	
328			Peygamberimiz doğanca tüm tılsımlar yıkılır. (Hakikat inancı)		
329	Ölçülülük			Kızlar ve oğlanlar güzel	İlme ve ilim adamlarına önem

330	Görgülü olmak	Yardımsaver Duyarlı		Hadise uygun yaşam	Şiire önem verir Dili iyi kullanır Güzel müzikler söyleme	Cerrahlık ilminde başarı İlme ve kitap okumaya önem verme
331	Sağlıklı olmaya önem verme				Kadınları güzel	
332	Çalışkanlık Cesaret	Birlik beraberlik Misafirperver lik				
333	İnsana önem vermek Sevgi saygı Padişahın vefası					
334				Ölümlere hayır dua ve Fatiha		
335	Görgülü olmak ve Doğa sevgisi				Su dolapları güzel	
336						
337	İnsana önem vermek					
338	Doğa sevgisi			Ölüye dua ve ziyaret Hadis destekli	Manzum ifade	
339						
340						
341						
342		Misafir- perverlik Cömertlik				
343		Yardımsaverlik Misafir- perverlik				
344		Deneyimli yaşlılara danışma (dayanışma)	Yönetim gücünü doğru kullanma (danışma)	Dua etmek Allah'a şükretme Ayete göre hareket		
345						
346			Yönetim gücünü doğru kullanma (imar)			İlim adamlarına verilen önem
347			Yönetim gücünü doğru kullanma (imar)	Kiliseyi cami yapma Ayetle konuyu destekler		
348				Allah'ın takdirine inanma		
349						
350		Dayanışma Birlik beraberlik				
351				Ölümleri hayır ve dua ile yad etme	Manzum tarih	
352	Cesaret					Gelir dağılımında adaletli olma
353	Cesaret Namuslu olmak İyi niyetli Güven vermek			Peygamber (SAV) yolundan gitmek		

354			Allah'a dua etme	Kale güzel
355				
356				
357				Çeşme ve su yolları sanatlı
358				Cami güzel
359				
360	İnsana önem verme			Cami güzel Mermerdeki resimler güzel
361	Süleyman Han'ın isteği doğrultusunda sorumluluk ve çalışkanlık		Ayet ile durumu anlatma	Cami güzel
362	Kadirşinas ve sevgi Vefa	Duyarlılık	Allah'ın büyüklüğü ve şükür	Cami güzel Evliyâ Çelebi'nin babasının yaptığı dolap güzel Manzum ifade
363	Çalışkanlık Adil olmak Vefa Kadirşinas ve saygılı evlat	Kültürel değerlerini koruma ve geliştirme	Yönetim gücünü doğru kullanma	Kapılar güzel
364			İbadet yerlerine saygı ve dua	
365			Abdest alıp ibadet etmek	
366				
367	Sorumluluk			
368			Dua etme	Manzum ifade
369	İnsan sevgisi Saygı		Cemaati kalabalık cami İbadet yerine saygı	Manzum ifade
370	Temizlik ve namuslu olma	Misafir-perverlik		
371				
372			Ayet ile anlatım	Kızlar oğlanlar güzel
373	Sevecen İyi huylu	Yardımsever Birlik beraberlik	Yönetim gücünü doğru kullanma	
374				
375				
376				
377	Bağışlama		Allah'a şükretme	
378				
379		Misafir-perverlik		
380			Ayetle anlatım Abdest tazeleme	
381				
382				
383				
384	Sorumluluk Çalışkanlık			
385				
386				
387				
388				

389	Birlik beraberlik Dayanışma	Savaş anında namaz ve dua		
390	Birlik beraberlik Dayanışma			
391				
392				
393	Dostluk	Ayet ile anlatım		
394	Cesaretli Çalışkan Adil olmak			
395	Cesaret Dostluk Sorumluluk	Allaha tevekkül		
396		Allaha iman		
397				
398				
399				
400				
401				
402				
403		Allaha iman		
404				
405				
406		Allaha şükretmek		
407	Alçakgönül Nezaket			Tarihçilere önem verme
408		Ayetle anlatım		
409	Kadirşinas	Ölümlere saygı gösterme Kur'ân okuma		
410	Alçakgönüllü			
411		Manzum tarih		
412				
413		Dua ile fetih isteme		
414				
415		Allah'a şükretme		
416				
417				
418				
419				
420	Fedakârlık Sabır			
421	Fedakârlık Tedbirli İleri görüşlü			
422				
423				
424		Allah'a sığınma		
425		Allah'a şükretme	Manzum ifade	Aza kanaat etme
426	Fedakârlık			
427				
428				
429				
430		Kültürlerini koruma		
431	Cesaret Hünerlilik		Oğlanlar güzel	

432			Yönetim gücünü doğru kullanma	
433	Sadakat	Misafirperverlik		
434				
435				
436				
437				
438			Şehit cenazesine saygı	
439				
440	Dostluk	Misafirperverlik	Kader inancı(Allah söyletmiş) Hadisle anlatım	
441	Dürüstlük Fedakârlık Sevgi		Abdestli olmaya önem verme	
442	Dostluk İyi niyet			Manzum ifade
443			Şehitlere saygı Fatiha okuma	
444				
445	Gayretli olmak (çalışkanlık)			
446				
447				
448	Ders alma	Birlik beraberlik		
449				
450				
451	Sözünde durma			
452	Sözünde durma Nezaket			
453			Allah'a şükretme Ezanın mutluluk göstergesi olması	
454	Sözünde durmak			
455				
456	Emaneti koruma Sorumluluk			
457	Sözünde durma			
458			Şehitlere saygı Cenaze namazı Şehitlerin ziyaretgahını yapmak	
459		Birlik beraberlik içinde çalışma	Ölülere rahmet duası	İlme önem verme (Üstad mühendis yapıcılar çağrıldı)
460	Alçakgönüllülük Çalışkanlık Sorumluluk		İslamiyeti yaşamaya imkan hazırlama	İlme önem verme
461			Ayet üzere hareket etme Namaz ve tövbeye önem	

462	Adil olma Tebirli olma	Birlik beraberlik Danışma		
463			Yönetime (+) yaklaşım	
464		Birlik beraberlik Dayanışma (ihtiyarlara danışma)	Yönetim gücünü doğru kullanma	
465			Dua etmek (Allah'tan isteme)	
466	Doğa sevgisi			
467		Birlik beraberlik Dayanışma	Zafer ve mutluluk için ezan	
468	Merhamet			Hisar güzel
469	Hoşgörü Saygı		Her işi Allah'a bağlama	
470	Dostluk		Allah'a şükür Ezan okuma	
471				Manzum ifade
472	Cesaret Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi Merhamet		Allah'a sığınma	
473	Hayvan sevgisi		Sıkıntılı zamanda dua	
474			Kadere rıza Şükür Kur'an hafızına saygı	
475	Hayvan sevgisi		Kur'ana saygı Dua ve zikir	Manzum ifade
476				
477	Hakkına sahip çıkma tebirli	Birlik beraberlik Dayanışma		
478	Çalışkanlık			Şehir güzel İlim adamlarına önem verme
479				
480				
481				İlme verilen değer
482	Cesaret			
483	Kanaat		Allah'a şükür	Şehir güzel Manzum ifade
484				Kadınlar güzel Şehir güzel
485				
486	Çalışarak yaşamak Temizlik	Birlik beraberlik		
487	Sağlıklı olmaya önem verme			Şehir güzel
488				
489	Doğa sevgisi			Yemek güzel Şehir güzel
490				
491	Doğa sevgisi			
492			Ölüye saygı ve rahmet	

493					
494	Fedakârlık Sabır		Allah'a şükür		
495				Tarih manzumesi	
496		Yönetim gücünü doğru kullanma			
497			Camiye verilen önem Cami yapma	Müzik güzel	
498				Cami güzel Manzum ifade	
499			Kalabalık cemaatli cami yapma		
500				İlme değer verme Kitaba değer verme	
501					
502					
503					
504					
505			Ezana önem vermek Şükür		
506	Çalışarak yaşamak Vefalı				
507				Kale güzel	
508					
509					
510				İlim adamlarına saygı	
511					
512	Babaya saygı Vefa		Allaha şükür Ezana değer verme		
513					
514	Hoşgörü Babaya saygı Vefa Özgürlük		Allah'a şükür İbadet etme		
515					
516					
517		Birlik beraberlik Dayanışma			
518		Yönetim gücünü doğru kullanma			
519	Çalışkanlık Sorumluluk				
520					
521	Dostluk	Misafir- perverlik Cömertlik	Allah'a şükür Fakire adak kurbanı dağıtma Hatmi Şerif		
522					
523	Cömertlik Hoşgörü	Yardımsever			
524	Namuslu olmak		Duanın değeri	Şehir güzel	İlim öğrenene saygı

525			Yönetim gücüne saygı		
526	Dostluk	Saygı			
527					
528	Fedakârlık Sabır		Yaşananları ayet ile anlamlandırma		İlim adamları önem verme
529		Yardım- severlik Misafir- perverlik			
530			Ayetlerle dünyaya bakış		
531					
532					
533					
534					İlme verilen önem
535				Kale güzel	
536					
537			İbadet etmek Dua etmek	Şiir okumaya düşkün çocuklar	İlme verilen önem İlim adamları için dua
538			Ayet okuma ve hayata uygulama	Manzum ifade	
539	Edepli olmak	Yardımsever Cömert		Bağ bahçe güzel	
540	Temizlik Dostluk				
541					
542		Misafir- perverlik		Kilise güzel	
543				Manzum ifade	
544			Cemaati bol cami	Namazgah güzel	
545	Cesur	Yardım- severlik			
546					
547			Ölüye rahmet duası		
548		Yardım- severlik			
549		Yardım- severlik	Cami cemaati ve saygı	Cami güzel	
550	Temizlik				
551	Çalışarak yaşamak	Yardım- severlik Misafir- perverlik	Hadise uygun yaşam		
552		Yardımsever (hayrat)		Cami güzel	
553		Yardımsever (hayrat)	Camiye önem verip övme	Tarih manzumesi Hat sanatı	İlim sahibine önem verme
554		Yardım- severlik	Ayete uygun hareket etme		
555	Dostluk Edepli Namuslu Alçakgönüllü	Yardım- severlik	Ölülere saygı ve rahmet		
556					Tarihçilere önem verme

557				Manzum tarih Evler güzel	
558				Cami güzel Demircilerde sanat	İlme verilen değer
559	Görgülü olmak Cömert İyilik yapma Çalışkanlık			Ölümlere saygı ve rahmet	
560					
561					
562	Namuslu olmak Cesur Olmak Çalışkanlık				İlme ve ilim adamlarına önem verme
563					
564	Namuslu olmak Sorumluluk Çalışkanlık				
565				Kur'ân okumaya önem verme	
566	Doğa sevgisi				
567					
568		Yardım- severlik		Tarih manzumesi	
569					
570				Kasaba güzel	
571	Dürüstlük	Yardımsever cömert			
572					
573				Nahiye güzel	
574	Sağlıklı olmaya önem verme				
575	Dürüstlük Çalışkanlık				İlme ve ilim adamına önem verme
576	Alçak- gönüllülük		Barış		Tarihçilere değer verir.
577					
578					
579				Heykel sanatının gelişmiş örneği Manzum ifade	
580					
581					
582	Saygı		Yönetime (+) yaklaşım		
583	Saygı Cömertlik	Misafir- perverlik			
584				Kale güzel	
585		Adalet işlemesi	Yönetime (-) yaklaşım		İlme önem verme (Tarihçiler doğru söyler)
586					İlme önem verme(Tarihler öyle yazar)
587					
588					
589					

590	Sorumluluk Çalışkanlık			
591				
592	Cesaret Dostluk Doğa sevgisi Hayvan sevgisi	Yardımsaver,		
593	Nezaket			
594	Sağlıklı olmaya önem verme			İlme ve ilim adamlarına önem verme Tutumluluk
595		Misafir- perverlik		
596				
597	Adil olma Cesaret	Birlik beraberlik	Ayete uygun yaşamak anlamak Şükür secdesi	
598				
599				
600			Dua etmek Dua ile istemek	
601			Ayet ile konuyu aydınlatmak	
602	Özgürlük	Paylaşmak Misafir- perverlik		
603				
604				Ganimeti adaletle paylaşma
605	Cesaret Çalışkanlık			
606				
607				
608	Dostluk			
609	Sağlıklı olmaya önem verme			
610	Doğa sevgisi Fedakârlık Sabır	Kültürel değerleri koruma		
611				
612			Cami güzel	İlme ve ilim adamlarına önem verme
613			Yaratılanlara bakarak Allah'ı anma	
614	Şefkat (merhamet) Sevecen	Misafir- perverlik	Yaratılanlara bakarak Allah'ı anma	
615	Doğa sevgisi	Dayanışma Yardımsaverlik		
616	Çalışarak yaşamak			
617				
618	Cesaret			
619				
620	Cesaret Dür- üstlük Sağlıklı olmaya önem verme			

621					
622					
623					
624	Dostluk	Birlik beraberlik Dayanışma	Yönetim gücünü doğru kullanma		Tarihçilere önem verme
625			Yönetim gücünü doğru kullanma (adaletli)	Kale güzel	
626	Vefalı Alçakgönüllü Merhametli				
627				Tarih manzumesi	
628	Çalışkanlık Cesaret				
629					
630				Tarih manzumeleri	
631				Tarih manzumeleri	
632				Tarih manzumeleri	
633					
634					
635					
636	Cesaret		Yönetime (+) yaklaşım	Bayram namazı kılmak Bayram günü ceng etme Bayram etme	
637		Yardımsever		Allah rızası için hareket etme	
638		Yardımsever			İnsanların sanatla uğraşması
639		Misafir- perverlik			Cami güzel
640		Yardımsever			
641					
642					
643					
644					
645				Sünnete uygun yaşama	Tarih manzumesi
646	Hayvan sevgisi			Ölüye rahmet	
647	Dostluk Kadirşinaslık		Yönetime (+) yaklaşım	Cemaati kalabalık cami	
648	Görgülü olmak Namuslu olmak	Yardımsever			
649					
650	Görgülü olmak	Misafir- perverlik Yardım- severlik			
651					
652					
653					
654				Tarih manzumesi	
655		Yardımsever Misafirperver		Nur dolu cami	Alime saygı

656	Sorumluluk Çalışkanlık Saygı Kadirşinaslık	Dayanışma		
657				
658				
659				
660				
661				
662				
663			Şehit olma Rahmet olsun	İlme önem verme (Rum tarihçilere göre)
664			Dua etmek	
665				
666	Sorumluluk Çalışkanlık			
667			Yönetim şekline saygı	
668	Doğru söz			Tarihçilere önem verme
669				
670			Yönetim gücünü doğru kullanma (imar)	Şehir güzel
671	Sorumluluk			
672	Sorumluluk Emaneti koruma			Tarih manzumesi
673			Kalabalık cemaatli cami	Tarih manzumesi
674	Dostluk	Yardımsever	Yönetim gücünü doğru kullanma	
675				
676		Yardım- severlik	Allah'a şükretme İslamı yaşamak	
677	Bağışlama	Dayanışma		
678				
679	Çalışkanlık Fedakârlık			
680	Sorumluluk	Duyarlılık		Manzum ifade
681	Güven vermek			
682	Merhamet Sevecen Cömert	Birlik beraberlik Ailede dayanışma	Yönetim gücünü doğru kullanma	
683	Dostluk			
684				
685	Çalışarak yaşamak			
686				
687				
688		Birlik beraberlik	Yönetim gücünü doğru kullanma	Tarih manzumesi
689				
690	Sorumluluk Çalışkanlık			
691				Evler güzel

692	Sorumluluk Çalışkanlık		
693			
694		Yönetim gücünü doğru kullanma	
695			Cemaatli cami
696	Cesaret	Birlik beraberlik	
697	Cömertlik iyi niyet	Yardımsever Misafirperver lik Kadın dayanışması	
698		Birlik beraberlik Deneyim- lilere danışma	Ayete uygun hareket
699			
700	Cesaret Çalışkanlık		
701		Vatan için mücadele	
702	Babaya saygı İnsana önem vermek	Duyarlılık	
703			
704			
705			
706			
707			
708			
709	Kahramanlık		
710			
711	Haksızlığa direnme		
712	Merhamet		
713	Şefkat ve merhamet	Duyarlılık	
714		Birlik beraberlik Danışma ve destek olma	
715			
716			
717		Yönetim gücünü doğru kullanma	
718		Yönetim gücünü doğru kullanma	
719			

Tablo 2. Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap Değerler Tablosu

S.N	AHLAKİ DEĞER	SOSYAL DEĞER	SİYASİ DEĞER	DİNİ DEĞER	ESTETİK DEĞER	İLMİ DEĞER	İKTİSADİ DEĞER
1					Manzum ifade (Kaside-i münasib)		
2							
3	Dostluk			İşe Besmele ile başlamak			
4							
5	Özgürlük						
6							
7							
8		Birlik beraberlik (danışma)					
9							
10	Ölüye saygı ve hoşgörü						
11	Merhamet Sevecenlik Sözünde durmak			Fatiha okumak Şehitlerin ruhaniyetinden yardım			
12	Cesaret		Demokrasi (az çoğa tabidir)				
13					Kilise güzel		
14		Tarihi zenginliklere sahip çıkma	Yönetim gücünü doğru kullanma		Meyve güzel Havuz güzel		
15			Yönetim gücünü doğru kullanma	Kur'ândan bir ayetle olayı değerlendirir			
16					Şehir güzel		
17		Birlik beraberlik (danışma deneyim)					
18							
19							
20	Ölçülülük					Yeniliğe destek ve açıklık Öğrenme isteği	
21	Sözünde durmak Güven vermek						Ganimeti eşit bölüşmek
22	Dostluk	Birlik beraberlik (danışma)					Ganimeti (Allah taksimi ile) bölüştürmek
23	Özgürlük						
24							
25							

26	Adil olma Kararlı olma Cesaret	Birlik beraberlik (danışma)	
27			Fetih suresi okumak
28			
29			
30		Birlik beraberlik (danışma)	
31		Misafirperverlik Duyarlılık	
32	Dostluk		
33			
34	Becerikli		Camiye saygı
35		Misafirperverlik Yardımseverlik	Dini yaşayan
36			Tarihçilere önem verme
37			
38			
39	Dostluk Sevecenlik		
40			Kurban bayramı-namazı Ölüye dua ve ziyaret
41			
42		Tarihi zenginliklere sahip çıkma	Yönetim gücünü doğru kullanma
43			Bahçe güzel
44	İyi niyetli	Yardımsever	Dini yaşama
45			Tarihçilere önem verme
46			Yönetim gücünü doğru kullanma (imar)
47	Sorumluluk		
48			
49			
50	Ders alma (yaşananlardan)		
51	Çalışkanlık Kanaat		
52	Çalışkanlık ve sorumluluk	Birlik beraberlik	
53			Manzum ifade
54	Hoşgörü	Vatanseverlik	Cemaati çok cami
55			İlme önem verme (Macar tarihinde yazılı)
56	Sevecen		

57	Temizlik		Tekke ve mezar ziyareti Din uğruna cihat etme	Evler güzel
58			Cemaati çok cami	
59				
60	İyi niyetli	Yardımsever	Yönetim şekline saygı	
61	Cesaret			
62				
63			Yönetim gücünü doğru adaletli kullanma	
64		Birlik beraberlik Dayanışma		
65				
66				
67				
68				
69				
70		Birlik beraberlik Danışma		
71				
72	Sorumluluk Çalışkanlık			Manzum ifade
73		Dayanışma	Allah yolunda şehit olmak	
74				
75				
76				
77				
78				
79	Dostluk			
80				
81				
82	Sorumluluk Kahramanlık Kararlı olmak			
83	Kahramanlık Kararlı olmak			
84				
85	Ders alma	Adalet (etme bulma dünyası)	Her şey Allah'ın takdiri	
86				
87	Cesaret			Manzum ifade
88				
89	Sorumluluk		Yönetim gücünü doğru kullanma	Manzum ifade

90	Birlik beraberlik Danışma	Hadis ile anlatım Dini yaşama katmak
91		
92	Dostluk Duyarlılık (yaşananlara yorum yapıp sır saklama)	
93	Saygı Ders alma	
94		
95		
96		
97		Domuz yememek Tefekkür ile imanı pekiştirmek
98		
99		Allah'a şükretme Allah'a tam iman eden rızkılanır
100	Birlik beraberlik Danışma	
101	Dostluk	
102	Paylaşmak (dostlarla)	
103		
104		
105	Misafirperverlik	Yönetim (+) yaklaşım
106	Bağışlama Dayanışma Misafirperverlik Yardımsverlik	
107		Yönetim gücünü doğru kullanma
108	Dostluk	Salih amel için giden mal geri gelir. Kurban Fakire yardım Dua
109		
110		
111	Cesaret Tarihi zenginliklere sahip çıkma	
112		
113		Yönetim gücünü doğru kullanma Barış isteği Şehit mezarını ziyaret Dua

114		Yönetim gücünü doğru kullanma	
115		Barışın zor bir antlaşma ile yapılması	
116		Yönetime (+) yaklaşım	
117			
118	Ders alma Dostluk Görgülü olmak Kadirşinas	Yönetim gücünü doğru kullanma (öğüt verme)	Tekke ziyareti ve kurban kesmek dağıtmak
119			
120	Yardımsever		Cemaati çok cami
121	Çalışarak yaşamak	Yardımsever	Dindar insanlar
122			
123			Dindar ve cemaati çok cami
124			Macar tarihçilere önem verme
125	Sevecen		Ulemaya rağbet ederler
126			Bilimsellik
127	Birlik beraberlik		
128	İyi niyetli Dostluk	Yardımsever	Kalabalık cemaatli aydınlık cami
129			Kale güzel (taş işleme)
130	Doğa ve hayvan sevgisi		
131			
132			
133		Yönetim gücünü doğru kullanma	
134			
135			
136			Tarihçilere önem verme
137			
138			Allah için savaşıma ve nöbet tutma
139	Adil olma		
140			
141			
142			Manzum ifade

143	Aile birliğine önem verme (kuşatmada aile güvenliği)		Heykel çok güzel
144	Çalışkanlık		
145		Yönetim gücünü doğru kullanma (imar)	
146	Sağlıklı olmaya önem verme		Evler güzel
147	Sevecen		Cemaati çok Ruhaniyetli Dua kabul edilir cami
148	Edepli Dürüst İyi niyetli	Misafirperverlik	Manzum ifade
149		Yardımsever	
150	Görgülü olmak		Osmanlı tarihçilerine önem verme
151			
152	Sadakat Sorumluluk Çalışkanlık Sabır		
153			Tarihçilere önem verme
154			Şehitleri defnetmeye ve mezarlarına saygı Yasin okuma
155			
156			
157			
158			
159	Çalışkan ve ileri görüşlü	Yönetim gücünü doğru kullanma (hakkını vermek)	
160	Saygı	Birlik beraberlik Misafirperverlik	Barış Yönetime (+) yaklaşım
161		Misafirperverlik	Barıştan hoşlanma Yönetim gücünü doğru kullanma
162			
163			Yönetime (+) yaklaşım
164			Yönetim gücünü doğru kullanma
165			
166			
167			

168	Misafirperverlik		
169	Misafirperverlik	Yönetim gücünü doğru kullanma (imar)	
170	Sağlıklı olmaya önem verme Dürüstlük Onurlu olmak		
171			
172			
173	Birlik beraberlik (deneyim)	Barış olsun diye elçiler çalışır	
174	Duyarlılık (iki kişinin arasını düzeltme)		
175	Hoşgörü		
176			
177	Vefa		
178			
179			
180			
181			
182			
183	Vefa Alçakgönüllü Evliyâ Çelebi		Manzum ifade
184			
185			
186	Ders alma		
187	Misafirperverlik		
188	Misafirperverlik		
189			
190			
191			
192	Temizlik Cömertlik Merhamet	Yardımsеver Misafirperver	
193			
194		Yönetim gücünü doğru kullanma	
195	Misafirperverlik		
196			
197	Yardımsеver		Bağ ve bahçeler güzel
198	Elçi sorumluluk duygusuyla boş oturmayı reddeder. Vefa Saygı	Misafirperverlik	
199			
200			Bağ güzel
201			Çarkların musikisi

202	Hayvan sevgisi Merhamet		
203	Çalışkanlık Sorumluluk		
204		Tarihteki başarıları ile gururlanma	Dua etmek
205			
206	Sadakat Onurlu olmak Sorumluluk Zararlı alışkanlıklardan kaçınma		
207	Kararlı olmak		
208	Ölçülülük	Kültürel değerleri koruma	
209			
210			
211			
212		Misafirperverlik	
213			Tarihçilere önem verme
214			İlme önem verme (Tarihinde ayrıntılı yazar)
215	Ders alma		İlme önem verme (Usturlab ilmine göre ve tanık gösterme)
216			
217			
218		Kâfirler arasında Müslümanlara karşı dayanışma	
219	İnsan gayreti dağı yerinden söker		Karakuş heykeli güzel
220	Temizlik		
221	Dürüstlük Hayvanseverlik		Hendese ilmi üzere yapılmış
222	Temizlik Güven vermek (tedbir)	Birlik beraberlik	Yeniliğe açıklık
223			
224	Sağlıklı olmaya önem verme		Yeniliğe açıklık ve bilimsellik
225		Adaletin kral eliyle işlemesi	
226			Büyük sanatla yapılan fil saat

227	Merhamet Cömertlik	Tarihi zenginliklere sahip çıkma		
228				
229			Kilise güzel	
230			Allah kelamı diye kutsal kitaba saygı	Bakımlı kütüphane Kitaba saygı
231		Paylaşmak Birlik beraberlik Yardımsverlik (hayır)		İlimle uğraşıp önem verme
232			Erganun özel ve dinlemesi hoş Manzum ifade	İlme önem verme
233			Erganun sesi çok güzel ve etkileyici	
234	Çalışkanlık Sorumluluk			
235			Duyularını ayetlerle anlatmış (hakikat sevgisi)	Kilisedeki resimler gerçekçi ve güzel
236				
237			İslam dini güzel ve buna şükür	İlme önem verme
238		Barış olsun diye Süleyman Han'ın dediğini yapar		
239			Dua ile istemek	İlim adamlarını önemsemek
240	Haksızlığa direnmek			
241				Yeniliğe açık ve öğrenmeye meraklı
242				
243				
244				
245				
246		Yardımsverlik Dayanışma		
247	Çalışkanlık Temizlik Dürüstlük	Yardımsverlik Adaletin işlemesi	Yönetim gücünü doğru kullanma	
248				
249		Kültürel değerleri koruma		
250				

251			
252		Barişa şükür	
253		Bariş yapma isteği ve yapma	
254		Barişi bozan iş yapmamak	
255	Zararlı alışkanlıktan uzak durma Saygı Sadakat (güven verme)		
256		Barişin huzur ve güven vermesi	
257	Devlete kadirşinaslık		
258	Hayvan sevgisi Vefa		
259			
260		Yönetim gücünü doğru kullanma (halkını seven yetişkin)	
261		Yönetim gücünü doğru kullanma (sabır)	Tarihçilere önem verme
262			
263			Çeşit çeşit iskemleler güzel
264		Yönetim gücünü doğru kullanma Barış	Zemin döşemesi güzel
265			
266	Sorumluluk Cömertlik İyi niyet		
267			
268			
269			
270	Dostluk		Öğrenme hakkı ve isteği
271			
272			Şarkılar ve ses güzel
273			Öğrenme hakkı ve yeniliğe açıklık
274			
275	Alçakgönüllülük Ölçülü olmak Vefa Merhamet		
276			
277			Kadınları güzel
278	Kadına saygı		
279	Dürüstlük		

280			
281			İlme önem verme
282			Maddi çıkarları koruma (Sikkeleri sağlam ve halis ayarlı)
283	Güven verme Dostluk		
284	Çalışkanlık Özgüven Güven verme		Bilgiye kıymet verme
285			
286		Dua etmek	
287			İlme önem verme Yeniliğe açıklık Bilimsellik
288	Zararlı alışkanlıklardan kaçınma		
289		Şehit mezarını ziyaret ve şükür	
290	Hoşgörü		
291	Sağlıklı olmaya önem verme	Yardımseverlik	Evler güzel
292			
293			İlme önem vermek Bilimsellik
294			
295		Birlik beraberlik	
296			
297			
298	Ders alma Hoşgörü		
299	Dostluk Cesaret		
300	Ders alma Dostluk	Yönetim gücünü doğru kullanma	
301			
302			
303			
304	Doğa sevgisi İyi niyetli Dostluk		Şehit mezarı ziyareti Dindarlık Allah yolunda cihat etme
305		Duyarlılık Toplumda düzen huzur	

306	Merhamet			
307		Yardımsaver		
308	Dostluk			
309	Görgülü edepli (iffetli) olmak Sevecen	Yardımsaver Eğitimin önemi		Manzum ifade
310				Kale güzel
311	Dostluk			
312	Çalışarak yaşamak Edepli (iffetli) olmak		Dindar insanlar	
313	İyi niyetli Gönül adamı	Yardımsaver		
314				
315	Cesaret			
316				
317			Yönetim gücünü doğru kullanma	
318	Cesaret Kahraman		Yönetim gücünü doğru kullanma	
319				Dua etmek
320				Kalabalık cemaatli cami
321		Misafirperverlik		
322	Cömertlik Edepli olmak	Paylaşma Misafirperverlik		Güzel bostanlar
323		Yardımsaver	Yönetim gücünü doğru kullanma (imar)	
324	Sabır Fedakârlık		Yönetime itaatkar	
325				Bilimsellik (alıntı yapılmış)
326				
327			Ayetle ölüm ilişkisi (hakikat sevgisi)	Bilimsellik (alıntı)
328	Dostluk			
329				
330				
331	Edepli Cesaret Temiz olmak			
332			Ayetle savaş meydanı	
333				
334	Kahramanlık			
335				
336				
337				

338		Yönetime (+) yaklaşım	Adaletli paylaşım
339			
340			Heykel güzel
341			Cami güzel
342	Yardımseverlik	Cemaatli camidir	
343	Doğa sevgisi		
344			
345	Sağlıklı olmaya önem verme		Ekmek güzel
346		Yönetime (-) yaklaşım	Bilimsellik
347	Fedakârlık Kahramanlık	Dayanışma	
348			
349		Yönetim gücünü doğru kullanma Yönetime (-) yaklaşım	
350		Yönetime (+) yaklaşım	Kale güzel
351		Yönetime (+) yaklaşım	Memleket güzel Kale güzel
352		Yönetime (+) yaklaşım	
353		Yönetime (+) yaklaşım	
354		Yönetime (+) yaklaşım	Kale güzel
355		Ayetle hayata bakış	Öğrenme hakkı
356		Yönetime (+) yaklaşım	
357		Yönetim gücünü doğru kullanma Yönetime (+) yaklaşım	
358			Kale güzel
359	Saygı	Dayanışma Birlik beraberlik	Şehir güzel
360	Saygı		Dilleri Kadınları Havası güzel
361	Adil olma		Kale güzel
362			
363		Yönetime (-) yaklaşım	Kale güzel
364	Misafirperverlik		
365	Adaletin işlemesi		Şehir güzel
366	Dostluk Saygı		
367		Namaz ve ezana önem verme	

368	Özgürlük Dostluk		Yönetime (-) yaklaşım		Kale güzel
369		Misafirperverlik			Kale güzel
370		Yardımsever	Yönetim gücünü doğru kullanma	Cemaati çok cami	
371	Temizlik				
372	Sabır Fedakârlık				Manzum ifade
373	Dostluk Sabır	Yardımseverlik			
374	Edebli İyi huylu	Yardımsever			Kale güzel
375					
376				Ayet ile anlatım	Manzum ifade
377	Dürüstlük			Türbe ziyareti (kabir ehlinden yardım isteme) Hadis	
378					Kasaba güzel
379				Dua etmek	
380	Sorumluluk Çalışarak yaşama	Dayanışma			
381					Kale güzel
382	Çalışarak yaşama			Cemaatli cami	Kale güzel
383					
384					Maddi ilgileri düzenler
385					Tarih kitaplarına önem verme
386			Yönetim gücünü doğru kullanma		İlme önem verme
387	Sözünde durmak		Yönetim gücünü doğru kullanma (ileri görüş)		İlme önem verme
388	Sözünde durmak				Tarih kitaplarına önem verme
389					
390			Yönetim gücünü doğru kullanma		
391		Yardımseverlik			Hamam güzel
392	Güven verme		Yönetim gücünü doğru kullanma		İlme önem verme(Yanevan tarihine göre)
393				ölüye rahmet duası	
394	Dostluk				
395					

396	Birlik beraberlik		
397	Dostluk		
398			
399			İlme önem verme
400	Temizlik Alçakgönüllülük		İlme önem verme
401		Peygamberimize sevgi saygı	
402			
403	Emaneti koruma (Kadirşinas Vefa) Haksızlığa direnme İyilik	Peygamberimize saygı	
404	Kadirşinas Özgürlük Bağışlama Sadakat	Hz. İsa'ya saygı	
405		Yönetim gücünü doğru kullanma	
406			
407	Çalışarak yaşama		
408		Güzel kadın	İlim sahibi insanlar var
409	Doğa sevgisi	Bahçe güzelliği	
410	Yardımseverlik	Allah'a dua etme	
411			
412			
413		Allah affetsin	Bilgili olmak bilgisizlikten iyi
414			
415			
416		Ayetle anlatım	
417		Şehir güzel	
418	Yardımseverlik (aşevi)		
419			
420		Kasaba güzel	
421	Saygılı	Misafirperverlik	Yönetime (+) yaklaşım
422			Yönetime (+) yaklaşım
423	Dostluk Saygı Sevgi		Yönetime (+) yaklaşım
424			
425			
426			
427			
428	Emaneti koruma		
429			

430		
431	Tedbirli olmak	İlme önem verme
432		Tarih kitaplarına önem verme
433		Hakikat sevgisi Şükür Hadis
434	Cesaret	
435	Topluma önem verme	Hadise önem verme Helale önem verme
436	Çalışarak yaşama	Hadisle açıklama Hakikat sevgisi
437		
438		Camiye sevgi Cemaatli ziyaretgah
439		
440		
441	Cesaret	Yönetim gücünü doğru kullanma
442		
443		Manzum tarih
444		Kale güzel
445		Fatiha okumak
446		Hat güzel Manzum tarih
447		Kale güzel
448		Manzum tarih
449		
450		
451		
452		Yönetim gücünü doğru kullanma
453		
454	Ders alma	
455		Yönetim gücünü doğru kullanma (tedbirli)
456		
457	İhtiyarlara danışma	
458	Cesaret	
459		Fetih suresinin okunması
460	Birlik beraberlik	

461				
462	Çalışkanlık Fedakârlık			
463				
464			Manzum ifade	
465				
466				
467			Manzum ifade	
468				
469				
470	İyi niyetli Vefalı			
471				
472				
473	Vefa			
474				
475				
476				
477		Misafirperverlik		
478				
479				
480				
481	Sorumluluk		İbadet yerine saygı	Hat güzel Manzum tarih Cami güzel
482			Ayet	Manzum tarih
483	Çalışarak yaşamak	Yardımsverlik		Çeşme güzel Manzum ifade
484	Sağlıklı olmaya önem verme			
485	Doğa sevgisi	Paylaşmak		Köy güzel Manzum ifade
486			Duası kabul olunan kişi Ziyaretgah	Manzum ifade
487				
488			Şehit ziyareti	
489				Saray güzel
490				
491				
492				İlme önem verme
493				
494				Hat ile manzum ifade
495	Sabır Kararlı olma	Paylaşmak		
496				Hat ile manzum ifade
497				Çocuklar güzel Manzum ifade
498				Heykel güzel
499	Doğa sevgisi			Manzum ifade
500				

501					
502			Türbe ziyareti		Tarihçilere önem verme
503					
504				Sanatlı kapı Manzum ifade	
505	Doğa sevgisi			Bahçe güzel	
506				Manzum tarih	
507		Dayanışma ve duyarlılık			Tarihçilere önem verme
508					
509			Yönetime (+) yaklaşım	Kale güzel	
510		Adaletin işlemesi	Dua etmek		
511	Cesaret Kararlı olmak Sorumluluk				
512	Özgüven Güven vermek (kadirşinas)				
513	Alçakgönüllülük Sadelik				
514	Adil olma İyi niyetli Görgülü olma	Yardımsaver	Allah için gaza yapan Salih Dindar haramdan sakınan		İlme ve ilim adamlarına önem verip sohbet etme
515	Onurlu olmak Görgülü iyilik yapan		Yönetim gücünü doğru kullanma	Allah'ı zikretmek ve Cihat Dua etmek	
516			Cami cemaatli	Manzum tarih	Çocuk mektepleri vardır
517				Han güzel Manzum tarih	
518				Hamam güzel Manzum tarih	Tutumluluk
519			İyilik yapana dua	Sanatlı köprüler	
520	İyilik yapma Doğa sevgisi	Yardımsaverlik (aşevi)	Hakikat sevgisi	Manzum tarih	
521	Dostluk			Kadınlar güzel Kaside Hattat Ressamlık	İlme ve ilim adamlarına önem verme
522	Edepli olmak			Şairlik	
523	Sağlıklı olmaya önem verme Çalışarak yaşama	Dayanışma Yardımsaverlik			İlme önem verme

524	Doğa sevgisi	Birlik beraberlik Paylaşma Kültürel değerleri koruma		Bahçe güzel	
525		Kültürel değerleri koruma Misafirperverlik			
526	Cesaret İyi niyetli Dostluk Hoşsohbet		Din adamlarına saygı	Meyve güzel Manzum ifade	İlme önem verir(Okur)
527	Çalışkanlık Kanaat Hoşsohbet Kadirşinas İyilik yapma	Paylaşma Yardımsaver			İlme ve öğrenmeye önem
528	Kadirşinas Cömert Dostluk			Şiirler güzel Müzik güzel	
529	Cömertlik	Yardımsaverlik	Ayete uygun hareket etmek Mübarek geceler Namaz abdeste önem		İlme önem verme
530		Paylaşmak			İlme ve ilim adamlarına önem
531			Dua etmek		
532			Türbe ziyareti Hatim okuma	Türbe güzel	
533	Cesur Tedbirli	Aile birliğine önem verme			
534			Müslüman Mümin		Tarihçilere önem verme
535	Cesaret		Allah'a iman İslamın şartı		
536					
537			Ramazan Oruç Zekat		
538			Medine'ye saygı Dua		
539					
540		Adaletli olma	Sahabe ziyareti		
541	Özgüven		Peygamber sevgisi İslamı yayma Dua		

542			Manzum ifade Şehir güzel
543			
544	Doğa sevgisi		
545	Dürüstlük		
546			
547		Yönetim gücünü doğru kullanma	Manzum ifade
548	Yardımseverlik Adaletin işlemesi		Manzum ifade
549		Cemaatli cami Saygı Takvalı insanlar	İlme önem verme (Alimi çok)
550	Emaneti koruma		Manzum ifade Hamam güzel
551			
552			Tutumluluk
553			
554			
555		Camiye saygı	Cami güzel
556		Camiye saygı	Manzum ifade
557			
558			Elma güzel
559	Adaletin işlemesi		
560			
561	Yardımseverlik	Zekat Hacca önem verme	İlme önem verme
562	Paylaşmak		Bal güzel
563			Mihrap minber güzel
564			
565	Adil olma	Dua etmek	
566		Velilere ziyaret Dua	
567	Doğa sevgisi		Tarihçilere önem verme
568			Manzum ifade
569			
570			
571		Dua ile başlamak	
572			
573			Resim güzel Manzum ifade
574			Manzum ifade
575		Dua etmek	Manzum ifade Kapı güzel
576	Yardımsever		İlme önem verme
577	Temizlik		Manzum ifade

578		Dayanışma (hayrat)		Manzum ifade
579	Dostluk Hoşsohbet Görgülü olmak			
580				
581	Çalışarak yaşamak			Kız ve oğlanları güzel
582				Manzum ifade
583				
584				Heykel güzel Manzum ifade
585				
586			Namaz kılmak	
587				
588				
589	Dostluk	Misafirperverlik		Ramazan ve bayram keyfi
590		Birlik beraberlik		
591	Tedbirli olmak Vefa		Yönetime saygı bağlılık Yönetime (+) yaklaşım	Mümin inançlı Hakikat sevgisi
592	Kanaat			
593				
594		Yardımsverlik		
595				
596				
597			Cemaatli cami	
598				Manzum ifade
599	Çalışarak yaşamak			
600	Dostluk			Tarihçilere önem verme
601				
602		Misafirperverlik		
603	Cesaret			
604			Yönetime (+) yaklaşım	
605				Tarihçilere önem verme
606				Kızlar güzel
607		Kültürel değerleri koruma		Manzum ifade
608	Çalışkanlık Sanata önem verme	Misafirperverlik		Sanata önem verme
609	Cesaretli			Tarihçilere önem verme
610			Besmele kullanım	

611			Tarihçilere önem verme
612			
613		Yönetim gücünü doğru kullanma Barış	Tarihçilere önem verme
614			
615			Tarihçilere önem verme
616			
617			
618	Saygı İyi niyet	Misafirperverlik	
619		Misafirperver Yardımsever	
620			Kale güzel
621			
622	Cesaret Sabır	Kültürel değerleri koruma Misafirperverlik	
623			Sanata önem verme
624			
625			
626			
627		Misafirperverlik	
628			
629	Temizlik	Paylaşmak	Köylüler sanat ehli
630			
631			
632			Namaz İbadet etmek
633			Besmele Zikir
634		Barış	
635	Çalışarak yaşamak		
636	Cesaret Merhamet	Misafirperverlik	
637	Vefa		
638	Cesaret		Mümin
639		Misafirperverlik	
640		Kültürel değerleri koruma	
641			
642		Aile birliğine önem verme	Hz. Hasan'a saygı sevgi
643			
644		Misafirperverlik	Kanaatkâr Dürüst

645		Yönetim gücünü doğru kullanma	
646		Mümin Oruç Kur'an İslamı yaşama Cami yaptırma	
647	Çalışarak yaşama	Müslüman yardımseverdir (İslamı yaşama)	
648	Cesaret		
649			
650			
651		Hakikat sevgisi	
652			Tarihçilere önem verme
653		Ayete iman Namaz kılmak	
654		Ayete iman	İlim adamlarına önem
655	Dürüstlük		
656			
657			İlim adamlarına önem
658		Mümin olmak	
659		Hakikat sevgisi	
660			
661			Balık güzel
662		Yönetim gücünü doğru kullanma	
663	Ders alma		
664		İslamı yaşamak	
665			
666	Misafirperverlik Güven Birlik beraberlik	Mümin Haram yemez	
667	Alçakgönüllü Adil olma	Yönetim gücünü doğru kullanma	İlim adamlarına önem
668	Cesaretli		
669			
670		Kur'an okumak	
671			
672	Dürüstlük	Yönetim gücünü doğru kullanma	Namaz kılmak

673				
674				
675				
676			Mümin	İlme önem verme (Alimi çok)
677			Hadise uygun yaşam Dua	
678			Helal yeme	
679	Doğa sevgisi	Adaletin işlemesi		
680				
681	Vefa Kadirşinas Kanaatkâr		Dinini öğrenme	İlme önem verme İlim adamlarına önem verme
682	Saygı Dostluk	Misafirperverlik		
683			Tevekkül Hakikat sevgisi	
684			Tevekkül	
685	Kararlı olmak Doğa sevgisi			
686				Kale güzel
687				
688	Cesaret Hayvan sevgisi			
689	Dostluk	Yönetim şekline saygı	Allah'a şükür	
690		Yönetim gücünü doğru kullanma		Kale güzel
691				
692				İlme önem verme
693				
694		Yönetim gücünü doğru kullanma	Hadis'e önem verme	Tarihçilere önem verme
695	Dürüstlük Cesaret İyilik niyetli Sağlıklı olmaya önem verme			
696			Mümine uygun yaşam	
697	Çalışarak yaşamak			
698				
699				
700				
701	Kadirşinas			
702				
703				

704				
705		Yönetim gücünü doğru kullanma	Cami güzel	Tarihçilere önem verme
706			Sanatçı yeteneği	Tarihçilere önem verme
707			Kabeye saygı	Mermer işi güzel
708			Kabeye saygı	Tarihçilere önem verme
709		Yönetim gücünü doğru kullanma	Ayete uygun hareket etme	
710			Namaz kılmak	
711				
712	Cesaret			
713				
714		Yönetim şekline saygı	Bayram kutlama (kâfirler)	
715	Çalışarak yaşamak			
716		Yönetim şekline saygı	Barişe dikkat	
717				
718				
719			Hakikat sevgisi	Hadis'e önem verme
720				
721				
722		Kadının eşitliği		
723	Sağlıklı olmaya önem verme	Birlik beraberlik (Gıybet boş söz dedikodu yok)		
724				
725				
726	Dürüstlük		Dini hassasiyetlere özen gösterme	
727	Cesaret			
728				
729				
730				
731				
732				
733				
734				
735			Dine saygı	Ayete güven
736				

737		Ayetle açıklama	Kadın güzel
738			
739			
740			
741	Cömertlik		Hz. Ali'ye saygı
742		Yönetim şekline saygı	
743			
744			
745			
746			
747	İnsana önem verme Sağlıklı olmaya önem verme Hayvan sevgisi Alçakgönüllülük		Allah'a şükür
748			
749			
750			
751	Vefa		
752			Manzum ifade
753	Vefa Dostluk		Manzum ifade
754			
755			
756			
757			
758			Resim güzel
759			
760			
761			Camiye sevgi
762			
763			
764	Sağlıklı olmaya önem verme		
765			Manzum ifade
766			Türbe ziyareti Dua
767			
768			
769			
770	Vefa Sorumluluk		
771			

Tablo 3. Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 6. Kitap Değer Yüzdesi Tablosu

Ahlaki değer	290	26 %
Sosyal değer	171	15 %
Siyasi değer	104	9 %
Dini değer	245	22 %
Estetik değer	204	18 %
İlmi değer	79	7 %
İktisadi değer	35	3 %

Tablo 4. Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi 7. Kitap Değer Yüzdesi Tablosu

Ahlaki değer	213	28 %
Sosyal değer	126	17 %
Siyasi değer	81	11 %
Dini değer	130	17 %
Estetik değer	127	17 %
İlmi değer	78	10 %
İktisadi değer	8	1 %

BÖLÜM 5

SONUÇ

Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin 6. ve 7. kitaplarının iki cildi de belirlediğimiz değerlerin tespit edilmesine dönük okunmuş ve incelenmiştir. Bu değerler ahlaki, sosyal, siyasi, dini, estetik, ilmi ve iktisadi olarak yedi başlıkta sınıflandırılmıştır. Değerler, özellikleri ve sınıflandırılması ile ilgili literatür taraması sonucu elde edilen bilgiler çalışmanın ikinci bölümünde verilmiştir. Bu bilgiler doğrultusunda da çalışma şekillendirilmiştir.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde Evliyâ Çelebi'nin verdiği bilgileri derleme metodu ve derlenen bilgileri okuyucuya aktarırken kullandığı anlatım biçimleri eserin dikkat çeken, bazı çalışmalara konu edilmiş yönleridir. Seyahatnâme'yi değer eğitimi için kullanılabilişliği açısından incelediğimiz bu çalışmanın ikinci bölümünde kısaca bu konulara da değinilmiştir. Böylece değerlerin ne tür bilgilerin içerisinde yer aldığı ve nasıl bir anlatım biçimiyle aktarıldığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bilgi derleme metotları başlığında Evliyâ Çelebi'nin eserinde gözlem, mülakat, konuyla ilgili eserler ve hayal gücünden oluşan bilgi kaynakları ve bunları eserde niçin, ne ölçüde ve nasıl kullandığı ile ilgili bilgi verilmiştir. Bu bilgiler incelenen Seyahatnâme ciltlerinden verilen örneklerle desteklenmiştir. Gözlem, gezi yazısı olması sebebiyle eserde en çok kullanılan bilgi derleme tekniğidir. Verilen bilgilerin inandırıcılığını artırmak veya tanıtılan yerle ilgili aktarılacak bilgilerin eksiklerini tamamlamak gerektiğinde ise mülakat ve konuyla ilgili eserlerden faydalanma tekniği ile bilgi derlenmiştir. Hayal gücü ise Evliyâ Çelebi'nin gerçekle kurmacayı birleştiren üslubunun etkisiyle metnin ilgi çekiciliğini arttırmak için verilen bilgilerde kullanılmıştır. Çalışmamızda Evliyâ Çelebi'nin çeşitli kaynaklardan derlediği bilgileri kendi gözleminin veya yaptığı mülakatın sonuçlarıymış gibi esere yansıtmasının tespiti yapılmamıştır.

Anlatım biçimleri başlıklı bölümde anlatım biçimleri, düşünsel içerikli metinlerde kullanılanlar ve sanatsal içerikli metinlerde kullanılanlar şeklinde sınıflandırılarak ele alınmıştır. Bu ayırım Seyahatnâme'nin Türk kültür ve edebiyat hayatında özel ve eşsiz bir gezi yazısı olmasını sağlayan özelliği, yani gerçek ile kurmacanın bir arada oluşu dikkate alınarak yapılmıştır. Metni böyle bir sınıflandırma yaparak incelenmenin gerçek ile kurmacanın hangi noktalarda birbirinden ayrıldığını belirlemek açısından da yardımcı olacağı anlaşılmıştır. Düşünsel içerikli metinlerde kullanılan “doğrudan doğruya anlatım” ile “delil ve ispat yoluyla anlatım” Seyahatnâme’de sıkça kullanılmıştır. Seyahatnâme’de gezilen yerlerle ilgili bilgi bir plan çerçevesinde verilmiştir. Bu planın tanık gösterme, sayısal veriler kullanma, örnekleme, karşılaştırma, şu anki durumundan bahsetme gibi yollarla pekiştirilip kanıtlanarak, inandırıcı bir şekilde verilmek istenen bölümleri bu anlatım biçimleriyle verilmiştir. Sanatsal içerikli metinlerde kullanılan “hikaye etme”, “tasvir”, “konuşmalı anlatım”, “manzum anlatım”, “özlü anlatım” ise doğrudan doğruya ve delil ispat yoluyla anlatımla iç içe geçmiş şekilde, Seyahatnâme’deki planın geri kalanının doldurulması için kullanılmıştır. Sanatsal içerikli metinlerde kullanılan anlatım biçimleri metni durağanlıktan ve tek düzelikten kurtarmış, ilgi çekici ve heyecanla okunan bir metin özelliği katmıştır. Böylece çeşitli anlatım biçimleri kullanan Evliyâ Çelebi gezdiği yerlerle ilgili eksiksiz bilgi vermeye çalışmakla kalmamış, verdiği bilgiyi en etkili şekilde vermiştir.

Dördüncü bölümde Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi’nde belirlenen yedi değer sahasına ait ifadeler ile tutum ve davranış örnekleri sayfa sayıları da verilerek sıralanmıştır. Bu sıralama sonucu eserde değerlere sıkça yer verildiği ve bazı değerlerin değişen mekanlar ve özelliklere rağmen aynı şekilde tekrarlandığı görülmüştür. Bu Evliyâ Çelebi’nin tanıttığı yerler hakkında bilgi verirken uyguladığı plandan kaynaklanmıştır.

Ahlaki değerler eserde en çok yer alan değerlerdir. Evliyâ Çelebi kendinden bahsederken, aktardığı olay ve durumları değerlendirirken kendi ahlaki değerlerini sıralamış olur. Bunun yanında gezdiği yerlerle ve yaşadığı olaylarla ilgili kişi ya da toplumları tanıtırken yine ahlaki değerleri sıralamıştır. Evliyâ Çelebi bu şekilde ahlaki değerleri sıralarken, ahlaki değerleri ön plana alınarak tanıtılan kişiler, ideal insan tipinin özelliklerini somutlaştırmıştır. Kanuni Sultan Süleyman, Melek Ahmed Paşa, Şehzade Selim Giray, Mehmed Giray Han, Yentür Hasan Paşa ve Evliyâ Çelebi gibi kişiler; Nemse Kasabası halkı, Felemenk Vilâyeti halkı gibi toplumlar tanıtılırken sorumluluk sahibi, sözünde duran, çalışkan, gayretli, cesur, hoşsohbet, iyi niyetli, iyilik yapan, tedbirli, sabırlı,

merhametli, sağlıklı olmaya önem veren, sevecen, saygılı, özgüvenli, onurlu, kanaatkâr, temiz, doğaya ve insana önem veren, nezaket sahibi, kadirşinas, vefalı, edepli, adil, ölçülü, sade, ileri görüşlü, dürüst, namuslu, vatansever, kahraman, cömert, görgülü, tutumlu, zararlı alışkanlıktan kaçman, emaneti koruyan, eğitimli, fazilet sahibi, hakkını arayan, güven veren, hoşgörülü, fedakâr, sadık, özgürlüğüne düşkün tarihi karakterler gözler önüne serilmiştir. Böylece eserde okuyucunun kişisel gelişiminde örnek alacağı ahlaki değerlere sahip kahramanlar oluşturulmuş ve okuyucuya hayatta karşılaşılabilecek problemlerle ilgili örnek yaşantılar sunulmuş olur. Uygun davranışların belirlenmesinde kullanılacak ahlaki değerler ve değerlerin yönlendirdiği davranışların sonuçları gösterildiği için Seyahatnâme okurun değer kazanımında etkin rol oynayacak bir metin özelliği kazanmıştır.

Seyahatnâme’de ahlaki değerlerden sonra karşımıza en çok dini değerler çıkmıştır. Dini değerlerin bu kadar sıklıkla kullanılmış olması eserin yazıldığı dönemle doğrudan ilgilidir. Osmanlı Devleti bir İslam devletiydi. Hukuk düzeni ise şer’i hukuka ve şer’i hukuka ters düşmemesi gereken örfî hukuka dayanıyordu. Dinin her dönemde insan hayatını şekillendiren bir kavram olması yanında, bu dönemde İslamiyet’in toplum hayatında bu kadar belirleyici bir rol oynaması Seyahatnâme’deki dini değerleri artırmıştır. Eserde dini değerler İslamiyet’in getirdiği kurallar olarak karşımıza çıkmasının yanında gayr-i Müslimlerin inançları olarak da çıkmıştır. Eserde yer alan ve dikkat çeken bir dini değer de Osmanlı devletinin çok dinli yapısının oluşturduğu dini hoşgörü değeridir.

Estetik değerler Seyahatnâme’de oldukça sık karşılaştığımız bir değer grubudur. Evliyâ Çelebi eser bir seyahatnâme olması sebebiyle gezilen şehirlerin, kasabaların, kalelerin güzelliklerinden; bu yerlerin tabiatının, hayvanlarının, yiyeceklerinin ve insanların güzelliklerinden; bu yerlerdeki saray, kale, köşk, han, hamam, köprü, meydan, cami, kilise gibi yapıların güzellikleri ve sanatsal özelliklerinden bahsetmiş ve bu bölümlerde estetik değerlere geniş yer vermiştir. Estetik değerlerin geniş yer tuttuğu bölümlerde Evliyâ Çelebi’nin tarihsel mekânları ve kültürel varlıkları, özelliklerini, önemini ayrıntılı ve özenli anlatması Seyahatnâme’nin okuyucuya estetik değer aktarmasının yanında sosyal değer aktarmasını da sağlamıştır.

Sosyal değerler Seyahatnâme’de oldukça sık karşılaştığımız bir diğer değer grubudur. Sosyal değer olarak Seyahatnâme’de öncelikle karşımıza Osmanlı Devletinin çok uluslu ve çok kültürlü yapısının devamını sağlayan değerler çıkmıştır. Bunlar toplumsal birlik beraberliği sağlayan çeşitli milletlere ve kültürel değerlerine gösterilen saygı ve duyarlılık, adaletin işlenmesi, demokrasi gibi sosyal değerlerdir. Çok ulusluluğa saygının yanında dil

başta olmak üzere kültürel ve tarihsel zenginliklere sahip çıkma, bunları koruma ve kayıt altına alma, vatanseverlik, misafirperverlik, paylaşmak gibi değerlerin varlığı eserde milli şuuruna da yer verildiğini göstermiştir. Böylece Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi millet şuuruna sahip ama diğer milletlere saygılı evrensel nitelikte bir toplumun değerlerini okuyucuya aktarmıştır.

Seyahatnâme’de tespit edilen bir diğer değer grubu da siyasi değerlerdir. Osmanlı devleti monarşi ile idare edilmişti. Cihan padişahı olarak adlandırılan padişah mutlak, evrensel, kutsal bir kimliğe ve bunun gerektirdiği hukuki statüye sahipti. Siyasi hayatın hakimi, düzenleyicisi olan en yüksek makam durumundaydı. Günümüzde ise, bireyin hak ve özgürlüklerini evrensel düzeyde kullanmasına fırsat verecek biçimde toplumsal yaşamı düzenleyen, hürriyet ve eşitlik kavramlarının olmazsa olmaz kabul edildiği siyasi bir anlayış ve bu siyasi anlayıştaki aksaklıkları önlemede tedbir amaçlı kullanılan siyasi değerler vardır. Bu sebeple günümüzde geçerliliği olan siyasi değerleri, Osmanlı Devleti’nin siyasi yapısında aramak mümkün değildir. Fakat Seyahatnâme’de Osmanlı Devleti’nin siyasi yapısına uygun; deneyimli kişilere danışarak ve topluma faydalı imar faaliyetlerinde bulunarak yönetim gücünü doğru kullanma, idareye pozitif yaklaşımda bulunmak, özgürlük, demokrasi gibi birtakım siyasi değerler tespit edilmiştir.

Seyahatnâme’de ahlaki, dini, sosyal ve siyasi değerler kadar yoğun olmasa da tespit edilen bir diğer değerler grubu da ilmi değerlerdir. İlim adamlarına önem verme, bilimsellik, ilme önem verme, kitaba saygı en çok karşılaşılan ilmi değerlerdir. Bunların dışında yeniliğe destek ve açık olma, öğrenme isteği de tespit edilen diğer ilmi değerlerdir.

Seyahatnâme’de en az tespit edilen değer iktisadi değerdir. Ganimet paylaşımında adalet, ticari hayatta kendinin ürettiğini kendinin satması, borç verme ve ödeme, ticari gücü topluma yatırım için kullanma, vakıf gelirini ihtiyaç sahiplerine verme, tutumluluk, gelir dağılımında adalet, kanaatkârlık değerleri tespit edilmiştir. Diğer değerlerin aksine iktisadi değerlerde tekrarlara çok fazla rastlanmamıştır.

Ahlaki, dini, estetik, sosyal, siyasi, ilmi ve iktisadi değerlerin incelenmesinden sonra tablolar halinde bir değer indeksi oluşturulmuştur. Hangi sayfada hangi değerlerin hangi alt başlıklarla yer aldığı gösterilmiştir. Eserde aranan değerlerin bulunması bu şekilde kolaylaştırılmış ve eserin değer eğitiminde kullanılabilirliği artırılmıştır.

Sonuç olarak Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi değerler açısından oldukça zengin bir eserdir ve değer eğitiminde kullanıma uygundur. Evliyâ Çelebi’nin gezdiği yerleri tanıtırken kalıp

bir plana uyarak bilgi vermesi birçok değerın birçok kez tekrarlanması ve eserin değerler açısından zenginleşmesini sağlamıştır. Bu tekrarlar sıradanlığa sebep olmamış aksine verilen değerın pekiştirilmesini, toplum ve birey hayatındaki öneminin vurgulanmasını sağlamış, böylece değerlerin okuyucu üzerindeki etkisi artırılmıştır.

Değerlerin; bir yerin tarihi, coğrafyası, mimarisi, insanları, yeme içmeden giyinişine kadar bütün kültürel unsurları gibi insan yaşamıyla ilgili pek çok bilgiyi aktaran bir gezi yazısında yer alması da Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin değer eğitimindeki önemini artırmıştır. Hikaye ve roman gibi kurmaca olayların anlatıldığı bir metinde değil de, yaşanan hayatın somut gerçeği olan tarihi kişiler ve tarihi olayların anlatıldığı bir seyahatnâmede değerlerin görülmesi, Seyahatnâme'deki değerlerin okuyucu üzerindeki etkisini, inandırıcılığı güçlendirmiştir. Bu özellik değerlerin okuyucu tarafından kabullenilmesini de kolaylaştırdığı için Seyahatnâme'ye değer eğitiminde ayrıcalıklı bir yer kazandırmıştır.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin önemli bir özelliği eserde tanıtılan yerlerle ilgili gerçek bilgilerin yanında kurmaca bilgilerin de verilmesidir. Gerçeklerin içine kurmaca unsurların eklenmesi metni; ilgi çekici, sürükleyici ve etkileyici bir metne dönüştürmüştür. Ahlaki, dini, estetik ve sosyal pek çok değerın verildiği eserde bu üslup farklılığı ile anlatıma güç kazandırıldığı gibi değer eğitimi açısından da metne güç katılmıştır. Kurmaca sayesinde estetik bir zevkle yoğrulan ve okuyanı içine çeken bir anlatımla telkin edilen değerler Seyahatnâme'deki değer aktarımını daha etkili hale getirmiştir.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâme'de gezdiği yerler hakkında bilgi verirken özgüven, kahramanlık, vatanseverlik, çalışkanlık, dürüstlük, alçakgönüllülük başta olmak üzere pek çok değere sahip bireyleri de idealize ederek anlatmıştır. Böylece eser karşımıza, yaşamdaki olaylara müdahale ederken ya da problemlere çözüm bulurken yol gösterecek “değer sahibi ideal kahramanlar” çıkarmış. Değerlerin şekillendirdiği örnek yaşamlar sunmuştur. Bu özelliğiyle Seyahatnâme sosyal ve ahlaki değerleri aktarmada oldukça başarılıdır. Okuyucu Seyahatnâme'de davranışlarını kendi davranışları olarak benimseyip, taşıdığı vasıflara sahip olmak isteyeceği, model alınacak kahramanlarla karşılaşır. Böylece verilmek istenen değerleri kabul edip başarıyla içselleştirebilir.

Değerler eğitiminde Seyahatnâme'yi ayrıcalıklı yapan bir özellikte Evliyâ Çelebi'nin eserinde tarih, kültür, edebiyat, folklor, mimari, dil gibi farklı konular hakkında verdiği geniş bilgilerle kültürel ve tarihi zenginliklerle ilgili bir derleme yapmasıdır. Kültürel ve tarihsel zenginliklere sahip çıkmak toplumsal, milli birliği sağlayan önemli bir değerdir.

Evliyâ Çelebi'nin bu bilgileri derlemesi, eksiksiz ve büyük bir saygıyla anlatması okuyucunun tarihi ve kültürel zenginliklere sahip çıkmanın ne olduğunu görmesini, bu değerlerin önemini fark etmesini sağlamıştır. Estetik değerleri de içine alan bu bölümler okuyucunun hem estetik hem sosyal değer kazanımında etkin rol oynamış, böylece Seyahatnâme'nin bu konu çeşitliliği sosyal değerleri aktarmada etkili olmasını sağlayan bir özellik haline gelmiştir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekteleşme derecesinin değeriendirilmesi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akbayır, S. (2006). *Yazılı anlatım biçimlerinin yazma becerisi edinimindeki işlevleri*. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Akın, K. (2009). *Sevinç Çokum'un romanlarında eğitim değeri ve Türkçe*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Arı, Z. (2008). *Ferüt Edgü'nün hikâye ve romanlarında anlatım teknikleri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ay, K. (2006). *Lise birinci sınıf Türk edebiyat ders kitaplarındaki Tanzimat sonrası yazılan şiirlerin eğitimdeki yeri*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Banarlı, N. S. (1998). *Resimli Türk edebiyatı tarihi*, İstanbul: MEB.
- Bitik, B. Ö. (2011, Nisan). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde Cem Sultan efsanesi*. Evliyâ Çelebi'nin Sözlü Kaynakları Uluslararası Sempozyumu'nda sunulmuş Bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara. 5 Mart 2015 tarihinde http://unesco.org.tr/dokumanlar/kitaplar/Evliyâ_celebi_sozlu_kaynak.pdf sayfasından erişilmiştir
- Çakan, E. (2008) *Ahmet Mithat Efendi'nin hikâyelerinde eğitim değeri ve Türkçe*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Çetin, İ. (2011). *Kızılelma*. Ankara: Kurgan
- Dedebağı, H. (2007). *Nasreddin Hoca fıkralarının eğitim önünden değeriendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.

- Dülger, E.(2006). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'ndeki büyü, sihir ve falın halkbilimi açısından değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ekici, M. (2011, Nisan) *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde sözlü ve yazılı metin ilişkisi*. Evliyâ Çelebi'nin Sözlü Kaynakları Uluslararası Sempozyumu'nda sunulmuş Bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara. 5 Mart 2015 tarihinde http://unesco.org.tr/dokumanlar/kitaplar/Evliyâ_celebi_sozlu_kaynak.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Emiroğlu, S. (2010). *Türkçe manzum nasihat-namelerin eğitim değeri üzerine bir inceleme*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Eren, M. (1960). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi birinci cildinin kaynakları üzerinde bir araştırma*. İstanbul: İstanbul Edebiyat Fakültesi.
- Gemici, N. (2011, Nisan). *Evliyâ Çelebi'nin dinî referanslarının sözlü kaynakları*. Evliyâ Çelebi'nin Sözlü Kaynakları Uluslararası Sempozyumu'nda sunulmuş Bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara. 5 Mart 2015 tarihinde http://unesco.org.tr/dokumanlar/kitaplar/Evliyâ_celebi_sozlu_kaynak.pdf sayfasından erişilmiştir
- Gül, M. (2006). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde başkasına ait söz ve düşünce aktarımı*. Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.
- Gündüz, G.Ö. (2008). *Oğuz Tansel'in masal kitaplarının eğitim değeri ve Türkçeye katkısı*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Güngör, E. (2010). *Değerler psikolojisi üzerinde araştırmalar*. İstanbul: Ötüken.
- Gürer, S. (2010). *XVII-XVIII ve XIX. yüzyıllarda Fransız seyahatnâmelerinde Osmanlı toplumu*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Goldstein, S. K. (1983) *Sahada folklor derleme metotları*. (A. E. Uysal, Çev.). Ankara: Başbakanlık.
- Hüseynov, R. (2011, Nisan). *Salnamecilik ve seyahatnâmecilikte ozan tipi: Evliyâ Çelebi*. Evliyâ Çelebi'nin Sözlü Kaynakları Uluslararası Sempozyumu'nda sunulmuş Bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara. 5 Mart 2015 tarihinde http://unesco.org.tr/dokumanlar/kitaplar/Evliyâ_celebi_sozlu_kaynak.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Horata, O. (2002). Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde manzum kısımlar, *Türkbilig*. 3, 34-44.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel.

- İpekten, H. vd. (1987). *Başlangıcından günümüze kadar büyük Türk klasikleri 5*. İstanbul: Ötüken Yayınları
- Kahraman, S. A. (2010). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. 6. Kitap. İstanbul: Yapı Kredi.
- Kahraman, S. A. (2011). *Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: 7.Kitap*. İstanbul: Yapı Kredi.
- Karasoy, Y., Yavuz, O., Kayasandık, A. & Direkci, B. (2007). *Uygulamalı Türk dili ve kompozisyon bilgileri*. Ankara: Akçağ.
- Kumbasar, E. (2011). *Muzaffer İzgü'nün romanlarının değerler eğitimi açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Küçük, L. (2009). *Lise gençliği değerleri*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Küçükkaya Askeri, M. (2002). *Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâmesi'nde tasavvufî kültür*. Doktora Tezi, Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şanlıurfa.
- Niyazioğlu, A. (2011, Nisan). *Babalar ve oğullar: Evliyâ Çelebi babasını neden sözlü kaynak olarak kullandı?* Evliyâ Çelebi'nin Sözlü Kaynakları Uluslararası Sempozyumu'nda sunulmuş Bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara. 5 Mart 2015 tarihinde http://unesco.org.tr/dokumanlar/kitaplar/Evliyâ_çelebi_sozlu_kaynak.pdf sayfasından erişilmiştir
- Mackay, P. A. (2009). *Seyahatnâme'deki gerçek ve kurmaca yolculuklar: 8. kitaptan bazı örnekler*. Nuran Tezcan(ed.), *Çağının Sıradışı Yazarı Evliyâ Çelebi*. İstanbul: YKY, 259-276.
- Mengi, M. (2002). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin 1. cildinde tahkiye*. Nuran Tezcan-Kadir Atlansoy (Ed.), *Evliyâ Çelebi ve Seyahatnâme* Doğu Akdeniz Üniversitesi, 197-207.
- Mengi, M. (2009). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nde bir üslup özelliği olarak türler arasılık*. Nuran Tezcan (ed.), *Çağının Sıradışı Yazarı Evliyâ Çelebi*. İstanbul: YKY 281-291.

- Oğuz, G. (2006). *Namık Kemal'in kızına yazdığı mektuplarda eğitimle ilgili unsurlar*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Oğuz, Ö. (2011, Nisan) *Bir sözlü anlatım tekniği olarak Evliyâ Çelebi'nin arasözleri*. Evliyâ Çelebi'nin Sözlü Kaynakları Uluslararası Sempozyumu'nda sunulmuş Bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara. 5 Mart 2015 tarihinde http://unesco.org.tr/dokumanlar/kitaplar/Evliyâ_celebi_sozlu_kaynak.pdf sayfasından erişilmiştir
- Ölçer, D. (2006). *Popüler kültürel imgeler açısından "Tarkan" çizgi romanı üzerinde bir inceleme*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Örnek, S. V. (1995). *Türk halk bilimi*, Ankara: Hagem.
- Özay, Y. (2011, Nisan) *Hikâye anlatıcısı olarak Evliyâ Çelebi ve Seyahatnâmesi'nin sözlü niteliği*. Evliyâ Çelebi'nin Sözlü Kaynakları Uluslararası Sempozyumu'nda sunulmuş Bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara. 5 Mart 2015 tarihinde http://unesco.org.tr/dokumanlar/kitaplar/Evliyâ_celebi_sozlu_kaynak.pdf sayfasından erişilmiştir
- Özdemir, N. (2011, Nisan). *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nin sözlü kültür boyutu ve kent kültürü araştırmaları*. Evliyâ Çelebi'nin Sözlü Kaynakları Uluslararası Sempozyumu'nda sunulmuş Bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara. 5 Mart 2015 tarihinde http://unesco.org.tr/dokumanlar/kitaplar/Evliyâ_celebi_sozlu_kaynak.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Özgün, S.(2012). *1920-1930 arasında yayımlanmış Türk romanlarında görülen değerler üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Salar, R.(2011). *Reşat Nuri Güntekin'in romanlarının eğitim değerleri açısından incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Sheridan, R.A.(2011, Nisan). *Sözlü ve yazılı kültür alanları arasında eşiksel (liminal) bir metin: Evliyâ Çelebi'nin Sayahatnâmesi*. Evliyâ Çelebi'nin Sözlü Kaynakları Uluslararası Sempozyumu'nda sunulmuş Bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara. 5 Mart 2015 tarihinde http://unesco.org.tr/dokumanlar/kitaplar/Evliyâ_celebi_sozlu_kaynak.pdf sayfasından erişilmiştir
- Sönmez, H.(2011). *Reşat Ekrem Koçu'nun çocuklar için yazdığı eserlerde değer eğitimi ve Türkçe*. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.

- Şavk, Ü. Ç. (2011). *Sorularla Evliyâ Çelebi*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Şen, Ü. (2007). *Millî eğitim bakanlığının 2005 yılında tavsiye ettiği 100 temel eser yoluyla Türkçe eğitiminde değerler öğretimi üzerine bir araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Tanpınar, A. H. (1995). *Edebiyat üzerine makaleler*. İstanbul: Dergah.
- Tansel, F. A. (1963). *İyi ve doğru yazma usulleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Temizkan, M. (2011) Üniversite öğrencilerinin bilgilendirici metinlerde düşünceyi geliştirme yollarını kullanma durumları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (31) 15 Aralık 2014 tarihinde <http://kutuphane.dogus.edu.tr/mvt/catalog.php> sayfasından erişilmiştir.
- Tezcan, N.(2011, Nisan) *Kıylden kale getirmek: Evliyâ Çelebi'nin kurmacalaştırmada bir yöntem olarak sözlü kaynak kullanması*. Evliyâ Çelebi'nin Sözlü Kaynakları Uluslararası Sempozyumu'nda sunulmuş Bildiri, Gazi Üniversitesi, Ankara. Mart 2015 tarihinde http://unesco.org.tr/dokumanlar/kitaplar/Evliyâ_celebi_sozlu_kaynak.pdf sayfasından erişilmiştir
- Turna, M. (2011). *1980 Türk romanında değerler çözülmesi*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Türk Dil Kurumu, *Büyük Türkçe sözlük*. 5 Mart 2015 tarihinde <http://www.tdk.gov.tr/index> sayfasından erişilmiştir.
- Uğraş, M. (2012). *Seyahatin sosyolojik imkanı: Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Yener, F. (2010). *Üslubi anlatım ve takdim- tehir üslubunun Kur'ân-ı Kerim'deki kullanımı*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, Adı : YILMAZ, Fatıma
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 07/12/1981- Kurşunlu
Medeni hali : Evli
Telefon : 0 505 540 14 77
E-posta : fatimaylmz01@gmail.com

Eğitim Derecesi	Okul/Program	Mezuniyet yılı
Lise	Denizli Lisesi	1998
Üniversite	Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi	2003
Yüksek Lisans	Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü	2015

İş Deneyimi, Yıl	Çalıştığı Yer	Görev
11 yıl	Fethiye Kemal Mumcu Anadolu Lisesi	Öğretmen

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

-

GAZİ GELECEKTİR..